GOTTFRIED KELLER

Heinrich cel verde

Volumul II

Editura Univers

clu

Gottfried Keller

HEINRICH CEL VERDE

— ediția a II-a —

* *

Traducere de IULIA SOARE și DRAGOȘ VACARIUC

București, 1985

Editura Univers

PARTEA A TREIA

MUNCA ŞI CONTEMPLAREA

Am dormit dus şi fără vise pînă la prînz ; cînd m-am trezit vîntul cald de miazăzi bătea încă şi ploaia continua să cadă. M-am uitat pe fereastră şi am privit de sus în vale, unde sute de oameni lucrau la apă, pentru a repara digurile şi zăgazurile, deoarece în munţi toată zăpada se topea probabil şi ne puteam aştepta la inundaţii. Riuleţul vuia cu putere şi apele lui erau galbene-cenuşii. Pentru casa noastră nu era nici un fel de pericol, fiindcă era situată pe un braţ al apei bine îndiguit, pe care funcţiona moara ; totuşi, bărbaţii plecaseră cu toţii ca să ia măsuri de apărare a păşunilor, astfel că am stat la masă numai cu femeile. Apoi am ieşit şi eu afară şi am văzut că bărbaţii munceau cu aceeaşi energie şi cu aceeaşi hotărîre cu care ştiuseră în ajun să petreacă. Trebăluiau cu pămînt, cu lemne şi cu pietre, intrau în nămol şi în apă pînă peste genunchi, mînuiau topoare şi cărau mănunchiuri de nuiele şi de bîrne, iar cînd vreo opt oameni se vîrau sub cîte un trunchi de copac, greu şi lung, ai fi putut crede că şi de data asta joacă o piesă ; singura deosebire era că nu mai trăgeau din lulele ca în ajun.

Eu nu puteam fi de mare folos, ba mai curînd stăteam oamenilor în drum, de aceea, după ce-am hoinărit un timp în susul apei, m-am întors înapoi prin sat, martor fiind în cursul acestei plimbări la desfăşurarea diferitelor activităţi de fiecare zi. Cine nu avea de lucru cu apa, pleca la pădure, să isprăvească mai repede ce treabă avea acolo. Pe un ogor am văzut un om arînd cu atîta calm şi cu atîta concentrare, de n-ai fi zis că în ajun fusese o sărbătoare, nici că ţinutul acela era ameninţat de o primejdie. Mi-a fost ruşine că numai eu umblam aşa, fără rost şi fără treabă, şi numai pentru a da dovadă de hotărîre, m-am decis să plec imediat înapoi la oraş. De fapt,

și din păcate, mare lucru nu pierdeam rămînind departe de casă, munca mea nedirijată și nestatornică nu-mi oferea în clipa aceea nici un refugiu interesant, dimpotrivă, mi se părea searbădă și fără noimă. Dar cum după-amiaza era destul de înaintată și trebuia să mă bălăcesc prin noroi și prin ploaie umblînd pînă noaptea tîrziu, o toană de asceză mă convinse că acest drum avea să fie o binefacere și, în ciuda tuturor încercărilor pe care le făcură rudele mele ca să mă înduplece să rămîn, am pornit tără întîrziere la drum.

În ciuda furtunii și a drumului anevoios, am parcurs totuși această respectabilă distanță pășind parcă pe aleea însorită a unei grădini, fiindcă nenumărate gînduri se trezeau în sufletul meu jucîndu-se neîncetat cu enigma vieții de parc-ar fi fost o bilă de aur, astfel că am fost foarte surprins trezindu-mă pe neașteptate în oraș. Cînd am ajuns în fața casei noastre, mi-am dat seama după ferestrele întunecate că mama se culcase. M-am strecurat înăuntru cu un vecin care se întorcea acasă, am intrat în odăița mea și dimineața mama a făcut ochi mari cînd am apărut fără veste în fața ei.

Am remarcat imediat că în camera noastră se petrecuse o mică schimbare. Lîngă perete se afla o canapea, cumpărată de mama pe un preț de nimic de la un cunoscut, care nu mai știa unde s-o pună ; era cît se poate de simplă, de o construcție ușoară, adică împletită din pai alb și verde, totuși era o piesă foarte arătoasă. Pe ea se afla un teanc impunător de cărți, vreo cincizeci de volume, toate legate la fel, cu mici etichete roșii și titluri de aur pe cotoare. Fuseseră legate cu o sfoară solidă, petrecută de mai multe ori.

Erau operele complete ale lui Goethe. Un telal, care mă îmbia uneori cu cărți vechi și cu gravuri îngălbenite dîndu-mi astfel prilejul să fac de timpuriu mici datorii, le adusese la noi ca să mi le arate și să mi le propună spre vînzare. Cu cîțiva ani în urmă, un neamț, calfă la un tîmplar, care avusese ceva de reparat în camera noastră, spusese în treacăt : „A murit marele Goethe“ și aceste cuvinte îmi răsunau mereu în ureche. Mortul acela necunoscut era prezent în mai toate ocupațiile și elanurile mele, trăgînd după el fire ale căror capete dispăreau

în mîna sa nevăzută. Şi deodată, ca şi cum în clipa aceea toate aceste fire s-ar fi concentrat în nodul grosolan al sforii cu care erau legate cărţile, m-am repezit asupra lui şi am început să-l dezleg în grabă, iar cînd în sfîrşit i-am dat de capăt, roadele de aur ale unei vieţi de optzeci de ani s-au desprins frumos una de alta, s-au răspîndit pe canapea şi s-au rostogolit pe jos, astfel că am avut de furcă pînă am oprit din căderea aceste comori.

Din clipa aceea nu m-am mai mişcat de pe canapea şi am citit patruzeci de zile în şir. În timpul acesta, s-a mai făcut o dată iarnă şi primăvară, dar zăpada cea albă a plutit ca un vis pe lîngă mine, am văzut-o strălucind în treacăt, fără să-i dau atenţie. M-am repezit întîi la tot ceea ce, după felul în care se prezenta, părea a fi teatru, am citit apoi cîteva versuri, pe urmă romanele, călătoria în Italia şi, cînd după aceea torentul s-a revărsat pe terenul prozaic al efortului cotidian şi al muncii izolate, n-am mai continuat şi am reluat totul de la început, descoperind de data asta toate constelaţiile la un loc, în poziţiile frumoase pe care le aveau una faţă de cealaltă, printre care stele singuratice cu strălucire ciudată, ca de pildă *Vulpoiul Reineke* sau *Benvenuto Cellini*. Aşa am străbătut încă o dată tot acest firmament şi am citit multe lucruri de două ori, iar la urmă am descoperit o nouă stea luminoasă : *Poezie şi adevăr*. Tocmai o terminasem cînd telalul îşi făcu apariţia interesîndu-se dacă voiam să păstrez cărţile, căci i se prezentase un alt cumpărător. În aceste împrejurări, comoara trebuia plătită cu bani peşin, ceea ce era peste puterile mele ; mama vedea bine că era ceva important pentru mine, dar cele patruzeci de zile cît zăcusem făcînd lectură o puseseră pe gînduri, aşa că omul nostru luă sfoara, legă cărţile la loc, îşi aruncă pachetul în spinare şi ne spuse la revedere.

Era ca şi cum o ceată de spirite strălucitoare care cîntaseră pînă atunci ar fi ieşit din cameră şi ar fi lăsat-o deodată tăcută şi pustie ; am sărit în sus, am privit în jurul meu şi m-aş fi crezut într-un mormînt, dacă andrelele mamei nu s-ar fi ciocnit între ele cu un zgomot prietenesc. Am ieşit afară ; oraşul vechi de pe deal, stîncile, pădurea, rîul, lacul şi munţii cu nenumăratele lor forme erau scăldate în soarele blînd de martie şi, în timp

ce îmbrățișam totul cu privirea, am simțit o bucurie curată și durabilă, pe care n-o cunoscusem încă. Era dragostea plină de abnegație pentru tot ce fusese creat și pentru tot ce exista, dragoste care respectă drepturile și valoarea tuturor lucrurilor, care simte cîtă coeziune și cîtă profunzime se găsesc pe lume. Dragostea asta e mai presus decît apropierea artistică de obiecte izolate în scopuri egoiste, apropiere care în cele din urmă duce la meschinărie și la tot felul de capricii, ea se află mai presus și decît facultatea de a te bucura și de a te singulariza conform unor dispoziții și pasiuni romantice, ea singură fiind în stare să întrețină o flacără care să ardă egal, vreme îndelungată. Toate mi se păreau acum veșnic noi, frumoase și interesante, astfel că am început să văd și să iubesc nu numai forma, ci și conținutul, esența și istoria lucrurilor. Deși conștiința mea nu s-a transformat de pe o zi pe alta în acest sens, ceea ce izvora acum mereu din mine avea la origine numai cele patruzeci de zile și tot impresiilor de ansamblu din această perioadă le pot atribui întîmplările care au urmat.

Numai liniștea în mișcare menține lumea și formează omul. Lumea e liniștită și tăcută în sine, așa trebuie să fie și omul care vrea s-o înțeleagă și s-o reflecte ca fiind parte activă din ea. Liniștea atrage viața, neliniștea o alungă ; Dumnezeu tace chitic, iată de ce lumea se învîrtește în jurul său. În ce privește artistul, el ar trebui mai curînd să sufere, să vadă și să lase lucrurile să treacă prin fața sa, decît să alerge după ele ; pentru că cel ce ia parte la un alai sărbătoresc nu-l poate descrie așa ca cel ce stă deoparte, la marginea drumului. Acesta din urmă nu este deci o ființă de prisos și nici un leneș, iar dacă e un privitor adevărat, vine clipa cînd se alătură și el alaiului cu oglinda lui de aur, asemenea celui de al optulea rege din *Macbeth* [1] în a cărui oglindă se mai zăreau mulți alți regi. Nici contemplarea celui ce suferă în liniște nu e lipsită de dinamism și de trudă, după cum cel care privește trecînd alaiul trebuie să-și dea destulă osteneală ca să obțină un loc bun pe care să-l și păstreze

[1] În piesa lui Shakespeare vrăjitoarele fac să apară opt regi, ultimul dintre ei purtînd o oglindă.

apoi. Iată ce înseamnă menținerea libertății și integrității ochilor noștri.

Cu timpul, concepția mea despre fenomenul poetic suferi o schimbare. Mă obișnuisem, nu știu cînd și nu știu cum, să numesc poetic orice găseam folositor, bun și frumos în viață și în artă. Nici chiar despre elementele profesiunii ce-mi alesesem, adică despre culori și despre forme, nu spuneam că sînt pitorești, ci totdeauna poetice, același lucru fiind valabil pentru toate întîmplările omenești care-mi stîrneau interesul. Credeam că era foarte firesc să fie așa pentru că legea care dă calitate poetică diferitelor obiecte e una și aceeași cu cea care acordă valoare reflectării existenței lor ; în legătură însă cu anumite lucruri pe care le consideram pînă atunci poetice, am învățat acum inteligibilul și imposibilul, aventura și exagerarea nu sînt poetice. Am mai învățat că, după cum acolo liniștea și tăcerea trebuie să domine în plină mișcare, aici, în mijlocul strălucirii și al formelor, ar trebui să domine numai simplitatea și cinstea, pentru a prilejui nașterea poeziei sau, ceea ce e la fel de important, nașterea vieții și a înțelepciunii ; într-un cuvînt, am învățat că așa-numita artă inutilă nu trebuie să fie confundată cu artă fără rost. Dealtfel, asta e o poveste veche, deoarece pînă și considerațiile lui Aristotel[1] cu privire la elocința prozaică și politică sînt totodată excelente recomandări și pentru poet.

Căci după mine, orice năzuință justă tinde spre simplificare și reducere, precum și spre unire între elemente aparent despărțite și diferite într-o singură bază a vieții. Și această năzuință de a reprezenta cu energie, cu plenitudine și în totalitate elementul necesar și simplu, înseamnă artă. Prin urmare, artiștii se deosebesc de ceilalți oameni numai prin capacitatea de a vedea imediat esențialul și de a ști să-l reprezinte cu plenitudine, în timp ce ceilalți trebuie să-l recunoască din nou și să se minuneze, iată de ce ei nu sînt niște meșteri, pentru că priceperea lor are nevoie de o călăuză a gustului sau de cursurile unei școli de artă.

În ce mă privea, materialul cu care lucram eu nu erau nici cuvintele și nici făpturile omenești, și mă sim-

[1] In lucrarea sa *Retorica*.

ţeam fericit şi satisfăcut doar pentru că puteam pune piciorul pe locul cel mai modest, pe tărîmurile terestre, pe care circulă omul, îngăduindu-mi astfel să joc măcar rolul unui paznic de covoare în lumea poeziei. Goethe vorbise mult şi cu dragoste despre peisaj şi eu consideram că aceasta ar fi o punte graţie căreia puteam, fără lipsă de modestie, să mă apropii oarecum de lumea lui.

Voiam să încep imediat să mă ocup în amănunt, cu dragoste şi cu atenţie de lucruri, să nu mă depărtez de natură, să nu fac nimic de prisos, nimic inutil şi să ştiu precis ce vreau ori de cîte ori voi trage o linie. Vedeam de pe acum în închipuire nenumărate lucrări executate de mine, toate drăguţe şi pline de conţinut, cu trăsături delicate dar viguroase, dintre care nici una să nu fie lipsită de semnificaţie. Am ieşit în natură ca să lucrez la primul desen ce avea să facă parte din această splendidă colecţie. Mi-am dat însă seama că trebuia să continui de unde mă oprisem ultima dată şi că nu eram în stare să creez brusc ceva nou, pentru că mai întîi ar fi trebuit să văd ceva nou. Dar cum nu aveam în faţa ochilor nici o lucrare a vreunui maestru, şi cum lucrările minunate din imaginaţia mea dispăreau imediat în neant în clipa cînd puneam creionul pe hîrtie, nu realizam decît nişte biete mîzgăleli, în timp ce eu căutam să mă descotorosesc de vechile procedee pe care le disprețuiam, deşi acum nu făceam decît să le distrug. M-am chinuit aşa mai multe zile, avînd mereu în minte o lucrare bună, obiectivă, dar neizbutind s-o realizez cu mîna. M-a cuprins teama şi îngrijorarea, am crezut că trebuie să mă las imediat pradă disperării dacă nu reuşesc şi am adresat rugi şi suspine spre Dumnezeu cerîndu-i să mă ajute să ies din impas. Rugăciunile mele foloseau în continuare aceleaşi cuvinte copilăreşti ca acum zece ani, repetînd mereu acelaşi lucru, astfel încît mă miram eu însumi cînd le şopteam cu jumătate de glas. Meditînd la asta, m-am oprit într-o zi din munca mea pripită şi, pierdut pe gînduri, am rămas cu ochii aţintiţi asupra hîrtiei.

Capitolul doi

O MINUNE ŞI UN ADEVĂRAT MAESTRU

Deodată, o umbră se lăsă pe coala albă de pe genunchii mei, care pînă mai adineauri era luminată de soare ; m-am uitat speriat în jurul meu şi am văzut un bărbat chipeş, îmbrăcat altfel ca la noi, care se oprise în spatele meu şi-mi făcea umbră. Era înalt şi zvelt, avea o faţă expresivă şi serioasă, un nas foarte coroiat şi o mustaţă răsucită cu grijă ; cămaşa pe care o purta era de foarte bună calitate.

Adresîndu-mi-se într-o germană literară, străinul îmi spuse :

— **Îmi dai voie să mă uit puţin la ce ai făcut, tinere ?**

Bucuros şi stînjenit totodată, i-am întins desenul meu, pe care l-a privit cîteva clipe cu atenţie, după care m-a întrebat dacă mai am ceva în mapă şi dacă vreau să ajung un adevărat artist. Cînd desenam după natură, aveam, firește, totdeauna cîteva lucrări recente cu mine, ca să am în orice caz ceva de purtat dacă ziua ar fi fost neproductivă. Şi în timp ce-mi scoteam la iveală lucrările, vorbeam neîncetat şi plin de încredere despre destinul meu artistic de pînă atunci, pentru că după felul în care străinul privea desenele mele, mi-am dat imediat seama că era un cunoscător, dacă nu chiar un om de artă.

Presupunerea mea s-a confirmat cînd l-am auzit atrăgîndu-mi atenţia asupra principalelor mele greşeli, comparînd studiul, de care tocmai mă ocupam, cu natura, scoţînd în evidenţă ce era esenţial în ea şi învăţîndu-mă cum să-l văd şi eu. Mă simţeam peste măsură de fericit şi tăceam chitic ca omul care primeşte cu bucurie o binefacere, în timp ce el compara cîteva schiţe de frunzişuri de pe hîrtia mea cu modelele lor, îmi lămurea probleme de lumină şi de formă, după care, la marginea colii în-

truchipă în cîteva ușoare trăsături de maestru, ceea ce eu căutasem zadarnic să reprezint.

Rămase o jumătate de oră cu mine, apoi spuse :

— Ai vorbit adineauri de bunul Habersaat ; știi că acum șaptesprezece ani am slujit și eu în mînăstirea lui afurisită ? Am șters-o însă la timp și de atunci am stat mereu în Italia și în Franța. Sînt pictor peisagist, numele meu e Römer și am de gînd să rămîn o vreme în patria mea. Aș fi bucuros să te pot ajuta cu ceva ; am cîteva lucrări acasă, fă-mi o vizită sau vino chiar acum cu mine, dacă poți !

Mi-am strîns repede lucrurile și l-am însoțit, cuprins de o dispoziție sărbătorească și plin de mîndrie. Auzisem deseori vorbindu-se despre el, pentru că fusese unul din marile mituri ale refectoriului și meșterul Habersaat se făIea totdeauna cînd spunea că fostul său elev, Römer, e un pictor renumit, că lucrează în acuarele la Roma și că-și vinde lucrările prinților și englezilor. Pe drum, înainte de a intra în oraș, Römer îmi arăta tot felul de lucruri frumoase din natură. Priveam cu o atenție plină de entuziasm în direcția în care-și îndrepta delicat mîna. Mă minunam descoperind că, deși pînă mai adineauri crezusem că văd bine, nu vedeam nimic, dar mă minunam mai ales descoperind de cele mai multe ori amănunte importante și instructive în aspecte pe care înainte le trecusem cu vederea, sau pe care nu le luasem destul în seamă. Mă bucuram totuși văzînd că înțeleg destul de bine ceea ce voia să spună însoțitorul meu, mă bucuram că observ ca și el o umbră puternică dar clară, o culoare blîndă sau înclinarea grațioasă a ramurilor unui copac. Abia după ce am făcut cîteva plimbări cu el m-am obișnuit să nu mai consider natura întreagă ca ceva precis și existînd în sine, ci numai ca un cabinet de tablouri și de studii, ca ceva vizibil numai dintr-un punct de vedere just și s-o judec în manifestările ei tehnice.

Cînd am ajuns la locuința sa, care se compunea din două camere elegante într-o casă frumoasă, Römer își aduse imediat mapele, le așeză pe un scaun din fața canapelei, pe care mă pofti să iau loc alături de el și începu să întoarcă și să-mi arate, unul după altul, studiile cele mai mari și mai valoroase din colecția lui. Erau toate

desene mari făcute în Italia, lucrate în acuarele pe hîrtie tare și foarte zgrunțuroasă, dar într-o manieră complet nouă pentru mine și cu mijloace necunoscute, îndrăznețe și inteligente, astfel că erau în egală măsură pline de farmec, de parfum, de claritate și de vigoare, dar înainte de orice dovedeau prin fiecare trăsătură a lor că fuseseră executate în fața naturii vii. Nu știam de ce să mă bucur mai mult : de măiestria strălucită a tratării, foarte apropiată de obiect sau de obiectele în sine, căci din grupurile de chiparoși negri și puternici din preajma vilelor romane, din frumoșii munți Sabini, pînă la ruinele de la Pestum și la luminosul golf al Neapolului, pînă la coastele Siciliei, imaginile răsăreau una după alta în fața mea în linii fermecătoare abia conturate și condensate, cu însemnări prețioase amintind ziua, locul și strălucirea soarelui, sub care luaseră naștere. În această lumină, mînăstiri și castele frumoase străluceau pe povîrnișurile splendide, cerul și marea se odihneau în albastrul adînc sau în senine nuanțe argintii și în ele se scălda superba, nobila lume a plantelor cu formele ei clasice, simple și totuși atît de bogate. Cînd Römer menționa numele obiectelor și făcea observații asupra naturii și poziției lor, auzeau cîntînd și răsunînd nume italienești. Uneori îmi ridicam ochii și aruncam priviri prin cameră, zărind ici boneta roșie a unui pescar din Neapole, colo un briceag de la Roma, un șirag de coral sau un ac de păr de argint: apoi mă uitam mai bine, mai atent și cu drag la noul meu protector, îi examinam vesta albă și manșetele și abia cînd mișca desenul îl priveam iar, pentru a-l mai parcurge o dată în fugă înainte de apariția celui următor.

După ce am terminat această mapă, Römer mă lăsă să răsfoiesc în treacăt alte cîteva, dintre care una conținea numeroase detalii colorate, alta un mare număr de studii în creion, a treia numai lucrări despre mare, navigație și pescuit și, în sfîrșit, a patra, mari fenomene și minuni coloristice, ca de pildă Grota albastră[1], aglomerații de nori și forme ciudate, erupții ale Vezuviului, pîraie incandescente de lavă etc. Apoi îmi arătă în cealaltă cameră un tablou mare pe șevalet, la care lucra atunci și care

[1] Grotă aflată parțial sub nivelul mării în insula Capri.

reprezenta grădina vilei d'Este[1]. Chiparoşi uriaşi şi negri se înălţau din tufişuri filfiitoare de viţă de vie şi de lauri, din fîntîni de marmură şi din pajişti înflorite ; tabloul conţinea o singură figură umană, pe Ariosto în veşminte negre de cavaler şi cu spada la şold. În mijloc se vedeau casele şi copacii dinspre Tivoli învăluiţi în miresme şi, în depărtare, se întindea cîmpia largă, scăldată în purpura înserării, avînd drept graniţă la marginea zării cupola bisericii Sfîntul Petru.

— Pentru azi e destul ! spuse Römer, vino mai des pe la mine, chiar în fiecare zi, dacă-ţi face plăcere. Şi adu-ţi cele necesare, poate că-ţi dau cîte ceva să copiezi ca să capeţi o tehnică mai uşoară şi mai eficace !

Mi-am luat rămas bun de la pictor cu recunoştinţă şi respect şi am plecat spre casă mai curînd sărind decît umblînd. Mamei i-am povestit în termenii cei mai elocvenţi fericita aventură, avînd grijă să-l înfăţişez pe artistul străin într-o lumină cît mai strălucită. Eram bucuros să-i prezint în sfîrşit un exemplu de glorioasă reuşită care s-o liniştească cu privire la propriul meu viitor, mai cu seamă că şi Römer ieşise din biata pepinieră a domnului Habersaat. Dar cei şaptesprezece ani petrecuţi în depărtări şi necesari pentru această reuşită n-au prea fost pe placul mamei mele ; de altfel, nu era nici absolut sigură că străinul era într-adevăr un om cu stare, dat fiind că, în această calitate, se întorsese atît de singur şi de necunoscut în patria sa. Eu aveam însă un indiciu diferit şi secret care-mi garanta că speranţele mele erau juste şi anume apariţia bruscă a lui Römer îndată după ce mă rugasem. Căci, deşi răzvrătit împotriva bisericii, rămăsesem un adevărat mistozof, ori de cîte ori era vorba de fericirea sau de suferinţa mea personală.

Despre asta însă nu i-am spus nimic mamei, în primul rînd fiindcă nu prea eram obişnuiţi să vorbim mult între noi despre astfel de lucruri, în al doilea rînd fiindcă, deşi avînd mare încredere în ajutorul lui Dumnezeu, nu i-ar fi plăcut să mă laud cu asemenea întîmplare ciudată şi teatrală. Ea era mulţumită ca Dumnezeu să ne ferească de lipsuri şi să ne ajute în momentele grele, în cazuri de

[1] Celebru castel din provincia Tivoli de lîngă Roma.

viață și de moarte, astfel că m-ar fi mustrat probabil cu oarecare ironie ; cu atît mai mult am fost preocupat toată seara de această întîmplare și trebuie să mărturisesc că în sentimentele mele persista totuși oarecare îndoială. Nu mă puteam împiedica să văd înaintea ochilor o sîrmă lungă, cu care străinul fusese tras spre mine după ce mă rugasem. În schimb, nu mă puteam împăca nici cu ideea opusă acestei imagini caraghioase și anume că ar fi fost vorba de o întîmplare ; căci acum nu-mi mai puteam închipui absența acestui om. De atunci m-am obișnuit să înregistrez ca pe niște fapte împlinite întîmplările fericite de acest fel, precum și contrariul lor și anume să consider un eveniment neplăcut drept pedeapsa unei greșeli conștiente, comisă nemijlocit și să mă simt oropsit ; în aceste cazuri, îi sînt recunoscător lui Dumnezeu, fără să-mi închipui în mod mai precis că faptul s-a întîmplat nemijlocit și anume pentru mine. Totuși, ori de cîte ori nu știu cum să ies din încurcătură, nu mă pot stăpîni să mă rog iar pentru rezolvarea situației, încercînd să-mi explic refuzul soartei printr-o greșeală a mea, pe care îngăduiesc s-o îndrept.

Am așteptat cu nerăbdare să treacă o zi și în cea următoare m-am dus la Römer, cu un transport întreg din lucrările mele de pînă atunci. M-a primit prietenos și amabil și a cercetat lucrările cu interes și atenție. În timp ce le examina, îmi dădea mereu sfaturi bune și, la sfîrșit, mi-a spus că, înainte de toate, ar trebui să renunț la maniera veche și stîngace în care tratam materialul, pentru că așa nu se mai putea ajunge la nici un rezultat. Trebuia să-mi dau toată silința să desenez după natură, deocamdată cu un creion moale, începînd să exersez acasă după maniera sa ; era dispus să-mi dea ajutor în această privință. Căută prin mapele sale cîteva studii ușoare în creion și în culori, pe care trebuia să le copiez drept încercare și cînd după asta am vrut să-mi iau rămas bun, mi-a spus : „A, nu ! Mai rămîi o oră, pînă la prînz tot nu mai poți face nimic : ai să te uiți cum lucrez eu și o să mai stăm niței de vorbă !" Am acceptat cu plăcere, am ascultat observațiile pe care le făcea asupra metodei sale de lucru și am avut pentru prima oară prilejul să văd cu cîtă simplitate, libertate și siguranță lucrează un om

de artă. O lumină nouă răsări în mine și gîndindu-mă la felul în care lucrasem pînă atunci, am avut impresia că parcă împletisem ciorapi sau făcusem altceva de același gen.

Am copiat repede și plin de bucurie modelele pe care mi le dăduse Römer și le-am reușit, așa cum se întîmplă cu un lucru făcut în primul moment de avînt și cînd i le-am adus, mi-a spus : „E minunat ! Foarte bine !" În ziua aceea și fiindcă vremea era foarte frumoasă, m-a invitat să fac o plimbare cu el, cu care ocazie făcu legătura între ceea ce văzusem la el acasă și natura vie. Între timp îmi vorbea familiar despre alte lucruri, despre oameni și împrejurări care veneau în discuție, fie cu spirit critic ascuțit, fie în glumă, astfel că m-am trezit deodată cu un profesor de încredere și cu un prieten amuzant și sociabil.

Curînd am simțit nevoia să mă aflu mereu și fără rezervă alături de el, astfel că am profitat tot mai des de îngăduința ce-mi dăduse ca să-l vizitez, cînd într-o zi, după ce controlase atent și cu o severitate oarecum sporită ceea ce lucrasem, îmi spuse :

— Ți-ar prinde bine să mai fii o vreme sub îndrumarea unui profesor ; ar fi pentru mine o plăcere și o distracție să-ți ofer serviciile mele, dar cum, din păcate situația mea nu-mi permite s-o fac fără nici un fel de remunerare, cel puțin atîta timp cît nu sînt obligat, vorbește cu mama dumitale și vezi dacă poate aloca o sumă lunară în acest scop. Eu mai rămîn oricum o vreme aici și, în șase luni de zile, sper să te ajut să faci destule progrese ca să fii mai bine pregătit pentru mai tîrziu și în stare de a găsi o posibilitate de cîștig pentru a începe să călătorești. Ai putea veni în fiecare dimineață la ora opt și ai lucra toată ziua la mine.

Nu-mi doream nimic altceva, astfel că am pornit într-un suflet spre casă și i-am vorbit mamei despre această propunere. Numai că ea era mai puțin grăbită decît mine și cum era vorba de o sumă respectabilă, cum eu însumi consideram o parte din banii plătiți lui Habersaat drept bani aruncați în vînt, se duse la domnul acela distins, la care mai fusese o dată, ca să-i ceară sfatul.

Căci își spunea că el va ști în orice caz dacă Römer e într-adevăr un artist respectat și celebru, cum afirmam eu cu atîta înflăcărare.

Domnul distins ridică însă din umeri ; recunoscu, e drept, că Römer era un artist talentat și celebru în străinătate, numai că în privința caracterului său nu știa nimic precis, nu putea spune multe lucruri bune, deși nici despre ceva anume nu putea vorbi ; drept încheiere, își exprimă părerea că trebuie să fim cu băgare de seamă. În orice caz, cum orașul nostru nu era nici Paris nici Roma, pretențiile lui erau prea mari și apoi era mai recomandabil să economisim bani pentru călătorii și să plec cît mai repede spre locurile unde voi putea vedea și unde-mi voi putea însuși tot ceea ce știa Römer.

Repetarea cuvîntului călătorie era suficientă pentru a o decide pe mama să pună deoparte fiecare ban pentru echipamentul meu. Totodată, îmi împărtăși părerile grave exprimate de domnul acela, fără a stărui totuși prea mult asupra celor privitoare la caracter, pe care eu le-am respins cu indignare. Eram prevenit împotriva lor, deoarece înțelesesem din unele fraze enigmatice ale lui Römer că nu se împăca prea bine cu lumea și că fusese victima multor nedreptăți. Da, între noi se și stabilise un acord în această privință, eu aprobîndu-i cu respectuoasă compătimire plîngerile și răspunzîndu-i pe un ton care lăsa să se înțeleagă că avusesem și eu cele mai dureroase experiențe sau că cel puțin aveam nevoie să mă tem de ele, deși le așteptam cu hotărîre, dornic să-l răzbun după aceea pe el, răzbunîndu-mă și pe mine în același timp. Cînd însă Römer mă mustră și-mi atrase atenția că doar eu nu puteam să cunosc oamenii mai bine decît îi cunoștea el, a trebuit să admit că așa e și, cu un aer important, am primit lecțiile lui asupra felului cum trebuie să procedezi ca să te porți cum trebuie, deși în realitate nu știam despre ce este vorba și nici în ce constau acele experiențe.

M-am hotărît repede și i-am spus mamei că vreau să sacrific în acest scop aurul care mai rămăsese în pușculița mea, jefuită pe vremuri și ea n-a avut nimic de obiectat. Am luat deci medalia și cei cîțiva ducați care se mai aflau acolo și i-am dus la un aurar, unde am

căpătat contravaloarea lor în argint. Apoi am plecat cu banii la Römer, i-am spus că numai atît puteam cheltui și că voiam în schimb să pot învăța cel puțin patru luni cu el. El îmi răspunse politicos că lucrurile nu trebuiau luate chiar așa de strict. Din moment ce eu mă străduiam să fac tot ce-mi era în putere, cum se cuvine unui discipol al artei, nu voia să rămînă nici el mai prejos și va face și el tot posibilul pentru mine, în timpul cît va rămîne la noi ; prin urmare puteam să începem chiar a doua zi.

Și așa m-am instalat la el cu deplină satisfacție. În prima și a doua zi lucrurile au mers destul de ușor, dar chiar a treia zi Römer a întors foaia și a luat pe neașteptate un ton foarte critic și foarte sever. Îmi critica fără milă lucrul și-mi dovedea nu numai că nu știu încă nimic, dar că sînt neglijent și neatent. Lucrul acesta mă uimea peste măsură. Am făcut un oarecare efort de concentrare, dar fără prea multe rezultate ; în schimb, mustrările lui Römer deveneau tot mai severe și mai ironice și erau exprimate cu foarte puțină considerație. Atunci am făcut un efort și mai serios, mustrările au devenit și ele serioase și aproape emoționante, pînă cînd, în cele din urmă, pocăit și umilit, am început să trag cu multă băgare de seamă fiecare linie, uneori cu discreție și după matură chibzuință, alteori trîntind-o brusc la noroc, ca pe un zar, într-un cuvînt, am încercat să fac exact așa cum voia Römer. În felul acesta am ajuns să mă simt mai în apele mele, și să mă îndrept foarte liniștit spre țintă, adică spre realizări acceptabile. Vulpoiul ghici însă intenția mea și pe nesimțite îmi dădu probleme mai grele, astfel că suferințele mele reîncepură și criticile maestrului se dezlănțuiră mai cumplit ca oricînd. În fine, cu multă trudă, am pornit iar spre o perfecțiune posibilă, apoi, în loc să mă pot odihni o clipă, așa cum sperasem, pe laurii cîștigați, după ce urcasem o anumită treaptă, am fost dat iar înapoi fiindcă mi se fixase o țintă nouă și mai grea. Și așa, vreme de cîteva luni, Römer m-a umilit mereu, deși discuțiile noastre mistice cu privire la experiențe amare și la alte subiecte continuau, deși după ce isprăveam munca zilnică sau în timpul plimbărilor, relațiile noastre rămîneau cele din trecut.

Așa se așternu peste noi o atmosferă ciudată, căci se întîmpla ca, în timpul unei conversații intime și adînc gîndite, Römer să se răstească pe neașteptate la mine : „Ce-ai făcut aici ! Ce înseamnă asta ? Doamne, Dumnezeule ! Ai orbul găinilor ?" astfel că amuțeam brusc și înciudat împotriva lui și împotriva mea și mă apucam iar de lucru cu o atenție disperată.

În felul acesta, am învățat în sfîrșit ce înseamnă munca și truda adevărată fără ca ele să-mi devină povară, deoarece purtau în sine răsplata unei odihne și a unei întineriri mereu împrospătate. Mi-am dat atunci seama că ajunsesem în stare să copiez un studiu mare al lui Römer, care era mai curînd un tablou, dar profesorul meu a declarat că am lucrat destul în direcția asta, că altminteri îi voi copia toate mapele, care constituie unica lui avere și cu toată prietenia ce-i inspiram, nu voia totuși să știe că există dubluri ale tablourilor sale în alte mîini.

Tot lucrînd așa ajunsesem în situația bizară de a mă pricepe mai bine la peisajul sudic decît la peisajul patriei mele. Cum lucrările pe care le copiam fuseseră executate toate în aer liber și erau foarte reușite, și cum în tot timpul cît lucram, ascultam și observațiile lui Römer, înțelegeam acum ce înseamnă soarele sudului, cerul și marea, de parcă le-aș fi văzut.

Ruinele arhitecturii grecești, pe care le întîlneam ici și colo, aveau un farmec deosebit pentru mine. Sentimentul poeziei se trezea iar în mine cînd trebuia să înalț coloanele însorite de marmură ale vreunui templu doric pe fundalul cerului albastru. Liniile orizontale ale arhitravelor, frizelor și brîielor, ca și canelurile coloanelor trebuiau trase cu cea mai mare finețe și exactitate, cu adevărată evlavie, încet, dar sigur și elegant ; umbrele pe fond luminos ale nobilelor pietre aurii erau de un albastru pur și, după ce-mi ațintisem privirea asupra acestui albastru, aveam în cele din urmă impresia că văd cu adevărat un templu. Fiecare spațiu liber între grinzi prin care privea cerul, fiecare breșă în caneluri îmi erau sacre și rețineam exact cele mai mici detalii ale formelor lor.

Printre lucrurile moștenite de la tatăl meu am găsit o carte despre arhitectură, care conținea istoria și explicația vechilor stiluri de construcție, precum și reproduceri bune cu toate detaliile. Am luat-o și am studiat-o cu aviditate, pentru a înțelege mai bine ruinele și pentru a cunoaște întreaga lor valoare. Mi-am amintit și de călătoria în Italia a lui Goethe, pe care o citisem ; Römer îmi povestea mult despre oamenii, despre locurile și despre trecutul Italiei. În afară de traducerea în germană a lui Homer și de un Ariosto în italiană, el nu citea mai nimic. Mă îndemnă să-l citesc pe Homer și n-am așteptat să mi-o spună de două ori. La început nu prea mergea ; e drept că totul mi se părea frumos, dar nu eram încă obișnuit cu lucrurile simple și colosale și nu eram în stare să rezist prea multă vreme. Römer îmi atrase însă atenția asupra felului în care, pentru fiecare mișcare și fiecare atitudine, Homer folosea un singur amănunt necesar și potrivit ; fiecare vas și fiecare haină pe care le descria, spunea el, dovedeau un gust desăvîrșit, fiecare situație și fiecare conflict moral, deși de o simplitate aproape copilărească, erau pline de o poezie aleasă :

— Astăzi oamenii cer mereu ceva deosebit, interesant și picant și, mărginiți cum sînt, nu-și dau seama că nu există nimic mai deosebit, mai picant și mai veșnic nou decît o idee a lui Homer, în clasica ei simplitate. Nu-ți doresc, dragă Lee, să cunoști din proprie experiență adevărul picant și singular în situația lui Ulise, cînd apare gol și plin de noroi în fața Nausicăi și a tovarășelor ei de joacă ! Vrei să știi cum vine treaba asta ? Să ne oprim la acest exemplu ! Cînd ești departe de patrie și de tot ce ți-a drag, cînd rătăcești printre străini, văzînd și aflînd multe, dar cuprins de mîhnire și de griji, jalnic și părăsit, atunci poți fi sigur că noaptea ai să te visezi apropiindu-te de patrie. Ai s-o vezi strălucind ca o lumină în cele mai frumoase culori, făpturi grațioase, gingașe și scumpe îți vor veni în întîmpinare ; deodată, însă vei descoperi că te întorci gol și plin de praf ; rușinea și teama nespusă te vor cuprinde, vei încerca să te acoperi, să te ascunzi și atunci te vei trezi scăldat în sudori. Atîta timp cît există oameni, visul acesta e visul omului care rătăcește

apăsat de griji, astfel că Homer a luat această situație din esența adîncă și veșnică a omenirii !

Era bine că interesele lui Römer în legătură cu copierea colecției sale se identificau cu interesele mele căci, în clipa cînd, conform îndemnului său, am început să privesc iar natura, a ieșit la iveală pericolul de a vedea transformîndu-se într-o stranie ficțiune talentul meu de copist și toate cunoștințele ce căpătasem despre Italia. Am avut nevoie de cea mai mare perseverență și a trebuit să-mi dau toată osteneala ca să realizez o lucrare care să fie măcar a zecea parte la fel de valoroasă cît erau copiile mele ; primele încercări au fost un eșec aproape total și Römer mi-a spus cu o bucurie răutăcioasă :

— Da, dragul meu, asta nu merge așa de repede ! Mi-am închipuit eu că așa are să fie ; acuma trebuie să stai pe picioare proprii sau, mai bine zis, să vezi cu ochi proprii ! Să copiezi întocmai un studiu nu-i mare lucru ! Crezi oare că e cineva dispus să trudească pentru altul ? și așa mai departe. Războiul criticii împotriva efortului se dezlănțui iar, precum și dorința de a-l preîntîmpina și de a-i juca renghiuri ; Römer venea cu mine în natură și picta și el, așa că mă avea tot timpul sub ochi. Nu era prudent să repet și față de el nebuniile și aiurelile pe care le făcusem pe timpul domnului Habersaat, fiindcă Römer părea să vadă prin stînci și prin copaci și-și dădea seama la fiecare linie dacă era desenată conștiincios sau nu. Despre fiecare ramură știa dacă era prea groasă sau prea subțire și cînd obiectam că, în definitiv, ramura aceea putea să fi crescut și așa, Römer spunea :

— Las-o încurcată ! Natura e înțeleaptă și autentică ; de-altfel cunoaștem noi subtilități de-astea ! Nu ești primul vrăjitor care vrea să tragă pe sfoară natura și pe învățătorul ei !

Capitolul trei

ANNA

Trebuia să folosesc din plin timpul pe care şederea lui Römer în oraş mi-l punea la dispoziţie, astfel că nici nu putea fi vorba să mă duc pînă în sat, deşi primeam diverse salutări de acolo. Gîndurile mele se îndreptau cu atît mai mult dor spre Anna, cînd lucram şi auzeam foşnetul lin al copacilor verzi în jurul meu. Mă bucuram pentru ea de cele ce învăţam, mă bucuram că în anul acela îmi îmbogăţisem atît de mult experienţa faţă de anul trecut ; speram să fi dobîndit în felul acesta o adevărată valoare care să vorbească pentru mine în ochii ei şi care să justifice în casa ei nădejdile ce-mi permiteam să nutresc singur pentru mine.

Sosise toamna şi, într-o zi, întorcîndu-mă acasă la ora prînzului, am intrat în odaia noastră şi am văzut pe pat un mantou de mătase neagră. M-am repezit spre el bucuros, am ridicat în sus haina aceea uşoară şi plăcută la atingere şi am cercetat-o pe toate feţele. Am dat buzna cu ea în bucătărie, unde am găsit-o pe mama, care pregătea o masă mai bună ca de obicei. Ea îmi anunţă sosirea învăţătorului şi a fiicei sale adăugînd însă imediat că, din păcate, nu veniseră de plăcere, ci ca să consulte un medic renumit. Mama intră în odaie ca să aştearnă masa şi-mi spuse în cîteva cuvinte că Anna avea simptome ciudate şi neliniştitoare, că învăţătorul e foarte îngrijorat şi că ea însăşi, mama, e la fel de îngrijorată, căci după cum arăta biata fată, s-ar zice că această gingaşă făptură nu va apuca adînci bătrîneţe.

Şedeam pe pat, strîngînd mantoul în mîini şi ascultam uluit aceste cuvinte, care mi se păreau atît de surprinzătoare, atît de străine, încît mai curînd m-au uimit decît m-au înfricoşat. În clipa aceea, uşa se deschise şi oaspeţii noştri, pe cît de iubiţi, pe atît de sincer preţuiţi

intrară înăuntru. M-am ridicat surprins în picioare, le-am ieșit în întîmpinare, și abia cînd am vrut să-i întind Annei mîna, am văzut că tot nu dădusem drumul mantoului ei. Ea roși și zîmbi totodată, în timp ce eu stăteam încurcat în fața ei. Învățătorul îmi reproșă că n-am dat pe la ei toată vara și tot schimbînd formulele de salut, am uitat de știrea ce-mi dăduse mama, mai ales că nici un amănunt bătător la ochi nu-mi amintea de ea. Abia după ce ne-am așezat la masă mi-au atras atenția dragostea și atenția sporită cu care mama o trata pe Anna și abia acum mi s-a părut că era ceva mai înaltă, dar totodată mai fragilă și mai slăbuță. Culoarea feței sale devenise parcă transparentă, iar în jurul ochilor, care străluceau mai tare, uneori plini de însuflețire ca în zilele de altădată ale copilăriei, alteori pierduți într-o meditație adîncă și visătoare, plutea o anumită suferință. Era veselă și vorbea destul de mult, în timp ce eu tăceam, ascultam și o priveam ; învățătorul era și el vesel și neschimbat. Căci față de destinele și suferințele care lovesc ființele apropiate nouă, nu începem să ne văicărim, ci chiar din prima clipă le primim cu aceeași liniște sufletească, cu aceeași alternanță de speranță, de teamă și de autoamăgire, de care dau dovadă și cei loviți. Totuși își îndemnă acum fata să nu vorbească prea mult, iar pe mine mă întrebă dacă am aflat motivul pentru care făceau această mică călătorie. Apoi adăugă :

— Da, dragă Heinrich ! Pare-se că Anna mea are de gînd să se îmbolnăvească ! Dar să nu ne pierdem curajul! Medicul a spus că deocamdată nu-i mare lucru de spus și nici de făcut. Ne-a prescris un anumit regim și ne-a recomandat să ne întoarcem liniștiți și să locuim mai departe în sat, în loc să ne mutăm aici, pentru că aerul e mai bun acolo. Are să ne dea o scrisoare către doctorul nostru și din cînd în cînd are să vină chiar el să vadă cum stau lucrurile.

N-am știut ce să-i răspund și nici cum să-mi arăt compătimirea ; mai mult chiar, m-am făcut roșu ca sfecla și mi-a fost rușine că nu sînt și eu bolnav. Dar în timp ce tatăl ei vorbea, Anna mă privea zîmbind de parcă i-ar fi fost milă că trebuie să ascult asemenea lucruri neplăcute.

După-masă, învățătorul voi să afle și să vadă cu ce mă ocup. I-am adus o mapă doldora de lucrări și i-am vorbit despre maestrul meu ; dar el n-a zăbovit prea mult asupra acestui subiect, ci s-a pregătit să facă cîteva drumuri și să se îngrijească de niște cumpărături. Mama a plecat cu el, iar eu am rămas singur cu Anna, care continua să se uite mai departe cu atenție la lucrările mele. Ședea pe canapea și mă lăsa să-i arăt totul și să-i dau explicații. În timp ce-mi contempla peisajele, trebuia să-mi plec privirile ca s-o văd, uneori mă înclinam asupra ei, alteori țineam împreună în mîini un desen mai multă vreme, totuși nimeni dintre noi nu făcu vreun gest duios. Căci Anna era iar o altă ființă pentru mine și mă temeam să n-o jignesc cît de cît, în timp ce ea își concentra manifestările de bucurie și atenția numai asupra lucrărilor mele, de care nu voia să se despartă, aruncîndu-mi doar rareori cîte o privire.

Deodată fata glăsui :

— Mătușa noastră de la casa parohială mi-a spus să-ți transmit să vii imediat cu noi la țară, altfel se supără ! Vrei ?

Am răspuns :

— Da, acuma pot ! apoi am adăugat : Dar tu ce ai de fapt ?

— Nici eu nu știu, mă simt mereu obosită, uneori am și dureri ; ceilalți fac mai mult caz de asta decît fac eu !

Mama și învățătorul se întoarseră ; în afară de pachetele ciudate care conțineau doctoriile și pe care le puse pe masă stăpînindu-și un oftat, bătrînul adusese și cîteva daruri pentru Anna, niște stofe fine de rochii, un șal mare și călduros și un ceas de aur, de parcă, prin mijlocirea acestor lucruri scumpe și menite să dureze, ar fi vrut să silească destinul să facă o cotitură favorabilă. Anna se sperie văzînd cumpărăturile, dar el îi spuse că merita de mult lucrurile acelea și că cei cîțiva bani pe care-i cheltuise n-aveau nici o valoare pentru el, dacă nu-i putea face ei o bucurie.

Învățătorul se bucură aflînd că plec și eu cu ei ; mama era de acord cu călătoria mea și-mi făcu bagajul, în timp ce eu aduceam trăsura de la hanul unde rămăsese. Cînd se înfofoli bine, își legă șalul și se așeză lîngă învățător. Anna era drăguță foc. Eu am luat loc în față și am apucat hățurile calului bine hrănit, care tropăia nerăbdător. Mama își mai făcu multă vreme de lucru în jurul trăsurii, repetîndu-i învățătorului oferta de a-i da o mînă de ajutor la nevoie și de a veni s-o îngrijească pe Anna : vecinii ieșeau pe la ferestre, astfel că în clipa cînd am pornit în sfîrșit pe strada îngustă cu amabilii și simpaticii mei tovarăși de drum, mă simțeam pătruns de propria mea valoare.

Era o după-amiază însorită de toamnă. Am trecut prin sate și peste cîmpii, am văzut pădurile și culmile învăluite într-un abur ușor, am auzit în depărtare cornurile de vînătoare și am întîlnit pretutindeni numeroase căruțe, care duceau acasă roadele binecuvîntate ale toamnei ; pe alocuri oamenii își pregăteau vasele pentru culesul viilor și confecționau butoaie mari, în alte părți, împrăștiați pe ogoare, scoteau bulbii din pămînt, operație la care contribuia întreaga familie, atrasă de soarele toamnei ; peste tot domnea însuflețire și mulțumire. Aerul era atît de blînd, încît Anna își îndepărtă vălul verde și-și arătă chipul drăgălaș. Uitasem toți trei care era motivul călătoriei noastre. Învățătorul era vorbăreț și ne spunea o mulțime de lucruri despre ținutul pe care-l străbăteam, ne arăta casele unde locuiau oamenii de vază, ale căror acareturi curate și bine îngrijite trădau inteligența și priceperea proprietarilor lor. Ici-colo locuia cîte o fată frumoasă sau chiar două, pe care ne străduiam să le zărim în trecere și, cînd izbuteam, Anna saluta cu discretă bună creștere a ființelor care sînt și ele flori ale meleagurilor unde trăiesc.

Dar cu mult înainte de sfîrșitul călătoriei noastre începu să se întunece și în clipa aceea îmi veni deodată în minte că-i făgăduisem lui Judith să mă duc pe la ea

ori de cîte ori voi fi în sat. Anna se învèli iar bine și eu am luat loc lîngă ea, fiindcă învățătorul, care cunoștea mai bine drumurile, luase hățurile ; și fiindcă, din cauza întunericului, tăcerea se așternu iar între noi, am avut timp să mă gîndesc la ce voi face.

Cu cît mai nepotrivit mi se părea să-mi țin făgăduiala, cu cît mai puțin aveam dreptul să jignesc, fie numai în gînd, ființa aceea pe care o simțeam alături și care se sprijinea acum blînd de mine, cu atît mai stăruitoare era pe de altă parte convingerea că, în definitiv, n-aveam dreptul să-mi calc cuvîntul, fiindcă numai încrezîndu-se în făgăduiala mea mă lăsase Judith să plec în noaptea aceea și eram sigur că dacă nu mi-aș fi ținut promisiunea, aș fi necăjit-o și aș fi făcut-o să sufere. Pentru nimic în lume n-aș fi vrut să arăt tocmai în fața ei ca un laș care a făgăduit ceva fiindcă i-a fost frică și care tot de frică nu-și ține făgăduiala. Am găsit însă o soluție foarte înțeleaptă, după mine, care să mă justifice cel puțin în ochii mei. Cum trebuia să locuiesc la învățător, însemna că nu eram în sat, și dacă mă duceam și pe acolo în timpul zilei, nu eram obligat să fac o vizită la Judith, care-mi ceruse să vin numai noaptea și în taină, cînd mă voi afla în sat.

Sosind acasă la învățător, am găsit-o acolo pe mătușămea cu unul din băieți și două din fiicele ei, care ne așteptau și care au vrut să mă ia imediat cu trăsura la ei. Atunci însă am declarat pe neașteptate că vreau să rămîn aici, așa că bătrîna Katherine se grăbi să-mi pregătească o cameră, în timp ce Anna, care era foarte obosită și slăbită, fu cuprinsă de un acces de tuse și fu nevoită să se culce imediat. Mă conduse însă la o masă frumos aranjată, pe care se aflau cărțile și lucrul ei de mînă, hîrtie și ustensile de scris, aduse o lampă și spuse zîmbind :

— Tata rămîne în fiecare seară la mine în cameră pînă adorm și uneori îmi citește cîte ceva. Poate că ai să-ți găsești o ocupație aici. Uite, asta lucrez pentru tine ! și-mi arătă o învelitoare împletită pentru o mapă mică,

pe care o executa după desenul cu flori făcut de mine cu cîțiva ani în urmă, în chioșcul din grădină și pe care i-l dăruisem ei. Tabloul acela naiv atîrna deasupra mesei. Apoi îmi întinse mîna și spuse dureros de încet, dar cu un accent nespus de cald : „Noapte bună !" la care i-am răspuns la fel de încet : „Noapte bună !"

Citeva clipe după aceea, a intrat învățătorul și cînd a ieșit iar din odaie, îndreptîndu-se spre camera Annei, am văzut că luase cu el o carte de rugăciuni frumos legată. În schimb eu am examinat toate lucrușoarele de pe masă și m-am jucat cu foarfeca Annei, incapabil să admit că era cu adevărat în primejdie.

JUDITH

Fiindcă mă aflam în casa dragei mele, m-am trezit foarte de vreme a doua zi dimineața, mai înainte ca cineva să fi făcut vreo mișcare în jurul meu. Am deschis fereastra și am privit îndelung lacul, ale cărui maluri înalte și împădurite străluceau în roșeața zorilor, în timp ce luna mai zăbovea pe cer și se oglindea strălucind destul de puternic încă în apa neagră. Am văzut-o pălind treptat în fața soarelui, care aurea coroanele galbene ale copacilor și arunca o lumină gingașă peste lacul care începea să se albăstrească. Între timp însă cerul se acoperi iar treptat, o negură fină trecu mai întîi ca un văl de argint peste tot și peste toate, stingînd lumina de pe imagini una cîte una, astfel că, jur împrejur apăreau și dispăreau licăriri jucăușe. Apoi negura deveni brusc atît de deasă, încît nu mai puteam distinge în fața ochilor decît grădiniță ; în cele din urmă o învălui și pe ea și se apropie umedă de fereastră. Am închis-o, am ieșit din odaie și am găsit-o pe bătrîna Katherine în bucătărie lîngă un foc vesel și prietenos.

Am stat multă vreme de vorbă cu ea ; Katherine dădu drumul unui val de gemete pline de duioșie prilejuite de starea îngrijorătoare a Annei și-mi spuse de cînd începuse boala, fără ca eu să-mi dau totuși seama de adevărata situație, fiindcă bătrîna se mulțumea să facă aluzii nelămurite și misterioase. Apoi, cu o elocvență mișcătoare, dar foarte convingătoare, îmi făcu elogiul Annei întorcîndu-se înapoi, spre anii copilăriei, ca să-i analizeze viața. Așa am putut vedea limpede în fața ochilor un îngeraș de trei ani zburdînd de colo pînă colo în rochițe descrise cu precizie. Am văzut însă și patul unei bolnave precoce, unei bolnave chinuite, care zăcuse ani de zile ; am întrezărit astfel o mică moartă albă ca

zăpada, cu chip răbdător, cuminte și mereu zimbitoare. Tînăra mlădiță se refăcuse, însă, extraordinara expresie de înțelepciune, pe care o provocase suferința, dispăruse din nou pe tărîmuri necunoscute și, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, o copilă rumenă și zglobie înflorise în casa în care o văzusem eu pentru întîia oară.

În sfîrșit își făcu apariția învățătorul care, de cînd fiica sa trebuia să rămînă dimineața în pat și să doarmă mai mult ca altădată, nu se mai scula nici el dis-de-dimineață și-și împărțea timpul potrivit cu nevoile bolnavei. După un timp destul de lung se ivi și Anna care-și luă dejunul special după recomandația medicului, în timp ce noi mîncam ca de obicei. A fost pentru noi un prilej de oarecare tristețe care s-a transformat treptat într-o atitudine de serioasă contemplare cînd am rămas tustrei de vorbă. Învățătorul luă o carte, *Imitația lui Christos* de Thomas a Kempis [1] și citi cîteva pagini din ea, în timp ce Anna broda. Apoi tatăl ei deschise o discuție asupra celor ce citise, încercînd să mă atragă și pe mine, pentru a-mi pune la încercare, conform obiceiului său, puterea de judecată, pentru a o îmblînzi și a o îndrepta într-o direcție edificatoare comună nouă și bazată pe înțelegere. În cursul verii trecute, pierdusem însă aproape cu desăvîrșire gustul acestor discuții, privirea mea fiind ațintită asupra unor fenomene și a unor forme materiale. Pînă și considerațiile enigmatice asupra experiențelor vieții, considerații pe care le schimbam cu Römer, căpătau un înțeles exclusiv lumesc. În afară de asta, îmi dădeam seama că acum trebuia să fiu foarte prevenitor față de Anna și cînd am observat că ea pare chiar bucuroasă văzîndu-mă strîns cu ușa și expus unei serioase acțiuni de convertire, m-am ferit să-mi manifest împotrivirea, am aprobat cu sinceritate pasajele care conțineau un adevăr sau care erau exprimate în cuvinte adînci, alese și viguroase, sau mi-am căutat de lucru examinînd culorile frumoase ale ghemelor de mătase cu care lucra Anna.

Bolnava dormise bine și părea destul de vioaie, așa că în timpul zilei nu se putea observa o mare deosebire

[1] *Thomas a Kempis* (1380—1471) — scriitor mistic german.

față de aspectul ei dinainte de izbucnirea bolii. Asta mi-a făcut atît plăcere, încît am plecat pentru ca, la lumina zilei și scăpat de grijă în privința lui Judith, să pot ajunge la casa parohială și să mă pot întoarce.

Eram foarte bine dispus cînd am ieșit afară, în negura deasă. Îmi venea să rîd de ciudata mea vicleníe, cu atît mai mult cu cît hoinăreala mea, tăinuită de natura cufundată în cenușiu, era aidoma cu un drum secret. Am trecut peste deal și am ajuns peste puțin în sat. Din cauza ceții însă am luat o direcție greșită și m-am pomenit la o răspîntie de poteci înguste, pierdute printre grădini și pajiști, care duceau cînd spre o casă izolată, cînd drept spre sat. Nu puteam să văd la o distanță mai mare de patru pași în fața mea ; auzeam mereu oameni, fără să-i văd, dar din întîmplare nu m-am întîlnit cu nimeni. Apoi am ajuns la o portiță deschisă și m-am decis să intru și s-o iau drept, tăind prin toate curțile ca să ajung în sfîrșit în strada principală. Am nimerit într-o livadă mare, splendidă, cu pomii încărcați de fructe coapte, din care nu deslușeam însă decît un singur copac, ceilalți alcătuind un cerc în jurul lui, fiind pe jumătate învăluiți în ceață, în timp ce, în spatele lor, se închidea iar zidul alb de negură. Deodată am zărit-o pe Judith care-mi venea în întîmpinare, cărînd cu amîndouă mîinile un coș mare și atît de plin cu mere, că nuielele coșului scîrțîiau ușor de prea multă greutate. Culesul fructelor era aproape singura muncă pe care o făcea cu dragoste și cu rîvnă. Iarba era udă așa că își suflecase puțin rochia dedesubtul căreia se vedeau picioarele splendide. Părul îi era greu de umezeală și aerul toamnei îi colorase obrajii cu purpura cea mai curată.

Așa venea Judith drept spre mine, cu privirile ațintite asupra coșului. Deodată mă zări, păli și-și lăsă coșul jos. Apoi se năpusti spre mine cu o bucurie cordială și sinceră, îmi sări de gît și mă sărută de cîteva ori apăsat pe buze. Am avut nevoie de un mare efort ca să n-o sărut și eu și, în cele din urmă, m-am desprins de la pieptul ei.

— Ia te uită ! Ce băiețel deștept ! spuse ea rîzînd vesel. Ai sosit chiar azi și profiți numaidecît de ceață

ca să-mi faci o vizită înainte încă de căderea nopții ; asta n-aș fi crezut-o !

— Nu, am răspuns eu cu privirile în pămînt, am sosit ieri și locuiesc la învățător, pentru că Anna e bolnavă. În aceste împrejurări, nu pot veni în nici un caz la dumneata !

Judith tăcu o vreme, cu mîinile încrucișate pe piept și mă privi cu ochi inteligenți și pătrunzători, astfel că a trebuit să-mi ridic și eu ochii spre ea.

— Asta ar fi o metodă încă și mai isteață decît credeam ! spuse ea în sfîrșit, numai dacă ți-ar putea fi de folos ! Dar fiindcă biata noastră drăguță e bolnavă, vreau să fiu bună și să aduc o modificare învoielii noastre. Timp de cel puțin o săptămînă de acum înainte are să fie ceață cam tot cîteva ore pe zi. Dacă vii în fiecare zi la mine, te dezleg de obligația din timpul nopții și-ți promit totodată să nu te mîngîi niciodată, ba chiar să te resping dacă ai să vrei tu s-o faci. Numai că de fiecare dată va trebui să-mi răspunzi la una și aceeași întrebare cu un singur cuvîntel, fără să minți !

— Ce întrebare ? am spus eu.

— Ai să vezi ! a răspuns ea, vino, am mere frumoase !

O luă înaintea mea și se îndreptă spre un pom, ale cărui ramuri și frunze aveau un aspect mai nobil decît ale celorlalți, urcă cîteva trepte pe o scară și culese cîteva mere frumos rotunjite și frumos colorate. Tăie în două cu dinții ei albi un măr care mai strălucea, aburit și umed, îmi dădu jumătatea din care mușcase și începu s-o mănînce pe cealaltă. Am mîncat-o și eu repede pe-a mea ; era de o prospețime și de-o aromă rară și am așteptat cu nerăbdare pînă mi-a mai dat unul procedînd și cu acesta la fel. După ce am mîncat așa trei mere, mi-am simțit gura atît de proaspătă și de dulce, că a trebuit să mă stăpînesc ca să n-o sărut pe Judith și să nu sorb și dulceața de pe gura ei. Ea și-a dat seama, a rîs și m-a întrebat :

— Acum spune : îți sînt dragă ?

În timp ce vorbea, mă privea țintă și deși în clipa aceea mă gîndeam cu însuflețire și cu energie la Anna, a trebuit să spun „da" ! Satisfăcută, Judith zise :

— Asta să-mi spui în fiecare zi !

Apoi începu să flecărească şi spuse :

— Ştii ce se întîmplă de fapt cu fetiţa asta ? I-am răspuns că nu înţelegeam mare lucru şi atunci a continuat : Se spune că, de la o vreme, biata fată are vise şi presimţiri ciudate, că ar fi prezis cîteva lucruri care s-au şi întîmplat, că atît în vis cît şi în stare de veghe are uneori viziuni şi că-şi poate reprezenta ce fac sau ce simt în clipa aceea fiinţe îndepărtate care-i sînt dragi. Se mai spune că a devenit foarte cucernică şi, în sfîrşit, că suferă de plămîni ! Eu nu cred în toate lucrurile astea, dar bolnavă cu siguranţă că e şi îi doresc foarte sincer toate cele bune, pentru că din cauza ta, mi-e şi ea dragă... Dar toţi oamenii trebuie să sufere ce le e scris ! adăugă ea dusă pe gînduri.

Am clătinat neîncrezător din cap, dar am simţit cum mă treceau nişte fiori şi un văl de înstrăinare ciudată se lăsă peste făptura Annei, care plutea în faţa privirii mele lăuntrice. Aproape în aceeaşi clipă mi s-a părut că ea m-ar putea vedea în atitudinea aceea familiară lîngă Judith, m-am speriat şi m-am uitat în jur. Ceaţa se risipea, prin vălul ei argintiu începea să se zărească cerul albastru, raze izolate de soare coborau scînteietoare peste crengile umede şi făceau să strălucească picăturile care se destrămau în cădere ; am zărit umbra albăstrie a unui om care trecea şi, în cele din urmă, seninul s-a aşternut peste tot, ne-a învăluit şi a desenat ambele noastre umbre pe iarba mată şi însorită.

Am plecat în grabă şi familia unchiului meu mi-a confirmat cele spuse de Judith : bine primit în casa aceea plină de însufleţire şi liniştit după o convorbire intimă, am zîmbit iar neîncrezător şi m-am bucurat să găsesc în tinerii mei veri aliaţi care nu credeau nici ei mare lucru din ce se spunea. Totuşi, în mine stăruiau nişte simţăminte amestecate, pentru că înclinaţia spre altfel de viziuni şi pretenţia de a le avea mi se părea aproape o aroganţă pe care în nici un caz nu i-o puteam atribui bunei Anna, ci unei fiinţe străine şi lipsită de bunăvoinţă faţă de mine, aşa cum vedeam că e acum. Iată de ce, cînd m-am întors în seara aceea, m-am apropiat de ea cu o anumită sfială, pe care însă scumpa ei pre-

zență a risipit-o curînd. Și cînd, de față cu taică-său, Anna a început să vorbească cu glas scăzut despre un vis pe care-l avusese cu cîteva zile în urmă, ceea ce m-a făcut să văd că dorește să mă pună la curent cu presupusa ei taină, am crezut imediat toată povestea, am respectat-o și mi s-a părut doar cu atît mai drăgălașă cu cît mă îndoiesc mai tare de ea înainte.

Cînd am rămas singur, am reflectat mai mult la acest lucru și mi-am adus aminte că citisem despre asemenea comunicări în care, fără a li se acorda atributul de miraculos și supranatural, se vorbea despre domenii și posibilități încă necercetate ale naturii, întocmai cum, după o matură chibzuință trebuia să consider posibile unele legături sufletești și legi ascunse, dacă nu voiam să compromit prea tare cea mai mare posibilitate a mea, adică pe Dumnezeu, exilîndu-l în singurătate și în pustiu.

Eram întins pe pat, în timp ce mi se limpezeau aceste gînduri și meditam la candoarea și la cinstea Annei, de care trebuia de asemenea să țin seama. Și cum această imagine nu pătrundea prea lesne în mine, m-am întins cît eram de lung, mi-am încrucișat frumos mîinile pe piept și am luat o poziție aleasă, ideală pentru a mă prezenta cu cinste în clipa cînd privirea spirituală a Annei s-ar opri pe neștiute asupra mea. Somnul însă îmi schimbă curînd această poziție neobișnuită și, spre necazul meu, a doua zi dimineața, m-am trezit într-o atitudine dintre cele mai comode și mai triviale.

Mi-am revenit repede și, așa cum îți speli dimineața fața și mîinile, mi-am spălat oarecum fața și mîinile sufletului, am adoptat o atitudine reculeasă și serioasă, am început să-mi stăpînesc gîndurile și să fiu în orice clipă limpede și pur. Așa am apărut în fața Annei și mi-a fost lesne să păstrez aspectul acela pur și sărbătoresc, dat fiind că în prezența ei nici nu era cu putință să ai alt aspect. Dimineața era asemănătoare cu cea din ajun, în fața geamurilor plutea o ceață deasă, care părea să mă cheme afară. Simțeam un fel de neliniște la gîndul de a mă duce la Judith și nu era atît inconsecvență și o slăbiciune nemărginită, cît un fel de recunoștință, care mă îndemna să răspund prietenește la simpatia ce-mi arăta femeia aceea fermecătoare ; pentru că după bucuria

spontană și sinceră pe care o surprinsesem ieri la ea, îmi puteam pe drept cuvînt imagina că ține la mine. Și credeam că-i pot spune fără a sta mult pe gînduri că mi-e dragă, pentru că, ciudat lucru, n-aveam impresia că nesocotesc în felul acesta sentimentele mele față de Anna și nici nu înțelegeam că, dîndu-i această asigurare, îmi exprimam aproape dorința de a-i sări de gît. În afară de asta, consideram că această vizită e un bun prilej de a mă stăpîni și de a mă comporta într-o împrejurare foarte primejdioasă în așa fel încît să pot apărea într-un vis trădător.

Cu aceste sofisme am plecat, aruncînd o privire temătoare asupra Annei, dar fără să descopăr la ea nici o umbră de îndoială. Afară am avut iar o clipă de ezitare, totuși am găsit fără greutate drumul spre grădina lui Judith. În schimb pe ea a trebuit s-o caut o bucată de vreme, pentru că deși mă zărise imediat după ce intrasem, s-a ascuns, a început să umble încolo și încoace prin ceață, apoi s-a rătăcit și ea, astfel că a fost nevoită să se oprească locului și să mă strige încet, pînă am găsit-o. Amîndoi am făcut involuntar o mișcare de parcă am fi vrut să ne aruncăm unul în brațele celuilalt, dar ne-am stăpînit și ne-am întins doar mîinile. Culegea și acum fructe, dar numai soiurile mai nobile, care creșteau pe pomi mici ; restul îl vindea lăsîndu-i pe cumpărători să-și culeagă singuri roadele. Am ajutat-o să umple un coș și m-am cățărat pe cîțiva pomi, unde ea nu putea ajunge. Plin de voie bună, m-am urcat în vîrful unui măr înalt și am dispărut în ceață. Judith m-a întrebat de jos dacă o iubesc și i-am răspuns imediat din nori că da. Atunci ea a strigat cu glas dulce :

— Asta-i un cîntec frumos, îmi place să-l ascult ! Vino jos, pasăre tînără, care cînți atît de bine !

Așa petreceam amîndoi în fiecare zi cîte o oră, înainte de a mă duce la unchiul meu ; vorbeam despre una, despre alta, eu povesteam mult despre Anna, ea trebuia să asculte totul și o făcea cu mare răbdare, numai ca să mai rămîn puțin cu ea. Pentru că, întocmai cum eu iubeam în Anna ceea ce era mai bun și mai spiritual din mine însumi, Judith căuta în tinerețea mea ceva mai bun decît îi dăduse lumea pînă acum. Totuși vedea

prea bine că însemna o ispită numai pentru latura senzuală a ființei mele ; și chiar dacă bănuia că inima mea participa mai mult decît îmi dădeam eu singur seama, se ferea să-mi arate că a observat asta și mă lăsa să răspund întrebării ei zilnice convinsă că nu avea prea mare importanță.

Deseori insistam să-mi povestească și ea cîte ceva din viață și să-mi spună de ce e așa singură. Judith se supunea și eu o ascultam cu aviditate. Se măritase de tînără cu răposatul ei bărbat, pentru că era frumos și voinic, dar se dovedise a fi prost, josnic și palavragiu, un caraghios care sta toată ziua cu nasul în oale. Aceste aspecte fuseseră toate disimulate de o prostie liniștită în perioada în care o pețise. Judith declara fără jenă că moartea lui fusese un mare noroc. După aceea îi făcuseră curte numai bărbați care se gîndeau la averea ei și care porneau grăbiți în altă direcție dacă bănuiau într-acolo prezența cîtorva sute de guldeni în plus. Văzuse bărbați în plină floare, deștepți și isteți, care se însuraseră cu femei pocite și uscate, cu nasuri ascuțite și cu bani mulți, din care cauză ea își bătea joc de ei și-i trata cu dispreț.

— Dar și eu trebuie să fac *mea culpa*, adăugă ea, de ce m-am măritat cu un măgar frumos ?

NEBUNIA MAESTRULUI ŞI A ELEVULUI

Peste opt zile m-am întors în oraş şi mi-am reluat lucrul la Römer. Cum nu se mai putea desena în natură şi nici nu mai aveam nimic de copiat, Römer mă sfătui să încerc să realizez, graţie cunoştinţelor cîştigate, o lucrare independentă. Trebuia să caut printre studiile mele o temă, pe care s-o amplific şi s-o fixez într-un mic tablou.

— Fiindcă aici n-avem nici un fel de material, în afară de ce cuprinde propria mea mapă, spuse Römer, pe care, dacă aş fi de acord, ai fi în stare s-o faci pe numele dumitale la iarnă, cel mai bun lucru e să procedăm aşa. E drept că eşti prea tînăr pentru o asemenea încercare şi va trebui s-o iei iar de la capăt o dată sau de două ori cu experienţe noi, pînă să ajungi să faci o treabă serioasă. Totuşi hai să încercăm să facem un tablou pe care să-l poţi vinde la nevoie !

Prima încercare a mers bine, a doua şi a treia de asemenea. Prospeţimea plăcerii de a lucra astfel, simplitatea obiectului şi experienţa sigură a lui Römer au făcut ca fundalurile să se înjghebe parcă de la sine. Lumina se distribuia fără greutăţi şi pe fiecare porţiune din tablou lumina şi umbrele se aşterneau în mod judicios, astfel că nu rămăsese nici un spaţiu neinteresant şi şters. Îmi făcea mare plăcere cînd trebuia să amplasez în umbră unul sau mai multe obiecte care în studiile ce avusesem în faţă erau scăldate în lumină, sau invers. Meditînd şi calculînd eu însumi, urmăream în asemenea cazuri un element nou şi care era totuşi singurul lucru ce trebuia făcut dacă ţineam seamă de culoarea locală, de moment, de aspectul cerului, care putea fi albastru sau înnorat, şi de obiectele învecinate, care trebuiau să reflecte mai multă sau mai puţină lumină şi culoare. Cînd

mi se întîmpla să găsesc nuanța cea mai verosimilă, care în împrejurări asemănătoare ar fi trebuit să existe și în natură — ceea ce se observa imediat, fiindcă orice nuanță adevărată exercită totdeauna o vrajă ciudată —, un sentiment de mîndrie mi se strecura în suflet și, în interiorul acestui sentiment, mi se părea că experiența mea și străduința naturii se contopeau.

Această bucurie se dovedi însă mai complicată cînd m-am apucat de lucrări mai ample și mai bogate în conținut și cînd, stîrnită de această activitate, fantezia mea a ieșit iar la iveală și a început să dea ramificații. Compoziția era un cuvînt important, care-mi zumzăia în urechi cu un sunet fanfaron și cînd m-am apucat să fac schițe destinate a fi executate, am dat frîu liber înclinațiilor mele. Pretutindeni încercam să pun în legătură unghere și locșoare poetice cu relații și semnificații inteligente total contradictorii cu liniștea și simplitatea de care ar fi fost nevoie. Römer mă lăsa să fac în voie asemenea schițe, dar cînd mîzgăleala care ieșea nu-mi plăcea nici mie, deși nu-mi dădeam seama de ce, îmi arăta triumfător că, luate separat, mijloacele tehnice și adevărurile naturii nu fac nici un efect din cauza unei compoziții pretențioase și căutate, că ele nu pot deveni adevăruri complete și că în desenul meu ele aminteau de niște fluturași multicolori de metal atîrnați de un schelet. Mai mult chiar, oricît de mare ar fi bunăvoința noastră, dacă le luăm în parte, ele nu alcătuiesc un adevăr proaspăt, pentru că în fața unei fantezii precumpănitoare, în fața unei spiritualism pretențios (așa spunea Römer) prospețimea naturii se retrăgea sfioasă din vîrful penelului, hai să zicem, în coada lui.

Există, firește, spuse Römer, o orientare în artă, care pune accentul mai ales pe invenție, în dauna adevărului nemijlocit. Dar tablourile care se supun acestei orientări arată mai curînd ca niște poezii scrise, decît ca niște adevărate tablouri, după cum există și poezii care ar vrea să facă mai curînd impresia unei picturi, decît a unui cuvînt cu sens intelectual. Dacă ai fi la Roma și

ai vedea lucrările bătrînului Koch[1] sau ale lui Reinhart[2], date fiind evidentele dumitale înclinații, ai fi încîntat să te alături acestor bufnițe bătrîne ; dar bine că nu ești acolo, asta ar fi primejdios pentru un artist tînăr. Pentru așa ceva e nevoie de o pregătire foarte temeinică, aproape științifică, de un desen riguros, sigur și delicat, care să se bizuie mai mult pe studiul figurii omenești, decît pe al copacilor și tufișurilor, într-un cuvînt, e nevoie de un stil mare, care poate să conste numai în valoarea unei experiențe foarte bogate, pentru a putea lăsa în umbră strălucirea unei banale realități naturale. Și totuși, la început ești blestemat să rămîi în situația unui veșnic original și a unui muritor de foame, pe bună dreptate, de altfel, căci totul e o nebunie fără justificare !

Eu însă nu ascultam de spusele lui, fiindcă observasem mai demult că nu fantezia era tăria lui. Și asta fiindcă, în mai multe rînduri, în timp ce-mi corecta lucrările, nici măcar nu observase locurile favorite din munți și păduri, cărora le acordam o mare importanță și pe care el le ștergea fără milă, cu o mișcare energică a creionului, confundîndu-le cu fundalul viguros, dar lipsit de semnificație. Chiar dacă le găsea inutile, ar fi trebuit, după mine, să țină măcar seamă de ele, să mă înțeleagă, să spună ceva despre ele.

Iată de ce am îndrăznit să-l contrazic, am dat vina pe acuarele, care erau lipsite de vigoare și nu dădeau libertate de acțiune, apoi am spus că-mi doream o pînză bună și culori în ulei, cu care de la sine totul ar fi căpătat demnitate și ținută. Dar în felul acesta l-am atins pe profesorul meu în însăși existența sa, el fiind convins și afirmînd că absolut toți artiștii lucrează și pot da rezultate adevărate și frumoase numai cu ajutorul cîtorva coli de hîrtie albă și a unor plăcuțe de culori englezești. Römer ajunsese la capătul drumului său și nici prin minte nu-i trecea să realizeze ceva în plus peste ceea ce făcuse pînă atunci. Iată de ce îl jigneam dîndu-i a înțe-

---

[1] *Joseph Anton Koch* (1768—1839) — pictor peisagist romantic, originar din Tirol, care a trăit la Roma.

[2] *Johann Cristian Reinhart* (1761—1847) — pictor peisagist german care a trăit la Roma.

lege că, după mine, cele învățate de la el erau doar o treaptă și că eram gata să urc mai sus, în direcția unui țel mai înalt, spre care mă simțeam chemat. Susceptibilitatea lui spori, pe măsură ce rezistam cu mai multă îndîrjire discutînd cu violență și în repetate rînduri asupra acestui subiect, fără să renunț la speranțele mele și fără să mai accept cu docilitate sentințele pe care le da în probleme de ordin general, ci mai curînd combătîndu-le fără sfială. Vina o purta în special caracterul tot mai bizar și mai surprinzător pe care-l luau și celelalte discuții cu el și toate lucrurile pe care mi le spunea, astfel că respectul ce-l aveam față de puterea lui de discernămînt scădea. Unele amănunte coincideau și cu zvonurile sumbre care circulau pe seama lui, așa că o vreme am trăit într-o penibilă încordare văzînd cum dintr-un profesor respectat și în care aveam deplină încredere, iese la iveală ființa cea mai ciudată și mai enigmatică.

Într-adevăr, de la o vreme afirmațiile lui cu privire la oameni și la situații deveneau tot mai dure și tot mai categorice, ele referindu-se mai ales la chestiunile politice. Se ducea în fiecare seară la un cerc de lectură din orașul nostru, unde citea ziare franceze și engleze și-și făcea nenumărate însemnări, manipulînd și acasă tot felul de petice misterioase de hîrtie, sau putînd fi surprins în timp ce scria o misivă importantă. Citea de preferință *Journal des Débats*[1]. Despre guvernul nostru spunea că e o bandă de ființe obtuze și incapabile, Marele Consiliu era alcătuit din canalii dezgustătoare, iar situația din țară era absolut tîmpită. Eram uluit și mă abțineam să aprob ; uneori luam apărarea acestei situații și-mi spuneam că e un nemulțumit căruia o lungă ședere în marile orașe străine îi inspirase dispreț pentru mica lui patrie. Vorbea deseori despre Ludovic Filip[2] și critica măsurile și dispozițiile sale, ca și cum ar fi văzut că o anumită hotărîre secretă nu e respectată întocmai.

[1] Important ziar liberal francez, cuprinzînd dezbaterile din Adunarea Națională.

[2] *Ludovic Filip* — rege al Franței între 1830—1848.

Într-o zi se întoarse foarte supărat acasă şi vorbi cu indignare de o cuvîntare a ministrului Thiers [1].

— Nu-i nimic de făcut cu piticul ăsta pocit ! exclamă el mototolind un extras dintr-un ziar. N-aş fi crezut că ar fi în stare de atîta arbitrară impertinenţă ! Îmi închipuiam că va fi cel mai docil discipol al meu.

— Şi domnul Thiers desenează peisaje ? am întrebat eu şi Römer a răspuns, frecîndu-şi mîinile cu un gest semnificativ :

— Nu chiar ! Dar s-o lăsăm baltă !

Curînd după aceea îmi dădu însă a înţelege că toate firele politicii europene se concentrează în mîna sa şi că o zi, o oră de delăsare în munca lui intelectuală încordată, care ameninţa să-l distrugă, se traducea curînd prin haosul general în treburile publice, că apariţia unui număr confuz şi timid al ziarului *Journal des Débats*, însemna de fiecare dată că el fusese indispus sau obosit şi că sosirea sfaturilor sale întîrziase. Mi-am privit cu seriozitate profesorul. Chipul său avea o expresie firească şi serioasă, nasul coroiat îl împărţea ca de obicei în două, dedesubt se afla mustaţa îngrijită şi ochii n-aveau nici cea mai mică tresărire de nesiguranţă.

N-am avut timp să-mi revin din uimire, căci am aflat în continuare că, fiind centrul secret al tuturor cîrmuirilor, Römer era în acelaşi timp şi victima unor nemaiauzite acte de tiranie şi de brutalitate. El, care, în conformitate nu numai cu un singur drept ar fi trebuit, sub privirile tuturor, să stea pe cele mai puternice tronuri ale Europei, era printr-o misterioasă constrîngere tratat ca un demon surghiunit şi ţinut în obscuritate şi sărăcie, neputînd face o mişcare fără consimţămîntul tiranilor săi, în timp ce ei smulgeau zilnic din geniul său atît cît le era necesar pentru o meschină administrare a lumii. Bineînţeles că dacă şi-ar cuceri drepturile şi libertatea, cîrmuirea aceea ruşinoasă ar lua imediat sfîrşit şi o eră liberă, luminoasă şi fericită ar fi instaurată. Numai că dozele minuscule ale spiritului său, care acum erau folosite picătură cu picătură, se adunau totuşi încetul cu

[1] *Adolphe Thiers* (1797—1877) — om de stat francez, istoric, a înăbuşit în sînge Comuna din Paris.

începutul pentru a alcătui o mare uriașă, caracteristica lor fiind că nici una nu putea să dispară, dar nici să fie păstrată și în această mare atotbiruitoare ființa lui își va căpăta drepturile și va mîntui lumea, el acceptînd cu bucurie în acest scop anihilarea persoanei sale fizice.

— Auzi cum cîntă cocoșul ăsta afurisit ? exclamă el. Iată unul din miile de mijloace folosite pentru a mă tortura ; știi, cîntatul cocoșului îmi zdruncină întregul sistem nervos și mă face incapabil să gîndesc ; tocmai de aceea pretutindeni în preajma mea se cresc cocoși, care sînt puși să cînte, îndată după sosirea telegramelor care mi-au fost solicitate, pentru ca mecanismul meu intelectual să se oprească pentru tot restul zilei ! Ți-ar veni să crezi că toată casa asta e străbătută de tuburi camuflate, că fiecare cuvînt pe care-l rostim e ascultat și că tot ce facem este văzut ?

M-am uitat prin cameră și am încercat să aduc cîteva obiecții, dar privirile și cuvintele sale pătrunzătoare, misterioase și pline de importanță m-au redus la tăcere. În tot timpul cît vorbeam cu el, mă simțeam în dispoziția ciudată a unui copil care ascultă, dar nu crede decît în parte basmul povestit de un adult, pe care-l iubește și-l respectă ; îndată ce rămîneam însă singur, trebuia să recunosc în sinea mea că lucrurile cele mai bune pe care le învățasem pînă atunci le primisem din mîinile nebuniei. Gîndul acesta mă revolta, nu puteam înțelege că cineva putea fi nebun. Eram cuprins de o anumită neîndurare și-mi puneam în gînd să rostesc o singură vorbă limpede ca să împrăștii ceața aceea absurdă. Cînd mă aflam însă în fața nebuniei, eram nevoit să-mi dau seama cît de robustă și cît de nepătrunsă era ea și mă bucuram dacă găseam cuvintele cu care, introducîndu-mă în gîndurile lui confuze, puteam oferi nefericitului o compătimire care să-l ușureze în oarecare măsură. Căci nu puteam să nu recunosc că era într-adevăr nefericit și suferind și că simțea cu adevărat toate chinurile lui imaginare.

Multă vreme n-am vorbit nimănui, nici chiar mamei despre nebunia lui Römer, pentru că-mi spuneam că era în joc propria mea onoare, dacă un artist și un profesor admirabil ca el apărea ca nebun și pentru că mă dez-

gusta să iau drept bune zvonurile prosteşti care circulau în privinţa lui. Totuşi o întîmplare ridicolă mă făcu într-o zi să flecăresc. După conversaţii în care Römer îmi vorbise adesea şi semnificativ cînd despre Bourboni, cînd despre Bonapartişti, cînd despre Habsburgi, se întîmplă ca regina mamă a unei monarhii oarecare, o femeie bătrînă cu mulţi servitori şi bagaje, să facă un popas de cîteva zile în oraşul nostru. Römer începu numaidecît să se agite şi să orienteze plimbările noastre în direcţia hotelului în care locuia vizitatoarea. Intra în clădire, pretextînd că avea de discutat ceva important cu doamna, despre care spunea că e o mare intrigantă şi că venise aici pentru el şi mă lăsa să-l aştept multă vreme afară. După mirosul pe care-l răspîndea la întoarcere observam însă că se oprise doar în odaia surugiilor, unde consumase probabil nişte cîrnaţi cu usturoi şi un pahar de vin. Aceste bazaconii făcute de un om cu aspect atît de nobil şi de serios mă indignau cu atît mai mult cu cît le spunea cu un aer de viclenie caraghioasă. Iată de ce am început să vorbesc despre treaba asta la noi acasă, ba chiar şi în alte locuri, cu care prilej am avut uimirea să aflu că persoana ciudată a lui Römer era bine cunoscută, dar că, în loc să trezească milă şi compătimire, era considerat ca un fel de vicios antipatic, ca un mincinos conştient, care umbla să înşele oamenii şi să se dedea la fapte nepotrivite, fabulînd ceva fals pe seama lor. Poate că vreo abatere de la legile discreţiei sau ale bunelor moravuri, de care s-ar fi făcut vinovat undeva, departe, în străinătate, sau o datorie veche pe care nu o putuse achita, se nimeriseră să coincidă cu începutul bolii, deşi nimeni nu putuse descoperi ce anume se întîmplase. Cel lezat, care alimenta în taină notorietatea acestui fapt şi-l readucea din cînd în cînd la suprafaţă, nu voia să apară ca un persecutor şi se pricepea să-l izoleze în aşa fel pe bolnav, încît nu se vorbea aproape de loc despre această problemă şi nici bolnavul n-avea habar despre ea. Dar în timp ce artişti mult mai lipsiţi de valoare puteau s-o scoată foarte bine la capăt, despre Römer s-ar fi zis că nici nu se afla în mijlocul nostru. Nu se bucura de nici o favoare, de nici o recunoaştere, de nici o intervenţie amabilă, în ciuda sîrguinţei

lui ireproşabile, care, cu toată nebunia, rămînea veşnic trează. Am aflat abia mai tîrziu că în tot timpul cît l-am frecventat, Römer a fost mereu flămînd şi că-şi destina aproape exclusiv mediocrele venituri menţinerii unui aspect prezentabil.

Deşi nu luam drept literă de evanghelie ştirile ce circulau cu privire la el, deşi îl apăram împotriva zvonurilor, ele aveau totuşi o influenţă asupra încrederii şi a respectului tineresc ce purtam profesorului meu, ba chiar pînă la un anumit punct m-am lăsat tîrît împotriva lui, cu singura rezervă că preţuiam ca şi înainte valoarea lui de artist.

După patru luni petrecute sub îndrumarea lui, am vrut să mă retrag, considerînd depăşită suma ce-i plătisem. Dar Römer declară în repetate rînduri că nu trebuia să facem socoteli chiar atît de exacte şi că nu trebuia să-mi întrerup studiile : dimpotrivă, pentru el era o plăcută necesitate să rămînă mai departe în relaţii cu mine. N-am mai lucrat, aşadar, la el acasă, dar am continuat să-l vizitez deseori şi să-i ascult sfaturile. Aşa au trecut alte patru luni, în timpul cărora, silit de nevoi, m-a întrebat, dar fără insistenţă şi în treacăt, dacă mama nu l-ar putea împrumuta cu ceva bani pentru scurt timp. Menţionase o sumă aproximativ egală cu cea pe care o primise de la noi şi eu i-am adus-o chiar în ziua aceea. În primăvară, Römer reuşi în sfîrşit, cu chiu cu vai, să mai vîndă o lucrare şi putu dispune de o sumă mai serioasă, cu care se hotărî să plece la Paris, pentru că prin părţile noastre nu-i mergea ; de altfel, nebunia îl mîna mai departe, făcîndu-l să spere că schimbarea locului îi va ajuta să-şi croiască o soartă mai bună. Căci, în ciuda instinctului ascuţit, specific nebunilor şi nefericiţilor, Römer nu bănuia nici pe departe că destinul său adevărat era mult mai tragic decît suferinţa lui închipuită şi că oamenii se înţeleseseră între ei să se răzbune pe presupusa lui răutate, trăgînd la răspundere bietele, frumoasele sale tablouri.

L-am găsit împachetîndu-şi lucrurile şi achitînd nişte facturi. Mă anunţă că pleacă a doua zi, luîndu-şi în acelaşi timp prieteneşte rămas bun de la mine şi adăugînd cîteva aluzii enigmatice asupra scopului călătoriei

sale. Cînd i-am adus mamei vestea, m-a întrebat imediat dacă nu pomenise nimic despre banii ce-i împrumutasem.

Făcusem progrese hotărîtoare cu Römer, îmi lărgisem cunoştinţele şi vederile. Nu puteam socoti şi nici măcar presupune ce s-ar fi ales de mine fără el. De aceea ar fi fost cu drept să considerăm că banii aceia erau o răsplată bine folosită, cu atît mai mult cu cît sfaturile lui Römer mă călăuziseră şi în ultima vreme ca la început. Noi, însă, am văzut în purtarea lui doar o confirmare că zvonurile care circulaseră pe seama lui erau adevărate şi, de altfel, pe vremea aceea încă nu ştiam cît de sărac era ; îşi ascunsese cu grijă nevoile şi noi ne închipuiam că avea venituri frumoase. Mama susţinea că trebuie să ne dea banii înapoi şi era furioasă la gîndul că cineva voia să-şi însuşească fără multe mofturi o parte din mica rezervă destinată băieţaşului ei. Nu ţinea seama de ce învăţasem cu el, considerînd drept o datorie pentru oricine să-mi împărtăşească toate lucrurile interesante pe care le ştia.

Cum, în ultima vreme, fusesem şi eu pornit împotriva lui Römer, considerîndu-l un fel de escroc, fiindcă pe de o parte o convinsesem pe mama să dea suma, iar pe de alta eram neînţelegător şi orbit, n-am avut nimic de obiectat, ba chiar am simţit o anumită satisfacţie să mă răzbun pentru toate ofensele îndurate. Cînd după aceea mama i-a scris un bilet şi eu mi-am dat seama că dacă era hotărît să păstreze banii, Römer nu se va sinchisi de somaţia unei femei care, în ochii lui, era o fiinţă comună, am anulat cele scrise de ea — oricum era intimidată adresîndu-se unui om atît de ciudat şi de deosebit — şi am ticluit un alt bilet care, trebuie să recunosc spre ruşinea mea, era mult mai corespunzător cu scopul ce urmăream. Mă exprimam în cuvinte politicoase, dar ţinînd seama de ideile sale fixe, de mîndria şi de onoarea lui, şi deşi acest bilet modest trebuia să-i stîrnească amărăciune, avea menirea să-l prevină că, dacă nu se va conforma lui, dacă va dori să-şi bată joc de spusele mele, să n-aibă motiv de rîs, ci să vadă că intenţiile lui au fost ghicite. Totuşi n-a fost nevoie să mergem prea departe, căci îndată ce i-am trimis petecul acela de hîrtie, mesagerul nostru s-a întors cu banii. Mi-a fost cam

ruşine şi am început să-l vorbesc numai de bine faţă de mama, spunînd că nu era un om chiar atît de rău etc., şi asta numai pentru că ne restituise cîţiva arginţi.

Cred că dacă Römer ar fi avut ideea fixă că e un hipopotam sau un bufet de bucătărie, n-aş fi fost atît de crud şi de nerecunoscător faţă de el ; dar cum voia să fie un mare profet, mi-am simţit jignită propria vanitate şi m-am înarmat cu motivele aparente cele mai superficiale.

Peste o lună am primit de la Römer următoarea scrisoare din Paris :

„Scumpul şi tînărul meu prieten,

Îţi datorez veşti cu privire la felul cum o duc, deoarece îmi face plăcere să cred că am motive de a mă bizui în continuare pe simpatia şi pe prietenia dumitale. Dumitale îţi datorez doar definitiva mea eliberare şi independenţă. Datorită dumitale şi anume faptului că mi-ai cerut înapoi banii (de care eu nu uitasem, dar pe care voiam să ţi-i restitui cu un prilej mai prielnic), m-am mutat în sfîrşit în palatul strămoşilor mei şi m-am consacrat adevăratei mele meniri ! Dar iată după multă osteneală. Aveam intenţia să folosesc suma respectivă pentru începutul instalării mele aici, dar cum mi-ai cerut-o înapoi, după plata cheltuielilor de călătorie mi-a rămas numai un franc, cu care am ieşit din staţia de poştă. Ploua foarte tare, aşa că am folosit francul acela ca să mă duc cu trăsura la muntele de pietate şi să-mi amanetez cuferele. Curînd după aceea m-am văzut nepoit să-mi vînd pe un preţ de nimic tablourile unui negustor de vechituri şi abia acum, după ce, scăpat în sfîrşit cu bine de masca de artist ce adoptasem şi de tot aparatul artistic, după ce am început să umblu pe străzi, flămînd, fără adăpost şi fără haine, dar fericit că eram liber, m-au găsit credincioşii servitori ai augustei mele familii şi m-au dus în triumf acasă ! Mai sînt totuşi supravegheat uneori, astfel că profit de un prilej favorabil ca să-ţi trimit aceste veşti. Te-am îndrăgit şi am planuri frumoase pentru dumneata ! Pînă una alta, îţi mulţumesc pentru împrejurarea fericită care te-a adus aici ! Fie ca

toată mizeria de pe lume să pătrundă în inima dumitale, tinere erou ! Fie ca foamea, suspiciunea şi neîncrederea să-ţi mîngîie viaţa, fie ca experienţele dureroase să te întovărăşească la masă şi în pat ! Drept paji plini de solicitudine îţi trimit veştile mele blesteme, cu care, pînă la un viitor prilej, te salut cu cel mai mare devotament !

Bine dispusul dumitale prieten.

Scriu în grabă cele de mai sus, sînt prea ocupat !

Abia mai tîrziu am aflat că Römer dispăruse într-un ospiciu de nebuni din Franţa. Din scrisoarea de mai sus, reiese destul de limpede cum s-au petrecut lucrurile. Mama, căreia i-am povestit totul, nu-şi recunoştea altă vină decît cea comună tuturor femeilor, care din grijă faţă de familia lor devin meschine la suflet şi nemiloase faţă de toată lumea. În schimb eu, care tocmai în perioada aceea mă consideram bun şi silitor, mi-am dat seama ce mişelie comisesem. Nu mîntisem, nu calomniasem, nu înşelasem pe nimeni şi nici nu furasem ca în anii copilăriei, dar fusesem nerecunoscător, nedrept şi fără inimă, deşi avusesem în aparenţă dreptate. Puteam să-mi spun mult şi bine că scrisoarea aceea fusese doar o simplă rugăminte de restituire a unui împrumut, aşa cum face toată lumea, că nici mama, nici eu n-am fi recurs la violenţă în această situaţie ; puteam să-mi spun mult şi bine că orice meşter are nevoie de experienţă, şi că asemenea greşeli, de care te faci mai lesne şi mai des vinovat, le înţelegi şi le eviţi mai bine abia după o întîmplare trăită ; puteam de asemenea să-mi spun că gestul meu fusese provocat de firea şi de soarta lui Römer, că şi fără această întîmplare ar fi ajuns unde ajunsese, toate acestea nu mă împiedicară să-mi aduc cele mai aspre învinuiri şi să mă ruşinez ori de cîte ori îmi aminteam de Römer. Deşi îi înjuram pe cei care consideră drept înţelepte şi firesti asemenea procedee (pentru că şi oameni foarte oneşti ne felicitaseră pentru redobîndirea banilor), întreaga vină cădea totuşi exclusiv asupra mea, ori de cîte ori îmi aduceam aminte de biletul acela pe care-l ticluisem fără nici o osteneală, improvizîndu-l pe loc.

Împlineam peste puțin optsprezece ani și abia acum îmi dădeam seama cît de liniștită și de liberă, după greșelile și crizele copilăriei, fusese viața mea, adică ultimii șase ani! Și deodată, această faptă rea! Cînd îmi mai spuneam, în fine, că apariția neașteptată a lui Römer fusese în ochii mei o hotărîre a unei voințe superioare, nu mai știam dacă era cazul să rîd sau să plîng pentru felul în care-mi exprimasem mulțumirea. Nu îndrăzneam să ard scrisoarea aceea cumplită, dar și s-o păstrez mă temeam; uneori o doseam sub niște vechituri nefolosite, alteori o scoteam la lumină și o puneam alături de hîrtiile mele cele mai scumpe. Și azi cînd mi se întîmplă să dau peste ea, îi schimb locul și o pun în altă parte, astfel că e veșnic pribeagă.

Capitolul șase

SUFERINȚĂ ȘI VIAȚĂ

Această umilință fu cu atît mai sensibilă pentru mine, cu cît, în dorința de a apărea bun și curat în visele și în presimțirile Annei, adoptasem în tot timpul iernii aceleia o atitudine puritană, supraveghindu-mi cu grijă nu numai comportamentul exterior, ci și gîndurile, silindu-mă să fiu curat ca un pahar, astfel încît în orice clipă, oricine să poată privi prin mine. Abia acum, după zguduirea prin care trecusem, am înțeles cîtă fandoseală și cîtă vanitate neroadă intrau în această dorință, și învinuirile pe care mi le aduceam mie însumi au devenit și mai severe din cauza sentimentului prostiei și deșertăciunii mele.

Annei i se recomandase cu strictețe să nu iasă din cameră în timpul iernii. O dată cu sosirea primăverii, trebui să rămînă în pat. Bietul învățător veni la oraș s-o ia pe mama cu el. Intrase la noi în cameră plîngînd. Așadar, ne-am încuiat casa și am plecat cu el în sat, unde mama a fost primită și cinstită ca o ființă supranaturală. Totuși, nu se duse imediat să viziteze locurile care-i erau dragi și nici să-și vadă cunoștințele, care îmbătrîniseră, ci se grăbi să se instaleze la căpătîiul bolnavei. Abia pe urmă profită treptat de clipe prielnice și numai după luni de zile își vizită pe toți prietenii din tinerețe, deși majoritatea locuiau în apropiere.

Eu trăsesem la unchiul meu și mă duceam în fiecare zi la casa de pe malul lacului. Anna se simțea mai prost dimineața, seara și în timpul nopții ; în cursul zilei moțăia sau rămînea în pat tăcută, iar eu ședeam lîngă ea, fără să știu prea bine ce să-i spun. Manifestările exterioare ale relațiilor dintre noi se transformară, dată fiind boala grea a Annei și mîhnirea, care ne făceau să uităm viitorul doar în parte. Uneori, cînd nu rămîneam decît

eu lîngă ea pentru un sfert de oră, îi luam mîna și atunci mă privea cînd serios, cînd zîmbind fără să vorbească, ori cel mult cerîndu-mi un pahar sau cine știe ce alt obiect. Deseori ruga să i se aducă la pat cutiuțele și micile ei comori, scotocea prin ele pînă obosea, apoi mă punea pe mine să împachetez totul la loc. Asta ne umplea de o fericire mută și cînd plecam, nu puteam înțelege de ce și cum o lăsam pe Anna în așteptarea unei suferințe grele.

Primăvara înflorea acum în toată splendoarea, dar pe biata copilă n-o puteam duce decît rareori și cu greu pînă la fereastră. Am umplut atunci odaia în care se afla patul ei alb, cu ghivece de flori și am ridicat în fața geamului un stelaj mare, pe care am înjghebat cum am putut o adevărată grădină în niște ghivece mari. Cînd, în după-amiezele însorite, Anna avea cîteva momente bune și cînd îi deschideam fereastra spre soarele cald de mai, strălucirea lacului argintiu pătrundea printre trandafiri și printre leandri. Cum Anna zăcea într-o rochie albă de bolnavă, s-ar fi zis că în camera ei se oficia un blînd și dureros ritual al mórții.

Uneori, însă, în asemenea momente, Anna devenea foarte vioaie și destul de vorbăreață ; atunci ne adunam în jurul patului ei și stăteam de vorbă în tihnă despre persoane și întîmplări, vesele uneori, serioase alteori, așa că Anna era informată despre toate preocupările micului univers în care trăiam. Într-o zi, în timp ce mama era dusă în sat, conversația se opri asupra mea și atît învățătorul, cît și fiica lui păreau că vor să insiste cu atîta simpatie asupra acestui subiect, încît m-am simțit extrem de măgulit și, în semn de recunoștință le-am răspuns cu cea mai mare sinceritate. Am folosit prilejul pentru a povesti relațiile mele cu nefericitul Römer, despre care nu mai vorbisem cu nimeni după ce primisem scrisoarea aceea și am dat frîu liber unor violente tînguiri asupra celor întîmplate și asupra comportării mele. Învățătorul însă nu mă înțelese bine, căci vru să mă liniștească și să prezinte chestiunea ca nefiind nici pe departe atît de gravă și, pe deasupra, trebuind să-mi atragă atenția că sîntem cu toții niște păcătoși care avem nevoie de îndurarea Domnului. Cuvîntul păcătos îmi era

însă nesuferit odată pentru totdeauna şi mi se părea caraghios ca şi cuvîntul îndurare ; preferam să lichidez cu mine însumi această problemă fără îndurare, condamnîndu-mă lumeşte şi nicidecum bisericeşte.

Pe neaşteptate însă, stîrnită de povestirea şi de purtarea mea, Anna, care tăcuse pînă atunci, începu să protesteze cu energie împotriva durerilor şi suferinţelor ei, astfel că pentru prima oară am văzut acea biată, gingaşă făptură pradă unor chinuri ce nu puteau fi alinate. Lacrimi mari, pe care i le storceau suferinţa şi teama, se rostogoleau nestăpînit pe obrajii ei albi. Era atît de preocupată de suferinţele ei, încît peste puţin, orice rezervă şi ţinută dispărură, şi doar din cînd în cînd, fata mai îndrepta asupra mea o privire scurtă şi rătăcită, privind parcă dintr-o lume străină a durerii. Îndată după aceea păru speriată de o gingaşă pudoare de a suferi atît de nemăsurat în faţa mea, şi trebuie să recunosc că jena de a mă afla sănătos şi grosolan în faţa sfinţeniei acestui martiriu era aproape tot atît de mare ca şi mila mea. Convins că, procedînd astfel, îi prilejuiam cel puţin oarecare uşurare, am lăsat-o în braţele tatălui ei şi am dat buzna afară, uluit şi ruşinat, ca s-o caut pe mama.

După ce împreună cu o nepoată, mama s-a dus s-a îngrijească pe copila bolnavă, am rămas tot restul zilei în casa unchiului meu, făcîndu-mi reproşuri pentru lipsa mea de tact grosolană. Nu numai nedreptatea de care mă făcusem vinovat faţă de Römer, dar şi recunoaşterea ei şi urmările pe care le avusese în ziua aceea aruncau o lumină urîtă asupra mea. Mă simţeam proscris şi aveam acea sinistră dispoziţie de spirit, în care te întrebi cu tot mai multă îndoială dacă eşti într-adevăr un om bun şi destinat să fii fericit, părîndu-ţi-se nu atît că eşti rău sau că ai un caracter urît, ci că nu te ajută mintea, că eşti lipsit de inteligenţă, ceea ce te mîhneşte încă şi mai mult decît o mîrşăvie categorică. Nu puteam adormi fiindcă aveam nevoie să-mi exteriorizez sentimentele. Căci o tăcere permanentă măreşte sentimentul de stinghereală în aceeaşi măsură ca şi o sinceritate nepotrivită.

După miezul nopții, m-am sculat din pat, m-am îmbrăcat și m-am strecurat afară din casă, hotărît să mă duc la Judith. Nevăzut de nimeni, am trecut prin grădini, am sărit peste garduri vii, dar cînd am ajuns la ea totul era cufundat în întuneric și ușa era încuiată. Am stat o vreme nehotărît în fața casei, dar în cele din urmă m-am urcat pe spalier și am ciocănit timid la geam, temîndu-mă să n-o sperii pe femeia aceea frumoasă și deșteaptă, cufundată în tainele nopții. Judith mă auzi și mă recunoscu imediat, se sculă, se îmbrăcă sumar și mă lăsă să intru pe fereastră. Apoi aprinse lampa, ca să facă lumină mare, fiindcă credea că venisem cu intenția de a îndrăzni să-i cer unele mîngîieri. Fu însă uimită cînd mă auzi spunîndu-i toată povestea mea, vorbindu-i întîi despre puternica tulburare din ziua aceea în odaia liniștită a bolnavei și apoi despre episodul nefericit cu Römer, pe care i l-am relatat în întregime. După ce am reprodus splendidul meu avertisment scris și răspunsul primit din al cărui conținut puteam să-mi închipui foarte bine soarta lui Römer, cu singura diferență că în loc de ospiciu noi ne gîndeam la închisoare, Judith exclamă :

— E dezgustător ! Nu ți-e rușine, puștiule ?

Și plimbîndu-se mînioasă prin cameră, Judith descrise cu precizie modul în care Römer s-ar fi refăcut poate, dacă n-ar fi fost lipsit de mijloacele necesare pentru prima perioadă de ședere la Paris, adăugînd că poate — ba chiar sigur — instinctul de conservare i-ar fi acordat un răgaz de luciditate, ceea ce, într-un fel sau altul i-ar fi facilitat nemăsurat de mult o cotitură mai fericită.

— Doamne, dacă l-aș fi putut îngriji pe omul ăsta, exclamă ea, cu siguranță că l-aș fi vindecat ! Aș fi rîs de el, i-aș fi făcut complimente și așa și-ar fi redobîndit mințile ! Apoi tăcu, mă privi și spuse : Heinrich, știi că acum ai pe sufletul tău verde o viață de om ?

La asta nu mă gîndisem încă niciodată pînă atunci și am spus uimit :

— Nu-i chiar așa ! În cazul cel mai rău, ar fi o coincidență nefericită, pe care n-aș fi crezut că am s-o pot provoca !

— Da, răspunse ea încet, dacă i-ai fi cerut banii pur și simplu, sau chiar cu grosolănie ! Dar tu l-ai constrîns pur și simplu diavolește și i-ai pus pumnalul în piept, așa cum se obișnuiește într-o vreme cînd oamenii se ucid între ei cu vorbe și cu scrisorele ! Bietul om ! A fost atît de harnic, și-a dat atîta osteneală să iasă din încurcături și abia a făcut rost de niște bani, că i-au și fost luați ! Este doar firesc ca omul să mănînce din banii cîștigați prin muncă. Dar iată că vine cineva și-i spune : întîi să restitui ce-ai împrumutat, pe urmă crapă de foame !

Am rămas amîndoi o vreme posomoriți și gînditori, apoi am spus :

— N-are nici un rost ; ce s-a întîmplat nu se mai poate schimba. Povestea asta are să-mi slujească drept avertisment ; dar nu pot s-o duc pretutindeni după mine și fiindcă-mi recunosc greșeala și o regret, trebuie să mi-o ierți și tu și să-mi dai asigurarea că nu sînt dezgustător și demn de dispreț fiindcă am făcut-o !

Căci abia acum îmi dădeam seama că pentru asta venisem la Judith, că spovedindu-mă simțeam nevoia să scap, prin mijlocirea unei guri străine, de un simțămînt apăsător sau să obțin iertarea, deci refuzam intervenția creștinească a învățătorului. Dar Judith răspunse :

— Așa nu merge ! Reproșurile conștiinței tale sînt o pîine foarte sănătoasă pentru tine, mestecă din ea toată viața, eu n-am să întind pe ea untul iertării ! Nici n-aș putea face așa ceva pentru că un lucru, care nu se mai poate schimba, nu se poate nici uita din acest motiv ; așa cred eu și am destulă experiență în privința asta ! De-altfel, din păcate nu simt nici un fel de scîrbă pentru tine. Ce rost am mai avea pe lume dacă nu i-am putea iubi pe oameni așa cum sînt ?

Această afirmație bizară din gura lui Judith mă surprinse adînc și mă cufundă într-o lungă meditație ; cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît mă convingeam că Judith avea dreptate, astfel că am ajuns la o concluzie care, transformîndu-se imediat într-o hotărîre, și anume: să nu mai uit niciodată o greșeală comisă și s-o am totdeauna vie în fața ochilor, mi se păru a fi unica împăcare posibilă.

În mod inexplicabil, oamenii cred totdeauna că numai prostiile mari pe care le-au comis nu se pot uita. Amintindu-şi de ele se bat cu pumnii în cap şi nu se feresc să le dezvăluie, drept dovadă că au devenit înţelepţi ; cînd însă e vorba de o nedreptate, pe care au săvîrşit-o, se conving ei înşişi că pot s-o uite treptat, deşi în realitate lucrurile nu stau aşa, chiar numai fiindcă nedreptatea se înrudeşte îndeaproape cu prostia şi e de aceeaşi natură Da, îmi spuneam eu, merit tot atît de puţin iertarea pentru prostiile cît şi pentru nedreptăţile pe care le-am făcut ! Nu voi uita niciodată greşeala de care m-am făcut vinovat faţă de Römer şi dacă voi fi nemuritor, o voi lua cu mine în nemurire, pentru că face parte din persoana, din istoria, din fiinţa mea, altfel nu s-ar fi întîmplat ! Unica mea grijă va fi să mai fac destule lucruri bune pentru ca existenţa mea să rămînă suportabilă !

Am sărit în picioare şi i-am anunţat lui Judith cum voi pune în aplicare şi cum voi utiliza cuvintele ei simple ; pentru că socoteam drept un eveniment important să renunţ pentru totdeauna la uitarea unei fapte rele. Judith mă trase în jos şi-mi spuse la ureche :

— Da, aşa va fi ; acum eşti matur şi prin această faptă ţi-ai pierdut feciorenia morală ! Acum bagă de seamă, băieţaş, aşa nu mai merge !

Expresia poznaşă pe care o folosise îmi prezentă chestiunea într-o lumină nouă şi evident caraghioasă, astfel că m-am supărat foc şi mi-am spus că sînt un măscărici patentat, un găgăuţă şi o momîie îngîmfată, care s-a lăsat păcălit orbeşte. Judith rise şi spuse :

— Să ştii că tocmai cînd te crezi mai isteţ, semeni mai bine cu un măgar !

— N-ai de ce să rîzi ! am răspuns supărat. De cum am intrat, ţi-am jucat o farsă. Mă temeam că ai putea avea un bărbat străin la tine !

Judith îmi trase imediat o palmă, deşi s-ar fi zis că era mai curînd bucuroasă decît supărată. Apoi spuse :

— Eşti un derbedeu nerușinat şi-ţi închipui că e destul să-ţi recunoşti gîndurile infame ca să te iert ! E drept că numai oamenii mărginiţi şi tîmpiţi nu vor să recunoască niciodată ceva, dar asta nu înseamnă că cei-

lalți rezolvă totul prin mărturisiri ! Drept pedeapsă, șterge-o imediat și cară-te acasă ! Mîine noapte ai voie să te înfățișezi iar !

Din clipa aceea, ori de cîte ori puteam, mă duceam noaptea la ea ; de obicei, Judith era singură toată ziua, în timp ce eu hoinăream pînă departe ca să desenez, sau rămîneam în casa învățătorului, ca într-o școală a suferinței, impunîndu-mi o atitudine liniștită și măsurată. Iată de ce, în nopțile pe care le petreceam împreună, aveam multe de vorbit și stăteam deseori ore în șir la fereastra deschisă, cu strălucirea cerului nocturn așternută peste lumea învăluită în miresmele verii ; sau închideam fereastra, trăgeam obloanele și ne așezam la masă ca să citim împreună. În toamnă, fiindcă-mi ceruse o carte, îi lăsasem *Orlando Furioso*[1], în traducere germană, deși nici eu n-o cunoșteam prea bine. Judith însă citise numeroase pasaje în iarna aceea și acum spunea că era cea mai frumoasă carte de pe lume. Nu se mai îndoia de moartea apropiată a Annei și-mi spunea deschis lucrul acesta, deși eu nu voiam să admit că așa era. Acest subiect și veștile pe care le aduceam eu de la căpătîiul bolnavei ne întristau și ne apăsau pe amîndoi, fiecare manifestîndu-se în felul său, astfel că lectura lui Ariosto ne făcea să uităm de orice mîhnire și să ne cufundăm într-o lume nouă, strălucitoare. La început Judith luase cartea așa cum se obișnuiește la țară : era ceva tipărit și nu se gîndea nici la originea, nici la sensul ei. Acum însă cînd o citeam împreună, voia să afle diverse lucruri și, în măsura posibilităților mele, trebuia să-i dau o idee cu privire la originea și la valoarea unei astfel de opere, la dorințele și la intențiile autorului, drept care i-am povestit ceea ce știam și eu despre Ariosto. Abia acum începu să-i placă cu adevărat, declară că era un om înțelept și citi cîntările cu o bucurie de două ori mai mare știind că aceste povestiri, atît de senine și atît de pro-

[1] Poem cavaleresc al poetului renascentist italian Lodovico Ariosto (1474—1533).

funde, porneau de la o concepție senină, că erau pline de voință, de acțiune și de personaje, de pricepere și de cunoaștere, încît, în ineditul lor, i se păreau că strălucesc ca stelele într-o noapte întunecoasă. Cînd eroii aceia, strălucitori de frumusețe, se perindau fără încetare prin fața noastră, trecînd dintr-o decepție într-alta, fugărindu-se și hăituindu-se cu pasiune, dispărînd mereu unul din fața celuilalt, în timp ce apărea un al treilea, cînd, pedepsite și întristate, se odihneau pentru cîteva clipe de pasiunea lor sau, mai bine zis, cînd păreau să se odihnească cufundîndu-se și mai mult în adîncul ei, așezați pe malul apelor limpezi, sau la umbra unor pomi semeți, Judith exclama : „Ah, om înțelept ce ești ! Da, așa se petrec lucrurile, așa sînt oamenii și așa e viața lor, așa sîntem noi înșine, niște nebuni !"

Cu atît mai mult mă credeam eu obiectul unei glume poetice, cînd mă vedeam alături de o femeie care, aidoma unei ființe din povești, părea că s-ar fi oprit, că ar fi făcută să rămînă în culmea vigoarei și a frumuseții, stîrnind fără încetare pasiunea eroilor rătăcitori. Fiecare din trăsăturile ei avea o expresie hotărîtă de biruință și unduirea faldurilor rochiilor ei simple era totdeauna atît de frumoasă și de elegantă, încît în tumultul care mă stăpînea, aveam impresia că întrevăd prin ele agrafe de aur sau chiar arme strălucitoare. În momentele cînd versurile pline de voluptate dezbrăcau femeile din opera lui Ariosto de podoabe și de haine și ofereau privirilor frumusețea lor în clipe de evidentă restriște sau în situații voit seducătoare, în timp ce eu eram despărțit doar de un fir subțire de cea mai înfloritoare realitate, îmi dădeam perfect de bine seama că eram eroul smintit al unei povești și jucăria unui poet deșuchiat. Nu numai simțămîntul platonic al datoriei și fidelității față de patul acela de suferință, în jurul căruia se rosteau rugăciuni creștinești și în care zăcea o făptură gingașă, ci și

frica de a fi trădat de visele morbide ale Annei, puneau o frînă simţurilor mele care-şi cereau drepturile, în timp ce Judith se stăpînea din consideraţie pentru Anna şi pentru mine, ca şi din nevoia de a mai trăi ceva din viaţa duioasă şi platonică a tinereţii. Uneori, mîinile noastre se îndreptau involuntar spre umerii sau spre şoldurile celuilalt, gata să le cuprindă, dar rămîneau la mijlocul drumului în aer şi încheiau mişcarea cu o mîngîiere sfioasă şi fugară pe obraz ; semănam, astfel, cu două pisicuţe tinere, zburdalnice şi jucăuşe, care-şi întind lăbuţele una spre cealaltă, tremurînd ca electrizate şi neştiind dacă să se joace sau să se sfîşie.

Capitolul șapte

MOARTEA ȘI ÎNMORMÎNTAREA ANNEI

La aceste emoții contradictorii care-mi populau zilele și nopțile, se adăugară în vara aceea diferite evenimente intervenite în rustica existență de familie, evenimente care, deși foarte simple, subliniau totuși schimbările năvalnice intervenite în viață, precum și caracterul ei trecător, cu neputință de ținut în loc. Gospodăria tînărului morar nu mai permitea amînarea căsătoriei, astfel că am jucat trei zile la nuntă, cu care prilej puținele rămășițe ale obiceiurilor orășenești aduse de mireasă din familia ei trebuiră să dea înapoi într-un mod destul de jalnic în fața fastului țărănesc. Viorile nu tăcură o clipă în timpul acestor trei zile : am fost și eu de mai multe ori acolo, și în mulțimea de oaspeți am descoperit-o și pe Judith gătită de sărbătoare. Am dansat de cîteva ori cu ea cu rezerva unui străin și ea s-a arătat la fel de rezervată, deși în timpul acestor nopți zgomotoase am avut destule ocazii să ne apropiem unul de altul, fără să ne vadă nimeni.

Dar îndată după nuntă, mătușa, care n-avea decît cincizeci de ani, se îmbolnăvi și muri după trei săptămîni. Era o femeie voinică, astfel că boala aceea mortală fu cu atît mai violentă și ea acceptă moartea cu multă greutate. Suferi cumplit, se zbuciumă și nu se resemnă decît în ultimele două zile. Iar spaima care se așternu în toată casa dovedi cît de mult însemnase ea pentru toată familia. Dar așa după cum golul lăsat de moartea unui soldat bun pe cîmpul de onoare e repede completat, războiul continuînd vitejește, viața și moartea acestei femei curajoase își dovediră în modul cel mai eficace frumusețea prin rapiditatea cu care cei rămași în urmă închiseră rîndurile fără nici un fel de tînguieli. Copiii își împărțiră munca și grijile și amînară meditațiile asupra du-

rerii pentru ziua de odihnă, în care jaloanele vieții se conturează mai desluşit. Singur unchiul manifestă la început regrete mai puternice, dar le rezumă curînd în cuvintele „răposata mea soție", pe care le folosea acum la orice prilej. La înmormîntare am văzut-o pe Judith printre femeile străine. Purta o rochie neagră, orășenească, încheiată cu nasturi pînă sub bărbie şi privea smerită în pămînt, deşi păşea cu hotărîre.

Astfel, în scurtă vreme configurația casei unchiului meu se modifică şi în urma diverselor întîmplări atmosfera deveni mai bătrînească şi mai serioasă. Din patul ei de bolnavă, care o transforma într-o tristă spectatoare, biata Anna vedea aceste schimbări, deşi era despărțită într-un mod nu numai exterior de aceste întîmplări. Starea sănătății ei rămăsese multă vreme staționară şi toată lumea spera că pînă la urmă îşi va reveni. Dar tocmai în momentul cînd ne aşteptam mai puțin, învățătorul se ivi într-o dimineață de toamnă îndoliat în casa unchiului meu, care de asemenea era încă îmbrăcat în negru, şi anunță că Anna murise.

Într-o clipă nu numai casa noastră a fost plină de bocete, ci şi moara care se afla în apropiere şi trecătorii care răspîndeau vestea tristă în tot satul. De aproape un an gîndul morții Annei era tot mai stăruitor şi oamenii păreau să-şi fi pregătit o adevărată sărbătoare a durerii şi a regretelor, căci ființa aceea grațioasă, nevinovată şi respectată era un motiv mai potrivit pentru un doliu general decît propriile pierderi ale fiecăruia.

Eu rămîneam tăcut şi retras ; deşi în zilele de bucurie eram zgomotos şi jucam involuntar un rol de frunte, în momentele de durere nu mă pricepeam deloc să mă manifest, şi mă pomeneam veşnic în situația stingheritoare de a fi considerat indiferent şi dur. Asta cu atît mai mult cu cît dintotdeauna numai supărările provocate de o vină sau de o nedreptate sau emoțiile oamenilor îmi puteau stoarce lacrimi, dar nu nenorocirile violente sau moartea.

Acum însă eram uluit de moartea aceea timpurie, cu atît mai mult cu cît o iubeam pe biata fetiță care murise. M-am adîncit în meditații profunde fără să

simt spaimă sau durere, deşi trăiam cu intensitate evenimentul şi gîndurile mele erau adunate în jurul lui. Nici măcar amintirea lui Judith nu mă neliniştea. După ce învăţătorul a dat dispoziţiile necesare, am ieşit în sfîrşit din tainiţele în care mă retrăsesem, fiindcă-mi ceruse să-l însoţesc şi să rămîn un timp la el. Am pornit la drum, celelalte rude, şi mai ales verişoarele mele care locuiau încă în casa tatălui lor făgăduind să vină imediat după noi.

Pe drum învăţătorul se concentră asupra durerii sale şi-i dădu glas descriind încă o dată ultima noapte şi moartea Annei, care se produsese spre dimineaţă. Ascultam totul cu atenţie şi fără să spun o vorbă. Noaptea fusese înspăimîntătoare, chinuitoare, în schimb moartea se ivise aproape pe nesimţite şi cu blîndeţe.

Mama şi bătrîna Katherine împodobiseră trupul şi-l aşezaseră în odăiţa Annei. Conform dorinţei învăţătorului, moarta era întinsă pe frumosul covor înflorat, pe care-l ţesuse odată pentru tatăl ei şi care acum fusese aşternut peste pătuţul ei îngust ; căci, după ce covorul avea să-şi îndeplinească rolul, omul acesta cumsecade voia să-l aibă mereu în preajma sa, pînă la sfîrşitul vieţii. Deasupra, pe perete, Katherine, al cărei păr încărunţise de tot şi care plîngea mai tare şi mai dureros decît toată lumea, atîrnase portretul Annei pe care-l făcusem eu odinioară ; în faţă se vedea încă peisajul cu „Odaia păginilor", pe care cu ani în urmă îl pictasem pe peretele alb. Amîndouă uşile de la dulapul Annei erau deschise, dînd la iveală micile ei comori nevinovate, care asigurau tăcutei camere mortuare o binefăcătoare aparenţă de viaţă. Învăţătorul se alătură celor două femei, care se opriseră în faţa dulapului şi le ajută să scoată şi să examineze fleacurile cele mai frumoase şi mai bogate în amintiri, pe care răposata le adunase din fragedă copilărie. Era o distracţie alinătoare pentru el, deşi nu-l făcea să-şi uite durerea. Aduse chiar cite ceva din lucrurile lui personale, ca de pildă un pachet de scrisori pe care fata i le scrisese din Elveţia franceză. Aşeză pe măsuţa Annei scrisorile alături de răspunsurile pe care le găsise în dulap, şi tot pe măsuţă rîndui şi alte obiecte : cărţile ei favorite, lucrurile de mînă terminate sau în-

cepute, cîteva giuvaeruri și coroniță argintie de mireasă. Puse unele din ele jos, pe covor, chiar lîngă ea, astfel că în mod inconștient și împotriva obiceiului general, oamenii aceia simpli se supuneau acum unui obicei folosit de vechile popoare. În tot acest timp, vorbeau mereu între ei pe tonul pe care l-ar fi folosit dacă moarta i-ar mai fi putut auzi. Nimeni nu se depărta de bună voie din odaie.

În ce mă privește, stăteam tăcut lîngă moartă și o priveam țintă. Dar contemplarea imediată a morții nu-mi dezvăluia mai adînc tainele ei și nici nu-mi dădea emoții mai mari ca pînă atunci. Anna zăcea aici și nu era mult schimbată față de cum o văzusem ultima oară, numai că ținea ochii închiși și fața ei albă părea gata-gata să se acopere cu o ușoară roșeață. Părul îi strălucea proaspăt și auriu și mînuțele albe, împreunate peste o rochie albă, strîngeau un trandafir alb. Priveam totul cu atenție și simțeam un fel de mîndrie fericită de a mă afla într-o situație atît de tristă și de a privi moarta aceea, atît de poetic frumoasă, iubita tinereții mele.

În clipa cînd se stabili că cineva trebuia să vegheze permanent lîngă moartă, mama și învățătorul părură să-mi recunoască tacit un drept apropiat asupra moartei, precum și acela de a o veghea primul, pentru ca ceilalți, care erau epuizați, să se poată retrage deocamdată și să se refacă puțin.

Dar n-am rămas mult timp singur cu Anna ; în curînd sosiră verișoarele mele din sat și după ele alte cîteva fete și femei, pentru care un eveniment atît de emoționant și o moartă atît de cunoscută erau un motiv destul de serios ca să le determine să lase baltă treburile cele mai urgente și să-și îndeplinească respectuos obligațiile față de soarta omenească. Odaia se umplu de femei, care la început vorbiră pe șoptite și cu un aer solemn, dar după aceea se porniră pe taifas. Se înghesuiau în jurul liniștitei Anna, tinerele ținîndu-și mîinile respectuos împreunate, iar cele mai bătrîne cu brațele încrucișate peste piept. Ușa odăii rămase deschisă pentru cei ce intrau și ieșeau, astfel că am profitat de ocazie ca să ies și să dau o raită pe afară ; am văzut atunci că pe

drumurile care duceau spre sat domnea o forfotă neobișnuită.

Abia după miezul nopții mi-a venit iar rîndul la priveghiul, pe care îl organizaseră într-un mod ciudat. Am rămas pînă dimineața în odaie ; dar deși orele acelea au trecut repede, ca într-o clipită, n-aș putea spune de fapt la ce anume m-am gîndit și ce-am simțit. Era o liniște de mi se părea că pot auzi prin ea vuietul veșniciei ; moarta era albă și zăcea acolo nemișcată, dar florile colorate de pe covor păreau să crească în lumina slabă. Luceafărul dimineții răsări și începu să se oglindească în lac ; am stins lampa în cinstea lui, ca să fie singura făclie a morții pentru Anna și am rămas în colțul meu întunecat privind cum odaia se lumina treptat. Odată cu zorile, care luară cea mai pură nuanță aurie, viața și mișcarea părură să se trezească în jurul făpturii liniștite, pînă ce silueta ei se contură deslușit în lumina vie a zilei. Mă ridicasem de la locul meu, mă așezasem lîngă pat și cum trăsăturile feței îi erau acum distincte, i-am rostit numele, dar numai într-o răsuflare, fără sunet ; camera rămase cufundată într-o tăcere de moarte și cînd i-am atins cu sfială și mîna, am retras-o speriat pe a mea, de parcă aș fi apucat un fier înroșit, căci mîna ei era rece ca o grămăjoară de lut răcoros.

În momentul cînd această senzație rece și respingătoare îmi străbătu întregul trup, chipul moartei îmi apăru și el brusc atît de lipsit de viață și de absent, încît era cît pe aci să-mi scape o exclamație de spaimă : „Ce am eu cu tine ?“ Din sală se auziră sunetele blînde dar energice ale orgii, care numai rareori trădau un tremur plin de suferință, însă își recăpătau apoi vigoarea armonioasă. Era învățătorul, care în acest început de dimineață încerca să-și aline durerea și plînsul cu ajutorul unui cîntec vechi, care preamărea nemurirea. Am ascultat melodia, care-mi biruia spaima fizică. Tonurile ei misterioase deschideau drumul spre lumea nemuritoare a spiritelor și am crezut că certitudinea mea de a-i aparține va fi cu atît mai mare dacă mă voi lega printr-un nou legămînt cu răposata. Mi se păru că era iar vorba de un eveniment plin de semnificație și de solemnitate.

În același timp însă prezența în camera mortuară îmi deveni insuportabilă, astfel că am fost bucuros cînd, cufundat în gîndul nemuririi, am putut ieși afară în verdele plin de viață al naturii. În ziua aceea o calfă de tîmplar veni din sat ca să facă sicriul. Cu ani în urmă, învățătorul tăiase cu mîna lui un brad frumos pe care-l destinase propriului său sicriu. Bradul fusese tăiat în scînduri care se aflau în spatele casei, apărate de streașină, și serviseră totdeauna drept bancă de odihnă. Învățătorul se instala aici ca să citească și fata lui ca să se joace cînd era copilă. Se dovedi acum că și jumătatea superioară, cea mai îngustă a copacului, putea ajunge pentru coșciugul strîmt al Annei, astfel încît lemnul pentru viitorul sicriu al tatălui ei rămînea neatins ; scîndurile bine uscate fură ridicate și tăiate în două una după alta. Dar învățătorul nu putu asista multă vreme la această operație, iar femeile din casă plîngeau și ele auzind, scrîșnetul ferăstrăului. Atunci tîmplarul și cu mine am încărcat scîndurile și sculele în luntrea cea ușoară și am vîslit spre un loc depărtat de pe mal, chiar în punctul unde rîulețul ieșea din pădure și se vărsa în lac. Acolo, pe malul apei, fagii tineri formau un portic luminos. Tîmplarul fixă cu ajutorul menghinei niște scînduri de tulpinile tinere și construi o poliță pentru rindea, deasupra căreia se legănau coroanele înfrunzite ale fagilor.

Întîi trebui să fie executată și încleiată podeaua sicriului. Din primele așchii și din cetină am făcut un foc și am pus peste el oala cu clei, pe care, ajutîndu-mă cu căușul palmei, am umplut-o cu apă din pîrîu, în timp ce tîmplarul lucra cu ferăstrăul și geluia de zor. Talașul cădea învîrtindu-se în spirală și amestecîndu-se cu frunzișul de pe jos, scîndurile deveneau netede, iar eu făceam mai îndeaproape cunoștință cu tînăra calfă. Era un german de pe malul îndepărtatei Mări a Nordului, înalt și zvelt, cu trăsături îndrăznețe și frumos desenate, cu ochii albaștri deschiși, dar plini de foc, cu părul aspru și auriu, pe care aveai mereu impresia că-l vezi dat spre spate, lăsînd fruntea liberă, și legat într-un moț, atît de neaoș german era aspectul lui. Lucra cu mișcări elegante, făptura lui avînd totuși o notă copilărească. Ne-am

împrietenit curînd şi el mi-a povestit despre patria sa, despre vechile oraşe din nord, despre marea şi despre puternica hansă. Ştia multe lucruri şi-mi vorbea despre trecutul, despre moravurile şi despre obiceiurile de pe această porţiune de coastă. Am trecut în revistă lupta îndelungată şi dîrză a oraşelor împotriva piraţilor, adică a fraţilor victualieni [1], apoi am aflat cum fuseseră decapitaţi Klaus Stürzebecher [2] şi numeroşi tovarăşi ai săi de către hamburghezi ; am mai aflat şi că, în ziua de întîi mai, cel mai tînăr consilier comunal, înconjurat de o suită strălucită de tineri în platoşe, ieşea pe poarta oraşului Stralsund şi era proclamat conte al lunii mai în pădurile splendide de fag, primind o coroană de frunze verzi, iar seara dansa cu o frumoasă contesă de mai. Tîmplarul îmi mai vorbi despre locuinţele şi despre costumele ţăranilor din nord, începînd cu pomeranienii de jos şi pînă la harnicii frizieni, în rîndurile cărora persistă încă rămăşiţele unui spirit viril de libertate ; am văzut perindîndu-se prin faţa ochilor mei nunţile şi înmormîntările lor, apoi calfa îmi vorbi în sfîrşit despre libertatea naţiunii germane, adăugînd că, în curînd, statul avea să devină o republică.

Între timp ciopleam, după indicaţiile sale, cîteva cuie de lemn ; el însă făcea acum ultimele mişcări cu rindeaua dublă peste scînduri, iar talaşul se desprindea asemeni unor panglici fine şi lucioase de mătase, producînd un sunet vesel şi cîntat, care era ca o melodie ciudată sub copaci. Soarele de toamnă strălucea cald şi plăcut, reflectîndu-se în voie pe suprafaţa apei şi pierzîndu-se apoi în văzduhul albastru al pădurii întunecoase la marginea căreia ne stabilisem. Apoi am adunat scîndurile albe şi netede, loviturile de ciocan au răsunat prin pădure, iar păsările şi-au luat surprinse zborul, trecînd speriate peste oglinda lacului. Curînd după aceea, în faţa noastră se afla sicriul gata, simplu, zvelt şi proporţionat, cu capacul frumos boltit. Tîmplarul gelui cu cîteva mişcări o adîncitură îngustă şi fină în jurul mu-

[1] Corăbieri din Marea Nordului, care aprovizionau cu alimente (victualii) oraşele asediate. Ei au capturat corăbiile hansei şi au fost nimiciţi de către hamburghezi în anul 1401.

[2] Căpetenia piraţilor victualieni.

chiilor și am văzut cu uimire dungile care intrau jucîndu-se în lemnul moale ; apoi tînărul scoase la iveală două pietre ponce și le frecă una de alta deasupra sicriului, stîrnind o pudră albă care cădea peste el. Am rîs cînd l-am văzut mînuind și lovind între ele pietrele cu aceeași îndemînare cu care o văzusem pe mama frecînd două bucățele de zahăr deasupra unui cozonac. Dar după ce șlefui complet sicriul cu piatra, acesta deveni alb ca zăpada, astfel că ușoara nuanță roșiatică a lemnului de brad abia se mai ghicea, ca la o floare de măr. Arăta mult mai frumos și mai nobil așa decît dacă ar fi fost vopsit, poleit sau chiar ferecat cu bronz. La cap, tîmplarul făcuse, potrivit tradiției, o deschizătură cu capac mobil, prin care chipul moartei putea fi văzut pînă în clipa cînd sicriul avea să fie coborît în pămînt. Nu mai lipsea decît o placă de sticlă, pe care o uitasem acasă și pe care am plecat s-o aduc.

Știam că pe un dulap era o mică ramă veche, din care poza dispăruse de mult. Am luat sticla, am pus-o cu băgare de seamă în barcă și m-am înapoiat. Calfa hoinărea prin pădure căutînd alune ; în timpul acesta eu am încercat sticla și, după ce am constatat că se potrivește bine în deschizătură, am cufundat-o în pîrîul limpede, fiindcă era prăfuită și înnegrită și am spălat-o cu băgare de seamă, avînd grijă să n-o sparg de pietre. Apoi am ridicat-o, am clătit-o cu apă mai limpede și în timp ce țineam sticla scînteietoare sus, spre soare, m-am uitat prin ea ; atunci am zărit lucrul cel mai minunat și mai fermecător pe care-l văzusem vreodată și anume, trei îngerași care făceau muzică ; cel din mijloc avea în față o partitură și cînta din gură, iar ceilalți doi cîntau din viori de modă veche, toți trei privind cu bucurie și evlavie în sus ; tabloul acela era atît de vesel, de gingaș și de transparent, că nu știam dacă plutea doar în razele soarelui, pe sticlă, sau numai în imaginația mea. Cînd mișcam sticla, îngerii dispăreau dintr-o dată, apoi cînd făceam o altă rotire, îi vedeam brusc din nou. Abia după aceea am aflat că gravurile sau desenele care rămîn multă vreme îndărătul unei sticle care nu e mișcată de la locul ei, se întipăresc în cursul nopților întu-

necoase pe geam şi-şi lasă imaginea pe el. Am bănuit şi în clipa aceea ceva asemănător cînd am recunoscut haşura caracteristică vechilor gravuri şi maniera îngerilor lui van Eyck. Nu se vedea nici o semnătură, prin urmare era vorba de o probă rară pentru tipar. Acum însă geamul preţios era în ochii mei darul cel mai frumos pe care-l puteam pune în sicriu, şi l-am fixat singur de capac, fără să pomenesc nimănui despre această taină.

Neamţul se întoarse. Am căutat împreună cele mai fine foiţe de talaş, printre care erau amestecate şi cîteva frunze roşietice şi le-am împrăştiat în chip de ultim aşternut în sicriu ; apoi l-am închis, l-am dus în barcă şi am pornit înapoi cu obiectul acela alb peste lacul strălucitor şi liniştit. Cînd ne-au văzut apropiindu-ne şi acostînd, femeile şi învăţătorul au izbucnit în hohote de plîns.

În ziua următoare, biata fată a fost pusă în sicriu şi înconjurată de toate florile care înfloreau în perioada aceea în grădină, iar peste bolta arcuită a sicriului a fost aşezată o coroană grea din ramuri de mirt şi de trandafiri albi, pe care o aduseseră fetele tinere din parohie, precum şi nenumărate buchete de tot felul de flori palide de toamnă, astfel că tot capacul era acoperit şi nu rămăsese liberă decît placa de sticlă, prin care se zărea faţa albă şi gingaşă a moartei.

Cortegiul de înmormîntare urma să pornească din casa unchiului meu, astfel că Anna trebuia transportată întîi peste deal. Cîţiva tineri din sat îşi făcură apariţia şi purtară cu schimbul năsălia pe umeri, în timp ce micul nostru convoi, alcătuit din rudele cele mai apropiate, însoţea procesiunea. Pe culmea însorită a dealului se făcu un scurt popas şi năsălia fu lăsată jos. Cît de frumos era aici, pe înălţimi ! Privirea luneca peste văile înconjurătoare pînă spre munţii albaştri şi în jurul nostru se întindea cîmpia strălucitoare de belşugul culorilor. Cei patru tineri voinici, care purtaseră la urmă năsălia, se odihneau sprijiniţi pe rama ei, cu capetele rezemate în mîini ; tăceau şi aruncau priviri spre cele

patru puncte cardinale. Sus, pe cerul albastru, treceau nori luminoşi, păreau că se opresc o clipă deasupra sicriului acoperit cu flori şi că se uită curioşi prin gemuleţul care scînteia aproape maliţios printre mirt şi trandafiri reflectîndu-i. Dacă în clipa aceea, Anna ar fi putut deschide ochii, ar fi văzut fără îndoială, îngerii şi ar fi crezut că pluteau sus, pe cer. Noi eram adunaţi, care unde se nimerise, în jur, şi eu simţeam cum mă copleşeşte o mare tristeţe, astfel că am vărsat cîteva lacrimi la gîndul că Anna trece pentru ultima oară peste acest deal frumos şi că e moartă.

Cînd am coborît în sat, clopotul pentru morţi bătu pentru prima oară ; cete de copii ne însoţiră pînă la casa unchiului meu, unde sicriul fu aşezat sub nucii din faţa uşii. Rudele îndurerate acordau pentru ultima oară ospitalitate moartei ; abia trecuse un an şi jumătate de cînd procesiunea veselă a văcarilor se îmbulzise sub aceiaşi copaci salutînd cu bucurie şi cu admiraţie apariţia Annei. Curînd locul se umplu de oameni, care veneau puhoi să privească pentru ultima dată chipul răposatei.

Cortegiul funebru, care era neobişnuit de mare, porni. Învăţătorul venea îndată după sicriu, plîngînd fără încetare cu sughiţuri, ca un copil. Acum îmi părea rău că nu aveam un costum negru decent, căci în haina mea verde păşeam printre verii mei îmbrăcaţi în negru, ca un păgîn de pe alte meleaguri. După sfîrşitul obişnuitei slujbe religioase pe care obştea o încheie cu un coral, toată lumea se adună afară, în jurul mormîntului unde, în mod excepţional, tineretul cîntă cu glas potolit un cîntec de îngropăciune, pe care-l repetase înainte cu atenţie. Apoi sicriul fu coborît, groparul scoase afară coroana şi buchetele de flori pentru păstrare şi bietul sicriu apăru despuiat şi strălucitor în adîncul jilav. Cîntecul continua, dar toate femeile plîngeau cu sughiţuri. Ultima rază de soare lumină acum prin sticlă faţa palidă, care zăcea dedesubtul ei ; simţămîntul care pusese stăpînire pe mine era atît de ciudat, încît nu l-aş putea caracteriza altfel decît cu un cuvînt străin şi rece, cu-

vîntul „obiectiv", inventat de știință. Cred că prezența sticlei explică de ce mi se păru că acea comoară pe care o închidea, ca pe o parte din experiența și din viața mea, pusă în ramă și așezată sub geam, erau înmormîntate într-o dispoziție înălțătoare și sărbătorească dar în liniște deplină. Nici azi nu știu dacă a fost o dovadă de tărie sau de slăbiciune faptul că mai mult am savurat decît am suportat întîmplarea aceea tragică și solemnă, bucurîndu-mă aproape de schimbările intervenite în viață care acum deveneau din ce în ce mai serioase.

Căpăcelul mobil fu închis, groparul și ajutorul său ieșiră la suprafață și peste puțin movila brună fu înălțată.

Capitolul opt

PLEACĂ ŞI JUDITH

În ziua următoare, cînd învăţătorul dădu de înţeles că acum voia să-şi biruie durerea în singurătate, alături de Dumnezeul în care credea, am hotărît să mă întorc cu mama la oraş. Înainte de plecare m-am dus la Judith şi am găsit-o cercetîndu-şi pomii, fiindcă sosise iar vremea culesului fructelor. În ziua aceea, se lăsase pentru prima oară ceaţa toamnei, care învăluia livada în pînza sa argintie. Zărindu-mă, chipul lui Judith căpătă o expresie de seriozitate şi de oarecare stînjeneală pentru că nu prea ştia ce atitudine să ia faţă de trista întîmplare.

I-am spus însă cu seriozitate că venisem să-mi iau rămas bun de la ea şi anume pentru totdeauna, pentru că de-acum înainte nu mai puteam s-o văd niciodată. Ea se sperie şi exclamă zîmbind că asta nu se putea preciza atît de irevocabil. Zîmbetul acela era însoţit de o mare paloare, dar Judith avea o expresie atît de prietenoasă, încît farmecul ei fu cît pe aci să mă întoarcă aşa cum se întoarce o mănuşă. M-am stăpînit însă şi am continuat spunînd că nu puteam s-o ducem aşa mai departe, că o iubisem pe Anna din copilărie, că şi ea mă iubise cu adevărat pînă la moarte şi că fusese convinsă de fidelitatea mea. Trebuia neapărat ca fidelitatea şi credinţa să existe pe lume, trebuia să existe puncte sigure de sprijin şi consideram nu numai drept o obligaţie ci şi o mare fericire pentru mine ca, în amintirea moartei, şi ţinînd seama de nemurirea noastră a amîndurora, să am o stea atît de luminoasă şi de scumpă pentru toată viaţa, după care să-mi pot orienta toate faptele.

Auzind aceste vorbe, Judith se sperie şi mai tare şi fu totodată dureros impresionată. Rosteam iar cuvinte din acelea, despre care ea susţinea că nimeni nu tre-

buie să le spună vreodată. Începu să se învîrtă agitată printre pomi, după care spuse :

— Am crezut că cel puțin mă iubești și pe mine cît de cît !

— Tocmai de aceea, am răspuns, fiindcă simt prea bine că mă atragi, trebuie să punem capăt !

— Nu, tocmai de-aceea trebuie să începi să mă iubești cu adevărat !

— Straşnică treabă, n-am ce zice ! am exclamat. Și-atunci cum rămîne cu Anna ?

— Anna e moartă !

— Nu ! Nu e moartă, o voi revedea și doar nu pot aduna un harem întreg pentru veșnicie !

Judith care stătea liniștită în fața mea rîse amar și spuse :

— Asta ar fi într-adevăr foarte comic ! Dar știm noi oare dacă veșnicia există cu adevărat ?

— Într-un fel sau altul, am răspuns, există una, fie chiar numai o veșnicie a gîndului și a adevărului ! Da, dacă moarta a dispărut pentru totdeauna în neant, dacă pînă și numele ei s-a topit complet, abia atunci am un adevărat motiv să-i păstrez fidelitate și credință ! Am jurat și nimic nu trebuie să-mi clintească hotărîrea !

— Nimic ! exclamă Judith. Biet nebun ! Vrei să te duci la mînăstire ? Cam așa arăți ! Dar să nu ne mai certăm pentru o chestiune atît de delicată ; n-am dorit ca după o întîmplare atît de dureroasă să vii imediat la mine și nu te-am așteptat. Pleacă la oraș și stai liniștit cîteva luni. Ai să-ți dai seama după aceea ce ai de făcut !

— Îmi dau seama de pe-acum, i-am răspuns. N-ai să mă mai vezi și n-ai să mai stai niciodată de vorbă cu mine, ți-o jur pe Dumnezeu și pe tot ce-i sfînt, pe tot ce-i mai bun în mine însumi și...

— Taci ! strigă Judith speriată și-mi astupă gura cu mîna. Sînt sigură că are să-ți pară rău o dată că tu însuți ți-ai pus un laț atît de cumplit ! Ce nebuni sînt oamenii ! Și, pe urmă, mai fac pe deșteptii și spun că se lasă călăuziți de inima lor. Nu-ți dai de loc seama că adevărata cinste pentru inima unui om e să iubească pe cine-l iubește, dacă lucrul acesta se poate ? Tu poți, mă

și iubești în taină și totul ar fi în ordine ! În clipa cînd n-ai să mă mai iubești, în clipa cînd anii ne vor despărți, ai să mă părăsești și ai să mă uiți cu desăvîrșire și pentru totdeauna. De asta voi avea eu grijă, acum însă nu mă părăsi, nu-ți impune să mă părăsești. Numai asta mă doare și mă poate face cu adevărat nefericită, numai gîndul că din cauza prostiei noastre n-am dreptul să fiu fericită măcar încă un an-doi !

— Acești doi ani trebuie să treacă și vor trece oricum, am răspuns eu, și numai dacă ne despărțim în clipa asta vom fi amîndoi mai fericiți. E timpul cel mai potrivit s-o facem acum, ca să nu ne căim mai tîrziu. Și dacă vrei să-ți spun adevărul adevărat, află că pentru a salva și pentru a păstra cît mai curată amintirea ta, care va fi totdeauna pentru mine amintirea unor clipe de rătăcire, trebuie neapărat să ne despărțim repede și imediat. Tu spui și regreți că n-ai avut niciodată parte de ce e mai nobil și mai înălțător în dragoste ! Ce alt prilej mai bun este decît să mă ajuți de bună voie, și fiindcă mă iubești, să mă gîndesc la tine cu respect și cu dragoste, rămînînd în același timp credincios răposatei ? N-ai să te împărtășești, oare, astfel de modul acela grav de a iubi ?

— Ah, totul e deșertăciune ! exclamă Judith. N-am spus nimic, aș vrea să nu fi spus nimic ! N-am nevoie de respectul tău, de tine am nevoie atît timp cît lucrul ăsta e cu putință !

Încercă să-mi apuce amîndouă mîinile, le prinse și, în timp ce încercam zadarnic să mi le eliberez, își ațintì privirea rugătoare în ochii mei și continuă pe un ton patimaș :

— Heinrich, iubitule ! Pleacă la oraș, dar promite-mi că n-ai să te legi singur și că n-ai să te constrîngi prin asemenea jurăminte înspăimîntătoare și făgăduieli solemne ! Lasă-te...

Am vrut s-o întrerup, dar ea m-a împiedicat să deschid gura și m-a biruit :

— Lasă lucrurile să-și urmeze cursul firesc, ascultă-mă pe mine ! Nici de mine nu trebuie să te legi, ci să rămîi liber ca vîntul ! Dacă-ți place...

Dar n-am lăsat-o să termine, ci m-am smuls de lîngă ea și am strigat :

— Niciodată n-am să te mai văd, sînt tot atît de sigur de asta cum sper să rămîn cinstit ! Adio, Judith !

M-am depărtat repede, totuși m-am uitat odată înapoi, supunîndu-mă parcă unei forțe puternice, și am văzut că rămăsese așa cum o lăsasem în clipa cînd îi curmasem vorba, cu mîinile încă întinse după ce le smulsesem pe ale mele, surprinsă, îndurerată și jignită în același timp, privind în urma mea fără să scoată o vorbă, pînă cînd ceața pe care soarele începea s-o împrăștie mă împiedică s-o mai văd.

O oră după acea eram cu mama într-o trăsură, și unul din fiii unchiului meu ne duse pînă la oraș. Toată iarna am fost singur, fără nici o societate ; îmi era greu să-mi privesc mapele și uneltele pentru că-mi aminteau mereu de nefericitul Römer. Mai că nu-mi mai acordam dreptul de a învăța mai departe și de a pune în aplicare ceea ce învățasem de la el. Uneori încercam să inventez o manieră nouă, proprie, dar îmi dădeam numaidecît seama că pînă și felul de a vedea, pînă și mijloacele de care mă foloseam ca să-mi ating scopul i le datoram tot lui Römer. În schimb citeam mereu, de dimineața și pînă seara, pînă adînc în noapte. Citeam totdeauna cărți germane și procedam în modul cel mai bizar. În fiecare seară îmi propuneam ca în dimineața următoare să las cărțile de o parte și să mă apuc de treabă, repetîndu-mi promisiunea în fiecare dimineață pentru după amiaza următoare ; mi se întîmpla să fixez termenul din oră în oră, dar orele fugeau, eu întorceam filele și uitam cu totul de ele. Zilele, săptămînile, lunile treceau atît de domol și de viclean de parcă s-ar fi înghesuit singure, în tăcere, unele într-altele, s-ar fi sustras mie și ar fi dispărut rîzînd spre permanenta mea neliniște.

Totuși, primăvara veni ca o soluție radicală pentru această situație neplăcută ; depășisem vîrsta de optsprezece ani, eram acum apt pentru serviciul militar și trebuia să mă prezint în ziua stabilită la cazarmă, pentru a învăța micile secrete ale apărării patriei. Am dat aici de un furnicar zumzăitor de multe sute de tineri din

toate straturile sociale, pe care un grup de războinici fioroşi îi reduse la tăcere, repartizîndu-i şi fugărindu-i multă vreme încolo şi încoace, ca o materie primă greu de stăpînit, pînă să aleagă tot ce putea fi utilizat. Cînd, îndată după aceea, exerciţiile începură şi companiile se adunară pentru prima oară sub conducerea diferiţilor lor superiori — nişte cătane care trecuseră prin multe — pletele mele lungi au fost tunse scurt spre hazul tuturor, deşi habar n-avusesem că se va întîmpla aşa. Mi-am sacrificat însă cu cea mai mare plăcere părul pe altarul patriei şi am fost bucuros simţind cum adie aerul proaspăt în jurul capului meu chilug. Acum, însă, a trebuit să prezentăm şi mîinile ca să se vadă dacă sînt spălate şi dacă unghiile sînt frumos tăiate. Venise rîndul cîtorva muncitori manuali de treabă să primească învăţături ce li se dădeau cu mare zarvă. Apoi am căpătat fiecare cîte o cărticică, prima dintr-o serie întreagă, în ea fiind indicate şi numerotate desluşit, în fraze ciudate, sub formă de întrebări şi răspunsuri îndatoririle şi ţinuta viitorului ostaş. La fiecare regulă era adăugată o scurtă motivare, şi chiar dacă uneori ea se contopea cu formularea regulei, iar aceasta era cuprinsă în fond în motivare, am învăţat totuşi cu evlavie toate cuvintele pe de rost, considerînd drept o onoare să putem rosti lecţia fără să ne bîlbîim. În sfîrşit, ziua trecu în eforturile de a învăţa din nou ce poziţie să luăm şi cum să facem cîţiva paşi, realizare obţinută după momente alternative de curaj şi de deprimare.

Trebuia acum să ne supunem unei discipline de fier şi să ne silim să fim punctuali ; deşi treaba asta mă smulgea din libertatea şi din independenţa mea totală, am simţit totuşi o adevărată sete de a mă conforma severităţii, oricît de caraghioase erau măruntele ei scopuri apropiate şi, după ce am fost de cîteva ori cît pe-aci să fiu pedepsit pentru simplă nebăgare de seamă, am fost cuprins de un adevărat simţămînt de ruşine faţă de camarazii mei, care la rîndul lor, se comportau absolut identic.

Cînd am ajuns pînă acolo, încît să putem trece cu cinste pe stradă în marş am început să ieşim în fiecare zi pe cîmpul de instrucţie, care se afla în afara oraşului

și era traversat de o șosea. Într-o zi, după ce cu alți vreo cincisprezece inși, și la ordinele unui instructor, care, fără odihnă, mergea de-a-ndăratelea în fața noastră, strigînd și bătînd cadența cu mîinile, am măsurat ore în șir și în toate direcțiile un teren mare de exerciții, ne-am pomenit deodată chiar la marginea șoselei, ne-am oprit și ne-am aliniat cu fața spre ea. Instructorul, care se afla în spatele frontului, ne lăsă o vreme așa, nemișcați, pentru a face cîteva observații privitoare la aspectul rîndurilor noastre. În timp ce el bodogănea și urla în spatele nostru, în măsura în care legile și obiceiurile i-o îngăduiau, iar noi îl ascultam stînd așa, cu fața spre șosea, o căruță mare, trasă de patru cai se apropie, una din acele căruțe construite de coloniștii care pleacă spre porturi. Căruța era încărcată cu bunuri importante și părea să fie folosită de cîteva familii care plecau în America. Bărbați voinici pășeau lîngă cai și patru sau cinci femei erau instalate sub un coviltir solid, avînd în jurul lor mai mulți copii și chiar și un moșneag. În grupul acesta se afla și Judith pe care am descoperit-o uitîndu-mă întîmplător în direcția aceea. Ședea printre femei, înaltă și frumoasă și îmbrăcată în straie de călătorie. M-am speriat tare și inima mi-a bătut năvalnic, deși n-avem voie să facem nici cea mai mică mișcare. Cînd căruța trecu prin fața noastră, mi se păru că Judith se uita cu o privire întunecată la soldați dar cînd mă zări printre ei, întinse imediat mîinile spre mine. În aceeași clipă însă, tiranul nostru comandă : „Stînga-mprejur !" și, ca un posedat ne mînă în pas alergător tocmai în partea opusă a vastului teren. Alergam împreună cu ceilalți, cu mîinile reglementar lipite de corp, „cu degetele mari răsucite în afară", fără să trădez ce simțeam deși eram puternic răscolit ; căci în clipa aceea aveam impresia că inima voia să mi se răsucească în piept. Cînd ne-am întors în sfîrșit iar cu fața spre șosea, după decisiva linie în zigzag pe care o făcuse gîndirea instructorului, căruța tocmai dispărea în depărtare.

Din fericire, am rupt rîndurile. M-am depărtat imediat și am căutat să rămîn singur, simțind că prima parte a vieții mele se încheiase și că începea alta.

MICUL PERGAMENT

Ce multă vreme a trecut de cînd am scris cele de mai sus ! Abia dacă mai sînt acelaşi om, scrisul meu s-a schimbat de mult, şi totuşi e ca şi cum aş continua de unde m-am oprit ieri. Pentru cel care contemplă nestrămutat viaţa, norocul şi nenorocul sînt la fel de interesante, iar locul pe care-l ocupă, mereu altul, şi-l plăteşte pe nevăzute cu zile şi cu ani, pînă ce banii care fug se isprăvesc.

Criza, care se apropiase pe nesimţite o dată cu dispariţia primei tinereţi şi a lui Judith, se manifesta în nevoia de a-mi desăvîrşi iniţierea în artă. Trebuia să încep acea călătorie în lumea largă, pe care o întreprind zilnic mii de tineri, călătorie din care unii nu se mai întorc niciodată. În ce mă priveşte, acest eveniment obişnuit era conceput în aşa fel, încît pentru un timp limitat mă puteam dedica învăţăturii fără să mă întreb din ce voi trăi, cu perspectiva totuşi, că, într-o bună zi, va trebui să stau pe propriile mele picioare.

O modestă sumă de bani, pe care de ani de zile o moştenisem de la familia din partea tatei, era administrată conform prevederilor legale, de unchiul meu, stabilit drept tutore, deşi se amesteca rar în treburile mele. Dar cum banii în chestiune trebuiau să-mi înlesnească frecventarea unei şcoli de artă, pe care o alesesem potrivit obiceiului, aveam nevoie de o aprobare tutelară pentru a intra în stăpînirea lor şi a putea dispune de ei.

Era un caz cu totul inedit prin locurile mele natale şi nimeni nu-şi amintea ca nişte ţărani simpli din comitetul tutelar al orfanilor să fi avut vreodată de hotărît dacă un tînăr fiu al muzelor are dreptul să-şi împacheteze lucrurile şi să plece din ţară pentru a-şi mînca

în adevăratul înțeles al cuvîntului banii. Pentru a pleda împotrivă, aveau de la o vreme exemplul viu al unui individ, care făcuse treaba asta fără consimțămîntul lor și căruia i se zicea omul care mănîncă șerpi. Crescut în ținuturi depărtate, sub ocrotirea unor părinți ușuratici și neștiutori, voise ca și mine să ajungă pictor și, îmbrăcat în haine de catifea și pantaloni strîmți, purtînd plete și pinteni la picioare, colindase prin diferite academii pînă-și pierduse și averea și părinții. Se pare că ani de-a rîndul după aceea, își cîștigase pîinea umblînd cu o chitară în spate, fără totuși să poată cînta ceva cumsecade din acest instrument, pînă ce, de curînd, ajuns în pragul bătrîneții, se întorsese acasă și fusese băgat într-un azil unde aproximativ o duzină de babe, de idioți și de escroci de cea mai joasă speță locuiau laolaltă, urlînd uneori și făcînd un tărăboi de parcă s-ar fi aflat în purgatoriu. Trecutul său era nelămurit ca o legendă. Nimeni nu știa nimic precis despre el, dacă avusese vreodată talent, dacă știuse ceva sau nu, el însuși părînd a nu-și mai aminti nimic în privința asta. Nici o vorbă și nici un gest nu trădau că ar fi frecventat vreodată oameni de cultură și că s-ar fi consacrat vreunei ramuri a artei afară de cazurile cînd se lăuda că pe vremuri purta haine frumoase. Singurul lui talent era să facă rost prin tot felul de mijloace de cîte o dușcă de rachiu sau să prindă șerpi, pe care-i prăjea ca pe țipari și-i mînca ; își pregătea și pentru iarnă o oală cu șerpi de casă, de parcă ar fi fost mrene și o cără dintr-un loc într-altul pentru a-și feri comoara de șiretlicurile tovarășilor săi de azil, care în privința egoismului nu erau mai inofensivi decît virtuozii vieții, ajunși în ranguri mai înalte.

Cum un singur demon de acest fel poate să pustiască o regiune întreagă și să stîrnească toate inimile împotriva artei, mîncătorul de șerpi nu apăruse în sat într-un moment potrivit, pentru mine, care tocmai mă pregăteam să obțin aprobarea de care am vorbit. Acest individ răsări în carne și oase în fața mea asemenea unui duh rău, în timp ce, îndreptîndu-mă spre sat, desenăm în carnetul meu un scaiete mare din anul trecut, care arăta ca moartea din Ypres ; ducînd doi șerpi prinși de o nuia trecută peste umăr, omul meu se opri locului o

clipă, mă privi, rînji și plecă mai departe clătinînd din cap, de parcă și-ar fi amintit de ceva ciudat. Purta o haină lungă, ferfeniţită, încheiată pînă sus, în picioarele goale avea papuci, pe care erau împletiţi niște trandafiri decoloraţi iar pe cap purta o capelă soldăţească austriacă ; îl mai văd și-acum bînd apă din ea.

Era evident că strigoiul ăsta îi obseda pe cei trei sau patru epitropi din comitetul pentru tutela orfanilor care se adunaseră în jurul unei mese și mă examinară o clipă, cu prudentă curiozitate ; căci unchiul meu socotise de cuviinţă să mă introducă și să mă prezinte personal, pentru ca, la nevoie, să pot completa și lămuri mai bine spusele lui. Oamenii aceia, însă, păreau să aibă mutrele celor care văd apropiindu-se o treabă cam neplăcută și-și spun : am păţit-o ! Remarcaseră, probabil, cu uimire că ani de-a rîndul cutreieram în fiecare vară pe cîmp și prin pădure și că întindeam ici și colo o pînză albă, fără ca ţinutul lor să capete graţie mie o faimă deosebită, sau să atragă călători străini pe plaiuri demne de vizitat. Pe moment nu se întrebaseră dacă această meserie caraghioasă îmi ajuta să fac bani și să-mi cîștig existenţa, fiindcă nimeni nu le cerea ceva ; acum, însă, această problemă era pusă pe tapet.

La început, după ce unchiul expuse și explică chestiunea, atitudinea lor fu foarte rezervată. Nici unul din ei nu voia să fie primul care să dea dovadă de lipsă de înţelepciune și de perspicacitate, să dovedească un dispreţ arogant faţă de un lucru pe care nu-l cunoștea. Totuși își întipăriseră bine în minte că o sumă frumușică aflată acum în siguranţă în caseta contabilului ca Lazăr în sînul lui Avram, avea să dispară după un anumit timp. Fiecare își reprezenta la repezeală, potrivit cu poziţia și personalitatea sa, la ce ar putea folosi această sumă. Unul ar fi cumpărat o pășune care să rămînă moștenire copiilor și copiilor copiilor săi, o pășune care ar fi hrănit cîteva vite ; altul își arunca ochii asupra unui petec de vie bine situat, de pe care și în cazul cel mai rău s-ar fi putut scoate vin bun de băut ; al treilea cumpăra în gînd de la un vecin un drept de trecere care traversa în lung ogorul său și, în fine, al patrulea își spunea că el ar păstra pur și simplu valoarea respectivă, adică o

biată bucăţică de pergament vechi, fiindcă era un izvor serios de dobînzi, care n-ar fi trebuit înstrăinat niciodată. Tot măsurînd astfel după posibilităţile lor lucrul acela nevăzut, pentru care eu eram dispus să cedez păşunea, via, dreptul de trecere şi bucăţica de pergament, el devenea tot mai vizibil privirilor lor, înfăţişîndu-se însă ca un abur impalpabil, drept care cel mai în vîrstă dintre cei de faţă îşi luă inima în dinţi pentru a-şi exprima îndoiala împodobită cu o tuse seacă. Ceilalţi luară şi ei cuvîntul unul după celălalt.

Pare-se, ziceau ei, că n-ar fi recomandabil să dai singurul şi neînsemnatul bun pe care-l posezi şi pe care eşti sigur că-l ai în mînă, în schimbul unei speranţe nesigure. Căci mie nu-mi garanta nimeni că-mi atinge ţelul şi că voi învăţa cu adevărat ceea ce doream să învăţ. În cazul acesta ar fi fost poate mai înţelept să consider de pe acum că n-am aceşti bani şi să mă descurc în alt fel. Ei ar fi bineveniţi dacă m-aş îmbolnăvi, dacă aş fi la ananghie sau dacă aş fi ruinat şi atunci i-aş putea folosi cu băgare de seamă.

Mai spuneau că auziseră de învăţaţi sau artişti de seamă care, plecaţi la o vîrstă fragedă în lumea largă, putuseră trăi din munca lor, învăţînd şi sporindu-şi totodată cunoştinţele artistice ; mai mult chiar, activitatea şi zelul neobosit, însuşite în acest mod, le fuseseră de folos în viaţă şi-i ajutase să ajungă departe. Auzeam pentru a doua oară în scurta mea viaţă acest cîntec, care continua să-mi displacă.

Cei care deliberau astfel, erau aşezaţi în jurul unei mese rotunde, avînd fiecare în faţă cîte un pahar de vin subţire şi acrişor ; eu, însă, obiectul consfătuirii, şedeam singur la o masă lungă, al cărei capăt în direcţia uşii se pierdea în semiîntuneric. În acest semiîntuneric se chircise mîncătorul de şerpi, care se strecurase neobservat înăuntru, în timp ce eu mă aflam mai sus, mai la lumină, cu o sticluţă de vin roşu în faţă. Fusese desigur o mare lipsă de tact, deşi era o cheltuială suportată de circiumăreasă, care-mi pusese vinul în faţă şi pe care nu fusesem destul de înţelept s-o refuz. Unchiul, care se aşezase alături de epitropi, bea şi el din vinul meu, din

pricina unei ușoare indispoziții stomacale, așa le spusese țăranilor.

Printre ultimii care luară cuvîntul era un individ care se purta cu bucățica lui de pîine albă de parcă ar fi fost marțipan și strîngea cu vîrful degetului firimiturile căzute pe masă atît de grijuliu de ai fi zis că sînt firicele de aur. Acesta continuă în felul următor :

El n-avea habar de treaba asta, totuși i s-ar fi părut mai potrivit ca tînărul, în loc să se bizuie pe mica lui moștenire, să-și consacre anii petrecuți în casa mamei sale obișnuindu-se să cîștige, economisind în modul cel mai simplu suma de care avea acum nevoie. În cazul acesta, viitorul lui ar fi fost asigurat, căci cine s-a obișnuit la timpul oportun să se gîndească la ziua de mîine și să nu facă nici o treabă fără să țină seama de valoarea ei, acela nu mai poate renunța la acest obicei și știe să se descurce oriunde ca un soldat pe cîmpul de luptă. E și asta o artă serioasă și, cu cît o înveți mai de timpuriu, cu atît o înveți mai bine ; iată de ce sfatul lui ar fi ca eu să plec la drum cu curaj tineresc, cu o sumă modestă necesară călătoriei și cu intenția de a mă descurca de pe acum singur în lume. Că doar în toți anii ăștia, mi-oi fi însușit eu oarecare îndemînare ; sau poate nu așa se punea problema ?

La această întrebare, care era și dreaptă și nedreaptă în același timp, toată lumea se întoarse spre mine și mă țintui cu privirea. Omul care mînca șerpi ieșise treptat din semiobscuritate, se apropiase de mine și pîndea cu atenție, atît paharul meu de vin cît și tratativele. Așa se face că în cîmpul vizual al celorlalți am intrat toți trei : vinul roșu, omul care mînca șerpi și eu, și am simțit că mă fac roșu ca vinul, în clipa cînd s-a așternut o liniște semnificativă. Îndrăzneala de a fi comandat vinul acela pleda împotriva modestiei și spiritului meu de economie, individul de lîngă mine pleda, și chiar cu multă elocvență, împotriva planurilor mele de viață, astfel că nimeni nu socoti necesar să mai adauge un cuvînt.

După ce intrusul fu dat afară, tăcerea continuă să domnească un timp, pînă ce unchiul meu luă cuvîntul pentru a aduce iar pe linia de plutire vaporașul meu împotmolit. Lucrurile nu puteau fi luate chiar așa cum

credeau domnii epitropi, spuse el ; e ca şi cum un ţăran şi-ar lua baniţa de grîu şi, în loc s-o folosească la semănat, ar vrea s-o păstreze pînă va veni o foamete, iar el ar lucra între timp ca zilier la alţii. După cum se ştie, timpul înseamnă şi bani şi n-ar fi nici o binefacere să-l sileşti pe un tînăr să se canonească ani de zile ca să înveţe un lucru pe care l-ar putea învăţa într-un timp mai scurt, graţie unei mici moşteniri. La ideea asta nu se ajunsese aşa, din senin, căci de la început se hotărîse că suma va fi folosită la timpul potrivit. De-altfel, adăugă el, era bine să se dea ascultare şi nepotului său, care să-şi prezinte argumentele.

Preşedintele îmi dădu cuvîntul iar eu, timid şi indignat totodată, am emis cîteva declaraţii arogante. Trecuse de mult vremea, spuneam eu, cînd arta era legată de meşteşug şi cînd un învăţăcel putea pribegi din oraş în oraş, ca orice calfă de meseriaş. Astăzi nu se mai trecea prin mai multe faze succesive, căci debutantul trebuia să se pună pe picioare după o singură lucrare de început, bine pregătită. Dar asta nu era cu putinţă decît după o şedere într-un lăcaş al artei, unde găsea nu numai modelele necesare pentru toate genurile de exerciţii artistice, ci şi posibilitatea unei întreceri pline de învăţăminte cu numeroşi alţi iubitori de artă şi, în fine, recunoaşterea necesară pentru ce avea să creeze, o piaţă de desfacere pentru lucrările terminate şi o poartă deschisă spre prosperitatea viitoare. În faţa acestei porţi se năruie şi se face nevăzut cine e lipsit de vocaţie, cine nu poartă în el făclia înaltă a geniului, ca de pildă bietul mîncător de şerpi, care trecuse adineaori pe aci. Ceilalţi însă intră cu îndrăzneală şi ajung repede la bunăstare şi la cinste, astfel că pînă şi cei mai modeşti dintre ei pot din vînzarea unei singure lucrări să pună curînd la loc banii cheltuiţi pînă atunci, preţul obţinut pe această operă constituind contravaloarea unei păşuni, a unei vii sau a unui teren arabil !

Cum soarta ţăranilor cumsecade e ca în credulitatea lor să rămînă totdeauna de căruţă în faţa vorbelor mari ale unor oameni siguri de ei, şi de data asta cei prezenţi au fost descumpăniţi, dacă nu chiar cam plictisiţi de spusele mele. Urmă o scurtă pauză, în timpul căreia

răspunsul la cele auzite a fost o tuse laconică, apoi președintele spuse deodată că vrea să știe dacă în calitatea sa de tutore, unchiul meu își menține cererea ; căci, în definitiv era dreptul lui, el fiind totodată omul care poate spune o vorbă hotărîtoare în această privință. Unchiul își repetă părerea, adăugînd că trebuia să plec, că lucrul acesta era necesar. Nu se prevăzuse însă și, așa cum stăteau lucrurile, eu nu eram în stare să pornesc în pribegie fără nici un fel de mijloace de existență și, una-două, să încep numaidecît să-mi ciștig viața. Dacă n-aș avea mijloacele necesare, dacă aș fi orfan de amîndoi părinți și lipsit de prieteni, el era convins că m-aș supune cu curaj destinului meu, dar fiindcă nu era cazul, un tînăr nepregătit nu trebuia constrîns la așa ceva.

La întrebarea președintelui, ceilalți epitropi răspunseră că ei își exprimaseră părerea așa cum se pricepuseră și că nu se considerau siliți să opună o rezistență deosebită, mai cu seamă că aveau încredere în talentul, hărnicia și comportarea virtuoasă a respectivului domn pupil, care, firește, dacă are intenția să intre pe poarta bunăstării, ar trebui urgent să se dezvețe de a se repezi asupra celui mai bun vin din locurile unde se va duce.

În timp ce înghițeam această aluzie, se hotărî eliberarea sumei tutelate, asupra căreia se încheie un proces verbal, semnat de unchiul meu.

Caseta, în care erau păstrate hîrtiile de valoare ale celor aflați sub tutelă, se și afla acolo din cauza altor chestiuni de rezolvat. Autoritățile declarară că lucrul cel mai bun era să se scoată imediat actul, pentru a scăpa astfel, odată pentru totdeauna de această problemă.

Caseta de lemn, prevăzută cu trei încuietori, fu instalată pe masă și deschisă după ce președintele, casierul și secretarul scoseseră fiecare cîte o cheie din buzunar, pe care o băgară în gaura respectivă și o răsuciră cu băgare de seamă. Capacul fu ridicat și în fața noastră se înfățișă, adunată într-o grămăjoară, asemenea unei mici turme de oi, averea văduvelor și orfanilor, îngrămădită într-un colț de zdruncinăturile pe care le suferise caseta în timpul transportului. „Multe destine au trecut prin caseta asta !" spuse secretarul, cînd începu

să citească inscripțiile de pe diferitele pachete ; nu toate se refereau la femei și la minori, se găseau aici și bani aparținînd unor oameni închiși în pușcărie, unor risipitori sau unor suferinzi de boli mintale. În cele din urmă, dădu peste un pachețel, citi „Lee, Heinrich, fiul răposatului Rudolf" și îl întinse președintelui. Acesta scoase la lumină un pergament vechi și înnegrit, de care atîrna o pecete de ceară cenușie, pe jumătate sfărîmată. Își puse ochelarii cu rama de alamă după urechi și despături actul acela respectabil, ținîndu-l la mare depărtare.

— Nici pe scribul comunal care a scris zapisul ăsta nu-l mai dor măselele ! remarcă el. E datat din ziua Sfîntului Martin, 1539 și e o piesă de valoare, veche și bună. În același timp, îndreptă o privire serioasă spre mine, dar fiindcă ochelarii lui erau buni doar pentru citit, cred că i-am apărut învăluit într-o ceață deasă.

— De trei sute de ani, continuă el, această cinstită scrisoare a trecut din generație în generație și a adus totdeauna cinci la sută dobînzi !

— Bine-ar ar fi dacă le-am avea ! spuse unchiul rîzînd, pentru a îndepărta atenția celor de față care se ațintise iar asupra mea. Nepotul meu posedă actul abia de vreo zece ani ; cu nici măcar patruzeci de ani în urmă, a aparținut mînăstirii, al cărei stareț l-a vîndut în timpul revoluției. Nu putem judeca așa ; ar fi o greșeală tot atît de mare ca a susține că trei moșnegi au împreună două sute șaptezeci de ani sau că doi soți sînt în vîrstă de o sută șaizeci de ani ! Nu, cei trei moșnegi au numai nouăzeci de ani fiecare, iar bărbatul și nevasta cîte optzeci, pentru că atîta au trăit. Prin urmare, tînărul nostru artist nu cheltuiește dobînzi de trei secole dacă vinde actul, ci numai simpla lui valoare !

Lucrul acesta îl știau și ceilalți prea bine ; dar cum fiecare din ei avea asupra gospodăriei sale asemenea

străvechi obligații și considera că plătește personal dobînzi veșnice, își spuneau că mîinile diferiților creditori erau la fel de nemuritoare și atribuiau instrumentului respectiv o valoare misterioasă, mai mare decît cea reală. Așa se face că importanța tratativelor mă pătrunse și pe mine și-mi micșoră puterea de judecată. M-am trezit ținta unor discursuri serioase și a unor proceduri juridice, victimă și responsabil totodată, fără ca, după părerea mea, să fi comis sau să fi intenționat să comit ceva, astfel să m-am străduit din răsputeri să ies dintr-o situație stînjenitoare. „Pe naiba dacă știți ce-nseamnă libertatea!" cîntă studentul despre filistini, fără să-și dea seama că el însuși abia începea să învețe acest lucru.

CRANIUL

Vechiul pergament fusese vîndut cu oarecare profit unui colecționar de asemenea obiecte, și clipa plecării era acum iminentă. În ultima zi a lunii aprilie, care cădea într-o sîmbătă, mi-am împachetat lucrurile pe care aveam să le iau cu mine, stîrnind în odaia noastră de toate zilele o zarvă nemaipomenită și punînd-o pe mama în mare agitație.

O mapă mare învelită în mușama și conținînd roadele de îndoielnică valoare ale activității mele de pînă atunci era rezemată de perete, oferind oarecare consolare pentru că era destul de grea. În mijlocul încăperii însă stătea deschis cufărul, o mică arcă din lemn de brad. La fund așezasem în straturi cărțile pe care intenționam să le iau cu mine și, odată cu ele, instalasem un lăcaș solid pentru un cap de mort, care să fie bine apărat. De cîtva timp, acest craniu servea drept ornament odăiței mele de lucru și-mi folosea pentru studiul corpului omenesc, care, bineînțeles, luase pentru moment sfîrșit o dată cu falca de jos, astfel că deocamdată nu cunoșteam decît numele diferitelor oase craniene. Remarcasem această rămășiță omenească în colțul unui cimitir, unde o pusese groparul probabil fiindcă era bine conservată ; căci era craniul unui tînăr și avea încă toți dinții. În apropiere zăcea o veche piatră de mormînt, mutată din loc , fusese așezată cu vreo optzeci de ani în urmă și purta numele unui anume Albertus Zwiehan, mort în vremea aceea. Deși nu exista nici o dovadă că craniul aparținuse acestui Zwiehan, l-am considerat ca atare, pentru că, potrivit cronicii manuscrise a unei familii vecine, de acest nume era legată o povestioară uimitoare.

Era vorba, după cîte se putea afirma, de fiul nelegitim al unui oarecare Zwiehan, care trăise mulți ani în Asia și murise acolo. Olandeza, care era mama fiului său, mai avea un băiat nelegitim cu numele de Hieronimus, al cărui tată dispăruse, și pe care-l iubea mai mult decît pe tînărul Zwiehan. De dragul ei și fiindcă stăruia atît, omul nostru adoptase legal pe acest băiat, neglijînd însă mereu să se însoare ulterior cu femeia și să dea propriului său copil o situație onorabilă. Cînd se făcu mare, bastardul adoptat plecă însă de-acasă și dispăru fără urmă, întocmai ca și adevăratul lui tată, iar cînd, peste puțin, bătrînul Zwiehan și concubina sa muriră unul după celălalt, Albertus, fiul dezmoștenit, rămase singur în casa și cu averea fără stăpîn, și nu șovăi să ia într-un mod ingenios locul adevăratului fiu adoptiv, singurul cu drept de moștenire, să se înfrupte din averea adunată de bătrîn și să părăsească în grabă colonia aceea asiatică întorcîndu-se în vechea patrie a tatălui său.

Cum visase pe vremuri că fratele său vitreg se înecase în mare și credea cu tărie în acest vis, procedase așa fără să aibă conștiința încărcată, deși era destul de șmecher pentru ca, în vechiul oraș natal al tatălui său, unde nu fusese văzut niciodată, să treacă sub tăcere propria lui existență și, pe baza documentelor pe care le adusese cu el, să se dea drept celălalt. Își cumpără o casă spațioasă cu grădină drăguță și liniștită, în care se plimba foarte tihnit în sus și în jos. Bineînțeles că fusese urmărit cu curiozitate de către vecini dar el nu băgase de seamă și abia după ce se instală în regulă casele din jur începură să prindă viață așa cum se întîmplă călătorului, aruncat pe o insulă, ai cărei băștinași încep să se ivească treptat în fața lui. Oamenii de afaceri răspîndiră zvonul că noul sosit făcea importante tranzacții bănești, bazîndu-se pe posibilități financiare verificate. Iată de ce, oamenii începură să-l salute ici-colo pe stradă cu cordilitate și peste drum de casa în care locuia începură să se arate oameni la numeroase ferestre cînd apărea și el la fereastra lui ca să vadă cum e vremea. Într-un balconaș îngust, cu spatele spre stradă, o fată tînără ședea toată ziulica la roata de tors, fără să privească înapoi, astfel că nu-i putea descoperi fața. Și

tînărul se îndrăgosti de ea, fiindcă, născut din pasiune, era o fire sentimentală ; se îndrăgosti mai întîi de spatele frumos al torcătoarei și de atitudinea grațioasă a capului ei pe care-l ținea aplecat. Dar într-o zi, cum stătea și se gîndea la treaba asta, în grădină, adică în partea cealaltă a casei, auzi pe neașteptate o voce feminină strigînd : Cornelia, și o altă voce care răspundea din grădina vecină. Lucrul acesta se repetă de mai multe ori în zilele următoare, astfel că Albertus Zwiehan uită de spatele torcătoarei și se îndrăgosti de frumosul nume al nevăzutei Cornelia. Căci fata era ascunsă îndărătul unui zid alcătuit din tufe de iasomie. Cît de mare fu însă surprinderea lui cînd tufele acestea se depărtară într-o zi și o ființă de sex feminin pătrunse pe teritoriul domeniului Zwiehan, printr-o ușiță cu gratii, pe care n-o observase pînă atunci. Casa căreia îi aparținea grădina de dincolo nu se afla de fapt pe aceeași stradă, ci pe o alta latură a cartierului ; din vechime însă între cele două case era în vigoare un drept de trecere prin grădini, curți și cerdacuri, valabil pentru anumite scopuri și la anumite ore ale zilei.

În fața proprietarului uimit, se afla acum o fată înaltă, nu chiar frumoasă, dar înzestrată cu ochi veseli. Cînd își dădu seama că Zwiehan nu știa nimic despre servitutea existentă, îi vorbi despre ea. Cu siguranță că și el avea o cheie de la portiță, spuse ea, și cînd tînărul aduse o cutie cu tot felul de chei vechi, îl ajută s-o găsească pe cea bună, care se potrivea în broască.

În timp ce fata își tot căznea degetele albe și ascuțite, el îi examina cu plăcere trupul slăbuț, care în rochia strînsă pe talie dădea totuși o impresie de mlădioasă plinătate. În sfîrșit, salutîndu-l pe nume și spunîndu-l și pe al ei, care era unul și același cu melodiosul nume de Cornelia, îi explică pentru ce venise. Ceru astfel pe un ton politicos dreptul de a instala o conductă mobilă care să lege fîntîna bine alimentată cu apă din curtea lui cu spălătoria ei, pentru a putea spăla, conform înțelegerii scrise, rufăria adunată de o jumătate de an. Cum Albertus o rugă pe un ton la fel de politicos să facă ce dorește, la un semn al Corneliei sosiră imediat mai multe spălătorese, înarmate cu jgheaburi și țevi de lemn și de tablă,

pe care le unira alcătuind un apeduct suspendat, dispărînd apoi iar în tufişurile din care se iviseră. Cornelia, după ce făcu o plecăciune, se strecură şi ea o dată cu ele, şi domnul Zwiehan rămase singur lîngă jgheabul frumoasei sale fîntîni, dorindu-şi să poată trece şi el de partea cealaltă. În ziua următoare însă apărură din nou spălătoresele, desfăcură apeductul şi deschiseră drumul unei femei mari şi greoaie, care se silea să treacă pe portiţă. Ea izbuti să dea o idee reuşită a modului în care se transformă cu timpul, graţie unei alimentaţii bogate, domnişoarele drăguţe şi zvelte. Căci doamna se prezentă drept mama ştiutei Cornelia, care nu îndrăznea să-l supere încă o dată pe domnul vecin. Şi anume, era puţin probabil că soarele va străluci toată ziua, drept care, ar fi fost de dorit ca rufele să se usuce toate odată, ceea ce era posibil numai dacă Zwiehan îngăduia ca o parte din ele să fie uscate în grădina şi în curtea sa. Treaba asta se mai făcuse în anii trecuţi, deşi nu devenise o servitute ca dreptul la apeduct, iată de ce venea personal şi foarte îndatorată, să ceară această prietenească permisiune. Albertus Zwiehan o dădu imediat şi cu multă plăcere, după care femeia se retrase mulţumind şi în locul ei se ivi, depărtînd tufele de iasomie, domnişoara Cornelia, în fruntea cîtorva coşuri cu rufe şi aducînd personal o frînghie pentru uscat, înfăşurată pe un sul. Totuşi, oricît se înălţa în vîrful picioarelor, nu era destul de înaltă ca s-o poată lega de stîlpi, de cîrlige şi de ramurile copacilor, astfel că, în mod firesc, Albertus îi sări în ajutor, plimbă frînghia în zigzag şi o prinse peste tot, în timp ce Cornelia venea după el desfăşurînd-o. Mişcările ei erau atît de graţioase şi de drăgălaşe, iar tînărul îşi făcea treaba cu atîta zel şi atîta înflăcărare, încît ici-colo mai călca peste cîte o micsandră sau peste cîte-o garoafă. Cînd femeile începură după aceea să atîrne rufele, el rămase în grădină, în mod nevrednic pentru un bărbat, ajutînd şi de data asta la căratul coşurilor sau făcînd alte servicii. Domnişoara remarcă pe un ton prietenos că adusese numai rufăria ei personală şi cea mai bună, lăsînd dincolo lucrurile mai vechi ca să nu apară ca o sărăntoacă pe teritoriu străin. Aşadar, tot spaţiul se umplu de cămăşile, de ciorapii, de năframele şi de scufiile ei de

noapte şi, în bătaia unei brize înviorătoare, lucrurile acelea albe ca neaua începură să filfîie cu atîta vioiciune, că avură serios de furcă pînă fixară pînzele zburdalnice.

După ce-şi termină treaba, Zwiehan se retrase foarte agitat în camera lui, de la ferestrele căreia supraveghea fără încetare grădina bogată în conţinut. Nu mai era nimeni în ea, pretutindeni domnea liniştea ; doar straiele femeieşti, însufleţite parcă de nişte demoni ai aerului, fluturau domol încolo şi încoace, pînă ce o rafală de vînt le învîrteji brusc, ciorapii albi se răsuciră ca picioarele unei stafii şi o scufiţă desprinsă de pe funie sui ca un balonaş pe acoperiş. Atunci Albertus Zwiehan se grăbi să coboare îngrijorat, dornic să salveze ceea ce îi părea deja mai aproape decît propria lui piele. Se luă vitejeşte la harţă cu vîntul, dar ciorapii îl loveau peste urechi, cămăşile i se răsuceau în jurul capului şi-i acopereau ochii, astfel că nu reuşi să stăpînească pînza răzvrătită pînă nu veniră femeile rîzînd în hohote să strîngă rufele.

Peste cîteva zile vecinele îl invitară ceremonios la o cafea ca să-şi exprime mulţumirile pentru bunăvoinţa lui. Pentru prima oară păşi în grădina vecină şi văzu masa aşternută într-o săliţă deschisă, ascunsă în spatele zidului de iasomie. Atît doamna cea bătrînă cît şi cea tînără îi arătară o deosebită prietenie, şi după cafea urcă în locuinţa lor unde i se oferi o mică cină. Bineînţeles că el răspunse acestor amabilităţi şi-şi invită la rîndul lui vecinele la masă, pe care o pregăti cum se pricepu mai bine cu ajutorul unei bătrîne servitoare. Pe scurt, un schimb susţinut de vizite se stabili imediat, atît domnişoara Cornelia, cît şi Albertus Zweihan purtînd în permanenţă asupra lor cheia portiţei de trecere. Curînd, mama îngădui fetei să rămînă singură cu străinul şi cei doi tineri se pierdură în nenumărate discuţii tainice ; Cornelia îl întreba de viaţa pe care o dusese pînă atunci sau îi cerea amănunte privitoare la el, Albertus era onorat şi fericit de curiozitatea şi de simpatia ei şi-i destăinuia totul, pentru a răspunde prieteniei ei şi, într-o anumită măsură, pentru a-şi dezvălui, fără nici o reţinere, originea, posibilităţile materiale, precum şi ultima taină, cu singura deosebire că afirma despre fratele său vitreg

dispărut că s-ar fi înecat în realitate și nu numai în visul lui.

Noua prietenie nu întîrzie să fie considerată o logodnă sigură sau măcar iminentă. Lucrul acesta îi fu dovedit îndrăgostitului de cîteva scrisori anonime, care-i sosiră una după alta și care-i dădeau anumite avertismente cu privire la angajamentul ce se pregătea să ia.

Situația celor două femei, spuneau scrisorile, era bună doar în aparență ; în realitate nu aveau nimic sau nimic în afară de o mare rîvnă de a face datorii, lucru la care se pricepeau de minune. Știau totuși să potrivească treburile în așa fel, încît să nu se vorbească despre asta, deoarece își căutau totdeauna victimele printre ființe nobile și discrete, restituind la nevoie ceva bani pe socoteala unor terțe persoane. Povestea asta era însă un secret public și nu se putea admite ca un concetățean atît de respectabil, căruia îi erau deschise toate casele, să se îndrepte spre pieire. Căci un viciu atrage neîntîrziat după sine și un al doilea și un al treilea, dar lipsa de bani e o undiță care ademenește toate păcatele. Mai mult decît atît nu i se dădea de înțeles.

Albertus citi aceste scrisori, care însă nu-l întristară și nici nu-l mîniară ci, dimpotrivă, îi făcură plăcere, fiindcă le considera niște izbucniri de invidie și o dovadă că nu-i mai rămîne decît să întindă mîna, din moment ce opinia publică considera o căsătorie probabilă, ba chiar iminentă. Plin de o gingașă compătimire, ar fi dorit ca presupusa sărăcie a celor două femei să fie reală, ca să fie primit duios în calitate de salvator în brațele unei iubiri recunoscătoare. Pentru cazul că ar fi avut nevoie de o sumă mai considerabilă, el elaboră imediat niște planuri care să-i îngăduie să-și sporească după necesități mijloacele bănești. Avusese oricum intenția de a-și valorifica cunoștințele în problemele comerțului răsăritean și de a întemeia în tihnă și cu prudență o casă de comerț, consacrîndu-și forțele, tinere încă, unei activități ce i se potrivea. Frămîntat de aceste gînduri, tînărul nostru se învîrtea agitat prin camera sa, elaborîndu-și totodată planurile pentru această afacere și schițînd tabloul strălucit al viitorului, legănat tot mai mult de simțămîntul

de a fi un ocrotitor și un salvator plin de influență, un om care aduce fericirea și un creator energic.

Vrînd să-și acorde o clipă de răgaz pe aceste valuri, se opri la fereastră și văzu din întîmplare pe torcătoarea de peste drum, cu care uitase cu totul, intrînd în balconaș; tot atît de întîmplător, îl zări și ea, înainte de a se așeza la roata de tors. Îi și întorsese ca de obicei spatele, pe care el îl cunoștea atît de bine, cînd se mai uită o dată înapoi și, aruncîndu-i o căutătură lungă, îi arătă pe deplin și cu mult calm chipul ei misterios, pe care adineauri îl văzuse doar ivindu-se ca lumina unui fulger. Obrazul fetei avea aproape forma unei inimi terminată într-o bărbie mică și delicată și părea mai curînd o miniatură pictată pe fildeș alb, decît un chip alcătuit din carne și sînge: numai gura era roșie ca un boboc închis de trandafir și părea mult mai mică decît ochii negri și mari, totul fiind înconjurat într-un mod straniu într-un voal de batist. În cele din urmă, își întoarse capul și-și puse roata în mișcare, dar simțind parcă ochii vecinului ațintiți asupra ei, se ridică și dispăru în semiobscuritatea camerei. Deschise ușile și trecu pe un coridor scăldat în soarele amurgului, făcîndu-se apoi nevăzută în umbră ca o nălucă.

În clipa aceea, planurile anterioare ale tînărului și castelele sale în Spania se pierdură în neant și Albertus uită de ele, atît de total, de parcă n-ar fi trecut doar cîteva minute, ci o sută de ani de la făurirea lor. Privea țintă dincolo, unde lumina serii se stingea treptat iar întunericul intra în cameră, așa după cum intra și în camera în care se afla el. Singură privirea celor doi ochi misterioși mai lumina în mintea sa și-l urmări în noaptea aceea și în timpul somnului, pînă ce luceafărul de dimineață se ivi pe cer și probabil că razele lui îi atinseră pleoapele, fiindcă Albertus îl zări imediat îndată ce se trezi. Visase tocmai că era pitit în sălița Corneliei, că ședea între ea și torcătoarea necunoscută, care, ca și aceea era totuși soția lui legitimă, că amîndouă îl dezmierdau și că el își petrecuse cîte un braț în jurul umerilor lor. Aceasta i se părea o situație foarte acceptabilă și plăcută, și el stătea nemișcat asemenea văzduhului și tufelor de iasomie neclintite, cînd, deodată necunoscuta se ridică în picioare și cu o privire nespus de dulce îi

făcu semn s-o urmeze. Atunci Cornelia își încleștă atît de tare brațele în jurul lui, încît nu mai putu face nici o mișcare și văzu cum cealaltă se depărta plutind, ținînd în mînă o lumină vie, care lumina în trecere copacii, lăsîndu-i apoi în întuneric. În cele din urmă, fata dispăru în noaptea albastră, în care rămase atîrnată doar lumina ; era tocmai luceafărul de dimineață sau Lucifer pe care Albertus îl zări la deșteptare. Cuprins de un dor insuportabil, aștepta cu multă greutate să vină momentul potrivit pentru a se interesa în fine mai îndeaproape de necunoscută și pentru a găsi o posibilitate de a ajunge la ea. În mod ciudat, primul lucru pe care-l făcu, fu să ia cheia de la portița ce ducea spre vecina lui, Cornelia, trecu dincolo și făcu femeilor o vizită matinală. Le găsi împachetînd niște cufere, fiindcă voiau să plece pentru o săptămînă-două într-o localitate balneară și așteptau birja veche, care le ducea în fiecare an acolo. Cînd Zwiehan începu să le întrebe despre vecina lui care torcea, Cornelia își întrerupse o clipă treaba și, cu genunchii sprijiniți pe un cufăr, îl privi mirată drept în față. „Asta trebuie să fie Afra Zigonia Mayluft !" spuse ea, nu atît uimită cît surprinsă, deoarece mai de mult încă, i se părusese ciudat că el nu părea să cunoască ființa asta uimitor de frumoasă. Cînd remarcă însă că el îi repetă numele cu ochii strălucitori, îl întrerupse pe neașteptate, invitîndu-l să le însoțească pe ea și pe maică-sa la băi. Dacă femeiușca aceea îl interesa, adăuga ea roșind, are să-i mai dea în drum și alte amănunte ; de altfel, după cîte se știa, peste cîteva zile trebuia să vină și ea la băi ca să se întîlnească cu niște prieteni. Atunci va avea cea mai bună ocazie s-o vadă și s-o cunoască fără nici o greutate pe frumoasa aceea. Fără să stea mult pe gînduri, Albertus se repezi la el acasă, își luă cîteva lucruri și, o oră după aceea, se afla împreună cu cele două femei în trăsură. Află astfel că domnișoara Afra Zigonia Mayluft nu era de fapt originară din orașul nostru, că era o rudă rămasă orfană, care se stabilise de la o vreme în casa vecină. Se spunea că e cucernică și chiar că ar fi pe cale de a intra în comunitatea evanghelică, numită „Paznicii Domnului". Între timp, Cornelia și mama ei îl observaseră cu atenție pe domnul Zwiehan, așteptînd să surprindă

reacția de spaimă pe care sperau s-o producă în el povestindu-i aceste fapte. Dar el privea drept înainte, cu ochi și mai visători încă, pierdut în gînduri dulci ; cele auzite păreau să-i deschidă mai curînd perspectiva atrăgătoare de a putea împărtăși o stare de beatitudine pe care n-o cunoștea.

Ajunși în localitatea balneară, prietenele sale, dornice să-l distreze, îl atraseră numaidecît într-un cerc de vilegiaturiști veseli. Fără nici un fel de relații cu aceștia, un mic grup de bărbați și de femei simplu îmbrăcați, își îngrijeau sănătatea. Zwiehan fu dus mereu pe alte drumuri decît cele pe care umblau discutînd în tihnă oamenii aceia liniștiți. Iată de ce, cînd numita Afra Zigonia sosi într-o seară, el o descoperi abia în dimineața următoare, în clipa cînd, la o oră matinală, urca într-o trăsură, în tovărășia altor două persoane din grupul cel evlavios. Abia apucase să observe că cei rămași o înconjurau și o petreceau cu o simpatie calmă dar sinceră pe tînăra fată îmbrăcată în haine de călătorie, cînd trăsura porni și curînd dispăru cu totul din cîmpul lui vizual, în timp ce ceilalți, cu o expresie de satisfacție pe chipurile lor cucernice, treceau pe lîngă el, avînd înfățișarea unor oameni care au rezolvat în mod fericit o chestiune importantă și scumpă inimii lor. „Acum draga copilă e în mîini bune !" spuse cineva, „se îndreptă spre mîntuire și în curînd se va plimba în grădinile Domnului !"

O imagine inefabilă se înfățișă în fața ochilor lui Zweihan la auzul acestor cuvinte ; cu inima strînsă, se duse grăbit la protectoarele sale ca să le întrebe ce semnificație avea episodul petrecut adineauri. Mama și fiica îi comunicară zîmbind că era o noutate care se discuta pretutindeni în clipa aceea și anume se spunea că Afra Zigonia ar fi plecat în Saxonia pentru a fi primită în rîndurile comunității frățești a „Paznicilor Domnului" unde urma să-și petreacă restul zilelor. „Iată visul meu !" își spuse el. „Afra Zigonia umblă cu lumina prin noapte spre luceafărul de dimineață, dar eu n-am să mă las reținut de această Cornelie, ci de data asta am să plec după ea !" Cu un calm prefăcut, mai rămase cîteva zile în localitate, dar într-o dimineață plecă fără să-și ia rămas bun, îi încredință notarului public chestiunile sale

bănești, lăsă casa în seama bucătăresei, își luă banii necesari, apoi dispăru din oraș pornind pe urma visului său. Cum însă nu era familiarizat cu geografia occidentului, și cum nu putea să trădeze nimănui ținta călătoriei sale, greși de cîteva ori drumul pînă să ajungă în locurile unde erau stabiliți „Paznicii Domnului". Apropiindu-se în cercuri din ce în ce mai strînse de această așezare a evlavioșilor, pătrunse în cele din urmă în ea și solicită să fie primit în comunitatea lor. Cum nici prin aspectul exterior, nici prin vorbă, priviri și gesturi nu dovedea apropiere sau cunoștințe despre ceea ce pretindea că vrea să obțină și cum în general se prezenta ca un barbar neajutorat, fu privit cu surprindere și cu suspiciune și, după cîteva întrebări, fu refuzat. Mîhnit și nehotărît, Zwiehan rămase locului cu lacrimi în ochi la gîndul că făcuse degeaba drumul încoace, cînd un cor de femei necăsătorite trecu pe lîngă el, ultima dintre ele fiind Afra Zigonia. Ea îl zări și păru să-l recunoască sau să încerce să-și amintească unde-l mai văzuse pe omul acela, pentru că se opri o clipă și-l privi cu atenție. Zwiehan profită imediat de acest fapt, se apropie de ea, o salută cu smerenie și-i mărturisi bîiguind că venise după ea fiindcă o iubea din tot sufletul, dar că cererea lui de a fi primit ca frate fusese respinsă. Surprinsă dar și plină de o duioasă compătimire — așa i se păru lui — fata își opri asupra lui privirile, care străluceau blînd de o lumină lăuntrică, apoi spuse cu glasul scăzut, dar deslușit că el avea mai multă nevoie de dragoste către Domnul și Mîntuitorul nostru decît de o dragoste pămîntească ; totuși, nu trebuia să fie alungat și să mai rămînă o zi sau două la han. Zicînd acestea, îl salută cu o gravitate blîndă și porni în urma surorilor ei.

Chiar în dimineața următoare, Albertus fu vizitat de unul dintre fruntașii comunității, care-l interogă și-l cercetă încă o dată. Poate că, datorită speranței pline de dulce reverie, care-l cuprinsese din nou, căpătase o expresie mai cucernică, sau poate că fata avea o influență serioasă, fapt e că fu acceptat de probă și atașat clasei inferioare, a novicilor, cu asigurarea că, după un anumit interval va trebui să se supună hotărîrii destinului cu privire la primirea sa definitivă, în modul în care, după

cum se știe, se procedează de obicei în ocazii mai importante, pentru a da timp voinței lui Dumnezeu să se manifeste nemijlocit.

Acum trebuia să învețe cum e bine să citească, să se roage, să cînte, să fie modest, tăcut și muncitor și, înainte de toate, să mediteze la ființa sa păcătoasă și mizeră ; dar cum el nu simțea nici un imbold în această direcție, ci se gîndea numai la Afra, pe care credea că o iubește, îi venea foarte greu să se supună și se trăda zilnic prin priviri și cuvinte barbare. Nu-și vedea iubita decît de departe, în timpul slujbelor, unde ea ședea printre femeile nemăritate, în timp ce el suspina în corul celibatarilor. De fiecare dată, însă, ea părea să-l caute din ochi, cercetînd o clipă dacă se mai afla acolo, veșnic cu privirea aceea de copil, care din prima clipă îl mișcase atît de pe neașteptate. Atunci prindea iar curaj și-și continua eforturile de a se îndrepta spre sfințenie. Dar lucrul acesta mergea atît de jalnic, încît după cîteva luni, mai înainte de a se hotărî continuarea eforturilor în folosul lui, se stabili adevărata consultare a oracolului divin. Într-o adunare solemnă, în cursul căreia aveau să se ia decizii în privința altor cîteva cazuri asemănătoare, în lumina tainică a luminărilor, Zwiehan îngenunche pe podea la oarecare distanță de ceilalți în timp ce încăperea răsuna de rugăciuni și de cîntece. Apoi fu condus în fața urnei, de unde, într-o liniște adîncă, își trase destinul, care-i era favorabil și hotăra intrarea lui într-un grad mai avansat de încercări. Întors printre confrații săi, tînărul era atît de tulburat, încît uită să cînte și să se roage mai departe, așa cum reîncepuseră să facă ceilalți, deoarece în clipa aceea un misionar cu vază și care călătorise mult îngenunche în locul pe care-l ocupase mai înainte el. Era vorba să se afle dacă acest misionar putea prelua o stațiune africană cu o climă extrem de nesănătoasă, lucru pe care, de altfel, îl dorea chiar el, sau dacă trebuia să se mulțumească cu un aer mai sănătos, așa cum cerea comunitatea, ținînd seama de forțele sale cam istovite. Oracolul corespunse dorinței misionarului, după care el se întoarse la locul ocupat înainte și îngenunche din nou : cîntecele răsunară iar și Albertus Zwiehan, care între timp apucase să se reculeagă puțin, profită de

însufleţirea crescîndă pentru a încerca s-o vadă pe Afra Zigonia Mayluft, pe care n-o zărise încă. N-o găsi însă la locul ei obişnuit, pentru că era îngenuncheată lîngă crainicul comunităţii şi privirea lui Albertus, care o căuta, o descoperi din întîmplare. Căci de data asta era vorba să se afle dacă providenţa voia ca fata să-l urmeze în calitate de soţie pe omul care pleca în pustiul fierbinte şi aspru, sau dacă făptura ei era prea delicată şi prea firavă, prea interiorizată şi prea distinsă pentru aşa ceva. Dar şi dorinţele ei fură îndeplinite de soartă, în clipa cînd fu dusă în faţa urnei, şi după aceea, în timp ce plutea mînă în mînă cu alesul ei pentru a se logodi imediat, ochii ei atît de liniştiţi de obicei aveau o strălucire cam prea caldă şi prea însufleţită pentru o chestiune pămîntească.

Cu gura căscată şi palid ca un mort, Albertus era incapabil chiar să respire sau să ofteze, drept care nu atrase atenţia asupra sa. După ce totul se isprăvi, se strecură fără o vorbă în pat şi petrecu o noapte groaznică ; egoismul lui primitiv şi inconştient îl înăbuşea, de parcă un şarpe s-ar fi încolăcit în jurul inimii lui, şi tot timpul o vedea mereu pe Afra plutind, cu mîna în mîna misionarului. Prin urmare asta fusese lumina pe care o purtase ea în mînă, în visul acela înşelător ! A doua zi arăta sleit de puteri şi distrus, aşa că fu considerat copt pentru evadare. Pentru a i se da prilejul să aibă o activitate, să lucreze şi să se învioreze, fu afectat ca ajutor pe lîngă un alt funcţionar al misiunii, care era gata de plecare pentru o vizită în coloniile din Groenlanda, Labrador şi Stepa calmucă. Fără a opune nici o împotrivire, se lăsă pregătit în acest scop şi porni la drum cu duhovnicul său sufletesc, fără s-o mai poată vedea pe Afra, care-i trimise drept amintire doar o cărticică frumos legată, mică şi groasă conţinînd cîte o maximă sau o poezie pentru fiecare zi a anului ; de carte era prins un beţigaş de fildeş care o deschidea pentru profeţii. Cîteva luni mai tîrziu, Zwiehan se afla într-o zi, undeva, pe litoralul Groenlandei, în apropiere de St. Jan ; un soare palid lumina apa din care se ivea ici-colo cîte o focă. În această stare de somnolenţă, deschise la întîmplare căr-

ticica, căci, în clipa aceea, se simțea obosit de munca în magazie și în cancelarie și fusese cuprins de revere. Și iată că citi niște versuri ciudate dintr-un cîntec :

În grădina de tine știută,
Paradisul sufletelor înflorește,
Duhul Sfînt în fîntîna cea mută,
Aripile, ca de-argint, albe își răcorește.
Jasminul răspîndește o aromă divină,
Sufletele'nălțate-s în dulce plimbare
Și prin ram de scorțișoară fină,
Logodnici se-mbrățișează plini de-ncîntare.

Ultimele rînduri îl înviorară întîi parțial, apoi pe deplin ; deodată văzu grădina din spatele casei sale și în ea pe Cornelia, zvelta lui vecină strecurîndu-se printre tufele de iasomie. Și deși cărticica pe care o ținea în mînă fusese tipărită cu ani în urmă, consideră totuși imediat versul acela drept o sugestie nemijlocită sau mai curînd un îndemn miraculos dat de Afra de a se întoarce acasă și de a se căsători cu Cornelia, care, cu cît se gîndea la ea, i se părea iar demnă de a fi dorită. Dar, pentru prima oară după aventura cu tragerea la sorți, simțea acum și față de Afra o simpatie plină de recunoștință, convins fiind că ea era mai înțeleaptă decît dînsul și că, în definitiv, îl îndemnase spre drumul pe care n-ar fi trebuit să-l părăsească niciodată. Acesta era sensul plecării ei în vis și al luminii pe care i-o înălțase în fața ochilor. Zwiehan își împachetă lucrurile în timpul nopții, o șterse de lîngă superiorul său, plecă spre sud cu o balenieră și porni cu o grabă irezistibilă spre patrie, oprindu-se într-o seară în fața casei sale, tocmai în momentul cînd isprăvise complet toți banii pe care-i luase cu el. Căci se împlineau zece luni de cînd lipsea de-acasă. Se întreba tocmai dacă, deși se lăsa seara, se cuvenea să mai treacă în ziua aceea pe portița din grădină spre a face o surpriză plăcută prietenei pe care o părăsise, cînd ușa casei se deschise și un individ ciudat apăru în fața lui. Era un bărbat ciupit de vărsat, cu pielea galbenă-arămie, cu nas coroiat, cu o mustață stufoasă și cu ochi rotunzi, purtînd papuci turcești în picioare și pe cap o scufie roșie

atîrnîndă, așa cum poartă adesea marinarii din țările mediteraneene și din alte locuri. Omul îl întrebă pe trecătorul care sunase ce dorește.

— Vreau să intru în casa mea ! răspunse acesta uluit. Sînt domnul Hieronymus Zwiehan !

— Asta sînt eu în persoană, spuse celălalt pe un ton aspru și trînti ușa.

Albertus rămase locului cîteva minute, pînă ce-i dădu în gînd să se ducă la notar, care trebuia să știe cine se instalase în casa lui. Dar notarul, pe care-l deranja în timpul cinei, îl privi cu ochi mari și strigă că era bine că se arăta în sfîrșit la față, după ce nu dăduse nici un semn de viață atîta amar de vreme (pe atunci nu existau numeroasele posibilități de a trimite o citație cuiva plecat într-o destinație necunoscută). În casă nu locuia nimeni altul decît fiul adoptiv și unicul moștenitor al defunctului Zwiehan sau, în orice caz, cineva care, ca și Albertus, se dădea și el drept acest personaj, și care poseda și el exact aceleași documente. Mamselle Cornelia Cutare și Cutare, care fusese considerată logodnica acestuia, depusese mărturii în fața judecătorului cum că pe cale confidențială aflase chiar de la Albertus secretul, că el nu era fratele său vitreg, Hieronymus cel înecat, ci propriul fiu natural al bătrînului Zwiehan. În baza acestei mărturii i se îngăduise deocamdată lui Hieronymus, sosit pe neașteptate, să stea în casă ; căci dacă lucrurile stăteau astfel, conform dreptului ereditar, moștenitorul de drept nu era fiul natural, Albertus, fi fiul adoptiv, așadar celălalt se putea duce unde poftea, dacă nu va fi închis pentru că-și falsificase starea civilă. Dar ce avea el de spus despre toate astea ?

De fapt, Albertus nu mai avea decît puține motive să se bizuie pe visele sale ; singură nevoia cumplită în care se afla îl sili să-l considere în continuare înecat pe Hieronymus. Zăpăcit și mînios, tînărul spuse bîlbîindu-se că nimic din toate acestea nu erau adevărate și că totul se va lămuri cu ușurință ; dar notarul ridică din umeri și nu se lăsă convins decît cu greu să-i înmîneze nenorocitului ceva bani ca să-și caute un adăpost. În realitate, îndată după plecarea lui Albertus din Indiile de Est, fratele dispărut apăruse pe neașteptate acolo, și-l urmărise

pînă în Elveția. Niciodată nu se putu lămuri pe deplin unde umblase toți anii aceia, dar pe ascuns se afirma că făcuse parte dintr-o bandă de piraţi şi că adunase bani buni.

În cele din urmă, se hotărî rezolvarea pe cale judecătorească a conflictului dintre cei doi fraţi vitregi şi bastarzi, pentru a se vedea care din ei era fiul adoptiv al uşurateculuj tată mort. Fiecare avea cîte un avocat, care-şi dădea toată silinţa cu gîndul la prada sperată, şi o vreme s-ar fi zis că, dată fiind distanţa la care se afla scena unde se petrecuse iniţial acţiunea, precum şi lipsa de martori, lupta nu înainta. Pînă cînd, la îndemnul Corneliei, avocatul lui Hieronymus aduse cîţiva oameni mai în vîrstă, care îl cunoscuseră bine pe bătrînul Zwiehan în tinereţe, înainte de a fi emigrat. Oamenii aceştia depuseră mărturie că Albertus trebuia să fie adevăratul fiu al bătrînului, pentru că după cîte îşi aminteau ei, semăna cu el ca două picături de apă. Datorită acestui fapt, adevăratul Hieronymus cîştigă procesul şi căpătă toate drepturile de moştenire asupra bunurilor aduse de Albertus încoace ; în schimb, deoarece se dăduse drept altul, acesta din urmă fu condamnat la un an puşcărie, cu acordarea de circumstanţe atenuante, e drept.

Aşa se face că Albertus Zwiehan îşi pierdu drepturile fireşti şi văzu pe descendentul unui aventurier complet străin, el însuşi un aventurier, intrînd, din vina propriei sale mame, în posesia întregii averi adunate de tatăl său, în timp ce el însuşi devenea un cerşetor. În schimb Cornelia, al cărui nume frumos îl cucerise odată pe naivul Albertus, se logodi neîntîrziat cu piratul, ale cărui obiceiuri grosolane n-o speriau. Ca să-l chinuie şi mai departe pe nefericitul Albertus după terminarea pedepsei, îl convinse pe soţul ei să-l primească în casă de milă, ceea ce se şi întîmplă. I se ceru să facă treabă de argat sau mai bine zis de slujnică, pentru că acum nu mai avea nici un ban cu care să fi putut pleca undeva, sau să se poată apuca de o afacere, astfel că era nevoit să accepte orice. Îl supăra mai puţin să plivească buruienile, să cureţe salata, sau să aducă apă decît să instaleze apeductul şi să atîrne rufele, lucruri pe care i le cerea regulat doamna Cornelia Zwiehan ca un zîmbet răutăcios.

O variație era pentru el copierea cronicii de familie, care se afla în posesia unei bătrîne, descendentă a familiei Zwiehan și care-i fusese împrumutată lui Hieronymus. Acesta, acum ultimul și legitimul urmaș în linie bărbătească al unei familii destul de importante pe vremuri, voia, prin copierea acestei cronici, să se asigure de niște strămoși, pentru că încăpățînata bătrînă nu voia să cedeze documentul. Personal, el nu știa să scrie germana, și Cornelia, hotărîtă să trăiască o viață foarte comodă, refuzase să copieze cronica.

Făcînd această muncă, Albertus află de renumele și de cinstea de care se bucurase familia din care se trăgea și din care era acum expulzat ; căci nemaiexistînd nici un fel de act în acest sens, nu-și mai putea dovedi nici măcar calitatea de descendent neligitim. Ascunzîndu-și starea civilă reală, bietul nebun se transformase singur într-un apatrid și asemănarea cu tatăl său, considerată suficientă pentru a-l jefui de moștenire, nu ajungea pentru a-i acorda numele și cetățenia acestuia, căci nu exista nici o aluzie și nici o însemnare în acest sens.

Pentru a lăsa măcar o urmă a existenței sale, își scrise în taină soarta în cronica originală, unde cîteva foi rămase albe îi ofereau un spațiu suficient și, după ce-și termină treaba, înapoie imediat cartea bătrînei. Aceasta citi povestea intercalată cu multă compătimire, mai cu seamă că nu-l putea suferi pe noul urmaș și cînd, puțin după aceea, îndurerat de pierderea existenței, a persoanei și a identității sale, Albertus Zwiehan se îmbolnăvi și muri, bătrîna îi ridică o piatră funerară și scrise în cronica de familie că o dată cu el fusese înmormîntat ultimul Zwiehan autentic, iar că toți cei care, în viitor, vor mai purta acest nume, nu vor fi decît urmașii unui pirat vagabond și străin.

Era o noapte călduroasă de vară cînd am sărit zidul cimitirului și am luat craniul, pe care-l remarcasem cu prilejul unei înmormîntări. Se afla aruncat printre niște buruieni înalte și verzi ; maxilarul inferior era alături și, din interior, izvora o ușoară licărire albăstrie, care ieșea prin orbite, de parcă în cutia craniană a lui Albertus Zwiehan, în măsura în care era cu adevărat a sa, sălășluiau încă spiritele visului de odinioară. Doi licurici se

aflau de fapt în ea, nuntind poate : eu, însă, am considerat că ar fi sufletul Corneliei şi sufletul Afrei, şi, cînd am ajuns acasă, i-am băgat în sticluţa cu spirt, ca să le fac de petrecanie. Pentru că eram ferm convins că şi cucernica Afra, tot stînd cu spatele la el, îl ademenise intenţionat pe omul acela impulsiv şi-l indusese în eroare.

După ce am amenajat astfel fundul cufărului, cu capul de mort zidit între cărţi, mama a intrat în cameră ca să aşeze în straturi rufăria cea nouă de corp şi să mă înveţe cum să-mi îngrijesc lucrurile. Tot ce aducea cu ea fusese tors şi ţesut de comandă, cîteva cămăşi mai fine datînd încă din copilăria mea. Căci familia noastră încetase de timpuriu să se înmulţească astfel că stocurile acumulate prin eforturile ei fuseseră în bună parte cruţate. Şi din acestea am luat numai o parte cu mine, mama păstrînd restul pentru a-mi împrospăta rufăria cu prilejul înapoierii mele, care, spera ea, avea să se producă în momentul stabilit.

Pe urmă apăru un costum de sărbătoare, care, pentru prima oară în viaţa mea, era negru şi cuviincios, căci acum trebuia să nu mă abat de la obiceiuri, ca să nu fiu împiedicat să merg înainte. În afară de asta, mama credea că, avînd un costum de sărbătoare, voi duce o viaţă mai conformă cu orînduirea divină a lumii, după cum nu-şi putea imagina că în ţări străine aş putea purta aceleaşi haine duminica şi în zilele de lucru. Iată de ce, în timp ce-mi împacheta lucrurile, repeta sfaturile pe care mi le mai împărtăşise atît de des, explicîndu-mi cum să-mi păstrez hainele, amintindu-mi că dintr-o singură neglijenţă sau după un abuz trecător un lucru începe să se ducă de rîpă, că e foarte puţin onorabil să fii obligat să îmbraci iar, fiindcă eşti în nevoie, o haină pe care ai lepădat-o, în timp ce ar fi fost mai bine s-o îngrijeşti de la început şi s-o păstrezi cît mai mult timp în stare relativ bună. În felul acesta i se oferea destinului toată latitudinea să facă diverse cotituri, pe cînd, dacă o haină se distruge repede, nimic bun nu se poate întîmpla înainte de uzarea şi ferfeniţirea ei.

După ce, în sfîrşit, restul articolelor de îmbrăcăminte, precum şi echipamentul de mai mică importanţă îşi găsi locul, după ce tot felul de mărunţişuri necesare unor

nevoi modeste fură vîrîte între ele, am închis cufărul şi un om a cărat mica arcă pînă la staţia diligenţei, cu care urma să plec a doua zi. Mama se aşeză şi privi înspăimîntată spre locul gol de pe podeaua camerei, unde lada rămăsese toată ziua ; mapele fuseseră transportate şi ele, astfel că din tot ce ţinea minte, eram numai eu acolo şi doar pentru o singură scurtă noapte. Dar mama nu se lăsă mult timp pradă acestui presentiment al singurătăţii, ci fiindcă era sîmbătă, îşi adună încă o dată puterile, ca să facă obişnuita curăţenie energică în cameră, odihnindu-se abia după ce totul fu gata şi pretutindeni se aşternu tihnita curăţenie duminicală.

Şi duminica veni într-adevăr, şi era cea mai frumoasă zi de mai, în momentul cînd m-am trezit, o dată cu primele raze ale zorilor şi am pornit în goană afară din oraş, unde am urcat pe un deal învecinat, doar pentru ca, nerăbdător cum eram, să-mi treacă timpul şi să arunc o ultimă privire asupra locurilor natale. M-am oprit la umbra primilor copaci din pădure, în spatele căreia zorile începeau să lumineze ; în acelaşi timp piscurile, crestele şi pereţii munţilor înalţi din sud, care priveau spre răsărit, se împurpurară şi luară forme neobişnuite, căci, din întîmplare, nu-i mai văzusem niciodată aşa. În faţa ochilor mei se iviră treptat prăpăstii şi abisuri, ba chiar şesurile şi localităţile situate pe înălţimi şi despre care nu avusesem nici o idee. Şi cînd, în cele din urmă, vechile biserici ale oraşului care se întindea la picioarele mele fură scăldate şi ele dinspre est în lumina ce se revărsa prin vreo spărtură a unui deal, în timp ce un cer fără nori inunda întreaga regiune, iar în jurul meu începea să răsune ciripitul păsărilor, patria aceea mi se păru atît de nouă şi de stranie, încît, în loc s-o părăsesc, aveam impresia că abia acum făceam cunoştinţă cu ea. Era unul din acele cazuri cînd ceva care ne e foarte intim şi apropiat, îşi dezvăluie în faţa noastră farmecul şi valoarea abia în clipa cînd întoarcem faţa de la el, trezind în noi dureroasa descoperire a nestatorniciei şi mărginirii noastre. De data asta, simpla împrejurare de a vedea în cel mai adevărat înţeles al cuvîntului lucrurile luminate în sfîrşit de partea cealaltă, pentru a-mi îngreuna despărţirea trezindu-mi un simţămînt de căinţă şi de nesi-

guranță, ba chiar inspirîndu-mi zadarnicul proiect de a deveni un om capabil să se scoale dis-de-dimineață și să-și folosească bine timpul, asemenea unui plugar, unui vînător sau unui oștean, care trebuie negreșit să fie pe cîmp o dată cu zorile. Drept mărturie a proiectului meu și al unei mai adevărate lealități au nidicat de jos pana mică, în dungi albe și albastre a unei gaițe, care purta pe ea culorile bătrînei noastre confederații, și mi-am înfipt-o în bereta de catifea. După asta am coborît iar repede în oraș, unde soarele dimineții strălucea acum pe străzi și unde răsunau primele dangăte de clopote ale bisericilor. În timp ce mama îmi pregătea pentru ultima oară micul dejun, am făcut un tur ca să-mi iau rămas bun de la colocatarii noștri, care ocupau cu chirie cîte un etaj al casei.

Jos de tot locuia un meșter tinichigiu, un meseriaș care prelucra materialul acela folositor, lipsit de valoare în sine, și care numai prin tăiere, ciocănire și lipire se transforma în ceva, neputînd fi folosit niciodată pentru a doua oară. Totul depinde deci de forma în care se învelesc mii de spații goale, și deoarece, dată fiind lipsa de valoare a materialului, nimeni nu vrea să dea bani mulți pe el ; dintr-o muncă continuă și fără răgaz, care începe dimineața și ține pînă seara, numai o mare cantitate de obiecte lucrate asigură realizarea unui cîștig corespunzător nevoilor. Din acest motiv, precum și din cauza atenției permanente, necesară la fixarea burlanelor, treabă care nu e lipsită de primejdii, meșterul devenise formalist și cam morocănos, aspru față de calfele sale și destul de antipatic chiar față de soție și de copii. Econom și neîncrezător, nu îndrăznise niciodată să-și deschidă o prăvălie și să facă afaceri mai mari, ci se mărginea să muncească din zori și pînă în noapte în atelierul lui întunecos, situat într-o stradă îndepărtată, chiar după ce calfele lui se culcaseră ori plecaseră la cîrciumă. Își plătea totdeauna cu punctualitate chiria și se purta frumos și cuviincios față de mama ; pe mine însă mă privea cam chiorîș, era rezervat și rece deoarece, după cum îmi dădusem de mult seama, nu era de acord cu viața liberă și fără griji pe care o dusesem pînă atunci, nici cu meseria mea și, în general, cu nimic din ce făceam. Cu atît

mai surprins am fost, deci, văzind că, de data asta, mă primea bine dispus și prietenos. Nesperata lui veselie era accentuată de fața proaspăt bărbierită și de hainele de sărbătoare, ceea ce nu-l împiedică bineînțeles să tragă o palmă unui băiețaș, care stătea la masă și mai ceruse lapte, palmă care-l făcu să izbucnească în plîns. Îndată după aceea, începu să plîngă cu sughițuri și una din fete, pe care o trase pe neașteptate de cosiță, pentru că-și scăpase bucata de pîine pe jos. După ce, ascultînd de privirea aspră, pe care i-o aruncase bărbatul, femeia se retrase cu copiii în bucătărie, el începu să vorbească pe un ton vesel despre călătoria mea, despre orașele pe care le voi vedea și despre particularitățile lor pe care aveam să le trec în revistă, pomenind cîteva din ele, după obiceiul calfelor de a-și transmite impresii din pribegiile lor : ici statuia de piatră a unui bărbat, colo un turn înclinat, dincolo o maimuță de lemn lîngă o primărie. Apoi vorbi despre mîncare și despre băutură, despre ce era bine să bei sau să nu bei ici sau colo, despre gustoasele mîncăruri naționale, pe care nu le uitase niciodată și peste care voi da și eu, fiecare după obiceiul țării respective. Nu trebuia să scap nici o ocazie.

Încet și pe neașteptate, tinichigiul se apropie de biroul său, scoase din el o hîrtioară în care era înfășurat un taler de Brabant și mi-l întinse drept modest dar de călătorie, cum spunea el, îndemnîndu-mă să-l cheltuiesc cu bună dispoziție și sănătate. Conform obiceiului, nu puteam să-l refuz ; l-am păstrat în mînă, i-am mulțumit politicos și am urcat cu un etaj mai sus. Abia mai tîrziu am aflat ce însemna amabilitatea sa. Veselia și aparenta lui bunăvoință aveau la bază convingerea că acum aveam să învăț și eu ce înseamnă viața și munca, și că în școala destinului spre care porneam cu atîta naivitate, voi fi pedepsit așa cum se cuvine ; căci el nu prea gustase din bunătățile naționale, pe care ar fi vrut să le mănînce în cursul peregrinărilor sale, ci suferise de foame și de sete și trecuse prin tot felul de lipsuri, nu din vina sa, ci fiindcă-i fusese soarta potrivnică. Iată de ce urările lui vesele de despărțire erau un fel de blestem pe care mi-l dădea pentru drum, deși spre binele meu, credea el.

La etajul următor, unde am urcat pe urmă, locuia un mic mecanic, care lucra cu tot felul de unelte populare de precizie ca de pildă cîntare, rigle de măsurat, compasuri, apoi cu rîşniţe de cafea, cu tipare pentru stofe, cu maşini de cojit mere, reparîndu-le la cerere, cu ajutorul unui lucrător bătrîn. Totodată ocupa şi funcţia de cotar al unui district, verifica măsurile şi greutăţile, cresta, stampa sau şlefuia semnele în obiectele respective. Era în permanent conflict mai ales cu numeroşii cîrciumari care prin tot felul de tertipuri şi schimbîndu-şi mereu paharele, încercau să eludeze legea. Patima îl îndemna să vegheze nu numai ca paharele să fie corect însemnate, ci şi să fie bine umplute astfel că bătea cîrciumile una după alta pentru a vedea unde se turna băutura sub linie şi clienţii îngăduiau aşa ceva. Cu această ocazie pierdea el însuşi măsura şi ajungea să bea un număr exagerat de ţapi din care nu se mai putea descurca, oricît de precis şi de atent îl examina pe fiecare înainte de a-l da pe gît.

În dimineaţa aceea era încă nebărbierit şi în haine de lucru şi-şi aştepta cafeaua, pe care nevastă-sa o pregătea în linişte ; căci se stăpînea înţelepţeşte să se avînte în mustrări violente mai înainte ca ultimii aburi de alcool, care-i mai puteau da omului ei putere de împotrivire, să se fi risipit, lăsînd în urmă doar slăbiciunea, pe care vorbele ei o veştejeau zilnic dar fără rezultat. Cotarul turnă nişte rachiu de cireşe într-un păhărel cilindric, de care se folosea pentru a compara şi a măsura cantităţi mici, pentru că de invidie sau de răutate, femeia îi spărsese ultimul păhăruţ.

Îmi oferi acest reconfortant metric, în timp ce pentru el personal turnă o duşcă zdravănă într-un pahar mai mare, drept mijloc binevenit pentru a-şi prelungi un timp capacitatea de apărare. Scărpinîndu-şi părul nepieptănat, mă privi cu ochii mijiţi şi roşii, oftă şi se plînse de prostul obicei de a-ţi strica mereu dimineaţa de duminică veghind pînă noaptea tîrziu sîmbătă. Apoi spuse :

— Domnule Lee, eu îi mai datorez mamei dumitale chiria pe ultima lună, prin urmare n-ar fi nimerit să-ţi ofer un dar de călătorie, oricît ar fi de modest. În schimb îţi voi da un sfat bun la drum, care îţi va fi de folos

dacă-l vei urma. Prețuiește totdeauna o societate bună și buna dispoziție, dar fie că ai sau nu bani, fie că ești ocupat sau nu, în formă sau nu, nu te duce niciodată ziua la cîrciumă, ci așteaptă pînă seara ! E un punct de vedere pentru un om bine crescut și instruit, ceea ce eu din păcate nu mai sînt ! Chiar seara du-te la cîrciumă mai bine mai tîrziu, decît prea devreme ; nimic nu-i mai onorabil și mai simpatic decît un mușteriu care apare ultimul presupunînd că nu vine de la o altă cîrciumă. Bineînțeles, nu toată lumea poate rîvni această cinste, fiindcă unul sau mai mulți trebuie să fie primii, alții mai pe la mijloc și așa mai departe ; atunci însă comandă cu hotărîre o cantitate cumpătată de băutură și pleacă mai departe cu aceeași hotărîre sau, cel puțin, nu-ți irosi vremea în flecăreli plicticoase în fața paharelor goale ; mai bine cere să ți se mai toarne odată, decît să-i furi cîrciumarului noaptea într-un mod la fel de josnic cum fac acei pierde-vară care-i fură lui Dumnezeu ziua ! Și acum, la despărțire, am să te cotăresc ca să păstrezi măsura în toate !

Zicînd acestea, vecinul aduse o teacă lunguiață, scoase din ea un etalon străvechi, lucrat cu migală din metal strălucitor, mi-l puse la gît și spuse :

— Pînă aici și nu mai departe au voie să ajungă norocul și nenorocul, bucuria și întristarea, plăcerea și amărăciunea ! Lasă furtuna să bîntuie și să tălăzuiască în piept, răsuflarea să ți se poticnească în gît ! Capul însă, ține-l sus pînă la moarte !

Simțeam răceala vergelei sclipitoare de metal și aveam la gît senzația că porunca aceea se transformase în realitate, astfel că nu-mi mai dădeam seama dacă prin gura omului aceluia vorbea nebunia sau înțelepciunea. Îndată după aceea, cotarul se așeză la masă și-mi rîse, în timp ce eu îmi vedeam de drum.

Am ajuns în fața unei uși încuiate, lucru la care ar fi trebuit de fapt să mă aștept. Căci acolo locuia un celibatar, mic funcționar, care dacă starea timpului i-o permitea, pleca de dimineață în fiecare duminică și lipsea toată ziua, ca nu cumva să fie chemat să facă vreo lucrare sau vreo treabă neprevăzută. Tot așa în fiecare zi, în clipa cînd bătea ora șase arunca pana și pleca din

birou, oricît de urgentă ar fi fost o lucrare. Își blestema întruna slujba, deși umblase ani de-a rîndul după ea și aproape că se rugase în genunchi pînă o căpătase. Se considera o victimă a unor „principii dezamăgitoare", și nu frecventa decît oamenii care-i denigrau superiorii, răspîndind părerea că nu era avansat într-un post mai bun fiindcă nu știa să-și încovoaie spinarea. Cauza reală a rămînerii sale pe loc era desigur incapacitatea de a face ceva mai bun, lucru pe care-l dovedea și prin faimoasa expresie cu privire la „principiile dezamăgitoare", lipsit fiind de cunoștințe corecte de limbă. În ciuda nemulțumirii sale, se agăța ca un lanț de postul său, de care nu l-ai fi putut desprinde nici cu cleștele de jar, pentru că-i dădea posibilitatea să ducă un trai, dacă nu strălucit, în orice caz sigur și tihnit. Cum lenea lui era premeditată și o putea manevra după voie, se ferea cu precauție s-o coboare sub linia de activitate care ar fi putut pricinui concedierea lui, în schimb nu se sinchisea de avertismentele și observațiile primite periodic. Acest colocatar îmi era cu atît mai puțin simpatic, cu cît uneori însemna pentru mine un reproș tacit, deși caracterul său nu merita în nici un caz să fie luat drept model. Căci, referindu-se la viața lui tihnită și fără griji, mama ridicase adesea și cu sfială problema dacă nu cumva ar fi fost mai bine ca, urmînd sfatul acelui funcționar superior, să fi ales o carieră asemănătoare celui ce-i îngăduia unui om atît de prost să trăiască atît de comod, în timp ce eu trebuia s-o pornesc în lumea largă, fără să știu ce se va alege de mine. Eu însă mă mulțumisem să fac aluzie la mutra nenorocită a unui astfel de individ, care nu știe nimic mai deosebit și n-are nici un fel de experiență.

Oprindu-mă acum în fața ușii, pe care o plăcuță civilizată de alamă indica numele și slujbulița lui, am auzit din interior bătăile încete și pașnice ale pendulei. Înăuntru, liniștea și pacea erau atît de adînci, încît orologiul părea să se bucure efectiv de absența nemulțumitului individ. Rezemat de tocul ușii am ascultat o vreme cîntecul monoton și semnificativ al ceasului care nu măsoară niciodată de două ori aceeași clipă. Ceva am dedus

eu din asta, dar nu ceea ce trebuia, fiindcă eram tînăr, astfel că am dat în sfîrşit buzna sus, în propria noastră locuinţă.

Mama mă aştepta cu mica şi ultima noastră masă comună, care era gata. Următoarea avea s-o mănînce singură. Soarele dimineţii umplea încăperea cu strălucirea lui şi, în timp ce mîncam vorbind în monosilabe, priveam ca înstrăinat în odaia liniştită, la perdelele simple, albe, la tapetul vechi de pe pereţi, la mobile, de parcă n-aveam să le mai văd niciodată. Micul dejun fusese pregătit cu mai multă îmbelşugare ca de obicei, în special pentru ca să nu mi se facă prea repede foame şi să nu fiu nevoit să cheltuiesc bani, dar şi pentru ca mama să poată mînca toată ziua din ceea ce rămînea nevoind să mai gătească în ziua aceea pentru ea. Cînd mi-a spus în treacăt lucrul acesta, am fost foarte surprins şi am vrut să răspund că nu trebuia să facă aşa ceva, ca să nu plec cu o imagine tristă. Numai că, neobişnuit cum eram să spun astfel de lucruri, n-am putut scoate o vorbă, în timp ce mama îşi căuta cuvintele ca să-mi dea acele ultime sfaturi, care în genere cad în sarcina unui tată. Cum însă ea nu cunoştea nici lumea şi nici activitatea sau genul de viaţă spre care porneam, şi totuşi, fără să poată da vreo indicaţie precisă, simţea prea bine că nu totul era fără cusur în poveştile şi speranţele mele, se mărgini în cele din urmă cu un scurt îndemn de a nu-l uita pe Dumnezeu. Lucrul acesta general, cuprinzînd şi exprimînd desigur tot ce mi-ar fi putut spune mie, care purtam în suflet o neclintită credinţă şi simţire teistă, l-am primit într-o tăcere, care însemna de la sine o aprobare. Şi cum, îndată după aceea, au răsunat clopotele bisericilor care au început să bată unul după altul, acesta a fost ultimul cuvînt rostit între noi, căci sosise clipa plecării. Am sărit în picioare, mi-am luat mantaua şi geanta şi i-am întins mamei mîna de rămas bun. Ajunşi în uşa camerei, a vrut să mă petreacă, dar eu am împins-o cu blîndeţe înapoi, am tras uşa după mine şi am pornit singur, în grabă, spre staţia de poştă, unde, peste puţin, m-am pomenit într-una din diligenţele greoaie, trase de cinci cai, care în fiecare dimineaţă goneau în trap la vale pe străzile abrupte şi prost pietruite ale oraşului de munte.

Cam la cinci ore după aceea, am trecut peste un pod lung de lemn. Cînd m-am aplecat peste parapet, am văzut un torent vijelios care trecea sub mine ; în apa lui verde şi limpede se oglindeau în acelaşi timp frunzişul tînăr al fagilor, care acopereau malurile abrupte, şi albastrul adînc al cerului de mai, contopindu-se într-un verde-albastru atît de minunat, că privelişte mă învălui ca o vrajă şi abia după ce dispăru iar cu repeziciune şi cineva spuse : „Asta-i Rinul !" inima începu să-mi bată cu putere. Pentru că acum mă aflam pe pămînt german, de-acum înainte aveam dreptul şi datoria să vorbesc limba cărţilor care-mi formaseră tinereţea şi-mi alimentaseră cele mai dragi visuri. Că nu putea subzista în amintirile mele, că trecusem dintr-o regiune a bătrînei Alemanii într-alta, din vechea Suabie tot în vechea Suabie, de această împrejurare se îngrijise desfăşurarea istoriei şi tocmai de aceea mi se părea că scînteierea splendidă a flăcărilor verzi-albastre ale apelor Rinului fusese un fel de salt fantomatic al împărăţiei misterioase şi vrăjite, peste al cărei prag trecusem.

Bineînţeles trebuia să mă trezesc pe neaşteptate din aceste vise, călătoria mea mai departe transformîndu-se în cea mai ciudată călătorie de penitenţă pe care a făcut-o vreodată cineva. Căci la prima staţie de poştă din ţara vecină, unde s-au schimbat caii, se afla şi vama purtînd stema princiară pe ea şi, în timp ce bagajele celorlalţi călători au fost deschise în treacăt şi cercetate superficial, cufărul meu diform a trezit atenţia deosebită a vameşilor. Tot ceea ce în ajun fusese împachetat cu atîta grijă, a fost scris fără milă afară şi împrăştiat, inclusiv cărţile de pe fund, extrase şi ele toate. Aşa ieşi la lumină craniul băetului Zwiehan, trezind din nou o curiozitate de alt gen şi, pe scurt, oamenii nu se potoliră pînă ce tot conţinutul cufărului meu nu fu risipit pe pămîntul străin. Apoi paznicii marţiali ai graniţei asistară cu zîmbete reci cînd, necăjit şi grăbit, mi-am aruncat iar lucrurile claie peste grămadă în ladă, îndesîndu-le cu mare trudă, în timp ce ceilalţi călători se şi instalaseră în noua trăsură de poştă, iar vizitiul mă îndemna să mă grăbesc. Mă ajuta să închid capacul şi în clipa cînd servitorii ridicară mobila aceea grea, am văzut craniul rămas în locul

ei de unde fusese rîdicată, fiindcă-l uitasem în spatele cufărului. E drept că nici n-ar mai fi încăput înăuntru. L-am ridicat, prin urmare, l-am luat sub braţ, l-am dus pînă la trăsură şi l-am ţinut tot drumul în poală, înfăşurat într-o năframă, pe care o luasem cu mine ca să mi-o pun la gît în cazul că noaptea ar fi dat îngheţul. Un fel de pietate firească, sau poate scupulele conştiinţei mă împiedicară să azvîrl pe furiş în timpul drumului obiectul acela incomod, sau să-l uit pe undeva, după ce-l furasem cu atîta nechibzuinţă din cimitir ; aşa se întîmplă şi cu individul cel mai josnic care găseşte totuşi prilej să se justifice cu o trăsătură de omenie, oricît de straniu ar fi modul în care o foloseşte.

A doua zi, pe înserat, am ajuns la ţinta călătoriei mele, adică marea capitală[1] care, cu blocurile ei de piatră şi cu grupuri stufoase de copaci se întindea pe o cîmpie vastă. Purtînd încă pachetul cu capul de mort în mînă, am căutat imediat hanul al cărui nume îl aveam notat şi am străbătut aşa o mare parte a oraşului. În ultimele raze ale amurgului, străluceau frontoane greceşti şi turnuri gotice ; şiruri de coloane îşi mai cufundau capetele împodobite în lumina trandafirie, statui luminoase de bronz licăreau noi-nouţe în semiobscuritatea amurgului, ca şi cum ar fi răspîndit în jur lumina caldă a zilei, în timp ce în galeriile deschise şi zugrăvite, felinarele fuseseră aprinse şi oameni eleganţi circulau prin ele. Şiruri lungi de statui de piatră se înălţau pe crestele zidurilor înalte în văzduhul albastru întunecat, palate, teatre, biserici dădeau o idee generală a tuturor stilurilor de arhitectură arătînd noi şi strălucitoare şi alternînd cu masele întunecate ale cupolelor şi ale acoperişurilor înnegrite de pe primele şi de pe casele cetăţenilor. Din biserici şi din marile resturante se revărsau valuri de muzică, dangăt de clopote, cîntec de orgă şi de harfă ; din uşile capelelor, mistic împodobite, răzbăteau pe străzi nori de tămîie ; siluete frumoase şi groteşti de artişti treceau în grupuri, studenţi purtînd haine cu găitane şi şepci brodate cu fir de argint treceau şi ei, călăreţi în zale, cu

[1] München, capitala fostului regat al Bavariei.

chivăre lucitoare, călăreau nepăsători și mîndri, mergînd să-și facă garda de noapte, în timp ce curtezanele cu umeri albi se îndreptau spre săli de dans luminate, din care se auzeau sunete de timpane și de trompete. Femei bătrîne și grase se înclinau în fața unor preoți negri și subțiri, care forfoteau în mare număr ; în schimb în verandele deschise ale caselor ședeau cetățeni bine hrăniți, avînd în față boboci de gîscă fripți și halbe pîntecoase ; niște trăsuri încărcate cu mauri și vînători trecută pe lîngă mine. Pe scurt oriîncotro mergeam, aveam destule de văzut, ceea ce m-a obosit atît de tare, încît am fost bucuros cînd, în camera ce-mi fusese repartizată la han, am putut să-mi scot în sfîrșit mantaua și să las din mînă capul de mort.

PICTORII

Dacă mă întorc cu amintirile la schimbările prin care am trecut atunci, ele încep să se limpezească oarecum abia după un an și jumătate petrecut, mai mult sau mai puțin incognito, în lăcașul muzelor. Pentru că nici pregătirea și nici cunoașterea vieții de care dispuneam nu fuseseră în măsură să mă îndrume repede spre o formă fixă de comportare.

Dacă scotocesc în întunericul acestei epoci de tranziție mă văd într-o după amiază curățindu-mi din vreme paleta și spălindu-mi penelurile, cu care mă luptam să fac un tablou în ulei din ce știam numai din auzite. Mă văd și acum punîndu-mi pe cap pălăria simplă, cu boruri largi, pe care o purtam demult în locul sentimentalei berete de catifea, și pornind spre unul din noii mei cunoscuți pentru a-l găsi încă la lucru și pentru a privi puțin cum lucrează, înainte de a pleca împreună cu el la plimbarea în aer liber, pe care ne hotărîsem s-o facem. Sosit fără nici o recomandație și fără mijloace de a pătrunde în atelierul vreunui maestru aflat în culmea succesului eram sortit să rămîn în antecamera templului, aruncînd cîte o privire de după perdea, ceea ce nu era lucru ușor. Pentru că de la învățăcei — mai toți sînt învățăcei — nu era chip să înveți nimic și îndată ce un tînăr vindea cîte un tablouaș și se obișnuia să fie privit ca un viitor maestru, devenea rezervat și nu-și mai comunica secretele artei decît în monosilabe. Avusesem o dată prilejul să bat speriat în retragere cînd, în urma unei invitații exprese, m-am prezentat sfios în vizită la un individ de acest gen, care m-a expediat de la ușă, scuzîndu-se cu aroganță și spunîndu-mi că era tocmai într-o conversație cu „literatul" său, ca să-și instruiască „omul" în vederea discutării unui nou tablou. Și în lumea ideală

a artei se află o cantitate mai mare de chimion şi de sare decît de ambrozie, şi dacă oamenii ar şti cîtă micime şi grosolănie există în capetele unor anumiţi pictori, poeţi şi muzicieni, ar atribui acestui mic popor numai prejudecăţi dăunătoare.

Noul meu prieten, Oskar Erikson, era însă o fire simplă şi dreaptă. Înalt şi lat în spate, cu părul suriu şi des, peste care se revărsa de sus lumina, era aşezat în faţa unui tablou minuscul, la care lucra. În afară de nişte carnete de schiţe, nu se mai zăreau în camera aceea spaţioasă decît două arme de vînătoare pe perete, nişte cizme impermeabile aruncate pe jos, iar pe masă cornuri pentru pulbere şi o pungă cu alice, alături de cîteva cărţi. Cînd am intrat, uriaşul scotea nori mari de fum dintr-o pipă scurtă, vînătorească. Şedea încă pe un scaun, gemea şi bombănea din cînd în cînd, se ridica, se aşeza iar, trîntea pipa, iar tutunul arzînd se răspîndea pe jos ; apoi ţinti cu penelul şi exclamă cu glas sacadat : „Uf, mii de trăsnete. Ce diavol mi-a vîrît în cap să mă fac pictor ! Creanga asta afurisită ! Am făcut prea multe frunze, o viaţă întreagă n-aş putea aduna atîta frunziş la un loc ! Cine dracu m-a pus să mă apuc de un tufăriş atît de complicat ! Doamne, Dumnezeule ! Duce-m-aş unde-a-nţărcat dracu copiii ! Vai, vai, vai ! De mare bucluc am dat, măcar de-aş scăpa iar cu faţa curată !"

Pe neaşteptate, de disperare, începu să cînte cît îl ţinea gura :

Ce bine-ar fi să fiu pe mare
Să stau solid la cîrmă !

ceea ce părea să-i fie de ajutor ca să pornească mai departe ; căci penelul se afla acum iar pe locul potrivit, şi lucră cîteva minute în tihnă, în timp ce Erikson repeta melodia începută, tot mai domol, tot mai încet, apoi amuţi şi pictă mai departe în tăcere. Cum însă era vizibil că nu voia să-l încerce prea mult pe Dumnezeu, se opri pe neaşteptate şi, dîndu-se cu un pas înapoi, îşi privi cu cea mai mare satisfacţie lucrarea, fluierînd vechiul marş din Dessau. În timp ce-şi umplea iar pipa traduse fluie-

răturile în cuvinte şi cîntă : „Aşa trăim, aşa trăim în fiecare zi" etc., după care dădu în sfîrşit cu ochii de mine.

— Vezi cum trebuie să mă canonesc ! exclamă el, scuturîndu-mi mîna fără nici o jenă. Bucură-te că eşti un pictor savant în ale compoziţiei şi portretului, care n-are nevoie să ştie nimic, în timp ce un amărît de pictor comercial nu ştie de unde să mai scoată miile de semitonuri, de presiuni şi de licăriri autentice pentru ca să nu acopere o pînză de patruzeci de centimetri pătraţi cu minciuni prea sfruntate !

Spusele lui nu conţineau nici un fel de ironie ; dimpotrivă, în clipa aceea, îşi considera din nou lucrarea cu priviri neîncrezătoare ; se apucă iar de ea, ca să-şi mai încerce puţin norocul, în timp ce eu urmăream cu încordare cum alegea cu atenţie tematoare nuanţe curate şi sigure pe paleta lui mare, le amesteca şi le aplica cum am mai spus. Mai tîrziu, după ce o anumită familiaritate se stabili între noi, spunea despre el însuşi că nu era un pictor prost (pentru asta era fireşte prea inteligent), dar că în înţelesul esenţial al problemei nu era pictor de fel. Copil al apelor nordului, originar de la frontiera dintre Germania şi Scandinavia şi fiu al unui armator înstărit, Erikson dovedise în primii ani ai tinereţii graţie şi îndemînare în capacitatea de a schiţa cu un creion iscusit tot ce-i cădea sub ochi, executînd mai ales pentru examenele de fine de an de la şcoală fastuoase tablouri în cretă neagră. Influenţat de unul din acei bieţi profesori de desen, care încearcă să-şi ascundă sau să-şi atenueze sărăcia printr-un entuziasm nesecat, astfel de exemplare găsindu-se pretutindeni şi exercitînd un îndemn funest, se consacrase artei datorită curajului şi spiritului liber al unei familii fericite, el însuşi fiind numai în parte conştient de ceea ce face, şi profesorul său ştiind să profite cu ocazia aceea de cîte un ospăţ zdravăn şi de recompense în bani pentru tot felul de sfaturi şi de îndemnuri. Firii deschise şi vesele a tînărului, precum şi forţei sale care creştea nestăvilit, părea să i se potrivească mai bine această carieră neobişnuită, decît activitatea în birourile tatălui său. Şi aşa, spre deosebire de atîţia alţi tineri în situaţii asemănătoare, cu consimţămîntul tuturor şi plin de speranţe, bine echipat

și prevăzut cu diverse recomandații, porni spre cele mai renumite școli de artă și fu bine primit de cei mai de seamă maeștri, care acceptau să-l primească în ateliere lor. La început făcu progrese frumoase și neîntrerupte, mai cu seamă că, fără să manifeste o deosebită sîrguință și fiind mai curînd dornic să se bucure de plăcerile vieții, nu avea perioade adevărate de trîndăvie și, atît prin frumusețea cît și prin seriozitatea lui, prin seninătatea și prin buna dispoziție, constituia o podoabă a atelierelor. Dar progresele continuară pînă la un anumit nivel, apoi încetară fără milă și în chip misterios, pentru că toată lumea avusese cele mai frumoase speranțe în el și în conduita acestui liniștit discipol nu intervenise nici o schimbare. Erikson își dădu primul seama de ce se întîmpla cu el, dar crezu că va putea rezista, că va putea învinge și suprima greutățile. Schimbă atelierul, făcu încercări în toate direcțiile, trecu de la un maestrul la altul, dar zadarnic : simțea că n-avea o imaginație bogată și nici plenitudinea de a desăvîrși ceva, simțea că, de la un anumit punct, ușor de deslușit, vederea lăuntrică îl părăsea sau în orice caz înceta, izolîndu-se, asemenea unui joc cu zarurile unde ai un noroc care nu se repetă, astfel că se și hotărîse să renunțe la o luptă umilitoare și să se întoarcă acasă, cînd îl ajunse vestea că familia sa era ruinată. Dezastrul era atît de total și de fără speranțe, cel puțin pentru cîțiva ani, încît întoarcerea fiului ar fi fost considerată ca un plus de ghinion ; așadar, era fără îndoială de dorit ca el să vadă cum se va putea descurca mai departe cu rezultatele eforturilor sale atît de lăudabile de pînă atunci.

Prin urmare, Erikson trebui să-și schimbe curînd hotărîrea. Cu un nestrămutat și înțelept spirit de autocritică, analiză și compară toate posibilitățile sale, și după matură chibzuință, ajunse la concluzia că ar putea executa cu siguranță și cu pricepere peisaje foarte simple și de dimensiuni reduse, însuflețindu-le cu mici figuri prudent plasate, realizînd totul cu oarecare farmec. Se apucă fără șovăială de treaba asta, cu intenții leale și cinstite. Căci în loc să se pornească la o muncă ușoară umblînd după false efecte și mîzgăleli manieriste la modă, lucruri care se meșteresc ca să spunem așa de la sine

(pentru unii, tocmai așa ceva ar fi fost foarte indicat), Erikson rămase, asemenea unui adevărat gentleman, credincios principiilor unei pregătiri și unei împliniri cinstite, astfel că munca și efortul său reîncepeau la fiecare tablouaș. Din fericire, planurile lui fură încununate de succes. Prima lucrare fu vîndută fără întîrziere, și în curînd, colecționarii care treceau drept fini cunoscători căutară să achiziționeze așa-numitele lucrări Erikson, la prețuri bune.

Un astfel de Erikson conținea în prim-plan o bordură luminoasă de nisip, cîțiva pari pe care se încolăceau niște vreji de bostan, la mijloc un mesteacăn subțire, și în rest un orizont întins și plat, cu puține contururi înțelept calculate și în armonie cu atmosfera din jur, care produceau efectul principal al tablouașului.

Deși Erikson era considerat astfel drept un autentic artist, nu ajunsese un înfumurat și nu era lacom de bani ; îndată ce necesitățile lui zilnice erau satisfăcute, trîntea paleta și penelurile și pleca în munți, unde faima lui de vînător era atît de cunoscută încît era primit chiar și la vînătorile de urși, ori de cîte ori un astfel de eveniment avea loc. Cea mai mare parte a anului și-o petrecea așa, departe de oraș.

Din aspectele generale ale vieții și din bucătăria ei făcea parte și nevoia în care mă aflam de a învăța pe furiș secretele meseriei de la acest camarad priceput, care nu se considera drept un maestru.

— Și acuma, gata ! exclamă Erikson pe neașteptate. Așa nu ajungem departe. În afară de asta, trebuie să luăm în drum pe un coleg, la care ai să poți vedea lucruri mai de valoare, dacă avem noroc ! Îl cunoști pe Lys olandezul ?

— Numai din auzite, am răspuns. E excentricul acela despre care nimeni nu știe ce pictează ? Cel care nu lasă pe nimeni să intre în atelierul lui ?

— Pe mine mă lasă, fiindcă nu sînt pictor ! Poate că și pe dumneata, pentru că nu poți face încă nimic și nici nu se știe dacă ai să ajungi vreodată pictor ! Hai, nu te necăji, ceva tot ai să ajungi, ești de pe acum ceva. Slavă Domnului, Lys nu e nevoiaș, e bogat și-și poate permite ce poftește, numai că asta nu înseamnă mare lucru pen-

tru că nu face mai nimic. La urma urmelor, nici el nu e pictor, sau în orice caz, nimeni n-ar trebui să poarte acest nume dacă nu pictează cu adevărat, căci ar trebui să aibă accese ca acel Leonardo, care a aruncat cu taleri în cupola Domnului !

I-am ajutat să-şi cureţe repede sculele, pe care le ţinea totdeauna într-o ordine atît de perfectă încît controlă şi de data asta ca să vadă ce făcusem. „Pentru că, dacă vrei să nimereşti o nuanţă mai tare, spunea el, nu ţi-e indiferent să pictezi cu gunoi. Cine are mereu unelte murdare, cine amestecă două elemente incompatibile între ele, e ca un bucătar care foloseşte otrava pentru şoareci printre condimente. Dar penelurile sînt curate, Dumnezeu să te binecuvînteze ! Din acest punct de vedere, eşti fără cusur ! Mama dumitale e o femeie grozavă. Sau a murit cumva ?"

După ce-am parcurs cîteva străzi, am intrat în locuinţa misteriosului olandez, care fusese aleasă în aşa fel, încît ferestrele apartamentului spaţios de la etajul, unde locuia numai el, dădeau spre orizontul liber şi spre cerul deschis, iar din oraşul propriu-zis nu se vedeau decît unele nobile monumente de arhitectură şi nişte grupuri masive de pomi. Din locul acesta, de jos, puteau vedea doar marginea neterminată a unui oraş cu ziduri de scîndură, cu barăci şi acareturi vechi ; tocmai de aceea, ferestrele domnului Lys, de unde nu se vedeau decît obiecte ideale plutind într-o revărsare de lumină aurie, păreau să fi fost descoperite după atente căutări. În orice caz transparenţa scînteietoare a geamurilor mari produceau printr-o simplitate şi printr-un calm, evident conştient, un efect dublu asupra aranjamentului camerei.

Spre uimirea mea, Lys, care ne primi cu prietenie, nu avea nici una din trăsăturile olandeze aşa cum ni le închipuim noi. Era un tînăr zvelt, de statură mijlocie, în vîrstă de vreo douăzeci şi opt de ani, cu părul şi ochii negri, aceştia din urmă avînd o expresie aproape melancolică ; gura, care zîmbea frumos, era şi ea melancolică. Şi mai mare fu mirarea mea cînd am văzut că odaia în care ne aflam nu trăda nici o urmă de activitate artistică, semănînd mai curînd cu locuinţa unui savant sau

a unui om politic. Rafturi mari, acoperite cu draperii, adăposteau o mulțime de cărți, printre care, după cum am aflat mai tîrziu, cîteva exemplare rare și prime ediții. Pe pereți nu atîrnau tablouri sau studii, ci hărți; pe o masă se afla un maldăr de ziare în diferite limbi, la biroul vast s-ar fi zis că Lys lucrase pînă mai adineauri.

— Încă nu mi-am băut cafeaua de după masă, spuse el, după ce ne-am așezat, domnii sînt și ei amatori?

— Firește, fiindcă presupunem că nu va fi rea! răspunse Erikson pentru amîndoi, și Lys îl sună pe băiatul care-l servea. Între timp continuam să examinez camera, ceea ce nu era chiar în concordanță cu bunele maniere.

— Se întreabă și el, exclamă Erikson, unde sînt șevaletele și tablourile din acest templu al artei! Răbdare, tinere domn de Străduință, acest individ are să ni le arate, dacă o să-l rugăm frumos! E adevărat totuși, dragă Lys, că la dumneata e ca în camera de lucru a unui mare publicist sau a unui ministru!

Lys răspunse cu un zîmbet cam posomorît că nu era dispus să-și mai treacă în revistă lucrările în ziua aceea; ar fi însemnat ca băiatul să desfacă pentru a treia oară seara paletele lucrărilor neterminate și, în asemenea împrejurări, era scuzabil că nu-i mai făcea plăcere să se ducă în atelier, nici singur, nici cu străini. Într-adevăr, cînd servitorul intră cu serviciul de cafea, îi dădu acest ordin. Tava și serviciul de argint greu străluceau, cu excepția ceștilor de porțelan, lucrate în searbădul stil neogrecesc din primele decenii ale secolului, dovadă că părinții și familia olandezului nu mai erau în viață și că, în calitate de unic supraviețuitor, ducea cu el piesele moștenite, pentru a avea în jurul său o ultimă licărire a casei părintești pierdute. Ceva mai tîrziu, Erikson îmi spuse confidențial că Lys păstra la el în birou și cartea de rugăciuni cu ferecătură în aur a mamei sale.

În viața simplă ce dusesem pînă atunci, nu-mi fusese încă dat să beau o cafea de calitate atît de aleasă ca cea care ni se servi. Numai că faptul neobișnuit de a găsi în folosință zilnică la un artist rătăcitor, un serviciu de familie atît de prețios, mă intimidă oarecum și cînd, observînd privirile mele ce se plimbau peste tot,

Lys mi se adresă spunînd : „Ei, domnule Lehmann, nu te poți încă obișnui cu aspectul lipsit de pitoresc al locuinței mele ?“ uitarea sau neatenția față de numele meu, precum și refuzul de a-și arăta lucrările îmi provocară o mică izbucnire. Aranjamentul său, am răspuns, putea fi eventual pus în legătură cu un fenomen pe care-l observasem de cîtăva vreme, și anume că maniera ciudată în care cele mai diferite arte își împrumută între ele modul tehnic de exprimare. Așa, de pildă, citisem de curînd critica unei simfonii, care vorbea numai despre căldura coloritului, despre repartizarea luminii, despre umbrele adînci pe fond luminos ale basilor, despre dispariția orizontului vocilor acompaniatoare, despre clar-obscurul transparent al rolurilor cantabile, despre contururile îndrăznețe ale finalului și altele de acest fel, ceea ce dădea impresia recenziei unui tablou ; imediat după aceea auzisem pe un cercetător al științelor naturii, care descria procesul de digestie al animalelor comparîndu-l cu o puternică simfonie ba chiar cu un cîntec al *Divinei Comedii*, în timp ce la o altă masă din acel local, cîțiva pictori discutau despre noua compoziție istorică a renumitului director al academiei, pricepîndu-se să vorbească despre ordinea logică, despre o limbă tăioasă, despre separarea dialectică a contrastelor abstracte, despre tehnica polemică într-un final totuși armonios al scepticismului în tendința afirmativă a tonului general ; pe scurt, s-ar fi zis că nici o breaslă nu se mai simte bine în pielea ei, că fiecare vrea să îmbrace hainele celeilalte. Era vorba, probabil, de descoperirea și de stabilirea unui conținut nou pentru toate științele și artele și trebuia să te grăbești ca să nu rămîi în pagubă.

— După cîte-mi dau seama, exclamă rîzînd Lys, va trebui totuși să trecem dincolo, ca să vezi că pictura, cel puțin, o facem tot cu culori.

O luă înainte și deschise ușa spre cîteva încăperi, unde se aflau izolate, fiecare în cîte o cameră, tablourile la care lucra, instalate toate în lumina cea mai potrivită, astfel ca nimic să nu atragă sau să distreze privirea. Reflexele soarelui acelei după-amiezi tîrzii, care plutea afară peste nori, peste peisajul vast și peste clădirile aidoma unor temple, intrau în casă făcînd să pară și mai

radioase tablourile acelea oricum luminoase, astfel că în liniștea încăperii dădeau o ciudată impresie de solemnitate. Primul tablou era un Solomon cu regina din Saba, un bărbat de o frumusețe stranie, căruia i se puteau atribui și textul și melodia *Cîntării Cîntărilor* : Totul e deșertăciune sub soare ! Regina era un vrednic corespondent feminin pentru el și amîndoi, înveșmîntați în straie bogate, se aflau singuri față în față, aținîndu-și ochii arzători unul asupra celuilalt și părînd că vor să-și smulgă unul altuia, în jocuri de cuvinte aprige, aproape dușmănoase, enigma existenței, a înțelepciunii și a norocului. Remarcabil era faptul că trăsăturile chipului frumos al regelui păreau să fie ale lui Lys înfrumusețat și idealizat. În cameră nu se mai afla nimic altceva decît un castron de alamă, plat și vechi, strălucitor de curățenie, în care erau cîteva portocale și care rămăsese probabil întîmplător pe o măsuță din colț. Figurile din tablou erau pe jumătate mărime naturală.

Tabloul din camera următoare îl reprezenta pe danezul Hamlet, dar nu conceput după o scenă a tragediei ; era doar tabloul unui artist bun, portretul unui prinț încă foarte tînăr și în plină floare, purtînd veșminte fastuoase deși în jurul frunții, ochilor și gurii plutea de pe acum umbra voalată a viitorului său destin. Și Hamlet semăna cu pictorul, dar era o asemănare camuflată cu atîta măiestrie că nu știai în ce constă. Într-un colț al camerei era rezemată o spadă cu garda bogat lucrată în oțel și argint, care servise negreșit sau servea încă drept model. Acest obiect izolat sporea și mai mult impresia de singurătate și de blîndă tristețe, care izvora din strălucirea calmă a tabloului. Tabloul era în mărime naturală.

Din încăperea asta am trecut în sfîrșit în ultima, care ar fi putut fi considerată o sală. Prevăzută, ca și celelalte tablouri, cu o ramă grea și bogat împodobită, compoziția de aici avea proporțiile cele mai mari, tema ei fiind cuvintele biblice : „Binecuvîntat fie cel ce nu stă pe banca batjocoritorilor !“ Pe banca de piatră în formă de semicerc a unei vile romane, sub o boltă de viță de vie, patru sau cinci bărbați în veșmintele secolului al optsprezecelea erau așezați în fața unei mese de marmoră,

avînd înainte pahare veneţiene cu picior înalt, în care perla şampania. În faţa mesei, cu spatele spre privitor, o fată tînără cu formele pline, gătită sărbătoreşte, îşi acorda lăuta şi, ambele ei mîini fiind ocupate, bea dintr-un pahar pe care i-l ţinea la gură cel mai apropiat dintre bărbaţi, un tinerel de vreo nouăsprezece ani. Ţinînd paharul cu un gest neglijent, acesta nu se uita la fată, ci-şi pironea ochii asupra privitorului, rezemîndu-se totodată de un moşneag cu părul argintiu şi cu faţa roşietică. Moşneagul se uita şi el la privitor, pocnind sarcastic din degetele unei mîini, în timp ce cealaltă se sprijinea de masă. Ochii lui clipeau şiret şi prietenos, trădînd neastîmpărul unui băiat de nouăsprezece ani, în vreme ce tînărul cu buzele frumoase şi încăpăţînate, cu ochii negri strălucind şters, cu părul vîlvoi, de un negru ca abanosul, care scînteia prin pudra scuturată, părea să aibă experienţa unui moşneag. Spre mijlocul băncii, al cărei spătar cizelat cu măiestrie se zărea prin spaţiile intermediare, şedea un trîntor şi măscărici autentic strîmbînd din nas cu evident dispreţ, care era cu atît mai jignitor cu cît părea că vrea să-l ascundă cu ajutorul trandafirului pe care-l ţinea în gură. Lîngă el se afla un bărbat chipeş în uniformă, a cărui privire era liniştită, aproape melancolică, deşi cu o nuanţă de batjocură compătimitoare ; în fine, ultimul personaj din semicerc era un abate în sutană de mătase, aşezat în faţa tînărului, despre care s-ar fi zis că cineva îi atrăsese chiar atunci atenţia, deoarece căutătura lui cercetătoare şi pătrunzătoare se îndrepta spre privitor, în timp ce ducea la nas o priză de tabac ; gestul lui se oprise o clipă la jumătate atît de mult părea că ridicolul, deşertăciunea şi incorectitudinea privitorului îl izbeau şi-l provocau să-i joace un renghi. Aşadar, cu excepţia fetei, toţi ceilalţi îşi aţinteau privirile spre cel care se apropia de tablou, părînd să smulgă din el, cu o irezistibilă putere de pătrundere, orice iluzie, orice imperfecţiune, orice exaltare, orice slăbiciune ascunsă, şi orice ipocrizie conştientă sau inconştientă. Pe propriile lor frunţi, pe la colţurile gurilor lor exista, e drept, o disperare evidentă dar în ciuda palorii care acoperea feţele tuturor cu excepţia bătrînului roşcovan, arătau perfect sănătoşi, asemenea unor peşti

în apă, și privitorul, care nu mai știa ce-i cu el, se simțea atît de prost sub focul acestor priviri, încît era mai curînd ispitit și exclame : „Vai de cel care stă în fața băncii batjocoritorilor !"

Deși intenția și efectul acestui tablou erau negative, execuția era plină de viață și de căldură. Fiecare cap trăda o personalitate adevărată și plină de conținut și rezuma în sine o lume tragică sau o comedie, totul fiind admirabil luminat și pictat ca și de altfel mîinile fine, neobișnuite cu munca. Veșmintele brodate ale acestor oameni ciudați, vechiul port roman al femeii, ceafa ei seducătoare, șiragul de coral din jurul gîtului ei, cozile negre și cîrlionții, vechea masă de marmură sculptată, pînă și nisipul strălucitor de pe jos, în care se imprima piciorul fetei, gleznele ei în pantofi de mătase de un roșu palid, toate erau zugrăvite cu atîta bogăție și cu atîta siguranță, deși fără manierism și fără lipsă de modestie, cu o desăvîrșită naivitate, încît contrastul dintre strălucirea plină de exuberanță și intenția critică a tabloului provoca un efect cu totul excepțional. Lys spunea că acest tablou era pentru el o „înaltă comisie", un comitet de specialiști, în fața cărora el însuși se prezenta uneori cu inima strînsă de îngrijorare ; iată de ce aducea în fața pînzei pe cîte un biet păcătos, a cărui prudență și a cărui onctiune nu părea să fie cu totul nejustificate și observa mutra încurcată pe care o făcea.

După ce ne-am plimbat de cîteva ori de la un tablou la altul, eu rămînînd uneori singur în fața cîte unuia din ele, n-am putut să contribui cu un singur cuvînt la discuție ; tăceam copleșit, sub impresia pe care o forță atît de sigură o făcea asupra unui om care o prețuia. În schimb Erikson, a cărui sferă de activitate era atît de restrînsă și de modestă, lucrase și văzuse atîtea, încît se putea exprima cu ușurință și competență. De altfel, obișnuia să spună că ajunsese la exact atîta pricepere în artă, încît să poată fi un amator și un colecționar serios, dacă ar avea norocul să se îmbogățească ; pentru prețul ăsta, afirma el, și-ar atîrna numaidecît paleta în cui. În realitate știa să judece și să aprecieze lucrările vechi și noi, spre deosebire de unii artiști care urăsc, minimalizează sau pur și simplu nu înțeleg ceea ce nu cores-

punde vederilor lor. Această mărginire pătimașă este desigur necesară unora, dacă vor să se mențină pe pozițiile, care singure li se potrivesc, pentru că pretențiile mari se îmbină rareori în mod fericit cu modestia. Auzind exprimată această părere, Lys răspunse că, firește, uneori trebuie să ne întoarcem de bună voie fața de la practica artei pentru a insufla sînge proaspăt cunoașterii ei. Literații sînt într-adevăr necesari în logică și cronologie, în grafie și biografie și în înregistrarea unui fapt stabilit ; în fața prezentului, în măsura în care li se pare nou sau surprinzător, ei rămîn de regulă neproductivi și nedumeriți. Primele replici ar trebui să pornească totdeauna din rîndurile artiștilor, din care cauză ele ar fi de cele mai multe ori părtinitoare, părtinirea aceasta fiind amplificată de către literați, după ce și-au revenit din primul moment de zăpăceală, pînă cînd obiectul devine de domeniul trecutului și poate fi înregistrat în mod inteligent. Supărător procedeu ! Lys cunoscuse pictori care-l ocărau pe Rafael și-și mai închipuiau că fac cine știe ce scofală cu fioroasa lor vervă critică. În schimb întîlnise profesori predînd în colegii, care nu știau să deosebească la tablourile mai vechi o aurire adevărată cu metal de aurul pictat, și mai ales în privința tehnicii erau la nivelul copiilor și al sălbaticilor, care cred că umbra nasului pe un obraz pictat e o pată neagră.

Mi-am dat prea bine seama că Lys trecuse într-un chip ciudat prin școala marilor italieni, fără intenția de a-i imita întocmai acolo unde nu se putea ; am descoperit însă că la început, se pregătise să ajungă un desenator german riguros, care prin siguranța mînuirii creionului și a cărbunelui l-ar fi egalat aproape pe celebrul său maestru, considerînd culoarea un rău mai mult sau mai puțin necesar. După o ședere de mai mulți ani în Italia, se întorsese complet schimbat și plin de dispreț față de maniera anterioară. Cînd veni vorba despre asta și cînd Erikson își exprimă regretul că Lys se lepăda atît de total de nobila artă a desenului german, care, în felul ei, constituia, totuși fără putință de înlocuire, un bun și o însușire caracteristică a națiunii, acesta răspunse : „Aș ! Cine se pricepe să picteze bine știe cu atît mai mult să deseneze și de-

seneazã tot ce poftește ! De altfel, eu mai fac uneori și exerciții de acest fel, dar bineînțeles numai pentru plăcerea mea".

Aduse un album măricel, cu hîrtie de cea mai bună calitate, legat în piele și prevăzut cu o încuietoare de oțel. Deschis cu cheița prinsă de lanțul ceasului lui Lys, acest album dădu la iveală, coală după coală, o lume de frumusețe, în care descopereai totodată și bătaia de joc la adresa ei, într-un mod în care e greu să le găsești îmbinate. Era povestea unor iubiri, pe care Lys le trăise și le desenase în album cu un creion subtil și în cel mai solid stil german, cam așa cum Dürer și Holbein, Overbeck [1] sau Cornelius [2] ar fi ilustrat *Decameronul*, executînd desenele direct pentru dalta gravorului. Fiecare poveste de acest fel era alcătuită, în funcție de durata ei, dintr-un număr mai mare sau mai mic de coli ; fiecare începea cu portretul femeii respective, prezentînd diferite variante în diferite concepții, după care urma silueta întreagă cam în genul în care zărești uneori pentru prima oară o femeie frumoasă în piață, în biserică sau într-o grădină publică. Apoi urma desfășurarea emoției și a relațiilor față de erou, care era totdeauna Lys însuși, continuîndu-se pînă la victorie și la triumful dragostei, după care începea apusul prin scene reprezentînd certuri, aventuri provocate de infidelitatea unuia sau a ambilor amanți, culminînd cu inevitabila despărțire, care se petrecea fie prin respingerea bruscă a eroului în aparență zdrobit, fie printr-o comică indiferență manifestată de ambele părți. În această desfășurare străluceau în special cîteva figuri izolate de femei frumoase, bosumflate sau înlăcrimate, adevărate mici monumente ale unui stil grațios și sever. O șuviță de păr despletită, o lunecare a veșmintelor de pe umeri sau de pe picior, sporea totdeauna impresia de mișcare, după cum pînzele sfîșiate și bătute de vînt ale unei corăbii ne vorbesc despre furtuna prin care a trecut. Nu se putea stabili dacă a-

[1] *Johann Friederich Overbeck* (1789—1869) pictor german.

[2] *Peter von Cornelius* (1783—1867) — pictor german, directorul Academiei de arte din München.

ceste situații tragice erau descrise de o mînă compătimitoare și respectuoasă sau dacă o ironie fină era și ea prezentă ; în schimb, onoarea feminină a unor făpturi în culmea triumfului, transfigurate sub înfățișarea unor personaje mitologice, adia biruitoare.

Lys întorcea foile una după alta, cu gesturile indolente ale omului care arată o carte cu fluturi și numai uneori pomenea numele cîte uneia din fetele acelea frumoase : asta e Tereza, asta e Marietta, asta s-a întîmplat la Frascati, asta la Florența, asta la Veneția !

Erikson și cu mine ne uitam uimiți și fără să spunem o vorbă la paginile acelea pline de atîta frumusețe și atît talent, și numai Erikson punea din cînd în cînd mîna pe cîte o foaie, oprind-o o clipă.

— Trebuie să recunosc, spuse el în sfîrșit, că nu înțeleg bine cum se poate înăbuși atîta geniu sau cum se poate că, în cel mai bun caz, e folosit pentru astfel de flecușteț executate în taină ! Ai putea dărui atîta bucurie în jur dacă ți-ai folosi toate posibilitățile în scopuri utile !

Lys ridică din umeri :

— Geniu ? Unde vezi geniu ? Tocmai asta-i întrebarea ! pînă și cel mai sălbatic geniu trebuie să fie cucernic și naiv ca un copil, cînd e singur și cînd lucrează. Se vede că mie îmi lipsește cucernicia ; căci nu sînt niciodată singur, sînt totdeauna cu toți ciinii aceia care mă hăituiesc !

Noi n-am înțeles prea bine aceste vorbe, care pe lîngă toate, erau în contradicție cu afirmațiile anterioare cum că orice e posibil ; în ce mă privește, habar n-aveam ce trebuia să înțeleg din chestia asta. Eram atras de omul acela frumos, liniștit, grav chiar, dar conținutul albumului indica un gen de mîrșăvie, pe care unii și-o pot ierta lor înșiși, dar care e greu de acceptat la un prieten adevărat. Era vorba de manifestarea acelui principiu cumplit, potrivit căruia cele două sexe sînt forțe ale naturii, dușmane una față de cealaltă, principiu care afirmă că trebuie să fii ciocan sau nicovală, să distrugi sau să fii distrus sau, mai simplu, că dacă nu te aperi, te mănîncă lupii.

Între timp, ajunsesem la ultima coală, după care urmau alte cîteva file goale şi Lys vru să închidă repede volumul. Erikson îl opri, însă, şi ceru să vadă mai pe îndelete ultimul desen, pentru că toate femeile pe care le văzusem pînă acum erau de origine italiană, în timp ce aceasta din urmă avea un tip de factură germană evidentă. Spre deosebire de celelalte, capul nu fusese desenat întîi separat, în chip de studiu ; ci, de la bun început, apărea ca neputînd fi desprins de întreaga figură, silueta în picioare a unei fete excepţional de zvelte. Părul ei, împletit în cozi mari, era atît de bogat încît ai fi zis că-i vezi capul clătinîndu-se ca o garoafă pe tulpină, deşi gîtul şi ceafa, delicat rotunjite, erau uşor înclinate într-un gest explicabil doar printr-o graţie firească. În afară de cei doi ochi ca două stele, mari şi nevinovaţi, faţa nu conţinea mai nimic, trăsăturile ei fiind uşor conturate cu creionul de argint, pe care desenatorul îl alesese în acest scop. Cu atît mai sigur şi mai viguros, deşi desenat cu gingăşie, apariţia aceea feciorelnică se reliefa prin faldurile riguroase ale veşmintelor, executate fără o linie în plus sau în minus.

— Drace ! exclamă Erikson, unde poate fi găsită floarea asta ?

— Chiar în oraşul nostru ! răspunse Lys, aţi putea s-o vedeţi ocazional dacă sînteţi cuminţi !

Eu însă, mişcat de nevinovăţia elementară a acestui portret, am exclamat fără să stau mult pe gînduri şi pe un ton rugător :

— Nu-i aşa că ei n-o să-i faceţi nici un rău ?

— Oho, spuse Lys rîzînd şi bătîndu-mă pe umăr, ce rău i-aş putea face ?

Erikson rise şi el, după care am plecat să ne facem plimbarea de seară în tovărăşia olandezului. Am văzut iar în treacăt scînteind cele trei frumoase tablouri şi, pentru mine, personal, aceasta a fost ultima ocazie cînd le-am privit. Căci încă o dată le-am mai văzut doar în lumina cenuşie a zorilor unei dimineţi, cînd abia am avut timp să le bag în seamă. Ce s-o fi ales de atunci de ele, nu mai ştiu ; n-au fost niciodată expuse în public, cît de-

spre Lys, nestatornic cum era, a renunțat la artă. Dacă, așa cum se spune, există stele pe care, timp de o clipă, le-ai văzut limpede abătîndu-se din calea lor, de ce nu s-ar abate oare și un om slab din drumul său ?

Mergeam acum tustrei din partea de nord a orașului spre marginea ei de vest, pentru a căuta un loc tihnit de odihnă pe malul rîului care curgea dinspre sud. Pe drum am trecut prin fața casei unde locuiam eu.

— Stop ! spuse Erikson, în clipa cînd Lys și cu mine voiam să trecem mai departe, ia să vedem la repezeală ce anume lucrează ăsta ! Soarele apune și privește tocmai prin fereastra lui prost situată : are să-i dea o mînă de ajutor, măcar un pic de culoare să avem în fața ochilor !

Ezitînd, dar fără neplăcere, am luat-o înainte ca să deschid ușa odăii și, firește, mi-am găsit monstruoasele zugrăveli în lumina amurgului, asemenea unui oraș în flăcări, astfel că am izbucnit toți trei în hohote de rîs. Aveam două cartoane mari, dintre care unul reprezenta o străveche vînătoare germană de zimbri într-o vale prăpăstioasă, cu forme contorsionate, iar cealaltă o pădure germanică de stejar cu pietre de hotar, morminte de eroi și altare pentru sacrificii. Desenasem ambele lucrări cu o pană groasă de stuf pe vaste suprafețe de hîrtie și le hașurasem vînjos, adăugasem umbre mari cu acuarelă cenușie, apoi trecusem cu apă de clei peste cartoane și pe acest fundal meșterisem imediat cu ulei, în așa fel încît pretutindeni în porțiunile transparente și clarobscure se întrezărea desenul făcut cu pana de stuf. Nu folosisem nici un fel de studiu ; de la prima la ultima trăsătură inventasem spontan totul, cu neînfrînatul meu elan creator, și cum maniera asta de lucru era ușoară și plăcută în același timp, amîndouă cartoanele semănau a ceva, deși mare lucru nu se putea spune despre ele. Căci deocamdată nu se putea ști dacă aș fi fost realmente în stare să execut asemenea tablouri. Figurile erau de opt degete mărime și fuseseră desenate de un tînăr compatriot, student la academie, care se și pricepea să schițeze cu îndrăzneală. Rămăseseră însă necolorate și rătăceau deocamdată ca niște fantome albe prin păduri.

Îndărătul cartoanelor, dintre care unul era pe jumătate ascuns ca o culisă de celălalt, un al treilea, executat în aceeaşi manieră, dar necolorat se înălţa deasupra lor, rezemat de perete. Un orăşel sprijinit de coasta unui deal se ivea dintre crengile unor tei masivi ; era ticsit de numeroase turnuri, de case cu frontoane, de acoperişuri ascuţite, de creneluri şi foişoare. Printre străzile înguste, întortocheate şi legate între ele prin trepte, se zăreau pieţe mici cu fîntîni, şi în depărtare, clopotniţele catedralei, în spatele cărora pluteau luminoşi nori estivali, în timp ce în umbrarele deschise, profilate pe cer, se adăposteau grupuri de omuleţi executaţi de mîna mea. Construisem acest oraş bizar cu ajutorul unui compendiu de arhitectură, aglomerînd exemplare de stil romanic şi gotic în grupuri neomogene şi în cantităţi exagerate, care cu greu s-ar fi putut găsi pe undeva, sugerînd în plus şi cronologia lor prin vechimea pe care o trădau cetatea şi fundamentele bisericii. Orizontul, foarte înalt, se înălţa şi mai mult dincolo de ramurile teilor, şi termina un ţinut vast, în interiorul căruia se aflau ferme, mori, crînguri şi, într-un ungher întunecat, eşafodul. În primul plan, pe poarta deschisă, trebuia să iasă o nuntă medievală, care, trecînd peste podul mobil, trebuia să se încrucişeze cu un detaşament de soldaţi ai oraşului. Despre acest furnicar de oameni am pomenit verbal, deoarece deocamdată lăsasem doar loc liber pentru el.

— Excelent ! spuse Lys. O ornamentaţie gîndită, nimic mai uşor şi mai aerian ! De altfel, oraşul dumitale arde în blestematul suc de zmeură al acestui amurg, ca Troia în flăcări ! Dar uite la ce mă gîndesc : ar trebui să clădeşti toată zidăria asta din gresie roşie, ar face o impresie ciudată în contrast cu copacii colosali şi în raport cu norii albi şi strălucitori ! Dar aci ce mai e ?

Era vorba de un carton mai mic rezemat de perete, care în culori cenuşii pe fond cenuşiu reprezenta meleagurile mele natale în vremea migraţiunii popoarelor. În peisajul cunoscut se întindeau una lîngă alta şi una peste alta păduri seculare, iar printre ele, în depărtare, se apropia o ceată de oameni înarmaţi ; pe o culme fumega un turn roman de strajă. Dar Lys întorsese acum a doua schiţă, un peisaj aşa-zis geologic. Printre fel de fel de

munți mai noi, putînd fi indentificați metodic, se încovoaie un lanț de munți străvechi în formă de coroană, care împreună cu ceilalți încearcă totuși să creeze o linie pitorească. Nici un copac sau o tufă nu însuflețește sălbăticia aspră și pustie ; lumina zilei e singurul suflu de viață în luptă cu umbra întunecată a furtunii, care bîntuie peste piscurile cele mai înalte. Pe o stîncă, însă, ascultînd de porunca lui Dumnezeu, Moise întocmește tablele pentru cele zece porunci, care trebuie scrise a doua oară, după sfărîmarea primelor table.

În spatele uriașului care a îngenuncheat cu adîncă gravitate asupra tablelor, sus, pe o stîncă de granit, copilul Isus, gol, cu mînuțele la spate, privește cu aceeași gravitate pe puternicul cioplitor în piatră, fără ca el să bănuiască ceva. Fiind vorba de o primă schiță, executasem figurile singur, după puterile mele, ceea ce le apropia și mai mult de epocile de transformare ale globului pămîntesc. Cum Moise avea cornurile de raze, iar copilul aureola, spre satisfacția mea, Lys își dădu imediat seama despre ce era vorba, dar exclamă îndată după aceea :

— Aici e cheia ! Avem prin urmare în fața noastră un spiritualist care creează lumea din nimic ! Crezi probabil cu tărie în Dumnezeu ?

— Firește, am răspuns, curios să aflu unde vrea să ajungă, dar Erikson ne întrerupse și spuse întorcîndu-se spre Lys :

— Dragă prietene ! Nu te tot osteni atîta să-l stîrpești pe Dumnezeu ! Îți faci, zău, mai multă inimă rea decît cel mai cumplit fanatic care se înverșunează să și-l vîre în cap !

— Taci, indiferentistule ! răspunse Lys și continuă : Prin urmare, ne-am lămurit ! Va să zică nu vrei să te bizui pe natură, ci numai pe spirit, pentru că spiritul face minuni fără să facă treabă ! Spiritualismul este teama de efort, care-și face apariția favorizată de lipsa de pricepere și de echilibru ce dă experiența ; el înlocuiește străduințele vieții reale prin forfota minunilor, vrea să facă pîine din piatră, în loc să are pămîntul, să-l semene, să aștepte coacerea spicelor, să secere, să treiere, să macine și să coacă aluatul. Urzirea unei lumi

imaginare, artificiale, alegorice, grație invenției și cu ocolirea bunei naturi, nu-i nimic altceva decît teama de efort ; și cînd romanticii și alegoriștii de toate speciile scriu, fac versuri, pictează sau operează, cît e ziulica de mare, dau dovadă doar de lenevie față de acea activitate, care înseamnă dezvoltarea, creșterea necesară și logică a lucrurilor. Toate creațiile ieșite din necesitate, înseamnă viață și trudă, care se consumă singure, așa cum într-o plantă care înflorește simți totuși apropierea ofilirii ei ; înflorirea înseamnă munca și străduința adevărată ; pînă și un simplu trandafir trebuie să participe vitejește la ea, de dimineață pînă seara, și cu toată ființa, deși răsplata lui e doar ofilirea. În schimb, a fost un trandafir autentic !

Cum nu-l înțelegem decît pe jumătate, crezînd totuși că muncisem, i-am spus lucrul acesta.

— Uite cum vine treaba, răspunse el. Dumneata n-ai văzut — și sînt gata să pariez că nici n-ai să vezi vreodată — peisajul geografic pe care vrei să-l reprezinți. Ai vîrît în el două figuri, prin care proslăvești, dar și ironizezi în același timp istoria creațiunii și pe creator. Asta e o epigramă reușită, dar nu e pictură ; și, în fine, după cît se vede, nu ești încă în stare, deocamdată cel puțin, să execuți singur figurile, prin urmare nici nu poți să le dai semnificația care tu dorești să fie plină de bogăție spirituală ; în consecință, toată povestea asta e în aer ; asta înseamnă joc și nu muncă ! Dar acum, ajunge ! Spune-ți că predica mea e îndreptată nu împotriva dumitale, ci împotriva întregii specii ; pentru că, în ce te privește, lucrările dumitale îmi plac tocmai fiindcă sînt în contrast cu ale melé. Orice am face, sîntem cu toții niște neghiobi dualiști. Dar ce-i cu craniul ăsta ? Ăsta n-a fost preparat, l-ai scos oare din pămînt ?

Lys arăta spre craniul lui Albertus Zwiehan, care zăcea pe jos, într-un colț.

— Într-un fel, a aparținut și el unui dualist, am răspuns eu și, ieșind din casă, am povestit în cîteva cuvinte istoria celor două femei, între care șovăise tînărul Zwiehan.

— Ascultați-mă pe mine, exclamă Lys rîzînd, să băgăm de seamă să nu cădem între două scaune !

Am rămas pînă noaptea tîrziu împreună și am stabilit să ne întîlnim mai des, ceea ce s-a și întîmplat pe urmă, astfel că am devenit curînd buni prieteni și am fost văzuți pretutindeni împreună.

IUBIRI STRĂINE

Distanța cea mare dintre meleagurile noastre natale, situate la extremitățile de nord, de vest și de sud ale granițelor imperiului din vremea aceea, constituia pentru noi mai curînd motive de apropiere și nu de separare. Însuflețiți toți trei de aceeași idee lăuntrică a originei noastre comune și sosiți la marea vatră centrală a familiei popoarelor, ne aflam în situația unor veri depărtați, care în înghesuiala dintr-o casă ospitalieră își puteau apropia neobservați capetele, împărtășindu-și reciproc elogiile sau criticile aduse amănuntelor care le plăceau sau care le displăceau. Firește că, fără vina noastră, adusesem cu noi diverse prejudecăți. Pe vremea aceea, Germania era cîrmuită după metode atît de mărginite și atît de stîngace de cei treizeci sau patruzeci de posesori ai ei, încît cete de refugiați rătăceau dincolo de granițe, dînd străinilor informații defăimătoare și jignitoare asupra patriei lor. Ei puneau în circulație zeflemele pe care vecinii nu le cunoscuseră pînă atunci și care nu puteau veni decît din interiorul țării defăimate, și cum darurile autoironiei, în a căror exagerare consta fenomenul însuși, erau prea puțin înțelese și prețuite în afara Germaniei, în cele din urmă străinul lua drept bună această dezordine, obișnuindu-se să facă uz sau abuz în mod independent de ea, mai ales dacă în felul acesta se putea insinua pe lîngă nenorociții care, lipsiți de cunoașterea lumii, așteptau de aici ajutor și sprijin. Fiecare dintre noi auzise asemenea lucruri și le asimilase. Cu timpul însă discuțiile intime ne făcură să înțelegem că emigranții pe de o parte, și cei rămași în țară pe de altă parte sînt totdeauna oameni diferiți și că, pentru a cunoaște bine caracterul unui popor, trebuie să-l cercetezi la el acasă, la vatra lui. El e mai răbdător și de

aceea mai bun decît cei plecați, drept care nu le e inferior, ci superior, în ciuda aparenței contrarii, pe care pînă la urmă se pricepe totdeauna s-o distrugă.

Dacă în privința asta ne-am liniștit, eram frămîntați de un alt rău și anume, de contradicția dintre nord și sud. La familiile de popoare și la comunitățile lingvistice, care constituie împreună un tot, e un adevărat noroc să aibă cîte ceva de disputat și de luat în rîs ; căci așa cum se întîmplă pretutindeni în lume și în natură, diferențierea și varietatea unesc, și în acest caz elementele neidentice, dar înrudite, se îmbină mai armonios. Dar reproșurile pe care și le aruncau cei din nord și cei din sud, erau teribil de jignitoare și de dure, deoarece primii afirmau că ceilalți n-au inimă, iar aceștia susțineau că primii n-au inteligență și judecată și oricît de nefondată era această tradiție, puțini erau cei care, aparținînd celor două categorii, să nu creadă în ea. Sau în orice caz puțini erau destul de curajoși ca să întrerupă discuțiile tipice de acest fel, cînd se aflau printre ai lor. În dorința de a restabili pentru nevoile noastre situația ideală pierdută, ne-am dat cuvîntul ca, ori de cîte ori se va ivi cazul, să intervenim fără părtinire, izolați, sau toți trei împreună, ca să luăm apărarea celor pe care-i considerăm asupriți. Uneori izbuteam să provocăm oarecare uimire sau chiar o întorsătură binevoitoare, alteori, dimpotrivă, eram trecuți și noi într-una din categorii și calificați, conform originii noastre, drept oameni cumsecade naivi și săraci cu duhul, sau drept niște flămînzi inteligenți și cu spirit critic exagerat. Cum însă nu eram nefericiți din cauza asta, ci mai curînd ne înveseleam, tonul ascuțit al discuției se îmblînzea, ajungîndu-se la un compromis acceptabil.

Într-o bună zi însă, oficiul nostru de mediatori deveni de prisos, fiind totodată răsplătit în modul cel mai frumos, în clipa cînd toată lumea artistică, bogată în caractere diferite, se adună pentru a sărbători apropiatul carnaval, creînd într-un mare alai sărbătoresc un tablou al strălucirii apuse, dar nu pe pînză, cu penelul sau cu dalta, ci prin participarea în carne și oase. Țelul era reînvierea vechiului Nürnberg, în măsura în care putea fi

reprezentat prin personaje însufleţite şi cum era pe vremea cînd ultimul cavaler, împăratul Maximilian I [1], petrecea aici zilele de sărbătoare acordîndu-i lui Albrecht Dürer, cel mai bun dintre fiii săi, onoruri şi blazoane. Pornită din capul unui singur individ, ideea fu numaidecît adoptată de opt sute de oameni, adulţi şi adolescenţi, studenţi în artă de toate gradele, primită, prelucrată şi finisată ca un material serios, de parcă ar fi fost vorba de crearea unei opere destinată posterităţii, iar pregătirile competente şi multilaterale dădură loc unei bucurii şi unei sociabilităţi, a căror vigoare fu depăşită, firește, de bucuria sărbătorii, dar care rămaseră totuşi în amintire ca un moment duios şi luminos al ansamblului.

Alaiul sărbătoresc se împărţea în trei cortegii principale, dintre care primul cuprindea pe cetăţenii, pe artiştii şi pe meşteşugarii din Nürnberg, al doilea pe împărat şi pe prinţi, pe cavalerii imperiali şi pe oşteni, în timp ce al treilea era o veche mascaradă, în forma în care fusese pusă în scenă de importantul oraş imperial în cinstea oaspetelui încoronat. Noi trei hotărîsem să participăm la această ultimă parte, care putea fi numită pe drept cuvînt un vis în vis, pentru că voiam să trecem împreună ca plăsmuiri ale fanteziei în siluetele trecutului.

Seriozitatea şi pompa cu care fusese pornită de la început această treabă, nu excluseseră participarea sexului feminin ; soţii, fiice, logodnice ale artiştilor şi prietenele lor din alte straturi ale societăţii îşi pregăteau deci costumele de sărbătoare şi pentru bărbaţi nu mică era bucuria anticipată de a îndruma — în mînă cu cărţile conţinînd desenele vechilor costume — treaba asta importantă, şi veghind ca stofele de catifea şi de aur, brocarturile grele şi crepul vaporos, destinate zveltelor făpturi, să fie bine croite şi cusute, ca părul lor să fie împletit sau despletit aşa cum trebuie, ca pălăriile cu pene, beretele, scufiile şi scufiţele de toate felurile să aibă stil şi formă şi să şadă bine. Din rîndul acestor fericiţi se numărau şi prietenii mei Erikson şi

[1] *Maximilian I* (1459—1519) — împărat al Germaniei.

Lys, care umblau, fiecare în felul său, pe cărările dragostei.

La loteria anuală, organizată în legătură cu expoziția de tablouri, Erikson vînduse o mică lucrare, care fusese cîștigată de văduva unui mare fabricant de bere. Această doamnă nu se prea bucura de faima de a fi o prietenă a artelor, ci de a se interesa de aceste lucruri mai curînd pentru a-și îndeplini o obligație convențională de bogătașă. Cum se întîmpla deseori ca obiectele cîștigate în acest fel să fie vîndute pe prețuri derizorii unor negustători insistenți, artiștii încercau în asemenea cazuri să reintre în posesia operelor lor, pentru a realiza ei cîștigul. Erikson încercase și el în împrejurarea aceasta să procedeze așa, sperînd să achiziționeze tabloul la un preț redus, pentru a-l revinde și a scăpa o vreme de truda elaborării și executării unui alt tablouaș.

Căci era un om modest și nu credea că existența lumii depinde de sîrguința lui inepuizabilă. Prin urmare, se duse numaidecît la locuința cîștigătoarei și se pomeni curînd în holul casei văduvei, a cărei înfățișare impunătoare părea să adeverească zvonurile referitoare la averea defunctului berar. O servitoare bătrînă, căreia fu nevoit să-i expună motivul vizitei sale, îi aduse fără întîrziere răspunsul că stăpîna ei cedează cu plăcere tabloul, dar că trebuia să treacă pe acolo în altă zi. Departe de a fi sensibil la asemenea amabilitate și la asemenea dispreț în același timp, Erikson reveni a doua și a treia oară și nu se consideră nicidecum jignit și supărat, decît doar cînd servitoarea îl anunță, în sfîrșit, că doamna aceea tembelă vindea tabloul cu un sfert din prețul anunțat și că banii erau destinați săracilor ; ca să nu se mai ostenească, domnul pictor putea veni să-l ia în ziua următoare, aducînd și banii. Erikson se consolă totuși, fiindcă avea perspectiva de a nu mai fi nevoit să picteze trei luni de zile și, întrebîndu-se cum va fi timpul și dacă se anunțau zile bune pentru vînătoare, porni pentru a patra oară spre casa văduvei.

Inevitabila bătrînă îl conduse într-o cămăruță de serviciu, îl lăsă acolo și se duse după tablou. Dar ta-

bloul nu era de găsit nicăieri ; un număr tot mai mare de servitori : bucătăreasa, subretele, grăjdarii și vizitiul alergau încoace și încolo și căutau prin bucătărie, pivniță, cămări și magazii.

În cele din urmă, zarva o atrase pe văduva care, judecînd după dimensiunile tabloașului crezuse că va da peste un autor la fel de mic și de pipernicit, dar care văzînd un Erikson voinic, cu un păr de aur revărsîndu-se strălucitor peste umerii largi, se fistîci de tot, mai ales că părăsindu-și zîmbetul liniștit, el își pironise ochii mari asupra ei, privind-o ca pe o arătare. E drept că merita să fie îndelung privită ; trandafirie de sănătate și tinerețe, în vîrstă de abia douăzeci și patru de primăveri, cu siluetă și membre perfect proporționate, cu părul castaniu mătăsos și ochi căprui veseli, putea fi pe drept cuvînt considerată un fel de Afroditâ, lucru de care persoana respectivă era perfect conștientă, și pentru care motiv se apăra de ea însăși respectînd cele mai nobile moravuri.

Pentru a pune capăt uimirii și confuziei reciproce, după ce-și recăpătă prezența de spirit, tînăra femeie îmbujorată îl invită pe pictor în cameră, unde descoperi lădița tabloului folosită drept taburet și instalată sub măsuța de lucru a văduvei, care n-o băgase în seamă sau uitase de ea.

— Aici e ! spuse Erikson și trase afară lădița care nici măcar nu fusese deschisă, deoarece capacul era încă înșurubat pe ea. Erikson îl desprinse fără multă greutate și micul tablou ieși la lumina zilei, strălucind plin de prospețime, în rama lucrată după un model vechi și complicat. Între timp tînăra femeie încercase să înțeleagă situația, voind înainte de toate să evite rușinea pe care o putea arunca asupra ei nepăsarea manifestată față de un obiect de artă. Roși din nou și spuse că nu știuse de fapt despre ce era vorba ; acum însă, deși nu era o cunoscătoare, micul tablou i se părea foarte valoros și-și închipuia că l-ar jigni pe autorul lui dacă n-ar cere măcar jumătate din prețul de cumpărare. Îngrijorat la gîndul că ea și-ar putea mări pretențiile, Erikson se grăbi să-și scoată portmoneul și să numere monezile de aur, în timp ce doamna privea cu o aten-

ție tot mai mare micul peisaj, plimbîndu-și ochii frumoși pe mica și însorita cîmpie, de parcă ar fi avut în față pămîntul și marea din golful Neapole. Apoi aruncă o privire, intimidată parcă, spre uriaș și începu să spună că, cu cît examina mai mult tabloul, cu atît îi plăcea mai mult, astfel că era nevoită să-i ceară suma întreagă !

Erikson oftă și-i oferi trei sferturi ca să salveze măcar ceva. Dar ea nu se jena nicidecum să-și calce în continuare cuvîntul dat și declară că, decît să-l dea sub preț, prefera să păstreze tabloul. „În cazul acesta ar fi urît din partea mea, răspunse Erikson, să-mi dezrădăcinez lucrarea dintr-un loc atît de bun ; de altfel nici nu mai am motiv să insist asupra unei tranzacții care nu mi-ar aduce nici un cîștig" !

Spunînd acestea, își vîrî iar banii în buzunar și se prefăcu gata de plecare. Dar frumoasa doamnă, cu privirea ațintită asupra tabloului îl rugă cu oarecare stînjeneală să mai rămînă. Abia acum îi oferi un scaun, dornică să cîștige timp pentru a-și întregi satisfacția prilejuită de afrontul făcut unui astfel de om. În cele din urmă găsi cea mai bună soluție și-l întrebă politicos pe Erikson dacă putea să-i comande o replică o tabloului, care să aibă un efect tot atît de plăcut și de pașnic asupra privirilor ei, astfel ca, pentru fiecare ochi să dispună de un asemenea punct de odihnă, cînd se așază la masa ei de scris, deasupra căreia intenționează să atîrne tablouașul. Această absurditate optică îi stîrni pictorului plăcere și veselie lăuntrică și, deși venise aici în dorința de a-și reduce și nu de a-și spori munca, răspunse firește afirmativ la întrebarea văduvei și pe un ton îndatoritor, după care văduva puse capăt conversației brusc și-l concedie cu un aer distrat.

Desfășurarea evenimentului pînă la acest punct ne fusese relatată de Erikson chiar în seara aceleiași zile ca o aventură simpatică ; ulterior însă nu mai reveni asupra acestui subiect, ci păstra o tăcere scrupuloasă asupra lui. Am ghicit totuși cum stăteau lucrurile după un anumit indiciu, căci într-o zi, vorbind despre al doilea tablouaș care era gata, nu putu evita să pomenească persoana care-l comandase, și, din nebăgare de seamă, îi spuse pe numele de botez — Rosalie. Lys și

cu mine ne-am privit în tăcere, căci în calitatea noastră de prieteni sinceri și devotați pe bună dreptate nu voiam să-l stînjenim.

Născută ea însăși dintr-o bogată familie de berari, tînăra fată devenise soția fabricantului de bere, pentru a da curs unei vechi politici de familie, dat fiind că baza industriei băuturii naționale clasice avea în sine o valoare publică și o însemnătate destul de mare pentru a transmite asemenea tradiții. După ce însă vînjosul fabricant de bere se prăpădise pe neașteptate în urma unei febre periculoase, văduva se trezi dintr-o dată într-o stare de libertate și de independență deplină, la care se adaugă și conștiința propriei ei persoane, maturizată între timp. Dăruită cu acea frumusețe ieșită din comun, care se ivește rar dar care în acest caz e perfectă, însuflețită în același timp de nevoia lăuntrică a unei vieți armonioase, se înconjurase imediat de barierele ușoare dar solide ale unei resemnări liniștite, pentru a evita o grabă sau o acțiune violentă care ar fi umplut-o de remușcări, rezervîndu-și totuși probabil dreptul de a face o alegere hotărîtă la momentul oportun. Momentul acesta sosise pe neașteptate odată cu apariția lui Erikson; dîndu-și seama sau bănuind acest fapt, Rosalie nu se apucase să glumească din prima clipă, comportîndu-se și ulterior cu măsură și prudență. Se pricepu să-i dea lui Erikson mereu alte prilejuri de a veni la ea cu tot felul de sfaturi. Lucrul acesta se întîmplă de la sine, ea fiind efectiv preocupată să-și schimbe mobilierul și aranjamentul locuinței, care avea un aspect improvizat și eteroclit, să le simplifice și totuși să le îmbogățească. Cu o bucurie tainică observă siguranța calmă cu care Erikson îi dădea informații și îndrumări și cît de în largul lui părea să fie cînd avea la dispoziție mijloace și spațiu. Că fusese bine crescut și că era de familie bună îi era evident, în măsura în care putea judeca după propria-i experiență, astfel că intenția ei de a prinde ursul, a cărui prizonieră era, făcu treptat progrese. Atrase la ea în casă un număr mai mare de oaspeți pentru a-l putea chema mai des și a-l pofti la masă; totodată îl îndemnă să-și aducă prieteni, așa că am pătruns și eu o dată sau de două

ori în casa ei, cu care prilej îmi prinse bine că potrivit dorinței mamei mele mă aflam în posesia unui costum de haine de sărbătoare. În schimb, Erikson nu-l luă niciodată pe prietenul nostru Lys, din cauza albumului cu încuietoare și cînd mi-a mărturisit lucrul acesta, l-am aprobat cu seriozitate. Sînt aproape convins că aveam în mine un fel de mîndrie de fariseu cu privire la preferințele mele și mă făleam oarecum că nu mi se întîmplase niciodată încă să fiu în situația de a-mi apăra virtutea prin bogăție, libertate, experiența vieții și o personalitate adecvată. Căci nu puneam la socoteală aventura mea precoce cu Judith ; mă aflam într-un moment cînd așa-zisele copilării se uită un anumit timp și tot ce nu înseamnă proprie experiență se condamnă cu severitate.

Acum cînd se făceau pregătirile pentru serbarea artiștilor, relațiile dintre Rosalie și Erikson erau de așa natură, că ea putea participa în calitate de parteneră a lui, în modul în care ar fi dat curs unei invitații la bal.

Lys adoptase un alt procedeu pentru a-și găsi o tovarășă pentru petrecere. Într-o mică piață lăturalnică dintr-un vechi cartier, în centrul orașului, se afla o casă îngustă de cărămidă înnegrită, numai cu trei etaje, fiecare avînd doar lățimea unei ferestre, fireşte mai mare. Nu numai cercevelele ferestrelor erau bogat ornamentate ; în partea superioară, erau legate între ele prin alte ornamentații, care înconjurau niște picturi înnegrite. În felul acesta, casa era un fel de mic turn sau mai curînd un monument zvelt, din acelea pe care artiștii din secolele trecute le clădeau cu deosebită dragoste pentru ei înșiși. Deasupra ușii casei, o imagine a sfintei Maria din marmură neagră, așezată pe o semilună aurită, ajungea pînă la primul etaj ; tot pe ușă strălucea încă ciocanul original, prezentînd o nereidă aplecată înainte, într-o atitudine îndrăzneață. Tabloul de deasupra primei ferestre îl înfățișa pe Perseu eliberînd-o pe Andromeda din mîinile zmeului, iar cel de deasupra ferestrei a doua reprezenta lupta sfîntului Gheorghe salvînd-o pe fiica regelui libian din ghearele balaurului, în timp ce pe zidul de coamă era pictat arhanghelul Mihail care, de dragul fecioarei de deasupra ușii,

străpungea şi el un monstru cu sulița. Cu mulți ani înainte, cînd monumente de genul acestei căsuțe drăgălașe fuseseră disprețuite şi dărîmate, sau zidurile lor spoite, un modest meşter constructor o cumpărase pe aceasta pentru o sumă mică, o păstrase în stare bună şi o lăsase moştenire fiului său, pictor de talent mediu, care era totodată şi rezervist în garda regelui, pentru că era bărbat chipeş. Văduva acestui oştean din gardă, care făcea pictură, locuia împreună cu fiica ei în casa cea veche, trăind dintr-o mică pensie de văduvă, la care se adăuga o anumită sumă plătită ei anual, ca să nu vîndă casa fără aprobarea autorităților, să nu-i strice sau să nu-i schimbe fațada.

Fata, care se numea Agnes, era leit ultimul chip desenat în albumul lui Lys, cunoscător într-ale frumuseții, care, privind întîi casa şi examinîndu-i imediat după aceea interiorul, descoperise giuvaerul ascuns în această casetă ; mama nu păzea numai frumusețea fetei şi a casei, ci şi propria ei frumusețe, care strălucea într-un tablou în mărime naturală, făcut de mîna răposatului ei consort. Cu un pieptene înalt în cap, cu cîte trei bucle aşezate transversal de o parte şi de alta a frunții, domina încăperea în strălucirea gătelii ei de mireasă. În fața tabloului se aflau totdeauna două lumînări de ceară roşii-trandafirii, care nu fuseseră încă niciodată aprinse. Deşi lucrarea era banală şi mediocră, frumusețea de altă dată se impunea ; nu-ți puteai da seama dacă o anumită lipsă de viață a chipului se datora mai mult lipsei de îndemînare a pictorului sau temperamentului femeii ; totuşi, cu tabloul acela, văduva continua şi acum să conducă toată casa şi era destul să arunce o privire în treacăt asupra lui, ca să constate că frumusețea fetei nu-l întrecea. În timpul zilei privirile acestea se repetau cu aceeaşi regularitate cu care-şi muia vîrfurile degetelor în cădelnița cu aghiasmă de lîngă uşa camerei. În ce priveşte sufletul însă, care în cursul anilor se desprinsese mereu de ea, o parte din el reapăruse în fiică-sa, la fel de şovăitor, firește, de liniştit şi de elementar ca şi trupul în care sălăşluia.

După ce, dibaci şi simpatic cum era, Lys ajunsese atît de departe încît primise permisiunea de a desena

portretul acela, nu chiar în albumul ştiut, ci mai întîi în format mai mare, pe o coală separată de studiu, nu găsi nici curajul şi nici prilejul să parcurgă obişnuitul ciclu şi lucrurile se opriră la simpla înregistrare în album, operaţie de care se achită cu grijă şi cu dragoste după studiu. Din cînd în cînd, îşi petrecea seara la aceste femei, le ducea uneori la teatru sau într-un parc şi oriunde apăreau, înfăţişarea excepţională a lui Agnes stîrnea o satisfacţie atît de generală şi de pură în acelaşi timp, încît nu dădea loc la nici un fel de bîrfeli sau de false interpretări. Mişcările liniştite ale fetei erau simple, făcute doar într-un scop precis şi tocmai de aceea pline de graţie ; ori de cîte ori privirile îi erau atrase de ceva frumos, ochii ei străluceau cu nevinovăţia credulă a unui animal tînăr, care n-a aflat încă ce înseamnă brutalitatea. Iată de ce, în loc să se avînte într-o povestioară de dragoste asemănătoare cu cele de pînă atunci, Lys nimeri fără voie în nişte relaţii serioase şi onorabile, care deveniră pentru el o necesitate necunoscută încă. Stînjeneala lui creştea cînd, dornică să laude cumînţenia fetei, maică-sa povestea în absenţa ei că nu fusese niciodată în stare să spună măcar în glumă o cît de neînsemnată minciună şi că, din primii ani ai copilăriei, mărturisise singură fiecare greşeală, manifestînd linişte, dacă nu chiar curiozitate, în legătură cu consecinţele ei, pedeapsa părînd a fi imposibilă sau de prisos. În felul ei şi pentru a nu da impresia că e proastă, mama nu putea trece cu vederea faptul că fiică-sa nu era fiinţa cea mai inteligentă de pe pămînt ; era în schimb cu atît mai cinstită şi mai perfect sinceră. Lys ştia însă că Agnes era mai deşteaptă decît maică-sa, chiar dacă nu-şi dădea încă seama de asta ; o întrecea de asemenea şi în îndeminare, căci el observase că făcea treburile gospodăreşti repede şi fără zgomot, fără să spargă vreodată ceva, pe cînd mama le făcea pe toate cu mare zarvă, umblînd de colo pînă colo, pălăvrăgind, pocnind şi încheindu-şi nu arareori activitatea cu zdrăngănitul vreunei piese de veselă spartă. În acest caz, fata spunea cîteva vorbe de mîngîiere sau dădea o lămurire care părea o glumă graţioasă deşi era făcută cu cea mai mare seriozitate şi gîndită cu pură obiectivitate. Totuşi

genul de inteligență și firea acestei ființe rămîneau necunoscute pentru Lys, și cînd era felicitat pentru descoperirea sa, cînd i se spunea că din Agnes ar ieși cea mai bună soțioară de pictor, calmă, armonioasă, posedînd un nesecat izvor de mișcări frumoase, scutura din cap și spunea că nu se putea însura totuși cu un joc al naturii.

Cu toate acestea, își continua vizitele în căsuța grațioasă în care locuia făptura zveltă, ferindu-se doar să spună ceva despre dragoste. Ochii fetei i se păreau ca o apă liniștită, care deși nu opunea rezistență, prezenta primejdii chiar pentru un bun înotător, pentru că nu se putea ști ce plante sau animale se ascund în adîncul ei. Apăsat de bănuiala vagă a existenței unor asemenea pericole, se lăsa cuprins de griji neobișnuite și, fără să-și dea seama, începu să ofteze din cînd în cînd ; aceste oftaturi treziră însă văpaia tăinuită a unei porniri sufletești care, de la o vreme, se aprinsese în fata aceea de numai șaptesprezece ani, și care se transformă într-o flacără vie. Fiecare putea vedea arzînd acest foc încîntător. Noi, prietenii, ne dădeam seama de situație ori de cîte ori Lys pregătea o cină în casa celor două femei și ne invita, ca să nu fie singur cu ele și totuși să nu fie nevoit să le evite. Atunci vedeam că fata își ținea mereu privirile ațintite asupra lui, cum se îndepărta de el cu tristețe, apropiindu-se apoi din nou, în timp ce el se silea să nu bage de seamă, dar făcea de sute de ori eforturi vizibile ca să n-o atingă cu mîna lui tremurătoare. Cînd însă Agnes izbutea să se prefacă a înțelege și a prețui purtarea lui măsurată, părintească, și-și sprijinea o clipă mîna pe umărul lui, sau cînd, asemenea unui copil zburdalnic, se rezema în treacăt de el, ochii ei străluceau de fericire și toată seara era mulțumită și împăcată.

Relațiile dintre ei începură să devină dificile și delicate în ochii tuturor, cu excepția mamei, căreia-i plăcea animația din casa lor, și care nu se îndoia că Lys va face într-o zi o propunere serioasă, tocmai pentru că era atît de reținut. Nici Erikson nu se prea sinchisea de treaba asta, ocupat fiind în altă parte, și cînd părăseam împreună casa aceea frumoasă, se grăbea să-și

vadă de ale lui, în timp ce Lys şi cu mine ne plimbam, cînd în faţa casei lui, cînd în faţa casei mele, continuînd să discutăm ore întregi. Despre fată nu îndrăzneam să-l provoc la o discuţie deschisă ; căci în privinţa asta era tare înţepat şi cu cît mai nehotărît se simţea, cu atît mai mult voia să pară că ştie ce are de făcut. Iată de ce luam calea ocolită a discuţiilor metafizice, pentru că uşurinţa ce-i reproşam cu sinceră mîhnire o puneam pe seama ateismului, pe care, la ora aceea tîrzie, îl apăra prosteşte şi cu aceeaşi ardoare cu care îl atacam eu neîncetat. Uneori discuţiile noastre erau atît de îndelungate şi făceau atîta zgomot în liniştea nopţii, încît paznicii ne atrăgeau atenţia să respectăm somnul cetăţenilor. Pe neaşteptate însă, în perioada cînd se pregătea serbarea artiştilor, Lys îmi întrerupse o dată discursul, a cărui intenţie o bănuia, şi mă anunţă liniştit că voia s-o invite pe Agnes la serbare şi că aşteaptă desfăşurarea acesteia pentru a vedea dacă legătura lor va deveni durabilă. De obicei, spuse el, la asemenea ocazii, oamenii timizi se dezlănţuie şi se lasă în voia soartei mai mult ca în celelalte zile. Şi el avea nevoie de o decizie a întîmplării, pentru ca dorinţa lui puternică şi teama de a nu face un pas greşit să se contrabalanseze pe deplin.

Cînd iubitul ei îi aduse vestea mîntuirii, speranţele lui Agnes înfloriră într-o clipă ; căci întristată, dar liniştită, renunţase la gîndul de a se putea apropia măcar de el în strălucirea acelor petreceri. Totuşi nu vru să deoache vestea cea bună şi ascultă cu linişte şi umilinţă dispoziţiile lui Lys, cînd acesta îşi făcu apariţia aducînd stofele bogate pentru veşmintele ei care urmau să-i înfăşoare strîns trupul zvelt, ca să-i scoată şi mai bine în evidenţă frumuseţea pură.

Dar în timp ce el îşi trecea cercetător mîinile prin valurile părului ei negru, care ar fi putut împodobi trei capete de fete, spre a aşeza buclele în alt fel, în timp ce ea stătea locului fără să spună nimic, capul ei tînăr hotărî pe tăcute dar solemn să nu mai dorească nimic altceva decît să-l cuprindă la momentul potrivit pe Lys în braţe şi să-şi unească pentru totdeauna viaţa cu a lui. Intenţia aceea îndrăzneaţă putea fi doar produsul fanteziei unei copile naive dar cuprinse de emoţie.

ÎNCĂ UN CARNAVAL

Cel mai mare teatru al capitalei fusese transformat într-o sală care, feeric luminată, se și umplu de interpreți și spectatori, adică de cele două detașamente ale armatei festive. În timp ce în galerii și în loji așteptau privitorii care, pînă una-alta, își examinau reciproc găteala, sălile laterale și coridoarele zumzăiau tixite de cetele artiștilor care-și făceau pregătirile. Aici totul era doar o unduire scînteietoare de sute de culori. Fiecare în sine era o apariție, un personaj plin de semnificație și avînd personal o înfățișare plăcută, își privea bucuros aproapele, care arăta atît de bine și de energic în costumul lui frumos, cum nu s-ar fi gîndit nimeni că e, deși nucleul organizatorilor serbării nu era alcătuit din simpli figuranți și din petrecăreți, ci din tineri plini de elan și inspirați de geniu, precum și din bărbați maturizați demult în eforturi merituoase și avînd și legitima ambiție de a juca rolurile unor înaintași demni de respect. În afară de pictori și de sculptori, din alai mai făceau parte arhitecți, turnători în bronz, pictori pe sticlă și pe porțelan, cioplitori în lemn, gravori, litografi, matrițeri de medalii și mulți alți membri ai unei lumi artistice complet diferite. În atelierele de turnătorie fuseseră tocmai terminate douăspreze chipuri de strămoși pentru palatul regal, fiecare de cîte douăsprezece picioare înălțime și aurite în foc. Numeroase statui de conducători politici și spirituali, germani sau străini, călare sau pe jos, împreună cu piedestalele lor, fuseseră isprăvite mai de mult și împrăștiate în lume, planuri uriașe erau începute, și în atelierele de turnătorie se muncea cu aceeași însuflețire ca la cuptorul din Florența, în perioada în care Benvenuto Cellini îl turnase pe Perseu. Pereți de dimensiuni colosale fuseseră

zugrăviți în frescă și în ceară ; ferestre pictate, de înălțimea unei case, erau arse și combinate la loc într-un foc de culori potrivit pentru reînvierea unei arte apuse, și în scopul de a o sărbători cum se cuvine. Toate comorile rare și cu neputință de înlocuit, fixate pe pînze de durată efemeră și păstrate în colecțiile de tablouri fuseseră transpuse pentru a fi păstrate în reproduceri durabile pe plăci de porțelan și pe vase nobile de către meseriași pricepuți care lucraseră cu un zel lipsit de pretenții și dăduseră dovadă că posedau o artă al cărei nivel era atît de ridicat doar de cîțiva ani. Ceea ce conferea valoarea acestei categorii de reprezentanți ai lumii artistice, a meșterilor mai mari și mai mici, a calfelor și ucenicilor, era reflexul mai curat al primei maturități într-o asemenea epocă, a cărei bucurie ideală se repetă rareori în același secol, ci mai curînd e învăluită ici și colo de umbra ușoară a deformării și a degenerării. Toți, chiar și cei mai în vîrstă, erau încă tineri, pentru că toată epoca era tînără și pentru că indiciile unei cunoașteri reci și lipsită de sentiment erau încă puțin numeroase.

Ușile se deschiseră, trompeții și țimbaliștii apărură scoțînd sunete puternice, șirurile lor ascunzînd alaiul care-i urma crescînd tot mai mult, așa că toată lumea aștepta cu nerăbdare să-i vadă ținîndu-se la o parte și făcînd loc bogatei desfășurări. În urma lor veneau doi fruntași ai alaiului, purtînd stema orașului Nürnberg, cu un vultur pe vestoanele albe și roșii, în timp ce, în spatele lor, pășea zvelt și grațios, cu o cunună imensă de frunze pe cap, cu toiagul de aur în mînă, starostele impunătoarei bresle a maeștrilor cîntăreți. Ceata acestora, cu cununi pe cap, ducea o tabelă pe care-și înscriseseră lozincile. În fruntea lor, purtînd haine scurte erau tinerii dornici să pornească în pribegie, urmați de bătrînii care-l înconjurau pe onorabilul Hans Sachs [1], în mantia lui de blană de culoare închisă ; cu capul alb înconjurat de aureola veșnicei tinereți, acesta era personificarea unei vieți reușite.

---

[1] *Hans Sachs* (1494—1576) — maestru cîntăreț, poet de carnaval și cizmar din Nürnberg.

Dar cîntecul burghez era pe vremea aceea atît de bogat și de copleșitor, încît acompania fiecare breaslă și mai ales sub stindardul breslei bărbierilor, care venea acum la rînd, precedată de un brici și de un lighean de bărbierit. Printre bărbieri se afla Hans Rosenblüth [1], minuitorul lanțetei, mult umblatul autor de epigrame și de versuri războinice, sub înfățișarea unei calfe cocoșate, vesele și purtînd o tulumbă mare de clistir în brațe. După el sosea cu pași mari Hans Foltz[2] din Worms, cel cu picioarele lungi, bărbier și poet celebru al carnavalurilor și al farselor, și în această calitate, tovarăș al lui Rosenblüth și al lui Hans Sachs. Doi bărbieri și un pantofar purtau astfel grijă de tînăra mlădiță a scenei germane.

Cîntau și toate celelalte bresle care defilau acum, cu veșminte și stindarde în culori specifice : dogarii și berarii, măcelarii în roșu și negru, cu costumele breslelor tivite cu blană de vulpe, brutarii în cenușiu-albăstriu și alb, cerarii frumușei în verde, alb și roșu și vestiții vînzători de turtă dulce, îmbrăcați în cafeniu-deschis și roșu închis, nemuritorii cizmari în negru și verde, culorile smoalei și ale speranței, iar croitorii în tot felul de petice pestrițe. O dată cu țesătorii de damascuri și covoare își făceau apariția meșteri de seamă ai unei profesiuni de nivel superior pentru că ei fabricau covoarele și maramele princiare, cu care erau împodobite casele negustătorilor și ale patricienilor.

Toate breslele care se iveau acum alcătuiau o adevărată republică de meseriași și artiști energici și plini de spirit inventiv. Destoinicii erau atît calfele, care trebuiau să dea lecții cîtorva băieți isteți, cît și meșterii. Strungarii îl și prezentau ca tovarăș pe Heronymus Gärtner, care cu evlavie copilărească și în chip de operă modestă, spre lauda lui Dumnezeu, cioplea dintr-o bucățică de lemn o cireașă care se legăna de codița ei și o muscă așezată pe ea, atît de fină, încît aripile și picioarele ei se mișcau la cea mai mică adiere. Gärtner era însă în același timp un meșter cu experiență care construia aparate hidraulice și fîntîni ingenioase.

[1] *Hans Rosenblüth* — poet din Nürnberg.
[2] *Hans Foltz* — poet și maestru cîntăreț din Worms.

Din furnicarul de apariții, fiecare avîndu-și grațioasa legendă, unele mai trăiesc și azi în memoria mea, deși sînt puțin numeroase în comparație cu tot ce am văzut. Printre potcovarii îmbrăcați în roșu și negru, culorile focului și cărbunelui, mergea meșterul Melchior, care făurise cu mîna liberă tunuri mari de fier în formă de șarpe ; printre armurieri se afla Hans Danner, calfă plină de imaginație, care încă de pe atunci scotea așchii din metale, de parc-ar fi avut în mînă o bucată de lemn moale, și fratele său Leonhard, inventatorul unui dispozitiv pentru dărîmarea zidurilor. În rînd cu ei pășea și meșterul Wolff Danner, inventatorul oțelelor cu cremene, iar alături de el Böheim, meșterul turnătorilor de tunuri, ale căror strălucitoare și frumos ornamentate țevi de tun, tunuri, bombarde și obuziere au ajuns vestite în toată lumea.

Breasla făurarilor de săbii și a armurierilor cuprindea singură o lume deosebită de ingenioși lucrători ai metalelor. Făurarul de săbii, cel de coifuri și cel de platoșe executau fiecare acele articole de echipament militerar corespunzătoare titlului său cu cea mai mare acurateță, menținînd fără să neglijeze și elementul artistic. Stricta distribuire a sarcinilor era admirabil rezolvată grație libertății și multilateralității, caracteristice acestor simpli breslași cînd se apucau iar de acțiuni și de invenții dintre cele mai importante, toți fiind atoateștiutori, deși adesea nu erau în stare să citească și să scrie. Dintre aceștia făcea parte, de pildă, lăcătușul Hans Bullmann, constructorul unor mecanisme de ceas de mari dimensiuni, cu sistem planetar, precum și omul care le perfecționa, Andreas Hinlein, care făcea totodată și ceasuri atît de mici încît puteau să încapă în măciuliile bastoanelor ; și Peter Hele, adevăratul inventator al ceasurilor de buzunar, făcea parte din cortegiu cu faima solidă de meșter lăcătuș.

Printre tăietorii de lemn mai văd și acum un omuleț, într-o mîntăluță de blană de pisică : e Hieronymus Rösch[1], prietenul pisicilor, a cărui liniștită odaie de lucru era plină de aceste animale torcătoare. Și imediat

[1] Prețuit tipograf din Nürnberg.

după omul cu pisicile în gri-negru, am zărit pe luminoșii argintari în veșminte albastre ca cerul și roșii ca trandafirul, cu pelerine albe, apoi pe aurarii în roșu aprins, cu mantii negre de damasc, bogat brodate cu aur. În fața lor erau purtate tăvi de argint și cupe aurite ; arta plastică rîdea în leagăn de argint, originea metalică a nounăscutei gravuri în cupru fiind aici separată de gravura în lemn ai cărei reprezentanți pășeau alături de reprezentanții tiparului negru.

Îl văd printre arămari și pe omul acela distins a cărui legendă mă mișcase în mod deosebit, pe Sebastian Lindenast, care-și lucra atît de frumos și cu atîta artă vasele și cupele de aramă, încît împăratul îi acordase privilegiul să le aurească, ceea ce nimeni altul n-avea voie să facă. Cît de frumoase relații între meșteșugar și suveran, dovedea autorizația aceasta de a ridica la demnitatea aurului un metal de mică valoare numai pentru frumusețea formei.

Chiar alături de el l-am văzut pe Viet Stoss, un bărbat în care însușirile se îmbinau în mod ciudat. El cioplea cu atîta grație chipuri, în lemn, ale sfintei Fecioare și ale îngerilor, le înzestra atît de frumos cu culori, păr de aur și pietre prețioase, încît plini de entuziasm, poeții de atunci îi cîntau operele. Era totdeauna un om cumpătat și liniștit, care nu bea vin și muncea cu sîrguință, executînd mereu alte lucrări cucernice pentru altare. În schimb noaptea fabrica plin de zel bancnote false ca să-și sporească averea, și cînd fu prins, i se străpunseră în public obrajii cu un fier roșu. Departe de a se lăsa doborît de asemenea rușine, atinse în tihnă vîrsta de nouăzeci și cinci de ani, lucrînd printre altele și hărți în relief cu orașe, munți și rîuri ; totodată picta și grava în cupru.

Dar adevăratul, clasicul breslaș care venea acum sub titlul modest de alămar și arămar, era Peter Vischer, însoțit de cei cinci fii ai săi, minuitori ai metalului strălucitor. Cu barba creață, cu pălăria rotundă de pîslă și cu șorțul de piele, semăna cu temerarul Hefaistos însuși. Ochii săi mari și prietenoși spuneau că grație mormîntului sfîntului Sebaldus izbutise să-și ridice un monument nepieritor, la care muncise ani îndelungați și

care reflecta lumina vieții elenice ; era un lăcaș pentru un mare număr de statui, care păzeau sicriul de argint al sfîntului. Meșterul însuși locuia cu cei cinci fii ai săi, cu nevestele și copiii lor, în aceeași casă unde avea și un atelier plin de splendoarea unor noi opere.

Cam tot atîta îmi plăcu și Georg Weber din alaiul zidarilor și al dulgherilor ; era un om mare și voinic, pentru a cărui haină cenușie era nevoie de mulți coți de pînză. Asta trebuie să fi înghițit multe păduri, căci laolaltă cu lucrătorii săi, pe care-i alegea mari și voinici ca și el, da, cu această ceată de uriași lucra la copaci și grinzi, cu energie, ingeniozitate și artă, și nu-și găsea pereche. Totuși, nu era decît un îndărătnic om din popor și în anii războiului țărănesc le făcuse țăranilor tunuri din copaci verzi de pădure, din care cauză ar fi trebuit să fie decapitat la Dinkelsbühl. Dar consiliul din Nürnberg îl grație pentru că era talentat și necesar, și-l numi meșter dulgher al orașului. Georg Weber nu făcea numai grinzi și căpriori frumoși și solizi, ci și mecanisme de moară, mașini de ridicat și care puternice, găsind pentru fiecare piedică, pentru fiecare dificultate cîte o soluție în căpățîna lui solidă. Și totuși, nu știa nici să citească, nici să scrie.

Și așa, fiind vorba de o întreagă epocă, cete de personaje expresive, care trăiseră toate în același timp, se succedau pe rînd, pînă ce această parte din alai se încheie cu breasla pictorilor și a sculptorilor și cu apariția lui Albrecht Dürer. Chiar în fața lui mergea un paj cu un blazon pe care erau reprezentate pe un cîmp albastru trei mici scuturi de argint, blazon înmînat marelui artist de Maximilian și dedicat tuturor artiștilor. Cît despre Dürer, el era încadrat de dascălul său Wohlgemuth[1] și de Adam Kraft[2] ; buclele lui blonde se revărsau egal, despărțite printr-o cărare, de o parte și de alta pe umerii largi, acoperiți de mantia de blană, ca în cunoscutul autoportret. Omul acela mlădios purta cu grațioasă îndemînare demnitatea solemnă care apăsa pe umerii săi.

---

[1] *Michel Wohlgemuth* (1434—1519) — pictor din Nürnberg.
[2] *Adam Kraft* (cca 1460—1508 sau 1509) — sculptor german.

După trecerea tuturor celor care construiesc şi împodobesc un oraş, apăru, ca să zicem aşa, oraşul însuşi. În frunte, între doi halebardieri bărboşi, era purtat marele stindard. În veşminte bogat tăiate, sprijinindu-şi elegant în şold pumnul stîng, semeţul stegar înălţa sus stindardul unduitor. După el venea comandantul gărzii civile, gătit într-un splendid echipament de campanie roşu şi negru, cu platoşa pe el, cu capul acoperit de o pălărie cu pene mari, unduitoare. Apoi urmau primarul, sindicul şi consilierii comunali, printre care şi cîte un om respectat şi necesar în tot imperiul, şi în fine, familiile în rînduri sărbătoreşti. Acum mătasea, aurul şi nestematele străluceau din belşug. Patricienii neguţători, ale căror bunuri navigau pe toate mările, care în ţinută de luptă apărau oraşul cu tunurile turnate de ei înşişi, luînd totodată parte şi la războaiele imperiului, întreceau aristocraţia de mijloc în pompă şi bogăţie, ca şi în dragostea faţă de obşte şi în demnitatea morală. Veşmintele nevestelor şi fiicelor lor foşneau, făcîndu-le să semene cu nişte flori vii ; unele purtau reţele şi bonete de aur peste părul frumos împletit în cozi, altele pălării împodobite cu pene care fluturau, unele erau îmbrobodite cu cele mai fine ţesături, altele aveau umerii goi încadraţi în blănuri scumpe.

În rîndurile acestea strălucite păşeau cîţiva seniori şi cîţiva pictori veneţieni, întruchipînd oaspeţi, poetic înfăşuraţi în mantiile lor italieneşti, purpurii sau negre. Aceste personaje călăuzeau imaginaţia spre oraşul lagunelor şi de acolo, departe, spre toate ţărmurile Mării Mediterane.

O nouă serie de trompeţi şi ţimbalişti, deasupra cărora flutura vulturul bicefal, introduse în sfîrşit lumea imperiului, cu toată vitejia şi măreţia lui adunată în jurul împăratului. O ceată de lăncieri pedeştri, cu un căpitan voinic în frunte, oferi numaidecît un tablou viu al acelei epoci bîntuită de război şi a unor naţiuni agitate, sălbatice şi iubitoare de cîntece. Prin pădurea de suliţe lungi de optsprezece picioare, sub care mărşăluiau, privirea lăuntrică vedea întinzîndu-se munţi şi văi, păduri şi cîmpii şi cetăţi, meleaguri germane şi străine. Ceata războinicilor, alcătuită din tineri şi din cîţiva şnapani

mai în vîrstă, se obișnuise atît de repede cu costumele, obiceiurile și cîntecele indicate de modelele istorice, încît după această serbare se alcătui o cultură lăncierească proprie în vorbe și imagini, iar grumazurile goale și arse de soare, veșmintele bufante tăiate în fîșii și spadele scurte putură fi văzute pretutindeni multă vreme.

Lucrurile se desfășoară acum din nou într-o atmosferă mai solemnă și mai calmă. Patru paji cu stemele Burgundiei, Olandei, Flandrei și Austriei, apoi patru cavaleri cu stindardele Stiriei, Tirolului, Hasburgilor și cu steagul imperial își făcură apariția urmați de un spătar și de doi heralzi. După garda personală a împăratului, înarmată cu săbii lungi, venea o ceată de paji cu pieptare scurte, brodate cu aur și purtînd pocale de aur, avînd în frunte pe paharnicul imperial urmat de vînători și șoimari, precedat de marele maestru de vînătoare. Purtătorii de torțe cu fețele acoperite de rețele de fier îl înconjurau pe împărat. În haină și mantie de hermină, din stofă de aur împletită cu negru, purtînd armură de aur și pe beretă coroana regală, Maximilian I pășea cu un aer eroic cu fața îndreptată spre cei care întruchipau eroismul, cavalerismul și inteligența. Același lucru se putea spune despre cel care era portretul viu al împăratului. Căci pentru a-l întruchipa pe împărat se găsise un tînăr pictor originar din cel mai îndepărtate regiuni de graniță ale fostului imperiu, care la chip și la înfățișare părea făcut fără nici un fel de adaus pentru acest rol.

Imediat după împărat venea veselul său sfetnic, Kunz von der Rosen, dar nu în chip de bufon, ci de erou înțelept și gata să apere o înțelepciune capricioasă. Era îmbrăcat de sus pînă jos în catifea roșie trandafirie, strînsă pe corp, dar cu partea de sus a mînecilor bufante și crestate. Pe cap purta o pălărioară albastră-azurie cu o cunună alcătuită din cîte un trandafir și un clopoțel de aur, înșirate unul lîngă altul ; în schimb, pe șold, prins de un centiron trandafiriu, atîrna un palos lat și lung din oțel bun. Întocmai ca eroul și împăratul său, nu era atît un poet cît o poezie.

Îmbrăcați în oțel și zăngănindu-și armele, se apropiau acum strălucitii comandanți de oști ai imperiului,

cei care luptaseră şi-şi vărsaseră sîngele pe cîmpia din Lüneburg şi în vechea Romă, în Pirinei şi la Dunărea turcească, paharnicul şi guvernatorul Siegmund von Dietrichstein [1] şi juristul Ulrich von Schellenberg [2], care a ajuns temporar comandant de oşti, apoi Georg von Frundsberg [3], Erich von Braunschweig [4], Franz von Sikkingen [5], cei doi prieteni Roggendorf şi Salm [6], Andreas von Sonnenburg, Rudolf von Anhalt [7] şi ceilalţi, toţi avînd purtătorii lor de arme şi de trofee, păşind în umbra steagurilor, pe care erau trecute numele bătăliile şi asediilor şi fiind însoţiţi de panouri cu lozinci îndrăzneţe sau înţeles nobil.

Din acest alai făceau parte mai cu seamă bărbaţi frumoşi şi viguroşi, pentru că în rîndurile lui intraseră în special oameni care, făurari ai propriului lor noroc, ajunseseră prin luptă pe culmile vieţii şi ale succesului şi erau din toate punctele de vedere potriviţi să reprezinte cea mai mare destoinicie.

Făcusem cîţiva paşi înainte ieşind din colţul meu ascuns pentru a putea vedea mai bine cortegiul ce trecea prin faţa noastră, şi mîncam din ochi spectacolul. Uitînd cu totul de propria mea participare la petrecere, mă desfătam privind această splendoare. Mi se părea că sînt şi eu un urmaş al foştilor contemporani ai imperiului şi respiram plin de o bucurie mîndră, care creşcu şi mai mult cînd, printre sfetnicii învăţaţi ai regelui, păşi celebrul Willibald Pickheimer [8]; în aşa-numitul război suab, acesta condusese oastea de ajutor nürnberghez în armatele reunite de Maximilian împotriva elveţieni-

[1] *Siegmund von Dietrichstein* (1427—1469) — marele duce Sigmund al II-lea al Austriei.

[2] *Ulrich von Schellenberg* (1487—1558) — însemnat conducător de oşti.

[3] *Georg von Frundsberg* (1470—1528) — comandant de oşti sub Maximilian I.

[4] *Erich von Braunschweig* (1470—1540) — comandant de oşti

[5] *Franz von Sickingen* (1481—1523) — cavaler şi mercenar.

[6] *Niclas Salm* (1459—1530) — comandant de oşti, a comandat în 1529 apărarea Vienei contra turcilor.

[7] *Rudolf von Anhalt* (cca 1466—1510) — comandant de oşti al lui Maximilian I.

[8] *Willibald Pickheimer* (1470—1530) — umanist, autorul unei lucrări despre independenţa Elveţiei.

lor și descrisese această campanie. Căci mi-am amintit deodată cum acest rege cavaler, cu toți războinicii lui, trebuie să coboare drapelul imperial, ridicat împotriva străbunilor mei, cînd încercase să realipească patria mea la imperiu și fusese nevoit să se retragă fără succes, plîngîndu-se că nu-i putea bate pe elvețieni fără ajutorul elvețienilor. În felul acesta m-am putut lăsa netulburat în voia tuturor autosatisfacțiilor naționale, fără să mă mai gîndesc că gălețile soartei urcă și coboară necontenit și că, în ce privește pe bătrînii mei confederați, deși atît de curajoși, erau prea puțin iubiți și apreciați de toți vecinii lor.

Era cît pe ce să nu-mi dau seama că lungul alai al ultimilor cavaleri se apropia de sfîrșit și, în timp ce cetele celor care defilau pînă atunci se încrucișau într-un ocol mare, mascarada se și apropia cu zarvă și că ea avea să prezinte pe aroganții trăzniți, flecari și ființe cu temperament de cometă care se aflau printre artiști.

Alaiul de vis era deschis de maestrul mascaradei, încălecînd pe un măgar îndărătnic. În spatele lui dansau bufonii în haine pestrițe : Gylyme, Pöck și Guggerillis, piticii păcălici Metterschi și Duweindl și mulți alți bufoni, printre care mă furișasem și eu în chip de bufon destul de liniștit. În urma noastră venea purtătorul tirsului, cu cunună pe cap, conducînd ceata de muzicanți păroși, cu coarne și cozi. Îmbrăcați în piei de țap, sărind și țopăind după muzica pe care o cîntau chiar ei, acești cheflii executau o muzică străveche, alcătuită din țipete și mormăieli ciudate, fluierînd și fornăind cînd în octavă, cînd în chinte stridente, sărind de la sunetele cele mai înalte la cele mai joase.

Conducătorul alaiului lui Bachus pășea înainte, ținînd un tirs de aur, învelit în frunze. O cunună de struguri vineți îi umbrea fruntea învăpăiată ; de pe umeri fîlfîia și se unduia povara sărbătorească a veșmîntului alcătuit din panglici și mătase pestriță în dungi de toate culorile, care-l înfășura pînă la picioare și-i ascundeau în unduirile lui trupul zvelt. Numai în picioare purta sandale de aur. Podgoreni îmbrăcați jumătate în stil medieval, jumătate în stil antic, mișunau în jurul solilor

biblici din Țara Făgăduinței, care purtau un ciorchine mare de strugure pe un băț foarte îndoit și erau urmați de patru bărbați încă robuști, care între patru molizi ridicați duceau un ciorchine și mai mare. Celelalte personaje, nelipsite la orice bacanală, purtînd cupe și cești, înaintau împingînd carul zeului încununat ca un efeb, deasupra căruia se boltea un cer de struguri vineți.

În fața carului triumfal al lui Venus, care venea apoi, pășeau, întruchipînd pe slujitorii lui Marte, doi băieți delicați în costume de lăncieri, cu tobe și fluiere și purtînd pălării crestate din pene date spre ceafă astfel că penele de diferite culori ajungeau pînă la pămînt. Ei cîntau cu solemnitate strengărească un marș războinic, flautul repetînd într-una, mai curînd cu blîndețe decît cu stridență, același motiv melancolic. Regi cu coarne și sceptre, cerșetori zdrențăroși cu traiste, popi și evrei, turci și mauri, tineri și moșnegi trăgeau carul. Venus era întinsă în acest car și nu era alta decît frumoasa Rosalie, aproape culcată pe un pat de trandafiri, sub un frunzar transparent. Avea o rochie de mătase purpurie, dar croită ca rochia de sărbătoare a unei patriciene din vremea aceea, cam după modelul personajelor mitologice desenate de Albrecht Dürer. Stofa grea respecta cu fidelitate pînă și draparea somptuoasă și frîntă a mînecilor largi și lungi și a trenei regești, și o largă pălărie de catifea purpurie cu boruri largi, mărginite de pene albe, arunca umbră peste chipul ei, luminat de razele unei stele de aur. În mînă ținea un glob pămîntesc de aur, pe care doi porumbei băteau din aripi și se giugiuleau. De ambele părți ale cerului printre prizonierii ei, înaintau filozoful păgîn Aristotel și poetul creștin Dante Alighieri, care, cu o atitudine dintre cele mai demne îi serveau drept pază și ajutor. Ea însă se uita din cînd în cînd înapoi, fiindcă imediat după carul ei venea voinicul Erikson în costum de sălbatic, cu șoldurile și fruntea acoperite de un frunziș des de stejar, cu o blană de urs aruncată pe umeri, care introducea alaiul Dianei. În urma lui venea un mare număr de vînători cu ramuri verzi la pălării și pe glugi, cu mari cornuri de vînătoare îmbrăcate în frunze, cu hainele de vînătoare

garnisite cu blănі de dihor, capete de rîs, picioare de căprioară şi colţi de mistreţ. Unii aveau pe lîngă ei dulăi şi ogari, alţii, cu cîrlige prinse de centură, purtau căpriori pe spinare, alţii cocoşi de munte şi mănunchi de fazani, iar alţii cărau pe tărgi urşi, mistreţi şi cerbi cu colţi, coarne şi copite argintate. Apoi o ceată de sălbatici aduse o pădure mişcătoare cu pomi înfrunziţi de cele mai diferite specii, în care se căţărau veveriţe şi păsări îşi făceau cuiburi. Printre ramurile acestei păduri se vedea strălucind silueta argintie a Dianei, a zveltei Agnes, aşa cum o îmbrăcase şi o împodobise Lys. De carul ei atîrnau tot felul de sălbăticiuni, tivindu-i marginile cu coarne poleite şi pene de diferite culori. Diana purta arcul şi săgeata şi şedea pe o stîncă, din care curgea un izvor sărind într-un bazin cu stalactite ; sălbatici, vînători şi nimfe într-o învălmăşeală divers colorată, se apropiau să-şi stingă setea bînd din mîinile făcute căuş.

Agnes purta un veşmînt din stofă de argint strîns pe corp pînă la şolduri, astfel că formele ei mlădioase păreau turnate din acest metal. Sînul mic şi bine conturat părea lucrat cu graţie de un argintar. Un cordon verde de crep se încolăcea de cîteva ori în jurul taliei, veşmîntul ei revărsîndu-se apoi larg şi în cute, suflecat în cîteva locuri, ajungînd totuşi pînă jos, la picioarele care se zăreau sfioase în sandale de argint. În părul negru, pieptănat strîns după moda grecească, secera strălucitoare a lunii abia se vedea şi cînd fata îşi înălţa uşor capul, pletele ei o ascundeau de tot. Chipul lui Agnes era alb ca lumina lunii şi mai palid ca de obicei ; ochii aveau o scînteiere întunecoasă şi-l căutau pe iubitul ei, în timp ce în pieptul acela, scînteietor ca argintul, hotărîrea cutezătoare pe care o luase făcea să-i bată inima cu putere.

Dar iubitul ei Lys, care hotărîse să facă parte din alaiul unui rege sirian din vechime, amator de vînătoare, pentru a fi în apropierea Dianei sale, o părăsise zărind-o pe Rosalie-Venus, şi se amestecă în cortegiul triumfal al acesteia, privind-o neîncetat ca un lunatic şi, fără să-şi dea seama ce face, nu se mai depărta cu un pas de carul ei.

În ce mă privește, credincios vechii mele porecle, mă gătisem în niște haine de bufon, verzi ca frunza și-mi încolăcisem în jurul tichiei de nebun o împletitură de ciulini și de ramuri de ilice cu boabe roșii. Cînd am văzut cum stau lucrurile, sau mai bine zis cum merg, am profitat de acest costum oarecum vînătoresc pentru a mă furișa din cînd în cînd prin pădurea mobilă, dornic să rămîn în preajma bietei Diana, deoarece nu mai avea alt prieten lîngă ea ; căci Erikson, sălbaticul, își ațintea privirile asupra lui Lys și a lui Venus, fără totuși să-și piardă prea tare liniștea sufletească.

După imaginile Greciei meridionale urma basmul nordic german, întruchipat de alaiul regelui munților. Un munte de minereuri și cristale se înălța în carul său, deasupra căruia trona trupul uriaș înveșmîntat în blană cenușie ; barba și părul, albe ca neaua, coborau pînă peste șolduri, învelindu-le. Pe cap purta o coroană de aur, înaltă și crestată. În jurul său se furișau gnomi mici, niște băieței adevărați, care săpau în peșteri și tuneluri ; dar un mic spiriduș, așezat în față, cu o lampă de miner pe cap, cu ciocanul în mînă, era de fapt un artist. înalt doar de trei șchioape, deși adult, bine făcut și delicat, cu o fețișoară bărbătească frumoasă, cu ochi albaștri și un mic cioc blond. Mica făptură, asemănătoare cu un personaj de basm, nu era o simplă ciudățenie, ci un pictor serios și renumit, o mărturie vie că din această lume artistică vastă făceau parte nu numai toate structurile unui mare popor, ci și toate aspectele fizice.

În același car, în spatele regelui munților, un meșter bătea mici monezi comemorative din argint și cupru strălucitor în amintirea serbării ; un baĭaur le scuipa într-un bazin zăngănitor, și doi paji, cu numele de Aur și Argint, le aruncau apoi mulțimii de privitori. În urma tuturor, se furișa singuratic bufonul Gülichisch, scuturîndu-și cu tristețe punga goală.

Bineînțeles că bufonul cel șchiop era urmat îndeaproape de primele șiruri ale strălucitorului alai, care defilă iar. Trecură din nou breslele, vechiul Nürnberg, împăratul și imperiul, lumea basmelor, apoi totul se re-

petă a treia oară și Lys continua să meargă lîngă carul lui Venus, Erikson păşea atent în spate, iar Agnes, care, din pădurea ei, nu putea vedea nimic din cele ce se petreceau, se uita nedumerită în jur, sau își cobora întristată privirile.

Mulțimea se alinie acum într-o ordine strînsă și intonă din toate puterile un cîntec de sărbătoare, pentru a-l proslăvi pe adevăratul rege, sub al cărui patronaj se desfășura de fapt această lume de vis. Apoi lungul cortegiu defilă prin fața familiei suveranului, adunată în sala lojilor, și prin culoare acoperite intră în palatul regal, străbătîndu-i sălile și coridoarele înțesate de spectatori. Satisfăcut, ba chiar arătînd a fi încîntat, monarhul care considera probabil că bucuria zgomotoasă și colorată a acelei sărbători era într-o oarecare măsură o răsplată a propriilor lui merite ședea pe un scaun de aur în mijlocul alor săi și se uita cu atenție la figurile alaiului care trecea prin fața lui, aruncînd cîte o glumă unora. Cînd m-am apropiat și eu, mi-am adus aminte că aveam de lichidat o mică socoteală cu el. Căci cu puțin timp în urmă, într-o seară cînd, după sfatul cotarului amator de băutură, treceam în amurg pe o stradă liniștită, ducîndu-mă să-mi beau păhărelul cotidian, m-am întîlnit cu un necunoscut zvelt și slab care mergea repede, dar care se opri brusc și mă întrebă, pe mine, care treceam fără să-i dau atenție, de ce nu-i acordam cinstea cuvenită ? L-am privit uimit ; dar el îmi și scosese pălăria din cap și mi-o vîrîse în mînă spunînd „Nu mă cunoști ? Eu sînt regele !“ după care-și continuase drumul în lumina amurgului. Mi-am pus iar pălăria, am privit și mai uluit în urma trecătorului cu aspect de nălucă și m-am întrebat ce trebuia să fac. În cele din urmă mi-am spus că, dacă fusese un glumeț care făcuse o glumă, onoarea mea nu era în joc, dacă fusese într-adevăr regele, nici pe-atît ; căci dacă nimeni n-are voie să jignească regii, nici ei nu pot jigni și insulta pe cineva, întrucît bunul lor plac suprimă consecințele obișnuite. De data asta, în timp ce treceam prin fața lui, mi-am dat imediat seama că în seara aceea fusese regele. Profitînd de libertatea de care se bucură nebunii, am ieșit din rîndurile alaiului, m-am apropiat de el,

mi-am întins capul și am strigat vesel : „Ei, frate rege ! De ce nu-mi iei pălăria ?" Regele mă privi cu atenție, își aminti evident despre ce era vorba și mai înțelese că făcusem aluzie la ciulinii și la ilicele de care s-ar fi zgîriat. Dar fără să spună un cuvînt, apucă zîmbind cu degetele lui subțiri doi clopoței de pe tichia mea, îi ridică încetișor lăsîndu-mă cu capul gol, apoi îi coborî iar, tot atît de blînd. Atunci mi-am dat seama că nu era nimic de făcut, am lăsat treaba baltă și m-am cărăbănit mai departe.

Pe scările monumentale, pe sub arcade și prin sălile cu coloane, în piețele luminate de torțe, înțesate de valuri de orășeni, artiștii treceau pretutindeni pe lîngă operele lor, pînă ce alaiul se revărsă într-o clădire mare, destinată petrecerii și ale cărei săli erau pregătite și împodobite pentru cele ce mai aveau să urmeze. Sala cea mai mare fusese pregătită pentru banchet, joc și dans și anume exact în stilul epocii sărbătorite, cu un șir de nișe și de încăperi transformate în grădini, în care să se poată instala grupuri izolate.

După ce bucuria generală stîrnită de mîncare ajunse într-un stadiu destul de avansat, jocurile și dansurile de tot felul începură numaidecît pretutindeni. Într-o sală mai mică, maeștrii cîntăreți își țineau cursurile de canto cu ușile deschise. După obiceiurile breslei, se organizau întreceri de canto, cîte un coleg de școală sau un cîntăreț era declarat maestru și așa mai departe. Poeziile prezentate conțineau în mod special critici răutăcioase, ironii arogante sau caracterizări adresate oamenilor și școlilor, proteste împotriva nedreptăților sociale, dar și elogii privitoare la tot ceea ce nu putea fi contestat, la tot ce era admis. Era, ca să spunem așa, o răfuială generală, în vederea căreia fiecare curent și fiecare personalitate își avea printre cîntăreți cîte un reprezentant cu răspunsul pregătit. Conținutul însuflețitelor versuri satirice se deosebea ciudat prin forma în care se prezenta. Pentru că, în timp ce toți cîntăreții executau aceleași versuri, monotone și seci, dîndu-le drept ale lor proprii, fiecare în parte era totuși chemat să se producă prin anunțarea unui nou mod. Se cîntă în stilul jeluitor și înfocat al lui Orfeu, în stilul pieii

galbene de leu, al pietrei negre de agat, al ariciului, în stilul închis al coifului, în stilul înalt al muntelui, în stilul strîmb al zincului, în stilul neted al mătăsii, în stilul paiului, în stilul ascuțit a potricalei, în stilul bont al pensulei, în stilul albastru berlinez, în stilul renan al mustarului, în stilul scînteietor al clopotului din turn, în stilul acru al lămîii, în stilul viscos al mierei etc. Cînd după aceste anunțuri pompoase se auzea mereu același cîntec vechi și monoton, răsunau hohote puternice de rîs. Unii cîntăreți se inspirau direct din clipa de față ; așa un cizmar se răzbună de trufia cu care o nobilă doamnă, credincioasă rolului ei, îi refuzase tocmai invitația la dans, preamărind favorurile pe care le poți obține de la multe doamne drăguțe dacă știi cum să le iei, la care un tăbăcar răspunse pe șleau la vechea întrebare care din două, îndrăzneala sau modestia, te duc mai repede la țintă, și un cerar declară în cele din urmă că femeile sînt niște ființe care preferă totdeauna unul din procedee cînd nu-l pot avea pe celălalt la îndemînă.

Doamna Venus, care participa cu o parte a suitei sale la reprezentația școalei de canto, nu avea voie să asculte lucruri atît de grosolane. De aceea se retrase cu indignare prefăcută într-o încăpere laterală, unde își stabili curtea la care se adăugaseră cîteva femei grațioase.

Într-o nișă verde din imediata apropiere își instalaseră sediul și vînătorii, și cîteva nimfe tinere îi țineau de urît Dianei. Totuși de cele mai multe ori o părăseau și zburau la dans în tovărășia sălbaticilor vînători. Iată de ce m-am apropiat mai des de Agnes și stînd cu ea de vorbă, sau făcîndu-i mici servicii obișnuite am încercat pe cît era cu putință s-o împiedic să se simtă părăsită pînă la producerea schimbărilor sperate. Erikson umbla încolo și încoace ; din cauza costumului său de sălbatic nu prea putea să danseze și nici să se apropie prea mult de femei. Rolul acesta îi fusese impus din motive de forță majoră, survenite în ultimele zile, și el îl acceptase fără neplăcere pentru că-l despărțea oarecum de doamna Rosalie și deci relațiile dintre ei nu puteau ajunge prea devreme publice, lucru cu care Rosalie fusese de acord. Acum însă, regreta aproape că

procedase astfel, văzînd că Lys se apropia tot mai des şi mai mult de ea, că ea glumea, rîdea, împrăştia farmec plăcut în jur, punînd acestui infidel, care-i ţinea de urît, cu mult zel, întrebări naive şi graţioase, menite să-i întreţină agitaţia a cărei orbire ea n-o bănuia, fiindcă trăia într-o stare de frumoasă certitudine. Nici Lys şi nici Erikson nu remarcau privirea aparent întîmplătoare şi fugitivă, dar satisfăcută, cu care, în mijlocul discuţiei, Rosalie urmărea silueta sălbaticului, ori de cîte ori acesta trecea la oarecare depărtare de ei.

Agnes şedea de mult lîngă mine fără să spună o vorbă, în timp ce clipele preţioase ale acestei nopţi treceau iremediabil. Cu pieptul clocotind de simţăminte violente, îşi legăna capul cu bucle negre, şi numai uneori îşi arunca privirea arzătoare spre Lys şi Rosalie, în timp ce alteori se uita liniştită şi mirată în această direcţie, dar vedea mereu acelaşi spectacol. În cele din urmă, am amuţit şi eu şi m-am cufundat în gînduri tulburi cu privire la o slăbiciune atît de mare a prietenului pe care-l preţuiam atît de mult. Nemiloasa lui nestatornicie, care se transforma într-o îndrăzneală obraznică, mă neliniştea ca un fenomen natural înspăimîntător şi sufeream aşa cum suferi în vis cînd vezi prăbuşindu-se un om fără cunoştinţă într-o prăpastie.

Un oftat adînc mă trezi ; Agnes îi văzuse pe Lys şi pe Rosalie pornind la dans, căci în sala principală de alături se dansa cu zgomot, în valuri. Pe neaşteptate îmi ceru s-o duc şi pe ea la dans. Am început să ne învîrtim în mulţimea strălucitoare şi multicoloră şi ne-am întîlnit de două ori cu trandafiria Venus a cărei rochie de purpură flutura, învăluindu-l din cînd în cînd pe Lys, care dansa cu ea. El ne salută vesel şi satisfăcut, aşa cum saluţi nişte copii care par să se distreze bine. Ne-am întîlnit cu toţii la sfîrşitul valsului ; lui Venus îi plăcu fata aceea gingaşă şi o rugă să rămînă lîngă ea, în timp ce eu trebuia să particip la jocurile bufonilor, care începeau după dansul terminat.

Kunz von Rosen îi ducea prin mulţime pe toţi bufonii prezenţi legaţi de o frînghie lungă. Fiecare din ei purta scrisă pe o tablă numele nebuniei sale ; dintre cele mai uşoare, veselul consiliu alese nouă grele şi le

așează ca pe niște popice în fața împăratului. În fața privirilor tuturor stăteau acum trufia, invidia, mojicia, mindria, polimatia, mania comparației, autooglindirea, încăpățînarea și nestatornicia. Cu o bilă mare, pe care cu gesturi de violență comică ceilalți nebuni o rostogoliră în direcția noastră, unii cavaleri și unii burghezi încercară să tragă în cei nouă nebuni-popice, dar nici unul din ei nu se clatină, pînă ce în sfîrșit eroicul Max, care reprezenta întregul popor german, îi trînti pe toți dintr-o aruncătură, făcîndu-i să cadă unul peste altul.

După această cădere urmă o înviere nostimă, Kunz prezentînd drept răsplată regelui victorios statuile neînviate ale lumii vechi și ridicîndu-i apoi pe nebunii căzuți pentru a alcătui un grup al Niobei [1], care, pe timpul lui Maximilian era încă firește îngropat în pămînt. Din grupul tragic se desfăcu pe neașteptate un grup al grațiilor alcătuit din trei nebuni tineri, eleganți și delicați. După ce se rotiră o dată, unul din ei dispăru și ceilalți doi se îmbrățișară în chip de Amor și Psiche, pînă ce ambii se făcură nevăzuți, rămînînd doar un Narcis. Dar și acesta dispăru, în locul lui rămînînd întins pe jos piticul cel mai mic în rolul unui luptător muribund. Juca atît de perfect, încît toți spectatorii fură mișcați și izbucniră în aplauze puternice, iar nebunii se repeziră cu toții la el, îl ridicară o dată cu farfuria de pește întoarsă pe care zăcea și-l purtară în triumf afară.

Pe urmă apăru grupul lui Laokoon, reprezentat de Erikson, de doi tineri satiri și de doi șerpi mari, făcuți din sîrmă și pînză. Nu era puțin lucru să stai încremenit cu mușchii încordați în poziția obligatorie, care deveni și mai dificilă cînd, dîndu-și capul pe spate într-o mișcare convulsivă, Erikson își întoarse la un moment dat privirile într-o parte și văzu apărînd în clipa aceea, în cîmpul lui vizual, pe Rosalie la brațul lui Lys, întorcîndu-se zîmbind, dar în treacăt, spre el, apoi pierzîndu-se în învălmășeală flecărind cu cavalerul ei. Mai auzi pe cineva spunînd în apropiere: „Frumoasa Venus se

[1] Niobe, fiica lui Tantalus. Mîndră de cei șapte fii și șapte fiice ale sale a sfidat-o pe zeița Leto. Apolo și Artemis, copiii zeiței, au răzbunat-o ucigînd cu săgețile toți copiii Niobei.

tot plimbă cu bogătaşul acela flamand sau frizian sau ce-o fi ! De altfel e destul de arătos şi ea s-o fi gîndind că frumuseţea şi bogăţia laolaltă nu strică !".

Îndată ce scăpă de şerpi şi se pomeni liber, Erikson începu să se agite furtunos prin casă cerşind de la cunoscuţii care chefuiau cîteva articole de îmbrăcăminte de care se puteau lipsi. Îmbrăcat în mod bizar, jumătate episcop, jumătate vînător şi sălbatic, cu capul încă încununat de frunze, îi căută pe dispăruţi şi-i găsi în cercul mai mare, în care se adunaseră laolaltă oamenii lui Bachus, curtea lui Venus şi vînătorii. Erikson nu era gelos şi se ruşina chiar la gîndul că ar putea fi, pentru că gelozia, justificată sau nu, distruge demnitatea de care are nevoie o dragoste adevărată. Ştia numai că totul e cu putinţă pe lume şi că lucrurile cele mai pline de consecinţe depind deseori de o mică neglijenţă, care poate să schimbe o situaţie în mod inutil. În plus, pe vremea aceea nu ştia încă ce anume ar putea s-o supere mai curînd pe Rosalie să-l vadă calm sau neliniştit. Căci dacă-şi dădea silinţă să suporte în mod atît de public curtea olandezului, avînd o intenţie ascunsă, Erikson trebuia să facă şi el un efort înţelept de a înţelege o asemenea pildă.

Dar hotărîrea lui Erikson de a-şi păstra calmul ieşi învingătoare cînd văzu perechea dispărută instalată în cercul nostru de personaje mitologice. Luă şi el loc foarte liniştit în apropiere, dar curînd fu nevoit să-şi încordeze iar atenţia. Lys discuta despre lucruri simple, ba chiar indiferente, dar pe tonul acela direct şi adresîndu-se cu familiaritate femeii, adică aşa cum fac cuceritorii de acest gen, pentru a-i obişnui din timp pe ceilalţi cu inevitabilul. Erikson tolera multe din partea lui, fără să-l condamne ; acum însă se întreba, totuşi, dacă nu cumva prietenul său făcea parte dintre acei nerozi, a căror virtuozitate constă în a fura ceasuri de aur, sau a-i sufla altuia femeia. Există doar, îşi spunea el, la ambele sexe asemenea animale răpitoare şi dornice de variaţie, care sînt fericite numai cînd distrug fericirea altuia ! Bineînţeles, ei nu iau decît ceea ce pot să obţină, dar de cele mai multe ori marfa e pe măsura lor ! Numai că de data asta ar fi într-adevăr păcat ! Şi el o privi

cu nouă îngrijorare și cu uimire pe doamna Rosalie, care-l asculta pe Lys cu o grație inalterabilă și-l îndemna cu un zîmbet irezistibil să rostească lucruri inteligente și pline de siguranță. Adîncit în această ocupație, el nu putea să observe ce se petrecea cu Agnes și nici că, trimis de ea, mă apropiasem în repetate rînduri de Lys, rugîndu-l încet dar insistent, să danseze o singură dată cu ea. Cum Lys făcuse tocmai o mică pauză, tresări ca un cocoș de munte în momentul împerecherii, dar nu ca să-și ia zborul, ci ca să mă repeadă cu vocea înăbușită : „Ce obicei mai e și ăsta la o fată tînără ? Dansați amîndoi și lăsați-mă în pace !".

M-am îndreptat spre Agnes ca s-o consolez și s-o duc cu vorba atît cît se putea pe biata ființă îndurerată. Dar Erikson, căruia în timp ce eu vorbeam cu Lys, Rosalie îi șoptise cîteva cuvinte ce părură să-l învioreze, mi-o luase înainte. El conduse silueta strălucitoare a tinerei fete în rîndurile dansatorilor și începu să danseze cu ea, viguros și ușor totodată, Agnes zburînd cu propriile-i puteri încolo și încoace, de parcă gleznele ei fine ar fi fost de oțel. Pe urmă fu invitată de domnul Franz von Sickingen, care nu era încă dispus să se lase îngropat într-o ladă cu armuri. Evoluă și în dansul cu figuri, răspîndind din nou un farmec atît de ciudat încît însuși marele maestru Dürer intră în competiție și, credincios rolului său, nu-și mai luă ochii de la ea. își scoase blocul și începu să deseneze cu încordare. Această idee inteligentă stîrni o deosebită bucurie ; toată lumea se opri și se adună cu un aer aprobator, aproape respectuos, de parcă bătrînul artist în persoană și-ar fi făcut apariția și ar fi început să deseneze.

Dar omagiile primite de Agnes în ziua aceea nu atinseseră încă apogeul ; trecînd pe acolo Weisskönig [1], împăratul, ceru suitei sale să-i spună despre ce este vorba, să i-o prezinte pe zvelta Diana și-l rugă grațios pe von Sickingen s-o lase să facă o plimbare cu el. În sunetele întregii orchestre, Agnes trecu la brațul regelui de vis

[1] *Weisskönig* — **Maximilian I, denumit așa după o biografie pe care și-a scris-o singur și a semnat-o secretarul său particular.**

prin sală, în timp ce pretutindeni în calea ei, cavalerii, nobilele doamne şi patricienele se înclinau, iar burghezii îşi scoteau bonetele.

Cînd, înconjurată de o suită atît de strălucită şi după ce împăratul o încredinţă solemn lui Sickingen, iar acesta lui Erikson, Agnes fu condusă la locul ei, faţa i se roşise ca o floare de emoţie şi de speranţă. Singur iubitul ei nu văzuse nimic şi nici nu-i remarcase întoarcerea. Între timp, Rosalie îşi scosese pălăria largă cu pene, i-o dăduse lui Lys s-o ţină şi stînd aşa, cu capul descoperit, potrivindu-şi părul de ambrozie cu degetele albe, frumuseţea ei îl scoase iar din minţi.

Agnes păli, se întoarse spre mine şi mă rugă să-i spun lui Lys că doreşte că fie condusă acasă. El veni imediat, îi aduse paltonul călduros şi şoşonii şi cînd o văzu bine înfofolită, o conduse în curte, făcîndu-mi semn, îi trecu braţul după braţul meu şi luîndu-şi rămas bun cu părintească amabilitate de la fată, mă rugă s-o conduc acasă pe mica lui protejată şi să fiu grijuliu şi atent cu ea.

Îndată după ce ne strînse mîinile la amîndoi, dispăru iar în mulţimea care urca şi cobora scările largi.

Acum eram amîndoi pe stradă ; trăsura care o adusese pe Agnes împreună cu hotărîrile ei sentimentale nu era de găsit şi, după ce aruncă o privire tristă spre casa luminată şi plină de cîntece, îi întoarse spatele cu şi mai multă tristeţe şi, însoţită de mine, porni pe drumul de întoarcere pe străzile liniştite, pe care începea să se lumineze de ziuă.

Îşi ţinea căpşorul adînc plecat ; în mînă ducea, fără să-şi dea seama, cheia cea mare de la poartă, o piesă veche, pe care, distrat, Lys i-o dăduse ei, în loc să mi-o dea mie. Agnes strîngea cu putere cheia în pumn gîndindu-se cu amărăciune că Lys îi dăduse bucata aceea de fier rece şi ruginit ; era totuşi ceva ce venea de la el, căci în afară de asta, nu-i acordase prea multă atenţie în ziua aceea. La banchet, fata nu mîncase aproape nimic şi după aceea nu dusese la gură decît picul ce avusesem eu grijă să i-l ofer.

Cînd am ajuns în faţa casei, Agnes s-a oprit tăcută şi a rămas nemişcată, deşi am întrebat-o de cîteva ori dacă să trag clopotul sau mai curînd să lovesc cu ciocanul în formă de graţioasă nereidă şi abia cînd am descoperit cheia în mîna ei, am descuiat şi am rugat-o să intre. Atunci mi-a înconjurat încet gîtul cu amîndouă mîinile şi a început întîi să suspine ca prin vis, apoi să lupte cu lacrimile care nu voiau să pornească. Paltonul îi căzu de pe umeri ; am vrut să-l prind, dar am renunţat, am îmbrăţişat-o frăţeşte şi am mîngîiat-o pe cap şi pe gît, pentru că nu puteam ajunge la obraji. În sînul ei delicat de argint, care era lipit de mine, simţeam, auzeam urcînd suspinele şi inima bătînd ; era ca susurul unui izvor ascuns pe care-l poţi auzi în pădure cînd eşti culcat pe jos. Răsuflarea ei fierbinte îmi năvălea în ureche şi mi se părea că trăiesc cu adevărat o tristă poveste fericită, din acelea despre care vorbesc cîntecele vechi şi, fără să vreau, am oftat şi eu. În fine, biata fiinţă izbuti să plîngă şi începu să hohotească cu sughiţuri. Sunetele fireşti de jale nicidecum frumoase, dar deosebit de mişcătoare, asemenea suferinţelor unui copil, se adunau şi se spărgeau în gîtlejul delicat, foarte aproape de urechea mea. Agnes îşi roti capul şi-l aruncă pe celălalt umăr al meu, şi, pe negîndite, ca pentru a confirma durerea, mi-am sprijinit capul de al ei. Dar ciulinii şi ilicii de pe tichia mea i-au înţepat gîtul şi obrajii, ea s-a tras înapoi, s-a dezmeticit şi şi-a dat brusc seama cu cine era. Şi mai dezamăgită, fata continua să plîngă, cu privirile aţintite într-o parte. I-am pus paltonul pe braţ numai să-i dau o ocupaţie, am condus-o cu blîndeţe pînă la scară, apoi am ieşit, trăgînd uşa după mine. În casă domnea încă linişte, mama lui Agnes părea cufundată într-un somn adînc şi o auzeam doar pe ea cum urcă scara suspinînd şi poticnindu-se mereu de trepte. În cele din urmă am plecat şi m-am întors cu paşi rari la petrecere.

BĂTĂLIA NEBUNILOR

Soarele tocmai răsărea cînd am intrat în sală. Femeile și bărbații mai în vîrstă plecaseră ; în schimb tinerii, în cea mai bună dispoziție, fremătau pregătindu-se să urce în trăsuri pentru ca, fără să se odihnească, să plece imediat la țară și să continue petrecerea în casele și grădinile pădurarilor, care se înșirau de o parte și de alta a unui riu larg care venea de la munte.

Rosalie avea în locul ăcela o casă de țară, și-i invitase pentru după masă pe veselii participanți la mascaradă, făgăduind că va fi acolo și-și va face oficiul de gazdă ospitalieră. Cîteva femei fuseseră rugate în mod special — și ele se învoiseră, fiindcă o dată e carnaval — să vină îmbrăcate în vechiul port. Căci voiau și ele să profite cît mai mult cu putință de strălucirea acelei situații excepționale.

Erikson se dusese acasă pentru a se îmbrăca în haine obișnuite, pe care însă le alese cu mai multă grijă decît în alte zile. Cum Rosalie apăru și ea mai tîrziu într-o toaletă modernă, potrivită cu anotimpul și cu ziua aceea, se putea presupune că era vorba de o înțelegere sau de o comuniune de sentimente, ambele fiind indicii limpezi care nu scăpară observatorilor cu sînge rece.

Lys se repezise și el pînă acasă, deși cu intenții de altă natură. Pe vremuri, comandase pentru studiile sale în vederea tabloului lui Solomon un vechi costum de rege oriental ; veșmîntul lung din batist fin se revărsa în falduri și era garnisit cu găietane, ciucuri și franjuri purpurii, albastre și aurii. Coafura și încălțămintea erau și ele potrivite cu stilul aproximativ din antichitatea Asiei Mici. De fapt, nu folosise studiul acela cînd executase tabloul, acum însă, veșmîntul i se părea nimerit ca să facă o glumă, prezentîndu-se la curtea zeiței dra-

gostei ca rege al vînătorii din ajun în haine de curte. În acest scop își încreți părul și barba cu fierul, îl unse cu ulei parfumat și în cele din urmă își împodobi brațele goale cu brățări și inele excentrice. Toate acestea îi dădură din plin de lucru pînă pe la prînz, după care, în buimăceala plină de patimă, de care era stăpînit, nu prea avu vreme să doarmă.

În ce mă privește, n-am dormit de loc, ci am plecat chiar în zori cu grosul grupului. Trăsuri mari, încărcate cu lăncieri și întesate de lăncile lor, urmate de un lung șir de călești de toate felurile porniră vijelios în soarele luminos al dimineții, la marginea frumoaselor păduri de fagi, apoi o luară în sus pe malurile abrupte ale rîului, ale cărui meandre strălucitoare vuiau în jurul insulițelor alcătuite din tufișuri și din arbori prăbușiți.

Era o zi blîndă de februarie, cu cerul albastru ; soarele pătrunse curînd printre copacii care erau desfrunziți, ceea ce făcea să pară și mai verde mușchiul moale de pe jos și de pe ramuri, în timp ce în adîncuri scînteia apa albastră de munte.

Mulțimea pestriță se năpusti asupra unui grup pitoresc de case, înconjurate de pădure și situate pe malul înalt. Casa unui pădurar, o cîrciumă de tip vechi și o moară de pe pîrîul înspumat fură curînd unite și transformate într-o tabără colectivă de distracție. Locuitorii pașnici se pomeniră surprinși de vestita serbare, sosită oarecum în carne și oase și incluși în ea, astfel că nu mai pridideau să privească, să asculte, să admire și să rîdă de sutele de aspecte care-i înconjuraseră din toate părțile într-un chip atît de neașteptat. În schimb, natura liberă și deșteptarea primăverii îi mișca pe artiști pînă în adîncul sufletului ; aerul proaspăt dezvăluia cele mai nobile tentacule ale bucuriei, și dacă, în cursul nopții trecute, desfătare se explica prin pregătirile și planificarea anterioară, bucuria pe care o gustau acum, ziua, îi îndemna s-o culeagă alene, la întîmplare și în deplină libertate, așa cum se culeg roadele unui pom. Veșmintele lor, care erau în armonie cu sentimente și voluptăți extravagante, păreau acum forțate și nemaiputînd fi altfel

și în aceste veșminte, fericiții petrecăreți se porniră pe mii de noi glume, de jocuri și de nebunii, unele foarte spirituale, altele foarte copilărești, deseori întrerupte brusc de cîte un cîntec puternic și frumos care răsuna ba sub copaci, ba dintr-o cîrciumă, ba din cercul lăncierilor care o înconjuraseră pe fata morarului. Dar pînă și în starea aceea de uitare de sine, fiecare rămînea ceea ce era și veșnicele slăbiciuni omenești treceau ca niște umbre ușoare peste fețele voioase. Cel cu fire posacă se cam îmbufna la ocazie, cel zglobiu îl sîcîia pe cel susceptibil, cel fără griji îl provoca pe cel cu spirit critic la cîte o mică ceartă, anxiosul își amintea pe neașteptate de griji și ofta mai adînc. Cel econom și fricos își număra din nou pe ascuns banii, iar ușuraticul, care lichidase tot ce avea, dădea peste el și-l necăjea cerîndu-i un împrumut. Dar toate acestea se pierdeau în zbor mai departe, încrețindu-se ca un abur pe luciul apei.

Am nimerit și eu la un moment dat în umbra unui asemenea nor. Umblînd de-a lungul pîrîului am pătruns mai adînc în pădure și mi-am spălat fața în undele proaspete și limpezi ; apoi m-am așezat pe un lemn și mi-am rememorat noaptea trecută și ciudata aventură din tinda casei lui Agnes. Susurul lin al apei mă făcu să aținesc aproape și gîndurile mele hoinăriră ca prin vis în patrie ; mi se părea că mă aflu lîngă Anna cea moartă pe malul apei liniștite din pădure, în costumul din spectacolul cu Wilhelm Tell ; apoi m-am văzut seara, călărind alături de ea, am privit totul cu seninătate ca și cum ar fi fost năluca unor zile apuse, care s-au încheiat și la care nu se mai poate schimba nimic. Pe nesimțite însă, imaginea lui Judith, cu care rătăceam noaptea, se pierdu și păli. Eram la ea acasă, în timp ce frații milostivi o asediau, o vedeam în livadă, ivindu-se în mireasma toamnei și, în fine, în căruța emigranților dispărînd în depărtare. Unde-o fi acum ? Ce s-o fi întîmplat cu ea ? striga ceva în mine, și dorul după ea mă trezi dintr-o dată. O vedeam în lumina puternică a zilei, oprindu-se, apoi umblînd în fața mea, dar nu vedeam pămînt sub picioarele ei dragi și aveam impresia de a fi pierdut în mod irevocabil și dureros tot ce avusesem și aș fi putut avea vreodată mai bun.

M-am gîndit la refugiul din vremurile de jaf, am suspinat și am clătinat încet din cap, și abia la auzul clinchetului de clopoței m-am trezit de tot și mi-am ordonat gîndurile, astfel că m-am gîndit în sfîrșit și la mama, firește ca la ceva de la sine înțeles, ceva ce nu se putea pierde, ceva ca o pîine bună făcută în casă ; căci încă nu aflasem că așa ceva ar putea dispărea într-o bună zi. Totuși m-am gîndit cu destulă seriozitate la femeia aceea din camera ei liniștită ; intram în al douăzeci și doilea an al vieții, și nu putusem încă să-i dau socoteală în lege de perspectivele ce aveam în viața pămîntească și de problema reușitei mele în lume. Am scotocit repede în gentuța care-mi atîrna de curea și care, pe lîngă batistă și alte cîteva lucruri, mai conținea o parte din ultimii bani de care mai dispuneam și pe care, așa cum se întîmplase și pînă atunci, mama mi-i trimisese de curînd, cu punctualitate și exactitate. Se înțelege că nu-mi ajuta la nimic să-i număr acum, așa că am împins geanta la loc, dar nu mi-am tăinuit faptul că mica mea providență casnică nu va aproba participarea mea la serbare. E drept că costumul de bufon nu mă costase mult și acesta fusese motivul principal pentru care-l alesesem, totuși, se putea să vină ceasul cînd aveam să simt amarnic lipsa acestei sume modeste. Dar acum înțelegeam mai bine decît mama ce era necesar și avantajos pentru un tînăr, mai ales cînd din tabăra bucuriei se aude un cîntec nou. Am clătinat iar din cap, de au răsunat clopoțeii, am sărit în picioare și am șters-o.

M-am învîrtit cu plăcere peste tot și am făcut cîteva drumuri prin pădure, cînd în tovărășia altora, cînd singur. Spre amiază am nimerit în mîinile elegantului Erikson, care tocmai sosise din oraș. Primele cuvinte pe care le-am schimbat s-au referit la purtarea prietenului nostru Lys. Erikson ridică din umeri și nu spuse mare lucru, în timp ce eu îmi exprimam uimirea și mă minunam cum de poate cineva să procedeze atît de infam. L-am criticat cu cea mai mare severitate și ridicînd cu atît mai tare glasul cu cît aveam sentimentul tulbure că, în noaptea trecută, cînd Agnes mă îmbrățișase cu gîndurile aiurea, cu greu mă putusem abține de la o atitudine nepermisă. Sentimentul meu de dreptate avea acum baze

solide, deoarece amintirea lui Judith și dorul puternic după ea mă întărise. Și negreșit, era ciudat că întîmplările, care altădată fuseseră primejdioase și nepotrivite pentru mine, trebuiau acum să mă păzească de ispitele zilelor prezente.

— Pun rămășag, mă întrerupse Erikson, că are s-o lase acasă azi pe biata fată și n-are s-o aducă aici cu el. Dar noi o să-i jucăm un renghi ca să-i vină mințile la cap. Ia o trăsură, întoarce-te în oraș și vezi ce se întîmplă! Dacă nu-l găsești pe nebun acasă și nici la ea, atunci adu-o pe ea fără multă vorbă și spune-i că vii în numele și din însărcinarea lui Rosalie, în felul ăsta maică-sa nu va avea nimic de obiectat; răspunderea o iau asupra mea. Lui Lys ai să-i spui pe urmă că pur și simplu ai socotit de datoria ta să-i execuți porunca, fiindcă în noaptea trecută ți-a încredințat fata cu atîta insistență!

Am găsit că ideea era bună și am plecat imediat spre oraș. Pe drum l-am întîlnit pe Lys, care venea singur într-o birjă, învelit într-un palton călduros; dar căciula regală în formă de popic, cu anexele ei, barba neagră cu inele ciudate, trădau îndeajuns pe întîrziatul dornic de petrecere.

— Încotro? îmi strigă el.

— Am misiunea să te caut și să-ți spun s-o aduci pe buna Agnes cu tine, i-am răspuns, în cazul că nu faci asta din proprie inițiativă! Dar s-ar părea că așa ceva ai de gînd să faci, prin urmare dacă n-ai nimic împotrivă, mă duc eu după ea și am să spun că vin în numele tău. Asta e dorința frumoasei văduve a lui Erikson.

— Bine, fiule! spuse Lys pe un ton cît se poate de indiferent, deși în mod vizibil era cam surprins. Își strînse mai bine paltonul în jurul trupului și-i porunci cu asprime birjarului să pornească mai departe, în timp ce eu mă opream peste puțin în fața casei lui Agnes. Tropotul cailor și huruitul roților, ca și oprirea bruscă a trăsurii făcură un zgomot neobișnuit în mica piață liniștită și retrasă, astfel că Agnes se repezi imediat cu ochii strălucitori la fereastră. Cînd mă văzu coborînd, privirea ei se voală iarăși, totuși, cînd am intrat în casă, aștepta încă, plină de speranță.

Era şi maică-sa de faţă, care mă examină pe o parte şi pe alta şi, continuînd să cureţe şi să şteargă de praf cu o pană veche de struţ altarul, icoana şi deasupra lui, ceştile de porţelan, paharele de zile mari şi lumînările de ceară, începu să sporovăiască :

— Ia te uită ! Ne-a sosit şi nouă în casă o părticică de carnaval, lăudată fie Sfînta Fecioară ! Ce nebun drăguţ e domnul ! Dar ce naiba aveţi ? Ce-a făcut domnul Lys cu fata mea ? Stă aşa toată dimineaţa, nu mănîncă nimic, nu doarme, nu rîde, nu plînge ! Ăsta-i portretul meu, domnule, aşa arătam acum douăzeci de ani ! Mi se pare că l-ai mai văzut ! Slavă lui Dumnezeu şi Mîntuitorului, mai putem să ne uităm la el. Spuneţi-mi, ce-i cu fiica mea ? Sînt convinsă că domnul Lys a fost nevoit s-o dojenească, eu am spus totdeauna că e prea proastă şi prea necultivată pentru un domn atît de distins ! Nu învaţă nimic şi nu ştie să se poarte. Da, da, ascultă, Agnes ! De la mine ai învăţat asta ? Nu vezi din portretul ăsta ce ţinută aveam cînd eram tînără ? Nu-i aşa că arătam ca o aristocrată ?

Am răspuns prezentîndu-mi invitaţia atît în numele lui Lys, cît şi în numele doamnei Rosalie ; am mai enumerat şi cîteva motive care-l împiedicau pe prietenul meu să vină personal, în timp ce mama fetei exclama într-una :

— Grăbeşte-te, Nesi, grăbeşte-te ! Sfîntă Fecioară, ce de-a oameni bogaţi s-au strîns laolaltă ! E cam scundă, stimata doamnă, cam scundă, încolo însă e fermecătoare ! Acuma ai să-ţi poţi îndrepta greşelile de ieri şi ai să faci ce n-ai făcut ! Hai, du-te de te îmbracă, fetiţă nerecunoscătoare ce eşti ! Pune-ţi lucrurile scumpe pe care ţi le-a dăruit domnul Lys ! Uite, semiluna e pe jos ! Dar întîi să te pieptănăm, dacă domnul nu se supără !

Agnes se aşează în mijlocul camerei şi obrajii ei se împurpurară uşor de o speranţă care încolţea iar. Maică-sa o pieptănă cu multă îndemînare. Mînuia cu oarecare graţie pieptenele, şi uitîndu-mă la această femeie înaltă, contemplîndu-i silueta şi trăsăturile chipului, încă

frumoase, eram silit să recunosc că vanitatea ei trebuie să fi fost cîndva îndreptățită.

Ceafa fetei era acum descoperită și umbrită de noaptea părului despletit. Maică-sa îi pieptăna pletele lungi, le ungea cu ulei și le împletea, operație care o obliga să se dea mult înapoi, totul alcătuind pentru mine o privelişte duioasă și calmă. Vorbea fără încetare, în timp ce noi doi tăceam și știam prea bine de ce. Din toată această vorbărie mi-am putut da seama că Agnes nu-i destăinuise încă propriei sale mame nici unul din ghinioanele ei din noaptea trecută, de unde am dedus cît de cumplit trebuia s-o apese toată povestea.

În cele din urmă, părul ei fu pieptănat aproximativ ca în seara trecută și Agnes intră cu maică-sa în dormitorul lor comun, ca să-și îmbrace din nou veșmîntul Dianei ; după ce, însă, îl puse pe ea, se întoarseră amîndouă și toaleta se desăvîrși în prezența mea, pentru că bătrîna voia să flecărească și să afle cît mai multe despre serbare și despre desfășurarea ei. Apoi se grăbi să ne servească niște cești cu șocolată tare, care alcătuia alimentația ei favorită și pe care, împreună cu prăjiturile, o pregătise dis-de-dimineață în așteptarea vizitei regelui asirian.

Băutura aromată avea să-i țină loc și de prînz acestei femei lipsită de pretenții, astfel că bău cu poftă pentru că pregătise o cantitate îmbelșugată. Agnes bău și ea două cești și mîncă o felie zdravănă de cozonac, iar eu i-am ținut cu plăcere tovărășie, deși mai gustasem cîte ceva înainte. Așa se face că omul cunoaște în viață diferite experiențe ; azi mai că nu-mi vine să cred că într-o zi, într-un asemenea costum, într-un asemenea grațios și valoros monument de arhitectură, am luat tacticos micul dejun instalat între o Diană și o bătrînă sibilă.

Pentru că vremea era atît de frumoasă și pentru ca să-i facem în voie bătrînei, dornică să triumfe asupra vecinilor ei, am coborît coșul trăsurii la plecare, și mama își flutură batista la fereastra deschisă luîndu-și rămas bun de la noi și făcîndu-ne urări de bine. Agnes ofta însă în taină și n-a răsuflat mai în voie decît în clipa

cînd am ajuns în fața porții. Fără să pomenească un cuvînt despre cele întîmplate în noaptea trecută, începu să sporovăiască. A trebuit să-i spun cum fusese pusă la cale petrecerea de azi, pe cine putea întîlni acolo și cînd aveam să ne întoarcem. Căci ea nu îndrăznea încă să-și manifeste presupunerea că spera să nu se întoarcă cu mine, ci cu Lys. Eu știam și mai puțin să-i dau vreo lămurire și i-am împărtășit părerea generală că toată societatea va pleca împreună și că, după mine, azi nici nu se va mai duce cineva acasă.

Pe un ton la fel de bucuros de parcă ar fi crezut cu seriozitate așa ceva, Agnes spuse că era de aceeași părere. Cînd am zărit amîndoi casa albă strălucind la oarecare depărtare, Agnes a fost cuprinsă de o nouă agitație ; s-a înroșit, apoi s-a îngălbenit și, cum la marginea drumului, pe o mică înălțime, se vedea o capelă, a cerut să coboare.

Adunîndu-și cutele veșmîntului argintiu, urcă în grabă treptele și intră în bisericuță ; birjarul își scoase pălăria, o așeză lîngă el pe capră, își făcu cruce și, profitînd de popasul acela evlavios, spuse un *Tatăl nostru*. Mie nu-mi mai rămase decît să mă îndrept stînjenit spre ușa capelei și să aștept sfîrșitul acestui intermezzo neprevăzut. De un stîlp al porții, am văzut atîrnînd o rugăciune tipărită, înrămată și pusă sub sticlă, al cărui titlu aproximativ glăsuia așa : *Rugăciunea adresată prea scumpei, prea fericitei și preaplinei de speranțe Sfintei Fecioare Maria, milostiva și ajutătoarea mamă a lui Dumnezeu. Aprobată și recomandată întru folosință eficace pentru inimile femeilor întristate de către preasfinția sa domnul episcop* și așa mai departe. Mai erau adăugate instrucțiuni pentru folosire și anume cîte *Ave Maria* și cîte alte versete trebuiau rostite. Aceeași rugăciune lipită pe carton se afla pe cîteva bănci de lemn vechi din jur. În interiorul capelei nu era nimic altceva decît un altar simplu, deasupra căruia se vedea un acoperămînt violet decolorat. Icoana din altar reprezenta Bunavestire, pictată de o mînă stîngace și, în fața ei, mai era o mică icoană a Sfintei Maria în crinolină țeapănă de mătase cu fluturași de metal de toate culorile. În jurul altarului, atîrnau pe pereți inimi de ceară

în chip de jertfe, de toate mărimile și împodobite în modurile cele mai pitorești ; într-una din ele era înfiptă o floricică de mătase, în alta o flacără din fluturași de aur, o a treia era străpunsă de o săgeată. Încă una era complet înfășurată într-un petec de mătase roșie și legată cu un fir de aur, iar alta era plină de ace cu gămălie ca o perniță de ace, înfățișînd astfel chinul dureros al celei care-o dăruise ; în schimb, o inimă vopsită în vedere și cu mulți trandafirași roșii părea să vestească mulțumirea produsă de o vindecare.

Din păcate, am renunțat să citesc textul însuși al rugăciunii, pentru că trebuia să mă uit doar la fața care se ruga în veșmîntul ei păgîn de zeiță cu o castă semilună deasupra frunții. Îngenuncheată pe treapta altarului, în fața chipului de ceară al Fecioarei, citi cu buzele tremurînde rugăciunea de pe unul din cartoane, după care-și împreună mîinile, privi în sus spre icoană și murmură sau șopti încet numărul de versete obligatorii, care din fericire nu era mare. În liniștea aceea adîncă, în fața acestui tablou am simțit cum se întrepătrund vremurile și am avut aproape impresia că trăiesc cu două mii de ani în urmă și că mă aflu în fața unui mic templu al lui Venus, undeva, într-un vechi peisaj. Totuși scena aceea era atît de frumoasă, încît m-am simțit înălțat contemplînd-o și am mulțumit Creatorului meu pentru sentimentul de mîndrie și de libertate care mă însuflețea.

În sfîrșit, Agnes păru să-și fi asigurat un ajutor suficient din partea Reginei cerurilor ; ea se ridică oftînd și se îndreptă spre aghiazmatarul care era atîrnat lîngă mine. În clipa aceea mă zări rezemat de ușă și privind-o cu atenție și întreaga mea atitudine îi aminti că eram un eretic. Speriată, cufundă sfeștocul adînc în cupă, veni repede spre mine și-mi stropi de cîteva ori fața cu apă, făcînd un mare număr de cruci cu sfeștocul. Și iată cum, în mai puțin de douăsprezece ore Agnes mă udase de două ori, mai întîi cu lacrimile ei, iar acum cu apa sfințită și eu îmi suceam gîtul destul de nemulțumit în toate părțile fiindcă apa îmi picura pe ceafă. Dar eroina de două ori mitologică era acum liniștită în privința influenței dăunătoare a ereziei mele ; îmi luă brațul și

se lăsă condusă înapoi la trăsură, al cărei vizitiu își isprăvise de mult acțiunea de edificare spirituală și era gata să pornească iar la drum. El își întoarse spre mine chipul pe care se vedea un rîs ciudat, căci cunoștea, firește, credința populară legată de acel mic lăcaș binecuvîntat. Poate că și el luase binecuvîntarea plină de dragoste a Fecioarei, numai așa cum un bețivan înveterat ia din nebăgare de seamă un păhărel de lichior dulce care se află la îndemîna lui.

În casa de țară la care am ajuns, domnea de pe acum o însuflețire destul de mare ; situată într-un loc cu pămînt bun pentru grădinărit, era clădită într-un stil amestecat, care arăta că fusese mai întîi un han și că abia de curînd și încă în prezent se prevedea transformarea ei în reședința de vară a unei familii, cu un arendaș sau un administrator care să se ocupe în același timp de toate treburile gospodărești. Iată de ce smîntîna cea bună păru foarte potrivită la cafeaua înviorătoare, pe care doamna Rosalie o pregătise pentru primirea musafirilor. Soarele era atît de cald, încît unii își beau cafeaua la aer liber, în fața ușilor serei de curînd amenajate, în timp ce alții, rămași înăuntru, se așezaseră în jurul șemineului sau chiar lîngă soba încălzită dintr-o veche încăpere a hanului.

Nu eram mult mai îndrăznet decît protejata mea astfel că înaintam binișor însoțind-o ; curînd însă am fost descoperiți de frumoasa gazdă, care, într-o rochie elegantă de mătase, umbla încoace și încolo plină de voioșie și o conduse imediat pe Agnes în casă.

— Veșmîntul de zeiță, îi spuse ea, nu se prea potrivește cu clima noastră, în special pentru noi, femeile ! Hai în casă, unde e foc ! Și regele din Babilon sau din Ninive, adică domnul Lys, e înăuntru, altfel ar îngheța !

Într-adevăr, Lys nu rezistase afară cu brațele goale și cu veșmîntul său de batist și era instalat într-o dispoziție care nu era dintre cele mai bune lîngă o sobă mare ; nici cafeaua, destul de bună pentru noi ceilalți, nu reușea să alunge grijile așternute pe fruntea lui. Faptul că, pe neașteptate, o găsise nu numai pe doamna Rosalie, ci și pe Erikson în haine de toate zilele, provocase aceste griji, dar mai ales activitatea intensă a bu-

nului său prieten, care putea fi văzut cînd rostogolind un butoi cu bere de cea mai bună calitate prin curte, cînd tăind pîine sau trebăluind în alt fel, de parc-ar fi fost angajat cu ziua. În aceste împrejurări, apariţia lui Agnes era destul de bine venită pentru mohoritul rege asirian. Îi oferi imediat braţul prieteneşte, considerînd-o o completare necesară pentru momentele de singurătate sau de absenţă ale amfitrioanei, care stătea în uşă ca să primească nu numai pe tovarăşii de petrecere ce veneau din pădure, ci şi diverse rude şi prieteni ; căci chemase în grabă şi dintre aceştia. Însăşi violenţa neobişnuită a pasiunii, care-l cuprinsese pe Lys, îi inspira, ca unui războinic pe cîmpul de luptă, o prevedere sporită ; nu-i trebuia acum o răceală primejdioasă sau chiar o boală mortală şi prin prudenţă şi atenţie trebuia să repare nebunia de a se fi îmbrăcat aşa cum se îmbrăcase. Şi numai Diana cea argintie, ale cărei veşminte doar el le cumpărase, îl putea ajuta admirabil să-şi ascundă situaţia.

Prin urmare, Agnes era acum alături de el, pe meleagurile dragostei ei şi părînd să-şi atingă ţelul. Expresia ei nu era, însă, nici triumfătoare, nici îngîmfată ; respira ceva mai liniştit, stăpînindu-şi deocamdată văpaia lăuntrică, deoarece amărăciunile prin care trecuse într-un timp atît de scurt erau prea mari pentru a uita de ele. Circula prin cameră cu un sentiment care semăna mai mult cu seriozitate reculeasă, la braţul frumosului, măreţului rege, care se dădea în glumă drept bătrînul Nimrod [1] şi susţinea că graţie cunoscutului său noroc la vînătoare, reuşise s-o prindă pe însăşi zeiţa vînătorii. Abia cînd trecură pe lîngă o oglindă mare văzu Agnes mai limpede că atît costumul cît şi figura lui erau schimbate şi strălucitoare, se văzu ea însăşi alături de el şi-şi dădu seama că privirile celor prezenţi urmăreau cu uimire perechea aceea cu adevărat luminoasă. Atunci o roşeaţă uşoară, veselă trecu peste faţa albă a fetei, care se ţinu însă tare şi păstră o înfăţişare calmă

---

[1] *Nimrod* — întemeietorul legendar al Ninivei şi al altor oraşe, pasionat vînător.

deşi era poate singura persoană din casă asupra căreia găteala bătătoare la ochi a lui Lys avea efectul seducător, dorit de sminteala lui.

Între timp, din încăperile mai îndepărtate ale casei, se auzi răsunînd o muzică de dans ademenitoare, aşa cum se cuvenea unor oameni tineri în timpul carnavalului. Într-o fostă sală a hanului mai exista o mică estradă pentru muzicanţi, acoperită cu covoare multicolore şi împodobită cu ghivece de flori. Pe acest podium se aflau patru muzicanţi, care-şi adunaseră instrumentele şi care cîntau împreună în unele seri, fiind prieteni între ei şi trăind o viaţă plină de sensibilitate. Erau numiţi cei patru scripcari evlavioşi, pentru că, şi de plăcere şi din dorinţa de a realiza un mic venit suplimentar, cîntau duminica în corul uneia din cele patru biserici ale oraşului. Şeful lor era un renan drăguţ, brunet, cam bondoc, cu privire veselă şi cu o gură pură, exprimînd naivitatea, înconjurată de o barbă creaţă. Artiştii îl porecliseră făurarul lui Dumnezeu, deoarece nu lucra numai obiecte de cult din argint frumos modelate, ci se pricepea să încrusteze cu dibăcie în fildeş crucifixuri şi chipuri ale Maicii Domnului. Venise tocmai de pe malurile Rinului ca să-şi desăvîrşească meşteşugul. Pretutindeni bine primit, nu manifesta nici un fel de fanatism şi ştia să povestească o mulţime de glume vesele despre preoţi. În felul acesta, sălăşluia în catolicism ca într-o deprindere veche, care nu poate fi schimbată, nu se gîndea niciodată la asta şi, de altfel, cără totdeauna după el un butoi de vin din patria sa, pe care-l trimitea grabnic la umplut îndată ce se golea.

Făurarul lui Dumnezeu mînuia acum violoncelul, într-un costum de podgorean din alaiul lui Bachus ; la vioara întîi cînta lunganul care fusese rege al munţilor, care-şi scosese barba şi care se dovedi a fi un tînăr sculptor. Se spunea că de doi ani de zile lucra la o purtare a crucii, dar nu izbutea să se îndepărteze de un cunoscut model clasic, din care motiv îşi desăvîrşea îndemînarea la vioară. Cîntăreţii din mijloc erau doi pictori pe sticlă ; ei executau pe ferestrele bisericilor splendide modele de covoare şi alte lucrări accesorii şi erau

veşnic nedespărţiţi. Veniseră aici după ce participaseră la alaiul breslelor din Nürnberg în rîndurile maeştrilor cîntăreţi ; eu, însă, ştiam cum cîntă fiindcă-i auzeam la birtul ieftin unde luam prînzul. Mulţi băieţi buni se perindau acolo la mesele veşnic aglomerate, dar cei doi pictori pe sticlă erau singurii care-şi purtau banii în punguţe rotunjoare de piele, bine legate la gură ; căci se bucurau de cîştigul lor modest dar sigur, trăiau cu economie şi cîştigau în fiecare duminică cîte un gulden în plus cîntînd la biserică.

Azi însă de dragul veseliei petrecerii, cei patru făceau mai mult ca de obicei şi ademeneau lumea la dans cu sunetele pline pe care le scoteau. Peste puţin, vreo şase perechi se învîrteau în voie prin încăperea spaţioasă, printre care Agnes cu Lys, în ale cărui braţe fata plutea din nou fericită, pentru prima oară de la începutul întregii serbări. Rugăciunea din capelă, părea să-i fi ajutat ; bineînţeles că era şi meritul celor patru muzicanţi evlavioşi şi în special al făurarului lui Dumnezeu, care-i urmărea silueta cu ochi strălucitori, şi ori de cîte ori trecea în apropierea lui, mînuia cu mai multă energie dar şi cu mai multă blîndeţe totodată arcuşul violoncelului pe strune, exprimîndu-şi astfel bucuria cu cea mai mare gingăşie. Eu mă odihneam la o măsuţă, în faţa unei căni de bere proaspătă, îl observam cu plăcere şi înţelegeam perfect că făptura aceea delicată producea o mare impresie asupra meşterului în argint şi fildeş.

Timp de cîteva ore, acestuia îi merse totul pe plac ; în calitatea lor de voluntari, scripcarii evlavioşi nu cîntau prea des, aşa că nimeni nu obosea şi rămînea destulă vreme pentru conversaţii tihnite. Soarele se apropia de asfinţit şi în casă începea să se întunece ; Erikson, care circula peste tot ca un intendent, porunci să se aprindă luminile, să fie ridicate şi instalate unde trebuia. Pe urmă dispăru ca să pregătească în altă sală o cină frugală, cu care vesela văduvă voia să-şi ospăteze invitaţii ; era atît cît se putuse face în grabă, comunică neobositul Erikson pe un ton de scuză, de parcă ar fi fost treaba lui.

În timpul acesta Lys umbla încolo şi încoace ca să cerceteze şi alte locuri, dar pînă la urmă nu se mai înapoie. L-am aşteptat aproape o oră ; Agnes stătea tăcută şi abia-mi răspundea cînd mă adresam ei ; nici cu ceilalţi nu voia să stea de vorbă şi nici să danseze. În cele din urmă, cînd am văzut că obosise de atîta aşteptare şi că reîncepuse să sufere, i-am propus să ne plimbăm şi prin alte încăperi ca să vedem ce se petrece şi pe-acolo. A acceptat şi am condus-o încet prin diferite camere, unde grupuri izolate petreceau pretutindeni, pînă am ajuns într-un salon liniştit unde cîteva persoane jucau cărţi la două sau trei măsuţe. La una din ele, în faţa stăpînei casei, între doi domni mai în vîrstă, şedea Lys şi făcea o partidă de whist ; căci cei doi erau rudele lui Rosalie, care voia să-i distreze cît mai plăcut, şi, firește, Lys se grăbise să se jertfească alături de ea. Era atit de fericit şi de absorbit de fericirea sa, încît nici nu băgă de seamă că noi urmăream jocul şi că se mai adunaseră şi alţi privitori.

Partida luă sfîrşit ; Lys şi Rosalie cîştigaseră de la cei doi domni cîţiva ludovici de aur, ceea ce incorigibilul consideră drept un semn bun şi fu atît de emoţionat, încît nu-şi putu ascunde bucuria. Dar Rosalie adună cărţile şi-i rugă pe jucători, cărora li se alăturaseră şi cei de la mese, să asculte cele cîteva cuvinte pe care voia să le spună.

— Pînă acum, începu ea cu elocvenţă, am păcătuit rău faţă de artă, pentru că, deşi sînt destul de bogată, n-am făcut mai nimic pentru ea. Ruşinea mea e cu atît mai mare, cu cît mă simt atît de bine printre artişti şi cred că-mi voi putea arăta oarecum recunoştinţa pentru prezenţa unor atît de veseli copii ai muzelor, prezenţă care mă onorează, dacă voi începe, în sfîrşit, să fac ceva util. Se ştie că protectorii şi ctitorii se caracterizează prin dorinţa de a-şi alătura asociaţi la acţiunea lor. trebuind să lucreze pe cît se poate în mare, pentru ca eforturile lor spre bine să cîştige şi mai mult teren. Prin urmare, ascultaţi, stimaţi prieteni ! În după-amiaza acestei zile, în timp ce mă învîrteam în jurul casei ca să chem un servitor, într-un ungher ascuns al grădinii am dat peste cel mai tînăr şi mai drăguţ dintre oaspeţii

noştri şi anume pajul Aur al regelui munţilor, care în timpul procesiunii şi-a împărţit comorile cu atîta generozitate. Băiatul, care n-a împlinit încă şaptesprezece ani, era lîngă prietenul lui, pajul Argint, ţinea o scrisoare deschisă în mînă, palid la faţă şi îngrozit, şi-şi reţinea cu greu lacrimile fierbinţi care-i umpleau ochii frumoşi. Aflîndu-mă în dispoziţia deschisă şi plină de înţelegere în care ne găsim acum cu toţii, nu m-am putut stăpîni să nu mă apropii de el şi să nu întreb prietenește care era motivul acestei suferinţe. Aşa am aflat că în ziarul de seară de ieri s-a vorbit despre un mare incendiu care bîntuie de cîteva zile în oraşul natal al bietului băiat în timp ce noi, absorbiţi de bucurii, n-aveam idee de asta. Şi pajul Argint, care în zori s-a dus cuminte să se culce şi la prînz a vrut să vină după prietenul său — pentru că amîndoi învaţă la academia noastră şi lucrează împreună — a adus azi după-masă scrisoarea asta aici, unde a venit să-şi caute prietenul. În scrisoare se spune că şi strada pe care s-a născut băiatul şi unde locuieşte mama sa, o femeie în pragul bătrîneţii, a fost transformată în scrum, iar mama lui a rămas fără adăpost. Am cerut în grabă alte veşti prin domnul Erikson. Băiatul, care e în floarea vîrstei şi neobişnuit de înzestrat, a fost trimis încoace la o vîrstă foarte fragedă, pentru ca graţie unei sume modeste, rezultată din economii, să-şi croiască de timpuriu drum în viaţă, risc care pînă acum părea îndreptăţit de zelul binecuvîntat al elevului. Acum totul e sub semnul întrebării. Mijloacele lui de existenţă s-au topit poate pentru totdeauna în foc, dar, în afară de asta, bietul băiat nu poate momentan să se repeadă măcar pînă acasă să-şi vadă mama amărîtă şi buimacă, pradă mizeriei şi zăpăcelii, pentru că a cheltuit în vederea carnavalului cei cîţiva taleri de care ar avea nevoie pentru drum ; şi i-a cheltuit, fiindcă a fost îndemnat de alţii, care nu voiau să renunţe la un băiat atît de drăguţ, dar şi fiindcă aştepta oricum nişte bani de acasă, bani care acum nu mai pot veni. Şi tocmai pentru această presupusă neseriozitate, îşi face cele mai amarnice mustrări şi se perpeleşte, învinuindu-se pe sine de parcă el ar fi pus focul acela îngrozitor. I-am spus nefericitului paj, care

a nimerit atît de prost cheltuindu-şi banii, să se ducă imediat acasă şi să-şi facă bagajul ; mă gîndesc însă că ar trebui să ne dăm silinţa ca băiatul să se poată întoarce şi să studieze mai departe, după ce va fi găsit un rost pentru maică-sa şi o va fi liniştit. Într-un cuvînt, aş vrea să-i ofer ghinionistului o bursă modestă, care să-i ajungă pentru cîţiva anişori şi să-i pun acum bazele ! Dau cărţile şi ţin banca, aşa cum am văzut din păcate că se făcea în localităţile balneare, unde trebuia să-i însoţesc pe răposaţii mei părinţi. Cine pierde, să nu-şi facă inimă rea ; cine cîştigă, să pună jumătate din cîştig în ceaşca asta, care reprezintă fondul de bursă! N-are dreptul să joace decît cine nu-i artist, cu excepţia domnului Lys care, după cîte am auzit, nu trăieşte de pe urma artei sale !

După ce rosti aceste cuvinte, Rosalie scoase o pungă grea şi o puse pe masă. Apoi amestecă cărţile şi rosti :

— Faceţi jocurile, domnilor şi doamnelor ! Roşu sau negru ?

Uşor surprinşi, oaspeţii şovăiră cîteva clipe ; apoi Lys miză cavalereşte o monedă de aur şi cîştigă. Rosalie îi numără jumătate din bani şi puse cealaltă jumătate într-o zaharniţă goală, care era tocmai la îndemînă.

— Mulţumirile mele, domnule Lys ! Cine mai mizează ? spuse ea cu voioşie şi graţie.

Un bărbat mai în vîrstă, căruia ea îi spuse : „Curaj, domnule unchi !" miză o piesă de doi guldeni şi cîştigă şi el. Rosalie puse un gulden în zaharniţă şi i-l dădu pe celălalt. Prinzînd curaj, trei sau patru doamne riscară în acelaşi timp un gulden şi pierdură ; pentru fiecare Rosalie aruncă cîte o jumătate de gulden în vas. Lys spuse că vrea să răzbune pe cele două femei şi miză un ludovic de aur, la care cîţiva domni puseră cîte doi taleri, în timp ce femeile riscară din nou cîte o jumătate, sau chiar cîte un gulden întreg. Cîştigul şi pierderea alternau în mod oarecum egal, dar în zaharniţă cădea mereu cîte ceva şi, deşi încet, fondul de bursă, cum îi spunea Rosalie, creştea totuşi în mod vizibil.

Dar Lys exclamă :

— Aşa merge prea încet ! şi miză patru piese de aur, adică ultimii bani în monezi pe care-i avea în pungă.

— Mulţumesc încă o dată ! spuse Rosalie cînd cîştigă şi aruncă jumătate în cană. Nu era limpede de tot dacă Lys se bucura împreună cu ea, totuşi luă un scaun, se aşeză în faţa frumoasei femei şi strigă :

— Trebuie să meargă şi mai bine ! Nu pleca niciodată de acasă fără să aibă asupra sa o sumă mai mare de bancnote, consecinţă a unui obicei impus de călătorii îndelungate. Avea şi acum portvizitul cu el, în siguranţă printre faldurile veşmintelor ; îl scoase, puse pe masă o bancnotă de o sută de guldeni renani, apoi după ce o pierdu, oferi a doua, a treia şi aşa mai departe pînă la a zecea, care era şi ultima. Toată povestea, un joc după altul, nu ţinu mai mult de două minute şi cu o singură privire radioasă şi cu un singur surîs pe care, aproape fără să respire, le aţintise asupra lui Rosalie, Lys ajunse de la prima la ultima bancnotă pe care o aruncă în vas, fără să-şi păstreze jumătatea. Repeziciunea fulgerătoare cu care juca hazardul, dădea scenei o graţie ciudată şi făcea impresia că banchera aceea cu obraji trandafirii nu era chiar atît de naivă, ci că era în posesia unor virtuţi magice.

— Ne ajunge ! exclamă ea, o mie de guldeni plus numerarul ! Mai mult de cinci sute de guldeni pe an nu trebuie să cheltuiască un băiat aşa de tînăr. Prin urmare, îl putem ajuta s-o scoată la capăt doi ani de zile şi o să depunem banii la un bancher. Dar mai întîi să plece mîine acasă !

Apoi zugrăvi, pentru noi şi pentru ea însăşi, scena revederii dintre mama sinistrată şi fiul sosit cu un ajutor neaşteptat ; ne descrise încă o dată pe tînărul frumos, care, departe de patrie şi în toiul iureşului de veselie al unui bal mascat fusese ajuns de groaznica veste, ne spuse cît de disperat îl văzuse luptînd cu lacrimile amare. Plină de bucurie, Rosalie era acum atît de frumoasă, încît atingea apogeul farmecului feminin ; ea aruncă un reflex al acestei frumuseţi pe faţa lui Lys, cînd îi întinse mîna deasupra mesei, o strînse şi o scuturâ prietenos pe a lui spunînd :

— Nu te bucuri şi dumneata de cele cîteva raze de soare pe care ţi le datorăm ? Fără prompta dumitale generozitate, băiatul n-ar fi putut căpăta atîta de curînd

un ajutor ! Aşadar, ai să fii preşedintele nostru şi ai să mă conduci în seara asta la masă !

În timp ce spunea aceste cuvinte, gîndurile ei părură să ia o altă direcţie ; se ridică în picioare, îşi ceru scuze şi se retrase. Peste puţin, Lys se repezi şi el pe aceeaşi uşă, de parcă ar fi uitat să-i spună ceva. Trecu o jumătate de oră pînă ce Rosalie se ivi iar la braţul lui Erikson, pentru ca în fruntea veselei garnizoane să pornească la masă. Lys nu se mai întoarse ; se răspîndi vestea că s-ar fi dus dincolo, în tabăra din pădure, pe care în desfătarea sa mai voia s-o vadă şi s-o studieze.

Ce se petrecuse între timp, s-a aflat abia mai tîrziu o dată cu anumite fapte avînd oarecare legătură cu celelalte. Cuprins de o bruscă hotărîre, Lys o urmărise cu paşi mari pe Rosalie şi o ajunsese într-o încăpere izolată, unde ea se pregătea să aibă o discuţie între patru ochi cu altcineva. Apucîndu-i amîndouă mîinile, el îi declarase că nutrea pentru ea o dragoste serioasă şi sacră şi-i ceruse să-i dăruiască fericirea şi liniştea în viaţă, pe care numai ea i-le putea dărui. Era femeia femeilor, femeia divină, femeia care se iveşte o singură dată pe lume, frumoasă, luminoasă şi veselă, ca steaua lui Venus, înţeleaptă, bună şi egală numai cu ea însăşi. Acum ştia de ce greşise, de ce fusese nestatornic : căutase, presimţise ce e bun, dar nu-l putuse găsi nicăieri. Acum, însă, avea datoria nestrămutată şi dreptul inalienabil de a cuceri acest bun. Nici un fel de scrupule nu trebuiau să-l împiedice într-un moment atît de hotărîtor de a păşi pe podul nesigur şi îngust spre existenţă şi să-i ofere întreaga lui viaţă, indivizibilă şi netulburată de nici un fel de hazard, o viaţă care să fie necesitatea însăşi, dar o necesitate de aur şi nu de fier. Căci era imposibil ca un alt om s-o poată cunoaşte şi cinsti ca el, lucrul acesta îl simţea cu certitudine şi cu înflăcărare ca un foc mistuitor, ca o văpaie care era în acelaşi timp o lumină, lumina hotărîrii ce trebuia să fie reciprocă.

Şi ce ar fi putut spune mai mult decît aceste cuvinte, neobişnuite şi pentru el însuşi. Căci se pare că, rostindu-le, avu o înfăţişare atît de bună şi de entuziastă, ba chiar atît de seducătoare, încît Rosalie se pomeni în imposibilitate de a-l respinge cu cuvinte glumeţe sau

jignitoare, deși costumul în care se înfățișase în casa ei o impresionase în mod neplăcut.

Ea își trase speriată mîinile, se dădu înapoi și spuse :

— Dragă domnule Lys ! Din cuvintele dumitale misterioase înțeleg doar că lumina și judecata reciprocă, despre care vorbești, ne lipsesc cu desăvîrșire. Nu sînt femeia femeilor, Doamne ferește, pentru că în acest caz ar trebui să fiu suma tuturor slăbiciunilor ! Sînt o ființă simplă și mărginită și, în primul rînd, nu-mi pot descoperi nici urmă de înclinație pentru dumneata. De altfel, dumneata mă cunoști tot atît de puțin, fiindcă nu sînt nici douăzeci și patru de ore de cînd m-ai văzut pentru prima oară !

Dar el o întrerupse, căută să-i prindă iar mîinile și continuă spunîndu-i că o cunoștea foarte bine, că-i cunoștea și trecutul și viitorul. Tocmai faptul că trăise în umilință și ignoranță constituia un indiciu că soarta ei era să ajungă victorioasă la limpezirea și la strălucirea drepturilor ei ! Acesta era doar sensul cel mai adînc al atîtor mituri religioase și umane : bunătatea și frumusețea cerească coboriseră în întuneric și servitute și fuseseră chemate la viața conștientă din mișcătoarea ignoranță a propriei lor existențe, realul trebuind să se eliberez din pulberea neesențialului.

Deodată, Rosalie își împreună mîinile și exclamă pe un ton jalnic :

— Cerule, ce nenorocire ! Dacă aș fi știut cu opt zile în urmă — acum însă e prea tîrziu ! Sînt logodită, ghicește cu cine ?

— Cu Erikson ! răspunse el cu oarecare violență. Mi-am cam închipuit eu ! Dar asta n-are nici o importanță ! Adevăratele schimbări ale soartei trec peste asemenea lucruri, așa cum trece vîntul de dimineață peste firele de iarbă ! În fața hotărîrii de azi, voința învechită de ieri trebuie să pălească !

— Nu ! răspunse ea dînd din cap și manifestînd o aparentă tristă perplexitate. Eu fac parte dintre cei care-și respectă cuvîntul ; nu pot altfel, sînt ca și firele de iarbă !

Rosalie tăcu o clipă, de parcă ar fi chibzuit ceva, în timp ce el reîncepea să stăruie. Dar îl întrerupse din nou, ca și cum ar fi găsit o soluție.

— Am auzit sau am citit despre femei excepționale care au trăit în bună înțelegere cu bărbați mediocri în timp ce întrețineau cu spirite de mare valoare legături sufletești, pentru care e nevoie de o apreciabilă distanțare la început, pînă ce vîrsta le potolește și le consfințește. Cînd asemenea femei au născut și au crescut un număr destul de mare de copii, pot adesea să se ridice apoi pînă la o perfectă înțelegere a acelor spirite și să trăiască mai tîrziu lucruri mari. Vezi deci ce bine am mai putea potrivi treburile dacă am vrea. Dacă există într-adevăr ceva atît de extraordinar în mine, cum vrei să mă faci să cred, pot să mă mărit deocamdată cu neînsemnatul meu Erikson, dumneata să te îndepărtezi pentru vreo două decenii ...

Rosalie tăcu și se simți cuprinsă de oarecare îngrijorare cînd văzu că Lys se prăbușește pe un scaun cu un oftat dureros și cu privirile ațintite în pămînt. Abia acum își dădea seama că femeia aceea fermecătoare își bătea joc de el și cum în același timp își aminti de felul în care era îmbrăcat, înțelese probabil cît de delicată era situația în care-l adusese slăbiciunea lui. Poate chiar pentru prima oară avea simțămîntul că în sufletul lui, atît de bogat altfel, existau locuri întunecate și goale.

De cîteva minute, și fără ca pașii lui să se audă pe covorul moale, Erikson intrase în cămăruță și se oprise în spatele prietenului său. Rosalie își rostise cuvintele șirete în prezența lui, fără totuși să se trădeze nici măcar printr-o tresărire a ochilor.

— Bine, caraghiosule, spuse el, punînd mîna pe umărul lui Lys, cine vrea să sufle camarazilor săi logodnicele ?

Lys se întoarse repede și sări în picioare. În dreapta lui era Rosalie, în stînga omul din nord, și-și zîmbeau unul altuia.

— Poftim ! spuse el și pe buzele lui apăru o expresie de amărăciune provocată nu numai de remușcare și uluire ci și de oarecare suferință. Așa-mi trebuie !

Uite la ce rezultat ajungi îndată ce te dăruieşti în sfîrşit din tot sufletul ! Acum voi afla ce simte omul cînd pleacă în surghiun. Vă doresc însă noroc ! Le întoarse repede spatele şi plecă.

Mai tîrziu, cînd toată lumea se duse la masa, pregătită pentru o cină mai curînd intimă decît fastuoasă, cum Lys nu se mai arăta, îmi reveni iar mie însărcinarea de a-i purta de grijă lui Agnes. În picioare lîngă mine, asistase în tăcere la partida de cărţi, apoi, în timpul cît ţinuse pauza aceea lungă, îmi luase braţul şi se plimbase cu mine fără să spună un cuvînt. Nu îndrăznisem încă să aduc vorba despre problemele ei şi despre situaţia în care se afla, nu simţeam nici nevoia, nici îndemînarea să fac aşa ceva ; simţeam însă prea bine clocotul neîncetat din pieptul ei, simţeam cum luptau între ele suspinele mînioase şi pline de suferinţă, pe care le stăpînea şi le înăbuşea.

Am condus-o la masă şi am luat loc lîngă ea. Erikson ţinu o scurtă cuvîntare, anunţă logodna şi rugă vesela societate să contribuie la sărbătorirea fericirii sale cu acest bun prilej ; atunci am auzit-o pe Agnes respirînd adînc în zgomotul produs de surpriza generală, de clinchetul paharelor şi de strigătele de „trăiască". Usurată parcă de o povară, păstră cîteva clipe o atitudine de reculegere ; cum însă Lys nu se mai arăta, nu-şi găsea totuşi astîmpăr. Prăbuşirea lui ieşea şi mai mult în evidenţă datorită întîmplării pe care o bănuia şi sufletul ei simplu nu era făcut să clădească planuri noi pe nenorocirea lui. Totuşi îşi înfrînă durerea, se ţinu tare şi nu ceru să plece acasă. Mă ascultă cînd am invitat-o să ne apropiem de logodnică pentru a o felicita şi a o saluta, deoarece toţi ceilalţi se ridicaseră de la locurile lor.

Rosalie era înconjurată în primul rînd de rudele ei, care nu păreau deosebit de bucuroase de neaşteptata logodnă şi făceau nişte mutre destul de serioase ; căci această femeie deşteaptă profitase de ziua aceea ca să le atragă în cursă, silindu-le să asiste în mod onorabil la logodna ei, fără ca, din cauza numeroşilor oaspeţi, să poată opune cea mai mică rezistenţă şi să-i dea avertismente sau sfaturi nedorite. Cu atît mai mare şi mai

comic era contrastul dintre satisfacția tinerei femei și aerele bosumflate ale verilor și verișoarelor.

Emoționant fu momentul cînd, printre diverșii oaspeți în veșminte de diferite culori, se apropie și Agnes, aducînd urările ei de femeie părăsită celei victorioase. Făcu o plecăciune și sărută mîna miresei întruchipînd nefericirea umilită în fața fericirii. Rosalie o privi mișcată și-i strînse mîna cu compătimire. Uitase cu totul defată, după cum în clipa aceea uitase și de Lys cel rău, și se putea observa că plănuia ceva ; în clipa următoare însă, uită de ființa îndurerată care se depărta și se cufundă iar în fericirea ei distrată.

După ce toți oaspeții își reluară locurile și după ce o veselie egală se așternu, împărtășită în cele din urmă și de veri care erau totuși și ei oameni de viață, o nouă întrerupere se produse curînd. Știrea despre fericita schimbare intervenită în viața unui coleg ajunsese repede în vasta tabără a petrecăreților din pădure, unde tineretul neobosit tot mai chefuia. Și iată că un alai de lăncieri, cu trompete și fluiere, cu steagul fîlfiind, intră acum pe o ușă, în timp ce pe cealaltă o ceată veselă de calfe și de meșteșugari se înfățișă cu propria ei muzică. Ambele tabere făcură ocolul mesei, fluturîndu-și pălăriile, aclamînd zgomotos și cerînd în modul acesta onorabil un pahar de băutură. Intrarea lor tulbură ordinea care domnise pînă atunci și Erikson împreună cu servitorii avură de furcă pînă instalară acest spor de efectiv care umplu aproape toate încăperile. Dar totul se desfășură în veselie și bună dispoziție, în timp ce însemnătatea acestei zile crescu văzînd cu ochii.

Am întrebat-o pe Agnes dacă prefera să se întoarcă acasă sau să mai rămînă ? Prima alternativă nu mi-ar fi displăcut, pentru că, oricîtă plăcere și cinste îmi făcea să ocrotesc în permanență o făptură atît de nevinovată și de fermecătoare, simțeam totuși, după obiceiul tinerelor calfe germane, dorința de a recupera ceea ce pierdusem pînă atunci și de a petrece totuși ultimele ore cu cei de-o seamă cu mine, ca om liber între oameni liberi.

Agnes ezita ; se temea în taină de singurătate la ea acasă, unde nu se putea aştepta la o adevărată consolare şi poate că nici nu-i venea să părăsească locul în care pînă mai adineauri se aflase iubitul ei, iar ea trăise însufleţită de noi speranţe. Aşadar, am condus-o deocamdată în diverse încăperi, printre grupurile pitoreşti de cheflii, pretutindeni unde era ceva de văzut, în măsura în care ingeniozitatea neobosită a unuia sau a mai multora născocea mereu ceva nou.

Tot umblînd aşa, am auzit răsunînd un cîntec melodios, pe patru voci şi ne-am luat după el. La capătul unui coridor slab luminat am dat peste un fel de balcon care avînd geamuri servea drept o mică seră, în interiorul ei aflîndu-se vreo doisprezece portocali, rodii şi mirţi. Făurarul lui Dumnezeu şi oamenii săi instalaseră o măsuţă la umbra lor şi se aşezaseră în jurul ei. Deasupra intrării atîrna o veche firmă de cîrciumă din fier, de forma unei pentagrame sau semn pentru alungarea duhurilor rele pe care o găsiseră într-un colţ şi o aduseseră încoace. Prin urmare, aici erau instalaţi podgoreanul renan, regele munţilor şi cei doi maeştri cîntăreţi care pictau pe sticlă, dovedind că se pricepeau să cînte pe patru voci la fel de bine ca şi pe instrumentele cu coarde. Cînd ne-am oprit în faţa refugiului lor şi am început să-i ascultăm, ne-am silit pe dată să ne aşezăm lîngă ei, drept care ne-au făcut loc şi au adus scaune. Spre uimirea mea, Agnes acceptă cu plăcere ; cîntecul părea s-o atragă, s-o preocupe şi s-o liniştească. În vremea aceea cîteva vechi melodii populare germane fuseseră pentru prima oară scoase iar la iveală şi puse pe voci de compozitori contemporani. De asemenea toate versurile lui Eichendorff[1], Uhland[2], Kerner[3], Heine, Wilhelm Müller[4] care se potriveau cu acele cîntece, fură puse pe note în melodii mai mult sau mai puţin melancolice de către maeştrii de cor şi cîntate de tineretul german ca ceva ultramodern, înainte de a se întoarce —

[1] *Joseph Freiherr von Eichendorff* (1788—1857) — poet romantic german.
[2] *Ludwig Uhland* (1787—1862) — poet popular german.
[3] *Justinus Kerner* (1786—1862) — poet suab.
[4] *Wilhelm Müller* (1794—1827) — poet liric german.

pentru a doua oară unele — în rîndurile poporului. Agnes nu mai auzise niciodată așa ceva. Tocmai se sfîrșea cîntecul *La fîntînă, în fața porții, e un tei* și după el urmă : *Căzut-a bruma în noaptea de primăvară*. Unul după altul fură executate cu puritate și expresivitate vechi cîntece de despărțire, cîntece de moarte, cîntece de jale după fericirea pierdută, făgăduieli de primăvară, cîntecele despre roata morii și despre brad, cîntecul lui Uhland *Acum, biată inimă, uită-ți chinul, căci totul, totul trebuie să se schimbe*. Făurarul lui Dumnezeu conducea vocea întîi cu glasul lui limpede de tenor, regele munților susținea vocea a treia, iar pictorii pe sticlă își aduceau și ei contribuția, respectînd cu fidelitate tonul și tactul.

Agnes asculta nemișcată și i se părea că tot ce auzea era făcut anume pentru ea și ieșit chiar din pieptul ei. Respirînd ușurată după fiecare cîntec, se liniști văzînd cu ochii și mișcările ei deveniră mai libere. O veselie însorită se revărsă peste mica noastră societate pe jumătate ascunsă ; era de parcă în mod tacit, ar fi simțit cu toții că o inimă apăsată se scutură de povară deși, în fond, în afară de mine nimeni nu știa nimic. De noi se apropie și Erikson, care, învîrtindu-se peste tot, descoperi locul unde ne stabilisem și, dîndu-și seama de genul asociației noastre, plecă grăbit să facă rost de cîteva sticle de șampanie franțuzească după care își continuă rondul pentru a îngriji de oaspeți servind astfel pe stăpîna casei.

Agnes și cei mai mulți dintre noi nu mai văzuserăm niciodată șampanie și nici nu gustasem din ea, și paharele foarte înalte, la modă pe vremea aceea, în care perlele de lichid urcau fără încetare, sporiră înclinația noastră spre solemnitate. Rosalie veni în persoană și-i aduse lui Agnes o farfurie cu prăjituri și fructe recomandîndu-ne să fim veseli și galanți cu Diana cea delicată.

Așa eram în sensul cel mai bun al cuvîntului. Mai mult decît toți, făurarul lui Dumnezeu dădu dovadă de atenție și de politețe față de ea, dar și ceilalți se bucurau privind-o cu senină venerație și mîndri că o făp-

tură de o frumusețe atît de poetică, după cum spuneau ei, împodobea micul lor grup. Cînd toată lumea ciocni cu ea ridicînd paharele în sănătatea ei, Agnes bău pînă la fund cupa zveltă, mai bine zis, dulceața aceea perlată îi lunecă în gură ca un mic șarpe fără ca ea să știe ; cel puțin făurarul lui Dumnezeu afirmă după aceea că văzuse șarpele strecurîndu-se în gîtlejul ei alb. Fata începu să ciripească, spunînd că era bine aici, că-i făcea impresia că ar fi venit din lapoviță și iarnă și ar fi intrat într-o odăiță caldă, dar ea știa ce înseamnă asta ; cîțiva oameni buni adunați la un loc alcătuiesc totdeauna o odăiță caldă, chiar dacă n-are sobă, acoperiș și ferestre.

— Trăiască toți oamenii buni ! exclamă ea și, după ce se ciocniră paharele, îl bău iar pe al ei dintr-o sorbitură și adăugă : Vai, ce bun e vinul ăsta ! Și ăsta e un spirit bun !

Asta ne plăcu grozav ; fără să se fi înțeles dinainte, cei patru cîntăreți intonară imediat și din răsputeri, cîntecul : *La Rin, la Rin, strugurii noștri cresc la Rin.* Abia se isprăvi cinstitul cîntec de pahar, că trecînd la un mod mai serios, deși nu într-un ritm tărăgănat, începură celălalt cîntec al lui Claudius [1] :

Viața omului ca floarea este,
De scurtă amăgire,
Chiar și lumea piere făr-de veste
Cu-ntreaga-i strălucire ș.a.m.d.

Apoi după ce motetele luară sfîrșit cu un „aleluia amin", avîntat, și o liniște bruscă se așternu peste noi, din celelalte încăperi și din depărtare se auzi larmă de voci țiuitoare, de cîntece și de muzică de dans care răsunau de-a valma și care, de altfel, se auziseră în toate pauzele pe care le făcusem. De data asta însă produse prin contrast o impresie solemnă asupra noastră ; era de parcă am fi auzit răsunînd zgomotele vieții lumești în timp ce noi ședeam acolo, în pădurice de mirți și de portocali, cufundați într-o intimă contemplație. Am as-

[1] *Matthias Claudius* (1740—1815) — poet liric german.

cultat un timp cu plăcere vuietul acela ciudat, apoi ne-am avîntat într-o conversație interesantă apropiindu-ne capetele deasupra mesei, spunînd fiecare o poveste sau o amintire veselă sau tristă. În special făurarul lui Dumnezeu știa o mulțime de povestioare hazlii și grațioase despre Maica Domnului, cum organizase odată un congres al reprezentantelor ei la cele mai vestite locuri de pelerinaj, cum se petrecuseră lucrurile acolo, iscîndu-se o mare ciorovăială, fiindcă nici nu se poate altfel cînd se adună atît de multe femei la un loc ; povesti tot ce păţiseră şi ce făcuseră ele la dus şi la întors ; cum una din ele călătorise în chip de mare prinţesă cu risipă de fast, iar alta ca o calică prăpădită, zăvorîndu-şi îngerii în cotețele de găini în locurile unde înnopta şi numărîndu-i dimineaţa tot ca pe niște găini, ca să vadă dacă nu cumva lipseşte vreunul. Şi aşa, alte două doamne mari, care călătoreau la congres, Maica Domnului din Czenstochowa din Polonia şi Maria din Einsiedeln din Elveţia se întîlniseră cu suita lor la o cîrciumă şi luară masa în grădină. Cînd se aduse un castron cu ciocîrlii de Leipzig, pe care se afla un sitar prăjit, poloneza trăsese imediat costronul spre ea spunînd că, după cîte ştie, era cea mai distinsă dintre persoanele din jurul mesei, aşa că i se cuvenea mica barză de deasupra ! Căci din pricina cioculuj lung, luase sitarul drept o barză tînără, îşi înfipsese furculiţa în el şi-l pusese la ea în farfurie. Atunci elveţianca, indignată de această pretenţie, făcu doar un „huşti !" şi sitarul prăjit îşi luă zborul din farfurie, viu şi acoperit cu pene. Între timp Maria din Einsiedeln trase castronul spre ea şi împărţi toate ciocîrliile în farfuria ei şi în farfuriile suitei sale, dar doamna din Czenstochowa fluierase „tirili" şi asemenea sitarului, ciocîrliile începură să dea din aripi şi dispărură cîntînd în înălţimi. Aşa se face că, din gelozie, doamnele îşi stricaseră reciproc masa de prînz şi fuseseră nevoite apoi să se mulţumească cu niște lapte covăsit, drept care feţele negre şi brunete ale ambelor doamne făcuseră strîmbături caraghioase.

Agnes arăta ca un camarad printre noi. Îşi rezemase un braţ de masă şi-şi sprijinise obrazul cu mîna. Atîta doar că nu prea înţelegea de ce toate aceste sfinte Marii, care

sînt totuşi una şi aceeaşi fiinţă, pot călători sub atîtea înfăţişări diferite, de ce se întrunesc ba chiar se războiesc între ele şi-şi exprimă deschis îndoiala sa.

Podgoreanul îşi duse degetul la nas şi spuse gînditor :

— Tocmai ăsta e misterul, asta e taina pe care mintea noastră nu-i în stare s-o pătrundă !

Numai regele munţilor, care în materie de ciudăţenii era cu atît mai elocvent, cu cît era mai puţin în stare să scape de influenţa renumitului tablou al lui Rafael asupra grupului său reprezentînd purtarea crucii, luă cuvîntul şi spuse :

— După părerea mea, asta înseamnă universalitatea, atotprezenţa, divizibilitatea şi capacitatea de transformare a Reginei cerurilor ; ea e totul în toate ca însăşi natura, iar în calitatea ei de femeie, foarte înrudită cu ea şi sub aspectul transformării neîncetate. Pe lîngă asta îi şi place să apară în toate întruchipările posibile, a fost văzută chiar şi sub înfăţişarea unui soldat belicos. Tocmai în această situaţie s-ar putea să păstreze o trăsătură a sexului ei, cel puţin a exemplarelor deosebite, şi anume, o anumită înclinare de a se îmbrăca bărbăteşte.

Unul din pictorii pe sticlă rîse auzind aceste cuvinte :

— Îmi vine în minte un exemplu caraghios de astfel de deghizare, spuse el şi povesti : în oraşul meu natal, unde mai cu seamă toamna se ţin iarmaroace mari, noi, ştrengarii, ne învîrteam în cete pîndind merele, perele, prunele şi alte fructe care se rostogoleau adesea pe jos cînd erau descărcate şi cîntărite, încercînd să le înşfăcăm şi să le şterpelim chiar din grămadă. În asemenea prilejuri, se afla veşnic printre noi un băiat, pe care nu-l cunoştea nimeni, dar care era totdeauna primul şi cel mai dibaci, îşi umplea buzunarele, dispărea apoi reapărea curînd ca să le umple iarăşi. Tot aşa, cînd ţăranii aduceau la oraş vinul nou pe care-l scoteau cu canaua în faţa caselor burgheze şi cînd noi ne furişam sub căruţe cu trestii lungi, scobite pe dinăuntru, ca să le vîrîm pe furiş în putinile şi găleţile aşezate dedesupt şi să sugem mustul prisosit la măsurătoare şi pus provizoriu acolo de pivniceri, băiatul necunoscut se înfăţişa şi el, numai că nu bea vinul cum făceam noi, ci-şi scurgea cu înţelep-

ine trestia plină într-o sticlă, pe care o ascundea sub haină. Băiatul nu era mai înalt, ci doar ceva mai voinic decît noi, avea un chip ciudat de bătrînicios, dar o voce limpede de copil și cînd l-am întrebat o dată amenințător cum se numește de fapt, ne-a răspuns pe scurt că-l cheamă Jochel Klein. Ei bine, acest Jochel nu era decît un fals ștrengar, adică o văduvă săracă, mică de statură, locuind într-o suburbie a orașului, care n-avea ce mînca și care, împinsă de o idee genială, își îmbrăcase hainele unui băiat al ei de doisprezece ani care murise, își tăiase părul și îndrăznea la anumite ore să iasă astfel în stradă și să se amestece printre băieți. Fu descoperită tocmai cînd arta ei atinsese apogeul. În piața de brînzeturi, unde negustorii de brînză își desfăceau marfa, observase că, pentru a gusta calitatea oamenii aceia tăiau cu niște cuțite speciale bastonașe sau mici cepuri rotunde în roțile de șvaițer, rupeau frumușel o bucățică la vîrf, gustau, apoi puneau la loc în gaură restul cepului, astfel că brînza era iar întreagă. Drept care, femeia se înarmă cu un cui obișnuit, se învîrtea în jurul brînzei și căuta locul unde o linie fină trasă cu creta indica existența unui astfel de cep. Apoi, la momentul oportun, înfigea cuiul, trăgea și deseori reușea să ducă acasă o jumătate de kilogram din cea mai bună brînză. În cele din urmă însă, cum negustorii de brînzeturi de pretutindeni sînt mai lacomi și mai puțin toleranți decît alții cînd e vorba de cîștigul lor, femeia fu prinsă și predată poliției, descoperindu-se cu acest prilej adevărata ei identitate. Totuși, pînă la sfîrșitul vieții i s-a spus Jochel Klein.

Agnes savură șiretenia simplă și inocentă a sărmanei femei, regretîndu-i doar tristele consecințe. În schimb, celălalt pictor pe sticlă anunță că va spune și el o poveste cu deghizarea unei femei, care însă e mai înfiorătoare decît cea a ștrengarului de sex feminin.

— E o poveste veche din veacul al șaisprezecea, spuse el. Conform cronicii, în anul 1560 sau 1562, călăul orașului Nimwegen, din regiunea Geldern, fu chemat odată în orășelul Grave pe Maas, la granița cu Brabantul, ca să execute trei răufăcători. Dar călăul din Nimwegen era bolnav și zăcea extenuat în pat, pentru că propriul său ajutor îi dăduse să mănînce o supă otrăvită

ca să-i ia locul. Căci, spune cronicarul, oricît de amărîtă ar fi o slujbă, nu se poate să nu se găsească un om dornic de a pune mîna pe ea cu prețul propriului său suflet. Prin urmare meșterul comunică consiliului din Grave că nu poate veni, dar că-și va trimite imediat nevasta la călăul din Arnheim, cu care încheiase o înțelegere de ajutor reciproc, astfel că omul se va prezenta la timp și-și va oferi serviciile. Nevesti-si îi porunci să se ducă de îndată la Arnheim și să-l încunoștințeze pe colegul lui. Dar nevastă-sa, o femeie voinică, frumoasă și îndrăzneață, era zgîrcită și nu voia să scape din mînă plata unei afaceri atît de rentabile. Așadar, în loc să plece la Arnheim, își îmbrăcă pe ascuns hainele bărbatului ei, după ce lărgi cămașa și pieptarul ca să-i vină bine pe piept, își puse pălăria cu pană pe capul tuns în grabă, își încinse paloșul lat de călău și porni noaptea prin ceață spre Grave, unde ajunse la timpul cuvenit și se anunță la primar. E drept că, surprins de fața ei spină și de vocea limpede și tinerească, primarul întrebă dacă ea sau mai curînd el, adică pretinsul călău, avea forța și rutina necesară pentru ceea ce trebuia să săvîrșească. Dar femeia îl asigură cu îndrăzneală că se pricepe binișor la treaba asta și că a mai făcut-o de cîteva ori. Îndată după aceea, apucă funia cu care era legat și adus primul dintre bieții păcătoși și puse astfel stăpînire pe el. Dar cînd se așeză pe scaun și ea îl legă la ochi, omul începu să se frămînte. Femeia se aplecă mai tare peste el ca să vadă dacă legătura era bine prinsă peste tot și atunci omul simți moliciunea pieptului ei lîngă cap. Strigă imediat că era o femeie, că el nu voia să fie ucis de una ca asta ci de un călău în regulă, că ăsta era dreptul său ! Nefericitul spera să obțină o amînare a pedepsei datorită acestei împrejurări. În zarva care se iscă, cerea cu glas tot mai puternic să se smulgă hainele de pe călău, ca să se vadă că era o muiere. Cum pînă la urmă chestia asta nu li se păru cu neputință celor din jur, se dădu poruncă ajutorului de călău să se convingă și, cu foarfeca cu care tunsese tocmai pe răufăcător, tăie în față și în spate pieptarul și cămașa și le smulse de pe umerii femeii, astfel că se pomeni în fața întregului popor cu partea superioară a trupului goală și fu alun-

gată cu ruşine de pe eşafod. Tîlharii trebuiră să fie duşi înapoi în închisoare, dar poporul înfuriat voia să arunce femeia în apă şi cu greu fu împiedicat s-o facă. Totuşi femeile şi slujnicele năvăliră afară din casă, înarmate cu furci de tors şi cozi de mături şi se luară după nevasta călăului care-şi luase tălpăşiţa, urmărind-o pînă afară din oraş şi învineţindu-i spinarea albă şi frumoasă. În felul acesta, deghizarea se sfîrşi prost pentru temerara amazoană. Cînd, puţin după aceea, bărbatul ei muri, falsul ajutor care-l otrăvise ajunse într-adevăr călău la Nimwegen în locul său şi se însură cu văduva lui, găsindu-şi astfel o nevastă vrednică de el.

Prin această poveste brutală sporovăiala noastră depăşise oarecum hotarele pe care ni le impunea prezenţa fetei. Ea-şi scutura îngrozită capul şi nu uita să-şi bea paharul, cînd ciocneam împreună. În tot timpul conversaţiei fiecare îşi ţinuse zdravăn în mînă paharul înalt, ca să nu se răstoarne şi ca, la primul îndemn, să-l aibă cît mai aproape de gură. Lipsită de experienţă cum era şi fericită să dea uitării toate necazurile, Agnes ne urmase întocmai exemplul. În calitatea noastră de celibatari ignoranţi, nu ştiam cum să ne purtăm în asemenea prilej cu o fiinţă de sex feminin, umpleam toate paharele ori de cîte ori se goleau, şi ne bucuram de agitaţia şi voioşia crescîndă a bunei copile.

În timpul nesfîrşitei noastre flecăreli, Reinhold, făurarul lui Dumnezeu, rupsese o ramură înfloritâ dintr-un portocal aflat în spatele lui Agnes, făcuse o cunună din ea şi i-o puse pe cap. Totodată o rugă să-l fericească cu un mic dans, a cărei melodie o vor cînta unul sau doi dintre ceilalţi comeseni.

— Nu ! exclamă ea. Mai întîi vreau să dansez eu singură un vals tirolez, pe care să-l cîntaţi tuspatru ! Băieţii se supuseră, îşi scoaseră instrumentele din cutiile lor şi le acordară din nou. Eu m-am dat la o parte iar ei au început să cînte un dans popular de prin partea locului, foarte îndrăgit pe vremea aceea, în timp ce, în micul spaţiu rămas liber între copăcei, Agnes dansa plină de graţie pe melodia tărăgănată, care exprima un anumit dor. Abia se stinse ultimul tact, că după ce-şi luă paharul înspumat şi-l goli însetată, ceru un vals, pe care voia

să-l danseze tot singură. Îndatoritorii burlaci cîntau din răsputeri la vioară și Agnes se învîrtea, cu mîinile sprijinite în șoldurile zvelte, cu ochii strălucitori. Deodată întinse mîinile în aer de parcă ar fi căutat pe cineva, se opri, își luă cununița de pe cap, o privi, o puse la loc, după care începu să se clatine. Am sărit repede la ea și am așezat-o pe scaun ; muzicanții se opriră speriați, dar biata fată trînti capul și brațele pe masă, cu atîta putere că se răsturnară toate paharele și începu să plîngă zgomotos, jelindu-se de ți se rupea inima și chemînd-o pe maică-sa. Plîngea și striga atît de tare, încît veniră și alți musafiri și stăteam cu toții în jurul ei, consternați și neștiind ce să facem. Am încercat s-o ridicăm în picioare, dar Agnes ne-a scăpat din mîini și a căzut jos, unde a rămas întinsă, palidă ca o moartă, cu buzele și mîinile tremurînde. Puțin după aceea părea cu desăvîrșire neînsuflețită, astfel că o liniște plină de teamă se așternu în cameră.

În cele din urmă a trebuit să ne hotărîm să ducem afară biata făptură nemișcată și să căutăm în partea locuită a casei, sau în cea unde puteam găsi ajutor, un loc unde s-o așezăm. Regele munților o apucă de subsuori, făurarul lui Dumnezeu o apucă de picioare, apoi scoaseră cu grijă din cameră povara ușoară, argintie. Eu mergeam înainte, cei doi pictori pe sticlă urmau ducîndu-și sub braț viorile, pe care nu avuseseră timp să le pună la loc în cutiile lor, dar pe care nu voiau totuși să le lase aici, fiindcă erau niște instrumente bune.

Din păcate, doamna Rosalie plecase spre oraș însoțită de Erikson, fără să-și ia rămas bun de la cineva, pentru ca să nu pună capăt fără voie petrecerii și să nu tulbure plăcerea celorlalți. Cu atît mai binevenită fu menajera sau intendenta care veni spre noi și îndrumă tristul nostru cortegiu spre odaia ei, unde tînăra neînsufletită fu întinsă pe un pat comod și pe niște perne.

— Nu-i mare lucru, spuse această femeie cu experiență văzîndu-ne înspăimîntați, domnișoara s-a cam îmbătat, are să-i treacă repede !

— Nu, e amărîtă ! i-am șoptit eu.

— Atunci înseamnă că a băut tocmai fiindcă era

amărîtă, răspunse ea. Dar cine a putut să dea atita băutură unei fete tinere ?

Abia acum am roşit cu toţi, ne-am simţit ruşinaţi şi stînjeniţi, pînă ce destoinica femeie ne-a dat afară, întrebîndu-ne mai întîi unde locuieşte bolnava.

— Trăsura stăpînilor, spuse ea, trebuie să mai vină o dată pentru nişte treburi, o să avem noi grijă de toate.

Reinhold se oferi să rămînă acolo şi nu putu fi convins să renunţe ; el insistă pe lîngă mine să-l las să poarte mai departe de grijă fetei părăsite, ceea ce am acceptat bucuros, deoarece trecea drept un om cumsecade şi bine crescut.

Aşadar, pentru a-şi împlini soarta, în timpul leşinului şi în general în tot timpul serbării, Agnes trecuse dintr-o mînă într-alta, aşa cum se întîmplase pe vremuri cu fiica unui rege căzută în robie.

M-am despărţit de violonişti, care trebuiau să se îngrijească de instrumentele lor şi am pornit la drum. De altfel, şi aici în pădure, petrecerea se spărsese peste tot şi şoseaua era înţesată de trăsurile celor ce se întorceau acasă. Cum n-am găsit imediat loc într-o trăsură, am preferat s-o pornesc pe jos şi, ca să scap de primejdia trăsurilor care mergeau la trap şi se fugăreau între ele, am luat-o pe o cărare marginală, care străbătea pădurea, paralelă cu şoseaua. Luna, care descreştea, lumina în oarecare măsură drumul printre copaci ; totuşi, pe alocuri, mărăcinişul dumbrăvii stînjenea, astfel că am ajuns din urmă un hoinar singuratic, care se lupta mînios cu nuielele de păducel şi cu tufişurile de mure. Era Lys, sub a cărui mantie neagră strălucea veşmîntul fin de pînză care se agăţase în spinii încîlciţi.

După ce ne-am recunoscut, i-am povestit cele întîmplate, pe un ton care i-a dat a înţelege unde voiam să ajung. Lys, care era foarte rezistent la băutură, dar căruia îi displăcea beţia chiar şi la bărbaţi, fu foarte neplăcut impresionat şi profită de supărarea care-l cuprinsese, pentru a debita alte reproşuri şi observaţii dezagreabile.

— Strașnică poveste ! exclamă el. Astea sînt faptele eroice de care sînteţi în stare ? Să îmbătaţi o fată fără

experienţă ! În bune mîini am încredinţat-o pe biata copilă, n-am ce zice !

— Ai încredinţat-o ? am răspuns eu enervat. Ai părăsit-o, ai trădat-o, vrei să spui ! Şi l-am copleşit cu un torent de imputări, care depăşeau cu mult limita pînă la care eram îndreptăţit să merg. E oare atît de greu, am încheiat pentru moment, să-ţi stăvileşti pornirile şi să te mulţumeşti cu credinţă şi gratitudine cu un dar atît de măreţ din partea lui Dumnezeu ? De ce trebuie toţi oamenii să se înghesuie unii într-alţii, să se pună pe ei înşişi în umbră şi să-şi provoace suferinţă ?

Între timp Lys ieşise din mărăciniş. Văzînd că nu mă poate intimida, cedă şi spuse liniştit, în timp ce ne vedeam amîndoi de drum, unul în spatele celuilalt :

— Lasă-mă în pace, nu înţelegi nimic !

I-am spus mîniat :

— Multă vreme mi-am închipuit că în felul tău de a gîndi e ceva ce nu pot înţelege şi judeca cu experienţa mea. Acum însă îmi dau prea bine seama că ceea ce predomină la tine e un egoism şi o brutalitate dintre cele mai triviale şi ambele uşor de recunoscut şi tot atît de vrednice de dispreţ. Vai, dac-ai şti cît te desfigurează această atitudine şi cum îi îndurerează pe prietenii tăi, tot din egoism te-ai schimba şi te-ai lepăda de acest cusur urît !

— Îţi spun încă o dată, răspunse Lys, întorcîndu-se pe jumătate spre mine, că nu înţelegi despre ce e vorba ! În ochii mei, asta-i cea mai bună scuză pentru lucrurile necuviincioase, pe care mi le spui. Ia ascultă, erou plin de virtuţi, ai făcut vreodată altceva decît ceea ce nu puteai să nu faci ? Acum nu procedezi aşa şi cu atît mai puţin ai să procedezi în felul ăsta cînd ai să păţeşti într-adevăr ceva !

— Sper cel puţin că mă voi putea lepăda de ceea ce e rău şi condamnabil îndată ce-mi voi da seama că e aşa !

— În orice moment, răspunse Lys cu sînge rece şi pornind iar mai departe, ai să te lepezi de ceea ce nu-ţi va fi pe plac !

Nerăbdător, am vrut să-l întrerup din nou, dar el mi-a acoperit glasul și a continuat :

— Dacă ai să nimerești vreodată între două femei, probabil că ai să alergi după amîndouă, dacă amîndouă îți vor fi pe plac ; e mai simplu decît să te hotărăști pentru una din ele ! Și poate că o să ai dreptate ! În ce mă privește, află că ochiul este autorul și conservatorul sau distrugătorul dragostei ; eu personal, pot să-mi pun în gînd să fiu credincios, ochiul însă nu-și pune nimic în gînd, el se supune lanțului eternelor legi ale firii. Luther a fost un om normal cînd a spus că nu poate privi o femeie fără s-o dorească ! Numai o femeie pură de orice egoism, de orice element morbid sau ciudat, numai o femeie inalterabil sănătoasă, senină, bună și inteligentă ca această Rosalie m-ar fi putut încătușa pentru totdeauna. Mi-e rușine cînd îmi dau seama cît de trecător era sentimentul care era cît pe-aci să mă lege de această Agnes ! Dar și ție trebuie să-ți fie rușine să umbli așa prin lume ca o schemă goală, ca o umbră fără trup ! Mai bine ai încerca să capeți în sfîrșit un conținut, o pasiune care să te absoarbă în loc să plictisești oamenii cu vorbele tale zornăitoare !

Jignit în diferite moduri, am tăcut cîteva minute. Dîndu-mi exemplul cu cele două femei, Lys nimerise bine fără să știe, căci, copil încă, rătăcisem pe drumuri asemănătoare. Totuși nu voiam să fiu comparat cu el : vinul pe care-l băusem, diversele excitații la care eram supus de mai bine de douăzeci și patru de ore îmi ațîțară și ele pofta de gîlceavă, iată de ce redeschisei discuția cu cu glas hotărît :

— Judecînd după părerea pe care ai exprimat-o adineauri, înseamnă că nu ești dispus să-i îndeplinești fetei speranțele pe care cu atîta ușurință le-ar trezit în sufletul ei ?

— Nu i-am trezit nici un fel de speranțe, spuse Lys. sînt liber și stăpîn pe voința mea, față de orice muierușcă, precum și față de întreaga lume ! Dacă am să pot face ceva pentru fata asta cumsecade, am să-i fiu un prieten adevărat și dezinteresat, fără mofturi și fără cu-

vinte mari ! Şi odată pentru totdeauna : nu-ţi mai băga nasul în iubirile şi în neiubirile mele ţi-o interzic !

— Şi totuşi, am să urmez să-mi bag nasul ! am exclamat eu. Sau îţi respecţi cuvîntul, sau am să-ţi dovedesc pînă în adîncul sufletului că faci un lucru urît ! Dar totul se explică numai prin jalnicul tău ateism ! Cine nu crede în Dumnezeu, îşi pierde minţile !

Lys izbucni într-un hohot sonor şi răspunse :

— Lăudat fie Dumnezeul tău ! M-am gîndit eu că pînă la urmă tot ai să ajungi în acest port al mîntuirii ! Acum însă, te rog, Heinrich cel verde, să nu-l bagi pe Dumnezeu în treaba asta, că n-are ce căuta în ea. Cu el sau fără el, te rog să crezi că aş fi exact acelaşi ! Asta nu depinde de credinţa, ci de ochii mei, de creierul meu, de toată fiinţa mea fizică !

— De inima ta, în orice caz ! am exclamat mînios şi scos din fire. Da, e cazul s-o spun : nu capul, ci inima ta n-are nici un Dumnezeu ! Credinţa sau, mai bine zis, lipsa de credinţă e la baza caracterului tău !

— M-am săturat ! strigă Lys cu voce tunătoare şi, oprindu-se, se întoarse către mine : Deşi ceea ce spui e o prostie şi nu poate să jignească, înţeleg totuşi la ce te gîndeşti căci cunosc limbajul nerușinat al nebunilor şi fanaticilor, la care nu m-aş fi aşteptat niciodată din partea ta ! Retractează imediat ce-ai spus ! Nu las pe nimeni să se atingă de caracterul meu fără să ripostez !

— Nu retractez nimic ! Vreau să văd pînă unde merge nebunia ta de ateu ! Am spus aceste cuvinte cu o poftă sălbatică de ceartă, dar Lys mi-a răspuns cu amărăciune şi mînie în glas :

— M-am săturat de morală ! Te provoc la duel ! Mîine, în zorii zilei, pregăteşte-te să-ţi aperi cu arma în mînă Dumnezeul, pentru care ştii să ocărăşti cu atîta strălucire. Fă rost de martori, ai mei se vor afla peste două ore în cutare şi cutare loc, gata să discute amănuntele. Lys indică un loc, unde serbarea părea să se prelungească toată noaptea. Apoi îmi întoarse spatele şi porni cu paşi repezi, fiindcă drumul era acum mai bun. Eu am făcut un salt pe şosea care în timpul ciorovăielii noastre se golise de mult şi asupra căreia se aşternuse li-

ni§tea. Prin urmare a§a se sfîr§ea frumoasa noastră serbare ! Luna îmi arunca propria mea umbră înainte, în timp ce păşeam în mijlocul şoselei şi-mi vedeam ciucurii tichiei conturîndu-se limpede pe ea. Asta nu-mi ajuta însă la nimic ; lumina raţiunii se stinsese ; mergeam repede ca să-mi caut un martor pentru duel.

Cu cel puţin şase ani în urmă, învăţasem cîteva elemente de scrimă de la un polonez, care locuia într-o odăiţă din casa noastră. Era unul din acei militari chipeşi, înalţi de statură, care au venit ca refugiaţi după revoluţia din 1831 [1] şi care de atunci încoace au cam dispărut din viaţa sau cel puţin din lumea emigranţilor. De origine nobilă, fost ofiţer de cavalerie, polonezul meu se descurca inteligent şi onorabil adaptîndu-se la o viaţă cît de modestă şi la orice muncă. Era totdeauna vesel şi amabil, cu excepţia clipelor cînd vorbea despre războaiele şi despre nenorocirile patriei sale, sau despre ura sa faţă de ţar. Cu toate că avea o temeinică educaţie catolică, exclama de fiecare dată cu amărăciune că nu există Dumnezeu în ceruri, căci altfel nu i-ar fi dat pe polonezi pe mîna ţariştilor. Pe mine mă simpatiza mult şi, dornic să-mi dovedească prietenie, sau să-mi facă un serviciu, cum n-avea altceva să-mi ofere, nu se lăsă pînă nu-mi dădu cîteva lecţii de scrimă. Cumpără din banii lui două spade sau florete, măşti de sîrmă şi alte accesorii şi începu să urce zilnic cu mine o oră în pod unde, pe podeaua în pătrăţele, se osteni să-mi dea primele lecţii cu atîta dragoste şi atîta răbdare, de parcă-ar fi fost vorba de cine ştie ce alchimie ; în cele din urmă, o schimbare interveni în soarta lui şi-l îndepărtă de prin locurile noastre. În oraşul în care trăiam acum, încercasem din cînd în cînd să fac cîteva exerciţii cu compatrioţii mei studenţi, cu care întreţineam relaţii, şi care aveau în camere instrumente de scrimă, dar lucrul acesta îl făceam cu singura intenţie de a-mi trece timpul. Eram sigur că voi da peste vreo doi dintre aceşti tineri în locurile unde se întruneau de obicei ca să le cer să-mi fie martori şi, într-adevăr, i-am găsit în dispoziţia plină de cutezanţă,

[1] Revoluţia din 1831 — lupta dusă de polonezii răsculaţi pentru a se elibera de sub înrobirea Rusiei ţariste.

corespunzătoare acelei ore tîrzii și dorințelor mele. Ei plecară imediat spre locul unde erau așteptați de împuterniciții adversarului meu.

Curînd se întoarseră vorbindu-mi despre înțelegerea la care ajunseseră ca duelul să aibă loc chiar în dimineața aceea, la ora șase, la locuința lui Lys. Prietenul meu explicase că locuia absolut singur și că deci nu trebuia să ne temem de martori ; adăugase că, dacă va fi rănit, se va putea băga numaidecît în pat, ca să se vindece sau să moară în liniște, iar adversarul său va pleca în toată siguranța și fără nici o grabă. Dacă mă va răni el pe mine, mă voi putea culca în locul său în pat, în timp ce el își va putea lua tălpășița.

Se îngrijiseră și de un medic, spuneau ei, de arme de asemenea. Eu propusesem floreta, sau așa-numita pariziană, unica pe care mă pricepeam cît de cît s-o mînuiesc, mai ales fiindcă știam că și Lys îi cunoaște secretele.

N-am știut niciodată în ce fel și-a petrecut el puținele ore ce mai rămăseseră din noaptea aceea. Cît despre mine, am rămas cu sfetnicii mei, considerînd că era mai bine să țin piept acelei aventuri primejdioase, asimilînd-o cu un final al agitației serbării, cu care era ca să spunem așa intim legată, decît dată m-aș fi deșteptat dintr-un somn adînc, după o odihnă insuficientă și aș fi trebuit să mă bat în duel, fără nici o continuitate în gînduri. N-am apucat deci să-mi schimb nici costumul, și dacă soarta m-ar fi osîndit, aș fi trecut pe lumea cealaltă sub înfățișarea unui bufon străpuns de spadă.

Totuși, oboseala mă doborî ; am aținit și pînă la urmă am dormit cu capul pe masă, în timp ce ceilalți au băut un bol de punci fierbinte, împreună cu întîrziații care veneau și plecau. Cînd, la sosirea zorilor, am fost deșteptat, am dat și eu pe gît un pahar, fără să mă simt înviorat sau dezmeticit după somnul acela scurt. Îmi amintesc totuși, ca prin vis, că și eu și cei doi care mă însoțeau, am străbătut străzile cu adîncă seriozitate și că, în aceeași dispoziție sufletească am intrat în locuința liniștită a lui Lys, unde, în tovărășia a doi-trei tineri ne aștepta cu o seriozitate și cu o răceală asemănătoare.

Ne aflam cu toții în încăperea cea mai spațioasă, în fața tabloului cu zeflemiștii. Zorile dădeau viață figurilor care străluceau în întuneric și care păreau să aștepte desfășurarea evenimentelor ce urmau să se petreacă aici.

Dintr-o lădiță lunguiață fură scoase și montate două lame scînteietoare, triunghiulare și ascuțite ca niște ace, două mînere înfășurate în fir de argint și două gărzi emisferice pentru protecția mîinilor. După ce am fost întrebați dacă nu s-ar putea să ne împăcăm, sau să ajungem la o altă înțelegere, la care nici unul din noi n-a făcut nici o mișcare, ni s-au dat armele și ni s-au indicat locurile. Am aruncat o privire asupra lui Lys, care arăta la fel de palid și de încordat ca și mine. Orice urmă de simpatie sau de sentimente prietenești dispăruse de pe fețele noastre, ca și mînia inițială ; singură prostia omenească rămăsese încremenită pe buze. Și stăteam așa, cu spada în mînă, gata să vărs sîngele unui prieten, spre a-i dovedi cît de adevărată era credința mea în Dumnezeu, în timp ce acest prieten avea nevoie de sîngele meu pentru a apăra onoarea morală a concepției sale despre viață, fiecare din noi considerîndu-se pe sine însuși înțelept, liber și omenos. O clipă nefericită și oțelul sclipitor pătrundea într-o inimă caldă !

Dar nu mai era timp pentru o meditație cu efecte salutare. Se dăduse semnalul, noi am făcut cu spada salutul obișnuit și ne-am luat poziția, deși nu ca niște spadasini rutinați, ci mai mult ca niște elevi cam ignoranți. Mîinile mele ca și ale lui tremurară cam la fel rotind vîrfurile floretelor pentru a începe, ba chiar prima mea mișcare a fost aceea de antrenament așa cum e indicată de exercițiul numărul unu la sala de scrimă. Lys o pară și el reglementar, deoarece o văzuse venind de departe, apoi răspunse la atac, după care l-am respins și eu, cu ceva mai multă dificultate, dar încă la timp. Numai bunul Dumnezeu, din cauza căruia ne băteam, știa poate cum de nimerise o pereche de spadasini atît de pașnici ca noi, într-o situație atît de primejdioasă. Cu toate acestea era tot mai primejdioasă, căci o dată cu zgomotul lamelor, care lunecau, lupta se însuflețea tot mai mult, devenea tot mai rapidă, astfel încît, fie numai

din nevoia de a ne apăra, loviturile noastre se înmulţeau mereu şi erau tot mai energice. Deodată oţelul şi gărzile armelor noastre se acoperiră de o licărire bruscă roşietică şi în acelaşi timp tabloul din fundul camerei începu să se lumineze lin ; era văpaia unui nor, în care se reflecta mijirea zorilor. Lys îşi aruncă involuntar ochii în lături asupra tabloului şi zări privirile experţilor, cum le zicea el, aţintite asupra noastră. Atunci îşi coborî spada, şi mie, care eram tocmai pe punctul de a ataca iar, mi se strigă : „Stop !" Lys, care rămăsese complet lucid, îşi dăduse seama de nimicnicia acţiunii noastre abia după privirea aruncată tabloului.

— Îmi retrag provocarea, anunţă el pe un ton serios şi foarte lininştit. Vreau să uit cele petrecute, fără vărsare de sînge !

Făcu un pas spre mine şi-mi întinse mîna.

— Să mergem la culcare, Heinrich Lee ! spuse el, şi totodată rămîi cu bine ! Fiindcă sînt gata de drum, am să plec chiar azi pentru cîtva timp.

Spunînd acestea, se îndepărtă după ce-i salutase pe cei prezenţi, şi intră în dormitorul său. În ciuda deznodămîntului neaşteptat, ne-am despărţit fără prietenie, pentru că ne jignîsem singuri reciproc, iar la ora aceea nici unul din noi nu avea conştiinţa curată. Martorii şi medicul, care habar n-aveau de felul în care se desfăşurase conflictul îşi luară rămas bun în tăcere în faţa casei şi fiecare îşi văzu de drum. În plus mie mi se părea că fusesem pus la punct de superioritatea morală a unui adversar, căruia voiam să-i dau o lecţie.

Cînd am intrat în locuinţa mea, gazdele, care tocmai îşi luau dejunul, m-au primit ca pe un bufon rezistent. Deşi eram extenuat, aproape că n-am putut adormi şi cînd am reuşit totuşi, am visat că mi-am rănit mortal prietenul, dar că sîngeram eu în locul său şi că mama mă pansa plîngînd. Între timp m-am înecat în vis din cauza unui sughiţ de plîns, care m-a trezit. Am găsit, ce-i drept, perna şi ochii uscaţi, dar m-am gîndit la ce s-ar fi putut întîmpla pînă ce, în sfîrşit, am adormit mai adînc.

GĂRGĂUNII

Am dormit pînă după masă şi cînd m-am trezit nu ştiam ce-i cu mine ; şi lumea, şi capul meu îmi păreau goale şi moarte. M-am gîndit la sfîrşitul serbării cadeţilor din vremea copilăriei mele, la reprezentaţia lui Wilhelm Tell, şi mi-am spus : Dacă toate petrecerile tale vor avea astfel de epiloguri, ar fi mai bine să nu te mai duci la nici o serbare. Apoi mi-am adunat hainele de bufon, împrăştiate pe jos, şi le-am atîrnat într-un cui din atelier ca obiecte pitoreşti, aşezînd totodată cununa de ciulini şi de ilice pe craniul lui Zwiehan, pe care l-am instalat pe comoda din micul meu dormitor, pentru a avea un memento salutar. Trăsătura poznaşă şi fanfaroană a caracterului nostru stăruie în noi în cele mai grele momente de restriştе, păstrîndu-se sub diferite înfăţişări pînă la sfîrşitul vieţii. Poate că e o parte a conştiinţei noastre, pentru că aşa cum un animal nu rîde, omul total lipsit de conştiinţă nu joacă decît de dragul cîştigului.

Posomorît şi fără chef de lucru cum eram, am considerat binevenită vizita podgoreanului şi violonistului Reinhold, care venise să-mi ceară un serviciu prietenesc. Mă înştiinţă că starea de sfîrşeală a lui Agnes ţinuse cîteva ore şi că abia spre dimineaţă îşi revenise destul ca să poată fi dusă acasă la lumina zilei. Numai că zvonul despre aşa-zisa comportare imorală şi despre o beţie, ca urmare a căreia fusese imediat părăsită de un adorator bogat, se şi răspîndise, şi cînd trăsura se oprise în faţa casei, iar fata coborîse din ea istovită şi deprimată ferestrele vecinilor se deschiseseră şi oamenii o priviseră cu un dispreţ vizibil, sau în orice caz de dezaprobare. El şi o slujnică din vilă o însoţiseră pe biata Agnes dar, firеşte, plecase imediat după aceeă, fără să intre în casă. Apariţia unui nou ocrotitor accentuase şi ea aparenţele

urîte, astfel încît era de datoria noastră, cei care purtam o parte din vină, să apărăm reputaţia nevinovatei făpturi. El avea un plan şi se înţelesese cu prietenii săi să execute în seara aceea sub geamul tinerei fete greu încercate o muzică serioasă şi demnă, adică să-i facă o serenadă sub forma cea mai respectuoasă : pentru a evita să-i producă o cît de mică neplăcere şi pentru a spori aspectul de onorabilitate al acţiunii sale, avusese grijă să scoată aprobarea autorităţilor. La încheierea serenadei însă Reinhold intenţiona să urce direct în casă şi să ceară în mod solemn mîna fetei părăsite.

— Dinadins nu vreau, continuă el, să ştiu nimic despre cele întîmplate înainte, indiferent ce s-ar şopti ! Aşa cum e în clipa asta, cu feţişoara şi cu trupul ei subţirel, cu toată fiinţa şi cu micul ei destin, aşa îmi place, şi mi se pare că nu mă pot lipsi de ea. Dacă mă înşel, înseamnă doar că Agnes e mai mult decît am crezut eu că e ! Puţin soare cald, puţină fericire, sau ce se înţelege prin fericire, precum şi un păhărel de vin bun de Rin o vor înveseli !

— Şi ce să fac eu în toată treaba asta ? am întrebat uimit, dar şi plin de înţelegere, deoarece intenţia acestui om cumsecade mi se părea cel mai bun ajutor în nenorocire.

— Vreau, răspunse el, să te duci spre seară în căsuţa aceea ca o cutie de bijuterii, şi să ai grijă ca cele două femei să nu plece nicăieri şi muzica să le surprindă totuşi. Mai departe — şi dacă lucrul acesta nu se întîmplă de la sine — să aduci vorba despre mine, în aşa fel încît să nu bată la ochi, să-mi aduci oarecare elogii, adică nu persoanei ci situaţiei mele, vreau să spun modestei mele prosperităţi materiale, care-mi permite să mă însor fără nici o grijă. Doresc să faci această aluzie aşa, în treacăt, vorbind totuşi despre un lucru care e, hai să zicem, absolut sigur, astfel ca premisele mele să existe cînd voi veni eu şi să nu fiu nevoit să încep cu ele. E un amănunt important şi în asemenea complicaţii are de cele mai multe ori o influenţă hotărîtoare. Şi, în măsura în care n-ai să exagerezi, să ştii că n-ai să spui minciuni, îţi dau cuvîntul meu în privinţa asta ! Am ceva pămînt, am şi cîştigul meu de artist care sînt sufi-

ciente pentru un trai burghez, dar fără calicie ; cît despre viitor, am siguranța de a moșteni o mătușă bătrînă, care mă pisează mereu să mă însor și mi-a pregătit o zestre de parc-aș fi o fiică unică la părinți. Stai — poți să brodezi puțin pe această temă ! E într-adevăr comic s-o vezi pe femeia asta de treabă cum face mereu cumpărături îndată ce vede ceva despre care-și spune că va fi de folos în viitoarea mea gospodărie, și cum adună în casa ei, plină încă de pe vremuri, stocuri de lucruri, mici și mari. Ei, hai ! spune-mi : vrei să-mi împlinești dorința ? Trebuie să-ți spun că sînt ca omul care a văzut un diamant, azvîrlit de un nătărău, și care se teme că poate să-l găsească altcineva înainte de a apuca să ajungă el la locul cu pricina !

Am zîmbit în sinea mea de acest mic succes în mersul destinului, care avea să se îndrepte atît de frumos dacă planurile lui Reinhold se vor împlini. Am primit cu plăcere să-i îndeplinesc dorința cît voi putea mai bine și el plecă grăbit și plin de speranțe să vadă mai departe de cele stabilite.

Cum ziua aceea era goală și pustie pentru mine, însărcinarea asta îmi era binevenită, deși meseria de mijlocitor era lucru nou pentru mine.

„După ce timp aproape două zile ai păzit odorul neglijat de Don Juan, îți poți permite să faci și treaba asta de femeie bătrînă, căci merge mînă în mînă cu cealaltă, ba chiar și cu duelul ratat !".

Pe înserat, am pornit la drum și, îndată după aceea, m-am oprit în fața ușii celor două femei care erau cufundate într-o liniște adîncă, pentru că nu se auzea nici un sunet. Abia după ce am ciocănit de cîteva ori am auzit pe cineva spunînd cu glas slab : „Intră !" și, cînd m-am pomenit înăuntru, am deslușit în semiîntunericul din odaie numai pe mama lui Agnes, instalată în fotoliu și sprijinindu-și capul în mîini. Pe masa din fața ei se afla o casetă mică. Cînd m-a recunoscut, a spus cu voce răgușită doar atît :

— Frumoasă serbare pentru noi ! O noapte frumoasă și o zi frumoasă !

— Da, am răspuns eu abătut, parc-ar fi făcut cineva vrăji că unora li s-au întîmplat lucruri ciudate !

Mama lui Agnes nu spuse nimic cîteva clipe apoi continuă cu mai multă uşurinţă :

— Frumoasă ciudăţenie ! Cum scot capul pe uşă, vecinii mă arată cu degetul ! O cumătră după alta, din alea pe care de altfel nu le vezi, Doamne fereşte, au venit azi aici ca să se desfete cu ruşinea noastră ! Copila mea e cărată de două zile peste tot şi apoi e trimisă beată acasă şi însoţită de nişte oameni străini ! Şi chipeşul şi bogatul adorator, acest domn Lys, care s-a săturat firește s-o tot plimbe, se leapădă de ea şi o şterge ! Vezi deci prin cîte am trecut !

Soase o scrisoare de sub casetă şi o despături ; dar era prea întuneric ca să poată fi citită.

— Mă duc să aduc lampa ! spuse ea, ieşi afară obosită şi abătută şi se întoarse cu o modestă lampă de bucătărie, dat fiind că nu părea să merite să aducă o lampă bună pentru membrul unui grup de oameni de nimic. Am citit biletul, prin care, în cîteva rînduri, Lys dădea de ştire că e nevoit să plece pentru un timp nedeterminat, poate pentru totdeauna, că mulţumeşte din inimă pentru prietenia de care s-a bucurat, că doreşte fericire şi prosperitate celor două femei, şi că o roagă pe tînăra fată să primească o amintire prietenească. După ce am citit, amărîta femeie deschise caseta, în care strălucea un ceas destul de preţios cu un lanţ delicat.

— Oare darul acesta de preţ, exclamă mama, nu e o dovadă că avea intenţii serioase din moment ce şi acum, în ciuda ruşinii pe care a suferit-o, se poartă atît de nobil ?

— Vă înşelaţi ! am spus eu. Nimeni nu poate să-şi reproşeze ceva şi cu atît mai puţin buna domnişoară ! Lys a părăsit-o chiar de la început pe fiica dumneavoastră, s-a legat de altă femeie frumoasă şi pentru că a fost respins de ea care, ca s-o spun pe şleau, e actuala logodnică a prietenului său Erikson, a plecat din oraş. Ştiu perfect că el era pierdut pentru fiica dumneavoastră înainte ca ea să leşine de durere şi de enervare. Şi e probabil un noroc pentru domnişoara, după părerea mea, e cu siguranţă un noroc că s-a întîmplat aşa !

Femeia mă privi cu ochi mari ; din fundul camerei înguste dar adînci se auzi un suspin. Abia acum mi-am

dat seama că Agnes ședea într-un colț lîngă sobă. Părul ei se despletise, dar nu mai fusese împletit la loc și-i acoperea fața și trupul încovoiat pînă la mijloc. Își aruncase o broboadă peste cap și peste umeri, și o trăsese peste față. Cu spatele întors spre cameră, stătea nemișcată, cu chipul spre perete.

— Nu mai îndrăznește să se arate la fereastră ! spuse mama.

M-am îndreptat spre Agnes să-i spun bună ziua și să-i întind mîna, dar ea își întoarse și mai mult trupul și începu să plîngă încet, înăbușit. Stingherit, m-am întors la masă și cum eram obosit sufletește de propriile mele aventuri, mi-au venit și mie lacrimi în ochi, ceea ce o tulbură și pe văduvă, care se porni și ea pe plîns ; cu acest prilej fața ei se schimonosi cum se schimonosește doar obrazul unui copil mic care scîncește. Era o priveliște foarte stranie și neplăcută, la vederea căreia ochii mei se uscară imediat. Dar aversa aceea se opri repede, tot ca la copii, și abia atunci, cu o voce complet schimbată, mama fetei mă invită să iau loc, întrebîndu-mă totodată cine fusese străinul care o adusese acasă pe Agnes în zori. Oare nu va împrăștia el mai departe povestea asta nenorocită ? Nicidecum, am răspuns, era un om cumsecade și bine intenționat. Și n-am pierdut ocazia să zugrăvesc în cuvinte aparent indiferente, și cu precauția necesară, pe făurarul lui Dumnezeu și situația lui materială, așa cum dorise el să fac. Numai cînd am descris-o pe mătușă-sa și am vorbit de mania ei de a pregăti zestre, ceea ce pe viitoarea soție a nepotului ei o punea aproape în imposibilitatea de a aduce, de a instala, de a orîndui sau de a atîrna în casă altceva în afară de propria ei persoană, relatarea mea s-a însuflețit fiindcă mă distra și pe mine. De altfel, am încheiat eu, cu permisiunea doamnelor, domnul Reinhold avea să le facă o vizită încă în seara aceea, pentru a-și respecta obligațiile de bună-cuviință și a se interesa de starea sănătății domnișoarei bolnave. Și cum știa că aveam cinstea de a le frecventa, mă rugase să obțin această permisiune, prezentîndu-l după aceea. Acest anunț curtenitor o făcu pe mama lui Agnes să-și recapete o parte din siguranță.

— Auzi, copilă ? exclamă ea îmbufnată. O să primim o vizită ; du-te, îmbracă-te, piaptănă-te, arăți ca o vrăjitoare !

Dar Agnes nu se mișcă, și chiar după ce maică-sa se apropie de ea și o scutură cu blîndețe, se feri și o rugă scîncind s-o lase în pace, dacă nu vrea ca inima să i se rupă în două. Disperată, maică-sa începu să aștearnă masa și să pregătească ceaiul ; aduse cîteva farfurii cu mîncare rece și un tort, și puse totul pe masă. Încă pentru cina din ajun, se văicări ea, cumpărase o punguliță din ceaiul cel mai bun și pregătise ceva de rontăit, sperînd că tinerii se vor întoarce devreme. Acum, masa aceea modestă avea să ne fie totuși de folos pentru vizita pe care o așteptam, căci nimic nu se stricase.

Ședeam așa și apa fierbea cam demult în ceainicul strălucitor, prea puțin folosit, dar nici o vizită nu se anunța pentru că de fapt era încă prea devreme. Buna femeie deveni nerăbdătoare și începu să se întrebe dacă Reinhold va veni într-adevăr ; am încercat s-o liniștesc și am așteptat iar un timp. În cele din urmă, mama lui Agnes se sătură de așteptare și făcu ceaiul. Am băut fiecare o ceașcă, am mîncat cîte ceva și iar am așteptat, flecărind distrați, cu gîndurile aiurea pînă ce obosită femeia atipi în sunetul vorbelor mele monosilabice. O liniște adîncă se așternu și, peste puțin, din respirația regulată și blîndă care se auzea din direcția sobei, mi-am dat seama că și Agnes moțăia. Cum și eu dormisem foarte puțin, ochii mei se închiseră de asemenea, astfel că am adormit în colectiv, în timp ce lămpița lumina slab încăperea.

Să tot fi dormit noi în bună înțelegere cam o oră, cînd am fost treziți de o muzică sonoră, dar lină și în același timp am văzut fereastra luminată de o văpaie roșie. Văduva surprinsă se repezi la geam, iar eu am imitat-o. În mica piață am văzut opt muzicanți în fața cîtorva pupitre de muzică ; patru băieți țineau niște torțe arzînde, iar la intrarea în piață, se învîrteau încolo și încoace doi polițiști, care menținеau ordinea printre ascultătorii care se strîngeau cu repeziciune. Pe lîngă

violoniști Reinhold recrutase niște posesori de corn, oboaie și flaut, în timp ce el personal ședea pe un scăunel pliant și mînuia violoncelul.

— Doamne Dumnezeule ! Ce-i asta ! exclamă uluită mama lui Agnes.

— Aprindeți luminile ! am răspuns eu, e chiar domnul Reinhold cu prietenii săi, care fac fetei dumneavoastră o serenadă ! Această muzică e dedicată ei în chip de omagiu față de lume și față de acest oraș !

Am deschis un canat al ferestrei, în timp ce mama fetei se grăbea să aducă lămpile de zile mari și aprindea luminările trandafirii, care acum se potriveau perfect. Un adagio al unui compozitor italian mai vechi pătrunse plin de farmec în cameră o dată cu adierea călduță și precoce a primăverii.

— Copilă ! șopti mama fiică-si care asculta cu atenție. Avem o serenadă, avem o serenadă ! Vino, uită-te afară ! Pentru prima oară o auzeam vorbind copilei cu atîta bucurie și cu atîta sinceră însuflețire, atît de salutară era influența pe care serenada aceea o exercita asupra ei și Agnes își întoarse fără să spună o vorbă fața palidă spre fereastră. Apoi se sculă încet și se apropie. Dar îndată ce zări în lumina torțelor mulțimea de chipuri de pe stradă și de la toate ferestrele vecine, fugi iar la locul ei, își lăsă mîinile împreunate în poală și-și aplecă încet capul într-o parte, ca să nu piardă nici o notă din melodia aceea frumoasă. Rămase în această atitudine pînă cînd cele trei bucăți cîntate afară se isprăviră, încheiate fiind pe un ton vesel, aproape săltăreț. Muzicanții se opriră și plecară în liniște, în timp ce lumea de pe stradă aplauda cu putere. Cutiile elegante în care-și purtau instrumentele accentuară în rîndurile publicului impresia că se petrecuse un fapt neobișnuit și nobil ; oamenii se împrăștiau încet, examinînd cu priviri curioase casa aceea ciudată și femeie instalată la fereastră savură priveliștea pînă în ultima clipă ; chiar și transportul pupitrelor i se păru a fi lucrul cel mai solemn și mai măreț pe care-l trăise vreodată.

Cînd închise în sfîrșit fereastra și se întoarse cu fața spre cameră, Reinhold, care intrase, o salută respectuos și eu i-am pronunțat imediat numele. Apoi el se scuză

pentru libertatea ce-şi luase de a fi provocat o agitaţie atît de supărătoare, care însă se potrivea cu atmosfera generală a carnavalului, iar mama îi răspunse făcîndu-i mari complimente şi mulţumindu-i pe un ton atît de armonios cîntat, încît semăna cu sunetele unui flageolet pe care cineva le-ar fi executat la vioară. Apoi se întrerupse brusc şi-şi chemă fiica, fiindcă avea impresia că întîrzie într-un mod necuviincios în colţul ei. Dar Agnes se strecurase pe neobservate afară şi acum se întorcea din nou. Peste capotul în care jelise toată ziua aceea, îşi aruncase un şal alb, ale cărui capete le legase la spate, iar părul negru şi-l strînsese pur şi simplu la ceafă într-un coc mare ; făcuse totul într-un minut şi, probabil, fără să se uite în oglindă. Atitudinea şi expresia feţei erau îmbătrînite cu zece ani ; pînă şi maică-sa o privi cu ochii mari, de parcă ar fi văzut o stafie. Agnes se apropie cu pas hotărît de făurarul lui Dumnezeu, îl privi cu gravitate liniştită şi-i întinse mîna. Nici dac-ar fi fost înfăşurată în catifea şi mătase, n-ar fi putut fermeca privirea lui Reinhold, ca în ţinuta aceea atît de simplă. Cît despre mine, mi-am spus imediat : Slavă Domnului că Lys e plecat şi n-o mai vede, altfel toată nenorocirea s-ar porni iar de la început !

Dar în contemplarea aceea mută, Reinhold îşi venera propria sa operă ; pentru că, literalmente, floarea aceea frîntă se înălţase iar şi putea să trăiască din nou graţie lui. Onorurile, pe care i le dăduse, străluceau atît de pur pe fruntea şi în ochii ei negri şi liniştiţi ca două stele, încît, mişcat şi umil, el nu reuşi să spună o vorbă, nici după ce ne-am aşezat la masă şi mama fetei a mai făcut un ceai. Totul se petrecu într-o atmosferă de oarecare stînjeneală, vorbindu-se în monosilabe, pînă ce bătrîna ajunse să vorbească despre Renania, patria oaspetelui, întrebîndu-l dacă era adevărat că nu va mai rămîne mult prin părţile acelea şi că se va întoarce acasă. Asta-i dezlegă limba şi începu să explice că bisericile şi preoţii îl aşteptau cu comenzile, încredinţaţi că făcuse progrese în meserie. Apoi începu să-şi laude frumoasa patrie.

— Casa mea, spuse el, e situată în afara unui vechi orășel, pe o coastă însorită, de unde vezi malurile Rinului în sus și în jos. Turnuri și stînci plutesc în aerul albastru prin care curge fluviul larg. În spatele grădinii, pe deal, se așterne via și sus, în vîrf, se află o capelă a Sfintei Fecioare, care privește departe peste întreg ținutul și se pierde în ultimele raze ale amurgului. În imediată apropiere am construit o vilișoară sub care am săpat în stîncă o mică pivniță, unde se găsesc în permanență vreo douăsprezece sticle de vin limpede. Cînd termin o cupă nouă, înainte de a o polei în interior, urc pînă la vilă și beau din ea de trei-patru ori în sănătatea sfinților și a tuturor oamenilor veseli. Căci, trebuie să mărturisesc, munca, un pic de muzică și vinul au fost unicele mele bucurii, iar zilele cele mai frumoase pe care le-am trăit au fost sărbătorile însorite ale Maicii Domnului, cînd am slăvit-o cîntînd în bisericile din vecinătate, în timp ce jos, pe altarele împodobite cu ghirlande de flori, străluceau vasele făcute de mine. Și trebuie să recunosc că după aceea un chefuleț la o masă preoțească veselă mi s-a părut a fi culmea existenței. Bineînțeles că de acum înainte nu va mai fi așa, acuma știu că există ceva mai bun ...

Se poticni la aceste cuvinte, pe care le rostise cu o căldură crescîndă, dar se îmbărbătă imediat, se ridică de pe scaun și se adresă femeilor spunînd :

— Ce să mai ocolesc atît ? Mă aflu aici spre a-i oferi domnișoarei o inimă cinstită și celelalte : mîna, casa și curtea mea ; pe scurt, am venit să fac o cerere în căsătorie ! Vă rog să mă ascultați cu bunăvoință și, deoarece comportarea mea poate să pară prea grăbită și îndrăzneață, vă rog să țineți seamă că tocmai festivități de felul celeia care abia a luat sfîrșit se încheie adesea cu astfel de evenimente neprevăzute !

Buna văduvă, obișnuită să facă cele mai severe economii, pescuise tocmai cu linguriță o bucățică de zahăr care lunecase fără voia ei în ceașcă și o pusese în tăcere în farfurioară, spre a salva ceea ce nu se topise încă. Linse repere și grațios linguriță, apoi, roșind de plăcere, se porni să cînte în accentele cele mai frumoase cinstea

cea mare ce li se făcea, pomenind însă și despre răgazul necesar pentru reflecțiune și chibzuire, pe care oricine trebuie să și le acorde. Dar fiică-sa o întrerupse și, cu fața mai palidă încă decît pînă atunci, spuse :

— Nu, mamă dragă ! După toate prin cîte am trecut și după toate cîte le-a făcut domnul Reinhold pentru mine, trebuie să dăm imediat un răspuns la întrebarea lui, și dacă-mi dai voie, am să spun da ! Nu am meritat nenorocirea care s-a abătut asupra mea ; cu atît mai deplină trebuie să fie recunoștința față de mîntuitorul meu, care mă salvează din părăsire și dispreț !

În timp ce lacrimi de emoție îi șiroiau din ochi, Agnes se apropie de fericitul pretendent, îi înconjură gîtul cu brațele și-și lipi de gura lui buzele pline de dor, care nu sărutaseră încă niciodată pînă atunci.

Reinhold îi mîngîie cu gingășie timidă obrajii, fără să-și ia ochii de la ea. Văduva o privea cu mirare și nedumerire și Agnes exclamă :

— Fii liniștită și mulțumită, mamă ! Chiar ieri m-am rugat de Sfînta Fecioară să dea inimii mele ce i se cuvine ; azi am crezut toată ziua că ruga nu mi-a fost ascultată, dar în clipa asta, în brațele mele se află omul care-mi aparține și care e mai nimerit pentru mîntuirea mea decît cel la care mă gîndeam !

Mi-am spus că sosise clipa în care era bine să mă retrag fiindcă eram de prisos, nu mai știam încotro să-mi îndrept privirile. Am dat repede mîna cu toată lumea și m-am grăbit să plec, fără să accept să fiu reținut dar și fără să mă rețină cineva. Pe stradă mi-am aruncat încă o dată privirile spre casă și am văzut lumina lunii care bătea în chipul negru al Madonei de deasupra ușii de la intrare făcînd să sclipească slab semiluna de aur și coroana.

„Cerule, ce harababură catolică !“ mi-am spus eu și am clătinat din cap cu gîndul la complicațiile vieții. În zorii acestei zile îmi îndreptasem vîrful spadei împotriva unui ateu, și acum, în puterea nopții, rîdeam iarăși de acești bigoți.

În dimineața următoare nu mi-a mai venit să rîd așa de tare cînd a trebuit să mă apuc iar de munca între-

ruptă. În timp ce majoritatea artiștilor păşeau plini de siguranţă şi lipsiţi de griji pe drumul lor obişnuit, eu nu ştiam încă ce anume trebuia să fac în primul rînd. Cînd priveam în jurul meu, aveam impresia să aş fi lipsit luni de zile din camera aceea, că lucrările mele executate numai pe jumătate ar fi monumente rămase din vremuri trecute. Le scoteam afară una după alta, şi toate mi se păreau serbede şi lipsite de rost, realizări de simplu amator. Meditam întruna, dar nu izbuteam să-mi explic amărăciunea care se furişa în mine. La asta se adăuga şi simţămîntul de izolare ; Lys plecase şi era pierdut, probabil şi pentru artă, deoarece în ultimul ţimp dăduse a înţelege că la prima şi cea mai mică zguduire va lăsa să-i scape penelul. Dar şi Erikson îmi încredinţase în ajun, într-o clipă răpită în fuga bucuriei, că imediat după nuntă avea să se lepede de pictura lui complicată urmînd ca, graţie posibilităţilor materiale serioase ale soţiei sale, să preia din nou întreprinderea de navigaţie a familiei lui şi s-o facă să prospere. Era o epocă favorabilă, în scurt timp voia să se îmbogăţească şi el. Acum şovăiam şi eu, iată că şi noi, cei trei germani de la periferie, care într-un anumit sens avusesem impresia că eram superiori numeroasei armate a poporului din interiorul ţării, cădeam ca o pilitură de fier, ne răspîndeam în toate părţile, şi probabil că n-aveam să ne revedem niciodată.

Zgribulit de frig şi dornic să-mi găsesc un refugiu, am scos un carton nou, abia început, o suprafaţă de hîrtie cenuşie întinsă pe ramă, avînd cel puţin opt picioare lăţime şi o înălţime corespunzătoare. Nu se vedea pe ea decît un prim-plan început, cu cîte un pin pipernicit de o parte şi de alta a viitorului tablou, a cărui idee o abandonasem cu luni în urmă şi care-mi dispăruse cu desăvîrşire din memorie. Numai ca să fac ceva şi poate ca să dau viaţă gîndurilor mele, m-am apucat să isprăvesc cu pana unul din cei doi copaci pe care-i schiţasem în cărbune, dornic să văd ce va ieşi mai departe. Dar abia desenasem o jumătate de oră îmbrăcînd cîteva ramuri cu ace uniforme, că gîndurile mi-au zburat aiurea şi, absent, am început să trag linii pe alături, de parcă

mi-aș fi încercat penița. Această mîzgăleală dădu loc încetul cu încetul la o urzeală nesfîrșită de linii pe care o reluam zilnic într-o stare de lîncezeală ori de cîte ori voiam să mă apuc de lucru, pînă ce un fel de monstru se întinse, asemenea unei pînze de păianjen uriașe, cenușii, acoperind cea mai mare parte din carton. Dacă însă priveai mai atent trăsnaia aceea, puteai descoperi un sens și un efort dintre cele mai lăudabile, deoarece o singură trăsătură de linii și de meandre, care puteau realiza la un loc mii de coți, alcătuia un labirint, putînd fi urmărit de la punctul de plecare și pînă la capăt. Pe alocuri se evidenția o nouă manieră, care, într-o anumită măsură constituia o epocă nouă în munca mea. Modele și motive inedite, deseori gingașe și drăguțe, își făceau apariția și dacă totalul de atenție, de oportunitate și de tenacitate necesar acelui mozaic lipsit de sens ar fi fost consacrat unei munci adevărate, cu siguranță că aș fi putut realiza ceva deosebit. Dar ici și colo se trădau poticniri mai mici sau mai mari, anumite noduri în labirinturile sufletului meu distrat și necăjit, și grija cu care penița încerca să iasă din încurcătură, dovedea cît de prinsă în plasă era conștiința mea visătoare.

Am continuat așa zile și săptămîni de-a rîndul. Cînd eram acasă, unica variație pentru mine era să-mi reazem fruntea de geam și să urmăresc convoiul norilor și formarea lor, în timp ce hoinăream cu gîndurile departe.

Așa se face că lucram iar într-o zi, cu sufletul ațipit dar cu mare perspicacitate la mîzgăleala aceea colosală cînd cineva bătu la ușă. M-am speriat și am tresărit ; dar era prea tîrziu să mai ascund rama. Reinhold și Agnes intrară și, abia apucasem să ne spunem bună ziua că apăru și Erikson cu Rosalie care-i era acum soție, astfel că am fost trezit de zgomot, viață și frumusețe. Ambele perechi erau după nuntă, pe care o făcuseră fără zarvă, Reinhold din nerăbdarea de a-și pune repede la adăpost prada dragostei sale, iar Erikson pentru că rudele Rosaliei și preoții încercaseră ulterior să le facă greutăți din cauza confesiunii. Pe ascuns însă și supunîndu-se unei influențe puternice, Rosalie se grăbise să se convertească la religia lui Erikson, susținînd că, ase-

menea Parisului care la timpul său meritase o liturghie, merita și iubitul ei o spovedanie, ba chiar mai mult decît atît, și se cununaseră imediat după aceea.

— Prin urmare sîntem în voiaj de nuntă ! își încheie Erikson scurta relatare, deocamdată numai pe străzile acestui oraș, dar mîine pe șosea și curînd, cel puțin așa sper, pe propriul nostru vapor !

Între timp soția sa schimbase un salut cu cealaltă pereche și stătea de vorbă cu Agnes, care arăta foarte bine și foarte fericită. Dar Erikson se oprise în fața șevaletului și privea, uimit la culme, ultima mea lucrare. Apoi se uită la mine dus pe gînduri și, fiindcă roșisem și mă fîstîcisem, îmi spuse, scuturînd din cap, apoi clătinîndu-l șiret :

— Cu această importantă lucrare, ai intrat într-o fază nouă, Heinrich cel verde, și te-ai pornit să rezolvi o problemă care ar putea avea mare influență asupra evoluției artei germane. De fapt, nu mai putem suporta de mult să auzim vorbindu-se și discutînd mereu despre o lume a frumosului, liberă și existînd pentru sine, lume care nu trebuia tulburată prin nici o realitate, prin nici o tendință, în timp ce se utilizează mereu și cu cea mai grosolană inconsecvență oamenii, animalele, cerul, stelele, pădurea, cîmpia și șesul și alte asemenea lucruri de o tri-vială realitate. Tu ai făcut un uriaș pas înainte, de o însemnătate ce nu poate fi încă precizată. Căci ce anume e frumosul ? O idee pură, reprezentată într-un anumit scop, cu claritate și cu intenție reușită. Nenumăratele linii și liniuțe, gingașe și inteligente sau sigure și viguroase cum sînt, plasate concret într-un peisaj, ar alcătui negreșit un așa-zis tablou în sensul vechi, lăsîndu-se astfel pradă celei mai grosolane tendințe. Bine ! Tu te-ai decis brusc și ai suprimat tot ce e obiectiv, tot ce e plin de conținut într-un mod rușinos ! Hașurile tale harnice sînt hașuri în sine, plutind în libertatea deplină a frumuseții ; iată efortul, dorința de a atinge un scop, claritatea în sine, în cea mai fermecătoare abstracție ! Și toate aceste constrîngeri, din care te-ai smuls cu atîta succes, nu sînt oare o dovadă triumfală a modului în care logica

și respectul față de regulile artei repurtează cele mai frumoase victorii ale lor în ceea ce e lipsit de realitate, biruind în mod strălucit pasiuni și întunecări născute din nimic ? Din nimic a creat Dumnezeu lumea ! Ea e un abces patologic al acestui nimic, o rămășiță desprinsă din Dumnezeu însuși. Frumosul, poeticul, divinul înseamnă tocmai că din acest abces material, noi ne resorbim din nou în nimic ; numai asta poate fi artă, dar e o artă adevărată.

— Dar, prea scumpul meu, încotro vrei să ajungi ? exclamă doamna Erikson, care devenise atentă și se întoarse spre noi. Făurarul lui Dumnezeu holba ochii și căsca gura ; căci în glumă sau în serios, frazele sforăitoare rămîneau neînțelese și străine sufletului său simplu. Eu însumi mă înveselisem oarecum de voioșia lui Erikson, totuși stăteam stînjenit la fereastră.

— Dar elogiul meu, continuă el pe un ton solemn, va fi urmat imediat de o mustrare sau mai curînd de provocarea spre un progres neîncetat și hotărît ! În încercarea ta de reformă mai există totuși o temă care amintește de ceva ; de asemenea nu vei putea scăpa de nevoia de a da acestei splendide țesături un punct de sprijin, de a prelungi cîteva linii pentru a o fixa de ramurile acestui pin bătrîn și pipernicit, dar încă viguros, căci altfel ți-e parcă mereu teamă să n-o vezi prăbușindu-se din cauza propriei ei greutăți. Dar atunci ea se leagă iar de cea mai dezgustătoare realitate, de copacii cu inele care le indică vîrsta ! Nu, bunul meu Heinrich, nu ! Nu te opri aici ! În măsura în care alcătuiesc stele, valuri, meandre sau raze, liniile tale formează un model prea material încă, amintitor de un tapet sau de o stampă imprimată. Jos cu ele ! Începe sus, într-un colț și înșiră liniile una lîngă alta, linie lîngă linie, rînd sub rînd ; la fiecare zece rînduri, prelungește o linie și fă o subdiviziune, la fiecare o sută de rînduri o supradiviziune, iar cînd ajungi la mie, trage o bară mai groasă și încheie. Un asemenea sistem decimal este perfect util și logic, în timp ce așezarea liniilor într-o deplină libertate față de orice tendință e un efort transformat în existență pură. Totodată în felul acesta se atinge un țel mai înalt.

Aici, în această încercare, se trădează încă anumite cunoștințe, căci un om lipsit de experiență sau un neartist n-ar fi putut realiza grozăvia asta. Dar priceperea are o greutate prea personală și dă loc la nenumărate neajunsuri și inegalități între cei ce tind să lucreze. Ea stîrnește spiritul critic tendențios și se opune mereu intenției pure. Eposul modern ne indică drumul cel bun! În el vizionari entuziaști ne arată în ce fel se poate transmite, prin legături mai mult sau mai puțin solide, o intenție nepătată, nevinovată și pură ca cerul, fără să se poticnească vreodată de forțele întunecate ale cunoștințelor terestre! Un echilibru veșnic și senin domnește în rîndurile comunității celor ce vor ceva. Fără eforturi și fără complicații cîteva mii de versuri se împart în cînturi și strofe și cine-și poate da seama cît de aproape e timpul cînd și poezia se va descotorosi de prea anevoioasele înșiruiri de cuvinte, va face apel la un sistem zecimal de linii gata de zbor, și se va uni cu artele plastice într-o formă exterioară identică? Atunci nemaiîntîlnind nici o piedică, spiritul creator și poetic pur, care dormitează în fiecare burghez, va ieși la lumină și cînd doi locuitori ai orașului se vor întîlni, îi vei auzi salutîndu-se astfel: „Poet? Poet!" sau „Pictor? Pictor!" Un senat alcătuit din legători de cărți și din rămari de tablouri cu experiență va decerna, în cadrul unor jocuri olimpice săptămînale, titlul de legătură de lux sau de ramă de aur, după ce vor depune jurămînt că în tot timpul cît va ține această funcție de arbitraj, se vor abține de la executarea oricărei epopei și a oricărui tablou, iar cohorte întregi de editori nepricepuți vor edita operele premiate în ediții ce se vor succeda din oră în oră răspîndindu-le atît de mult în toată Germania, astfel că nici un drac nu le va mai putea găsi!

— Încetează, omule! exclamă Rosalie încă o dată. Nu te mai recunosc.

— Hai să trecem la alt subiect! spuse Erikson. Flecăreala asta va fi un rămas bun emoționant pe care mi-l iau de la artă! De azi înainte ne vom descotorosi de toate astea și ne vom îndrepta spre o viață bine folosită!

Apoi, privindu-mă cu seriozitate, mă apucă de mînă, trecu împreună cu mine îndărătul vastei pînze de păianjen și spuse încet :

— Lys nu se mai întoarce ; a trebuit să-i fac tablourile sul, să le încarc în lăzi și să i le trimit acasă, o dată cu cărțile și cu mobilierul. Mi-a scris că vrea să-și pună candidatura pentru Camera de deputați a țării sale și că n-are să mai picteze niciodată, căci trebuie să ai ochi pentru așa ceva, lucru pe care eu nu-l înțeleg. În felul acesta a trecut de la o nebunie la alta și-mi vine să plîng pentru el. Și uite că sosesc aici și te găsesc cu niște gărgăuni ciudați, cum nu s-au mai pomenit pe lumea asta ! Ce-o fi însemnînd mizgăleala asta ? Curaj, ține-te tare, smulge-te din lațul ăsta blestemat ! Aici găsești cel puțin o gaură ! Spunînd aceste cuvinte, își vîrî pumnul în hîrtie și o rupse în lung și-n lat. I-am întins mîna cu recunoștință, căci vorbele și gestul său energic îmi dovedeau simpatia înțelegătoare ce-mi purta.

Am ieșit din culise, am contemplat gaura aceea și din față, apoi ne-am luat repede rămas bun, rezervîndu-ne firește să ne revedem în viitor, deși din cele patru persoane atunci prezente, n-am mai revăzut niciodată pe nici una. O clipă după aceea, în odaia mea domnea din nou o liniște de moarte și ușa vopsită în alb, prin care dispăruseră femeile și bărbații aceia frumoși, strălucea în fața ochilor mei ca o pînză de pe care fusese ștearsă dintr-o singură trăsătură o imagine de viață caldă.

PARTEA A PATRA

GLADIATORUL BORGHESE [1]

Pe soba scundă a camerei mele de lucru se afla o figurină de ipsos înaltă de vreo trei picioare, reprezentînd pe gladiatorul Borghese. Fusese prefect turnată în ipsos, acum era însă cam înnegrită, fiindcă aparţinuse unui locatar, care locuise aici mai demult şi de atunci trecea de la un urmaş la altul. Fiecare din ei prelua pe acest viteaz luptător plătind o despăgubire gazdelor, care se pricepeau astfel, după trecere de două mii de ani, să profite periodic de pe urma muncii bravului Agasias.

După ce ochii mei se desprinseră de uşa prin care dispăruseră Erikson şi Reinhold cu soţiile lor, privirile mi se opriră asupra gladiatorului de lîngă uşă, şi nu se mai putură dezlipi de frumoasa sculptură. M-am apropiat de el ca de un colocatar binevenit într-un moment de singurătate şi poate că pentru prima oară, l-am privit cu adevărat. Am dat repede la o parte tablouri şi şevalete, împingîndu-le spre perete, am adus figurina în mijlocul camerei şi am pus-o pe o măsuţă, în lumină. Dar în ciuda fumului depus pe ea, figurina, în care viaţa se păstra de la sine în cercul auriu de apărare şi de atac, emana o lumină şi mai puternică. De la pumnul stîng ridicat mai sus de umeri şi pînă la pumnul drept coborît, de la frunte pînă la degetele picioarelor, de la ceafă pînă la călcîie, unduia de la un muşchi la altul, de la o formă la alta, mişcarea şi pasul pe care nevoia îl îndruma spre biruinţă sau spre o pieire plină de glorie. Şi cîtă varietate de forme ! Toate organele acelea semănau cu o mică republică de soldaţi, care, însufleţiţi de

[1] *Gladiatorul Borghese* — unica lucrare cunoscută a sculptorului grec Agasias (în jurul anului 100 î.e.n.).

o singură voință, înaintau gata să se apere împreună de pieire.

Fără să-mi dau seama, am căutat o coală curată de hîrtie, am ascuțit cu grijă un cărbune și am început să-mi încerc puterile, schițînd cîte unul din membrele acestui trup, după care, văzînd că nu fac mare scofală, am încercat să prind repede și în ansamblu tot brațul pînă la subsuori și mișcarea ce se prelungea de acolo pînă în regiunea abdominală. Dar mîna mea n-avea rutină pentru așa ceva, și abia după ce cărbunele se mai toci puțin, linia, cîștigînd de la sine mai multă personalitate și o oarecare viață, îmi însufleți degetele. Dar, față de trupul omenesc, ochiul nu era obișnuit să îndrumeze destul de repede mîna ; a trebuit să mă ridic și să cercetez mai îndeaproape liniile mărginașe și tranzițiile lor și cum nu mai eram atît de tînăr ca să merg mai departe fără să înțeleg, am început să meditez asupra lucrurilor și a relațiilor dintre ele.

Și așa, în cîteva zile am desenat de bine de rău figurina, apoi am întors-o și i-am cucerit secretele și din celelalte unghiuri. Atunci mi-a venit dintr-o dată ideea să-i dau altă poziție și să desenez gladiatorul în stare de repaus, socotind totodată această muncă și un examen pentru cunoștințele dobîndite. Din modelul, bine lucrat din punct de vedere anatomic, îmi dădusem cu ușurință seama cum se prezintă oasele, mușchii, tendoanele sau vasele de sînge ; cînd însă a trebuit să înfățișez toate acestea în poziție și formă schimbată, m-am pomenit fără nici o idee certă cu privre la coerența dintre ceea ce există și se întîmplă sub piele și, cum nu putea fi vorba de o schiță vagă și obraznică, care n-ar fi fost de nici o utilitate aici, m-am văzut silit să las creionul din mînă.

Evenimentul acesta se întîmplă după ce de ani de zile studiam arta și într-un moment cînd ar fi trebuit să mă îndrept spre încheierea unei prime etape. Aș fi putut prevedea cu precizie acest rezultat înainte încă de a pune creionul pe hîrtie, și acum, stînd așa cu mîinile în poală și reflectînd la propria mea prostie, mă minunam de ce, pe vremuri, nu hotărîsem să mă ocup de înfățișarea omului, în loc să mă consacru doar locuinței și sce-

nei în care se desfășura activitatea sa. Gîndindu-mă în continuare la acest sinistru joc al hazardului, m-am mirat din nou că, încă din copilărie, îmi putusem impune cu atîta ușurință voința necălăuzită de nimeni într-o problemă hotărîtoare pentru o viață întreagă. Nu mă descotorosisem încă de acea ideea de tinerețe, că o asemenea autodeterminare la o vîrstă fragedă este tot ce poate fi mai glorios. Totuși, pe neașteptate, începeam acum să înțeleg că un conflict între mine și un tată foarte chibzuit, în stare să vadă mai departe de lungul nasului, ar fi fost un exercițiu de călire mai potrivit pentru formarea unui tînăr, deci dragostea dezarmată a unei mame. Pentru prima oară de cînd mă știam, am simțit mai limpede ce înseamnă lipsa unui tată și o fierbințeală mi s-a urcat în clipa aceea pînă la rădăcina părului, în timp ce-mi imaginam la repezeală că dacă ar fi trăit tata, n-aș fi dispus de o libertate timpurie, că aș fi fost supus unei discipline aspre, dar că, în schimb, aș fi fost călăuzit pe drumuri sigure. Și, în timp ce mă aprindeam în fața acestei imagini de dor și rezistență de necunoscut, de dulce sentiment de supunere și totodată de sete de libertate, am încercat să redeștept în mine silueta aproape cu desăvîrșire pălită a tatei, lucru pe care l-am putut realiza în cele din urmă în unduirea gîndurilor mele, doar prin ochii mamei mele, așa cum îl văzuse ea pe răposat în vis.

De-a lungul anilor, îl visase într-adevăr în repetate rînduri dar totdeauna cu întreruperi de ani întregi, adică de două sau de trei ori ; era, poate, un avertisment că asemenea tainice licăriri de perfectă fericire nu ne sînt dăruite decît foarte rar. De fiecare dată însă, plină de bucurie recunoscătoare, povestise a doua zi dimineață întîmplarea, survenită pe neașteptate după o îndelungată absență, și descrisese felul în care se desfășurase visul.

Astfel, i se păruse odată în somn că într-o duminică se plimba în aer liber ca pe vremuri cu soțul decedat ; totuși nu-l simți ea ci-l zări deodată venind de departe pe un drum de țară care se pierdea în zare. Era îmbrăcat în hainele bune de duminică, numai că ducea în spate o valiză grea ; cînd se apropie, se opri, își scoase pălăria din cap și-și șterse sudoarea de pe frunte ; pe

urmă îi făcu un semn duios cu mîna și spuse cu glas melodios : „Trebuie să mă duc departe, departe !“ după care-și continuă energic drumul sprijinit în baston, pînă ce dispăru din ochii ei. Chipul acesta, care, în locul unui om ce-și dormea somnul de veci, îi arătase un altul, purtînd povară în spate și plecînd spre depărtări nesfîrșite, o întristase pe mama cînd meditase mai îndeaproape la acest vis, deoarece, fără a fi superstițioasă sau dornică să explice visele, avea senzația că mortul era apăsat de o mare greutate.

În schimb, în mine, gîndul la această pribegire necurmată a spiritului apropiat al tatei prin necunoscutele meleaguri ale veșniciei trezea mai curînd imaginea tipică a unui neclintit curaj de viață, a neîncetatei urmăriri a unui țel. Îl vedeam chiar pe el trecînd și făcîndu-mi semne cu mîna, și cînd imaginea se desprinse treptat de pe tabla amintirilor și dispăru, mi-am spus hotărît : Ce rost are ? Nu mai sta mult pe gînduri, trebuie să recuperezi cunoștințele care-ți lipsesc !

Mi-am propus, așadar, să mă apuc imediat de studiul anatomiei, în măsura în care-mi era indispensabil cel puțin pentru înțelegerea și redarea figurii omenești și, fiindcă școala publică de artă oferea de fapt oarecari prilejuri, deși insuficiente, în acest scop, eu nefăcînd însă parte din elevii ei, am căutat imediat pe unul din studenți care-mi fusese martor în duelul stupid cu Ferdinand Lys. Era un student în medicină, care se apropia de sfîrșitul studiilor sale și lucra acum aproape exclusiv în saloanele spitalelor și la masa de operații. El se declară imediat de acord să-mi împrumute atlasele și cărțile sale de anatomie și să mă ducă deocamdată într-o sală unde se țineau prelegeri asupra sistemului osos; după un scurt moment de chibzuire, mă sfătui să asist cu el la cursurile de antropologie, care tocmai începeau și care erau ținute de un profesor excelent. Spunea că el însuși se duce acolo nu pentru a audia lucruri pe care le învățase de mult, ci pentru forma perfectă și pentru valoarea intelectuală a acestor prelegeri, care constituie în ele însele o voluptate cu mare valoare instructivă. De altfel, după cum un anatomist ar putea fi considerat un sculptor care se întoarce la origini, adică un sculptor care

descompune, ar fi bine ca sculptorul artist s-o ia în direcția contrară, pornind nu numai de la sistemul osos, ci de la concepția de ansamblu a organicului și a devenirii sale ; și dacă a studiat amplasarea simțurilor pînă în onorabila piele a omului, nu înseamnă că asta-l va ajuta să devină chiar un Michelangelo dacă nu are geniu în el, ci că va putea înlocui în felul acesta alte facultăți cunoscute pe vremuri și pierdute în zilele noastre.

Abia acum l-am examinat mai cu atenție pe savantul meu compatriot și nu-mi venea să cred că era același om care, cu cîteva săptămîni în urmă, era atît de dispus să mă ajute să ciuruiesc pielea unui om. Cînd niște tineri, care au legat prietenie în împrejurări ușuratice, își descoperă ulterior unul altuia calități mai serioase, le face totdeauna plăcere și anume o plăcere care prilejuiește adesea o influență hotărîtoare. Iată de ce n-am ezitat să-l ascult pe sfetnicul meu și am pătruns în tovărășia lui în clădirea cea mare a universității, pe scările și coridoarele căreia se revărsa adevărata elită a tineretului din cele mai diferite țări. În aula respectivă băncile erau încă neocupate. Peretele gol, tabla neagră sprijinită de el, mesele ciopîrțite cu briceagul și pline de pete, toate acestea îmi aminteau într-un mod aproape apăsător de o clasă de școală, pe care n-o mai văzusem de atîția ani. Mă durea amintirea întreruperii studiilor și aveam impresia că, instalat într-una din aceste bănci, aș putea fi chemat deodată la tablă și luat în rîs ; căci nu mă gîndeam că în aceste locuri fiecare trăiește un timp într-o libertate absolută, că nimeni nu se uită ce face celălalt și că pentru fiecare, ziua răfuielilor moțăie încă în viitor. Dar, încetul cu încetul, sala se umplea și eu contemplam cu uimire îmbulzeala aceea. Pe lîngă numeroși tineri de vîrsta mea, care-și ocupau și-și păstrau locurile, fără să se îngrijească de alții, apăreau și persoane mai în vîrstă, îmbrăcate mai bine sau mai rău, care-și căutau un loc cu mai multă liniște și modestie ; chiar și cîțiva domni bătrîni cu părul alb, ei înșiși profesori de vază, se instalau la oarecare depărtare, căutînd să vadă ce mai aveau de învățat. Acum îmi dădeam firește sea-

ma de mărginirea mea, care mă făcuse să cred că tocmai aici, în sălile destinate ştiinţei, învăţătura ar constitui o ruşine pentru cineva.

Să se fi strîns o sută şi mai bine de auditori care-l aşteptau pe conferenţiar, cînd acesta intră pe neaşteptate pe uşă, se îndreptă în grabă spre micul lui amvon şi, cu o dicţiune clară, începu să schiţeze o imagine a trupului nostru şi a condiţiilor sale de viaţă, aşa cum erau cunoscute de ştiinţa din vremea aceea, care, ca de obicei, atinsese tocmai cea mai înaltă treaptă posibilă pînă atunci. Dar el nu insista de loc asupra strălucirii ei, ci-şi călăuzea auditoriul cu vorbe liniştite şi limpezi, fără poticniri, prin domeniul acela bine ordonat, fără grabă dar şi fără opriri inutile, fără a vesti sau însoţi lucrurile surprinzătoare sau implicit comice prin gesturi sau cuvinte asemănătoare unor reclame.

Această primă lecţie făcu asupra mea o impresie atît de mare, încît am uitat pentru ce venisem acolo, am uitat totul, concentrîndu-mă doar asupra cunoştinţelor care năvăleau spre mine. Curînd am fost interesat mai ales de finalitatea părţilor componente ale organismului animal care mi se părea aproape miraculoasă ; fiecare fapt nou mi se părea o dovadă a perspicacităţii şi a agerimii lui Dumnezeu, şi deşi toată viaţa îmi imaginasem lumea doar premeditată şi creată, la această primă privire am avut totuşi impresia că pînă atunci nu ştiusem nimic despre facerea lumii, în timp ce acum aş fi fost în stare să afirm cu cea mai mare convingere, şi împotriva oricui, existenţa şi înţelepciunea creatorului. După ce însă profesorul descrise cu perfectă măiestrie excelenţa şi necesitatea riguroasă a lucrurilor, le lăsă pe nesimţite în pace, întrepătrunzîndu-se între ele, astfel încît gîndurile lăturalnice îndreptate spre creator se întorceau pe nesimţite şi erau alungate în cercul închis al faptelor reale. Şi ori de cîte ori ceva rămînea nelămurit şi se cufunda în semiobscuritate, vorbitorul îşi procura din ceea ce expusese o lumină puternică, pe care o arunca în întuneric, astfel încît obiectul respectiv aştepta să-i vină timpul, intact şi virgin, asemenea unui ţărm îndepărtat în

lumina dimineții. Chiar acolo unde credea că trebuie să renunțe, o făcea convingîndu-ne totuși că lucrurile merg pe calea cea bună și că limita înțelegerii umane nu coincide de loc cu limita logicii și nici a certitudinii legilor naturii. Spunînd acestea, nu folosea vorbe tari și evita anumite expresii teologice, cu aceeași grijă cu care evita și obiecțiile împotriva lor. Nici cei cu idei preconcepute nu băgau de seamă toate aceste lucruri și notau neobosiți tot ce li se părea a fi util egoismului lor și părerilor pe care voiau să și le stabilească, în timp ce nepărtinitorii își lepădau toate gîndurile ascunse, învățînd cu bucurie din afirmațiile inteligente ale profesorului respectul față de cunoașterea pură.

Și din sufletul meu dispărură curînd presupunerile și folosele practice premeditate, fără să-mi dau seama cum se întîmpla și pe măsură ce acceptam înșiruirea faptelor simple sau complicate ; goana după adevăr este doar totdeauna inofensivă, firească și nevinovată ; abia în clipa cînd această goană încetează, începe omul să mintă, fie că-i creștin, fie că-i păgîn. Nu lipseam de la nici o lecție din aula aceea. Am simțit că mi se ridică o piatră de pe inimă cînd am început să mai învăț totuși ceva ; fericirea de a ști face parte din fericirea adevărată și prin faptul că, indiferent dacă o cunoști mai devreme sau mai tîrziu, e totdeauna exact ceea ce poate fi ; ea arată drumul înainte și nu înapoi, și te face să-ți uiți propria fragilitate în fața legii nestrămutate a vieții.

Mă simțeam plin de simpatie față de profesorul acela elocvent, care nu mă cunoștea ; căci faptul că omul e mai recunoscător pentru binefacerile spirituale decît pentru cele trupești, nu e cea mai rea din însușirile sale ; și recunoștința sa e cu atît mai mare cu cît binefacerea spirituală îi aduce mai puțin profit imediat decît natura exterioară. Abia cînd binefacerea trupească este de așa natură încît trădează contribuția unei forțe spirituale, care pentru cel ce o primește se transformă din nou într-o trăire morală, abia atunci recunoștința acestuia atinge un nivel care-l înnobilează pe el însuși. Convingerea că există undeva virtute și bunătate pură este cea mai bună ce ne e dat să avem ; pînă și sufle-

tul unui om vicios își freacă nevăzutele mîini întunecate ori de cîte ori își dă seama că alții sînt buni și virtuoși și față de el.

În timp ce cunoștințele cu privire la natura noastră umană se rotunjeau văzînd cu ochii, observam nu fără mirare că în imaginația mea obiectele căpătau, pe lîngă forma lor reală, și o formă de un fantastic tipic care, în trăsăturile principale, îmbogățea ce-i drept forța de reprezentare, punînd însă în primejdie cunoașterea precisă a amănuntelor. Lucrul acesta se explica prin obișnuința creației pitorești, care intervenea acum acolo unde ar fi trebuit să domnească rațiunea, în timp ce aceasta tindea să ocupe locul care i se cuvenea fantasticului. Așa, de pildă, vedeam imediat circuitul sîngelui sub forma unui minunat fluviu purpuriu pe al cărui țărm, asemenea unei năluci palide, se afla substanța nervoasă albcenușie, siluetă fantomatică, învăluită în mantia țesuturilor sale, care bea cu nesaț, dobîndind astfel puterea de a se transforma ca Proteu în toate simțurile. Sau vedeam milioanele de corpusculi sferici, care la fel de nenumărați și de nevăzuți cu ochiul liber ca și armatele de corpuri cerești, alcătuiau sîngele, se năpusteau prin mii de canale și transportau necontenit pe valurile lor fulgerele vieții nervoase în intervale de timp care, privite prin prisma ordinii cosmice, sînt la fel de lungi sau de scurte ca acelea de care au nevoie stelele pentru pribegiile și pentru împlinirea soartei lor. Repetarea uriașelor totaluri și complexitatea întregii naturi cosmice din fiecare craniu sortit pieirii se desfășura în fața mea sub forma unei înspăimîntătoare reprezentări ca și cum un fleac de cercetător minuscul cît o monadă s-ar fi putut instala în adîncurile creierului, orientîndu-și telescopul prin spații libere, cu aceeași ușurință cu care și l-ar fi plimbat un astronom pe-al său prin eter, în pofida oricărei aparente densități a materiei din primele regiuni ale bolții craniene ; și poate că oscilația maselor nervoase ale creierului nu era într-adevăr altceva decît plimbarea reală a corpusculilor gîndirii sau a noțiunilor sale prin spațiile emisferelor, și alte glume de acest gen.

Dar seriozitatea profesorului și vorbele lui calme și egale învinseseră în cele din urmă rătăcirile de felul acesta și consolidară o atenție care se menținu pînă la sfîrșit, fiind însă înlocuită în acest punct de oarecare surprindere. Căci încheind teza privitoare la dezvoltarea simțurilor cu formarea conștiinței omenești, ieși din rezerva sa, tăgăduind fățiș existența așa-numitului liber arbitru. Făcu acest lucru în cîteva cuvinte măsurate, care, deși rostite pe un ton blînd și pașnic, n-aveau de loc o rezonanță de triumf și de autosatisfacție. Îndărătul lor se deslușea limpede mai curînd o renunțare atît de dureroasă, încît m-am revoltat numaidecît, deoarece tinerețea nu acceptă niciodată să renunțe așa de ușor la ceva despre care crede că e bun, că e prețios.

Capitolul doi

DESPRE LIBERUL ARBITRU

Pe cît era de mare respectul ce-mi inspira acest om, pe atît mai mult mă sileam să refac prestigiul liberului arbitru, pe care credeam că-l posed şi că-l exercit de cînd mă ştiam. Printre puţinele obiecte pe care le-am păstrat din zilele acelea există şi un carneţel. Conţine cîteva însemnări fugare, şi azi recitesc filele acestea scrise cu creionul, cu sentimente de mai multă modestie, dar nu fără emoţie !

„Nu poziţia negativă a profesorului e cea care-mi provoacă repulsie sau spaimă. Există un proverb care spune că trebuie să ştii nu numai să dărîmi, ci şi să reclădeşti. E o frază întrebuinţată de oamenii comozi şi superficiali ori de cîte ori sînt puşi în faţa unei acţiuni de cercetare care nu le e plăcută. Acest proverb se potriveşte în cazurile de contestare superficială sau de negare explicată doar prin plăcerea stupidă de a nega ; altfel însă e lipsit de sens. Căci nu dărîmi mereu pentru ca să clădeşti la loc, ci, dimpotrivă, dărîmi cu adevărată rîvnă ca să cîştigi spaţiu liber pentru lumină, aceasta ivindu-se totdeauna ori de cîte ori un obiect care i-a stat în cale a fost îndepărtat. Cînd priveşti lucrurile în faţă şi le mînuieşti cu sinceritate, nimic nu este negativ, totul e pozitiv, ca să folosim expresia asta banală".

„Dacă liberul arbitru n-a existat pe treptele inferioare ale speciei noastre, şi nici la unii indivizi izolaţi şi năpăstuiţi, a trebuit totuşi să apară şi să se dezvolte în clipa cînd s-a ivit această problemă. Şi deşi atuul lui Voltaire «Dacă Dumnezeu n-ar exista, ar trebui să fie inventat !» era mai degrabă o blasfemie decît o vorbă «pozitivă» şi inteligentă, nu acelaşi lucru se întîmplă şi cu libertatea voinţei, şi aici am putea spune în confor-

mitate cu obligațiile și cu drepturile omenești : Să creăm această libertate și s-o aducem în lume !"

„Școala liberului arbitru se poate compara cel mai bine cu un manej de călărie. Podeaua ei e viața lumii noastre și trebuie să trecem cu bine peste ea. Dar ea mai poate însemna și baza solidă a materiei. Calul bine dresat constituie organul special, încă material, iar cel care-l călărește e voința bună a omului, care încearcă să-l stăpînească și să ajungă la liberul arbitru pentru a trece cu mai multă noblețe peste terenul acela tare ; în sfîrșit, șeful grajdului cu cizmele sale înalte, cu cravașa în mînă, este legea morală, bazată exclusiv pe firea și pe conformația calului și neputînd exista fără ele. Calul ar fi însă un nonsens dacă n-ar exista podeaua pe care poate alerga, astfel încît toate verigile acestui cerc sînt condiționate între ele, neputînd exista una fără cealaltă, excepție făcînd doar podeaua materiei, care e prezentă indiferent dacă cineva trece sau nu călare peste ea. Există totuși la călărie elevi buni și elevi răi, și asta nu se explică numai prin posibilitățile lor fizice, ci mai ales printr-o disciplină riguroasă. Dovada o face primul regiment bun de cavalerie care ne iese în cale. Masa soldaților simpli cărora nu le-a stat în putință să învețe cu mai multă sau mai puțină atenție și care s-au obișnuit să se țină în șa numai datorită unei discipline de fier, călăresc mai toți cu aceeași siguranță, nici unul nu se remarcă în mod deosebit, nici unul nu rămîne în urmă, și pentru a desăvîrși imaginea unei vieți rutinate obișnuite, ei sînt ajutați de mulțimea cailor obișnuiți să meargă în rînd ; și ceea ce i-ar scăpa eventual călărețului face de la sine organul său, calul. Abia cînd disciplina și rutina, dureros de necesare masei, iau sfîrșit și anume cînd e vorba de onorabilul corp ofițeresc, există așa zișii călăreți buni, mai puțin buni și excelenți ; căci lor le stă în putere să întreacă măsura cerută, fie în bine, fie în rău. Faptele strălucite și temerare, pe care abia în toiul luptei, în mare primejdie și nevoie un soldat simplu le face involuntar și inconștient, da, salturile acelea mari, ofițerul le exersează zilnic, de plăcere, din proprie voință și cum s-ar zice, în mod teoretic ; totuși, nici prin minte nu-i trece că din această cauză e atotputernic, că în ciuda

curajului și a energiei sale, n-ar putea fi aruncat într-o bună zi de pe spinarea calului și nici că n-ar putea fi determinat de animalul său prea recalcitrant s-o ia pe un alt drumeag decît a vrut el".

„Dar, pentru a întrebuința o altă imagine, va spune oare un cîrmaci, fiindcă o vijelie întîmplătoare l-ar putea îndrepta în altă direcție, fiindcă soarta lui depinde de vînturi favorabile, de o navă prost echipată și de stînci pe care nu le bănuia, de ascunderea stelelor în nori și de dispariția soarelui, va spune el oare : «Nu există o artă a navigației !» Și va renunța el să ajungă, cum va putea, la destinația propusă ?"

„Nu, tocmai neînduplecarea dar și consecvența nenumăratelor condiții ce se întrepătrund între ele trebuie să ne îndemne să nu lăsăm cîrma din mînă și să cîștigăm cel puțin onoarea de bun înotător, care traversează un fluviu vijelios, pe cît se poate, în direcție dreaptă. Numai doi oameni nu vor ajunge dincolo : cel ce nu are încredere în forțele sale și cel ce pretextează că nici nu trebuie să înoate, că vrea să zboare și că mai așteaptă doar pînă are să-i vină cheful s-o facă".

„Da, lucrurile sînt încărcate de un simț al responsabilității, care tulbură oglinda sufletului liniștit : problema unui liber arbitru legal este chiar de la originea ei cauza și împlinirea lui, și cine a ridicat o dată această problemă, acela și-a luat răspunderea unei afirmații morale!"

Îmi aduc aminte că am scris aceste cuvinte în luna august, într-un colț retras dintr-un parc public. Fără să fiu prea apăsat de greutatea lor, m-am plimbat după aceea alene mai departe și am ajuns la un gard de trandafiri sălbatici, între care mai mulți păianjeni își țesuseră pînzele. Erau niște mici păianjeni cu cruce, galbeni, care păreau să alcătuiască o colonie și se agitau cu toții cu multe febrilitate. Unul din ei ședea liniștit în mijlocul capodoperei sale, pîndind cu atenție o pradă ; altul se cățăra calm pe fire, pentru a repara ici și colo cîte o ruptură, un alt treilea observa cu neliniște un vecin răutăcios. Căci la frontierele dintre plase și ascunși în frunziș, se aflau păianjeni de aceeași culoare, dar foarte pirpirii, care nu-și construiau plase proprii, ci se mărgineau să înhațe prada artiștilor harnici. Un vînt lin mișcă tu-

fişurile şi odată cu ele oraşul acestor colonişti, astfel că mersul general al lumii provoca şi aici, pe tăcute, pasiune şi nelinişte.

Am prins o muscă şi am aruncat-o într-o plasă al cărei proprietar atîrna nemişcat în centrul ei. El se repezi imediat asupra nenorocitului animal, îl răsuci de cîteva ori între labe, îi legă cu fire provizorii aripile şi picioarele, îl învălui apoi cu o ţesătură mai deasă, învîrtind iar şi cu mare îndemînare prada între labele posterioare ca pe o friptură în frigare ; în felul acesta făcu un pachet uşor de mînuit pe care-l cără în tihnă la sediul lui. Dar din locul lui de pîndă, păianjenul parazit se şi apropiase în salturi scurte, gata să smulgă prada adevăratului vînător. Îndată ce acesta îl zări pe duşman, îşi atîrnă sacul cu merinde de grilajul cetăţii sale, şi se îndreptă cu iuţeala fulgerului spre cel care-l ataca. Cu ochi scînteietori, cu picioarele din faţă întinse, se apropiară unul de celălalt, încercîndu-se ca nişte adevăraţi luptători, apoi se năpustiră unul asupra altuia. După o luptă energică, păianjenul care era în dreptul său îl sili pe celălalt să fugă şi se întoarse la prada lui. Dar între timp, aceasta fusese furată de un al doilea hoţ, venit din partea opusă, şi care o transportă chiar în clipa aceea spre ascunzişul lui. Întrucît acest individ mai norocos se şi înstăpînise pe muscă, goni la rîndul său pe adevăratul proprietar care-l urmărea şi scăpă de el părăsind în cea mai mare grabă plasa lui. Enervat, acesta începu să se învîrtească încoace şi încolo, îşi repară pînza în locul unde fusese sfîşiată din cauza evenimentelor şi, în sfîrşit, se instală iarăşi în centrul ei.

Atunci am mai adus o muscă ; păianjenul o prinse ca şi pe cealaltă, dar primul vagabond se şi apropie, mînat de foamea care, probabil, nu-i lăsa altă alegere. Atunci, în loc să-şi înfăşoare noua pradă după toate regulile artei, o apucă pur şi simplu cu cleştele şi porni cu ea, ducînd-o cum duce ursul oaia, nu în centru, ci spre un refugiu din afara plasei. Nu ajunse însă în acest loc, fiindcă duşmanul îi tăie drumul, astfel că se văzu nevoit să caute un alt refugiu, fiindcă nu putea să dea drumul prăzii şi, prin urmare, nu putea nici să rişte lupta. O complicaţie şi mai mare se ivi în calea acestui

mic animal chinuit : vîntul începu să sufle mai cu putere clătinînd atît de tare plasa, încît unul din firele care constituiau un punct de sprijin principal se rupse şi anume un fir de care era atîrnat. Atunci musca îi scăpă, duşmanul spălă putina şi păianjenul rămase singur locului pentru a-şi face datoria. După cum pe timp de furtună marinarul stă spînzurat de frînghiile catargelor, aşa se căţără şi păianjenul cu picioarele tremurînde, învîrtindu-se în sus şi în jos pe pînza care se clătina, încercînd să salveze ce mai era de salvat, fără să se sinchisească de rafalele de vînt care-l zgîlţîiau cu opera lui cu tot. Abia după ce am rupt o creangă, distrugînd astfel brusc toată construcţia, s-a refugiat în faţa unei forţe mai mari în tufişuri. Pentru ziua de azi i-o fi ajungînd ! mi-am spus şi mi-am văzut de drum. Dar cînd, după un sfert de oră am trecut iar pe acolo, păianjenul începuse o nouă construcţie, şi întinsese firele radiale. Acum trăgea nişte fire mai subţiri de-a curmezişul, e drept nu tot atît de regulate şi de gingaşe ca cele distruse ; între ele rămîneau spaţii goale, sau, dimpotrivă, prea strîmte, ici lipsea o linie, colo erau două una lîngă alta, într-un cuvînt, păianjenul se comporta ca un om care a trecut prin lucruri grele şi complicate, şi care s-a apucat din nou de lucru cu tristeţe şi cu gîndurile aiurea. Desigur, era limpede că fiinţa aceea mică îşi spunea : Ce să-i faci ! Trebuie s-o iau de la început. Cu Dumnezeu înainte !

Lucrul acesta mă miră mult, căci o atît de mare capacitate de a lua hotărîri, cuibărită în creieraşul acela mic, se înalţa aproape pînă la liberul arbitru al omului, în care credeam eu, sau îl trăgea pe acesta în jos, spre legile oarbe ale naturii şi ale instinctului pasionat. Pentru a scăpa de acest instinct, mi-am sporit numaidecît pretenţiile morale, dat fiind că, la clădirea unor castele pe nisip, nu contează un plus sau un minus de cheltuială. Că aceste castele se pot construi într-adevăr, sau că servesc cel puţin să apere o aurită cale de mijloc, cum se întîmpla cu castrul roman de odinioară, care apăra şoselele militare, va rămîne desigur secretul unei experienţe pe care modestia cîştigată nu-l divulgă totdeauna.

Eram așa dar înarmat cu spada strălucitoare a libertății de voință, deși nu eram un spadasin. Abia îmi mai aminteam că intenționasem de fapt să dobîndesc unele cunoștințe anatomice în scopul reproducerii corpului omenesc, neglijînd orice continuare a demersurilor în această direcție.

Fără să-mi dau seama cum s-a întîmplat, am nimerit chiar în vara aceea la un colegiu pregătitor pentru studenții în drept, la care n-am lipsit decît cîteva ore, deoarece peste puțin mi s-a părut imposibil să nu cunosc un lucru despre care pînă nu de mult nu știusem nimic și pe care nimeni nu-mi cerea să-l știu. De la noile relații pe care mi le făcusem cu această ocazie și care plecaseră acum în vacanță, am împrumutat niște cărți, ba chiar am și cumpărat cîteva. Citeam aceste cărți zi și noapte, de parcă m-aș fi aflat în pragul unui examen, iar toamna, cînd s-au deschis iar sălile de curs, m-am înfățișat la primul profesor de drept roman în chip de auditor, fără să am cea mai mică intenție de a deveni jurist, ci doar pentru a afla ce înseamnă aceste lucruri și pentru a le cunoaște structura. Firește, am rămas aici numai cît mi-a făcut plăcere să învăț cîte ceva despre istoria statului și a poporului roman, de aici fiind firesc să întind mîna și spre istora grecilor, la care pe vremuri, cînd fusesem dat afară din școală, trebuisem să renunț la mijlocul anului așa cum era predată în primele rudimente școlărești. Acum eram foarte calm și liniștit, mă lăsam cu senină plăcere în voia tuturor splendorilor, imaginîndu-mi totdeauna peisajele acelea frumoase, insulele și promontoriile, ori de cîte ori erau rostite numele lor melodioase.

Pe nesimțite însă am dat de studii asupra dreptului antic german, asupra legilor și tradițiilor medievale, asupra legendelor și mitologiei, studii aflate pe atunci în culmea gloriei ; de data asta, toate drumurile duceau din nou înapoi spre timpurile străvechi ale patriei mele și învățam cu o uimire nouă bucuria crescîndă de a cunoaște dreptul și istoria ei. Pe vremea aceea începuse să apară la orizont cultul Brunhildei [1] ca o nostalgie după

[1] *Brunhilda* — personaj din *Cîntecul Nibelungilor*, soția lui Gunther.

tinerețea germanilor, înlăturînd umbra curajoasei gospodine Thusnelda [1], așa cum simțurile surescitate preferă pe diabolica Medeea [2] unei Ifigenii umane. Cu deosebire i se pare cîte unui biet cavaler slăbănog că neînțeleasa și energica fecioară era destul de potrivită pentru năzuințele inimii sale, astfel că, învăluită în mantia ei de nori, Brunhilda era adesea iubită postum. În orice caz, năluca ei strălucitoare arunca raze ascuțite de lumină peste peisajele antichității trezind la viață pe Siegfried [3], care dormea ascuns în umbra pădurii.

Asemenea idei plăsmuite de fantezie cedară însă curînd locul unor gînduri mai cuminți, pe măsură ce mă obișnuiam cu contemplarea istoriei, și începeam să mă mulțumesc, asemenea unui nou Sancho Pança doar cu cîteva zicători naive, ca să pot cuprinde evenimentele. Vedeam că fiecare fenomen istoric are exact durata pe care o merită soliditatea și viața sa interioară, corespunzînd cu modul în care și-a făcut apariția. Vedeam că durata oricărui succes nu este altceva decît bilanțul mijloacelor întrebuințate, precum și un examen al inteligenței ; vedeam că și în mersul istoriei, împotriva lanțului neîntrerupt al cauzelor, nu ajută nici speranța, nici teama, nici văicăreala, nici furia, nici îndrăzneala, nici resemnarea, căci mișcarea și reacția își au ritmul lor bine calculat. Am încercat deci să observ cu atenție această relație în istorie și am comparat caracterul întîmplărilor și al situațiilor cu durata și cu alternanța consecințelor lor : așa, de pildă, m-am întrebat ce gen de situații repetate se sfîrșesc brusc sau treptat, sau ce fel de evenimente neprevăzute și survenite în pripă au totuși un succes durabil ? Ce fel de mișcări provoacă reacții repezi sau reacții lente, care din ele amăgesc în aparență și induc în eroare și care anume pornesc fățiș pe drumul firesc ? În ce proporție se află conținutul moral față de ritmul secolelor, al anilor, al săptămînilor și al zilelor în istorie ? În felul acesta am crezut că voi fi în stare

[1] *Thusnelda* — soția prințului herul Arminiu.

[2] Demoniaca *Medeea* — personaj din mitologia greacă, soția lui Iason, care din cauza geloziei și-a ucis rivala și copiii.

[3] *Siegfried* — personaj din *Cîntecul Nibelungilor*.

să caracterizez o mișcare de la începutul ei, limitînd în raport cu mijloacele și natura ei speranța sau frica, pe care o va inspira ea, așa cum i se cuvine unui cetățean liber și serios al globului. Căci, după mine, nici în istorie proverbul „cum îți vei așterne, așa vei dormi!" nu era din fericire un loc comun, ci o realitate de fier. Iată de ce, pentru viața actuală, următoarea sentință e utilă: Trebuie să evităm tot ce găsim reprobabil și josnic la dușmanii noștri, și să nu facem decît ceea ce e drept în sine, nu numai din plăcere, ci tocmai din utilitarism și conștiință istorică.

Acum preferam să rămîn în diverse locuri unde se preda cîte ceva, și colindam ca un fel de student dornic să audă și să vadă totul, ca un tînăr fiu de nobil, care vine la universitate să-și însușească o cultură generală, deși de fapt n-are nevoie de școală. Ori unde erau anunțate demonstrații speciale, ținute de fizicieni, chimiști, zoologi sau anatomiști, ori unde se discutau de către oratori de frunte capitole de mare prestigiu, mă amestecam totdeauna în șuvoiul de curioși, care se îngrămădeau să-i audă. Și, o dată scăpat teafăr din aventură, puteam fi găsit în mijlocul cetelor de studenți care-și beau înainte de dejun halbele de dimineață. Pentru că abia acum începusem să nesocotesc sfatul cotarului de a mă duce totdeauna numai seara la cîrciumă, acum, fiindcă simțeam nevoia să ascult ce se vorbea despre lucrurile la care asistasem, spunînd și eu tot ce aveam pe suflet. Uneori, plin de zel cum eram, ajungeam la rangul de purtător de cuvînt, cam așa cum mi se întîmplase pe timpul cînd îmi cheltuisem banii din pușculiță, cînd făceam pe fanfaronul printre băieți și mă îndreptam spre o mare nenorocire.

Capitolul trei

FELURI DE VIAȚĂ

Ce-i drept, exista și acum o pușculiță care-și aștepta întrebuințarea. Cu ceva mai bine de trei ani în urmă, a doua zi după plecarea mea, mama își schimbase pe loc felul de a se gospodări, transformîndu-l aproape cu desăvîrșire în arta de a trăi din nimic. Inventă o mîncare ciudată, un fel de zeamă neagră, pe care ani de-a rîndul și zi de zi o pregăti pentru prînz, la un biet foc, care ardea și el mai din nimic, astfel că o legătură de lemne îi ajungea o veșnicie. În zilele de lucru, mama nu mai punea fața de masă fiindcă mînca singură de tot ; asta nu din dorința de a nu se osteni, ci pentru a cruța cheltuiala spălatului, și-și punea farfurioara pe un simplu suport de paie, care rămînea totdeauna curat. Iar în clipa cînd își introducea lingura mică și bine frecată în supă, se ruga totdeauna lui Dumnezeu să dea pîinea cea de toate zilele tuturor oamenilor, dar mai cu seamă fiului ei. Numai duminicile și în zilele de sărbătoare așternea masa cu albituri curate și punea pe ea o bucățică de carne, pe care o cumpăra sîmbăta. Era o cumpărătură pe care o făcea nu atît de nevoie, pentru că ea, personal, s-ar fi mulțumit să mănînce și duminica supa aceea spartană, dacă așa trebuia să fie, ci mai mult pentru a menține legătura cu lumea și pentru a avea prilejul să apară măcar o dată pe săptămînă în piața veche a orașului, să vadă ce se mai întîmplă în lume.

Și așa se îndrepta, cu pasul ei liniștit și grăbit, cu un coșuleț pe braț, întîi spre măcelari ; și stînd cuminte și modestă în spatele gospodinelor și servitoarelor, care se îmbulzeau gălăgioase și îndrăznețe și-și întindeau coșurile la umplut, ea făcea observații critice asupra comportării femeilor, indignată mai ales de servitoarele vesele și ușuratice care se lăsau prostite în așa hal de vînzătorii

glumeți, că aceștia profitau de glumele și de risetele lor ca să arunce pe nevăzute o mulțime de oase și de bucăți de bojoci pe cîntar, pînă cînd doamna Elisabeth Lee nu mai răbda să privească. Dacă ea ar fi fost stăpîna unor asemenea fete, le-ar fi pus să plătească scumb filtrul lor de la măcelărie și, în orice caz, le-ar fi obligat să mănînce oasele și bojocii strecurați de șmecherii aceia. Numai că are cine să poarte grijă ca pomii să nu crească pînă la cer, și tocmai singura dintre femeile adunate acolo, care ar fi fost poate cea mai severă, nu avea în clipa aceea autoritate decît asupra unei jumătăți de kilogram de carne, pe care o cumpăra cu băgare de seamă și zăbovind îndelung asupra ei.

Îndată ce carnea se afla în coșulețul ei, pornea spre piața de legume de lîngă rîu, desfătîndu-și privirile de verdele frunzelor de vară, de culorile pestrițe ale fructelor, de toate produsele grădinilor și cîmpului. Rătăcea de la un coș la altul, trecea peste scîndurile nesigure dintre tarăbi, măsurînd cu privirile grămezile acelea de vegetație, calculînd după frumusețea și ieftinătatea lor bunăstarea din țară și dreptatea care o guverna, în timp ce, în amintirea ei apăreau meleagurile verzi și grădinile din tinerețe, pe care le îngrijise singură pe vremuri cu atîta seriozitate încît ajungea să dăruiască din ele de zece ori mai mult decît era nevoită să cumpere acum cu atîta chibzuială. Dacă ar fi trebuit să pregătească provizii mari pentru o familie numeroasă, efortul acesta ar fi înlocuit pentru ea semănatul și săditul, dar nici de asta nu mai avea parte, și pumnul acela de fasole verde, cele cîteva frunzulițe de spanac, sau morcoviorii pe care îi punea în cele din urmă în coșuleț, după ce distribuise în jur diverse critici aspre cu privire la scumpirea prețurilor, nu erau decît un simbol sărăcăcios al trecutului, împreună cu cele cîteva fire de pătrunjel sau de arpagică, pe care lupta să le obțină ca supliment.

Renunțase și la pîinea albă de oraș, pe care o cumpărase pînă atunci și-și lua odată la opt zile o pîine neagră ieftină, pe care o consuma cu atîta economie, că pînă la urmă devenea tare ca piatra ; dar biruind-o cu satisfacție, se înfrupta din ea în asceza ei benevolă.

Cam în această perioadă deveni zgîrcită şi aspră faţă de toată lumea, prudentă şi rezervată în relaţiile sociale, pentru a evita orice cheltuială ; nu ospăta pe nimeni cu nimic şi dacă totuşi lucrul acesta se întîmpla, o făcea cu atîta zgîrcenie şi frică, încît ar fi ajuns repede să fie calificată drept o calică antipatică, dacă n-ar fi compensat economia aceea severă prin bunăvoinţa sporită de a ajuta ori de cîte ori putea face asta numai prin efortul mîinilor ei, fără altă cheltuială.

Pretutindeni unde putea ajuta cu vorba şi cu fapta era totdeauna săritoare, fără să-şi cruţe timpul, şi cum îşi termina repede propriile ei treburi, îşi dăruia mare parte din timp pentru asemenea servicii, în diverse case unde boala sau moartea năpăstuiau pe oameni.

Dar oriunde mergea, aducea cu ea şi arta socotelilor precise, astfel că oamenii mai comozi, deşi se arătau recunoscători faţă de ajutorul ei neobosit, spuneau totuşi în spatele ei că era un adevărat păcat din partea doamnei Lee să fie atît de fricoasă şi de strînsă la mînă că nu putea, sau nu voia să lase ceva şi în seama lui Dumnezeu. În schimb, în toate chestiunile pe care nu le pricepea, mai ales în complicaţiile vieţii morale, cu care nu avea prea mult de furcă, fiindcă nu se lăsa dusă de primejdie, se lăsa, firește, în seama providenţei. Dumnezeu era pentru ea şi sprijinul cel mai temeinic în materie de hrană, dar această problemă i se părea atît de importantă, încît nu şovăia niciodată să se ocupe personal de ea, drept care dădea impresia că nu se încredea decît în ea însăşi.

Mama rămase aceeaşi cu o statornicie de bronz ; nici în clipe însorite de veselie, nici în momente întunecate de amărăciune, nici în glumă, nici în serios nu se lăsa înduplecată să facă cea mai mică cheltuială inutilă. Aduna ban cu ban, şi în clipa cînd aceştia erau puşi la o parte, erau la fel de siguri că în sipetul avariţiei întruchipate. Aduna banii cu perseverenţa zgîrceniei, dar nu ca să-şi desfete ochii cu ei ; nu privea şi nu număra niciodată banii economisiţi, sau în orice caz nu-i număra a doua oară, şi cu atît mai puţin îşi imagina cîte se puteau cumpăra cu ei ; sau ce satisfacţii îi puteau oferi.

Între timp, și chiar cam de multișor, eu ajunsesem la limita mijloacelor materiale destinate pregătirii mele. Acum eram prins într-o pînză deasă de relații de împrumut, în care nimerisem fără nici o dificultate, și anume frecventînd studenții a căror viață e cu totul diferită de aceea a discipolilor artei. De la bun început aceștia depind de exercițiul necontenit al mîinii la lumina zilei, ceea ce în orice caz provoacă alte situații economice, înrudite cu vechile și bunele obiceiuri ale meșteșugarilor. Cînd eram prieten cu Lys, care era un om bogat, și cu Erikson, obișnuit și el să ducă o viață fără griji, nu simțisem niciodată cît de modestă era poziția mea. Ne întîlneam totdeauna numai seara, și de obicei ei nu duceau altă viață decît mi-ar fi fost permis mie și altor oameni cu mijloace modeste asemănătoare să trăim ; nu fusese vorba între noi de o întrecere reciprocă în cheltuieli păgubitoare, și excepțiile pe care le făceam cu prilejul unui chef sau al unei petreceri nu distrugeau niciodată în mod simțitor echilibrul.

Un student însă trăiește provizoriu și pînă în ziua judecății de apoi se află în toate privințele sub steagul libertății. Zburdînd plin de tinerească încredere, pretinde să i se acorde și lui o încredere nelimitată ; lenea și lipsa de bani nu i se par un dezavantaj, ci mai curînd sînt preaslăvite în cîntece consacrate lor ; pînă și cheltuirea ultimului ban, pînă și zeflemisirea creditorilor sînt elogiate în cîntece rituale mai vechi și mai noi. Chiar dacă, date fiind moravurile mai blînde din zilele noastre, ele sînt concepute mai eufemic, constituie totuși semnul distinctiv al unor libertăți care presupun o oarecare onestitate generală.

Cum într-o dimineață m-am pomenit, fără premeditare și fără voie, sîcîit de cîțiva datornici, am făcut după aceea cîteva considerații asupra evenimentului și am avut următoarea explicație cu mine însumi :

Dacă aș avea de dat cîteva sfaturi bune unui fiu, i-aș spune : „Fiule, dacă faci datorii fără neapărată nevoie, și numai așa, de plăcere cum s-ar zice, în ochii mei ești nu numai un flușturatec, ci și un suflet josnic, pe care-l bănuiesc de un egoism dezgustător, de un egoism care, sub mantia unei nevoi ascunse, caută să jefuiască

în mod premeditat pe alţii. Dacă un astfel de individ îţi va cere bani cu împrumut, să-l refuzi ; e mai bine să rîzi tu de el, decît să rîdă el de tine ! În schimb dacă ajungi tu la ananghie, împrumută exact cît îţi trebuie, şi procedează tot astfel şi faţă de prietenii tăi, fără să socoteşti, dar apoi caută să scapi de datorii sau să uiţi ce ai pierdut, sau să recapeţi ce-i al tău fără şovăire, dar şi fără certuri penibile. Fiindcă nu numai debitorul, care se ţine de cuvînt, ci şi creditorul, care izbuteşte să reintre fără ceartă în posesia a ceea ce-i aparţine, dă dovadă că e un om serios, care iradiază în jurul său simţul onoarei. Nu cere de două ori cui nu vrea să te împrumute şi nici tu nu aştepta să se stăruie pe lîngă tine ; nu uita niciodată că buna ta reputaţie depinde de plata datoriilor, sau mai bine nu te gîndi nici măcar la asta, nu te gîndi la nimic altceva decît că, viu sau mort, ai de plătit atîta şi atîta. Dar dacă un altul nu-şi poate ţine promisiunea luată faţă de tine, nu te grăbi să-l judeci, lasă mai bine timpul să-l judece. Poate că, într-o bună zi, vei fi bucuros că omul acesta ţi-a servit drept puşculiţă. Însă în măsura în care contractezi datorii, apreciindu-ţi astfel singur forţele lăuntrice, se va vedea cîte parale faci. Vei fi învăţat să simţi omeneşte cît de dependentă e existenţa noastră şi vei şti ca pe viitor să foloseşti avantajele independenţei cu mult mai multă noblete decît acela care nu vrea să dea şi nici nu vrea să ia nimic. Dacă, ajuns în nevoie, vei avea nevoie de un exemplu şi de un ideal al debitorului cinstit, gîndeşte-te la Cidul spaniol, care a amanetat evreilor o ladă plină de nisip, spunîndu-le că înăuntru e argint curat ! Cuvîntul său avea, firește, aceeaşi valoare ca argintul ; cît de neplăcut ar fi fost, totuşi, dacă vreun curios sau vreun bănuitor ar fi deschis lada înainte de termen ! Şi totuşi, ar fi fost acelaşi Cid, al cărui cadavru a făcut gestul de a pune mîna pe sabie, cînd un evreu a vrut să-l tragă de barbă".

Aceste cuvinte mari, cu care încercam să înlocuiesc sfaturile ce mi-ar fi dat un tată înţelept, îmi tulburau totuşi atît de profund conştiinţa, încît mi-am pus în gînd să încep să cîştig. Fără să mai zăbovesc, m-am apucat să schiţez un peisaj de dimensiuni modeste, a cărui vînzare

nu era improbabilă. Lucram pe baza unui studiu frumos din patrie, care reprezenta o pădure desțelenită într-o regiune de munte. O lizieră de stejari rămași în picioare urcau pe coasta mai înaltă a unui deal, ajungînd pînă în vale lîngă un rîu înspumat din pădure, ca un alai de uriași în mers, care se adunau în vale și țineau sfat. După ce-am terminat schița, am simțit nevoia să aflu părerea unui coleg spre a nu neglija nimic din ce-ar fi putut favoriza un succes. Pentru că fiecare trăsătură de creion mă făcea să simt tot mai mult cît de serioasă era problema.

Din fericire am dat de un peisagist care se afla tocmai în culmea succesului, cu care mă întîlnisem de mai multe ori împreună cu Erikson, și cu care eram în relații bune. Omul acesta avea o tehnică sigură și eficace : cum s-ar spune, nu făcea nici o trăsătură de penel în plus sau în minus, fiecare din ele strălucind cu o forță nestrămutată, astfel încît tablourile sale erau apreciate pretutindeni. Răspundea cu atîta zel comenzilor, încît temele începeau să-i lipsească și livra mai multe tablouri decît avea idei de rezervă. Se repeta adesea, nu mai știa să facă nori și forme de relief, căci, într-un fel sau altul le folosise pe toate, o dată sau de mai multe ori, deși nu împlinise încă patruzeci de ani. Avînd o soție frumoasă și o droaie de copii, care trebuiau hrăniți, și fiind norocos în eforturile sale, se gîndea să facă și avere. Obișnuia să spună că cine vrea să-și îngrijească bătrînețea trebuia să facă asta în tinerețe. Totodată îi era cu neputință să-și închipuie că vreunul din copiii săi ar suferi de sărăcie, astfel că trebuia să-i ferească pe toți de ea, influențîndu-i totodată ca, într-o bună zi, să se poarte și ei așa față de copiii lor ; iată cum se face că lucrurile merg bine multă vreme, cînd principiul e aplicat cu hotărîre.

M-a întrebat ce mai fac, și eu am profitat de ocazie ca să-l rog să-mi dea un sfat. A venit cu plăcere la mine și a privit cu oarecare uimire lucrarea mea, sau mai bine zis studiul după natură care-i servea drept model. Copacii retezați, rămășițe ale unei foste păduri seculare, aveau cu toții niște forme ciudate și pitorești, cum nu se găsesc lesne și nici nu se întîlnesc a doua oară ; cît de-

spre ordinea armonioasă, în care erau înşiruiţi, mai ales pe coasta dealului, nu era nici ea mai puţin originală. Cum, în afară de asta, stejarii aceia fuseseră probabil tăiaţi între timp şi, izolaţi cum erau, nu prea era de crezut să mai fi fost înfăţişaţi de vreun alt desenator, tema peisajului avea şi fără meritele mele, caracterul unei preţioase raritâţi. Poate că acest amănunt îl îndemnă pe experimentatul peisagist să se ocupe cu viu interes de schiţa mea. Începu prin a rări, mai întîi în cuvinte, aglomeraţia prea mare care era o piedică în sine însăşi, înlătură ceea ce era inutil sau stingheritor, adunînd la un loc părţile esenţiale. Cuprins de zel, puse mîna pe un creion şi pe o hîrtie, şi, continuînd să vorbească, îşi transpuse părerea cu o mînă sigură, într-o formă vizibilă atît de convingătoare, încît într-o jumătate de oră isprăvi o schiţă măiastră, care şi-ar fi găsit un loc sigur în orice colecţie de desene bune. Firește, vedeam cu tainică părere de rău, dispărînd mai multe teme pline de sens şi de evlavie, pe care nu voiseм să le sacrific, în schimb observam cu plăcere că tocmai prin asta restul făcea un efect nou şi mai puternic, înlesnind totodată şi o execuţie mai fericită. M-am bucurat că-l găsisem pe acest om la momentul oportun şi mă vedeam la lucru. Bineînţeles că trebuia să fac o schiţă nouă, pentru că după ce-mi dădu toate sfaturile, maestrul îşi împături liniştit coala de hîrtie, o puse în buzunar şi mă părăsi prieteneşte, lăsîndu-mă plin de sentimente de recunoştinţă.

Am încercat să execut tabloul cît am putut mai bine şi m-am ţinut de lucru plin de zel şi de speranţe, ascultînd pe cît posibil de critica maestrului. Ulterior mi s-a părut, e drept, că a făcut ravagii cam prea mari în compoziţie, dar fiind modestul meu colorit, unde din moment ce voiam în sfîrşit să-mi desăvîrşesc cu adevărat lucrarea, aveam de luptat cu primele reguli. Totuşi, după trecere de cîteva săptămîni, nu eram nemulţumit de rezultat, aşa cum se prezenta între cei patru pereţi ai camerei mele ; i-am pus o ramă simplă, neaurită, trebuind să exprime seriozitatea unei intenţii artistice, care nu tinde spre mijloace fastuoase şi potrivindu-se totodată şi cu posibilităţile mele, apoi am trimis peisajul în sălile

de expoziție, unde erau prezentate săptămînal lucrările cele mai noi și unde se mijlocea și vînzarea lor.

Prin urmare, sosise și clipa despre care vorbisem cu atîta convingere în fața consiliului de tutelă, și anume începutul unor posibilități de cîștig glorios. În duminica următoare, cînd am păşit în aceste săli, unde se îngrămădise o mulțime de oameni bine îmbrăcați, m-am gîndit limpede la cuvintele acelea pline de mîndrie, de data asta însă cu mai puțin curaj deoarece reușita depindea de prea multe. Cînd mi-am zărit din depărtare tabloul puțin aspectuos, n-am îndrăznit să mă apropii de el, pentru că am avut dintr-o dată impresia că sînt un copil sărac, care a instalat cele patru picioruşe țepene ale mieluşelului său, lucrat dintr-un pic de bumbac și ceva poleială, în mijlocul iarmarocului de Crăciun, și aşteaptă cu teamă să vadă dacă vreunul dintre miile de trecători își va arunca privirea asupra lui. Nu era trufie, ci doar senzația că mă voi putea considera fericit dacă se va găsi vreun cumpărător binevoitor pentru mieluşelul meu de Crăciun.

Dar nici despre aşa ceva nu mai putea fi vorba acum, deoarece cînd am intrat în sala următoare mi-am văzut peisajul expus de sfetnicul meu care-l lucrase cu toate splendidele lui posibilități ; strălucea pe perete, încadrat într-o ramă care costa ea singură mai mult decît îndrăzneam să cer pentru tabloul meu. Un bilet atîrnat de ea anunța că această reușită lucrare fusese deja vîndută.

Un grup de artiști discutau în fața tabloului.

— De unde și-o fi luat tema asta grozavă ? spuse unul din ei, n-a mai avut de mult ceva atît de original !

— De acolo, din față, răspunse altul, care tocmai li se alăturase. Acolo mai există o dată tema asta și, evident, a fost executată de un începător, care încă nu știe să schițeze, nici să dea strălucire !

— Înseamnă că l-a furat, pungaşul ! exclamară ceilalți, rîzînd și se duseră să-mi contempleze ursita. M-am oprit în fața tabloului victorios și mi-am spus oftînd : „Cine poate, oase roade !“ Studiind însă pînza mai pe îndelete, mi s-a părut că schimbările efectuate de pictor erau bune și utile din punctul lui de vedere tehnic dar

că ar fi fost dăunătoare pentru stilul meu platonic. Căci, eu nefiind stăpîn pe strălucirea energică a penelului său, interiorizarea mai adîncă a primei mele schiţe, precum şi calităţile directe cu efect durabil ale acelui bogat studiu după natură cu plenitudinea lui de forme, ar fi constituit o oarecare compensaţie pentru un amator.

Cînd, la plecare, am mai zăbovit o clipă în faţa tabloului meu desconsiderat, m-am convins că, în loc să cîştige de pe urma sfaturilor maestrului, fusese categoric sărăcit, dovadă să nici în acest domeniu cintezoiul nu învaţă nimic de la sturz.

Conform regulamentului, trebuia să-mi las opera opt zile la expoziţie, în care răstimp nici un suflet de om nu s-a interesat de preţul ei. Atunci am luat-o acasă şi am rezemat-o deocamdată de perete. Apoi am trecut dincolo, în cămăruţa mea de dormit şi m-am aşezat pe cufăr, aşa cum făceam totdeauna, cînd aveam de meditat asupra unei situaţii critice, deoarece acest cufăr constituia o bucăţică din echipamentul adus de acasă. Aşa s-a întîmplat cu prima mea încercare de a cîştiga o bucată de pîine.

Ce înseamnă cîştig şi ce înseamnă muncă ? m-am întrebat : într-unul din cazuri, e destul să vrei, să ai o inspiraţie fericită şi fără nici un efort, cîştigi din gros ; în celălalt, o trudă ordonată şi perseverentă, care seamănă mai bine cu munca adevărată, dar nu conţine nici un adevăr lăuntric, nici o finalitate necesară, nici o idee. Ceea ce într-un caz înseamnă lenevie, lipsă de sens, imbecilitate, înseamnă în celălalt caz muncă şi îşi dă roadele şi se transformă în virtute. Într-unul din cazuri, ceva parţial şi neadevărat e folositor şi poate să ajute, în celălalt, un lucru adevărat şi natural nu ajută la nimic, succesul rămînînd totdeauna acel rege care dă acolada de cavaler. Un speculant are ideea să facă *revalenta arabica* [1] (cel puţin aşa o numeşte), pe care o exploatează cu grijă şi cu perseverenţă ; ea capătă o răspîndire nemaipomenită şi are un succes formidabil ; mii de oameni sînt puşi în mişcare, cîştigurile se cifrează la

[1] *Revalenta arabica* — denumirea pretenţioasă a unui praf, căruia i s-a făcut pe la mijlocul secolului trecut o mare reclamă ca tonifiant.

sute de mii, poate chiar la milioane, deşi toată lumea spune că e o şarlatanie ! Şi totuşi numele de şarlatanie şi de înşelătorie se dă la tot ce aduce cîştig fără muncă şi fără osteneală. Nimeni nu va putea spune însă că afacerea *revalenta* nu cere muncă ; în exploatarea ei domneşte fără îndoială, aceeaşi ordine, aceeaşi hărnicie şi activitate, aceeaşi prudenţă şi privire de ansamblu, ca în cele mai onorabile case de comerţ sau în orice întreprindere de stat ; pornind de la ideea speculantului, a luat naştere o activitate vastă şi o muncă reală.

Procurarea făinii, confecţionarea cutiilor, ambalarea şi expedierea lor ocupă un număr mare de muncitori ; un număr tot atît de mare e folosit în intensa propagandă şarlatanească, efectuată cu cea mai mare trudă şi atenţie. Nu există oraş pe toate continentele în care culegători şi tipografi să nu cîştige o bucată de pîine confecţionînd anunţuri şi reclame ; nu există sat în care un revînzător să nu încaseze un mic impozit de pe urma acestui produs. E un impozit care se adună prin mii de mici vene şi e îndrumat mai departe de contabili oneşti şi de casieri laconici lucrînd în sute de bănci, pînă la sursa ideii. Acolo, creatorii ei instalaţi în birouri, cu expresii serioase pe faţă, sînt cufundaţi într-o activitate meditativă. Căci sarcina lor nu e doar să controleze şi să asigure continuitatea zilnică a întreprinderii, ci să studieze şi politica lor comercială, pentru a deschide noi căi făinii de fasole şi pentru a o apăra de o concurenţă ameninţătoare în diverse părţi ale lumii.

Dar nu totdeauna domneşte în aceste birouri liniştea adîncă a afacerilor şi nici severitatea incoruptibilă a muncii ; există zile de recreare, de bucurie, de răsplată morală, care întrerup în mod plăcut gravitatea aceea sacră. Încrederea concetăţenilor l-a onorat pe şeful firmei conferindu-i demnităţile magistraturii, drept care are loc un ospăţ îmbelşugat pentru toţi subalternii. Sau e sărbătorită cununia fiicei mai mari, zi festivă pentru toţi interesaţii ; căci această căsătorie înseamnă realizarea unei legături în condiţii egale cu familia cea mai de vază din cartier ; averea este absolut aceeaşi de ambele părţi, astfel încît nu se poate concepe logic o tulburare a fericirii casnice. Încă din ajun care întregi de palmieri şi

de mirți au fost transportate în casă și cununile de flori au fost atîrnate ; de dimineață, strada se umple de curioși și poporul de rînd se dă înapoi respectuos din calea trăsurilor, care vin și pleacă în șiruri nesfîrșite, pînă în clipa cînd masa festivă începe în bubuitul fanfarei. Curînd însă se așterne o liniște desăvîrșită, căci tatăl miresei ciocănește în pahar și, cu modestă emoție, fără să sfideze soarta, își povestește viața, aducînd elogii providenței care l-a purtat pe el, nevrednicul, atît de departe, lucru pe care-l vede toată lumea. A intrat cîndva în acest falnic oraș cu un simplu toiag de călătorie, care mai există și acum într-o cămăruță liniștită, a luptat cu mizeria și cu grijile pas cu pas, dar cu o rîvnă neobosită ; de mai multe ori era cît pe aci să-și piardă curajul, dar avînd-o alături pe nobila lui soție, mama copiilor săi, și-a revenit de fiecare dată și și-a ațintit privirea asupra unui lucru mare și necesar ! În nopți lungi de singurătate s-a luat de piept cu ideea creatoare, ale cărei roade fericesc acum o lume întreagă și, firește, rîvna lui sinceră a fost și ea răsplătită în același timp, asigurîndu-i o modestă bunăstare etc.

Dar *revalenta arabica* se mai face în multe domenii, cu singura deosebire că nu e totdeauna o inofensivă făină de fasole, deși în ea intră același amestec enigmatic de muncă și de înșelăciune, de goliciune interioară și de succes exterior, de nonsens și de înțeleaptă activitate, pînă ce vîntul de toamnă al timpului mătură totul nelăsînd în urma lui decît ici un rest de avere, colo o casă în ruină, ai cărei moștenitori nu vor mai ști să spună nici măcar din ce bani a fost clădită, sau nu le va plăcea s-o spună.

Și dacă aș vrea, mi-am spus eu continuîndu-mi meditația, să studiez acum un exemplu de muncă efectiv bogată, care este în același timp și o viață adevărată, o viață inteligentă, atunci m-aș opri asupra vieții și activității lui Friedrich Schiller. Evadînd din cercul în care familia și suveranul țării îl destinaseră să rămînă, el a părăsit tot ce trebuia să-l facă fericit conform voinței acestora, a devenit independent din fragedă tinerețe, făcînd numai ceea ce nu putea să nu facă, și a ieșit la aer și la lumină grație unei digresiuni, adică grație unei po-

veşti sălbatice şi exaltate despre hoţi ; dar îndată ce a ajuns aici, a început să se înnobileze neîncetat dinăuntru, viaţa sa devenind doar împlinirea fiinţei sale interioare, efortul logic şi cristalin al idealului, potrivit cu el şi cu timpul său. Şi această existenţă simplă şi plină de sîrguinţă i-a pus în cele din urmă la dispoziţie tot ce era suficient pentru el personal.

Căci, trebuie s-o spunem cu tot respectul, fiind un cărturar foarte cazanier, n-a avut prilejul să devină un om de lume, bogat şi plin de strălucire. O mică deviaţie a persoanei lui fizice şi intelectuale, care să nu fi fost o însuşire schilleriană, i-ar fi îngăduit să fie şi asta. Se poate spune însă că abia după moarte, viaţa lui cinstită, limpede şi adevărată, închinată muncii, a început să dea roade şi să-şi dovedească posibilităţile de cîştig şi dacă facem cu totul abstracţie de moştenirea spirituală pe care a lăsat-o, am putea rămîne uimiţi de curentul material, de profitul exclusiv lumesc lăsat de pe urma unei fidele valorificări a idealurilor sale. Pretutindeni, în oraşele unde se vorbeşte limba germană, nu există multe case unde să nu existe operele lui, cît despre sate, le poţi găsi cel puţin în cîte o casă sau două. Cu cît se răspîndeşte însă mai mult cultura în sînul unei naţiuni, cu atît mai mare va deveni şi răspîndirea lor, astfel că, pînă la urmă, vor pătrunde şi în bordeiul cel mai sărac. Sute de oameni însetaţi de cîştig aşteaptă doar expirarea drepturilor de autor pentru a împrăştia nobila operă a vieţii lui Schiller în tiraje de masă, tot atît de ieftine ca şi biblia, şi cîştigurile masive, obţinute încă din prima jumătate a unui singur secol, se vor dubla în cea de-a doua. Cîţi fabricanţi de hîrtie, tipografi, vînzători, salariaţi, curieri, pielari, legători de cărţi şi-au cîştigat şi-şi vor mai cîştiga încă pîinea graţie lui. Spre deosebire de *revalenta arabica*, este acesta un curent, este şi aceasta o mişcare, şi totuşi nu e decît învelişul brut al unui sîmbure dulce, al unei valori naţionale nepieritoare.

Existenţa lui Schiller a fost unitară şi organică ; viaţa şi gîndirea, munca şi inteligenţa au constituit aceeaşi mişcare. Există totuşi o viaţă separată, oarecum neorganică, la fel de cinstită şi de paşnică ; mă gîndesc la acel care execută zilnic o muncă modestă şi întunecată

pentru a-şi cîştiga siguranţa materială, ca să gîndească în libertate. Acesta e fost Spinoza, şlefuitorul de lentile. Dar începînd cu Rousseau, care a copiat note muzicale, aceeaşi situaţie se degradează şi devine dezgustătoare, căci în activitatea lui nu caută nici pacea, nici liniştea, ci mai curînd se chinuieşte şi pe el şi pe alţii, oriunde s-ar afla.

Şi acum, ce-i de făcut ? Unde e legea muncii, unde e onoarea cîştigului, unde se ascund ele ?

Aşa îmi frămîntam creierii cugetînd la lucruri, care, în primul rînd, nu-mi ofereau nici o alegere, deoarece nevoile şi seriozitatea vieţii îmi băteau pentru prima oară cu adevărat la uşă. În cele din urmă mi-am dat seama şi de lucrul acesta, mi-am amintit şi de păianjenul care-şi refăcuse plasa sfîşiată, şi mi-am spus, ridicîndu-mă în picioare : nu-i nici o scăpare, trebuie s-o iau iar de la început ! Am scotocit printre comorile mele, căutînd obiecte care păreau potrivite pentru mici descrieri fără pretenţii, tratate în culori. Mi-a venit brusc în minte, nici mai mult nici mai puţin, decît să încep această practică, închipuindu-mi că mă puteam lepăda oricînd de ea. Nu era vorba de pictura mai elevată pe care o executa maestrul care şterpelea temele altora ; era o artă pe care eu n-o puteam stăpîni, astfel încît coboram cu o treaptă acolo unde începe splendoarea tăvilor de ceai şi a capacelor de tabachere. Firește, nu voiam să cobor prea jos, eram hotărît să fac totuşi lucruri de o anumită valoare, ţinînd doar seamă de ignoranţa şi de gustul grosolan al unei pieţe de desfacere de calitate inferioară şi recurgînd la tot felul de efecte ieftine. Dar oricît de mare a fost zelul, ba chiar şi teama cu care am căutat prin mapele mele, tot ce luam în mînă, fiecare studiu, fiecare schiţă, mi se păreau prea bune şi era păcat de ele. Dacă nu voiam să distrug eu însumi bucuriile muncii mele din trecut, trebuia să cobor mai jos şi să născocesc lucruri noi, prin care nu riscam să pierd nimic.

Cugetînd mai bine la această problemă, ideea mea s-a înfăţişat sub o latură foarte defavorabilă ; descurajat, am dat drumul foii pe care tocmai o ţineam în mînă şi m-am aşezat din nou pe cufăr. Va să zică astfel aveau să se sfîrşească atîţia ani de studii, atîtea speranţe mari

şi atîtea cuvinte pline de încredere ! Aveam să mă exclud singur din lumea artelor frumoase şi să dispar cu ruşine în întuneric, în regiuni unde toţi amăriţii îşi petrec viaţa în josnicie ! Nu mă mai gîndeam că avusesem intenţia să-mi fac debutul cu o lucrare serioasă, dar că un hoţ cu rutină mă jefuise de succes ; căutam doar punctul greşelii mele, fiind prea mîndru ca să mă consider un ghinionist, dar mi-am încheiat reflecţiile fără să mă fi lămurit, suspinînd la gîndul amînării pe care mi-o acordasem şi pe care o prăpădisem degeaba în ce priveşte cel mai apropiat scop.

Stăteam aşa, cu capul îngropat iar în palme, dînd frîu liber gîndurilor, pînă ce acestea s-au întors iar în patrie, inspirîndu-mi o nouă grijă şi anume că mama mi-ar putea bănui situaţia şi s-ar necăji din cauza mea. Pînă acum îi scrisesem regulat şi cu multă voioşie, povestindu-i multe despre obiceiurile şi moravurile străine, pe care le văzusem, introducînd glume şi anecdote, pentru a-i stîrni din depărtare rîsul şi totodată pentru a mă umfla în pene cu veselia mea. Ea îmi răspundea relatîndu-mi cu fidelitate cum mergeau treburile pe acasă, răsplătindu-mi fiecare glumă cu cîte o ştire despre o nuntă sau despre un deces, despre un faliment al vreunei familii sau despre suspecta prosperitate a alteia. Murise şi unchiul, iar copiii săi se împrăştiaseră pe cărări întortocheate, cărînd cu ei şi cărucioarele copiilor, asemenea evreilor în deşert. De la un timp încoace scrisorile mele se răriseră şi se făcuseră mai monosilabice ; mama se sfia parcă să mă întrebe de ce, fapt pentru care îi eram recunoscător, deoarece nu prea ştiam ce să-i spun. De cîteva luni nu-i mai scrisesem de loc şi ea răspundea cu aceeaşi tăcere. Şi cum stăteam aşa, tăcut, cineva bătu la uşa de-afară ; un copil intră şi-mi aduse o scrisoare, pe care se vedea scrisul şi pecetea mamei.

Nu mai putuse suporta nesiguranţa sau mai bine zis teama că nu-mi mergea aşa cum sperasem şi cum dorisem şi-mi cerea s-o lămuresc ce făceam şi ce perspective aveam, se temea că poate aveam datorii, fiindcă nu ştia să fi cîştigat ceva şi bănuia că banii care constituiseră mica mea moştenire se isprăviseră demult. La caz de nevoie, făcuse ceva economii din ceea ce-i prisosise

şi-mi punea aceşti bani la dispoziţie, cu condiţia să-i spun deschis despre ce era vorba.

Copilul, care-mi adusese această scrisoare, era încă în cameră după ce mi-am terminat repede lectura ; cînd făcusem peisajul acela creştin-mitologic sau geologic, îl folosisem drept model pentru pruncul Isus, ca să-mi dau seama de relaţiile corecte şi cum, în timp ce scotocisem peste tot, tabloul ieşi întîmplător la iveală, băieţaşul care se uita acum la el, spuse : „Ăsta-s eu !" şi puse degetul pe copilul divin. Această graţioasă împrejurare dădu întîmplării un aspect supranatural ; micul purtător al veştii bune părea solul providenţei divine, şi oricît de puţin credeam într-o minune, fie ea şi sub forma unei glume excelente din partea cerului, această mică aventură îmi plăcu peste măsură ; graţie ei scrisoarea mamei îşi sporea virtuţile de îmbărbătare. Nu putea să fie altfel : dacă mă uitam mai bine, vedeam că această mică figură, cu care crezusem că fac în schiţa acelui tablou o ironie plină de adînc înţeles, îmi înfrumuseţa acum situaţia cu o parabolă plăcută, înnobilînd-o cu o aluzie la infinit.

Totul părea să fie acum în regulă, orice împlinire devenea din nou posibilă, ba chiar probabilă ; n-am ezitat o clipă să primesc sacrificiul şi am răspuns cu oarecare stînjeneală, dar cu sinceritate şi bună dispoziţie. N-am omis să menţionez studiile acelea ciudate de la universitate, arătînd că ele îmi dăduseră peste cap viaţa, ceea ce, pentru moment era dăunător, dar pentru viitor aveau să fie totuşi profitabile ; în concluzie, am ancorat iar la Capul bunei speranţe şi al promisiunilor.

După ce-a primit această scrisoare, şi a citit-o, mama a încuiat uşa camerei sale, a descuiat vechiul ei birou, scoţînd pentru prima oară din sertarele lui comoara alcătuită din economiile ei. A legat talerii în fişicuri, a făcut un pachet diform, pe care l-a înfăşurat de cîteva ori în hîrtie tare, legîndu-l apoi cu sfoară, l-a lipit peste tot cu ceară de sigiliu, şi şi-a aplicat pretutindeni pecetea ; totul era făcut cu foarte puţin spirit negustoresc şi cu osteneală inutilă, pentru că banii fuseseră dinainte bine împachetaţi. În orice caz era lucru sigur. Apoi a vîrît pachetul greu într-o poşetă de tafta, a atîrnat-o pe braţ şi a pornit repede, pe străzi lăturalnice spre poştă,

nevrînd să fie văzută pentru că nu era dispusă să răspundă dacă cineva ar fi întrebat-o unde merge cu banii. Anevoie și cu mîna tremurătoare a scos pachetul cu bani din săculețul de mătase, l-a întins prin ferestruica glisantă și l-a lăsat din mînă cu o senzație de ușurare. Funcționarul a citit adresa, apoi s-a uitat la mama, a făcut toate formele plicticoase, i-a dat o recipisă și ea a plecat fără să mai privească în jur, ca și cînd ar fi primit și nu ar fi dat bani. Brațul sting, cu care purtase greutatea, era țeapăn și obosit, astfel că s-a întors acasă destul de istovită, trecînd în tăcere fără să se mîndrească, fără să facă zarvă și fără să se plîngă, printre nenumărați oameni care nu cheltuiesc un ban pentru copiii lor. Pe vremea cînd unchiul meu trăia și mai predica, a spus odată : „Dumnezeu știe bine cine e modest și liniștit și cine nu e ; pe acesta din urmă îl mai ciupește din cînd în cînd, fără ca el să-și dea seama de unde-i vine, și eu bănuiesc că asta-i face o mică plăcere !".

Acasă mama găsi ușa biroului încă deschisă și sertarele trase afară, numai că acum erau goale ; le închise și deschise într-o doară acel sertar unde, într-o farfurioară, se afla o grămăjoară de bani destinați nevoilor ei zilnice și care o făcu să înțeleagă că de-acum înainte nu mai avea nici o posibilitate între a alege să trăiască bine și a continua să se lipsească de orice că oricîtă bunăvoință ar fi avut, biata femeie nu-și mai putea permite zile bune. Dar ea nu băgă în seamă lucrul acesta și nici nu-și puse o astfel de problemă. Închise numaidecît acest sertar, își strînse uneltele de scris și ceara de sigiliu, încuie biroul și se așeză pe vechiul fotoliu fără spetează, dreaptă ca un brăduleț, ca să se odihnească după faptele săvîrșite.

Așa o mai văd și acum, cu toate că n-am fost de față, dar numai fiindcă-i cunoșteam obiceiurile, întocmai cum un arheolog poate să reconstituie aspectul unui monument dărîmat cu ajutorul mijloacelor sale auxiliare și al unor puncte de sprijin.

MINUNEA CU FLAUTUL

Pachetul cu bani mi-a fost adus în odaie nu de copilul gazdei, cum se întîmplase cu scrisoarea, ci de factorul poştal în persoană. Pasul lui grav pe scară, pas pe care nu-l mai auzisem de atîta vreme, le însufleţi imediat pe gazdele mele cu o satisfacţie provizorie în privinţa încrederii neclintite ce-mi acordaseră ; apoi îşi luară recunoscătoare în primire ceea ce li se cuvenea cam de multă vreme, după ce nu fără trudă am scos afară banii din învelişuri şi din sfori, şi după ce am citit în grabă noua scrisoare, scrisă cu îngrijorare şi şovăială, care nu putea trece cu vederea cele întîmplate.

Şi croitorul, şi cizmarul, şi ceilalţi furnizori şi-au semnat facturile, mulţumindu-mi prieteneşte şi oferindu-şi serviciile şi pentru viitor. Toate acestea mi-au făcut tot atîta plăcere, cît mi-ar fi făcut nişte merite proprii sau gîndul că am cîştigat eu banii cu care să fac plăţile. Aproape că-mi părea rău că n-am mai mult de plătit şi că această splendoare se terminase atît de repede ; totuşi exuberanţa mi s-a mai potolit după ce, chiar în aceeaşi zi, am restituit şi banii în numerar pe care-i luasem de la cunoscuţii mai apropiaţi, văzîndu-i cum îi puneau de o parte cu o nepăsare totală. Mi-am dat astfel seama că în ochii lor nu făcusem nimic deosebit, drept care mi-am retras din nou antenele automulţumirii. Mi-am simţit totuşi sufletul uşurat, am considerat capacitatea de plată a mamei ca fiind în oarecare măsură a mea, şi seara am dat în cinstea eliberării mele o mică festivitate care, deşi modestă, a înghiţit o sumă egală cu ceea ce i-ar fi ajuns mamei ca să trăiască două săptămîni. În plus, am cîntat într-un ritm mai accelerat decît mi se întîmplase în ultima vreme, un cîntec plin

de dispreț față de griji, ca și cînd aș fi scăpat de toate nenorocirile lumii.

Dar chiar a doua zi dimineața mi-am dat seama că din lanțul acela nu-mi mai rămăsese decît un capăt sub forma unei grămăjoare de taleri. Pentru că, socotind și numărînd abia acum mai exact banii și desfăcînd de tot ultimul fișic început, am văzut că nu-mi va ajunge decît cel mult pentru trei luni. Nu mică mi-a fost mirarea la gîndul că grijile se strecuraseră iar atît de repede și, în cele din urmă, am bănuit că nici nu plecaseră, asemenea nevestei ariciului [1] care, luîndu-se la întrecere cu iepurele, stătea liniștită în brazdă și striga „Sînt aici !".

Totuși n-am stat pe gînduri să întreprind o nouă încercare de a cîștiga ceva ; am pornit cu multă chibzuință, — așa mi se părea mie — pe un înțelept drum de mijloc și am început să pictez două peisaje mai mici, fără pretenții de stil strălucit sau de fantezie, fiind în schimb foarte atent la aspectul lor, respectînd în permanență o realitate din natură și ferindu-mă să dau o înfățișare greoaie unei plante grațioase sau să transform obiectele cu forme hotărîte în obiecte informe. În felul acesta credeam că nu voi putea da greș și că voi avea succes, în timp ce tendința mea spre o execuție atrăgătoare reușea doar să se exprime într-o oarecare modestie pură, deși, pentru un ochi necultivat, forma căpăta imediat o suspectă aparență de stil. Firește, asta nu era indicat, căci aceiași oameni care tratează problemele vieții de toate zilele numai în cuvinte mari și fraze nobile, strîmbă din nas îndată ce adulmecă în artă ceva ce miroase a stil sau a formă.

Pe lîngă prudența cu care lucram, eram preocupat să măsor trecerea timpului o dată cu scăderea zilnică a rezervei mele de numerar ; toate acestea, împletite în egală măsură cu frică și speranță, mă fac să consider zilele acelea și împrejurările modeste în care trăiam, drept o epocă pașnică și bine întrebuințată din viața mea plină în aceeași măsură de pretenții mărunte, de o activitate cinstită și de așteptarea consolatoare a unui succes necunoscut. Dacă în împrejurări de acest fel pîinea cea de

[1] După povestea fraților Grimm *Iepurele și ariciul.*

toate zilele nu lipsește deocamdată, deși nevoile viitoare păstrează totuși treze puterile sufletești, aceste împrejurări ar putea fi cu ușurință suportate o viață întreagă. De lucrul acesta îți dai seama abia după ce ți s-au spulberat toate speranțele și cînd îți dorești iar vechea stare de lucruri, cînd realizarea lor era încă incertă.

După ce am isprăvit cele două tablouri gemene, viața mulțumită a luat sfîrșit și m-am văzut nevoit să încep cu negustoria. După ghinionul cu plagiatul acela, nu mă puteam decide să le încredințez iar expoziției oficiale, ceea ce era firește indiciul unui debut și al unui diletantism. Căci un talent autentic poate să treacă ușor peste așa ceva și nu trebuie să se sinchisească de oamenii din umbră care se ciondănesc cu privire la proprietatea ideilor și a descoperirilor.

De data asta, m-am dus la un negustor cu vază, atotputernic peste vînzările la licitație și care cumpăra cu toptanul drepturile de succesiune ale artiștilor, achiziționînd însă și tablouri absolut inedite, dacă-i plăceau sau dacă-i ispiteau dorința de cîștig prin cine știe ce calitate secretă. Tot parterul unei case frumoase era plin de așa-zișii maeștri vechi și de picturi mai recente, și prin ferestre vedeai totodeauna tablouri, dar niciodată ceva care să nu însemne un nume pentru acest om. Nu știu dacă a fost capriciu sau sfială, dar m-am dus întîi la el, fără să-mi iau peisajele cu mine, ca să i le ofer întrebîndu-l dacă preferă să i le trimit, sau dacă să aștept vizita lui ca să le vadă. Apariția mea în galeria de vînzări a rămas absolut neobservată, deoarece proprietarul ei împreună cu un grup de domni și de cunoscători se opriseră lîngă o ramă mică. Își apropiaseră capetele și priveau tabloul înrămat cu ajutorul unor lupe, în timp ce el își debita teoriile cu privire la raritatea lucrării. Cu lupa în mînă, trecu brusc cu tot grupul într-o sală vecină spre a face studii comparate în fața unei alte rame, astfel că eu am rămas cîteva clipe singur în încăpere. În sfîrșit, domnii aceia s-au întors, grupul nemairespectînd o ordine anumită. Erau cu toții absorbiți în discuții însuflețite părînd că se înțeleg și că elaborează un adevăr sacru ; mi se părea că aici nu era atît vorba de o afacere, cît de o conferință de amatori de artă, în cursul

căreia oamenii aceştia dau un aspect ştiinţific părerilor lor hazardate. Între timp negustorul observase prezenţa mea şi mă întrebă ce doresc.

I-am expus destul de stingherit scopul vizitei mele, cu senzaţia că cer un lucru pe care nici un om nu este dator să mi-l dea, şi îndată ce aceste cuvinte mi-au ieşit din gură, individul mi-a răspuns scurt şi sec, fără să mă întrebe cine sînt, că nu cumpără astfel de obiecte, după care mi-a întors spatele.

În felul acesta afacerea mea se încheiase ; nu mai aveam nici un motiv să zăbovesc acolo şi după un sfert de oră eram iar acasă la cele două tablouaşe ale mele.

În ziua aceea n-am mai întreprins nimic, apăsat de o senzaţie înfricoşătoare de mîhnire şi de grijă. Nu puteam înţelege că atitudinea negustorului era atitudinea celor mai mulţi dintre oameni care ţin la distanţă tot ce nu vor şi nu caută de bună voie să cunoască. Ei folosesc în acest scop gardul veşnic verde al răspunsurilor negative şi lasă să se apropie numai pe cine vrea şi poate să răzbată pînă la ei ca să le fie de folos.

În ziua următoare am pornit din nou la drum, dar am luat înţelepţeşte cu mine, împachetate într-o bucată de pînză, tablourile pentru ca măcar să poată fi văzute. M-am dus la un negustor mai puţin pretenţios, la care preţurile de vînzare erau simţitor mai scăzute decît la primul, deşi se pricepea să manipuleze mai bine picturile, ba chiar ştia să le cureţe, să le restaureze şi să le dea lustru. L-am găsit într-un local cam întunecos, înconjurat de ulcele şi de pahare, peticind găurile unei pînze vechi. M-a ascultat cu atenţie, a instalat peisajele mele în lumina cea mai bună, apoi, după ce şi-a şters mîinile de şorţ, şi-a împins tichia de catifea pe ceafă, şi-a proptit mîinile în şolduri şi a spus pe loc, fără să stea mult pe gînduri :

— Chestiile astea nu sînt rele, dar sînt copiate după gravuri vechi, ba chiar după nişte gravuri bune.

Mirat şi supărat, i-am răspuns :

— Ba nu, am desenat copacii ăştia după natură, probabil că mai există şi acum ; şi mai tot ce se vede aici există, doar mai puţin înghesuit !

— În cazul acesta abia n-am ce face cu tablourile astea ! a răspuns el, abandonîndu-şi atitudinea cercetătoare şi aşezîndu-şi tichia la loc. Cînd lucrezi după natură nu alegi motive care arată ca nişte gravuri vechi. Trebuie să trăieşti în ritm cu timpul şi să păşeşti înainte o dată cu el !

Aveam acum în faţa mea toată problema stilului concentrată ca într-o nucă. Mi-am strîns tablourile şi la plecare am aruncat o privire asupra colecţiei de lucrări grosolane, executate la întîmplare şi asupra grămezii de gunoaie pictate, care acopereau pereţii reprezentînd lucrări actuale sau, mai bine zis, lucrări prevestitoare ale viitorului. Ele erau executate de nişte bieţi pîrliţi, care, în lipsă de talent, confecţionau cu mijloace ieftine şi bîjbîind în întuneric tablouri care de atunci încoace au ieşit la lumină pline de pretenţii. E drept că, ajuns în stradă, mă simţeam şi eu cum nu se poate mai amărît, dar am întors spatele acestei case cu mîndria unui hidalgo scăpătat şi am pornit mai departe. Nu prea ştiam dacă nu cumva era mai bine să mă întorc acasă, astfel că am rătăcit pe cîteva străzi, pînă am ajuns în faţa prăvăliei unui croitor evreu care vindea în acelaşi timp haine şi tablouri noi. Unii artişti se îmbrăcau la el, şi cum, din cînd în cînd, era nevoit să preia sau să sechestreze cîte un tablou în locul banilor datoraţi, devenise cu timpul proprietarul unei mici galerii, cu care făcuse pînă atunci mai multe afaceri bune, fie punînd mîna pe lucrările unor tineri artişti fără bani, ajunşi mai tîrziu celebri, fie pescuind cîte o piesă de valoare de la ageamii. Oprindu-mă în faţa acelei părţi a prăvăliei sale unde erau expuse tablourile, am privit o clipă pe fereastră şi văzînd că încăperea era în orice caz foarte curată şi îngrijită, m-am simţit ispitit să intru şi să-mi ofer din nou tablourile. Negustorul s-a arătat dispus să-mi vadă lucrările, le-a privit cu o curiozitate plină de voluptate, mi-a cerut să-i spun cum, ce şi unde am pictat, apoi m-a întrebat dacă eram cu adevărat autorul lor şi dacă erau bine lucrate. Întrebările lui nu erau chiar atît de naive pe cît voiau să pară, deoarece în tot acest timp mă privea cu foarte multă atenţie pentru a citi pe faţa mea în ce măsură încrederea în mine însumi era în-

dreptățită sau închipuită, așa după cum, în alte cazuri, întreba pe cel ce-i oferea un inel de aur dacă e veritabil. În acest din urmă caz, recunoștea imediat aurul, dar punînd întrebarea, voia să-și dea seama cu cine are de-a face ; în cazul meu însă știuse de la început să judece omul, însă căuta să afle din comportarea mea în ce mod trebuia să pună mîna pe obiectul tranzacției. Cînd i-am răspuns cu ezitare că am făcut picturile cît am putut mai bine, dar că nu se cuvenea să le fac eu elogiul ; că, după mine, nu erau grozave, altminteri nu m-aș afla cu ele aici, dar că merită suma modestă pe care o ceream pentru ele, răspunsul meu n-a putut să-i displacă și a devenit amabil și vorbăreț, aruncînd din cînd în cînd asupra tablourilor o privire binevoitoare, dar și nehotărîtă în același timp. Am început să sper că acum se va întîmpla ceva, dar n-a venit decît oferta neașteptată de a lua tablourile în comision, de a le expune în prăvălia lui și de a încerca să le vîndă cît va putea mai avantajos. Și așa a rămas ; căci altceva omul nu se pricepea să facă, propunerea lui era justă și purtarea lui omenească, deoarece îmi dădea oarecare speranțe, și eu puteam să mă întorc acasă cu inima mai ușoară decît în cazul că aș fi fost nevoit să iau din nou tablourile cu mine.

Astfel, lumea cîștigului rămînea deocamdată închisă pentru mine ca un zid, în care nu găseam nici o portiță, nici o spărtură prin care să se fi putut strecura măcar o pisică. Bineînțeles că toate aceste trei drumuri nu mă obligaseră să risipesc nici o sută de cuvinte, dar nici al o sută unulea cuvînt nu mi-ar fi ajutat la ceva ; dacă Erikson ar mai fi fost aici el mi-ar fi vîndut tablourile cu vorbe puține, ducîndu-se doar și spunînd : „Ce mai stați pe gînduri ? Trebuie să le luați !“ Sau dacă Ferdinand Lys le-ar fi expus pentru mine și le-ar fi recomandat cu prestigiul său de om bogat unui alt om bogat, aș fi pășit și eu pe un drum destul de larg ca sute de alți pictori, și aș fi rămas pe el. Dar amîndoi prietenii mei întorseseră de bună voie spatele artei și trăiau pe undeva, nu știam unde, ca niște morți care făceau din depărtare semne unui supraviețuitor spunîndu-i : Pleacă și tu de acolo !

În afară de ei nu mai aveam ceea ce se numește cunoștințe intime în lumea artiștilor, fiindcă trăiam aproape exclusiv în cercul studenților și al viitorilor savanți, împărtind cu ei, în calitate de auditor docil, felul lor de a trăi și de a vorbi. În aceeași măsură mi-am pierdut întîi aspectul exterior și apoi atitudinea interioară a unui adept al artei. În timp ce alegerea ce făcusem și obligațiile profesionale mă legau de o muncă fizică, spiritul meu se obișnuia cu o viață ce-și avea mișcarea ei personală ; exprimarea lentă, abia însuflețită de o slabă speranță, a unui singur gînd cu ajutorul muncii manuale părea o trudă inutilă, cînd în același timp, mii de reprezentări treceau în zbor pe aripile cuvîntului nevăzut. Această senzație perfidă mă tenta cu atît mai mult, cu cît participarea mea la viața științei se rezuma la audiere și lectură, la o simplă receptare și la savurare, fiindcă nu cunoșteam din experiență munca de creație științifică. Mă învîrteam astfel ca o umbră care receptează de la două surse diferite de lumină contururile duble și nucleul lipsit de consistență al obiectelor.

În această situație, îndată după ce am cheltuit ultimul taler, am intrat din nou în robia datoriilor. De data asta, fiind vorba de o disperată repetare, mi-a fost mai greu să încep, în schimb continuarea a venit de la sine ca într-un vis înăbușitor, pînă ce s-a scurs iar timpul și a venit deșteptatea cu mizeria plăților și a trăirii mai departe.

Abia acum m-am hotărît să recurg încă o dată la mama, fiindcă e o trăsătură caracteristică neamului omenesc ca, atîta timp cît se poate, puiul să-și întoarcă privirile spre bătrîn. Un tînăr care știe că are intenții curate și bunăvoință, dovedește o încredere totală într-un viitor îndelungat, uitînd firește că-l va trăi poate, ba chiar probabil, singur și că, în cele din urmă, va fi nevoit să guste cu prisosință amărăciunea zicalei populare care spune că mai curînd întreține o mamă șapte copii, decît șapte copii o mamă.

Noile economii pe care le făcuse fără îndoială între timp nu puteau fi destul de mari pentru nevoile mele actuale. Trebuia deci să procedez cu temei, astfel că într-o scrisoare, în care mă arătam mai bine dispus decît

mă simțeam în realitate, i-am propus să facă un împrumut pe casă. Lucrul acesta, spuneam eu, era simplu și ușor, și după ce voi începe să lucrez cu succes, se va putea rezolva, grație străduințelor mele, la fel de ușor, costînd în cel mai rău caz cîteva dobînzi.

Mama s-a speriat cumplit la primirea acestei scrisori, în locul căreia se aștepta zilnic, plină de dor, să mă vadă întorcîndu-mă acasă, chiar dacă nu încoronat de glorie, cel puțin satisfăcut. Își dădea seama că aceste speranțe se pierdeau iar în depărtări necunoscute. De data asta n-avea decît puține economii, deoarece suferise pierderi de pe urma chiriașilor noștri ; biruit de probele de băutură, impuse de ocupația sa, bunul cotar murise, lăsînd în urmă datorii în timp ce, într-o criză de indignare, provocată de disprețul permanent de care suferea, funcționarul cel nemulțumit golise o casă de bani conținînd încasările unor taxe și plecase în America, pentru a-și căuta acolo superiori mai drepți. Cu acest prilej, o lăsase și pe mama cu chiria neplătită pe un an întreg, astfel că ghinionul meu se împletea în mod supărător cu aceste nenorociri. La asta se mai adăuga și izolarea în care rămăsese mama după moartea celor apropiați : după unchiul meu murise și tatăl Annei, învățătorul, iar alți vechi și buni prieteni plecaseră și ei din lumea aceasta, așa cum se întîmplă uneori după scurgerea anilor, cînd dispar mai mulți deodată, deoarece le-a sosit sfîrșitul. De fapt, mama nu i-ar fi întrebat pe toți acești morți ce trebuia să facă, dar singurătatea îi mărea spaima și numai ca să se mai miște puțin, ca să simtă iar viața, mi-a împlinit dorința. S-a dus la un om de afaceri, care i-a făcut rost de suma cerută cu toate ceremoniile și formalitățile posibile, mama asistînd la ele în calitate de sfioasă solicitantă. Apoi, ascultînd de unele sfaturi și după cîteva demersuri penibile, a luat un mandat, pe care a avut în sfîrșit bucuria să mi-l trimită. În scrisoare s-a mulțumit să-și descrie ostenelile, în loc să-mi facă mustrări sau să se văicărească.

Dar scriindu-i mamei, eu redusesem în ultima clipă și de teamă să nu cer prea mult, aproape la jumătate suma respectivă, sperînd că o voi scoate și așa la capăt. Iată de ce, banii trimiși prin mandat îmi ajunseră abia

pentru achitarea datoriilor, astfel că m-am văzut nevoit, dacă voiam să mai rămîn cu ceva bani pentru cît de scurt timp, să cer ici-colo, unde nu era nevoie urgentă, amînări pentru împrumuturile luate de la prieteni. Faptul că această amînare mi se acorda cu ezitare îmi dovedea că rugămintea mea era neașteptată, astfel că de rușine am fost silit să-mi retrag cererea. Numai unul, care mă văzuse roșind, a refuzat banii, deși avea de gînd să plece peste puțin din oraș. Mi-a spus să-i înapoiez suma cînd îmi va fi mai ușor, că deocamdată se putea lipsi de ea și că-mi va da de știre printr-o ocazie.

Grație bunăvoinței lui m-am văzut asigurat pentru cîteva săptămîni. Dar toată această întîmplare a trezit în mine nevoia de a reflecta mai serios asupra situației mele și asupra mea însumi. Mi-am cumpărat brusc cîteva topuri de hîrtie de scris și am început să-mi povestesc viața de pînă atunci și experiențele trăite, în dorința de a-mi lămuri mie însumi dezvoltarea și caracterul meu. Dar abia începusem să scriu că am uitat cu desăvîrșire scopul ei critic, și m-am lăsat doar în voia amintirilor privitoare la tot ceea ce trezise pînă atunci în mine bucurie sau supărare ; toate grijile prezente au așteptat și eu am scris de dimineața pînă seara, zi de zi, dar nu ca omul care scrie de nevoie, ci ca omul care, primăvara, cînd e frumos, se instalează în chioșcul din grădina lui, cu un păhărel de vin vechi de la țară în dreapta și cu un buchet de flori proaspete de cîmp în stînga. În amurgul trist, care se lăsase de mai multă vreme asupra mea, am simțit trezindu-se în mine sentimentul că nici n-avusesem de fapt o tinerețe ; și iată că acum se desfășura sub mîna mea un ritm de viață tînără care mă captiva în ciuda împrejurărilor și a posibilităților modeste, mă preocupa și mă umplea de sentimente cînd fericite, cînd pline de remușcare.

Am ajuns astfel pînă în clipa cînd, în perioada serviciului militar, mă aflam pe cîmp și am văzut-o plecînd în emigrație pe frumoasa Judith, fără să fi putut face o mișcare. Aici am lăsat penița din mînă, fiindcă evenimentele întîmplate de atunci încoace erau încă vii în mintea mea. Am dus imediat teancul de pagini la un legător de cărți cerîndu-i să le îmbrace într-o pînză ver-

de, culoarea mea favorită, ca să pot aşeza apoi cartea pe un raft.

După cîteva zile m-am dus înainte de masă s-o iau. Dar legătorul nu pricepuse ce-i cerusem şi făcuse o legătură de o finețe şi de o frumusețe, la care nici nu mi-ar fi trecut prin minte să mă aştept. În loc de pînză pusese mătase, aurise cotorul şi fixase copci metalice pentru închis. Aveam la mine toţi banii pe care-i mai posedam ei ar fi trebuit să-mi mai ajungă pentru cîteva zile, dar a trebuit să-i pun pe masă pînă la ultima leţcaie ca să plătesc legătorul, ceea ce am şi făcut fără să clipesc din ochi, şi, în loc să mă duc să mănînc, am plecat acasă, cu cea mai inutilă operă din lume în mînă. Pentru prima oară în viaţă n-am mîncat la prînz, şi am înţeles bine că se isprăvise cu împrumuturile şi cu plata datoriilor. Evenimentul acesta interesant s-ar fi petrecut oricum peste cîteva zile, dar el m-a surprins acum cu o forţă calmă dar neînduplecată. Mi-am petrecut după amiaza în camera mea şi seara m-am culcat mai devreme decît altă dată şi tot cu stomacul gol. Atunci mi-am amintit de cuvintele înţelepte pe care mi le spunea mama cînd, în copilărie, făceam mofturi la mîncare, mi-am amintit de avertismentele ei cum că, o dată şi o dată, voi fi poate bucuros să mă mulţumesc şi cu o astfel de mîncare. Simţămîntul următor a fost de stimă faţă de ordinea şi logica lucrurilor, faţă de frumusețea lor. Căci într-adevăr, nimic nu poate ajuta mai bine unui om să-şi întipărească în minte cursul necesar al evenimentelor decît să rabde de foame, fiindcă n-a mîncat nimic şi fiindcă n-are ce mînca, fiindcă n-are bani şi asta fiindcă n-a cîştigat nimic. În mersul acesta simplu şi neînsemnat al gîndurilor, se leagă de la sine toate consecinţele şi întrebările şi fiindcă acum aveam timp liber din belşug, fiindcă nu mă împovăra nici o hrană lumească, am cugetat din nou asupra vieţii mele, în ciuda cărţii îmbrăcate în mătase verde ce se afla pe masă, gîndindu-mă la păcatele pe care le săvîrşisem şi care, dat fiind că foamea mă dispunea la milă faţă de mine însumi, se înfăţişau ochilor mei cu destulă moderaţie.

Gîndindu-mă la toate astea, am adormit în pace. M-am trezit la ora obişnuită, dar pentru prima oară fără

să știu ce voi mînca în ziua aceea. De fapt, de la un timp renunțasem la micul dejun, considerîndu-l de prisos, acum însă m-aș fi bucurat să-l capăt ; gazdele mele nu trebuiau însă să afle că eram flămînd, drept care am înțeles că primul imperativ al noii mele situații era păstrarea unui secret absolut. Cum eram un supraviețuitor al tinerilor mei colegi deja plecați din oraș, nu mai aveam nici un singur confident căruia să-i pot încredința o realitate atît de ciudată. Căci cine se pomenește într-o bună zi nemaiavînd efectiv ce mînca în mijlocul unei comunități deși nu e un cerșetor, stîrnește aceeași vîlvă ca un cîine de coada căruia a fost legată o lingură de supă. Prin urmare, în loc să rămîn liniștit îndărătul pădurilor mele pictate, eram silit să plec de acasă la ora prînzului. Pe străzi strălucea un soare luminos de primăvară ; toată lumea se îndrepta grăbită și bucuroasă spre masă. Am străbătut mulțimea cu o ținută demnă, fără să arăt ce se petrece în mine, și am observat că ceea ce doream în primul rînd, nu era o mîncare bună, cît o pîine din cele proaspete și rumene, pe care le vedeam în fața brutăriilor, atît de mare e viteza cu care dorința, împinsă de necesitate, se îndreaptă numai către această hrană, cea mai simplă și mai generală, cinstind străvechea vorbă despre pîinea cea de toate zilele.

Acum însă se punea problema că, trecînd prin fața acestor brutării, să nu-mi las privirea lacomă să zăbovească o clipă asupra lor, astfel ca stăpînirea de sine a intelectualului să rămînă intactă. Prin urmare, în loc să mă plimb cu pas nehotărît și rar, am intrat cu pași grăbiți într-o colecție oficială de pictură ca să-mi petrec timpul în mod onorabil, contemplînd capodopere, ai căror autori trecuseră și ei în viață prin diverse încercări. Am reușit să stăpînesc timp de cîteva ore instinctele devoratoare ale naturii și să uit de conflictul dintre ele și mine. Cînd sălile s-au închis, am plecat imediat afară din oraș și m-am întins pe malul fluviului într-un crîng cu frunziș proaspăt, unde am rămas ascuns și în tihnă pînă s-a întunecat. Obișnuit oarecum după două zile lungi cu această situație neplăcută, o răbdare melancolică s-a strecurat în mine, sentiment care părea suportabil cu condiția să nu se înrăutățească. Am auzit

păsările care începeau treptat să ciripească, apoi odihna nopții s-a așternut asupra ființelor vii, în timp ce zgomotul vesel al orașului răzbătea pînă la mine. Cînd însă în apropiere a răsunat țipătul unei păsări sugrumate probabil de un jder sau de o nevăstuică, am sărit în sus și am plecat acasă.

Tot astfel s-a scurs și ziua a treia, dar fiindcă acum simțeam o oboseală în toate mădularele, m-am plimbat încet, în timp ce gîndurile mele împrăștiate slăbeau evident. La suprafață rămăsese doar o curiozitate aproape indiferentă privitoare la ce avea să se întîmple de acum înainte, pînă ce, spre seară, aflîndu-mă într-o grădină publică, destul de departe de casă, foamea mea a devenit atît de violentă și de penibilă încît am avut exact senzația că eram atacat de un leu sau de un tigru într-un deșert, în care nu mai existau alți oameni. O primejdie de moarte se ivea la orizont, dar nici această clipă de mare nevoie nu mi-a înfrînt hotărîrea reîmprospătată de a nu cere nimănui ajutor. M-am îndreptat cu pași cît puteam de siguri spre locuința mea și m-am culcat pentru a treia oară fără să fi mîncat ; din fericire mi-am spus că asta nu era o aventură de alt gen sau mai rușinoasă decît dacă, de exemplu, m-aș fi rătăcit în munți, și aș fi fost nevoit să stau trei zile fără să mănînc. Fără această mîngîiere aș fi petrecut o noapte foarte rea, pe cînd așa, m-am cufundat măcar spre dimineață într-o stare asemănătoare cu somnul, din care m-am trezit abia cînd soarele era sus pe cer. Bineînțeles, eram foarte slăbit, mă simțeam rău și nu știam ce să fac.

Abia acum am început să mă înfurii cu adevărat, am simțit și tendința spre văicăreală și m-am gîndit la mama cam așa cum s-ar fi gîndit un copil rătăcit. Dar în timp ce mă gîndeam la cea care-mi dăruise viața, mi-am adus aminte de cel mai mare patron care era totodată șeful suprem al aprovizionării pentru ea, adică la bunul Dumnezeu, care fusese de fapt mereu prezent în mintea mea, dar nu ca administrator de bunuri mărunte. Și cum creștinătatea nu introdusese încă pe atunci rugăciunea fără obiect, de cînd pluteam pe

suprafaţa lucie a lacului vieţii, mă dezobişnuisem de mult să fac asemenea invocări. După cîte îmi aminteam, ultima fusese prilejuită direct de nepriceputul Römer.

În clipa aceea de mare nevoie, cele cîteva principii vitale ale mele se adunară într-o consfătuire, aşa cum fac de obicei cetăţenii unui oraş asediat al cărui conducător e bolnav. Ele hotărîră să revină la o măsură excepţională, neglijată de mulţi ani şi să se adreseze imediat providenţei divine. Ascultam cu atenţie fără să intervin şi vedeam răsărind pe fundalul crepuscular al sufletului meu ceva ce aducea a rugăciune, fără să-mi dau totuşi seama ce are să iasă din ea. „Hai s-o încercăm şi pe asta, mi-am zis eu, în nici un caz n-are să strice, prost n-a ieşit niciodată !". Şi aşa am lăsat să se îndrepte în voie spre ceruri ceea ce luase forma unor suspine, fără să-mi pot aminti cu precizie cum se manifestau.

Am stat cîteva clipe cu ochii închişi. „Va întrebui totuşi să te ridici", mi-am spus şi mi-am venit în fire. Şi cum priveam drept înaintea mea, am văzut licărind ceva într-un colţ al camerei, în direcţia duşumelei, de parc-ar fi fost un inel de aur. Era o strălucire ciudată şi plăcută, fiindcă altă lumină asemănătoare nu era în odaie. M-am ridicat deci ca să văd despre ce era vorba şi am descoperit că licărirea venea de la clapele metalice ale flautului meu, care zăcea nefolosit de cîteva luni în colţul acela, ca un toiag de călătorie uitat. O singură rază de soare care pătrunsese printr-o mică crăpătură între perdelele trase ajungea la bucăţica aceea de metal ; dar de unde venea, de vreme ce fereastra dădea spre apus şi la ora aceea într-acolo nu era soare ? Se dovedi însă că raza era reflectată de vîrful auriu al unui paratrăsnet, care scînteia în soare pe acoperişul unei case destul de îndepărtate şi care-şi făcuse drum exact prin crăpătura dintre perdele. Am ridicat flautul şi m-am uitat la el. „N-o să mai ai niciodată nevoie de el ! m-am gîndit, dacă-l vinzi mai apuci să mănînci ceva !" Această revelaţie venea parcă din ceruri, ca şi raza de soare. M-am îmbrăcat, am băut un pahar cu apă, de care nu duceam lipsă, apoi m-am apucat să demontez flautul şi

să-l lustruiesc, ștergîndu-i cu grijă piesele de praf. Pe urmă l-am frecat bine cu o bucățică de firnis și cu un petec de stofă de lînă, și fiindcă n-aveam ulei de migdale, care se folosește de obicei în acest scop, l-am uns pe dinăuntru cu ulei alb de mac pentru ca instrumentul să sune frumos dacă va fi încercat. Am căutat apoi cutia veche a flautului, l-am așezat în ea cu atîta solemnitate de parcă ar fi fost înzestrat cu cele mai miraculoase puteri, după care, fără să mai pierd timpul, am pornit cu viteza ce mi-o îngăduiau picioarele vlăguite în căutarea unui cumpărător pentru vechiul meu prieten de tinerețe.

Peste puțin am dat într-o străduță lăturalnică peste prăvălioara întunecoasă a unui telal, în vitrina căruia, alături de cîteva porțelanuri vechi, se afla și un clarinet; în cealaltă vitrină erau expuse cîteva gravuri vechi, îngălbenite de vreme, iar într-o ramă mică se afla portretul decolorat al unui militar într-o uniformă demodată și un ceas de buzunar, pe al cărui cadran era pictată o scenă pastorală. Am intrat și am găsit în mijlocul boarfelor sale, un bătrînel ciudat, scurt și gras, învăluit într-un halat lung de casă, pe deasupra căruia era legat și un șorț alb de femeie. Pe capul rotund purta o șapcă ciudată cu cozoroc, de forma scoicii unui nautilus, de hîrtie. Cînd am intrat, această făptură era aplecată tocmai asupra unei mici sobe de gătit și amesteca ceva într-o oală. Micul telal își ridică privirea și mă întrebă pe un ton destul de neprietenos ce doresc, la care i-am răspuns cu voce scăzută că aveam de vînzare un flaut. Omul deschise curios cutia, dar mi-o dădu imediat înapoi și-mi spuse: „Montați mai întîi obiectul ăsta, altminteri nu știu ce este!" După ce am montat cele trei piese, a luat instrumentul în mînă și l-a privit pe toate fețele uitîndu-se și în lungul lui ca să vadă dacă nu cumva e strîmb sau încovoiat.

— De ce vreți să-l vindeți? m-a întrebat el și eu i-am răspuns că nu mai voiam să-l păstrez.

— Dar flautul ăsta cîntă? Am acolo de mult un clarinet din care nimeni nu poate scoate nici un sunet. Cu ăla am fost tras pe sfoară. Ia suflați în el!

Am cîntat o gamă, dar el a vrut să audă o piesă întreagă ; am început prin urmare să cînt cu suflu slab, deşi nu mă aflam într-o dispoziţie muzicală, o arie din *Freischütz :*

Şi dacă nori îl împresoară,
Soarele tot pe bolta lui apune,
O voinţă sacră acolo măsoară,
Lumea nu-ntîmplării oarbe se supune.

Era prima bucată pe care o învăţasem pe vremuri, cu ani de zile în urmă, şi de care-mi aminteam acum mai repede. Nu numai fiindcă mă simţeam slab, dar şi fiindcă-mi dădeam dureros seama de situaţie şi-mi aminteam de timpurile acelea fără griji, recitalul suna cam tremurat şi n-am ajuns decît pînă la măsura a zecea sau a douăsprezecea. Dar omuleţul voia să urmez şi, de teamă că afacerea s-ar strica, am cîntat mai departe cu un sentiment de jalnică umilinţă, în timp ce telalul nu-şi lua ochii de la mine. M-am întors şi am privit pe geam afară, cu ochii plini de lacrimi amare.

Pe neaşteptate, un chip frumos de fată se ivi în geam ca un răsărit de soare, senin ca o zi de primăvară, rîse fermecător şi bătu în geam cu mîna elegant înmănuşată. Era evident o femeie distinsă şi telalul cel bătrîn se grăbi cu mult zel să deschidă geamul atît de larg cît îi permiteau vechiturile aflate în spatele lui.

— Ei, moşneguţule, ce concert ai aici ? întrebă ea în dialectul familiar de prin partea locului, dialect pe care părea să-l folosească doar din amabilitate ; pe urmă însă, şi mai înainte ca omuleţul surprins să fi apucat să-i răspundă, îl întrebă de nişte ceşti de porţelan, pe care i le făgăduise. Între timp, eu mă aşezasem pe o ladă ca să mă odihnesc după acest cîntec obositor şi mă uitam la femeia aceea drăguţă care, isprăvind repede convorbirea, mai aruncă în încăpere o privire a cărei strălucire trecu şi peste jalnica mea persoană.

— Vezi să-mi faci rost de ceşcuţele acelea vechi, Şi acuma puteţi să continuaţi cu muzica ! mai exclamă ea şi dispăru de lîngă geam după ce salută cu graţie. Bătrînul era foarte emoţionat de această nesperată apari-

ție ; strălucirea de mai a acelui chip îi încălzise fără îndoială sufletul și-i dăduse cea mai bună dispoziție.

— Flautul ăsta funcționează destul de bine, spuse el. Cît vrei pe el ?

Cum nu știam ce să-i răspund, scoase un gulden și jumătate, în două monezi noi-nouțe.

— Ești mulțumit cu atît ? întrebă el. Nu face mofturi, sînt bani buni !

Eram satisfăcut, ba chiar i-am mulțumit în grabă cu toată sinceritatea dictată de simțămîntul că eram salvat, ceea ce probabil că nu se prea întîmpla în relațiile sale de afaceri. M-a bătut cu amabilitate pe umăr și m-a rugat să-i arăt cum se demontează flautul și cum se așează în cutie. Apoi a așezat cutia deschisă în fereastră.

Pe stradă, am examinat cu mai multă atenție cele două monezi pentru a mă convinge încă o dată că aveam într-adevăr în mînă posibilitatea de a-mi potoli foamea. Vesela licărire a argintului, strălucirea celor doi ochi pe care-i zărisem cu puțin înainte și care continuau să acționeze asupra mea, precum și raza de soare, care îndată după rugăcine îmi arătase în dimineața aceea flautul uitat, toate mi se păreau că izvorăsc din același loc și că sînt efectul unei puteri transcendente. Cu o duioșie plină de recunoștință și eliberat de orice grijă a vieții, am așteptat ora prînzului, convins că bunul Dumnezeu îmi ajutase totuși nemijlocit. Asta nu înseamnă că e vorba de lucruri necurate, m-am gîndit eu în egoismul meu atît de violent atins, pot accepta această modestă minune și, pe bună dreptate, îi pot mulțumi în consecință lui Dumnezeu. De dragul simetriei am adăugat la mica rugăciune din dimineața aceea o altă scurtă rugăciune de mulțumire, fără a încerca să-l plictisesc pe marele stăpîn al lumii cu vorbe multe și răsunătoare.

Pe urmă n-am mai stat mult pe gînduri și m-am dus la obișnuitul meu restaurant, în care aveam impresia că nu mai pusesem piciorul de un an, atît de lungi mi se păruseră aceste trei zile. Am mîncat o farfurie de supă concentrată, o bucată de carne de vită cu legume bune și ca prăjitură o specialitate locală. Am mai comandat și o halbă de bere, cu un guler grozav și toate îmi plăceau atît de mult încît mi se părea că mîncasem la cel mai

rafinat ospăț. Un medic celibatar, care lua masa tot la restaurantul acela, îmi spuse pe un ton prietenos că, la început, mă crezuse bolnav, atît de rău arătam ; dar din moment ce aveam atîta poftă de mîncare, însemna că nu era nimic grav. Din vorbele lui am dedus că mă bucuram cel puțin de o sănătate robustă, lucru la care nu mă gîndisem pînă atunci și i-am fost recunoscător providenței și pentru asta, deoarece unui flăcău mai slăbuț sau mai bolnăvicios ar fi putut să-i meargă mai prost după toată povestea aceea.

După prînz m-am dus la o cafenea unde m-am odihnit în fața unei cești de cafea, citind totodată și ziarele ca să văd ce se mai petrecea în lume. Pentru că și în această privință, mă simțisem timp de trei zile ca într-un pustiu, nu mă văzusem cu nimeni și nu auzisem nici o noutate. Am găsit multe știri și evenimente care se petrecuseră între timp în lume ; această lectură tihnită a făcut ca forțele mele fizice și intelectuale să-și revină văzînd cu ochii și cînd am citit o relatare despre o biserică din localitate unde lumea se aduna pentru că o icoană a Sfintei Fecioare își mișca ochii, m-am gîndit surprins la propria mea minune petrecută în liniște și, după ce am meditat, mi-am spus cu voce sufletească schimbbată, cu totul diferită decît înainte de prînz : „Oare ești mai mult decît acești adoratori de icoane ? S-ar putea spune că dacă dracul e flămînd, mănîncă și muște, iar Heinrich Lee umblă după minuni !"

Ezitam totuși să mă lepăd de plăcuta senzație a unei griji directe și a ascultării rugăciunii mele, ezitam să renunț la o legătură personală cu siguranța lumii.

În sfîrșit, spre a nu pierde acest avantaj și spre a salva totuși legea rațiunii, mi-am explicat întîmplarea prin obișnuința moștenită a rugăciunii care luase locul unei energice concentrări a forțelor gîndirii, prin intermediul cărora mi se ușurase inima, petrecîndu-se implicit și eliberarea lor astfel ca să poată recunoaște sau să caute posibilitatea cea mai simplă care le stătea la îndemînă ; mi-am mai spus că tocmai acest proces era de natură divină și, în acest sens, Dumnezeu dăduse o dată pentru totdeauna oamenilor posibilitatea de a recurge la rugă-

ciune, fără ca el să intervină în cazuri izolate şi fără să garanteze succesul necondiţionat în toate cazurile. Mai curînd potrivise lucrurile în aşa fel încît pentru a evita o greşită folosire a numelui său, atîta timp cît încrederea în sine şi energia sînt suficiente, ele să aibă valoare de rugăciune şi să fie încununate de succes.

Chiar astăzi nu-mi vine să rîd nici de neînsemnătatea acelei nevoi, nici de credinţa trecătoare în minuni, nici de bilanţul pedant care a urmat după ele. N-aş da experienţa de a fi simţit o dată în viaţă foamea violentă, nici minunea acelei dulci raze de soare după rugăciune, nici explicaţia ei critică după întremarea fizică ce a urmat ; căci după mine, suferinţa, greşeala şi puterea de rezistenţă menţin viaţa.

Capitolul cinci

TAINELE MUNCII

Banuții primiți pentru flaut mi-au ajuns pentru încă o zi, deoarece i-am împărțit cu socoteală. Așadar, m-am trezit în ziua aceea fără grija de a răbda de foame, ceea ce era o altă mică bucurie, pe care o trăiam pentru prima oară, fiindcă pînă atunci nu avusesem astfel de griji și abia acum simțeam deosebirea. Acest sentiment nou de a fi sigur că nu voi muri de foame din lipsă de hrană îmi era atît de plăcut, încît am început să caut repede alte obiecte pe care să le pot trimite pe urmele flautului ; n-am mai descoperit însă absolut nimic de care să mă fi putut lipsi, în afară de modestul tezaur de cărți, pe care-l adunasem în cursul peregrinărilor mele la hotarele științei și care, ca printr-o minune rămăsese încă absolut intact. Am deschis cîteva volume și am citit în picioare pagină după pagină, pînă cînd a bătut ora unsprezece și s-a apropiat vremea prînzului. Am închis oftînd ultima carte și am spus : „Afară cu ele ! Nu e momentul pentru asemenea lux, mai tîrziu o să adunăm alte cărți !"

Am adus repede un om, care a legat toată grămada cu o sfoară, a luat-o în spate și a venit după mine la anticar. O jumătate de oră după aceea mă descotorosisem de toată știința, în schimb aveam în buzunar din ce trăi timp de cîteva săptămîni.

Asta mi s-a părut o perioadă nesfîrșită, dar a trecut și ea fără să producă vreo schimbare în situația mea. Prin urmare trebuie să mă gîndesc la o nouă amînare, ca să aștept o schimbare în mai bine și apariția norocului. Unii oameni se comportă nestrămutat în conformitate cu scopul pe care-l urmăresc, sînt harnici și perseverenți, chiar dacă n-au terenul solid sub picioare și nici un țel limpede înaintea ochilor ; altora însă le este cu

neputință să aibă o atitudine oportună și intenții ferme, dacă n-au o bază și un țel tocmai pentru că nu pot și nu vor să facă nimic din nimic numai din oportunism. Aceștia din urmă consideră că cel mai nimerit oportunism e să nu se istovească făcînd lucruri lipsite de importanță, ci să lase ca vîntul și valurile să treacă peste ei, gata în orice moment să apuce funia călăuzitoare dacă o văd fixată undeva. O dată ajunși pe uscat, știu că sînt iar stăpîni, în timp ce ceilalți înoată mereu încoace și încolo pe scîndurelele și micile lor grinzi și se îndepărtează tot mai mult de țărm fiindcă sînt prea nerăbdători. E drept că nu eram o mare personalitate în lumea spiritelor spre a fi îndreptățit să recurg la un mijloc atît de distins cum e răbdarea, dar pe vremea aceea n-aveam altceva la îndemînă și, la mare nevoie, țăranul își leagă opinca și cu fire de mătase.

În afară de tablourile și de schițele mele care nu găseau cumpărător, nu mai posedam decît mapele pline cu schițe după natură. Ele conțineau aproape toată truda tinereții mele și reprezentau o mică avere, deoarece erau numai studii după obiecte reale. Am luat două din cele mai reușite, de format mai mare, pe care le isprăvisem în natură și, întîmplător, le colorasem ușor, dar foarte frumos. Cum n-aveam intenția să mă duc la un mare negustor de tablouri, ci la telalul meu cel cumsecade, convins fiind din capul locului că nu voi obține valoarea lor reală, le-am ales pe acestea, pentru că făcînd o impresie mai mare, voiam să merg la sigur. Cînd am ajuns în dreptul locuinței și al prăvăliei sale, am privit mai întîi pe geam și am observat vechiturile dinăuntru, clarinetul, gravurile și tablourile ; numai cutia cu flautul meu nu mai era acolo. Încurajat, am intrat în prăvălia bătrînului, care m-a recunoscut imediat și m-a întrebat ce lucruri noi îi aduceam. Era în toane bune și m-a anunțat că a vîndut de mult flautul acela. După ce am despăturit colile și le-am întins cum am putut pe masă, m-a întrebat mai întîi, ca și negustorul evreu de tablouri și de haine, dacă eu le-am făcut, și am ezitat să-i răspund, căci eram încă prea orgolios ca să mărturisesc că mizeria mă împinsese să aduc roadele muncii mele personale în spelunca lui. Totuși, el îmi smulse curînd adevărul,

spunînd că nu trebuie să mă rușinez, ci mai degrabă să fiu mîndru, căci, după el, lucrurile acelea nu erau de loc rele, astfel că voia să riște o sumă frumușică pe ele. Într-adevăr, mi-a dat destui bani ca să pot trăi cîteva zile din ei, astfel că acest cîștig mi s-a părut a nu fi de disprețuit, deși, pe vremuri, petrecusem cîteva săptămîni lucrînd cu plăcere și cu rîvnă la ele. Acum însă, nu comparam suma aceea neînsemnată cu valoarea lor, ci cu nevoia momentului, și bătrînul negustor nevoiaș cu mica lui casă de bani mi s-a părut un protector vrednic de stimă, căci ar fi putut să mă și refuze. Iar puținul pe care mi-l dăduse cu bunăvoință și strîmbături hazlii avea aceeași valoare ca sumele mari pe care le dau negustorii avuți pentru o toană oarecare a judecății lor șovăitoare.

Chiar în prezența mea, omul acela ciudat prinse colile mele nenorocite în geam și eu mi-am luat tălpășița. Pe stradă am aruncat o privire fugară în vitrină și am văzut cu duioșie singurătățile însorite din pădurile patriei mele ținute dureros la acest sinistru stîlp al sărăciei.

Asta nu m-a împiedicat să merg iar peste două zile cu un desen la omul meu, care m-a primit vesel și prietenos. Primele două nu mai erau acolo, omulețul, sau domnul Joseph Schmalhöfer, cum se numea de fapt conform firmei lui mici și vechi, n-a vrut pentru nimic în lume să-mi spună cine le cumpărase, ci a cerut să vadă ce-i adusesem. Am căzut repede la o înțelegere ; am făcut, e drept, un mic efort ca să storc un preț mai acătării ; m-am bucurat însă că bătrînul era dispus doar să cumpere, că mă îndemna să-i aduc tot ce terminam și să rămîn veșnic modest și econom, căci din începuturi modeste va ieși cu siguranță ceva de nădejde. M-a bătut din nou cu familiaritate pe umăr și m-a sfătuit să nu mai fiu atît de trist și de taciturn.

Încetul cu încetul, tot conținutul mapelor mele a trecut în mîinile telalului meu dispus să cumpere. Acum nu-mi mai atîrna lucrările în geam, ci le așeza cu grijă între două cartoane, pe care le lega cu o curea lungă de piele. Am remarcat că uneori colile mele, mari și mici, colorate sau necolorate, se adunau pentru un timp în mapă, după care aceasta se subția și se golea iar ; niciodată însă omul nu trăda cu un singur cuvînt unde dis-

păreau comorile tinereții mele. Altminteri bătrînul rămînea mereu același ; atîta timp cît am mai avut de vînzare vreun desen, am găsit la el un refugiu sigur, și la urmă, chiar fără relații de afaceri, eram bucuros să petrec cîte o oră cu el pălăvrăgind și privind cum trebăluia. Cînd mă pregăteam apoi de plecare, mă îndemna să nu mă duc la vreo cîrciumă și să fac praf bănuții, ci să rămîn să mănînc la el, lucru pe care în cele din urmă m-a obligat să-l fac. De altfel, acest bătrîn spiriduș, necăsătorit, era un bucătar bun și avea întotdeauna o mîncare gustoasă în oala de pe plită sau de pe soba din încăperea aceea întunecoasă. Ba frigea cîte o rață, ba cîte o gîscă, ba pregătea niște legume suculente cu carne de berbec, sau transforma cu măiestrie un pește ieftin, de apă dulce, într-o delicioasă mîncare de post. Într-o zi, după ce pusese mîna pe mine și mă convinsese să mănînc cu el, a deschis deodată fereastra, din cauza căldurii, spunea el, în realitate însă, ca să-mi îngenunche trufia de sărăntoc și să mă arate trecătorilor. Mi-am dat seama de asta după privirile lui șirete și după cuvintele glumețe, cu care pedepsea manifestările de jenă și de supărare pe care le trădam. De atunci nu m-am mai lăsat prins în cursă și mi-am considerat sărăcia drept o proprietate a mea, asupra căreia nu avea dreptul să dispună astfel. Era ciudat că nu mă întreba niciodată cum sau de ce sărăcisem, deși știa de mult cum mă cheamă și de unde sînt. Am atribuit motivul acestei comportări prudenței de a evita orice lămurire, spre a nu se simți obligat din punct de vedere moral să mă plătească mai omenește. Pentru același motiv, nu-și mai exprima niciodată părerea asupra lucrărilor pe care i le aduceam, nu mai spunea că sînt bune sau satisfăcătoare, și trecea sub tăcere cu aceeași încăpățînare numele celui căruia i le vindea.

Dar nici eu nu-i mai puneam întrebări. În dispoziția în care mă aflam, dădeam totul pentru pîinea mizeră, pe care mi-o oferea lumea, simțind satisfacția de a o plăti nesăbuit, fără socoteală. Lucrul acesta mi-l puteam imagina cu atît mai ușor, cu cît puținul pe care-l obțineam acum era primul cîștig datorat muncii mele. Căci numai pentru banul pe care l-ai muncit nu-ți faci nici un fel

de reproşuri, fiindcă ai conştiinţa împăcată, şi tot ce cumperi cu el, e lucru, ca să zic aşa, creat şi cultivat de tine, fie că e pîine, vin, haine sau podoabe.

În felul acesta şi deşi ceea ce-mi dădea bătrînul pe numeroasele mele studii şi schiţe era puţin, am trăit aproape şase luni. S-ar fi zis că nu se mai terminau, totuşi lucrul acesta s-a întîmplat, firește, într-o bună zi. Eu însă nu eram dispus să rabd iar de foame. De aceea, mi-am desprins din rame cartoanele mari, colorate sau necolorate, le-am tăiat cu grijă pe fiecare într-un număr de coli de aceeaşi mărime, le-am băgat într-un dosar şi am dus pe rînd aceste caiete ciudate, dar încă arătoase, domnului Joseph Schmalhöfer. El le-a privit cu mare mirare, pentru că, ce-i drept, aveau un aspect destul de frumos. Desenul mare, plin de îndrăzneală trecea continuu prin toate fragmentele ; trăsăturile de peniţă viguroase şi tentele largi păreau de două ori mai mari pe aceste fragmente mici, şi le dădeau, aşa cum se prezentau, ca părţi ale unui întreg necunoscut, un aspect misterios şi fabulos, astfel că bătrînul nu ştia ce să creadă şi întreba mereu dacă şi asta era ceva serios. L-am lămurit însă că aşa trebuia să fie, deoarece foile se puteau alătura, alcătuind un tablou mare ; fiecare luată în parte avea însă totuşi un sens şi pe fiecare din ele era ceva de văzut ; pe scurt, mi-am bătut joc de el, spunîndu-mi că dacă va rămîne cu caietele acelea, va fi pentru el doar o mică pierdere din cîştigul pe care mi-l ciupise mie. Bătrînul telal îşi scărpina nehotărît piciorul, unde avea o eczemă care-l mînca, dar nu renunţa la aceste caiete sibilinice, ci le vîndu pe toate în bloc într-o zi, fără să aflu în mîna cui ajunseseră.

După ce am aflat ce înseamnă şi cîştigul de pe această ultimă vînzare iar n-am mai ştiut ce să fac. Cu titlu de încercare, m-am dus la negustorul acela de tablouri şi de haine, ca să mă interesez de cele două picturi în ulei. Ele atîrnau încă în acelaşi loc, astfel că i le-am oferit negustorului pentru preţul cel mai modest, pe care putea să-l fixeze el. Dar omul nu era dispus să dea bani pe ele şi m-a încurajat să mai am răbdare, fiindcă puteam face astfel o treabă mai bună. M-am mulţumit şi cu asta, căci aşa aveam totuşi undeva în lume o speranţă şi o afacere

în suspensie. Am pornit mai departe și m-am dus la Schmalhöfer ca să-i dau bună ziua. El s-a uitat imediat la mîinile mele goale, dar i-am spus că nu mai aveam nimic de vîndut.

— Ei, capul sus, prietene ! a exclamat el, apucîndumă de mînă. O să ne apucăm imediat de o treabă, ai să vezi ce treabă ! E tocmai timpul nimerit, nu trebuie să stăm degeaba ! Apoi mă duse și mă împinse într-o cămăruță și mai întunecoasă, care se afla în spatele prăvăliei și în care lumina pătrundea numai printr-un crenel îngust, ce se deschidea în zidul umed și mucegăit. După ce m-am obișnuit oarecum cu întunericul, am văzut că magherniţa aceea era plină de nenumărate beţe și beţișoare, noi-nouţe, date la rindea, beţe de toate mărimile, trîntite de-a lungul pereților. Pe o vatră străveche, amintire de la vreun laborant, care trebăluise la ea poate cu o sută de ani în urmă, se afla o găleată de vopsea albă, înconjurată de mai multe oale cu alte culori, fiecare prevăzută cu o pensulă de mărime mijlocie.

— Peste două săptămîni, spuse bătrînul, coborînd și ridicînd alternativ glasul, își face intrarea în orașul nostru logodnica prințului moștenitor ! Tot orașul va fi împodobit și pavoazat, mii și mii de ferestre, de uși și de ferestruici vor arbora steaguri în culorile noastre și ale patriei logodnicei ; în viitoarele două săptămîni, steagurile de toate mărimile vor fi marfa cea mai căutată ! M-am mai ocupat de cîteva ori de treaba asta și am cîștigat bani buni. Cine vinde mai întîi, mai repede și mai ieftin, are cei mai mulți mușterii. Așadar, să ne apucăm de lucru, n-avem timp de pierdut ! Eu m-am și aprovizionat, am făcut rost de beţe, am mai comandat și altele, croitul și cusutul pînzei începe de asemenea. Și dumneata, prietene, parcă mi-ai picat din ceruri ca să-mi vopsești beţele ! Pst ! Să n-aud nimic ! Pentru astea mari îți dau cîte un creițar de bucată, pentru astea mai mici cîte o jumătate de creițar, iar pentru cele mici de tot, destinate găurilor de șoareci și ferestruicilor supușilor sărmani, ne învoim cu patru bucăți la creițar ! Și acuma, fii atent la ce ai de făcut, orice lucru trebuie învățat !

Bătrînul apucase să confecționeze pe jumătate sau în întregime cîteva beţișoare. După ce lemnul era dat cu un

fond alb, același pentru ambele regate, era înconjurat într-o spirală, de altă culoare. Bătrînul vîrî coada unuia din bețe în crenel, îl ținu în poziție orizontală cu mîna stîngă, și muind pensula, îmi atrase atenția că nu trebuia să aibă nici prea multă, dar nici prea puțină vopsea, pentru ca, dintr-o singură trăsătură, să iasă o linie bine făcută, apoi începu să rotească bățul încet, trăgînd de sus în jos spirala albastră, silindu-se să nu-i tremure mîna și nici să fie nevoit s-o refacă în locuri rămase necompletate. Mîna lui tremura totuși, nici distanța albă și nici lățimea liniei albastre nu-i ieșeau egale, astfel că aruncă opera nereușită și strigă : „*Item !* Așa se face ! E treaba dumitale să lucrezi mai bine, căci de ce oare ești tînăr !"

Fără să stau o clipă pe gînduri, am apucat un băț, l-am așezat cum trebuie și am încercat cu multă curiozitate să fac munca aceea ciudată. În curînd, lucrul a început să meargă bine. Am continuat cu rîvnă pînă la ora prînzului, cînd, ieșind din caverna întunecoasă, l-am găsit pe bătrîn cu vreo trei sau patru cusătorese, cărora le măsura materialul pentru steaguri, dîndu-le totodată sute de povețe cum să le coasă : nici prea neglijent, dar nici prea trainic, ci în așa fel încît treaba să meargă repede și steagurile să reziste cît vor fîlfîi în vînt, fără să fie nevoie să țină o veșnicie. Femeile rîdeau, am rîs și eu cînd am trecut pe lîngă ele și omulețul a strigat după mine să mă întorc neapărat peste o oră. Așa am și făcut, și pînă la sfîrșit am petrecut zilele următoare cu noua mea ocupație.

Afară se tărăgăna un splendid sfîrșit de vară ; orașul și țara întreagă erau scăldate în soare și oamenii umblau cu mai multă vioiciune decît altă dată în aer liber. Prăvălia meșterului Joseph era mereu plină de lume care cumpăra sau comanda steaguri, de fete care croiau sau coseau, de tîmplari care aduceau bețe noi ; într-o dispoziție excelentă, bătrînul trona printre ei și făcea gură, încasa bani, număra steaguri și, din cînd în cînd, intra în gaura întunecoasă unde stăteam singur-singurel în lumina palidă care pătrundea prin crăpătura din zid, rotind mereu bețele albe și trăgînd veșnicele spirale.

Atunci mă bătea uşurel pe umăr şi-mi şoptea la ureche : „Bine, fiule ! Asta e adevărata linie a vieţii ; dacă înveţi s-o tragi repede şi bine, înseamnă că ai făcut mare lucru !" Într-adevăr, această ocupaţie simplă ajunse cu timpul să mă pasioneze în aşa măsură, încît zilele petrecute în gaura aceea treceau ca orele. Era o muncă de rînd, o muncă pe care o faci fără să te gîndeşti la ea, fără nici o mîndrie profesională şi fără nici o altă pretenţie în afară de posibilitatea de a te întreţine momentan. Aşa se întîmplă cu un călător care trece pe drum, pune mîna pe o lopată şi lucrează în rînd cu ceilalţi pe şosea atîta timp cît îi face plăcere şi cît îl împinge nevoia să lucreze.

Trăgeam fără încetare spirale, repede şi totuşi cu băgare de seamă, fără să fac vreo pată, fără să trebuiască să arunc vreun băţ sau să pierd vreo clipă din cauza nehotărîrii sau a unei clipe de visare şi în timp ce beţele pictate se adunau şi erau transportate fără întrerupere, în timp ce, tot fără întrerupere, soseau altele noi, ştiam în orice clipă cît lucrasem şi fiecare băţ îşi avea valoarea lui anumită. Am mers pînă acolo încît, complet uluit, Joseph se văzu obligat să-mi plătească chiar în a treia seară nu mai puţin de doi taleri pentru fiecare zi de lucru, adică mult mai mult decît îmi dăduse pentru cel mai bun dintre desenele mele. La început s-a revoltat şi a strigat că a greşit socoteala, că nu prevăzuse să cîştig atîta cu fleacurile astea !

Eu însă n-am vrut să ştiu de glumă şi i-am cerut să respecte învoiala, spunînd că nu era treaba lui dacă ajunsesem la asemenea îndemînare şi că ar trebui să-l bucure că putea livra atîtea steaguri ; într-un cuvînt, aici mă simţeam pe un teren perfect sigur şi l-am intimidat aşa de tare pe omuleţul meu, că s-a domolit repede şi m-a rugat să continui tot aşa, fiindcă lucrurile mergeau foarte bine.

Făcea vînzare mare şi aproviziona o mare parte din oraş cu stindardele sale omagiale. Eu însă continuam neobosit să rotesc beţele, în timp ce gîndurile mele hoinăreau de-a lungul liniei albastre ce se desfăşura fără încetare, într-o lume de amintiri şi de perspective de viitor. N-aveam de gînd să mă duc de rîpă, totuşi nu

vedeam ieșirea, care fără îndoială că exista pe undeva, deoarece ca și pînă atunci aveam în sînge credința într-o ordine divină în lume, deși aveam grijă să nu arunc iar undița după o mică minune obținută prin rugăciune. Pînă la urmă m-am mulțumit cu conștiința siguranței imediate, că aveam din ce trăi în ziua aceea și mai multe alte zile. Scoțînd punga de piele pe care mi-o cumpărasem, o pungă din aceea pe care le poartă cărăușii și marinarii, m-am convins că modesta comoară de bani de argit care odihnea bine legată pe fundul ei sporea vizibil.

Pînă acum ținusem totdeauna banii la suprafață, în buzunarul vestei, acum însă, în calitatea mea de avar debutant, mi-am propus să nu mă mai gospodăresc niciodată fără pungă și mi-am continuat cu hărnicie munca lipsită de glorie, dar îndestulată. Seara căutam un restaurant cît mai îndepărtat, luam loc printre oameni necunoscuți și comandam o cină modestă, pe care o plăteam încet și cu prudență, scotocind în pungă, ca un om care știe de unde îi vin banii.

Între timp, ziua intrării în oraș a logodnicei prințului se apropiase. Pînă în ultima clipă au venit cîțiva oameni mai săraci sau mai zgîrciți să cumpere, după matură chibzuință, unul sau două stegulețe, tocmindu-se la preț ; apoi peste prăvălia goală se lăsă liniștea, bătrînul își socoti cîștigul, și cu totul absorbit de această treabă mă îndemnă să mă duc să văd intrarea solemnă în oraș a viitoarei stăpîne a țării și să mă bucur de ea.

— Nu te prea sinchisești de asta, așa-i ? adăugă el, văzînd că nu aveam mare chef să plec. Uite așa ajunge omul așezat și chibzuit ! Te-ai mai cuminți în timpul ăsta scurt, lîngă vatra cea veche ! Așa și trebuia să se întîmple ! Totuși, du-te puțin pe-afară, dragul meu, dacă nu pentru altceva, măcar să te bucuri de soarele și de aerul ăsta bun !

Am găsit că era un sfat ieftin și bun ; m-am plimbat prin orașul care se umpluse deodată de culoare, de aur și de frunze verzi, astfel că de la un capăt la celălalt totul fîlfîia și strălucea. Pe străzi treceau nenumărați oameni, alaiuri strălucite de călăreți, de pietoni, de bresle, corporații și comunități de tot felul, cu tot soiul de steaguri ciudate, îndreptîndu-se cu toții spre porțile orașu-

lui şi, dincolo de ele, această veselă armată, în rîndurile căreia mă aflam şi eu, se revărsa în împrejurimi, pe cîmpul deschis, pătrunzînd prin mulţimea care se şi instalase, deoarece corporaţii ţărăneşti, şcoli de prin sate şi vînători sosiţi de departe veniseră dinainte. Printre ei se înghesuiau în număr la fel de mare şi publicul spectator, în rîndurile căruia m-am lăsat împins.

Deodată, peste oraşul care se întindea în depărtare, răsună bubuitul tunurilor şi dangătul clopotelor ; cîntece cîntate în cor, răpăit de tobe şi aclamaţiile asurzitoare ale mulţimii anunţau apropierea principesei aşteptate. În lumina soarelui de după-amiază am văzut sclipind săbiile călăreţilor care zornăiau din pinteni şi, într-o caleaşcă plină de flori, plutind deasupra capetelor mulţimii în mişcare, pe tînăra fată trecînd ca într-un vapor peste marea plină de vuiet, deoarece nu puteam să văd nici caii şi nici roţile. La început, larma aceea uriaşă mi-a făcut plăcere, apoi a început să mă supere ca ceva străin, trezind în mine gelozia unui republican împotriva forţei unei monarhii cu care n-aveam nimic comun, la care nu puteam nici adăuga, nici scădea ceva.

„Ba ai adăugat şi tu ceva ! strigă în mine vocea conştiinţei politice. De cîteva săptămîni încoace trăieşti din ea, mai porţi încă în buzunar răsplata acestui păcat !"

„Dar cel puţin n-am tras în supuşii ăştia ! răspunse instinctul meu de conservare, aşa cum au făcut atît de des gărzile elveţiene din slujba principilor ; în clipa asta există încă regimente întregi în slujba unor tronuri, mai rele decît cel sărbătorit aici !"

Imaginea regimentelor elveţiene aflate în serviciile străine trezi în mine o altă imagine. Cu ochii minţii am văzut mii şi mii de beţe de steaguri pictate de mine, alcătuind un gard uriaş, iar pe mine în chip de comandant al acestei armate de lemn, cu o pungă de piele în mînă. Comparaţia între această funcţie de onoare şi cea a unui fost mareşal elveţian din armata franceză sau spaniolă părea să încline în favoarea mea, dat fiind că eu nu eram stropit cu nici o picătură de sînge. Conştiinţa mea se însenină din nou, se eliberă, şi în fruntea năvalnicelor, nevăzutelor cete spirituale ale beţelor mele, am

pornit înapoi spre oraș, străbătînd refluxul lent al mul-
țimii ce se retrăgea.

M-am plimbat alene pe străzile pavoazate și am pri-
vit mai atent la toate ornamentațiile și aranjamentele
apoi, la căderea serii, am ieșit iar din oraș și am găsi
toate localurile și grădinile de vară ticsite de lume. Dar
nu m-am oprit nicăieri pînă ce, o dată cu răsăritul lunii,
am ajuns pe o insulă din mijlocul rîului, pe care creșteau
plopi argintii seculari și în mijlocul căreia era un local
popular unde se bea și se dansa ; era foarte iluminat și
răsuna de cîntec de vioară, de răpăit de tobe și de trom-
pete. Am căutat pe sub copaci un loc mai retras, în ime-
diata apropiere a apei, ale cărei valuri curgeau strălu-
cind în lumina lunii. Dar mai avuseseră și alții aceeași
dorință, așa că am rătăcit zadarnic pe lîngă cîteva mese
pînă cînd în cele din urmă, m-am văzut nevoit să mă
așez la una din ele, unde erau instalați și alții — cîteva
fete tinere cu prietenii sau cu rudele lor. Semiobscurita-
tea care domnea sub copacii înalți era în parte împrăș-
tiată de un lampion din hîrtie colorată, care nu izbutea
totuși să strice impresia plăcută produsă de lumina lunii
reflectată în apă și nici să slăbească scînteierea stelelor
printre crengi.

După ce m-am așezat, făcînd un salut ușor cu pălă-
ria, două fete, care ședeau mai aproape de mine, m-au
asigurat cu un zîmbet șiret că pentru un bun cunoscut
și tovarăș de muncă se găsește loc, și abia atunci am re-
cunoscut două din cusătoresele de steaguri din prăvălia
lui Schmalhöfer. Erau foarte drăguț îmbrăcate și am fost
surprins să descopăr niște făpturi atît de drăgălașe în
niște fete, pe care abia le învrednicisem cu o privire și
cu un salut cînd treceam prin prăvălie, intrînd sau ie-
șind din gaura mea întunecoasă. Cea mai în vîrstă din-
tre ele mă prezentă grupului, care părea să fie format
din muncitori tineri de diferite meșteșuguri, drept un to-
varăș de aceeași categorie socială ; bătrînul le spusese și
numele meu. Era evident că mă considerau drept o is-
cusită calfă de vopsitor. Tinerii își întinseră prietenește
halbele, am băut în sănătatea lor, am comandat și eu
una și, bucuros că mă aflu iarăși printre oameni după
o lungă perioadă de singurătate, m-am dăruit acestei so-

cietăți simple, fără să trădez că poziția mea era ceva mai înaltă, fapt care nici nu mi s-ar fi potrivit.

Micul cerc era alcătuit din trei perechi de îndrăgostiți, care puteau fi recunoscuți după lipsa de jenă cu care se țineau îmbrățișați. Șovăind între speranța și teama de a fi legați pentru multă vreme sau de a fi iar despărțiți, nu-și pierdeau timpul ca să se asigure de prezența lor. A patra fată părea să fie supranumerară, căci era așezată chiar lîngă mine fără nici un prieten, poate fiindcă era foarte tînără, căci avea cel mult șaptesprezece ani. Observasem privirea strălucitoare a acestei fetițe încă în prăvălia telalului, pentru că își ridica ochii ori de cîte ori trecea cineva. Acum îi vedeam și silueta extraordinar de gingașă, înfășurată într-un șal alb de duminică, destul de fin. Pe masă se odihnea mînuța ei grațioasă, ale cărei degete delicate aveau pielea mai aspră la vîrfuri, firește din cauza nenumăratelor împunsături ale acului ; dacă țineam seama și de părul castaniu mătăsos care se revărsa de sub pălăriuța ușoară, precum și de strălucirea pieptului ei tînăr, care se zărea ori de cîte ori șalul alb se depărta, îți făcea impresia că aici, în umbra sărăciei, era ascunsă o comoară de farmece, pe care și le-ar fi dorit în zadar o femeie bogată. Chiar și paloarea feței, de care mi se părea că-mi aduc aminte, servea acum drept fundal jocului luminii, peste ea trecînd ba lumina roșietică a lampionului de hîrtie, care se legăna în adierea lină, ba reflexele albastre-argintii ale rîului, alcătuind împreună cu zîmbetul buzelor ei cînd vorbea, un tot viu și misterios. Pe deasupra se mai numea și Hulda [1].

Am întrebat-o dacă se numește chiar așa sau dacă a adoptat acest nume, așa cum se întîmplă uneori la femeile din clasa muncitoare sau din personalul de serviciu din care făceam și noi parte.

— Nu, mi-a răspuns, numele acesta împreună cu altele patru mi le-au dat părinții mei cînd m-au botezat. Erau niște cizmari săraci, care n-au fost în stare nici să dea o masă la botezul meu, nici să facă rost de niște nași de la care să se fi putut aștepta la vreun cadou.

[1] Grația.

Cum aveau totuși anumite năravuri distinse, mi-au dat cinci nume. Dar m-am descotorosit eu de toate în afară de cel mai scurt ; fiindcă alde noi trebuie să alergăm mereu pe la autorități ca să avem actele în ordine, și de fiecare dată funcționarii mă luau la rost că numele mele nu se mai termină și mă întrebau dacă nu cumva le mai trebuia o coală de hîrtie ca să le înșire pe toate.

— Și l-ai păstrat pe cel mai frumos din toate cele cinci ? am spus eu, înveselit de seriozitatea cu care-mi povestise această istorioară.

— Nu, numai pe cel mai scurt ! Celelalte erau toate mai lungi și mai măreț ! Dar de ce porți atîția bani la dumneata ? Asta nu se face !

Îmi lăsasem punga bine garnisită pe masă ca să plătesc o nouă halbă de bere ce mi se adusese pentru că mi-era sete și o terminasem pe prima.

— Asta e cîștigul meu de la bețele pentru steaguri, am spus, am să-l pun bine dacă nu-mi mai trebuie !

— Doamne Dumnezeule ! Ați cîștigat atîția bani la bătrînul ? Și eu care abia am ajuns la paisprezece guldeni !

— Eu am lucrat cu bucata ; cînd e așa, te poți culca pe o ureche și-i tragi cu tifla patronului !

— Auziți, oameni buni, dumnealui a lucrat cu bucata ! exclamă fata, adresîndu-li-se celorlalți. Ce bani mai cîștigă ! Dar unde lucrați de fapt ? Sau sînteți particular ?

— Pentru moment n-am nici un patron și sper să rămîn așa cît s-o putea.

— Desigur că are să se poată ; sînteți harnic, lucrați de dimineață pînă seara, am văzut noi și am vorbit despre asta ! Numai de n-ar fi așa de închipuit, spuneau fetele, dar eu eram de părere că sînteți mai degrabă trist sau plictisit. Ați luat cina ?

— Încă nu. Dar dumneata ?

— Nici eu ! Știi ce, fiindcă sînt și eu singură, hai să comandăm împreună. Așa o să fim și noi o pereche !

Am găsit că era o propunere foarte plăcută și inteligentă și m-am simțit încălzit de o senzație de bunăstare fiindcă, pe neașteptate, mă pomeneam atît de bine căpătuit. Am invitat-o deci pe drăgălașa Hulda să lase tra-

taţia în seama mea, dar ea n-a primit decît cu condiţia să plătim fiecare jumătate şi cînd a sosit mîncarea comandată, a scos o gentuţă bine garnisită şi nu m-a lăsat în pace pînă n-am primit partea ei. Am mîncat aşadar împreună în intimitate şi am fost bine dispuşi, doar că fiinţa aceea atrăgătoare nu voia să servească din cartofii pe care-i comandasem drept garnitură la cotletul cerut de ea. Ba chiar mi-a spus că, după toate aparenţele, nu avusesem încă niciodată o drăguţă, altfel ar fi trebuit să ştiu că fetele muncitoare, care se duc să se distreze în zilele de sărbătoare, nu vor să mănînce cartofi. De unde să fi ştiut aşa ceva, am întrebat eu, şi ce fel de secret era ăsta ?

— Toată săptămîna mănîncă aproape numai cartofi şi sînt sătule de ei ! mi-a explicat ea. Mi-am exprimat compasiunea, fără să recunosc că eu trecusem prin greutăţi şi mai mari. Căci — aşa credeam cel puţin — ar fi fost greu ca această mărturisire să-mi cîştig respectul ei.

Între timp, din grupul nostru se desprinsese cînd o pereche, cînd alta, ducîndu-se să danseze în sală, apoi se iviseră iar, astfel încît la masa noastră ba nu era nimeni, ba era toată lumea. Deodată două perechi se întoarseră foarte agitate, continuînd la masă o ceartă care se iscase probabil în sala de dans. Una din fete plîngea, cealaltă ocăra, iar tinerii respectivi se căzneau să le liniştească şi să se apere de tot felul de învinuiri.

— Uite că iar se ceartă ! spuse Hulda şi, lipindu-se strîns de mine, îmi povesti cu voce scăzută că cele două perechi se iubesc în cruce. Una dintre fete s-a iubit mai întîi cu băiatul celălalt, iar cealaltă fată cu astălalt ; pe urmă şi-au schimbat toţi patru locurile, n-ai văzut ? şi acum asta îl iubeşte pe ăla şi aia pe ăsta. Din trei în trei luni se stîrneşte cîte o furtună zdravănă, de crezi că se prăpădeşte lumea. Chestii de astea cu iubitul în patru nu-s sănătoase, pentru dragoste trebuie să fie numai doi !

— Atunci de ce umblă împreună, în loc să se evite ?

— Ştie Dumnezeu de ce ! Veşnic sînt în acelaşi loc şi stau laolaltă de parcă ar fi vrăjiţi !

Eram la fel de mirat de acest fenomen ca şi de spusele tinerei mele prietene. Cearta, care se învîrtea în jurul unor lucruri aparent neînsemnate şi neînţelese, ajunse

în cele din urmă atît de violentă, încît perechea a treia, care se înțelegea bine, trebui să intervină și restabili cu greutate un armistițiu. Halbele din care beau cîte doi fură iarăși umplute. Dar fetele certărețe erau furioase nu numai una pe cealaltă ci și pe iubiții lor. Neutrii se amestecară din nou și, în baza propunerii pe care o făcu Hulda, se hotărî că pentru a potoli prin constrîngere gelozia și cearta dintre ele, cele două perechi să mai danseze o dată fiecare cu fostul ei iubit, fără ca cineva să aibă voie să privească chioriș.

Și așa s-a întîmplat ; după un dans care ținu multă vreme, perechile schimbate se întoarseră, fiecare fată la brațul fostului ei iubit ; numai că în loc să se despartă iar, cele două perechi din nou schimbate își luară lucrurile și plecară fără să spună un cuvînt, pornind fiecare în direcții diferite. Uluiți, noi cei care rămăsesem ne-am uitat în urma lor pînă au dispărut, apoi am izbucnit în hohote puternice de rîs. Numai Hulda a dat din cap și-a spus : „Ce puștamale !" Într-adevăr, dansul nu le-a dat echilibrul moral pe care-l sperau, ci doar un nou imbold pentru bunul lor plac și probabil că acum se grăbesc să guste desfătările unei regăsiri după o despărțire atît de lungă.

Înainte de a-mi fi revenit din stupoarea ce-mi provocaseră moravurile libere ale acestor oameni simpli, am simțit pe umărul meu mîna moale a fetei, care dorea și ea să facă un tur de dans. Cu toate că nu intenționasem să caut, sau să găsesc o astfel de distracție, a trebuit totuși să-i fac pe plac, dat fiind că ea considera asta de la sine înțeles și-și încredință pălăria și șalul prietenei sale, care mai era acolo cu drăguțul ei. Abia în lumina sălii de dans, și văzînd-o mișcîndu-se în libertate, mi-am dat mai bine seama cît era de drăguță. Curînd însă nici n-am mai văzut-o, i-am simțit doar povara ușoară, moale ca un puf, în timp ce zbura ca un spiriduș. Cînd însă trebuia să ne oprim, nu-i mai vedeam decît ochii calzi și binevoitori, și zîmbetul de satisfacție de pe buze, în timp ce-mi potrivea cravata care se desfăcuse sau îmi atrăgea atenția că-mi lipsește un nasture la cămașă.

Ființa asta gingașă părea să respire o viață clocotitoare, care se exterioriza numai sub forma unei bunătăți

pline de dăruire față de oricine se apropia de ea. O gingășie, care rămînea o enigmă pentru mine, se revărsa în ea, din ochi și pînă în vîrful degetelor, fără falsă lingușire, fără grosolănie ; dimpotrivă, mișcările și gesturile ei erau învăluite în atîta modestie și atîta grație, încît nimeni în mulțimea de dansatori nu observa ceva. Și totuși, nu părea să aibă nevoie de cea mai mică precauțiune, de cea mai mică stăpînire de sine.

Cînd, din cauza stîngăciei unora, dansul se întrerupse și Hulda fu înghesuită strîns în mine, îmi simți pulsul bătînd, îmi puse mîna pe piept, clătină din cap prietenește și spuse :

— Ia să vedem, ai într-adevăr o inimă ?

— Cred că da ! am răspuns eu, privindu-i chipul fermecător, cu gura întredeschisă, foarte aproape de mine. Hulda dădu iar din cap și tocmai ne pregăteam să continuăm dansul fiindcă învălmășeala se limpezise, cînd prietena Huldei ne găsi, ne opri și-i întinse pălăriuța și șalul, spunîndu-i că se duce acasă, fiindcă a doua zi dimineață trebuie să meargă la lucru.

— Și eu trebuie să mă apuc de lucru la șapte ! exclamă Hulda rîzînd. Din cauza steagurilor, mi-am tot amînat clientela și acum trebuie să recîștig timpul pierdut ! Totuși nu m-aș duce încă acasă !

— Mai poți să rămîi puțin, spuse cealaltă, bunul nostru cunoscut și prieten are să te conducă după aceea, nu-i așa ? Ai să fii atît de drăguț, domnule vopsitor de bețe ?

Am promis cu plăcere să preiau această sarcină, după care ultima pereche de îndrăgostiți și-a luat rămas bun, în timp ce Hulda și cu mine ne-am întors la masa părăsită. Ședeam acum singuri sub plopii argintii ; luna era sus pe cer, astfel încît noi n-o mai vedeam decît printr-o licărire cenușie, așternută peste bolțile înalte ale copacilor ; jos era destul de întuneric, nici rîul nu mai sclipea în locul acela și lampionul se stinsese.

— Să ne odihnim puțin, pe urmă plecăm și noi ! spuse ea, și se sprijini fără nici o ezitare de brațul meu, care-i înconjura șoldurile. L-am retras ca să fac rost de un pahar de punci sau de vin fierbinte. Ea însă m-a împiedicat și a reluat poziția anterioară.

— Nu bea ! spuse ea încet. Dragostea e un lucru serios, nu face casă bună cu beția, nici chiar cînd e doar o glumă !

— De unde știi așa de multe despre dragoste, frumoasa mea fetiță ? De fapt ești încă aproape un copil !

— Eu ? Am exact șaptesprezece ani ! De cinci ani sînt singură-singurică pe lume, de la vîrsta de doisprezece ani m-am întreținut, zi de zi, prin muncă cinstită și am trecut prin multe. Tocmai de aceea mi-e dragă munca, ea îmi e și tată și mamă ! Un singur lucru îmi e la fel de drag și lucrul ăsta e dragostea ! Mai bine să mor decît să nu iubesc !

— Păpușă dulce ce ești ! am spus eu și am încercat să fac cunoștință cu gura aceea trandafirie din care ieșeau asemenea cuvinte.

— Așa sînt ? șopti Hulda. Crezi că sînt făcută din lemnul acela din care se face oțetul ? În inima asta a mea au fost pînă acum doi iubiți !

— Cerule ! doi ! Și unde s-au dus ?

— Păi, primul era prea tînăr, venise aici din străinătate ; a trebuit să plece mai departe și apoi mi-a scris că are în patrie o drăguță cu care o să se însoare cîndva. Multe lacrimi am plîns după el, dar nu m-au ajutat la nimic. Atunci a venit al doilea, dar ăla nu voia să muncească și a trebuit să-l țin eu aproape cu totul ; așa nu putea să meargă mult, îmi era și rușine de rușinea lui și i-am făcut vînt ! Pentru că cine nu muncește, nu trebuie nici să mănînce, dar nici să iubească !

— Și ăsta se mai fîțîie pe aici, în oraș ?

— Nu, din păcate e la închisoare pentru că, după ce nu i-am mai dat nimic, a făcut o faptă urîtă. Din cauza lui mi-a fost atît de rușine și m-am necăjit atît de mult, că șase luni de zile n-am mai îndrăznit să ridic ochii asupra nimănui !

— Dar acum o iei de la capăt, nu ?

— Desigur ! Altfel cui i-ar mai fi dragă viața ?

Mă simțeam tot mai buimac auzind pe această făptură tînără care vorbea cu atîta conștiință, siguranță și ușurătate, ascultînd-o cum explica o existență atît de gingașă și de firavă, cum spunea că se bucură de muncă și de dragoste și că nu mai vrea nimic altceva pe lume.

Şi totuşi era ca o apariţie din vechea lume a basmelor, care-şi purta în mînă propria lege morală, ca pe o floare străină. Aveam senzaţia de parcă o adevărată graţie s-ar fi întrupat din aer şi corpul ei cu sînge cald s-ar fi aflat în braţele mele.

Vorbele noastre se şi transformaseră într-o dezmierdare lină ; după un timp, Hulda mi-a şoptit la ureche :

— Dar dumneata cum stai ? Eşti liber ?

— Din păcate sînt absolut liber de ani de zile !

— Atunci hai să ne cunoaştem în tihnă şi cu încetul şi să aşteptăm liniştiţi să vedem unde o să ajungem !

Cuvintele acestea obişnuite, prozaice şi vulgare le rosti însă cu glasul şi cu expresia unei fetiţe care-şi face prima mărturisire, sau oarecum pe tonul uneia din acele fiinţe nemuritoare care au luat o înfăţişare de slujnică săracă pentru a începe o dragoste cu veşnică tinereţe şi prospeţime. Firește, aici se simţea şi siguranţa că, dacă m-ar pierde, ar trece mai departe la fel de nevătămată ca după oricare altul. De asta mi-am dat perfect seama, totuşi i-am căutat mînuţa şi gura, care m-a întîmpinat cu o prospeţime de ambrozie, curată şi parfumată ca un trandafir ce se deschide.

— Şi-acum hai să mergem ! a spus ea. Dacă vrei să fii atît de bun să mă conduci pînă acasă, ai să vezi şi unde stau. Sîmbătă seara, vino cam pe la nouă, şi atunci o să ne înţelegem ce să facem duminică. În timpul săptămînii însă lucrăm în linişte şi mulţumire ! Vai ce plăcută e munca dacă ai pe cineva drag la care să te gîndeşti şi dacă eşti sigur că duminică ai să fii împreună cu el. Şi cînd o să ajungem atît de departe încît să rămînem în cămăruţa mea şi să fim împreună, atunci n-are decît să plouă şi să viscolească afară, că noi o să stăm liniştiţi şi o să ne batem joc de vreme !

— Dar de unde ştii tu, copil bun şi drag, că totul are să se întîmple chiar aşa, după dorinţă, în ce mă priveşte şi pe mine ? De unde mă cunoşti ?

— Nu-ţi face nici o grijă, am şi început să te cunosc puţin ; şi apoi inima noastră trebuie totuşi să aibă oarecare îndrăzneală şi să se scoale devreme dacă vrea să trăiască ! Dacă ai şti cîte am văzut eu şi prin cîte am

trecut pînă acum ! Şi dacă n-o să ai de lucru, o să-ţi găsesc eu, fiindcă eu mă învîrtesc peste tot şi văd şi aud mai multe decît s-ar putea crede !

Hulda se atîrnase de braţul meu, şi păşea cu hotărîre şi veselie alături de mine, fredonînd şi repetînd mereu un cîntecel de dragoste. Abia-mi venea să cred că aşa, deodată, în toiul mizeriei şi al greutăţilor în care nimerisem, în cel mai întunecat abis al existenţei mele, mă pomeneam deodată în faţa unui izvor de bucurie limpede a vieţii, în faţa unei comori bogate de farmec aurit, care licărea şi strălucea, ascuns parcă sub moloz şi muşchi uscat !

„Ei drăcie ! m-am gîndit eu, oamenii din popor şi-au înălţat munţi adevăraţi de minuni, despre care cel mai semeţ cavaler n-are nici cea mai mică idee ; pare-se că trebuie să sărăceşti şi tu ca să descoperi această splendoare."

— La ce te gîndeşti atît de adînc ? mă întrebă Hulda, întrerupîndu-şi cîntecelul.

— Păi, mă gîndeam tocmai la norocul ăsta frumos care a dat peste mine pe nesperate. Oi fi avînd şi eu dreptul să mă minunez puţin, nu ?

— Vai, ce cuvinte meşteşugite ! Ca dintr-o carte de citire ! Dar dacă mă gîndesc mai bine, mi-am spus adesea că tu nu vorbeşti şi nu te porţi ca un adevărat muncitor. Poate că ai cunoscut şi timpuri mai bune, poate nu trebuia să te faci meseriaş ?

— Da, cam aşa ! Dar acum sînt mulţumit, mai cu seamă azi !

— Haide, haide ! mi-a spus ea, îmbrăţişîndu-mă şi sărutîndu-mă cu dulceaţă şi căldură, încît mi-am continuat drumul ca într-un fel de beţie, căci aveam de făcut un drum lung.

Nu minţisem însă adineauri, căci îmi spuneam mai departe în gînd : „De ce să nu te cufunzi în aceste taine de fericire, renunţînd la orice agitaţie spre idealuri şi onoruri ? De ce să nu te apuci chiar de mîine de o muncă asemenea celei pe care ai făcut-o săptămîni de zile, de ce să nu fii un muncitor printre alţi muncitori, sigur în fiecare zi de o pîine modestă şi găsindu-ţi în fiecare

seară liniștea la pieptul acesta gingaș, care înflorește avînd în față o lungă tinerețe ? O muncă modestă, o dragoste de aur, o pîine plină de satisfacții, ce alta mai vrei ! Și pînă la urmă poate iese și, ceva mai bun din asta, în măsura în care e de dorit să fie așa !"

Cînd am ajuns în sfîrșit în fața casei unde locuia Hulda, eram convins că trăisem o aventură adevărată și fericită și i-am promis să vin sîmbăta viitoare. Alți întîrziați care se întorceau acasă ne-au împiedicat să ne luăm rămas bun cu o ultimă dezmierdare, astfel că Hulda se strecură repede înăuntru după ceilalți, rostind cîteva cuvinte politicoase de mulțumire pentru că o însoțisem acasă.

Luna începuse să apună. Un vînt puternic făcea să fîlfîie miile de steaguri de pe străzile acum tăcute, și pretutindeni, atît la parter cît și în înaltul caselor și al turnurilor, totul unduia și fîlfîia ca mișcat de mîinile unor duhuri. Dar și în mine, patima deșteptată se zbuciuma și vuia prin toate vinele, sălbatică și blîndă totodată, dulce și obraznică. Era speranța, ba chiar siguranța de a intra peste cîteva zile în posesia unei comori de tainică fericire, la care nici n-aș fi visat cu cîteva ore mai devreme !

În această stare de spirit m-am întors în locuința mea pustie, în care nu mai pusesem piciorul din ajun, de dis-de-dimineață.

VISURI DIN PATRIE

În casa în care locuiam intrase moartea ; trebuie să o fi întîlnit, ca să zic așa, pe scară. În după amiaza aceea, gazda mea fusese apucată de durerile facerii, iar acum zăcea neînsufleţită în odaia slab luminată, alături de un copil mort. Trebuia să trec pe lîngă uşa deschisă ; o moaşă şi o vecină făceau rînduială şi potoleau copiii care plîngeau şi care se năpustiseră afară din camerele unde dormeau. Pe un scaun şedea bărbatul, care din ajun de la prînz fusese în oraş să vadă alaiul şi distracţiile, şi se întorsese acasă cu puţin înaintea mea, fiindcă nu putuse fi găsit în locurile unde se ducea de obicei. Îşi făcea meseria în afara casei, o meserie pe care eu n-o cunoşteam, şi cheltuia cea mai mare parte din cîştig pentru el personal. Temelia casei fusese moarta care întreţinea întreaga familie.

Acum bărbatul şedea mut, nedumerit şi palid în mijlocul restriştei ; căci rumeneala veseliei cu care se întorsese din hoinăreală dispăruse cu desăvîrşire de pe faţa lui şi în loc să încerce să doarmă, trebuia să stea de veghe fără să poată fi de folos ori să dea o mînă de ajutor. Se uita cu o privire intimidată la fiinţa cu contur nelămurit, înfăşurată într-un petec de pînză, care se prăpădise într-un iureş de dureri şi de suferinţe înainte de a fi văzut lumina zilei. Clătina din cap înfiorat şi se uita la mamă, care zăcea ţeapănă şi indiferentă aşa cum îi şade bine unei moarte cu experienţă ; nici bărbatul, nici copiii şi nici vecinii n-o tulburau, nu-i păsa nici măcar de fiinţa aceea mică de alături, deşi cu puţin timp în urmă îşi sacrificase viaţa pentru ea.

Copiii, care în momentul morţii fuseseră încuiaţi în odaie şi lăsaţi în părăsire, erau flămînzi şi, în jalea lor o strigau pe mamă cerîndu-i de mîncare, pînă ce băr-

batul se ridică în picioare și cu membrele înțepenite începu să scotocească, întrebîndu-se unde o fi pus sau lăsat femeia ultima mîncare pe care o gătise. Se întoarse fără voie spre ea, ca și cînd ar fi așteptat să-i strige : „Du-te dincolo după lapte, colo e piinea, în rîșniță mai e cafea !" Dar femeia nu spunea nimic.

Zguduit, m-am apropiat de această nenorocire și am întrebat dacă pot da o mînă de ajutor. Una din femei îmi spuse că medicii fuseseră de părere ca moarta să fie imediat transportată în capela mortuară ; ar fi fost bine ca leșurile să fie duse dis-de-dimineață, numai că, dacă bărbatul nu se ducea să anunțe, nu era nimeni care să facă asta. M-am oferit să merg eu, și zece minute mai tîrziu, trăgeam clopoțelul de la intrarea în camera de gardă a capelei. După ce i-am spus paznicului despre ce era vorba, m-am uitat în sală printr-o ușă de sticlă și am văzut morți de toate vîrstele și de toate rangurile, întinși ca niște vînzători din piață care așteaptă ivirea zorilor, sau ca niște emigranți care dorm în port pe catrafusele lor. Printre alții am văzut și o fată tînără culcată pe un așternut de flori. Sînul abia îmbobocit desena două umbre palide pe cămașa mortuară ; în clipa aceea mi-am amintit ce mi se întîmplase în noaptea trecută, precum și ce intenționam să fac și am plecat cuprins de îndoială și de neliniște, de spaimă și de oboseală să caut somnul.

Dar somnul meu a fost agitat, furtunos, și nu mi-a împrospătat forțele. Deșteptat uneori de tristele întîmplări din casă, ori asaltat de imagini plutind între vis și realitate, în care se contopeau neîncetat viața și moartea, șoapte exaltate de dragoste și bocete pentru morți, m-am bucurat cînd s-a crăpat de ziuă și am fost în stare cel puțin să-mi adun gîndurile.

Dar ele s-au luat imediat la harță : căci în clipa cînd m-am ridicat și ducînd mîna la frunte, m-am gîndit la ceea ce se întîmplase de fapt și la ce voiam să fac eu mai întîi, am stat la îndoială dacă să bat în retragere în fața primelor umbre serioase ale morții care-mi dăduseră un avertisment sau să urmez totuși imaginea dragostei, care mă ademenea arătîndu-mi-se sub aspectul sărăciei muncitoare. Ispita ieși biruitoare ; mi s-a părut

că cea mai bună soluție era să găsesc mîngîierea și încrederea lîngă sînul catifelat al unei ființe tinere, regăsindu-mă totodată și pe mine însumi. Și cu cît mai serioase erau avertismentele conștiinței să nu încep o astfel de dragoste în situația în care mă aflam, să nu mă prind într-o legătură atît de gravă, cu atît mai numeroase se îmbulzeau argumentele în sprijinul cuvîntului dat, al onoarei și al curajului de a realiza hotărîrea luată.

Mai mult chiar, am hotărît să mă duc la ființa aceea plină de farmec în seara următoare, în loc să aștept sfîrșitul săptămînii, după ce mă voi fi sfătuit cu bătrînul telal ca să văd dacă putea să-mi dea în continuare o altă ocupație la fel de modestă ca cea recentă.

Și așa, cu ochii și buzele însetate de viață, am ieșit din casa îndoliată, din care cu cîteva ore în urmă fuseseră duse leșurile mamei și al ultimului ei copil. N-am dat nici o atenție celorlalți copii lăsați în plata Domnului, care ședeau grămadă, tăcuți, în ușa deschisă. După ce-am ieșit din casă și am pornit în grabă pe stradă la vale, m-am lovit de un tînăr care ducea la braț o femeie frumușică. Amîndoi erau bine îmbrăcați, în costume cochete de călătorie, și era evident că se străduiau să găsească numărul unei case pe care-l aveau scris pe un petic de hîrtie. Tînărul mi se păru cunoscut, dar cum eram distrat, nu m-am întrebat de unde. Cînd însă am vrut să mă feresc din calea lui, s-a uitat mai atent la mine și mi-a spus în dialectul meu natal :

— Uite-l ! Nu sînteți cumva domnul Heinrich Lee, pe care tocmai îl căutăm ?

Bucuros și speriat totodată, am recunoscut imediat în el pe un meseriaș din orașul nostru, vecin cu noi, care, cu ani în urmă, plecase în străinătate cam în același timp ca și mine, se întorsese de mult și, ajuns meșter, preluase și mărise prăvălia tatălui său, iar acum se afla în călătorie de nuntă. Nu făcea însă această călătorie fără înțelepte motive accesorii, deoarece fata bogatului burghez care-i era soție, și pe care o ducea de braț, îi adusese mijloacele necesare pentru a întreprinde diverse afaceri avantajoase.

Îmi transmise salutări din partea mamei, pe care o vizitase în acest scop înainte de plecare și care fusese nevoită să-i mărturisească cu oarecare rușine că nici măcar nu știa exact unde mă aflam, sau dacă mai locuiam la vechea mea adresă ; tocmai de aceea aștepta cu atît mai mult dor să primească veşti de la mine. Eu însă mă simțeam la fel de stingherit să întreb de ea, deoarece în felul acesta m-aș fi dat de gol că n-aveam idee ce face ; totuși n-am rezistat prea mult dorinței și l-am întrebat stăruitor tot ce doream să aflu.

— O să mai stăm de vorbă despre toate, spuse concetățeanul meu, uitîndu-se mai atent la mine. Te-ai schimbat însă cam mult, nu-i așa, nevastă ? Doar și tu l-ai cunoscut înainte pe domnul Heinrich ?

— Cred că mi-l reamintesc, deși pe atunci eram încă școlăriță, răspunse tînăra soție, a cărei feminitate împlinită îmi părea cu desăvîrșire străină. Între timp i-am simțit privirea plimbîndu-se peste modestele splendori ale costumului meu, care ce-i drept nu era nici nou și nici bine întreținut ; pentru prima oară am simțit înjosirea de a fi prost îmbrăcat dar și mai neplăcut mi-a fost cînd concetățeanul meu m-a întrebat dacă nu puteam urca pînă în camera mea. Din fericire, cazul de deces îmi servi drept pretext că, în momentul de față, casa nu avea un aspect prea ospitalier și că tocmai de aceea plecasem și eu în oraș.

— Atunci putem să te invităm să-ți petreci ziua cu noi ! Am sosit încă de ieri, dar întîi a trebuit să-mi rezolv niște chestiuni de afaceri. Mîine dimineață pornim mai departe, așa că nu-ți vei pierde multă vreme cu noi, pentru că nu vrem, Doamne ferește, să te împiedicăm să-ți vezi de treburi !

Bunul meu concetățean nici nu bănuia cît de dureros mă loveau cuvintele lui ; l-am asigurat totuși că nu-i nici un pericol, că în orice caz nu eram din cale afară de harnic. După ce i-am plimbat deci pe cei doi călători cîteva ore prin oraș, i-am însoțit la micul han burghez și modest la care trăseseră și am luat prînzul cu ei. Obișnuința de mult pierdută de a vorbi în dialectul de acasă și despre lucruri intime m-a făcut să uit prezentul cu atît mai lesne cu cît o sticlă de vin bun de Rin își răspîndea mi-

reasma. Comportarea liniştită şi prietenoasă a celor doi, care nu-şi trădau calitatea de tineri căsătoriţi prin nici un fel de giugiuleli plicticoase, spori plăcerea care se aşternuse asupra mea ca o rază trecătoare de soare, coborînd dintr-un cer acoperit de nori, pe un timp înăbuşitor.

Cînd concetăţeanul meu comandă o a doua sticlă şi după ce toţi ceilalţi clienţi părăsiseră masa, tînăra femeie se retrase în odaia ei ca să se odihnească puţin, aşa spunea ea. Noi doi am devenit mai guralivi pînă cînd bunul vecin se întrerupse de la sine şi căutînd vorbe bine intenţionate, începu să-mi spună :

— Domnule Lee, nu vreau să-ţi tăinuiesc că mama dumitale are mare nevoie de întoarcerea dumitale, şi eu te-aş sfătui să vii cît se poate de repede acasă. Căci, deşi această femeie cumsecade caută să ascundă mîhnirea adîncă şi dorul după dumneata, noi vedem prea bine că se consumă din cauza lor şi că nu se gîndeşte decît la asta zi şi noapte. Nu ştiu dacă greşesc, dar mi se pare că nu-ţi merge prea strălucit şi, după mine, te afli în acel stadiu cînd domnii artişti trebuie să treacă prin multe dacă vor să iasă pînă la urmă din luptă cu un remarcabil prestigiu, Dar toate au o limită ! Ar fi bine să faci o întrerupere şi să-ţi revezi patria, chiar dacă nu te întorci ca un biruitor. În asemenea cazuri, se întîmplă adesea să vezi şi să abordezi lucrurile dintr-un alt punct de vedere.

Vecinul meu îşi luă păhărelul, ciocni cu mine în sănătatea patriei şi a mamei, rămase o clipă pe gînduri, apoi continuă :

— Muieri proaste şi indiscrete, ba chiar şi unii bărbaţi de soiul ăsta din oraşul nostru, unde s-a răspîndit zvonul că mama dumitale ţi-a trimis anumite sume, micşorîndu-şi astfel simţitor propriul ei venit, şi-au permis s-o critice cu asprime pe la spate, ba chiar să-i spună neîntrebaţi, de la obraz, că n-a procedat bine şi că totodată i-a făcut un prost serviciu fiului ei fălindu-se cu el. Oricine o cunoaşte pe femeia asta ştie că totul poate fi adevărat, numai asta nu ; dar aceste vorbe lipsite de înţelegere au speriat-o rău de tot, aşa că nu se mai

vede aproape cu nimeni şi-şi trăieşte zilele în singurătate şi abnegaţie.

Şade toată ziua la fereastră şi toarce, toarce an după an de parc-ar avea şapte fete de înzestrat pentru ca, spune ea, să adune cîte ceva, şi fiul ei să găsească măcar destulă pînză cît să-i ajungă pentru toată viaţa şi pentru întreaga lui familie. Se pare că graţie acestei provizii de pînză albă, pe care o dă la ţesut în fiecare an, ea speră să atragă norocul dumitale ca într-o plasă întinsă, care să se umple cu o gospodărie serioasă, după cum scriitorii şi învăţaţii se simt îndemnaţi de un top gros de hîrtie albă să scrie o operă bună, sau după cum pictorii văzînd o pînză întinsă doresc să picteze un tablou pe ea.

La această ultimă comparaţie a bunului meu interlocutor nu mi-am putut stăpîni un zîmbet amar. Asta păru să-i confirme bănuielile şi el continuă :

— Uneori îşi reazămă capul în mîini ca să se odihnească şi priveşte mereu afară, pe cîmp, dincolo de acoperişuri sau dincolo de nori, iar cînd se lasă noaptea îşi opreşte roata de tors şi stă aşa în întuneric, fără să facă lumină, iar cînd luna sau vreo altă rază de lumină se opreşte în geamul ei, atunci eşti sigur că o poţi vedea stînd şi privind mereu aşa în depărtări.

Dar lucrul cel mai trist e să vezi cum îşi aeriseşte aşternutul ; în loc să-l ducă, ajutată de cineva, la locul nostru, lîngă fîntîna cea mare, ea cară totul pe acoperişul înalt şi negru al casei voastre, îl întinde acolo, pe partea însorită, se învîrteşte fără odihnă pe acoperişul povîrnit, fără pantofi, e drept, dar coborînd pînă la margine, bate pernele şi perniţele, le dă cu măturica şi le scutură, trebăluieşte aşa singurică în înalturi, sub cerul deschis, încît pare grozav de curajoasă şi de ciudată, mai cu seamă cînd se opreşte locului, îşi pune mîna streaşină la ochi şi priveşte în depărtări, aşa sus, în lumina soarelui. O dată n-am mai putut răbda s-o văd acolo din curte, unde stăteam cu calfele. M-am dus pînă sub acoperiş şi prin chepeng i-am ţinut un discurs, explicîndu-i cît de periculos e ceea ce face. Dar ea mi-a zîmbit doar, şi mi-a mulţumit pentru bunele mele intenţii. Iată de ce sînt de

părere că trebuie să vii acasă, cu cît mai repede cu atît mai bine ! Vino chiar acum, vino cu noi !

Dar eu am scuturat din cap fiindcă nu mă puteam hotărî să-mi mărturisesc eşecul şi s-o şterg în felul acesta. Voiam să învinge singur răul şi după ce-mi voi fi limpezit soarta într-un fel sau altul, să mă întorc la momentul potrivit. În cuvinte nesigure prin care nu simulam o prea mare încredere în mine, dar nici nu-mi mărturiseam adevărata situaţie, m-am descurcat cum am putut tot restul zilei, pînă seara tîrziu, cînd mi-am luat rămas bun de la concetăţenii mei, care voiau să plece a doua zi de dimineaţă.

Totuşi, imaginea mamei care privea în depărtări trezise violent în mine dorul de casă, care pînă atunci nu mă bîntuise decît în somn. Căci de cînd nu mai eram vizitat de fantezie şi nu mai eram absorbit de obişnuita ei forţă de plăsmuire, factorii ei circulau în timpul somnului meu, cu gesturi de sine stătătoare, creînd cu aparentă raţiune şi logică un tumult de vise în culorile cele mai calde şi în formele cele mai variate. Aşa cum îmi prevestise maestrul meu cel nebun, dar dascăl cu experienţă, vedeam acum în vis ba oraşul natal, ba satul transfigurat printr-o minune şi arătînd altfel, fără să pot ajunge pînă la el, sau chiar dacă ajungeam în sfîrşit acolo, mă trezeam brusc şi fără bucurie. Străbăteam cele mai frumoase locuri ale patriei, locuri pe care nu le văzusem niciodată în realitate, priveam munţii, văi şi fluvii care purtau nume niciodată auzite, deşi bine cunoscute, sunînd ca o muzică, deşi aveau o nuanţă de ridicol.

Odată cu veştile concetăţeanului meu, Hulda, fata din ajun şi planurile din dimineaţa aceea îmi pieriseră din amintire ; obosit, m-am grăbit să mă culc şi curînd m-am lăsat iarăşi cuprins de viaţa activă a visului. M-am apropiat de oraşul unde se afla casa părintească, pe nişte drumuri bizare, pe malul unor fluvii largi, ale căror valuri purtau fiecare cîte o tufă plutitoare de trandafir, aşa că abia mai zăreai apa licărind prin pădurea rătăcitoare de trandafiri. Pe mal era un plugar cu boii albi ca laptele şi cu un plug de aur, iar sub paşii boilor creşteau albăstrele mari. Brazda se umplea de grăunţe de aur, pe

care țăranul conducînd cu o mînă plugul, cu cealaltă le ridica și le arunca departe în sus, astfel încît se lăsau asupra mea ca o ploaie de aur. Am prins cît am putut mai multe în pălărie și am văzut cu plăcere că se prefăceau în medalii de aur, pe care era gravat un elvețian bătrîn cu barbă lungă și cu o spadă grea. Le număram cu înfrigurare, totuși nu le puteam număra pe toate, dar mi-am umplut cu ele toate buzunarele, aruncînd apoi în aer pe cele ce nu mai încăpeau. Atunci ploaia de aur s-a transformat într-un minunat cal roib, care lovea nechezînd cu copita în pămînt, și din pămînt țîșnea un ovăz splendid, pe care însă calul îl refuza cu ostentație. Fiecare bob de ovăz era un sîmbure dulce de migdală, o stafidă și un bănuț nou, înfășurate laolaltă în mătase roșie și legate cu un fir de păr de porc, care gîdilară plăcut calul cînd se tăvăli peste ele, astfel că exclamă :

„Ovăzul mă înțeapă !"

L-am silit, totuși, să se ridice, l-am încălecat, fiindcă avea o șa frumoasă, am călărit îngîndurat de-a lungul malului, și l-am văzut pe țăran arînd printre trandafirii plutitori și scufundîndu-se în rîu cu plug cu tot. Trandafirii se isprăviră, se adunară în stoluri dese și plutiră în depărtări, împrăștiind o roșeață la orizont ; acum însă rîul părea o bandă nemărginită de albastru fluid. Între timp, plugul agricultorului se transformase într-o corabie, omul plutea pe ea, cîrmea cu brăzdarul plugului și cînta : „Văpaia Alpilor pornește spre amurg și face ocolul patriei !" Apoi făcu o gaură în fundul vasului, băgă în ea imameaua unei trîmbițe, supse energic din ea, instrumentul scoase un sunet puternic ca un corn militar și zvîrli un șuvoi strălucitor de apă care alcătui o splendidă fîntînă arteziană pe vasul plutitor. Țăranul luă șuvoiul, se așeză la marginea vasului și ajutîndu-se cu pumnul drept, făuri pe genunchi o spadă uriașă din care ieșeau scîntei. Cînd spada fu gata, îi încercă tăișul cu un fir de păr smuls din barbă și și-o înmînă cu polițete sieși, transformîndu-se deodată în acel Wilhelm Tell, pe care în anii tinereții mele îl întruchipase cîrciumarul acela gras în rolul lui Tell. El luă spada, o roti și cîntă cu putere :

Ehei, ehei ! mai sînt aici şi eu
Şi-s gata să ţintesc mereu !
Ehei, ehei ! e mult de-atunci ; dar nicidecum,
Săgeata iute a lui Tell zboară şi-acum !

Priviţi, colo, în aer pur
Şi-l veţi zări-n lumina de azur !
Căci viaţa cu al ei alai
E cum ţi-o faci, aşa o ai !

Apoi, din peretele vaporului, care era acum o halcă de slănină, Tell cel gras tăie cu spada o felie zdravănă şi intră cu ea în cabină să se ospăteze.

Între timp am pornit mai departe călare pe roibul meu şi m-am pomenit pe neaşteptate în satul în care locuise unchiul meu. Abia am mai putut recunoaşte locurile, deoarece mai toate casele erau noi. Dincolo de ferestrele luminoase, toţi locuitorii erau adunaţi în jurul meselor şi mîncau şi nimeni nu se uita în stradă unde nu era ţipenie de om. Asta mă bucura, pentru că abia acum mi-am dat seama că umblam călare pe superbul animal îmbrăcat în haine vechi şi ponosite. Prin urmare mi-am dat osteneala să mă stecor nevăzut mai departe, în spatele casei unchiului, pe care aproape că n-o puteam găsi. În cele din urmă am recunoscut-o, acoperită toată cu iederă ; în plus, deasupra ei mai atîrnau ramurile unor nuci bătrîni, aşa încît nu se zărea nici o piatră şi nici o cărămidă, ci doar ici-colo licărea cîte un petic de geam prin frunziş. Am văzut că în spatele geamului se mişca ceva, dar n-am putut desluşi nimic. Grădina era plină din belşug de flori de cîmp sălbatice, din care se înălţau plantele de grădină cît nişte copaci : rozmarin şi anason dulce, floarea-soarelui, dovlecei şi agrişi. Roiuri de albine sălbatice zumzăiau în acest belşug luxuriant de flori, dar în stup se afla vechea scrisoare de dragoste îngălbenită şi desfăcută pe care vîntul o adusese cîndva acolo şi pe care nimeni n-o găsise în toţi aceşti ani. Am luat-o şi am vrut s-o vîr în buzunar, dar cineva mi-a smuls-o din mînă, şi cînd m-am întors, Judith s-a repezit rîzînd în spatele stupului şi mi-a trimis o sărutare prin aer, pe care am simţit-o pe gură. De fapt însă, sărutarea era o felie de plăcintă cu mere, pe care o în-

fulecam cu lăcomie. Dar cum nu-mi potolea foamea pe care o simțeam în vis, m-am gîndit că probabil plăcinta era făcută cu merele acelea, pe care le mîncasem cîndva împreună cu Judith, în timp ce mă sărutam cu ea. Am considerat deci că ar fi mai bine să intru în casă, unde cu siguranță aveam să găsesc mîncare pregătită. Am deschis traista grea care apăruse dintr-o dată pe cal, în clipa cînd îl legasem de gardul căzut în paragină. Din traistă ieșiră la iveală niște haine minunate și o cămașă nouă și fină, ai cărei piepți erau brodați cu struguri și lăcrămioare. Cînd însă am despăturit această cămașă elegantă, s-a transformat în două, cele două în patru, cele patru în opt, într-un cuvînt, în fața ochilor mei s-a desfășurat o cantitate mare de lenjerie frumoasă, pe care încercam zadarnic s-o mai bag la loc în traistă. Cămășile și hainele se înmulțeau tot mai mult și acopereau pămîntul în jurul meu. Atunci m-a cuprins o frică grozavă de a fi surprins asupra acestei ciudate îndeletniciri de către rudele mele. Disperat, am pus mîna în cele din urmă pe una din aceste cămăși hotărît s-o îmbrac și, din pudoare, m-am dus în spatele unui nuc, dar de aici puteam fi văzut din casă astfel că m-am ascuns rușinat în dosul altui nuc, și așa mai departe am trecut de la un copac la altul pînă ce, pitit chiar în iedera de pe zidul casei, mi-am schimbat în pripă și zăpăcit costumul, mi-am îmbrăcat hainele acelea frumoase și totuși nu izbuteam să fiu gata și cînd pînă la urmă am isprăvit, m-am pomenit iar la mare strîmtoare fiindcă nu știam unde să ascund legătura cu hainele cele vechi. Oriunde mă duceam, tot cădea cîte o zdreanță pe jos, și în cele din urmă am reușit cu mare trudă să arunc boarfele în pîrîu. Dar ele nu se hotărau să pornească mai departe pe apă, ci se roteau alene în același loc. Am pus mîna pe un arac putrezit de fasole și m-am chinuit să împing cîrpele acelea diabolice pe firul apei, dar aracul s-a rupt și s-a tot rupt mereu pînă la ultimul ciot.

Deodată, o adiere mi-a atins obrajii : Anna se afla în fața mea și m-a condus în casă. Mînă în mînă cu ea, am urcat scara și am intrat în odaie, unde erau adunați unchiul, mătușa, toți verii și toate verișoarele mele. Am privit ușurat în jur : bătrîna cameră arăta pregătită ca

de duminică și era atît de luminoasă încît nu înțelegeam cum străbătea toată lumina aceea prin iedera deasă. Unchiul și mătușa erau în plină vigoare, verișoarele și verii mai înfloritori ca oricînd, învățătorul era și el un bărbat frumos și bine dispus ca un adolescent și Anna mi se părea o fetiță de patrusprezece ani în rochița ei roșie înflorată și cu horbota frumoasă la gît.

Foarte ciudat era însă că toți, inclusiv Anna, țineau în mîini niște pipe lungi de pămînt și fumau un tutun cu miros plăcut, lucru pe care-l făceam și eu. Între timp nici unul din ei, nici cei morți, nici cei vii, nu stăteau o clipă locului, ci se învîrteau fără întrerupere de colo pînă colo în odaie, cu chipuri amabile și vesele, în timp ce printre ei, jos, pe dușumea, umblau ciinii de vînătoare, căprioara, jderul cel îmblînzit, șoimii și porumbeii în bună înțelegere, doar că animalele mergeau în direcția opusă oamenilor, alcătuind astfel o minunată urzeală de mișcări.

Masa grea din lemn de nuc, cu picioarele încovoiate, era așternută cu o față albă din damasc și pe ea se aflau mîncărurile frumos mirositoare ale unui ospăț de nuntă. Îmi lăsa gura apă și i-am spus bătrînului unchi : „S-ar zice că vă merge bine !". El a răspuns : „Se-nțelege !". și toți au repetat : „Se-nțelege !", cu glasuri plăcute. Apoi, deodată, unchiul a poruncit să ne așezăm la masă; toți și-au lăsat pipele, cîte trei, cîte trei pe podea, așa cum își așează soldații puștile, una lîngă alta, alcătuind o piramidă. După aceea au părut iar să fi uitat că voiseră să mănînce, fiindcă, spre necazul meu, se plimbau ca și înainte, apoi, treptat, au început să cînte :

Visăm, visăm,
Visăm și stăm,
Și stăm și ne grăbim,
Și ne grăbim și stăm,
Sîntem colo și-aici
Plecăm dar nu de-aici,
Oricum, nu e spumoasă,
Poezia asta frumoasă ?
Ehei, ehei !
Pădurea cea verde și cîmpia trăiască,
Ca vînătorul și vînătoare să se mîndrească !

Femeile şi bărbaţii cîntau cu glasuri de o înduioşătoare armonie şi dulceaţă şi cînd spuneau „Hallo", unchiul intervenea cu voce puternică, astfel că tot grupul începea să cînte şi mai energic şi mai zgomotos, pălind în acelaşi timp din ce în ce mai mult şi dizolvîndu-se într-o ceaţă nedesluşită, în timp ce eu plîngeam amarnic cu sughiţuri. M-am trezit scăldat în lacrimi ; perna era şi ea udă. Mi-am revenit cu greu şi primul lucru de care mi-am amintit a fost masa frumos aşternută, deoarece, după cele aflate de la concetăţeanul meu, fusesem incapabil să mai mănînc ceva seara, şi abia în timpul somnului mi se făcuse iarăşi foame. Meditînd acum la lăcomia, care în ciuda înfloriturilor imaginaţiei nestăpînite mă silea să visez în cele din urmă numai aur şi avere, mîncare şi haine, am izbucnit iar în lacrimi provocate de această înjosire, pînă ce am adormit din nou.

Capitolul șapte

CONTINUAREA VISELOR

M-am regăsit într-o pădure mare, păşind peste un pod ciudat şi îngust de scînduri, sus printre ramurile şi vîrfurile copacilor. Era un fel de nesfîrşit pod suspendat, în timp ce jos, pămîntul tare rămînea nefolosit, aşa cum se întîmplă în vis. Era însă frumos să priveşti în jos solul pădurii, alcătuit din muşchi foarte verde şi cufundat într-un întuneric adînc. În muşchi, pe tulpiniţe gingaşe, creşteau multe flori în formă de stea care-şi întorceau mereu capetele spre cel ce umbla sus şi se uita la ele ; lîngă fiecare floare stătea cîte un spiriduş sau cîte o femeiuşcă şi luminau floarea cu ajutorul unui rubin care scînteia într-o mică lanternă de aur, astfel încît lumina pornea din adîncuri ca o stea albastră sau roşie, şi în timp ce aceste constelaţii de flori, alcătuind adesea imagini frumoase, se roteau mai repede sau mai încet, spiriduşii cu lămpaşe se învîrteau în jurul lor îndreptînd cu grijă raza de lumină asupra potirelor. Şi aşa, de pe podul înalt de bîrne sau de scînduri, lumina aceea care se rotea în adînc arăta ca un cer subteran plin de stele, numai că era verde şi stelele aruncau raze de toate culorile.

Fermecat, am mers mai departe pe podul suspendat, croindu-mi cu curaj drum printre coroanele de fagi şi de stejari, deoarece îmi dădeam seama că un teren atît de gingaş nu era făcut să umbli pe el cu picioarele. Uneori ajungeam la un grup de pini, care erau mai puţin înghesuiţi ; lemnul molizilor roşu, încălzit de soare şi răspîndind un parfum puternic, oferea o privelişte şi un loc de popas minunat, deoarece părea alcătuit artificial, clădit şi împodobit cu desene ciudate, deşi tot ramuri naturale erau. Uneori podul ducea sus de tot, deasupra copacilor, sub cerul liber şi sub razele soarelui, şi atunci

m-am urcat pe balustrada instabilă ca să văd unde ducea de fapt ; dar pînă la mari depărtări nu zăreai decît o mare nesfîrșită de vîrfuri verzi de copaci, asupra cărora tremura lumina unei zile zăpușitoare de vară, în timp ce mii de porumbei sălbatici, de gaițe, ciori, ciocănitoare și ereți zburătăceau în jur. Minunat era faptul că puteai recunoaște limpede pînă și păsările cele mai depărtate, că le puteai distinge formele și culorile. După ce am privit pe săturate în jurul meu, m-am uitat din nou în adîncurile întunecoase, unde am descoperit acum o strîmtoare între stînci, care era unicul loc luminat de soare. Chiar pe fund se afla o mică pajiște pe malul unui pîrîu limpede ; în mijlocul ei, pe un taburet de paie, ședea mama într-o rochie cafenie de pustnică, cu părul cenușiu ca de gheață. Era bătrînă și gîrbovită și în ciuda marii adîncimi puteam recunoaște cu precizie fiecare trăsătură a chipului ei. Cu o nuia verde în mînă păștea o mică turmă de fazani argintii, iar cînd vreunul dintre ei încerca să fugă, îl lovea ușurel peste aripi, astfel încît pene strălucitoare zburau în aer și jucau în soare. Dar lîngă pîrîu se afla roata de tors, prevăzută de jur împrejur cu lopățele, fiindcă era de fapt o mică roată de moară care se învîrtea iute ca fulgerul. Mama torcea cu o singură mînă firul strălucitor, care nu se înfășura pe fus, ci se agăța cruciș de povîrnișul stîncos, alcătuind imediat mari suprafețe de pînză de o albeață orbitoare, care se urca tot mai sus ; dintr-o dată am simțit o greutate mare pe umăr și am văzut că de el atîrna traista uitată, plină cu cămăși fine. Acum vedeam firește de unde proveneau ele. În timp ce le tîram cu greu după mine, am descoperit că fazanii nu erau altceva decît niște frumoase așternuturi de pat pe care mama le aerisea și le bătea cu zel. Apoi le aduna, le purta cu ea și le ducea pe rînd sus la deal. Cînd se întoarse iar, privi în jur, cu mîna streașină la ochi și cîntă încet un cîntec pe care totuși îl deslușeam limpede :

Fiul meu ! Frumos cuvînt,
Este cel mai dulce cînt !
Din pădure îl aştept,
Cu tot dorul strîns în piept.

Atunci m-a zărit în înalturi, plutind parcă prin aer şi privind-o cu dor. A scos un ţipăt puternic de bucurie şi a zburat ca un duh peste stînci şi peste pietre, fără ca picioarele ei să atingă pămîntul şi părînd mereu că dispare tot mai departe, în vreme ce eu alergam după ea strigînd zadarnic, iar podul se îndoia şi trosnea, vîrfurile copacilor se legănau şi foşneau.

Am ajuns la capătul pădurii şi m-am pomenit pe un deal mare în faţa oraşului natal ; dar ce privelişte îmi oferea acest oraş ! Rîul era de zece ori mai larg decît e în mod obişnuit şi scînteia ca o oglindă ; casele erau toate la fel de mari ca şi catedrala, arhitectura lor era splendidă şi străluceau în lumina soarelui, iar ferestrele erau împodobite cu un mare belşug de flori, care atîrnau greu pe deasupra zidurilor acoperite cu sculpturi. Cît vedeai cu ochii, teii urcau spre cerul albastru, închis şi transparent, care părea o singură piatră preţioasă, iar vîrfurile uriaşe ale teilor se legănau încoace şi încolo de parcă ar fi vrut să-l mătură ca să fie şi mai strălucitor ; în cele din urmă pătrunseră toate în masa transparentă de cristal albastru.

Printre frunzele verzi ale teilor, se înălţau turlele catedralei, în timp ce vaporul acela uriaş de piatră zăcea sub dealurile alcătuite din milioane de frunze de tei în formă de inimi, şi numai pe alocuri strălucea cîte o frîntură de geam purpuriu sau albastru, atins de o rază pierdută de soare.

Însă coroanele aurii, care alcătuiau vîrfurile turlelor, licăreau în înaltul cerului şi erau înţesate de fete tinere, care printre ornamentele gotice îşi întindeau capetele bucălate în afară, spre lume. Cu toate că puteam desluşi limpede contururile exacte ale fiecărei frunze, nu puteam vedea cine erau acele fete şi m-am

grăbit să ajung dincolo, pentru că eram foarte curios să aflu cine puteau fi concetățenele acelea.

La timpul potrivit am văzut roibul lîngă mine, am pus traista pe el și am început să cobor călare drumul abrupt care lucea spre pod. Fiecare treaptă însă era un cristal de stîncă șlefuit, și în interiorul lui părea să doarmă cîte o femeie înaltă de o șchioapă, ale cărei membre mici erau de proporții și de o frumusețe de nedescris. În timp ce roibul cobora drumul primejdios, amenințîndu-l în fiecare clipă pe călărețul său cu prăbușirea în abis, mă înclinam în dreapta și în stînga din șa căutînd să pătrund cu privirea plină de dor pînă în miezul treptelor de cristal.

„Drace ! am exclamat cu voluptate, ce făpturi minunate or fi în scara asta vrăjită ?".

Fără să-mi stîrnească cea mai mică mirare, calul începu deodată să vorbească, și întorcîndu-și capul spre spate, îmi spuse :

— Ce să fie ? Astea-s lucrurile și ideile bune, pe care le conține pămîntul patriei și pe care le poate scoate la suprafață doar acela care rămîne în țară și-și cîștigă hrana în mod cinstit !

„Ei, drăcie ! am exclamat eu, chiar mîine o să viu aici și o să deschid cîteva trepte !".

Și nu puteam să-mi iau ochii de la scara cea lungă, care se întindea strălucind în spatele meu, de-a lungul coastei dealului. Dar calul îmi spuse că asta nu era decît suprafața, că tot solul ar fi plin de astfel de lucruri. Ajunsesem jos la pod. Dar acesta nu mai era vechiul pod de lemn, ci un palat de marmoră cu două etaje care alcătuia o sală imensă cu coloane, și se întindea așa peste rîu ca un pod de o frumusețe nemaivăzută. „Cum se schimbă și se dezvoltă totul cînd lipsești doar cîțiva ani de acasă !" mi-am spus eu, pătrunzînd încet călare, plin de curiozitate, în sala vastă a podului. În timp ce în exterior, clădirea strălucea de marmoră albă, roșie sau neagră, în interior pereții erau acoperiți cu numeroase picturi, reprezentînd întreaga istorie a țării și toate meșteșugurile ei. Toți morții, pînă la unul, ca să zic așa, chiar și cei care decedaseră atunci, erau zugrăviți pe pereți și păreau că se contopesc cu oamenii vii,

care circulau pe pod ; mai mult chiar, unele chipuri pictate coborau din tablouri şi lucrau cot la cot cu fiinţele însufleţite în timp ce unele dintre acestea se amestecau printre cei pictaţi, şi erau fixate pe pereţi. Ambele grupuri erau alcătuite din eroi şi din femei, din preoţi şi laici, din stăpîni şi ţărani, din oameni onorabili şi nemernici ; dar intrarea şi ieşirea podului erau libere şi nepăzite, şi în timp ce circulaţia pe el continua neîntrerupt, ca şi schimburile neîncetate dintre viaţa pictată şi cea reală, s-ar fi zis că trecutul şi viitorul erau unul şi acelaşi lucru pe podul acela plin de atîta minunată însufleţire.

„Tare aş dori să ştiu ce-i cu veselia asta" mi-am şoptit în mine însumi şi calul mi-a răspuns pe loc :

— Asta se numeşte identitatea naţiunii !

— Ei drace, eşti un cal foarte învăţat ! am spus eu. Se vede că ovăzul te înţeapă într-adevăr ! De unde ştii toate lucrurile astea ?

— Adu-ţi aminte, spuse roibul, pe cine călăreşti ! Nu m-am născut eu oare din aur ? Dar aurul înseamnă bogăţie, iar bogăţia înseamnă inteligenţă.

La aceste cuvinte am remarcat imediat că traista mea, în loc să fie plină cu haine, era acum plină cu medaliile acelea din aur. Fără să mai întreb de unde se iviseră iar, aşa pe neaşteptate, am simţit o deosebită plăcere de a mă afla în posesia lor şi, deşi nu-i puteam da dreptate cu conştiinţa împăcată calului aceluia înţelept, cum că bogăţia înseamnă inteligenţă, m-am pomenit totuşi pe neaşteptate atît de inteligent, că cel puţin n-am răspuns nimic şi am călărit în tihnă mai departe !

— Spune-mi acum tu, înţeleptule Solomon ! începui eu iar după un timp, ce se numeşte de fapt identitate — podul sau oamenii de pe el ? Pe care din două le numeşti astfel ?

— Amîndouă la un loc înseamnă identitate, altfel nu s-ar vorbi despre asta !

— A naţiunii ?

— Se-nţelege că a naţiunii !

— Deci podul este şi el o naţiune ?

— Ia te uită ! exclamă calul supărat. De cînd un un mijloc de transport, oricît ar fi el de frumos, poate

fi o națiune ? Numai oamenii pot s-o alcătuiască, prin urmare e vorba de acești oameni !

— Așa ! Și totuși adineauri spuneai că națiunea și podul formează împreună o identitate !

— Așa am și spus și nu retrag cele spuse !

— Atunci ?

— Află, răspunse calul încet, proptindu-se pe cele patru picioare, află că cine știe să răspundă la această întrebare delicată și să găsească o soluție pentru această contradicție, e un maestru și contribuie el însuși la identitate. Dacă aș putea formula răspunsul just, care-mi stă pe limbă, atunci n-aș fi cal, ci aș fi de mult pictat și eu pe perete. De altfel, adu-ți aminte că eu nu sînt decît un cal visat de tine, că deci toată discuția noastră e doar o plăsmuire, o meditație ieșită din propriul tău creier. Și cu asta, răspunde-ți singur și direct la următoarele întrebări.

— Aha ! bestie recalcitrantă ! am strigat eu și i-am vîrît pintenii în coaste. Cu atît mai mult, gloabă nerecunoscătoare, ești dator să-mi răspunzi, cu cît trebuie să te creez din sîngele meu întregit cu atîta trudă, hrănindu-te și întreținîndu-te tot timpul cît durează visul !

— E și aici puțină dreptate, răspunse calul alene. Toată discuția și, de fapt, toată prețioasa noastră întîlnire este opera și durata a trei secunde și nu te costă decît o suflare din respectabila ta substanță trupească !

— Cum adică, trei secunde ? Nu călărim cel puțin de o oră pe podul ăsta nesfîrșit ?

— Trei secunde durează tropotul copitei călărețului nocturn pe care apariția mea l-a plăsmuit în tine ; o dată cu el va dispărea și ea și vei putea merge din nou pe jos !

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Atunci nu mai pierde timpul, altfel trece clipa înainte de a mă fi lămurit ce-i cu podul ăsta frumos !

— Nu-i nici o grabă ! Tot ce avem de trăit și de aflat e cuprins în întregime în măsura pasului curajos al calului, și dacă bine cugetătorul psalmist strigă către domnul Dumnezeul său : „O mie de ani sînt în fața ta o clipă !", atunci citită de-a-ndărătelea, această ipoteză înseamnă unul și același adevăr : O clipa cît o mie de

ani ! Am putea vedea şi auzi de o mie de ori mai mult cît durează acest tropot de copite, dacă am avea în noi posibilitatea de a face asta, omule ! Nici graba şi nici şovăiala nu ajută la nimic, toate se împlinesc în tihnă şi noi avem timp berechet cu visul nostru care e ce e, nici mai mult nici mai puţin !

N-am mai fost atent la vorbele calului, deoarece am observat că eram salutat din toate părţile cu multă stimă ; căci mai mulţi trecători pipăiseră cu gesturi ciudate traista mea burduşită, cam aşa cum fac măcelarii cînd în grajdul ţăranului sau la tîrg încearcă să vadă dacă o vită e grasă ciupindu-i spinarea şi pulpele.

— Ciudate maniere ! am spus eu în cele din urmă. Credeam că nimeni nu mă cunoaşte prin locurile astea !

— Nu pe tine te salută, a spus roibul, ci traista ta. cîrnatul gros de aur care-mi apasă spinarea !

— Aşa ? Va să zică explicaţia şi secretul problemei tale cu identitatea se află în banii de aur ? Dar tu eşti tot din aur şi totuşi nimeni nu se atinge de tine !

— Hm ! spuse calul. Lucrurile nu pot fi luate chiar aşa. E drept că oamenii au mare grijă să-şi menţină identitatea, pe care în cazul acesta o numesc independenţă, şi s-o apere de orice atac. Dar ei ştiu prea bine că un soldat bun de luptă trebuie să fie bine hrănit şi să aibă stomacul plin dacă trebuie să se bată. Dar cum acest lucru se poate obţine şi asigura numai cu ajutorul a tot ce înseamnă monedă, oamenii consideră că toţi cei ce posedă aşa ceva sînt apărători şi ocrotitori bine echipaţi ai identităţii şi de aceea îi privesc. Se mai poate întîmpla, desigur, ca ei să identifice problemele lor particulare cu cele publice, aşa după cum, în exercitarea oricărei energii, nu-i uşor să întreci măsura şi astfel unul sau altul încep să arate ca nişte măgari lacomi. În orice caz, eu te sfătuiesc să-ţi mai laşi un timp aici capitalul în circulaţie şi să-l măreşti. Chiar dacă părerea oamenilor nu e justă în general, fiecare are totuşi libertatea s-o considere un adevăr pentru sine, şi să-şi creeze o situaţie plăcută.

Am băgat mîna în traistă şi am aruncat în sus cîţiva pumni de bani, care au fost imediat prinşi de sute de

mîini ce se agitau în aer, apoi au fost aruncați mai departe, după ce fiecare a examinat întîi aurul și l-a frecat de al său, gest care făcea să se dubleze ambele piese. Curînd, toate monezile mele s-au întors la mine împreună cu alte piese de aur și s-au agățat de cal ; era o adevărată ploaie, care se așternea sub formă de bulgări pe cele patru picioare ale sale, asemenea polenului care alcătuiește albinelor un fel de pantalonași, astfel că roibul abia mai putea să înainteze. Dar animalul căpătă niște aripi mari și pînă la urmă începu să semene cu o albină uriașă, ba chiar zbura peste capetele oamenilor ca o albină. Abia acum am revărsat amîndoi o adevărată ploaie de aur, astfel încît am ajuns să fim urmăriți de o imensă ceată de oameni însetați de aur. Bătrîni și tineri, femei și bărbați se tăvăleau unii peste alții ca să-l adune. Niște hoți transportați de paznicii lor s-au aruncat împreună cu aceștia în grămadă, calfele brutarilor și-au zvîrlit pîinile în apă și și-au umplut coșurile cu aur, cîțiva preoți ce se duceau la biserică să-și țină predica și-au sumes sutanele ca niște țărănci la culesul fasolei și le-au umplut cu aur, magistrați care veneau de la primărie s-au strecurat pe furiș și au băgat rușinați în buzunar cîteva piese care se rostogoliseră mai la o parte ; pînă și niște judecători morți dintr-o scenă de judecată zugrăvită pe perete au fugit de la masă, i-au lăsat baltă pe acuzați și au coborît ca să vină după mine, ba în cele din urmă a sărit și criminalul pictat și a început să strige că vrea aur.

Plin de conștiința bogăției am zburat în sfîrșit afară din sala podului și m-am înălțat trufaș în aer pe calul-albină de aur, rotindu-mă sus în jurul catedralei ca un șoim, lăsîndu-mă jos, înălțîndu-mă apoi iar, savurînd din plin plăcerea copilărească a visului acestui zbor combinat cu călăritul. Din vîrfurile catedralei, sute de mîini albe se întindeau după aurul meu, ochii și obrăjorii înfloreau ca florile de nu-mă-uita și de trandafiri în lumina soarelui. Calul meu spuse :

— Acum alege, iată fetele de măritat din țara asta ! Cel mai bun lucru e o soție drăguță !

Mîndru și pofticios, mi-am aruncat într-adevăr privirile în jos, spre ele și m-am gîndit să închei printr-o

căsătorie convenabilă rătăcirile și neplăcerile prin care trecusem cînd, dintr-o dată, a răsunat o voce dură care a strigat :

— Oare nu există nimeni care să înșface în aer pe acest corupător al țării ?

— Iată-mă ! a răspuns trupeșul Wilhelm Tell, care se ascundea în vîrful unui tei, apoi și-a îndreptat arbaleta în direcția mea și m-a doborît cu o săgeată. Ca un nou Icar, am căzut pîrîind împreună cu roibul meu pe acoperișul bisericii, și de acolo am alunecat jalnic, prăbușindu-mă pe stradă ; atunci m-am trezit și eram atît de înfricoșat de parcă aș fi căzut cu adevărat. Capul mă durea și-mi ardea cînd îmi aminteam ce visasem. Lumea aceea sucită în care creierul nostru, leneș în stare de veghe, plăsmuia și țesea de unul singur noaptea în somn basme întregi și alegorii demne să vadă lumina tiparului, după modele citite undeva, cu cuvinte învățate la școală și cu împrejurări satirice, începea să mă înspăimînte ca și cum ar fi prevestit o boală grea. Mai mult chiar, asemenea unei fantome s-a strecurat în mine teama că, în felul acesta, organele supuse mie, adică rațiunii mele, m-ar putea da afară din locuința mea, începînd să gospodărească nebunește ca orice servitori.

Tot meditînd mai departe chestiunea, mi-am dat seama cît e de primejdios să vrei să te ocupi și să te hrănești, împotriva naturii și obișnuinței, numai cu elemente cu totul lipsite de spiritualitate și totuși nu știam cum să scap de această vrajă. Apoi am adormit din nou și am început să visez, numai că lumea înspăimîntătoare a alegoriilor a dispărut și am intrat într-o lume lipsită de legi.

Acum îmi mînam calul pe jumătate distrus și greu împovărat de saci, în sus pe o stradă povîrnită, spre casa mamei ; am ajuns în sfîrșit după o chinuitoare veșnicie. În clipa aceea, animalul se prăbuși transformîndu-se în cele mai frumoase și mai bogate obiecte și ciudățenii de tot felul, care se revărsau și din saci. Erau obiecte din cele care se aduc de obicei, în chip de daruri după o lungă călătorie. Eu însă stăteam stingherit lîngă mormanul de lucruri prețioase împrăștiate la ve-

dere pe stradă, căutînd zadarnic clanța ușii sau cordonul soneriei. Veghind nedumerit și înfricoșat bogățiile acestea, am ridicat privirea spre partea de sus a casei și abia acum mi-am dat seama cît de ciudată era. Era construită în întregime din lemn închis de nuc, ca un dulap sau ca un lambriu vechi și prețios, cu nenumărate pervazuri, nișe, firide și galerii, toate lucrate cît se poate de minuțios și lustruite ca oglinda. De fapt era interiorul unei case întors spre exterior. Pe pervazuri și pe galerii erau înșirate cănі și pahare vechi de argint, vaze de porțelan și mici statuete de marmoră. Geamurile de cristal scînteiau misterios pe un fundal închis între ușile învîrstate ale camerelor sau ale dulapurilor, în care erau introduse chei sclipitoare de oțel. Deasupra acestei ciudate fațade se boltea cerul de un albastru închis, iar un soare aproape nocturn se oglindea în splendoarea întunecată a lemnului de nuc, în argintul cănilor și în geamurile ferestrelor.

În sfîrșit, am văzut și scările bogat sculptate care duceau spre galerii și le-am urcat căutînd o intrare. Dar ori de cîte ori deschideam cîte o ușă nu vedeam în fața mea decît încăperi pline de stocuri de tot felul. Aici era o bibliotecă, ale cărei volume îmbrăcate în piele străluceau de aur ; colo se îngrămădeau unele peste altele unelte și vase, tot ce-ți puteai dori ca să-ți ușurezi viața ; dincolo se înălța un munte de pînză fină sau se deschidea un dulap parfumat cu sute de sertărașe pline de mirodenii. Închideam pe rînd o ușă după alta, foarte mulțumit de cele ce vedeam și speriat doar că n-o găseam nicăieri pe mama, ca să mă pot instala imediat în această gospodărie minunată. Tot căutînd așa, mi-am lipit fața de o fereastră, ridicînd mîna la tîmplă ca să împiedic oglindirea geamului de cristal. Atunci, în loc să văd o încăpere, am descoperit o grădină fermecătoare, scăldată în lumina soarelui, și în ea am avut impresia că o văd pe mama, tînără și frumoasă, îmbrăcată în mătase și plimbîndu-se printre straturile de flori. Am vrut să deschid fereastra și s-o strig, dar mi-a fost cu neputință să găsesc cîrligul sau mînerul ei, pentru că mă aflam doar la exteriorul casei, deși priveam din interiorul ei spre grădină. În cele din urmă m-am pomenit

lîngă un zid cu lambriuri bogate, stînd pe un pervaz atît de îngust, încît abia aveam loc unde să-mi pun picioarele. Cînd m-am aplecat în afară ca să văd cum aș putea cobori din acest punct primejdios, am zărit în stradă un băiat pipernicit, cu păr cărunt și ofilit, care scormonea cu un băț prin minunățiile mele.

L-am recunoscut imediat pe dușmanul meu din tinerețe, pe Meierlein, băiatul acela care căzuse din vîrful turnului și am coborît iute ca să-l alung. Dar el a început să mă ocărască furios începînd să-mi expună iar, după atîția ani, pretențiile lui de cămătar copilăros și de creditor, apăsîndu-și mîna pe capul spart de pe urma căzăturii. În sfîrșit avea să mă pună acum sub sechestru, așa striga el plin de venin, ajunsese la angajamentul scris, căci socoteala sa era exactă și verificată.

„Minți, ticălos mic ce ești ! am strigat eu, ia-o din loc !" Atunci și-a ridicat bățul asupra mea, ne-am luat de păr și ne-am bătut fără milă. Dușmanul meu turbat mi-a rupt hainele frumoase pe care le purtam, le-a făcut zdrențe, și abia după ce, gîfîind și disperat, i-am pus mîna în gît, mi-a pierit din mîini și m-a lăsat singur pe strada rece și întunecoasă. Istovit, m-am pomenit stînd așa cu picioarele goale. Dar casa era într-adevăr casa cea veche, deși pe jumătate dărăpănată, cu mortarul căzut, cu geamurile sparte, în care se vedeau ghivece goale sau cu flori uscate și cu jaluzelele bătute de vînt, atîrnînd doar într-o balama.

Din minunata comoară din visul meu nu se mai vedeau decît niște rămășițe călcate în picioare pe caldarîm, care însă nu păreau a fi nimic deosebit, iar în mîini nu mai țineam decît bățul smuls în luptă răutăciosului meu dușman.

M-am îndreptat îngrozit spre cealaltă parte a străzii și m-am uitat îngrijorat la ferestrele pustii, în dosul cărora am văzut-o limpede pe mama mea, bătrînă, cărunță și palidă, torcîndu-și firul îngîndurată.

Am întins brațele spre ferestre ; dar cînd mama a făcut o mișcare ușoară, m-am ascuns după o ieșitură a zidului și am încercat înspăimîntat să dispar din orașul liniștit și întunecat, fără să fiu văzut. M-am strecurat pe

lîngă case şi curînd, sprijinit în toiagul meu grosolan, am pornit înapoi pe o şosea uriaşă în direcţia din care venisem. Am mers şi am mers fără încetare, istovit, fără odihnă şi fără să privesc înapoi. În depărtare, pe o şosea la fel de lungă, care se încrucişa cu a mea, l-am văzut trecînd pe tata, cărîndu-şi cufărul greu în spinare.

Cînd m-am trezit mi s-a ridicat o piatră de pe inimă, atît de tristă fusese această ultimă parte a aventurii visate.

Şi aşa s-a întîmplat nopţi în şir, deşi uneori ceva mai moderat, astfel că situaţia din vis se învecina cu un fel de calmă mulţumire. O dată am visat că eram la graniţa patriei mele, pe un deal care era întunecat de umbra norilor, în timp ce întreaga ţară se întindea în faţa ochilor mei, scăldată într-o lumină vie. Pe drumurile albe, pe cîmpiile verzi unduiau valuri întregi de oameni, adunîndu-se la petreceri vesele şi la diferite treburi pe care le observam cu atenţie. Cînd însă asemenea grupuri sau cortegii treceau pe lîngă mine şi cînd oamenii mă recunoşteau, mă dojeneau în treacăt pentru că, cufundat în jalea mea şi lipsit de orice înţelegere, nu vedeam ce se petrece în jurul meu, şi mă invitau să-i urmez.

Mă justificam însă pe un ton prietenos şi le strigam că văd precis tot ce-i pune pe ei în mişcare, participînd şi eu la toate. Să nu-şi mai facă griji pentru mine, căci aşa mă simţeam mai bine.

Harnicii mei spiriduşi din somn furaseră fără îndoială această reprezentare din versurile unui necunoscut, pe care le citisem cu o seară înainte în cîteva reviste ferfeniţite :

Nu-mi reproşaţi că-n suferinţă
Văd numai propria mea fiinţă !
Şi nu străbat pînă la voi,
Ochii mei trişti, ochii mei goi.

Că prin puternicele-i valuri
Ce marea mi le-a împotrivit,

Ajung la mine doar frînturi
Din cîntul vostru domolit.

Ca Danaida[1], *obosită,*
Lăsînd deoparte a ei sită,
Privesc și eu adînc mirat,
De viața voastră-ngrijorat.

[1] *Danaide* — în mitologia greacă, cele 50 de fiice ale regelui Danaos, care în noaptea nunții și-au ucis soții cu excepția uneia, Hypermnestra. Au fost condamnate să umple cu apă în Infern un butoi fără fund.

CRANIUL HOINAR

Așa treceau nopțile. Cu greu mai izbutesc să-mi închipui cum îmi petreceam în epoca aceea zilele ; era cel mai curios exercițiu de împăcare cu soarta, adică cu mine însumi. Și așa cum presimțisem, deznodămîntul se desprindea în modul cel mai firesc din lucruri. Foarte curînd am văzut că proprietarul meu, rămas văduv, nu era bun de nimic fără nevastă-sa și se vedea silit să-și desfacă gospodăria, să-și trimită deocamdată copiii la părinții răposatei și să golească locuința. Îndată după plecarea celor mici, mă anunță pe un ton indiferent și morocănos că va trebui să-mi caut altă gazdă, deoarece el însuși se muta a doua zi.

În toți acești ani locuisem la ei și, deoarece o soartă răuvoitoare îmi risipise micile bunuri mobile, m-am hotărît pe loc să mă întorc în patrie, în loc să-mi fac intrarea ca un cerșetor într-o locuință nouă. Nu m-am răzgîndit nici cînd, după ce mi-am plătit datoriile față de gazdă și față de alții, m-am pomenit că din banii cîștigați la domnul Joseph Schmalhöfer nu-mi rămînea nici măcar pentru o călătorie cu diligența. La nevoie mi-ar fi ajuns pentru un drum pe jos, cu condiția să-mi împart banii exact, să-mi petrec zilele și nopțile sub cerul liber și să mănînc foarte puțin.

Dar pentru ca hainele mele uzate să nu mă facă să semăn chiar cu un vagabond, am recurs la ultimele mijloace și anume la tablourile lăsate croitorului evreu. Fără să mai pierd timp, m-am dus la el, am luat cu mine și pînza aceea mai mare, care avusese ghinion la expoziție, și l-am întrebat dacă în schimbul celor trei tablouri n-ar vrea să-mi facă haine bune și noi dîndu-mi și ceva numerar pe deasupra, atît cît vrea.

Bineînțeles că a rămas nestrămutat în ce privește cea de a doua propunere ; în schimb costumul pe care, po-

trivit principiilor sale în afaceri, era gata să mi-l livreze imediat, îmi venea destul de bine. Mai adăugă şi o pălărie bună şi frumoasă, ale cărei boruri făgăduiau să-mi apere gîtul de ploaie. În felul acesta, eram bine servit şi bine sfătuit, aşa că am plecat mulţumit de omul acesta care mă ajutase la nevoie, după ce m-am schimbat într-o cameră din spatele prăvăliei, lăsîndu-i veşmintele vechi în semn de recunoştinţă pentru tratamentul filantropic ce-mi acordase.

În drum spre casă, m-am întrebat dacă nu trebuia să-i fac o vizită bătrînului Schmalhöfer ca să-mi iau rămas bun de la el. Dar m-am temut că m-ar putea ispiti iar cu vreo lucrare nouă, inutilă şi abrutizantă, astfel că i-am ocolit locuinţa, mi-am scos actele de la autorităţi şi am pornit grăbit spre casă, fiindcă se lăsase seara şi eu voiam să pornesc neîntîrziat la drum, o dată cu lăsarea nopţii.

Procedasem foarte cuminte, deoarece gazda mea cărase toată mobila din casă, inclusiv patul meu, fără să se întrebe unde-mi voi petrece această ultimă noapte. L-am găsit singur-singurel în locuinţa tăcută, căreia paşii şi vorbele noastre îi dădeau un ecou neobişnuit pentru că era cu desăvîrşire goală. Nu rămăseseră decît nişte haine şi unelte mărunte, adunate grămadă, pe care nu ştia cum să le împacheteze, fiindcă n-avea o ladă. I-am spus că poate lua cufărul meu cel mare, de care nu aveam deocamdată nevoie. A acceptat fără să-mi mulţumească, fapt pentru care i-am jucat o festă. Căci, ducîndu-mă în cele două camere ale mele, după ce-am băgat într-o geantă de călătorie nişte rufe şi istoria tinereţii mele frumos legată, m-am uitat în jur să văd ce mai am de făcut şi, spre spaima mea, am descoperit craniul lui Albertus Zwiehan, singurul care rămăsese neglijat.

Înduioşat, am luat în mînă nefericitul sferoid, care nu-şi putea găsi liniştea şi am simţit mustrări de conştiinţă. „Sărmane Zwiehan ! mi-am spus, ai călătorit cîndva din India orientală pînă în Elveţia, de aici în Groenlanda şi iarăşi înapoi, pe urmă ai venit încoace şi acum Dumnezeu mai ştie ce se va întîmpla cu tine, după ce te-am luat cu atîta uşurinţă din cimitir !"

Dar acum nu mai era nimic de făcut ; am ridicat capacul cufărului meu gol și am băgat în el bătrînul craniu, lăsîndu-l în continuare în grija gazdei, care era gata de plecare și care în nenorocirea sa îmi arăta atît de puțină amabilitate.

Apoi am ieșit cu geanta atîrnată de umăr din locuința mea particulară cernită în cea comună, am dat repede mîna cu omul acela și am coborît pe scară. Dar abia ajunsesem pe coridor, că demonul acela m-a strigat de sus : „Hei, ia-l și pe ăsta, doar e al dumitale !" Și în clipa aceea, pe scara lungă de lemn craniul s-a rostogolit cu zgomot jos și m-a lovit zdravăn în călcîi.

L-am ridicat ; în lumina tîrzie a amurgului, falca de jos prinsă cu sîrmă spînzura jalnic, părînd că mă roagă să nu-l las acolo.

„Dacă-i așa, hai cu mine, i-am spus, să ne întoarcem împreună acasă ! A fost o călătorie interesantă !"

Am vîrît cu greu craniul în geanta de călătorie, care din cauza lui a luat un aspect diform, de parcă aș fi vîrît în ea o pîine cazonă sau o varză.

Nu-mi mai rămăsese de rezolvat decît o singură problemă, dar nu era un lucru simplu. De la strania și neașteptata mea aventură de dragoste cu Hulda trecuse o sîmbătă fără să mă fi dus la ea, și acum sosise a doua. După veștile aduse de concetățeanul meu aflat în călătorie de nuntă, precum și după arătările din vis îmi trecuseră și pofta și curajul de a-mi realiza visele himerice de fericire, dar o senzație de caldă recunoștință, ba chiar o gingașă afecțiune și amintire mă îndemnau acum să nu plec fără un cuvînt de rămas bun și de înștiințare. Speram că mărturisind acestei ființe dulci și cinstite că nu eram meseriaș, ci un artist sărăcit, care nu știa ce se va întîmpla cu el și care deocamdată trebuia să părăsească țara, nu-mi va fi greu s-o fac să se răzgîndească, s-o consolez că pierdea din nou un drăguț și să ne despărțim astfel în bună înțelegere. Pornind la drum cu geanta și cu toiagul, mi-am îndreptat pașii spre strada pe care locuia ea. Cum era încă prea devreme, am intrat într-o ospătărie ca să iau pentru ultima oară cina în acest oraș. Apoi am găsit ușor casa la lumina felinarului și m-am așezat pe o mică bancă în umbra coloanei

unei fîntîni de peste drum. Şi iată că fata aceea zveltă se apropie, îmbrăcată în haine de toate zilele, numai că nu era singură ; un tînăr înalt care părea student sau artist o conducea şi-i vorbea cu insistenţă. Ajungînd lîngă uşă, ea îşi încetini pasul şi, fiindcă începuse să vorbească, am auzit vocea cunoscută, dulce şi sinceră, doar că suna ceva mai trist sau mai moale decît în seara aceea.

— Dragostea e un lucru serios, spunea ea, chiar dacă o faci în glumă ! Numai că în lume există puţină credinţă şi sinceritate. Hai să încercăm să ne cunoaştem, dacă vrei să mă duci mîine la dans. Inima mea e curioasă să vadă cum se poartă un domn !

Noul amorez răspunse în şoaptă ceva ce n-am înţeles ; am auzit o sărutare uşoară, un „Noapte bună !" apoi fata a dispărut dincolo de uşa pe care o închise, iar tînărul şi-a continuat drumul cu paşi repezi.

E şi asta o dezlegare ! mi-am spus eu şi m-am ridicat cu conştiinţa uşurată, deşi cu un simţămînt foarte încîlcit. Fără să mă mai uit în jur sau să mai întîrzii o singură clipă în acest oraş, m-am îndepărtat grăbit spre porţile lui şi peste puţin, porneam pe şoseaua cufundată în bezna nopţii, spre patria mea.

Satisfăcut de forma limpede şi finită pe care o luase acum soarta mea, păşeam fără grabă şi fără zăbavă, avînd în faţa ochilor un singur ţel, acela de a ajunge în casa mamei, sărac sau bogat. Ore întregi am mers aşa ; n-am observat că mă aflam la o răspîntie şi că de pe şoseaua principală nimerisem pe un drum lateral ceva mai îngust, nici că o bifurcare asemănătoare se repetă, pînă ce m-am trezit pe un drum de ţară. Cum însă mergeam după stele cam în direcţia bună, nu m-am sinchisit prea mult, căci o abatere de acest gen era o păţanie firească pentru orice călător. Treceam prin dumbrăvi, prin cîmpii şi pajişti, pe lîngă sate, cu siluete slab conturate şi cu lumini pierdute care se aflau departe de drum. La miezul nopţii, pămîntul era cufundat în cea mai deplină singurătate, şi eu umblam peste hotarele ţarinilor ; cu atît mai însufleţit părea văzduhul cu constelaţiile care-şi continuau încet drumul, căci stoluri nevăzute de păsări călătoare filfîiau şi ţipau în înălţimi. Nu băgasem încă nicio-

dată în seamă această circulație nocturnă de toamnă pe cer.

Am ajuns într-o pădure mare unde întunericul era total. O cucuvea trecu tăcută pe lîngă obrazul meu și o joimăriță strigă din adîncuri. Dar tocmai cînd eram înghețat și obosit, am nimerit într-un luminiș peste o cărbunărie care fumega și al cărei paznic dormea culcat într-un bordei de pămînt. M-am așezat liniștit lîngă cuptorul fierbinte, m-am încălzit și am adormit, pînă ce un stol de șoimi călători țipînd ascuțit, cu aripi albastre-argintii și piepturi albe, care treceau ca niște fulgere în primele raze ale zorilor, zbură deasupra pădurii și mă trezi. Tocmai îmi veneam în fire, cînd omul începu să iasă și el tîrîș din bordei, cu picioarele înainte. Prezentîndu-mă în fața lui ca un călător sosit chiar atunci, i-am spus bună dimineața, apoi l-am întrebat unde mă aflam și care era drumul bun. Nu știu să-mi spună mare lucru, atît doar că trebuia s-o țin mai către apus.

Pădurea se sfîrși și m-am pomenit în fața unei vaste priveliști înfățișînd o regiune germană în decor de toamnă. Lanțuri împădurite și întunecate de munți se întindeau la orizont ; un rîu șerpuia roșietic, deoarece jumătate de cer ardea în lumina zorilor și straturi purpurii de nori atîrnau peste cîmpuri, peste dealuri, peste sate și peste turnurile unui oraș. Ceața fumega pe coastele dealurilor și la poalele munților negri-albăstrui. Castelele, porțile orașelor și turnurile bisericilor aruncau străluciri roșietice și peste toate se desfășura larma asurzitoare a unei vînători în pădure : goarnele sunau, cîinii hămăiau mai departe și mai aproape și un cerb frumos făcu un salt în apropierea mea, chiar în clipa cînd ieșeam din pădure.

Aurora aceea vestea evident un amurg ploios și nu-mi deschidea perspective prea bune. Dacă voiam să-mi respect planul de călătorie, nici prin minte nu-mi putea trece să-mi caut adăpost pentru noapte, deoarece în felul acesta puteam să-mi consum hrana pe o zi întreagă. Iată de ce m-am gîndit cu oarecare spaimă la puhoaiele ce aveau să vină și la a doua noapte cînd aveam să umblu ud leoarcă de ploaie. Umezeala și murdăria pecet-

luiesc orice proastă dispoziție a soartei, și celui năpăstuit îi iau pînă și ultima mîngîiere, aceea de a se putea trînti la nevoie pe pămîntul mumă, acolo unde nu-l vede nimeni. Peste tot îl întîmpină neînduplecată umezeală rece, silindu-l să rămînă în picioare.

După cîteva ore am apucat iar pe un drum într-o păorice lumină ; această pînză începu să se destrame încet în fire umede, pînă se porni o ploaie puternică, regulată, care ținu toată ziua. Din cînd în cînd doar, răceala și umezeala permanentă alternau cu torente si mai puternice, care, biciuite de vînt, introduceau un ritm mai vioi în viața apelor, revărsate peste întregul ținut și peste drumuri. Pășeam nestrămutat prin potop, bucuros că-mi alesesem un nou costum dintr-o stofă solidă care putea să reziste. Abia la ora prînzului, dar foarte punctual, am intrat într-un sat și am mîncat o supă caldă cu ceva carne și niște legume, cu o bucată de pîine. Mi-am acordat și o odihnă de o oră, după care am pornit iar afară prin ploaie. Căci dacă voiam să ajung acasă în opt zile — îmi trebuia cel puțin atît — eram obligat să respect cu exactitate și în toate privințele planul ce-mi propusesem și n-aveam voie să mă istovesc sau chiar să mă îmbolnăvesc. Numai așa rămîneam pînă la urmă stăpîn pe mine însumi, și n-aveam motiv să mă tem de nimeni.

După doar cîteva ore o pînză deasă de ceață alungă dure, silindu-mă mereu să ajung la șoseaua principală cu al cărei ax longitudinal trebuia să se încrucișeze treptat drumul meu. Cînd am zărit la o parte de drum un fag mare, al cărui frunziș galben se păstrase încă destul de des, m-am îndreptat spre el și pe una din rădăcinile lui care ieșea din pămînt am găsit un loc destul de adăpostit pentru odihnă și m-am așezat. În clipa aceea s-a apropiat cu pași mărunți o mătușică bătrînă, care sprijinea cu o mînă o biată legăturică de vreascuri instalată pe capul ei cărunt, al cărei păr era atît de aspru și de ciufulit ca și vreascurile ; cu cealaltă mînă tîra anevoie un mic mesteacăn rupt. Cu pași mici și tremurători trăgea cu rîvnă de tufa recalcitrantă, gîfîind și scoțînd nenumărate suspine speriate, cărînd-o peste toate obstacolele, asemenea unei furnici care transportă un pai prea greu spre mușuroiul ei. Mă uitam plin de milă la biata

femeie şi trebuia să recunosc că acestei sărmane fiinţe îi mergea şi mai rău decît mie, dar ea nu se dădea bătută. Şi totuşi eram destul de nenorocit, deoarece nici măcar nu-i puteam da un ajutor sau ceva bani. Şi cum stăteam aşa ruşinat de această neputinţă, un pădurar, cam la fel de bătrîn ca şi femeia, dar cu o faţă roşie, cu mustaţa mare, cu cercei mici în urechi şi cu nişte ochi ce se roteau prostește, se ivi pe drum şi se legă imediat de femeie, care speriată dădu imediat drumul mesteacănului. Pădurarul răcni :

— Iar ai furat lemne, nemernico ?

Bătrîna se jură pe toţi sfinţii că găsise micul mesteacăn aşa rupt pe drum. Dar el îi strigă :

— Mai şi minţi ! Stai că-ţi arăt eu ţie !

Şi bătrînul o apucă pe femeia aceea căruntă de urechea veştedă care ieşea de sub o bonetă de bumbac strîmbată şi începu să tragă, vrînd s-o ducă după el în modul acesta foarte nefiresc. Iluminat de o idee subită, mi-am scos din geantă craniul, l-am înfipt în vîrful toiagului şi l-am întins prin frunzişul desişului, îndărătul căruia mă ascunsesem şi eu. Totodată am strigat cu o voce mîniată : „Dă drumul femeii, ticălosule !" şi am scuturat puţin craniul, astfel încît dinţii i-au clănţănit şi frunzişul din mijlocul căruia privea a foşnit. Celor doi trebuie să li se fi părut că însuşi moartea se afla în desiş.

Pădurarul privi în direcţia de unde răsuna glasul, înmărmuri, se făcu palid ca o pîine necoaptă şi dădu drumul urechii bătrînicii. Mi-am retras încet craniul ; pădurarul privea ţintă şi nemişcat spre el ; dar cînd l-am mai arătat o dată ceva mai sus în frunziş, ochii lui rotunzi l-au urmărit în direcţia aceea, după care, fără să scoată un sunet, a luat-o la sănătoasa cît îl ţineau picioarele nesigure. Abia la o distanţă respectabilă, în locul unde drumul făcea un cot, s-a oprit o clipă şi s-a uitat prevăzător înapoi. Am scuturat puţin craniul, fugarul a dispărut imediat după colţ şi nu s-a mai văzut. Firește, n-avea nici un motiv să creadă că pe vremea aceea, de dragul unei biete bătrîne cineva ar face pur şi simplu o scamatorie în adîncurile pădurii ; de altfel, cerceii lui dovedeau destul de limpede că era superstiţios.

Bunicuța, care în spaima ei nu observase decît fuga călăului, nu-și dădea seama ce se întîmplase, lăsă totul baltă și o șterse și ea ; vîslea de zor prin aer cu mîinile tremurătoare și-și vorbea singură.

Cît despre mine, mi-am împachetat la loc capul acela vechi și gălbejit care adusese servicii atît de merituoase. Gluma mă încălzise de-a binelea ; m-am mai odihnit puțin, ca un învingător pe cîmpul de luptă, cu senzația înviorătoare că rareori se afla cineva într-o situație atît de rea încît grație unei cotituri să nu poată birui lucrurile. Îl priveam în gînd pe ticălosul gonit și mă străduiam să descopăr fondul caracterului său bestial. Îi vedeam ochii rotunzi și scînteietori, obrajii ca niște perne roșii, mustața căruntă, perfect îngrijită, nasturii lustruiți ai uniformei și aveam impresia că atitudinea lui arogantă și brutală se explica printr-o vanitate nemărginită, care sălășluind într-un individ prost și crud, nu știa să se manifeste decît în acest fel.

Individul ăsta, îmi spuneam eu, care poate să fie cel mai grijuliu tată și soț, precum și un bun tovarăș pentru cei de-o seamă cu el, atîta vreme cît nu-l împiedică nimeni să se laude și să se lăfăiască așa cum îi e în fire, era încîntat de sine și în prostia lui se considera drept erou cînd o trăgea pe femeia aceea neputincioasă de ureche. Asta nu înseamnă că la biserică sau la spovedanie nu-și recunoaște greșelile. Beția vanității și a înfumurării este cea care îl stăpînește în orice clipă și-l îndeamnă să-și satisfacă idolul. Cu atît mai precis vede el năravul superiorului, care la rîndul lui le descoperă la superiorul său, lucrul repetîndu-se la toate nivelele și fiecare observîndu-l pe celălalt, fără să scape vreodată prilejul de a da frîu liber bădăraniei lui furioase pentru a nu rămîne mai prejos și pentru a arăta cît de falnic e. Toate miile de ființe, dependente una de alta, care-și fac astfel reciproc educația, își mîngîie mustățile cenușii și-și rotesc ochii nu din răutate, ci dintr-o vanitate copilărească. Sînt vanitoși cînd poruncesc și cînd se supun, cînd își manifestă orgoliul sau smerenia ; mint tot din vanitate, și cînd spun adevărul n-o fac de dragul lui, ci pentru că așa le convine în clipa aceea. Invidia, lăcomia, neîndurarea, bîrfeala, lenevia, toate aceste vicii

pot fi ţinute în frîu sau adormite ; singură vanitatea e totdeauna trează şi îl vîră neîncetat pe om într-o ţesătură de nenumărate situaţii mincinoase sau în orice caz inutile, în brutalităţi şi în primejdii mai mici sau mai mari, care adunate la un loc îl transformă în cele din urmă într-o fiinţă cu totul diferită decît ar dori el să fie. Asta este o consecinţă, o abatere bolnăvicioasă de la eul său, în loc să fie întărirea pe care a dorit-o.

Dar aici nu-i vorba decît de jumătatea mai grosolană a omenirii, de mulţimea celor săraci cu duhul. Jumătatea mai aleasă, mulţimea oamenilor talentaţi şi culţi se depărtează de ei înşişi, fiindcă au un descîntec care sună astfel : „Ştim şi vrem să fim vanitoşi ! Vanitatea nevinovată e podoaba benignă a existenţei, e leacul de aur al omenirii şi antidotul împotriva vanităţii grosolane şi răutăcioase ! În calitatea ei de delicată încununare şi rotunjire a propriei fiinţe, frumoasa vanitate face să înflorească toţi mugurăşii, care ne dau putinţă de a fi folositori şi acceptabili oamenilor ; este totodată cel mai subtil judecător şi regulator pentru ea însăşi şi ne îndeamnă să scoatem la lumina zilei, sub un aspect nobil, tot ce e bun şi adevărat şi ar rămîne altfel necunoscut. Pînă şi Hristos era cam vanitos, căci avea părul şi barba cîrlionţate şi lăsa să i se ungă picioarele cu ulei !".

Aşa sună cîntecul lor frumos, şi această vanitate este adevăratul Moloh, al cărui foc domol înghite oamenii şi pietrele de rîu. El, Moloh, rămîne mereu identic cu sine însuşi, nu se teme de nimic şi zîmbeşte metalic, în timp ce bruta lui flămîndă dogoreşte. La flacăra lui ard prietenia, dragostea, libertatea, patria şi toate lucrurile bune, iar cînd nu mai are nimic de înfulecat, se transformă într-o sobă rece plină de cenuşă.

În timpul acestei predici pline de zel, pe care mi-o ţineam mie însumi, îmi vedeam de drum şi fiindcă urzeala gîndurilor îmi ţinea de urît, continuam să gîndesc. M-am cercetat pe mine şi purtările mele şi pentru cazul că trebuia să rămîn relativ neatins de acest năravi, am examinat în ce situaţie m-aş fi aflat faţă de lumea vanitoasă. Desigur, mi-am spus eu, vanitoşii sînt sclavii

oamenilor liberi, după aprobarea cărora jinduiesc. Dar și sclavii se răzvrătesc și devin cruzi ca negrii din San Domingo [1]. În amîndouă cazurile e necesar să-ți faci drum printre ei și să te înțelegi cu ei, fără ca sufletul sau trupul tău să aibă de suferit. Dar la ce bun să te deosebești în fapt de ei, de ce să te ridici deasupra lor ? Pentru ca ridicîndu-te astfel, să ajungi tu însuți un vanitos ?

În clipa aceea m-am pomenit într-o înfundătură și, în timp ce căutam să ies din ea, meditația mea a fost întreruptă de o rafală de vînt care a scuturat un pom cu atîta putere, încît, pe neașteptate, crengile lui mi-au inundat umerii și spatele cu apa ce se adunase pe ele. M-am scuturat la rîndul meu și am căutat un refugiu, care însă nu exista și care nici nu-mi era permis. Totuși simțeam nevoia să mă mai odihnesc oarecum, în cele din urmă am recurs la craniul lui Zwiehan, care începea să mă supere mai curînd din cauza formei decît a greutății sale. Dar în clipa cînd eram gata să-l las undeva pitit între tufișuri, m-a cuprins deodată dorința și nevoia de a face un gest liber în situația silnică în care mă aflam, ca să mă ridic astfel deasupra ei, chiar numai cu cîțiva centimetri. Așadar am împachetat din nou obiectul acela ascetic și mi-am continuat marșul istovitor care, colac peste pupăză, mă mai ducea peste diverse drumuri grele și depărtate.

---

[1] Negrii din colonia franceză care, după izbucnirea marii revoluții franceze din 1789, au luptat cu îndîrjire împotriva încercărilor lui Napoleon I de a recuceri insula.

CASTELUL CONTELUI

Așa am mers pînă în amurg, cînd oboseala, frigul și epuizarea au pus stăpînire pe mine, astfel că nu puteam evita o prăbușire morală decît printr-o analiză plină de mînie ; nici vorbă nu putea fi de pieire sau de năruire și aventura aceea urîtă ar fi o simplă vexațiune, absolut de prisos. Mi-am adunat iar puterile și mi-am regăsit stăpînirea de sine.

Am ieșit în sfîrșit din pădure și am văzut în fața mea o vale largă, care părea să fie teritoriul unei moșii mari. Căci în locul pădurii, vedeam acum copacii frumoși ai unui parc, înconjurînd un grup de acoperișuri, iar mai încolo un sat mare ale cărui case erau risipite printre cîmpii și pășuni. În imediată apropiere am zărit o bisericuță, ale cărei uși erau deschise.

Am intrat înăuntru, unde se și lăsase întunericul ; o candelă veșnică ardea în fața altarului cu o turbure strălucire roșiatică. Biserica era evident foarte veche, ferestrele mai aveau cîteva vitralii, iar pereții și podeaua erau acoperite de monumente și pietre funerare.

„Aici o să-mi petrec noaptea, mi-am spus, o să mă odihnesc în întunericul acestui templu !".

Am intrat într-un confesional în formă de dulap, în care se afla o pernă groasă, și tocmai mă pregăteam să trag perdeluța și să adorm imediat, cînd o mînă a apucat fișia mică de mătase verde și paracliserul, care venise după mine în pantofi moi de casă, se ivi în fața mea și-mi spuse :

— Vrei să înnoptezi aici, prietene ? Asta nu se poate !

— De ce nu ? am spus eu.

— Pentru că închid îndată biserica ! Te rog să ieși afară ! a răspuns paracliserul.

— Nu pot, i-am spus eu, lasă-mă să rămîn aici doar cîteva ceasuri, Maica Domnului n-are să ți-o ia în nume de rău !

— Te rog să pleci imediat ! exclamă el, aici nu poți să rămîi în nici un caz !

M-am tîrît supărat afară din biserică și vigilentul clopotar a început să încuie ușile. Mă aflam acum în cimitir, care semăna cu o grădină bine îngrijită ; fiecare mormînt în parte sau laolaltă cu altele alcătuia straturi de flori, liber dispuse ; mormintele de copii, în special, erau distribuite cu multă grație, fie adunate pe insule de iarbă, fie singure în cîte un ungher intim și plăcut sub copaci, fie printre mormintele bătrînilor, ca niște copii care se țin de șorțurile mamelor. Drumurile erau acoperite de pietriș și greblate cu grijă și, fără ziduri despărțitoare între ele, duceau pe sub pomii întunecoși ai unei păduri de arțari, de ulmi și de frasini. Ploaia se mai domolise, totuși continua să cadă, în timp ce spre apus se vedea un petec de amurg învăpăiat aruncînd o lumină slabă asupra mormintelor. Involuntar, m-am așezat pe o bancă de grădină, aflată în mijlocul mormintelor.

Atunci, din umbra adîncă a copacilor, o zveltă siluetă feminină s-a apropiat cu pași repezi, scuturîndu-și buclele bogate în vînt și strîngînd cu o mînă un șal peste piept, în timp ce cu cealaltă ținea o umbrelă ușoară, dar închisă. Această foarte grațioasă făptură alerga voioasă printre morminte și părea să le privească cu atenție ca să vadă dacă plantele nu suferiseră din cauza furtunii și a ploii. Ici și colo se apleca, își arunca umbrela pe pietriș și lega la loc un trandafir de toamnă care se desprinsese, tăia cu o forfecuță lucioasă cîte un ochiul-boului, sau altă plantă, apoi trecea în grabă mai departe. Istovit cum eram, vedeam plutind prin fața ochilor frumoasa arătare, fără să mă mai gîndesc la altceva, cînd paracliserul se ivi iar.

— Nici aici nu poți rămîne, dragă prietene ! îmi spuse el din nou. Cimitirul ăsta aparține într-o anumită măsură grădinilor domeniale și nici un străin n-are voie să se învîrtească noaptea pe aici.

Nu i-am răspuns nimic, ci am continuat să privesc încurcat înaintea mea, căci mai că nu mă puteam hotărî să mă ridic.

— Hei, n-auzi ? Ridică-te ! Pentru numele lui Dumnezeu, ridică-te ! a exclamat el ceva mai tare şi m-a scuturat de umăr, cam aşa cum se procedează pentru înviorarea unui om adormit pe banca din cîrciumă.

În clipa asta tînăra doamnă se apropie şi se opri din drumul ei fără griji, ca să vadă despre ce era vorba. Curiozitatea ei se manifesta în gesturi atît de copilăreşti şi de graţioase, ochii ei atît cît îi puteam vedea în lumina amurgului erau atît de frumoşi, şi expresia ei prietenoasă atît de deschisă şi de firească, încît înviorat pentru moment, m-am ridicat în picioare şi am rămas în faţa ei cu pălăria în mînă. Am plecat totuşi ochii stingheriţi, cînd am văzut că-mi, cercetează cu atenţie hainele ude şi murdare.

Între timp a spus paracliserului :

— Ce s-a întîmplat cu omul acesta ?

— Păi, stimată domnişoară ! a răspuns paracliserul, Dumnezeu ştie ce fel de om o fi ! Vrea neapărat să doarmă aici, dar asta nu se poate. Dacă e un vagabond sărac. cu siguranţă că are să doarmă mai bine în sat, în vreo şură !

Tînăra fată spuse cu glas prietenos, întorcîndu-se spre mine :

— De ce ţineţi să dormiţi chiar aici ? Vă plac morţii atît de mult ?

— Vai, domnişoară, am răspuns eu, ridicîndu-mi privirile. Eu îi consideram adevăraţii stăpîni, adevăratele gazde ale pămîntului şi credeam că nu refuză ospitalitate nici un suflet ostenit, dar după cîte văd nu prea pot să facă mare lucru şi intenţiile lor sînt interpretate după bunul plac al celor care se plimbă peste capetele lor !

— Să nu spuneţi că noi, cei de pe aici, sîntem mai rău intenţionaţi decît morţii ! spuse zîmbind domnişoara. Dacă aţi vrea doar să spuneţi cine sînteţi şi cu ce vă ocupaţi, aţi constata că şi noi, cei vii sîntem oameni suportabili !

— Îmi dați voie pentru început să vă arăt actele mele ?

— Actele pot fi false ! Procedați mai bine pe cale orală !

— Sînt odrasla unor oameni cumsecade și sînt tocmai pe punctul să mă îndrept în mare viteză în direcția de unde am venit ! Din păcate nu merge chiar așa de repede după cît se pare !

— Și de unde sînteți originar de fapt ?

— Din Elveția. De cîțiva ani trăiesc în capitala dumneavoastră în calitate de artist, ca să descopăr că nu sînt așa ceva. Iată de ce nu am cele mai confortabile posibilități de călătorie pe drumul spre casă și mi-am închipuit că voi putea merge fără întrerupere și fără să cad cuiva povară. Dar ploaia mi-a stat împotrivă, astfel că am sperat să-mi petrec noaptea nevăzut de nimeni în această biserică și mîine de dimineață să-mi pot vedea de drum în liniște. Dacă există pe aici, prin apropiere o șrașină sau un șopron deschis, pentru că mai departe nu pot merge, aveți bunătatea și dați poruncă să fiu lăsat să mă odihnesc acolo ; nu-mi dați nici o atenție, iar mîine dimineață voi dispărea iar plin de recunoștință !

— Veți avea un adăpost mai bun. Veniți cu mine, deocamdată vă voi purta eu de grijă pînă la întoarcerea tatălui meu, care trebuie să se întoarcă îndată de la vînătoare.

Cu toate că, de cînd mă aflam acolo, dîrdîiam din cauza umezelii și a frigului, ezitam s-o urmez. Cum domnișoara mă privea în așteptare, i-am cerut scuze spunîndu-i că în ciuda situației bizare în care mă aflam, nu eram un cerșetor, și că oferta ei îmi răsturna planul de a ajunge acasă fără nici un ajutor străin.

— Dar sînteți ud leoarcă și tremurați ca un cățel, mîndrul meu domn ! Dacă rămîneți sub cerul liber pînă dimineața vă puteți alege cu o febră straşnică și abia atunci veți fi într-adevăr în imposibilitatea de a vă continua drumul fără ajutor și fără îngrijiri. Veți rămîne deocamdată doar într-un pavilion, unde mi-am petrecut eu ziua de azi și unde arde un foc bun. Nu vă mai împo-

triviți deci, dacă doriți să putem scăpa de dumneavoastră în modul cel mai sigur și în timpul cel mai scurt! Iar dumneata, paracliserule, vino după noi și slujește-ne, drept pedeapsă că ai fost atît de puțin ospitalier cu acest cucernic pelerin!

— Dar ce mi s-ar spune, stimată domnișoară, și ce mi s-ar face, murmură paracliserul supărat foc, dacă aș lăsa deschisă biserica peste noapte sau dacă aș încuia-o cu un străin înăuntru? Nu s-a mai auzit niciodată despre furturi noaptea în biserică? Nu s-au mai furat sfeșnice, potire și vase pentru ostie?

Nu mi-am putut stăpîni rîsul și am spus:

— Mă luați drept Bardolph[1] al lui Shakespeare, care a fost spînzurat în Franța pentru că furase chivotul unei biserici?

— După ce furase mai întîi în Anglia o cutie de lăută, o purtase timp de douăsprezece ore și o vînduse pentru trei creițari? adăugă fata aceea splendidă privindu-mă și răspunzînd la hohotele mele de rîs cu un alt hohot vesel. Atunci am continuat la rîndul meu:

— Dacă aveți atîta prezență de spirit în folosirea citatelor dăunătoare societății, pot îndrăzni să vă urmez pilda; căci facem parte dintr-un ordin secret dar public, care-și justifică existența printr-o într-ajutorare reciprocă.

— Vedeți, totul pe lumea asta are o latură bună, spuse ea și porni înainte. Am însoțit-o și paracliserul ne urmă uluit și neîncrezător prin parcul peste care se lăsase întunericul. În curînd printre copaci se iviră ferestrele luminate ale unui pavilion spațios care se afla probabil la oarecare distanță de casă. Am intrat într-o sală mică, despărțită de parc doar printr-o ușă de sticlă; în cămin ardea un foc vesel, tînăra fată împinse un fotoliu de trestie spre mine și mă invită să iau loc. M-am așezat fără zăbavă pe scaun, stingherit oarecum de geanta mea de călătorie cu aspect diform.

— Lăsați geanta jos! spuse fiica stăpînului. Sau aveți într-adevăr în ea cutia de lăută furată, de nu vă mai puteți despărți de ea?

[1] Personaj din piesa lui Shakespeare *Henric al V-lea*.

— Cam așa ceva ! am răspuns eu, descotorosindumă de bocceaua umflată din cauza craniului și pe care, la un semn al domnișoarei, paracliserul mi-o luă din mină și o așeză într-un colț. Cu vîrful piciorului, pipăi aproape pe neobservate umflătura rotundă ca să vadă dacă nu conținea măcar un pepene furat, fiindcă nu înțelegea nimic din povestea cu lăuta.

Domnișoara, care între timp își făcuse ceva de lucru, se întoarse, se așeză în fața mea și mă întrebă cu un aer compătimitor :

— Și cum vă numiți ? Sau vreți să călătoriți într-un incognito absolut ?

— Heinrich Lee, am răspuns eu.

— Vă merge tare prost, domnule Lee ? Nu-mi dau bine seama. Sau sînteți chiar atît de sărac că nu aveți nici ce mînca ?

— N-are nici o importanță, dar pentru moment așa e ; căci dacă nu mă mulțumesc să mănînc numai o dată pe zi, rezervele mele nu-mi vor ajunge pînă acasă.

— Dar de ce faceți asta ? Cum se poate cineva expune mizeriei în acest mod ?

— Chiar dinadins n-am făcut-o, dar fiindcă asta e situația, o accept și chiar cu recunoștință, în măsura în care constrîngerea merită recunoștință. Din toate se poate învăța cîte ceva. Pentru femei asemenea exerciții nu sînt necesare, deoarece ele fac totdeauna numai ce trebuie să facă ; pentru noi, bărbații, exerciții concrete de acest fel sînt bune, căci rareori sîntem înclinați să credem ceea ce nu vedem și nu simțim sau în orice caz le considerăm neraționale și nedemne de atenție !

Tînăra fată aduse imediat, cu ajutorul paracliserului, o măsuță pe care se aflau cîteva farfurii cu ceva de-ale gurii.

— Din fericire cina mea e tocmai pregătită. Luați deocamdată cîte ceva pînă are să se întoarcă tata și are să se îngrijească de dumneavoastră. Paracliserule, du-te repede acasă și spune-i menajerei să-ți dea o sticlă de vin, ai auzit ? Ce fel de vin preferați, domnule Lee, alb sau roșu ?

— Roșu ! am răspuns eu pe un ton nepoliticos, fiindcă în situația asta intermediară între aceea de dru-

meț nevoiaș și necunoscut pe de o parte, de om de societate bine tratat pe de altă parte, mă simțeam din nou stînjenit să găsesc cuvîntul potrivit.

— Atunci să ți se dea din vinul nostru roșu de masă ! strigă domnișoara paracliserului care se îndepărta, apoi trase de șnurul unei sonerii și o fată îmbrăcată țărănește veni în fugă, dar surprinsă de apariția mea, se opri și mă privi cu uimire. Era fata unui grădinar care locuia sub același acoperiș ; după cum am aflat după aceea, era servitoarea și în același timp confidenta domnișoarei și se tutuia cu fiica stăpînului.

— Unde te-ai băgat, Röschen ? exclamă aceasta din urmă. Aprinde repede lumina, avem o vizită și mai rămînem deocamdată aici !

Între timp, eu pusesem mîna pe furculiță și pe cuțit ca să mă ocup de o felie de friptură rece, dar m-am simțit din nou stingherit. Furculița și cuțitul erau de argint și alcătuiau un tacîm de copil, evident mult întrebuințat ; pe mica furculiță era gravat cu grijă, în litere gotice numele „Dorothea", și cum noua sosită, Röschen, îi spusese chiar în clipa aceea stăpînei sale Dortchen, nu mai încăpea îndoială că aveam în mînă tacîmul ei personal. L-am așezat înapoi pe masă ; Röschen observă îndată acest lucru și exclamă :

— Ce faci, Dortchen ? I-ai dat omului tacîmul tău personal !

Roșind ușor, numita domnișoară Dortchen spuse :

— Tot ce se poate, așa se întîmplă cînd ești distrat ! Scuzați-mă că v-am oferit armele mele din copilărie ! Dacă nu vă e silă de ele, le puteți folosi în liniște. Cît despre mine, voi căpăta prestigiul sfintei Elisabeta care a hrănit pe săraci din propria ei farfurie.

La această glumă drăgălașă n-am mai știut ce să răspund. Totuși nu prea aveam spor la mîncare ; pofta îmi pierise deodată, și mai curînd aveam senzația apăsătoare că nu m-aș afla într-un loc potrivit. Simțeam dorința să fiu afară, pe șosea, la aer liber, deși știam precis că nu mi-ar merge bine. Mi-am revenit oarecum după ce-am băut un pahar de vin, pe care mi-l turnase Röschen, măsurîndu-mă cu priviri critice. Apoi m-am sprijinit de

spetează și m-am uitat cum trebăluiesc cele două fete. Domnișoara se așezase în mijlocul sălii lîngă o masă mare, rotundă, iar fata grădinarului era lîngă ea. Pe masă erau tot felul de pahare și de ulcioare cu flori și cu plante de pădure în tot felul de culori, din cele care se găsesc de obicei toamna, smocuri de boabe roșii și negre. Printre ele se vedeau frunze interesante, purpurii sau galbene-aurii, în formă de pană sau de inimă, frunze strălucitoare și verzi de iederă de o frumusețe deosebită, trestie, toate pregătite ca să fie adunate într-un buchet sau să fie oferite și așa spre plăcerea ochilui. S-ar fi zis că florile au fost culese în cimitir, fiindcă am văzut-o pe domnișoara Dorothea așezîndu-le și pe cele culese în ziua aceea într-un pahar cu apă proaspătă. Cîteva bucheţele erau pline de viață, altele veștede sau numai pe jumătate ofilite, ceea ce părea să indice că frumoasa fată era o prietenă afectuoasă și plină de grijă a celor răposați. Asta mi-a amintit de legenda sfintei Elisabeta, căreia în copilărie îi plăcea să se joace cu ceilalți copii pe morminte sau să vorbească despre morți, și faptul că această Dorothea cunoștea astfel de legende dădea ființei sale aureola aurie a gravității, în timp ce purtarea ei liberă și hotărîtă înlătura orice presupunere de bigotism bisericesc.

Priveam cu un fel de plăcere somnolentă spre masa aceea ; un timp am mai privit și am mai ascultat ce spuneau și ce făceau fetele, dar cu ochi și urechi numai pe jumătate atente, fără să bag de seamă, pînă ce am adormit cu adevărat. Pe un scaun lîngă ea, domnișoara Dorothea avea o mapă voluminoasă din care scotea niște foi mai mari sau mai mici, lipindu-le pe niște coli de hîrtie groasă, astfel încît să fie apărate și prevăzute cu o margine lată. Lucrul acesta îl realiza cu ajutorul unor fîșii mici de hîrtie și cu puțină gumarabică, pe care Röschen i le ținea la îndemînă.

— Acum trebuie să tăiem iar hîrtie, spuse Dorothea după ce epuiză stocul pentru fond. Cele două fete făcură repede ordine pe masă ca să cîștige spațiu, așezară alte coli pe ea și începură să le gospodărească cu foarfecele ca și cînd ar fi avut în față niște pînză și ar fi tăiat prosoape din ea. Cum hîrtia nu avea o fibră di-

rectoare, se aduna uneori pe tăişul foarfecelor, sau foarfecele porneau pieziş, aşa că fetele erau expuse la tot felul de mici necazuri, pe care şi le reproşau în glumă.

— Tu, copilă, strigă Dorothea, uite, tai marginile zimţate. Cînd o să vadă tata ce am făcut, cu siguranţă că are să strice totul şi are să se apuce singur de treabă!

— Dar şi tu grozav te mai pricepi să apreciezi distanţa din ochi! Ia vezi ce strîmb e lipită harta asta! Tata şi cu mine o scoatem mai bine la capăt cînd marcăm straturile de zarzavaturi!

— Taci, că ştiu eu! Dar printre ele sînt şi bucăţi prea mari, nici nu le poţi cuprinde cu ochii! La Institut aveam un format mai inteligent cînd pictam tablouaşele noastre cu flori. Ei, o să le îndrepte tata pe urmă cu linia şi cu creionul. Principalul e să nu tăiem nici o foaie prea mică, pentru că el le vrea pe toate de aceeaşi mărime. A şi comandat un dulap pentru ele, or să stea ca în sînul lui Avraam; a comandat şi nişte rame de lemn cu geamuri pentru camera lui de lucru, ca să atîrne în ele pe rînd cînd una cînd alta din desenele care-i plac mai mult. Ramele astea vor avea nişte zăvoraşe practice la spate.

— Aş vrea să ştiu ce e de văzut la toate chestiile astea? La ce folosesc?

— Vai, prostuţo! ca să-ţi facă plăcere! Trebuie să le cunoşti şi să le înţelegi, asta e plăcerea! Nu vezi cît de veseli sînt toţi pomii ăştia, cum mişună şi forfotesc de ramuri şi de frunze şi cum joacă soarele pe ele? Ca să le poată face pe toate, un om a trebuit să înveţe!

Röschen îşi sprijini braţele pe masă, îşi aplecă năsucul asupra uneia dintre foi şi spuse:

— Da, văd şi eu! Parcă-i vesta de duminică a tatei! Ăsta e un lac?

— Şi de ce un lac, lăcustă ce eşti! Ăsta-i cerul albastru, aşternut deasupra copacilor! De cînd există pomi jos şi apă sus?

— Du-te încolo! Cerul e rotund şi boltit, şi albastru, ăsta de aci e neted şi pătrat ca lacul nostru cel mare, unde stăpînul a pus să se sădească teii cei tineri. Cu siguranţă că ai lipit tabloul de-a-ndoaselea! Ia întoar-

ce-l și să vezi că apa o să fie jos și copacii sus, așa cum trebuie să fie !

— Da, o să șadă-n cap ! Păi asta nu-i decît o bucată de cer, fată ! Uită-te pe geam, tot un pătrat ca ăsta ai să vezi, pătrată ce ești !

— Și tu, rotundă ce ești ! spuse Röschen, lovindu-și ușurel stăpîna cu palma pe spate.

Am adormit de-a binelea legănat de ciripitul fetelor, care pînă acum se strecurase ușurel în urechea mea fără să-mi ceară participarea, dar peste cîteva minute m-a trezit o voce foarte melodioasă, care-mi rostea numele în imediata apropiere. Explicația era că, în mod întîmplător, după o vreme, în timp ce grădinărița punea de o parte foaia lipită, observase într-un colț un nume și o dată și spusese :

— Dar ce scrie aici ?

— Ce să scrie ! răspunse Dorothea. E numele artistului care a făcut studiile, pentru că astea se numesc studii, studii peisagiste ! Îl cheamă Heinrich Lee, tot ce se află în această mapă e lucrat de el ! Deodată se întrerupse singură, se uită la mine și exclamă :

— Unde mi-a fost capul ! Doar astea-s în majoritatea lor peisagii elvețiene, așa spune tata !

Cînd am deschis de data asta ochii, Dorothea era chiar în fața mea ținînd grațios o coală mare în dreptul pieptului, pe care o prinsese cu degetele de cele două colțuri de sus, ca ca pe un prapur bisericesc, în timp ce gura îi rămăsese întredeschisă după ce exclamase : „Domnule Heinrich Lee !"

Dar eu eram atît de buimac de somn că în primele clipe n-am știut unde mă aflu. Nu vedeam înaintea mea decît o ființă fermecătoare care mă privea cu ochi frumoși ca stelele deasupra marginii unui tablou. Cuprins de o curiozitate visătoare, m-am aplecat înainte și mi-am ațintit ochii asupra tabloului pînă cînd peisajul acela de pădure mi s-a părut cunoscut și apoi mi-am amintit de această lucrare de tinerețe. În tablou se vedea sclipind zăpada veșnică de pe un vîrf de munte elvețian, printre trunchiuri zvelte de copaci. L-am recunoscut mai cu seamă după o floare mare de cucută, cu multe

frunze ale cărei mănunchiuri albe de flori, plutind pe un fundal adînc, slab luminat, erau parțial vîrstate de lumină. Floarea aceea pitorească îmi plăcuse pe vremuri atît de mult, încît reușisem s-o copiez mai bine decît de obicei ; într-adevăr conturul cozii și frunzelor ei era atît de bogat și de izbutit, încît atîta vreme cît această coală se aflase în posesia mea, nu avusesem niciodată nevoie de un alt studiu de cucută. Îmi luasem deci cu durere rămas bun de la ea cînd ne despărțisem.

Dar părăsind tabloul, ochii mei au privit la chipul care zîmbea deasupra lui și, fiindcă era atît de aproape și de luminat de strălucirea focului, mi s-a părut deodată că mai de mult l-aș fi cunoscut. Și totuși nu știam unde-l mai văzusem. Mă gîndeam și mă tot gîndeam, căci chipul acela depășea hotarele acestei zile, ale cărei evenimente nu-mi păreau prezente pînă în trecut. Pe neașteptate, din clipirea și din mișcarea buzelor întredeschise, am recunoscut pe fata frumoasă care privise cîndva în vitrina bătrînului telal și se interesase de niște cești chinezești ; acum nu mai aveam nici o îndoială că, de fapt, eram cufundat din nou într-unul din acele visuri despre imposibilitatea întoarcerii acasă și consideram deci toată apariția ei drept o glumă din visuri și gîndurile mele în această privință drept o trezire aparentă a celui care visează și care se teme să se deștepte și să se regăsească în mizeria cea veche. Cum însă eram treaz de-a adevăratelea și gîndeam cu mintea vie, simțeam totul cu atît mai limpede și mai puternic, și cînd mi-am îndreptat din nou privirea asupra nevinovatului peisaj, în care-mi dădeam seama că recunosc fiecare piatră colorată și fiecare firicel de iarbă, ochii mi s-au umplut de lacrimi și am întors capul într-o parte, pentru ca imaginea din vis să dispară.

După trecere de ani îmi dau seama de această mică întîmplare că, uneori, viața e totuși la fel de frumoasă ca și visul și, în plus, e mai înțeleaptă ; cît despre durată, să nu mai vorbim.

Dorothea amuțise și urmărea cu emoție și compătimire comportarea mea ; era incapabilă să facă o mișcare și, un timp, rămase în aceeași grațioasă poziție.

În cele din urmă îmi repetă de cîteva ori numele și spuse :

— Dar vorbiți o dată ! Dumneavoastră ați făcut asta ?

Înviorat de timbrul plin al glasului ei, m-am ridicat în picioare, am prins cu amîndouă mîinile studiul și l-am examinat.

— Firește că eu am făcut-o, am spus. Cum de a ajuns în mîinile dumneavoastră ? În același timp, mi-am amintit tardiv dar perfect de celelalte lucrări, pe care între vis și viață, le văzusem în mîinile celor două femei.

M-am îndreptat spre masă, am pus mîna pe cîteva foi, am cotrobăit și în mapă și am văzut că toate erau desenele și studiile mele. S-ar fi zis că nu lipsește nimic, erau toate la un loc, așa cum fuseseră pe vremea cînd îmi aparțineau.

— Ce aventură ! am exclamat și eu plin de uimire. Cine s-ar fi așteptat la așa ceva !

Apoi m-am uitat din nou la domnișoara, care-mi urmărea mișcările cu curiozitate pe cît de încordată, pe atît de bucuroasă și cu ochii larg deschiși și am spus :

— Dar și eu v-am mai văzut pe dumneavoastră și acum știu de unde ați cumpărat lucrurile astea ! Nu-i așa că într-o zi v-ați uitat pe geamul bătrînului Joseph Schmalhöfer întrebînd de niște cești chinezești, în timp ce înăuntru cineva cînta dintr-un flaut ?

— Da, da ! strigă fata. Stați să mă uit mai bine !

Fără nici o sfială, mă cercetă cu de-amănuntul, cu mîinile sprijinite de umerii mei.

— Dar unde mi-a fost capul ? spuse ea cu o nouă expresie de uimire. Așa e ! Am văzut chipul ăsta în văgăuna vrăjitorului, cum îi spune tata. Ați cîntat *Dacă nori îl împresoară*, nu-i așa, domnule Heinrich — domnule Heinrich Lee ? Cum vine mai departe ?

Soarele tot pe bolta lui apune,
O voință sacră acolo măsoară.
Lumea nu-ntîmplării oarbe se supune.

Ce să cred acum despre toate astea ?

— Păi, dacă trebuie neapărat să facem mitologie, domnească prea iubita divinitate a întîmplării cît poftește, din moment ce joacă feste atît de deștepte ! Ar trebui să i se jertfească numai trandafiri tineri și lapte de migdale pentru ca stăpînirea ei să fie totdeauna la fel de blîndă, de calmă și de binefăcătoare ! Acum însă veți fi primit aici așa cum se cuvine, potrivit cu memorabila întîmplare și cu împrejurările ! Aici în casă avem o simplă cameră de oaspeți. Am să dau numaidecît dispozițiile necesare pentru ca deocamdată să vă puteți schimba hainele. Tu rămîi aici, Röschen, și ai grijă ca nimeni să nu-l supere pe domnul Lee ! Și Dorothea plecă în grabă.

Nu știam dacă trebuia să consider această nouă schimbare drept un noroc și-mi priveam oftînd desenele, pe care le regăsisem într-un mod atît de neașteptat, spre a le pierde din nou. Rosine, care se molipsise repede de bună dispoziție a stăpînei sale și care credea probabil că sînt timid, îmi spuse pe un ton prietenos :

— Nu vă faceți griji ! Domnul conte și domnișoara fac totdeauna ce le place și ce e drept. Cum le e vorba, așa le e și fapta și nu se sinchisesc de ce spun alții.

— Va să zică mă mai aflu și la un conte ? am răspuns eu, mai curînd speriat decît plăcut surprins.

— Nu știați ? La contele Dietrich de W..berg !

Colac peste pupăză, habar n-aveam să mă port cu oameni aparținînd unei clase absolut străine mie ; de cînd mă știam, nu mă aflasem niciodată în societatea unui așa-zicînd conte și-mi închipuiam în mod fantezist felul personal de viață și pretențiile unor asemenea domni, care ofensau spiritul meu înnăscut de egalitate cetățenească. Gîndindu-mă însă că nici în cazul că stăpînul casei ar fi fost un țăran, tot n-aș fi fost pe picior de egalitate cu el, noua întorsătură pe care o luase călătoria mea mi-a inspirat noi griji. Dar fata continua cu multă bunătate să-mi dea curaj :

— Cu siguranță că are să fie mirat și bucuros găsindu-vă așa, pe neașteptate, aici, fiindcă pe vremea cînd a adus primele tablouri din capitală și apoi după aceea, ori de cîte ori soseau altele noi, se uita în fiecare zi la

ele, și trebuia să aibă în orice moment mapa la îndemînă.

După un timp, Dorothea se întoarse.

— Acum vă rog să-mi faceți plăcerea și să urcați la etaj ! spuse ea. Röschen are să vă lumineze drumul, și tatăl ei are să vă stea la dispoziție. Vă rog să vă faceți cît mai comod în măsura în care e posibil în graba asta, ca să vă puteți reveni și să-i dați tatei bună ziua în așa fel, încît să nu mă dojenească fiindcă mi-am neglijat obligațiile de omenie !

Mi-am apucat geanta de călătorie, dar Röschen mi-a luat-o din mînă și a pornit cu ea înainte, ducînd și un sfeșnic, și așa am pornit în numele Domnului pînă la etajul de sus al pavilionului și am intrat în camera de locuit a grădinarului. Acesta-și bea păhărelul din fiecare seară împreună cu paracliserul și mă privi ca pe un nou venit, la care totul e-n regulă. Paracliserul mă considera și el acum drept un musafir onorabil și așteptat, dar care-și permisese la apariția lui să facă o glumă extravagantă. Grădinarul mă călăuzi cu alte cîteva trepte mai sus, unde, în spatele casei, pe stîlpi de lemn și cu fața spre castel, era construită o săliță într-o ieșitură din zid. Această mică construcție suspendată era acoperită de jos, de la picioarele stîlpilor și pînă la acoperiș cu caprifoi roșu ca focul ; în interior încăperea era prevăzută cu un pat și cu mobilierul strict necesar pentru ca cineva să-și poată petrece nu numai nopțile ci și zilele.

Pe niște scaune se și aflau pregătite cîteva articole comode de îmbrăcăminte, pe care grădinarul mă îmbie să le folosesc. Ca să nu fiu silit să le îmbrac, am preferat totuși să mă culc imediat, mai cu seamă că voiam să închid ochii, și l-am rugat pe grădinar ca după ce mă voi fi băgat în pat, să ia veșmintele mele ude, să le usuce și să le curețe. Cînd după toate astea m-am pomenit în sfîrșit în întuneric, am auzit tropot de cai, huruit de trăsuri și lătrat de cîini. Fără îndoială că nobilul domn se întorcea acasă, și am considerat drept o binevenită amînare faptul că nu trebuia să mă înfățișez lui chiar în ziua aceea.

Capitolul zece

SCHIMBAREA NOROCULUI

Somnul meu a fost atît de adînc şi s-a prelungit atît de mult, încît m-am trezit abia pe la zece. Hainele mele, în bună stare, fuseseră de mult aduse fără zgomot în odaie ; cînd le-am văzut, am apreciat afacerea pe care o făcusem cu bunul evreu. Iată cum, într-un anumit moment, obiectele capătă o valoare deosebită. Neînsemnatul rezultat al muncii mele, sub forma unor veşminte decente, îmi părea acum mai bine venit, decît ar fi fost altădată o sumă de două sau de patru ori mai mare.

În timp ce mă îmbrăcam, cineva bătu în uşă. Am spus „Intră !", uşa s-a deschis larg şi în pragul ei s-a oprit un bărbat înalt şi chipeş, cu mîna pe clanţă, care privea cu atenţie încăperea şi pe locatarul ei. Avea o barbă completă, cum nu se purta încă pe atunci, uşor încărunţită ca şi părul de pe cap, şi purta o scurtă gri de vînătoare cu nasturi din corn de cerb.

— Bună ziua ! Nu te deranja ! spuse el cu glas vioi şi puternic. Vreau să văd doar cum îi merge musafirului meu !

— Îmi merge foarte bine, domnule conte, dacă am onoarea să salut într-adevăr în persoana dumneavoastră pe stăpînul casei ! am răspuns cam stingherit, lăsînd de o parte pieptenele pe care tocmai îl foloseam şi făcînd o plecăciunea pe cît mă pricepeam.

— Vă rog să vă vedeţi de treabă şi să vă simţiţi ca acasă ! Dar înainte de toate, fiţi binevenit !

Zicînd acestea, intră în cameră şi-mi scutură mîna. Din clipa aceea, am pierdut orice stînjeneală în faţa lui, pentru că mîna, privirea şi vocea sa vesteau un om liber, care se ridică deasupra amănuntelor întîmplătoare.

— Dar spuneți-mi, vă rog, exclamă el cu însuflețire, așezîndu-se lîngă fereastra deschisă ca să-mi lase mai mult loc, sînteți cu adevărat omul nostru, Heinrich Lee, a cărui semnătură se află pe toate desenele ? O confirmare din partea dumneavoastră mi-ar face cea mai mare plăcere ! În tinerețe, m-am ocupat și eu cu așa ceva, dar am renunțat fiindcă eram prea lipsit de talent ; în schimb, m-am bucurat ori de cîte ori am reușit să cumpăr cîte un desen după natură, ceea ce nu se întîlnește prea des. Prin urmare, nimic nu mă putea bucura mai mult decît să aflu în posesia unui tezaur întreg de acest fel, cuprinzînd dezvoltarea completă a unui om cu sincere năzuințe și totodată o sumedenie de obiecte reale. Cînd am mirosit ocazia la acel nostim mecena, m-am îngrijit numaidecît ca totul să ajungă în mîna mea, dar am căutat și izvorul direct ; numai că bătrînul a știut să păstreze cu încăpățînare secretul !

Scosesem din geantă un pachet, care pe lîngă scrisorile mamei, conținea și pașaportul meu. L-am desfăcut și am întins contelui actul care consemna oficial numele și ocupația mea.

— Chiar așa e, domnule conte ! am spus, rîzînd bine dispus. O soartă romantică îmi permite să revăd roadele anilor mei tineri și să le știu în bună păstrare, înainte de întoarcerea mea în locurile unde au fost zămislite.

Contele luă pașaportul și-l citi cu atenție spre a-și întipări bine situația și nu pentru că s-ar fi îndoit de vorbele mele, după cum îmi spuse.

— Este o întîmplare savuroasă, adăugă el. Deocamdată nu poate fi vorba să vă continuați călătoria, dacă vrem să-i acordăm cinstea cuvenită ! Sînt curios să știu cum de ați ajuns în situația asta nenorocită, cum se făurește o astfel de viață și ce aveți de gînd să faceți mai departe. Vom discuta cu plăcere despre toate în timpul cît veți rămîne la noi, cît va fi nevoie ca să vă refaceți ...

Deodată se uită cu ochii mari în direcția mesei, de pe care luasem în neștire un prosop ca să-mi șterg mîinile, fiindcă mă spălasem între timp. Aruncasem în

grabă acest prosop adineauri peste geanta mea, în clipa cînd auzisem bătăi în uşă şi acum craniul şi manuscrisul legat, conţinînd istoria vieţii mele, se aflau la vedere pe masă.

— Ce misterios bagaj ! exclamă contele apropiindu-se de masă. Un craniu de mort şi un *in quarto* legat în mătase verde cu încuietoare de aur ! Sînteţi necromant şi căutător de comori ?

— Din păcate nu, după cum vedeţi ! am răspuns eu şi i-am spus în cîteva cuvinte neplăcuta poveste a craniului. Şi fiindcă era un pic de soare care-mi dădea o dispoziţie mai bună şi mai mult chef de vorbă, i-am mai povestit şi gluma făcută în ajun pădurarului. Contele mă privea pătrunzător cu ochii lui plini de calmă strălucire.

— Şi ce-i cu cartea ?

— Pe asta am scris-o cînd nu mai ştiam ce să fac şi cum s-o duc mai departe ; ea conţine pur şi simplu povestea tinereţii mele şi mi-a ajutat să mă analizez pe mine însumi ; pe urmă însă a devenit o simplă plăcere de a-mi reînvia amintirile. Cît despre legătura asta trăsnită, n-am nici o vină.

Şi i-am povestit cum, din pricina neînţelegerii cu legătorul, rămăsesem fără un ban, cum învăţasem apoi ce înseamnă foamea şi cum, graţie minunii cu flautul, ajunsesem la telal.

— Va să zică aşa s-a întîmplat că Dorothea v-a auzit cîntînd din flaut ? a exclamat el rîzînd cu poftă. Şi mai departe ? Ce s-a întîmplat de atunci încoace ?

Am mai vorbit despre aventura cu beţele steagurilor şi sentimentul liniştit de împăcare ce-mi provocase, apoi despre moartea gazdei, şi aşa mai departe, pînă la scena cînd soţul acesteia aruncase craniul după mine, episod pe care i-l mai povestisem. Am trecut sub tăcere scurta întîlnire cu Hulda şi restul.

Contele luă cartea.

— Pot s-o deschid, sau chiar să citesc prin ea ? m-a întrebat el, şi eu i-am îngăduit cu plăcere, cu condiţia să nu-l plictisească prea tare.

— Acum să trecem dincolo și să luăm micul dejun, pentru că prînzul se servește abia peste trei ore.

Luă cartea sub un braț, pe mine mă apucă cu celălalt și am pornit așa spre castel, cum se numea clădirea principală, construită, cred, pe la începutul secolului trecut. Contele mă conduse în încăperile sale de la parter, în centrul cărora se afla o bibliotecă luminoasă cu mese de lucru spațioase. Pe una din ele era pregătit micul dejun, iar alături se și afla mapa cu studiile mele. În timp ce contele Dietrich împărțea camaraderește cu mine micul dejun, deschise mapa.

— Trebuie să-mi faceți puțină ordine în lucrări, spuse el, deocamdată vă puteți petrece astfel timpul. Multe desene nu sînt datate, stilurile și metodele, lucrările îngrijite și cele superficiale, cele reușite și cele nereușite toate, mai mult sau mai puțin sigure sînt amestecate în așa hal, că nu reușesc să le clasez în ordinea cronologică dorită. Nu știu dacă m-ați priceput. Iată un desen executat cu posibilități modeste încă, ceea ce dovedește că e o lucrare de început, totuși ați nimerit-o bine, e încununată de o reușită grațioasă, naivă; dincolo siguranța și o tehnică avansată se îmbină cu eșecul evident al intențiilor. Într-un cuvînt, toate acestea mă interesează și aș dori să-mi văd colecția orînduită cît se poate de fidel din punct de vedere cronologic, vreau să spun, sub rezerva celor ce vom mai decide în privința ei. M-am gîndit la asta azi dimineață!

Eram uimit de înțelegerea justă cu care-și documenta părerea prin exemplele date. Dar contele mai scoase cîteva caiete din dulap.

— Aici, însă, e un alt caz pe care nu mi-l pot explica; îți aparțin într-adevăr și aceste lucrări? Văd bine că e vorba de lucrări fragmentate, dar nu mă pricep să le adun laolaltă.

Erau fostele mele compoziții pe carton. Bătrînul telal amestecase însă coli din caiete diferite, desenele colorate cu cele în alb și negru, cele mari cu cele mici din fiecare caiet, nivelînd astfel, pe gustul lui, diversitatea care domnea în colecția aceea trăsnită. Se vede că nici contele n-o cercetase mai amănunțit și-mi dădeam seama că în forma asta îi era greu să găsească firul de

legătură. M-am apucat în grabă să sortez colile, am ales o porțiune mai mare de dușumea, care era liberă și am compus acolo vechea pădure germană de stejari.

Contele privea în tăcere lucrarea aceea uriașă, apoi spuse :

— Va-să-zică asta ați făcut ? Dar ce de ați decupat-o ?

— Pentru că numai sub forma asta i-o puteam vîrî pe gît bătrînului ; altfel mi-ar fi dat cam tot atît pe tot desenul cît am obținut ulterior pentru fiecare fragment în parte. Pe de altă parte, mărturisesc că n-aș fi dorit să văd mîzgălelile astea imposibile în dugheana lui nenorocită și de acolo să nimerească cine știe unde. Ar fi putut să-i trăsnească prin minte vreunui cîrciumar să-și tapeteze popicăria cu ele și cum în cercurile artiștilor încercările mele erau oarecum cunoscute, aș fi ajuns de pomină într-un chip jalnic ! Pe cînd așa, lucrul acesta era mai puțin probabil !

Am luat foile și am recompus vînătoarea de zimbri, apoi orașul medieval și celelalte născociri.

— Acum știu ce ați vrut să faceți ! spuse contele. Sînteți însă un barbar. Cum am putea restabili pictura fără s-o distrugem ?

— Comandați oricărui tîmplar niște rame ușoare din lemn de brad, pe care trebuie așternută o pînză ieftină și peste care vom lipi colile așa cum au fost ; vor rămîne ca o rețea de dungi subțiri, care însă n-au ce strica. Dar, pentru Dumnezeu, ce vreți să faceți cu ele.

— Să le atîrn aici, deasupra dulapurilor cu cărți. Cînd vor avea rame de culoare închisă, așa, neterminate cum sînt, vor constitui niște monumente de studiu și de muncă, la locul potrivit, iar pentru mine, mai cu seamă după ce creatorul lor a locuit în casa asta, vor fi un admirabil element concret.

Într-adevăr, pe pereții înalți ai încăperii era încă destul spațiu deasupra dulapurilor de stejar ; cînd îmi imaginam că roadele ciudate ale muncii mele vor fi păstrate acolo, trebuie să mărturisesc că mă bucuram de soarta favorabilă care le fusese totuși hărăzită. Căci deasupra lor se ridica solemn tavanul boltit al sălii, iar cele cîteva busturi, globuri și alte lucruri antice de

acest fel, așezate pe dulapuri, mai curînd îmi împodobeau și-mi înfrumusețau tablourile în loc să le disimuleze sau să le schimonosească.

Dar contele continuă :

— Trebuie să vă pun și eu o întrebare : ce aveți de gînd să faceți acum ?

— Lucrul acesta a devenit parțial limpede pentru mine chiar în această clipă, în măsura în care îmi pot lua rămas bun cu o aparență de cinste și cu inima împăcată, cum s-ar zice, de la lucrurile nereușite pe care le-am făcut și, în ultimul moment să mă pot dedica unei vieți care mi se potrivește mai bine, deși e mai modestă. Care va fi acest fel de viață încă nu știu. Totuși, nu voi sta mult pe gînduri.

— Nu luați oare o hotărîre pripită ? Deși cred că înțeleg în ce dispoziție vă aflați. Dar mai întîi de toate, bine că mi-am amintit, să încheiem afacerea ! Doriți să vă luați studiile înapoi ? Și dacă nu, în ce condiții sînteți de acord să mi le cedați ?

— Dar ele vă aparțin ! am spus eu uimit.

— Ce înseamnă că-mi aparțin ? Doar nu vă închipuiți că acum, cînd vă cunosc și sînteți în casa mea, am de gînd să păstrez mapa pentru suma neînsemnată pe care am dat-o pe ea. Căci nu cumva să credeți că i-am dat mare lucru acestui șmecher. S-a mulțumit cu un cîștig extrem de modest. Sau vreți chiar să mi le dăruiți ?

— Sînt de părere că mapa și-a realizat soarta și că și-a îndeplinit obligațiile. M-a hrănit cînd am fost în mizerie și fiecare bănuț luat pe ea a avut valoarea unui taler ; prin urmare, m-am despărțit de ea în mod corect. Ce a trecut, trecut să fie !

— Aș fi de acord cu această teorie, dacă situația ar fi de altă natură. Așa însă nu-i decît o fandoseală, pe care hai s-o lăsăm baltă. Sînt un om bogat și aș cumpăra colecția asta la orice preț rezonabil, chiar dacă dumneavoastră n-ați primi nimic din suma respectivă, deci neținînd seamă de dumneavoastră. Învățați-vă să vă apărați dreptul, dacă în felul acesta nu năpăstuiți și nu înspăimîntați pe nimeni, chiar dacă e vorba numai de un drept moral, și luați ceea ce vi se cuvine fără

sfială ; pe urmă puteți face ce poftiți cu banii ! Prin urmare spuneți-mi prețul pe care-l credeți just și eu voi fi bucuros să vă păstrez lucrările !

— Fie, am răspuns zîmbind și nu fără bucuria tainică de a-mi vedea situația îmbunătățită atît de repede, atunci să facem tîrgul cum se cuvine ! Trebuie să fie cam optzeci de coli bine executate, care, în mod normal, și la o evaluare dreaptă ar valora în medie doi ludovici de aur fiecare, unele mai mult, altele mai puțin. Apoi trebuie să mai fie vreo sută de decupaje și de schițe mai puțin importante, dintre care unele sînt cu totul lipsite de valoare. Pe acestea să le socotim, una peste alta, cîte un gulden bucata, iar din suma finală, scădeți ceea ce ați plătit în total domnului Schmalhöfer !

— Vedeți, spuse contele, asta înseamnă a vorbi cu cap ! Pot să vă declar imediat că am plătit telalului pentru toate lucrările, inclusiv cartoanele, trei sute cincizeci și doi guldeni și patruzeci și opt de creițari.

— Atunci n-a cîștigat într-adevăr cît credeam eu, am răspuns, fiindcă mie mi-a dat aproximativ jumătate din această sumă.

— Pentru că în această ramură a afacerilor lui înfloritoare nu e prea priceput. Dar ca să revenim la cartoanele pe care era cît pe ce să le distrugeți, e mai bine să discutăm despre ele mai tîrziu, după ce vor fi restaurate. Acum să numărăm bucățile din mapă pentru ca în momentul cînd ne vom așeza la masă, să știți ce posedați și să fiți scăpat de grija zilei de azi !

Am alcătuit două grămezi, una din lucrările mai ușoare și alta din cele mai grele și, fără să stau mult pe gînduri am aruncat colile potrivit cu valoarea lor, pe cîte una din ele. În mai multe rînduri, contele a salvat cîte o coală pe care eu o condamnasem cu prea mare ușurință, așezînd-o laolaltă cu cele mai bune. La sfîrșit, am numărat și am socotit ambele grămezi, după care contele a trecut într-o cameră din interiorul casei, de unde s-a întors cu o sumă care depășea o mie cinci sute de guldeni. O așeză socotită în aur, în fața mea ; i-am mulțumit cu obrajii înfierbîntați de bucurie, mi-am scos punguța de piele în care se aflau cei cîțiva bănuți pentru călătorie, am golit-o și am umplut-o cu aur, ceea

ce a rotunjit-o frumușel. Acum știam că mă voi putea întoarce acasă în condiții mai bune și că-i voi putea înapoia mamei o parte din ceea ce sacrificase pentru mine.

— Cum vă simțiți acum ? întrebă contele, cînd observă cît de bucuros și mulțumit eram fiindcă vîram cu adevărat un pumn din aurul acela de vis în buzunar, nu simțiți ispita de a vă întoarce din nou și de a continua iar treaba un timp ? Căci după acest început, pe care mi-a fost dat să-l inițiez eu, n-ar fi greu ca schimbarea în bine să continue !

— Nu, acest lucru nu se va întîmpla. E o aventură care poartă prea evident pecetea unicității, a ceea ce nu se mai repetă. În afară de asta, hotărîrea mea are la bază motive mai adînci decît ar fi asigurarea obișnuită a existenței. Am văzut oameni mai buni decît mine realizînd o asemenea hotărîre, în toiul unei activități rentabile, tocmai fiindcă nu erau cu trup și suflet consacrați ei.

Și i-am povestit istoria lui Erikson și a lui Lys. Dar contele a clătinat din cap și a spus :

— Aceste cazuri diferă între ele, și la rîndul lor, amîndouă sînt diferite de cazul dumneavoastră ! Sînt convins că nu sînteți un simplu cîrpaci ; dacă ați fi numai atît, renunțarea la vocație n-ar mai avea nici o importanță și nu ne-ar mai preocupa. Firește, trebuie să recunosc că în anumite situații îmi place, ba chiar mi se pare o dovadă de forță spirituală, renunțarea la un meșteșug pe care-l stăpînim, îl cunoaștem și-l simțim, numai fiindcă nu ne poate satisface. Numai că, după cît mi se pare, dumneavoastră nu v-ați analizat încă destul. Tocmai fiindcă n-ați atins superioritatea exterioară și siguranța celor doi, am impresia că nu sînteți încă îndreptățit să faceți gestul semeț al resemnării !

Am ris gîndindu-mă la prețul pe care, în situația mea, ar fi trebuit să-l plătesc pentru acest procedeu, dar n-am pomenit nimic despre asta, mulțumindu-mă să fac următoarea observație :

— Vă înșelați, domnule conte ! Eu mi-am atins modestul apogeu și nu sînt efectiv în stare să realizez ceva mai bun ; chiar în condiții favorabile aș deveni, în cel mai fericit caz, un diletant academic, dornic să repre-

zinte lucruri extravagante și incapabil să se conformeze cu lumea și cu timpul său !

— Nu-i așa ! Eu spun că numai instinctul dumneavoastră bun nu v-a îngăduit să realizați ce ați vrut. Un om în stare de ceva mai bun face totdeauna prost ceea ce e mai puțin bun, atît timp cît lucrează din constrîngere. Căci opera perfectă, pe care e în stare s-o execute, o face bine numai cine lucrează nesilit de nimeni, restul sînt doar fleacuri și prostii. E altceva cînd se apucă iar, în joacă, de lucrări mai simple, căci atunci ele pot să-i reușească. Și după mine, ar trebui să mai încercați ! Nu trebuie s-o luați la sănătoasa atît de jalnic, ci să vă despărțiți cu demnitate de meșteșugul anilor tineri, în așa fel încît nimeni să nu poată privi chiorîș în urma dumneavoastră. Chiar cînd renunțăm la ceva trebuie s-o facem după o liberă alegere și nu așa cum renunță vulpea la struguri !

La aceste cuvinte am scuturat iar capul, preocupat doar de gîndul de a ajunge cît mai repede înapoi în patrie cu neașteptata mea pradă. Dar discuția a fost întreruptă de sosirea unui preot, capelanul din partea locului, care, înștiințat de paracliser de apariția aventurosului oaspete, făcea uz de dreptul său de a se înfățișa cînd dorea la masă, pentru a-și potoli curiozitatea. Cu cizme înalte și lucioase în picioare, purtînd o haină neagră bine periată, cu pălăria și bastonul într-o mînă și făcînd un gest larg cu cealaltă, se prezentă după cîteva nostime și adînci plecăciuni drept trimisul castelanei. Ea ne trimitea vorbă că masa era pusă și că ne aștepta pe terasa din grădină. „Căci nu voi înceta, spuse el în glumă, să-i port lanțurile pînă n-o voi trage de ele la cer !"

I-am fost întîi prezentat acestui domn, după care ne-am îndreptat spre locul indicat. Domnișoara se plimba pe terasa scăldată în razele blînde ale soarelui, care se așternuse în ziua aceea peste ținut. Ea mă salută prietenește, spuse că nu ne-am văzut de o veșnicie și mă întrebă cum mă simțeam. Dar fără să mai aștepte răspunsul, îl rugă pe capelan să-i ofere brațul, lucru pe care acesta îl făcu cu aceeași stîngăcie glumeață, și se îndreptă astfel înaintea contelui și a mea spre scara largă a casei pînă sus, în sufragerie. Acest mic alai, urcînd pe

scara împunătoare și trecînd prin coridoarele lungi, îmi aminti drumul istovitor pe care-l străbătusem acum abia douăzeci și patru de ore, iar cînd noi, cele patru perscane, ne-am instalat în jurul unei mese rotunde, serviți de un slujitor tăcut, îmbrăcat în negru și purtînd mănuși albe, am fost copleșit de strania schimbare a soartei, care ținea totuși de munca mîinilor mele și de trecutul meu. Prînzul însă era atît de puțin fastuos, atît de simplu, iar tonul atît de liber și de nestînjenit, încît peste puțin m-am lăsat în voia unei bucurii calme, și mi-am spus că Dumnezeu e un om cumsecade. Grija conversației o purta mai ales capelanul, care schimba cu domnișoara Dorothea nenumărate glume a căror semnificație nu o pricepeam.

— De fapt trebuie să știți, spuse el pe neașteptate, adresîndu-se mie, că nobila noastră domnișoară m-a ales drept sfetnic de glume, mai pe șleau drept bufonul ei bisericesc și că eu îmi asum această grea sarcină numai în scopul de a-i salva totuși sufletul necredincios, lucru care se va întîmpla negreșit în cele din urmă!

— Să nu-l credeți! spuse Dorothea. Sfinția sa, care consideră în orice caz sufletul meu pierdut, nu face decît să se joace cu mine ca o pisicuță jucăușă care face ferfeniță un fluture!

— Nu vă întreceți prea tare cu glumele, dragii mei! interveni contele, prietenul nostru e uns cu toate alifiile. Duce și el un bufon cu sine, în tovărășia căruia se amestecă și în cîrmuirea lumii.

Și le povesti comesenilor întîmplarea cu paznicul din pădure și cu craniul de mort. Uimirea și succesul pe care-l stîrni istorioara m-au ispitit să spun adevărata poveste a lui Albertus Zwiehan, așa cum o consideram o dată pentru totdeauna, drept *o fable convenue* [1], vorbind mai cu seamă despre felul în care-și pierduse moștenirea și viața din cauza celor două frumoase, Cornelia și Afra, sau mai curînd din cauza nehotăririi de a alege pe una din ele. Dorothea asculta cu gura întredeschisă și cu un surîs fluturînd pe buzele ei pline, în timp ce mici sunete sacadate de clopoțel trădau prezența unui

[1] O versiune acceptată (fr.).

rîs adevărat în gîtlejul ei, căruia însă nu-i dădea frîu liber.

— Şi-a meritat soarta, exclamă ea. A fost un netrebnic!

— Eu nu l-aş judeca cu atîta asprime, am îndrăznit să răspund. Prin originea şi educaţia lui, era pe jumătate un sălbatic şi-şi întindea mîinile cu un egoism copilăresc spre orice flacără care se aprindea în faţa lui fără să ştie ce înseamnă dragostea şi nici că lucrurile pot să ia foc!

Ca urmare a acestei afirmaţii de cunoscător m-am aprins şi eu foarte tare la faţă, şi am regretat imediat că o rostisem. Am remarcat nu numai grimasa comică pe care capelanul, cu nasul lui ciuntit într-un duel studenţesc o făcea în direcţia tinerei fete, dar am simţit cît de precare erau întîmplările petrecute în propria mea viaţă şi fără de care n-aş fi ajuns aici. Mi-am propus în sinea mea să-mi iau tălpăşiţa cît se poate de repede şi cînd, după masă, s-a pus întrebarea ce să facem în restul zilei, mi-am exprimat dorinţa să găsim înainte de orice un meseriaş, care să poată executa ramele pentru cartoanele care urmau să fie reconstituite. Capelanul se oferi să mă conducă la tîmplarul satului, care fără îndoială va putea executa o lucrare atît de simplă. Cînd a venit vorba şi despre suportul pentru fragmentele care aveau să fie îmbinate, se dovedi că, în casa preotului, a cărei întreţinere intra în obligaţiile contelui în calitatea lui de patron, lucra tocmai un tapiţer din oraşul vecin, care punea tapete noi în camera de toate zilele a capelanului.

— Are la el destulă hîrtie ca să îmbrace şi ramele, spuse preotul. E hîrtie lungă de maşină, pe care o lipeşte sub tapet ca să-mi fie mai cald.

— Nu-i destul, răspunse contele. Trebuie să fie o pînză tare, care să reziste. Dar fiindcă omul acesta face şi saltele, va putea să procure aşa ceva. Deocamdată, domnul Lee îi va da comanda. Pe urmă să vină amîndoi, tîmplarul cu leaţurile lui date la rindea şi tapiţerul cu stofa, ca să execute ramele sub supraveghere şi exact pe măsură.

Bucuros că am o ocupație am plecat cu capelanul în sat care era foarte mare și în care se afla catedrala construită într-un stil mai nou. Satul purta același nume ca familia contelui sau a baronilor dinainte, și capelanul, care-mi povestea într-una lucruri interesante, îmi arătă în vîrful unei coline ruinele cenușii ale fostului domeniu de familie. Plin de bună dispoziție, am rezolvat, după îndemnurile sale, micile mele probleme și m-am întors la castel după o lungă plimbare, pe care am întreprins-o de unul singur.

Contele plecase călare ; am considerat că nu era cuviincios să întreb unde era domnișoara. Am rămas, așadăr, singur pe terasă, urmărind cu privirea norii înserării, tovarăși prietenoși care se destramă și se adună iar fără odihnă, atrăgînd și reținînd mii de priviri hoinare asupra lor. Ce organizare, m-am gîndit eu, în care cele mai indispensabile mijloace de existență creează în același timp un nesecat surplus de posibilități pentru săraci și pentru bogați, pentru tineri și pentru bătrîni, fiind în orice împrejurare o oglindă a sufletului, un judecător tăcut și atoatevăzător !

Din această blîndă meditație m-a trezit pasul elastic al Dorotheii, pe care acum începusem să-l cunosc. Ea urca repede scările, ținînd în mînă frumoasa mea carte verde.

— Sînteți părăsit ! exclamă ea. Știți de unde vin ? De la cimitir, unde am citit în cartea dumneavoastră povestea micuței Meret, care nu voia să se roage ! Aveam voie, îmi dați voie și acum s-o citesc în continuare ? Azi după masă, tata și-a petrecut cîteva ore cu ea, apoi mi-a dat-o și mie ca să citesc această poveste. Uitați-vă, am pus între file o frunză de iederă de pe mormîntul unui copil ! Dar acum trebuie să ne dăm și mîna cînd ne întîlnim, pentru că acum vă cunoaștem mai îndeaproape.

Capitolul unsprezece

DORTCHEN SCHÖNFUND

Peste cîteva zile am fost gata cu clasarea studiilor şi cu reconstituirea peisajelor mari şi mici. Pînă la sosirea ramelor definitive ce urmau să fie expediate din capitală, acestea din urmă fuseseră atîrnate provizoriu la locurile destinate lor, şi contele le privea satisfăcut cînd pe una, cînd pe alta. Fără a putea pretinde că erau foarte valoroase, accentuau totuşi aspectul grav şi pitoresc al sălii de lectură, dîndu-mi după cum am mai spus plăcuta senzaţie de a le şti salvate într-un asemenea loc, reprezentînd dovezi ale unei rîvne sincere. În această privinţă contele nu era zgîrcit în declaraţii de îmbărbătare.

— Fie că vă continuaţi sau nu cariera artistică, îmi spuse el, aceste tablouri vor păstra totuşi pentru mine aceeaşi valoare, în primul caz drept indicaţii ale cotiturii în dezvoltarea unui talent, iar celălalt, drept ilustraţie sau completare la istoria tinereţii dumneavoastră, pe care am citit-o pînă la capăt. Orice om are nevoie de o pasiune, pasiunile mele le voi extinde acum asupra analizei unei vieţi, aşa cum mi se oferă viaţa dumneavoastră. Sînteţi un om concret, dar trăiţi în simboluri, cum s-ar zice, ceea ce e primejdios, mai cu seamă fiindcă procedaţi cu atîta naivitate. Dar pentru moment, să nu ne facem peri albi din cauza asta, dumneavoastră cel puţin, fiindcă în ce mă priveşte, din păcate nu mai pot aplica atît de bine proverbul. Prima mea datorie este compensaţia pe care trebuie să v-o dau pentru împodobirea bibliotecii mele !

— Dar asta aţi şi făcut ! am spus eu aproape speriat la gîndul că voi căpăta alţi bani, atît de suspect mi se părea acest noroc neaşteptat ; şi totuşi erau mai curînd mofturi decît sinceritate, deşi nu asta intenţionam. Fi-

indcă, în ciuda propriei mele sărăcii, îmi părea rău de conte că făcea cheltuieli atît de mari.

Dar el exclamă :

— Nu face fasoane, dragul meu ! Nu-i vorba de un preț de cumpărare, știu doar că asemenea lucruri nu se vînd ușor și nu oricine le găsește o întrebuințare. E mai mult o chestiune de discreție pentru mine, iar pentru dumneata o necesitate. Cum ambele converg, contribuind în plus la desăvîrșirea neobișnuitei noastre aventuri, de ce să nu-i facem onorurile ?

Și cu aceste cuvinte îmi vîrî un plic plin de bancnote în buzunarul hainei ; după cum am observat mai tîrziu, era o sumă egală cu cea pe care mi-o mai plătise, astfel încît eram de două ori mai bogat ca acum cîteva zile.

— Și acum, continuă el, să discutăm despre ce-i mai important și anume despre ce ai de gînd să faci de acum înainte. Îmi dau eu seama că ar trebui să-ți schimbi meseria ; pentru un peisagist obișnuit, orientarea dumitale e prea vastă, prea aspră, prea amăgitoare și prea nelinîștită ; pentru așa ceva e nevoie de un alt meșter ! Dar asta nu trebuie să faci cu amărăciune și din constrîngere, ci, cum am mai spus, cu demnitatea unei hotărîri libere, care s-ar fi putut concepe și altfel la nevoie !

— Cît despre demnitate, a fost destul de satisfăcută de primirea ce ați acordat dubioaselor mele realizări !

— Nu, eu nu cred asta ! Mai trebuie să-ți dovedești dumitale însuți că ai putea rămîne, dacă nu cu glorie, în orice caz în mod onorabil la profesia pe care ți-ai ales-o ; abia după aceea îi vei putea spune adio și-ți vei putea vedea de drum ! Lucrează aici un tablou, adunîndu-ți puterile, dar cu inima ușoară, cu curaj și fără griji, și pun rămășag că-l vom vinde !

Am clătinat iar din cap, gîndindu-mă la lunile de care aș fi avut nevoie pentru o asemenea încercare.

— Chiar dacă lucrul acesta ar reuși, am spus eu, ar fi iar doar unul din simbolurile despre care dumneavoastră, domnule conte, afirmați că trăiesc din ele, și în cazul de față unul care m-ar costa totuși prea mult ! În plus, grație mărinimiei dumneavoastră dorința de a pleca acasă mi s-a cuibărit în oase !

— Ascultă ! a răspuns el. Să nu mai stăm mult pe gînduri şi să mergem înainte ! Dar trebuie să mai rumegi problema încă o noapte. Pregăteşte-te de drum pentru mîine dimineaţă, trăsura îţi va sta la dispoziţie ; apoi după ce-ţi vei spune ultimul cuvînt, te voi conduce sau la staţia de diligenţă care pleacă spre Elveţia, sau vom pleca împreună în capitală unde am oricum ceva treabă şi unde vei cumpăra cele necesare pentru munca dumitale. De acord ?

Am consimţit, deşi nu mă îndoiam că voi alege drumul spre patrie.

În ziua aceea masa urma să fie servită în aşa-zisa sală a cavalerilor, încăpere aflată la unul din etajele superioare, pe care încă nu-l cunoşteam. Dorothea veni în bibliotecă să ne anunţe acest lucru. Cum sala era situată în aripa însorită a clădirii, temperatura era atît de blîndă încît nu era nevoie de foc şi ziua aceea frumoasă de toamnă putea să pătrundă prin ferestre. Dorothea însăşi, cum am remarcat cu o tăcută uimire, arăta ca o zi senină de iunie ; chiar şi contele o privi o clipă surprins. Purta o rochie de atlas negru şi avea în jurul gîtului şi al pieptului o dantelă elegantă, în care se pierdea un colier. Dar povara buclelor întunecate era pieptănată într-un mod deosebit spre ceafă, în timp ce pielea albă de pe tîmplele eliberate astfel dădea capului ei o expresie de libertate, dacă nu chiar de mîndrie.

— Ce intenţii ai de te-ai gătit aşa ? întrebă contele. Aştepţi musafiri despre care eu nu ştiu ?

— N-am nici un fel de intenţii, răspunse ea, decît că vreau să fac cinste vremii frumoase şi sălii. În plus, graţie ansamblului, să dau prietenului nostru, domnului Lee, o impresie mai vie ; poate că dacă-şi va continua povestirea, va descrie pe o jumătate de pagină de carte sala şi, o dată cu ea, dubioasa mea figură. De altfel, în calendarul catolic şi protestant azi e sărbătorit Narcis, prin urmare avem cu toţii voie să ne lăsăm oarecum în voia vanităţii, nu-i aşa, domnule Heinrich ?

Cu toate că rostise acest discurs pe un ton jumătate blînd şi serios, jumătate graţios şi zîmbitor, care nu trăda nici o intenţie maliţioasă, cuvîntul Narcis mi s-a părut a fi o înţepătură la adresa autooglindirii din cartea mea,

mai ales că mă simțeam destul de jenat de a o fi dat din mînă. Fie că această înțepătură avea la bază o apreciere sau o simplă glumă, mi s-a părut oricum umilitoare și am simțit că roșesc fără să găsesc un cuvînt de replică. Dorothea nu dădu însă nici o importanță acestui lucru și nici nu-l observă, astfel încît, probabil, îi atribuisem intenții prea mari.

Sala amintită era într-adevăr destul de pestriț colorată, deși rămînea demnă și festivă. Un covor roșu ca para focului era așternut peste toată podeaua ; tavanul era acoperit în lățime și în lungime de o singură frescă ; pe fîșia de perete dintre tavan și căptușeala de lemn care ajungea pînă la înălțimea unui om, atîrnau toate portretele strămoșilor. Deasupra unui cămin de marmoră se îngrămădeau arme și armuri vechi. În vitrine de sticlă străluceau alte arme, elegant lucrate, mai ales spade și săbii de preț, ale căror copii puteau fi recunoscute pe cîte un portret al foștilor lor posesori. Existau însă și arme din timpuri în care nu se făceau încă portrete. Astfel, pe un mic scut triunghiular, abia vizibil, se deslușea cel mai vechi și mai simplu blazon al familiei, care constituia acum unul din cele douăzeci de cîmpuri ale actualului blazon, și pe a cărui margine superioară se află patru coifuri încoronate, cu patru cocoși pe o stinghie.

Entuziasmat, nu m-am putut abține să dau o raită peste tot spre a-mi plimba ochii peste aceste lucruri frumoase ; contele îmi dădea cîte o explicație, iar Dorothea adusese cheile și deschidea sertărașele vajnic păzite ale unui bufet mare, unde strălucea un tezaur de argintărie veche. Alte dulapuri erau îngropate în lambriuri de lemn și conțineau manuscrise pe pergament cu miniaturi strălucitoare, zapise cu peceți atîrnate, închise în capsule de lemn sau de argint ; altele n-aveau capsule și erau rupte în parte. Contele scoase cîteva zapise și le desfăcu, dar nu le-am putut citi fiindcă erau din secolul al doisprezecelea sau chiar al unsprezecelea ; erau scrisori împărătești, referitoare la bucata de pămînt pe care ne aflam noi. Cînd mi-am exprimat uimirea asupra acestor relicve și documente atît de bogate, spunînd că nu mai văzusem niciodată ceva ase-

mănător, contele spuse că adunase de curînd toate boarfele familiei în sala asta, unde-şi puteau trăi traiul fără să-i supere la tot pasul pe cei vii. Bucuria pe care i-o produceau ele era limitată şi nu depăşea bucuria oricărui colecţionar.

— Vai de mine, am spus eu, asemenea limpezime, asemenea transparenţă a unui trecut îndelungat care se referă la noi înşine nu se poate totuşi uita sau şterge în mod arbitrar. Ea ar trebui să ne bucure fără să ne facă să abuzăm de ea cu intenţiii neliberale!

— Aşa ar trebui să fie; dar cine are experienţa acestor lucruri ştie că sînt împrejurări în care şase sau şapte secole de trecut pot să te obosească. Mi-am dorit să trăiesc într-un stat liber, şi să fac parte graţie originii mele, dintr-o aristocraţie statornică, înţelegînd cuvîntul aristocraţiei numai în sensul unor obligaţii mai mari şi liber consimţite. Dar, din mai multe motive, astea sînt visuri, astfel că celor sătui de noblețea lor nu le rămîne decît o singură soluţie, aceea de a se contopi cu poporul cînd li se prezintă prilejul. Dar şi acest lucru are dificultăţi, şi fără intervenţia unui eveniment fericit nu poate fi uşor realizat; iată de ce şi în această privinţă e mai greu decît s-ar crede să-ţi călăuzeşti soarta. Tatăl meu, care numai datorită originii sale a fost comandant de cavalerie, a avut un sfîrşit dureros în Rusia, fiind înrolat în armata revoluţiei franceze. Fratele meu mai mare, care era considerat un trăsnit, a plecat în America de Sud ca să înceapă în felul său o existenţă nouă; numai că aici a fost victima unei întîmplări idioate şi şi-a pierdut de timpuriu viaţa în încăierările de acolo. Despre doamna din aristocraţia iberică, cu care s-a însurat, pare-se, puţin timp înainte de a muri, n-am avut niciodată nici un fel de ştire. Acum sînt eu şeful familiei, şi toată splendoarea a rămas sub ochii mei, deoarece sînt ultimul vlăstar al familiei noastre. Dacă aş avea un fiu, aş fi plecat de mult cu el în Lumea Nouă ca să ne pierdem în fluxul întineritor al poporului. Dar numai pentru mine, lucrul acesta nu mai merită osteneală, mai cu seamă că nu sînt nemulţumit de viaţă! Dar să ne aşezăm la masă,

din moment ce doamnei noastre îi place să joace și ea o dată rolul de străbună !

— Asta și fac ! Deocamdată îmi place foarte mult sala asta care merită să fie apreciată ! se auzi glasul Dorotheii, care avea o anumită gravitate, ceea ce-mi produse un nou sentiment de jenă, deoarece nu pricepeam această nouă toană și nu puteam deci nici s-o critic, nici s-o prețuiesc. E drept că atmosfera aici era solemnă, atît din cauza luminii care scălda încăperea, cît și din cauza unor esențe discrete, care fuseseră arse înainte de sosirea noastră. Bogăția de culori, care ne înconjura, părea astfel să cîștige în forță și în profunzime.

După ce am mîncat un timp, purtînd o conversație banală și întreruptă din cînd în cînd, Dorothea mi-a spus prietenește, deși pe un ton destul de indiferent, adică exact ca o doamnă din lumea mare :

— Da, domnule Lee, nici dumneavoastră, nu sînteți insensibil la o origine bună, și în calitate de membru al burgheziei, vă bucurați că aveți părinți cumsecade, iar la începutul însemnărilor dumneavoastră dați asigurarea că posedați treizeci și doi de strămoși, chiar dacă nu-i cunoașteți.

— Așa e, am răspuns cu autosatisfacție și cu oarecare încăpățînare, negreșit, nici pe mine nu m-a adunat nimeni de pe drum !

Atunci Dorothea începu să bată brusc din palme încîntată, redeveni simplă și naturală și strigă cu bucurie :

— V-am prins, onorabile domn ! Pentru că, așa cum mă vedeți, eu am fost culeasă de pe drum !

M-am uitat uluit la ea fără să știu ce putea să însemne asta, în timp ce ea, la fel de bucuroasă, spunea :

— Da, da, severul meu domn de origine onorabilă ! Sînt cel mai autentic copil găsit, mă numesc Dortchen Schönfund [1] și nu altfel, așa m-a botezat scumpul meu tată adoptiv !

De data asta, am privit buimac spre conte care rîdea :

— Va să zică aici ai vrut să ajungi cu gluma ta ! Trebuie să știi că într-una din aceste zile ne-a venit să

[1] Frumoasă descoperire (germ.).

rîdem citind următoarele cuvinte scrise de dumneata : dacă te uiți la propriul dumitale nas, ești convins că ai treizeci și doi de strămoși. Și cînd mai departe am citit că nu te poți opri să faci unele considerații asupra strămoșilor, copilul ăsta a început să facă mutre, plîngîndu-se că toată lumea, nobilii, burghezi, și țărani se pot bucura cu originea lor și numai ea trebuie să se rușineze, că n-are nici o origine. Pentru că am găsit-o într-adevăr pe stradă, și e fiica mea adoptivă, bună și cuminte !

Contele îi mîngîie afectuos spre spate buclele, care tindeau să-și reia locul cuvenit lîngă obrajii îmbujorați, întorcîndu-se din exilul de pe ceafa frumos formată. Mirat și înduioșat, am cerut iertare pentru că, fără să știu, îi rănisem sentimentele. Am adăugat că-mi meritam umilirea, deoarece mă lăsasem ispitit să închid gura unei presupuse falnice contese, în loc s-o las în pace așa cum e. De altfel, originea ei e totuși cea mai nobilă, deoarece coboară direct din mîna lui Dumnezeu, ceea ce te lăsa să-ți închipui lucrurile cele mai deosebite și mai minunate !

— Nu, răspunse contele, nu vreau să facem din ea o prințesă fermecată. Originea ei simplă este de altfel cunoscută oricui, și ceea ce știe fiecare copil, puteți ști și dumneavoastră. Acum douăzeci de ani, cînd soția, unica mea soție, a murit, am început să colind îndurerat și nemîngîiat prin țară. Într-o seară am poposit la o proprietate a noastră dintr-un oraș de pe malul Dunării austriece, unde iubitei mele soții îi plăcea să locuiască adesea. Cînd am intrat în casă am văzut, fără să-i dau atenție, un copil frumos de vreo doi-trei ani, care ședea tăcut pe banca de piatră, lîngă portal. Am mai ieșit o dată ca să privesc amurgul deasupra fluviului larg, pe care răposata îl contempla atît de des ; de data asta, copilul dormea. Cînd m-am întors peste o jumătate de oră, plîngea încet și înfricoșat. L-am chemat pe intendentul casei, un om fără inimă, care nu voia să știe de nimic și spunea că o ceată de emigranți trecuseră prin oraș și că, probabil, copilul era al lor. Am poruncit să fie adus în casă și îngrijit, dar fiindcă treaba mergea încet și fără tragere de inimă, l-am luat

cu mine și i-am dat din mîncarea mea. Într-adevăr, niște emigranți trecuseră pe acolo, dar plecaseră cu vapoarele și plutele pe Dunăre la vale. După informațiile poliției, veneau din Suabia și se îndreptau spre sudul Rusiei ; dar nici în vechea și nici în noua lor patrie nimeni nu voia să știe de acest copil, care nu era nicăieri trecut în registrele sau în actele emigranților. O bandă de țigani, care-și făcuse apariția în apropierea orașului, dădu prilej unor noi cercetări. Dar nici de data asta n-am aflat nimic nou. Pe scurt, am rămas cu un copil găsit din cea mai frumoasă specie, după cum vezi și dumneata ! I-am asigurat o existență frumoasă de copil găsit, i-am dat-o pe răposata mea soție drept nașă și am botezat-o cu numele ei — Dorothea. Numele de Schönfund, i l-am fixat în mod oficial, iar mai tîrziu, pentru că a dat dovadă de mai multe calități frumoase, am adoptat-o în mod legal și cu toate formele, am adăugat numele acestui loc și al casei. Așadar, Dorothea se numește acum Schönfund-W...berg. Firește, n-am putut să fac din ea o contesă, dar nici nu e nevoie !

— E, ce credeți acum ? sînt demnă de milă sau de invidie ? mă întrebă frumoasa făptură cu capul ușor plecat.

— Numai de invidie, bineînțeles, am spus eu, trezindu-mă din uimire și din emoție, semănați pur și simplu cu o stea nouă care a răsărit din adîncurile cerului și căreia i s-a dat un nume. Dar o stea poate să dispară iar, pe cînd sufletul nemuritor, care poartă acum numele dumneavoastră, nu se va mai stinge niciodată.

Ea clătină însă ușor din cap de parcă ar fi vrut să nege, și spuse :

— Nu mă prea fălesc cu această consolare ! Copilul găsit va dispărea în tăcere așa cum a venit !

Cum nu-mi puteam explica aceste spuse pentru că, uimit de înfățișarea ei, uitasem propriile mele cuvinte care le prilejuiseră pe ale sale, contele îmi zise :

— Trebuie să afli care e trăsătura caracteristică a lui Dortchen ; din proprie inițiativă, nu crede în nemurirea sufletului, asta nu fiindcă ar fi studiat anumite lucruri sau fiindcă ar asculta de influențe străine ; e

ceva primordial, ceva căpătat, ca să zic așa, din fragedă pruncie !

Dorothea se rușină văzîndu-și trădată taina ; își lipi chipul îmbujorat de fața de masă de damasc, astfel că buclele ei se revărsară pe masă. Episodul acesta făcu însă asupra mea o impresie ce semăna cu spaima sau cu groaza care ne cuprinde cînd o ființă care ne-a cîștigat simpatia se apropie pe neașteptate de sufletul nostru cu o anumită calitate bine conturată.

— Dat fiind că acum sînt bine cunoscută și gîndurile mele sînt ghicite, spuse ea, ridicîndu-se deodată în picioare, cu un zîmbet grăgălaș, vreau să mă retrag și să caut un locșor intim unde să ne luăm cafeaua.

Ceva mai tîrziu, însoțindu-l pe conte în drumurile de afaceri pe care le făcea, fiindcă își administra personal moșiile, l-am chestionat mai îndeaproape.

— Asta e realitatea, mi-a răspuns el. Încă din clipa cînd abia începea să raționeze și auzea pomenindu-se de aceste lucruri — nici nu-mi aduc aminte cînd — declara cu cea mai mare naturalețe, în cuvinte pornite dintr-o inimă copilăroasă și curată, că nu-și închipuie și nu crede că oamenii ar putea să fie nemuritori. Firește, se întîmplă destul de des ca oameni cinstiți din toate păturile sociale să soarbă de la mama Natură sentimentul simplu și primitiv al nestatorniciei și, fără să fie critici sau sceptici din fire, să întrețină acest sentiment ca pe un lucru inofensiv și de la sine înțeles. Dar n-am avut încă niciodată prilejul să văd acest fenomen sub o formă atît de drăgălașă și de firească, iar convingerea ei nevinovată m-a făcut pe mine, care mă lepădasem de Dumnezeu și de nemurire, să-mi revizuiesc educația filozofică. Și cînd, pe drumul meditației și al cărților am ajuns din nou acolo unde fata se afla de la bun început, cînd, privind peste umerii mei, Dorchen a început să citească cu mine în cărți, abia atunci a fost interesant de văzut în ce fel sentimentul ei, consolidat prin reflecțiune, a prins formă în ea. Cine spune că fără credință în nemurire nu există în lume nici poezie și nici sfințenie a vieții, acela ar fi trebuit s-o vadă ; nu numai natura și viața din jurul ei, ci ea însăși era transfigurată. Lumina soarelui îi părea de o mie de ori mai fru-

moasă decît pare altor oameni, existența tuturor lucrurilor devenea sacră pentru ea, ca și moartea pe care o privește foarte în serios și fără teamă. Se obișnuia să se gîndească la ea în orice moment, în toiul unei bucurii senine sau al unui simțămînt de fericire, știind că într-o bună zi va trebui să ne despărțim fără glumă și pentru totdeauna de viață. Toată existența trecătoare a personalității noastre și întîlnirea ei cu alte lucruri trecătoare, însuflețite și neînsuflețite, dansul nostru fulgerător în lumina pămîntului care dispare apoi, totul are în ochii ei cînd culoarea unei blînde tristeți, cînd a unei veselii gingașe, care nu admite apariția pretențiilor apăsătoare ale individualului, deoarece comunitatea există totuși. Și cîtă pietate și atenție nutrește ea pentru muribunzi și pentru morți! Celor care și-au primit răsplata și au trebuit să plece, cum spune ea, le împodobește mormintele și nu e zi ca să nu-și petreacă o oră la cimitir. Acolo e parcul ei preferat și colțul ei intim; de acolo se întoarce, cînd veselă și zglobie, cînd tăcută și gînditoare.

Firește, o asemenea grațioasă atitudine se preta deocamdată numai pentru o viață atît de lipsită de griji și de suferință, pentru o viață distinsă și pentru o forță tînără și sănătoasă. Totuși descrierea ei îmi spori interesul și stinghereala.

— Nici în Dumnezeu nu crede? am întrebat eu.

— Din punct de vedere didactic, răspunse contele, cele două probleme sînt, firește, inseparabile; dar ca toate femeile, ea nu prea ține seamă de logică, deoarece, în această privință, nu și-a format încă o concepție. „Doamne, spune ea, ce știu eu, sărăcuța de mine! Pentru Dumnezeu totul e cu putință, chiar și să existe!". Mai departe nu merge însă cu declarații atît de hazlii, mai mult chiar, o prea mare libertate sau obrăznicie de exprimare într-o conversație sau într-o lectură o îndispune și nu permite ieșiri prea grosolane. Nu înțeleg, spune ea, de ce trebuie să fii grosolan și necuviincios față de bunul Dumnezeu chiar dacă ești convins că nu există și nu ți-e teamă de el. Procedeul acesta i se pare mai curînd urît decît îndrăzneț.

La întoarcere m-am îndreptat spre locuința mea idilică din pavilionul din grădină, unde rugasem să fiu lăsat cînd voiseră să mă mute la castel. Mi-am găsit mica încăpere ocupată ; căci, conform obiceiului, Dorothea petrecuse iar cîtva timp în sala de jos, apoi urcase împreună cu fiica grădinarului ca să vadă dacă nu-mi lipsește ceva. Cînd am intrat, am văzut două superbe trestii înalte, cu mănunchiurile lor de flori așezate în cruce în spatele oglinzii. Sub oglindă, care era încadrată într-o ramă veche de cupru argintat, lucrată în relief, craniul lui Zwiehan se afla pe comodă, pe un suport de mușchi verde, iar în jurul frunții purta o cununiță de brebenel. Cu cotul sprijinit de mobila pîntecoasă, Röschen se înclina atentă asupra lui, strîmbîndu-și năsucul și țuguindu-și nostim buzele. La cîțiva pași în urmă stătea stăpîna ei, cu mîinile împreunate la spate, cufundată aparent în gînduri serioase și contemplînd totodată opera propriilor sale mîini.

— Admirați arta noastră de tapițeri ? mă întrebă ea. Am înfrumusețat oarecum popasul la noi al taciturnului dumneavoastră tovarăș de drum, gîndindu-ne și la dumneavoastră. Acum însă îmi spun că ar trebui să vă despărțiți de acest tovarăș și să-i acordați pacea. Îl vom îngropa ocazional în cimitirul nostru, i-am găsit tocmai un locșor bine ascuns sub niște copaci, unde nu se sapă niciodată.

Acest „ocazional", care se desprinsese de pe buzele ei ca petala unui trandafir, adică total lipsit de greutate, suna atît de ospitalier, încît îmi înveseli imediat inima. Am răspuns totuși că, potrivit hotărîrii mele, craniul acesta trebuia să se întoarcă cu mine în patrie, unde-l voi restitui în sfîrșit pămîntului, chiar dacă această acțiune ar fi părut lipsită de sens și de conținut.

— Dar cînd plecați ? întrebă Dorothea.

— Cred că mîine, așa cum ne-am înțeles !

— Ba nu veți pleca, ci veți face ceea ce vă sfătuiește tata ! Hai să vă arăt ceva drăguț ! Și deschise un dulăpior vechi în perete, aflat într-un colț, de unde scoase cîteva ceșcuțe delicate și viu colorate, niște autentice cești chinezești. Vedeți, ceșcuțele astea le-am smuls de la bătrînul dumneavoastră telal, care e și al

nostru ; mi-a promis mai multe, dar pînă acum nu s-a ţinut de cuvînt. Le-am adus aici să ne puteţi invita o dată la o cafeluţă la dumneavoastră, sau în sala de joc, şi ca să aveţi ceva drăguţ şi în camera asta ! Uite, Röschen, aşa cînta domnul Lee la flaut cînd l-am văzut prima oară !

Dorothea luă toiagul meu, îl duse la gură ca pe un flaut şi cîntă cîteva măsuri din aria lui Freischütz *Şi dacă norul l-ar ascunde*, apoi, punîndu-l de-o parte, cîntă mai repede, mai zburdalnic trilurile de la sfîrşit cu o voce frumoasă şi sigură care-mi stîrni o nouă uimire. Dar nu cîntă nici o notă mai mult decît se potrivea cu scurta explozie de bună dispoziţie şi se opri tot atît de brusc precum începuse. Deodată îl văzu pe capelan traversînd curtea şi-i strigă pe geam :

— Părinte ! Veniţi puţin la noi, stăm aici la taifas pînă la ceai şi-i facem curte superbului nostru martir Ulisse. Röschen va face pe Nausicaa, dumneavoastră veţi întruchipa puterea sacră a lui Alcinou, nobilul stăpîn al feacilor, iar eu pe mama Areta, fiica dumnezeiescului Rexenor [1] !

— În cazul acesta, mi-aţi fi soţie, stimată păgînă ! spuse preotul gîfîind, după ce urcă scările.

— Nu observaţi nimic, spuse ea rîzînd, slujitor tuns al Sfintei Fecioare, care cîrmuieşte eterul şi tronează pe altare de aur ?

— Această discuţie depăşeşte orizontul meu ! exclamă Röschen, după ce-i împinse capelanului unul din puţinele scaune şi se retrase în timp ce acesta se avîntă într-o pălăvrăgeală veselă, continuînd să se războiască cu Dorothea. În cele din urmă sosi şi contele ca să vadă unde eram şi luă parte la discuţie, pînă ce se întunecă şi luna se ridică deasupra copacilor din parc, revărsîndu-şi lumina în odaie. După forma ei am constatat că trecuseră patru săptămîni de cînd mă aflam cu tinerele muncitoare sub plopii argintii de lîngă rîu, şi m-am minunat de simplitatea cu care se schimbaseră lucrurile.

---

[1] Ulise, Nausicaa, Alcinou, Areta, Rexenor — personaje din *Odiseea* lui Homer.

La castel, micul grup a mai rămas după aceea mult timp împreună. La început, Dortchen își păstră vioiciunea și veselia, dar, încetul cu încetul deveni mai tăcută, mulțumindu-se să cînte cîteva măsuri la pianul cel mare ; în cele din urmă dispăru fără să-și fi luat rămas bun.

Noaptea n-am izbutit să adorm pînă în zorii zilei, deși nu mă simțeam prost din cauza asta. Tocmai atipisem, cînd am fost trezit, pentru că sosise ora plecării. Buimac și în grabă, m-am îmbrăcat și am alergat la castel, unde contele își lua micul dejun, în timp ce trăsura era în fața ușii și vizitiul lîngă cai. După ce ne-am urcat, contele a întrebat : „Ei, încotro o luăm ?". Dorothea nu se arăta, totuși eu nu îndrăzneam să întreb de ea, deoarece îmi pierdusem siguranța, dar nici nu puteam pleca fără să-mi iau rămas bun. Așa că, după o clipă de gîndire, am spus în ultima clipă că doream să urmez sfatul domnului conte.

— Bine faci ! răspunse el și dădu dispoziție să pornim în direcția orașului de unde venisem.

Capitolul douăsprezece

CREȘTINUL ÎNGHEȚAT

În partea de miazănoapte a castelului un geam mai înalt indica locul unde era clădită capela casei. În secolul nostru nu se prea slujise acolo, totuși pe pereți se mai aflau podoabe și ustensile bisericești, bolta era încă pictată și numai scaunele dispăruseră de mult de pe lespezile podelei. În schimb în mijlocul ei se afla acum o sobă de tuci, care împreună cu burlanele răspîndeau o căldură suficientă. Pe o rogojină mare de paie se afla un șevalet, în fața căruia mă aflam eu, lucrînd cu rîvnă, în timp ce afară o zăpadă ușoară acoperea peisajul.

Lunga întrerupere, evenimentele, hotărîrea de a renunța îmi prilejuiseră fără îndoială o libertate a privirii și posibilitatea de a vedea ineditul lucrurilor, sau mai bine zis, mă treziseră din somn, ceea ce-mi era acum de mare ajutor. Chiar în ultima perioadă a ședерii mele în capitală privisem unele tablouri vechi și noi cu alți ochi. Era ca și cum un fel de solzi s-ar fi desprins și ar fi continuat să se desprindă de pe ei, fiindcă acum lucram cu înfrigurare și calm totodată, furtunos, fără griji și prudent, gîndindu-mă la fiecare trăsătură cum va fi următoarea, fără ca șuvoiul inspirației să se întrerupă din cauza șovăielii. Fenomenul potrivit căruia, fără a te exercita între timp, poți ști ulterior un lucru, de care înainte nu erai în stare, fie doar pentru că ți-ai odihnit forțele spirituale, fie pentru că soarta ta s-a schimbat, are loc mai des poate decît se crede. De data asta, așa se întîmpla cu mine, firește în limitele ce-mi sînt impuse.

Începusem să lucrez deodată la două tablouri, care făceau astfel progrese frumoase, izvorînd dintr-o inspirație a cărei seninătate și căldură erau de durată. Dar

adevărata flacără creatoare o constituia totuși trezirea sentimentului, a dragostei, a îndrăgostirii sau cum se numește această stare sufletească, căreia-i puteam da un nume abia după ce s-a limpezit cu trecerea timpului, deși rămîne un eveniment cotidian ca toate marile necesități. Pe timpuri învățasem și eu să spun că inima e un mușchi și o pompă mecanică ; acum însă mă biruia iluzia că e lăcașul emoțiilor izvorîte din dragoste, și, în ciuda obișnuitelor glume despre forma ei heraldică pe turtele dulci, pe cărțile de joc și pe alte simboluri populare, își afirma vechiul prestigiu din moment ce imaginea Dorotheei, cu nimbul originii sale nelămurite, al concepțiilor de viață ciudate, cu frumusețea și cultura ei, părea să-și facă intrarea în inimă, și nu în cap. Sau cel puțin acesta făcea doar simplul oficiu de portar și de observator, pentru a trimite ceea ce percepea în moara întunecată și purpurie a pasiunii.

Pînă și rațiunea își făcea datoria și mai făcea cîte ceva în plus spre a-i fi pe plac. Caracterul trecător și ireversibil al vieții, văzut prin ochii lui Dortchen, îmi înfățișară curînd lumea într-o strălucire mai puternică și mai profundă, așa cum îi apărea și ei ; un simțămînt nostalgic de fericire mă străbătea ca un fior, ori de cîte ori îmi închipuiam doar posibilitatea să petrec alături de ea o scurtă viață pe acest pămînt frumos. Iată de ce ascultam fără scrupule cele ce se spuneau despre existența sau inexistența acelor lucruri și, fără bucurie nici durere, fără glumă sau apăsare, simțeam destrămîndu-se în mine și devenind mobile ideile învățate despre Dumnezeu și nemurire. Mobilul acestei libertăți era, firește, o sclavie nu prea lăudabilă pentru un bărbat ; dîndu-mi seama de acest lucru, mi-am căutat argumente, drept care m-am refugiat în biblioteca contelui. Cunoșteam în linii mari istoria filozofiei, ultimele ei teorii nefiind prea limpezi pentru un om fără experiență. De data asta, m-am adresat operelor aflate tocmai în curs de popularizare și aparținînd filozofului contemporan [1] care, în limbajul său clasic și monoton dar pătimaș, trata, sub toate aspectele și punîndu-le la îndemîna tuturor, numai

[1] Este vorba de Ludwig Feuerbach (1804—1872).

aceste probleme şi, asemenea unei păsări fermecate, singură într-un tufiş, îl cînta pe Dumnezeu din mii de inimi.

Din punct de vedere spiritual şi, în parte, personal, contele făcea parte dintr-o asociaţie care încuraja cultul entuziast al acestui filozof, chiar dacă nu împărtăşea părerea şi speranţa că el trebuie să ducă în primul rînd şi în mod inevitabil la libertatea politică. În calitate de gazdă ospitalieră, nu voise să mă contrazică în această problemă. Acum însă, cînd ridicam obişnuitele obiecţii de neofit împotriva noilor influenţe şi cercetam schimbările la care puteam fi expus din punct de vedere moral, se isca oarecare politică de cafenea pe tema lui Dumnezeu, care, ce-i drept, mă însoţise încă din copilărie.

Lămurit de mult în privinţa acestor lucruri, contele îşi cam pierdu răbdarea şi spuse :

— Mi-e absolut indiferent dacă crezi sau nu în Dumnezeu ! Pentru că văd în dumneata un om la care nu contează dacă-şi fundamentează existenţa şi conştiinţa în afara sau în interiorul său, şi dacă n-ar fi aşa, dacă mi-aş închipui că eşti unul cu credinţă în Dumnezeu şi altul fără, n-aş mai avea în dumneata încrederea pe care o am în realitate. E ceea ce trebuie să realizeze şi să aducă aceste timpuri şi anume deplina siguranţă în dreptatea şi demnitatea oricărei credinţe şi a oricărei concepţii despre viaţă, şi nu numai în legile statului, ci şi în comportarea personală intimă dintre oameni. Aici nu e vorba de ateism sau de liberă cugetare, de frivolitate, scepticism şi pesimism, sau ce alte porecle s-au născocit pentru tot felul de lucruri morbide ! E vorba de dreptul de a-ţi păstra liniştea sufletească, oricare ar fi rezultatele gîndirii şi ale cercetării. De altfel, omul merge zilnic la şcoală şi nimeni nu poate prezice cu certitudine ce anume va crede la apusul vieţii. Iată de ce cerem o libertate deplină şi necondiţionată a conştiinţei.

Dar lumea trebuie să ajungă pînă acolo încît să primească şi să privească fenomenele şi rezultatele vieţii spirituale cu aceeaşi linişte cu care descoperă o lege necunoscută a naturii sau o nouă stea pe cer ; aştep-

tîndu-se la orice și rămînînd totdeauna egală cu ea însăși ca o omenire scăldată de razele soarelui care spune : Aici stau eu !

Nu după multă vreme însă am încetat să am nevoie de îndrumările contelui liber cugetător și am continuat să păşesc independent pe acelaşi drum, descurcîndu-mă în limbajul veşnic agitat al marelui prieten al lui Dumnezeu, dacă în ironie sau în serios se poate da acest nume omului care o viață întreagă n-a putut renunța la subiectul său mult iubit. Ca toți neofiții, am devenit chiar mai zelos decît ceilalți și făclia, cu care luminasem vechile mele păduri de gînduri, ardea cu atît mai puternic, cu cît era aprinsă la focul dragostei. Pălăvrăgeam acum în sens opus, mai cu seamă în serile care deveniseră acum mai lungi, cînd și ciudatul capelan, atras de dispută, își făcea apariția spre a cere socoteală în felul său noului renegat.

Omul acesta era eminent în trei aspecte : era un mîncăcios și un băutor pătimaș, un mare idealist religios și un și mai mare umorist, acesta din urmă aproape numai în sensul că la fiecare sfert de oră folosea cuvîntul umor, făcînd din el măsura și criteriul tuturor celor întîmplate și discutate. Tot ce făcea, spunea sau simțea el însuși le dădea mai întîi drept glume și cu toate că numai arareori erau într-adevăr glume, și înfățișau mai degrabă un artificiu nemaipomenit de antiteze, de imagini și de comparații, acest fel de a fi stîrnea totuși un anumit umor, mai ales dacă de față cu noi toți ne explica cu mare emfază ce înseamnă umorul, adăugînd că din acest dar al lui Dumnezeu noi nu posedăm nici măcar cît un grăunte de muștar.

Capelanul citea cu pasiune toate scrierile umoristice și tot ce găsea în legătură cu umorul și în plus construise un adevărat sistem în jurul acestui element umed, fluid, eteric, șiroind în jurul lumii, cum îl numea, care avea legături destul de strînse cu teologia sa. De Cervantes pomenea tot atît de des ca și de Shakespeare, dar se bucura de nenumăratele chelfăneli încasate de Sancho și de cavaler, de șmecherii, de furturi și de brutalități de orice fel. Pe cît de puțin lua seamă la comorile de înțelepciune și de noblețe atribuite de autor

domnului de la Mancha în schimbul rapid cu exploziile de prostie, nu putea sau nu voia să observe o ironie mai fină, mai cu seamă cînd părea croită parcă pe măsura lui, ceea ce alcătuia apoi cel mai amuzant contrast cu asigurările că are şi el un umor propriu. Astfel, în aventura din peştera lui Montesino nu vedea decît o păţanie aparent comică. Umorul cuprins în desfăşurarea inutilă a funiei lungi, în timp ce cavalerul închide ochii chiar de la început, ca toţi cei ce se înşală pe ei înşişi, terorizîndu-i în felul acesta pe alţii, şi purtarea lui ulterioară provocată de cele văzute în peşteră, toate astea nu le vedea sau se mulţumea să strîmbe uşor din nas la auzul lor.

Idealismul său — căci, lăudîndu-se uneori, scuzîndu-se alteori, îşi acorda el însuşi numele de idealist — consta în faptul că, faţă de auditori, care considerau drept ideal orice element real şi întîmplat, în măsura în care exprimă şi înfăţişează îndeajuns şi în mod izbutit propria sa esenţă, el critica tocmai acest element real şi devenit material, numind în schimb ideal tot ce nu putea fi nici văzut nici înţeles, tot ce nu putea fi numit sau exprimat, adică ceva echivalent cu numele de Pomerania orientală acordat unui spaţiu gol de pe cer. Tot astfel, dădea oricărei îndeletniciri diletante de cîrpaci, din care nu putea ieşi nimic, oricît ar fi fost de greşită şi de arogantă, numele de năzuinţă ideală. În schimb, orice muncă serioasă şi devotată în ştiinţă şi în artă şi încununată de succes însemna pentru el goana după reuşită, după onoruri şi după avere, o goană ce nu se putea desprinde de cele pămînteşti. Pe arhitectul unei biserici, ale cărei turle se prăbuşeau, îl preţuia ca pe un idealist tragic, iar pe acela ale cărui turle rămîneau în picioare, îl numea un materialist vînător de noroc.

Ca preot catolic era tolerant şi superior bisericii sale; în această privinţă tăcea cu modestie şi nu se lăuda. În schimb, apăra deismul iluminist, al cărui adept era, cu mai mult fanatism decît şi-ar fi apărat vreun popă dogmele. Încerca să exercite o adevărată şi diabolică constrîngere în fraze ideale şi umoristice şi-şi construia rugurile din antiteze, parabole şchioape şi glume tari, cău-

tînd să ardă pe ele judecata, bunăvoința și chiar conștiința adversarilor săi, drept jertfă plăcută pe altarul propriilor sale păreri.

Această curajoasă ocupație preferată, precum și ospitalitatea contelui, îl aduceau adesea la castel, și cum era totodată un om de treabă și un ajutor sincer în operele de binefacere, era de folos și înveselea casa. În special Dorothea, cu grația ei ușoară, se pricepea să-l conducă prin labirinturile umorului său fanatic, să țopăie șireată în fața lui și să se strecoare prin hățișurile spiritului său ciudat. Nimeni nu putea ști dacă era vorba mai curînd de o bunăvoință senină sau de o zburdălnicie îngrijorătoare ; căci îi dădea adesea capelanului ocazia să strălucească, dar tot atît de des îl ademenea pe ghiața pe care spiritul lui își putea frînge gîtul.

Acesta era deci omul potrivit care-mi dădea prilejul să-mi exercit noile arme, ceea ce făceam cu atît mai multă neîndurare, cu cît luptam împotriva unor apucături cărora le slujisem și eu în mai multe privințe. După prima dureroasă uimire pricinuită de renegarea mea, capelanul își luă avînt cu puteri îndoite, dornic să mă doboare ; cum, însă, însuflețit nu de grija unor maniere frumoase, cît de elanul combativ al unui neofit, nesocoteam indulgența cu care era el obișnuit și-i plăteam cu aceeași monedă de proastă calitate extravagațele și înțepăturile, capelanul își pierdea buna dispoziție și adesea prilejul de destindere plăcută pe care îl căutase după o zi întreagă în care oficiase slujbe. Lucrul acesta mă surprindea și pe mine ; mă minunam, gîndindu-mă înapoi la întîmplarea cu Ferdinand Lys, că omul se poate schimba astfel ! Îmi aminteam că mă făcusem atunci vinovat de o purtare și mai urîtă și, cu sabia în mînă, mă aflasem de cealaltă parte, de partea capelanului. Mă hotăram să mă mai temperez, să mă îndrept, dar greșeam din nou. În felul acesta și devenind treptat un scandalagiu aveam și eu nevoie de menajamente, îmi dădeam seama de asta și mă întristam.

Numai că cineva se îngrijise să trimită un ajutor neașteptat capelanului încolțit. Într-o zi o trăsură deschisă, trasă de un cal țărănesc greoi, sosi la castel zăn-

gănind din toate încheieturile. Pe capră şedea un ţăran cu o pipă în gură, în timp ce, în coşul căruţei, de forma unui bazin, era instalat ca în scoica lui Venus un individ ciudat cu o pălărie mare, ţinînd şi el o pipă în gură. Lîngă el se afla un sac pentru grîu, de înălţimea unui om, care părea însă umplut cu multe obiecte mai mari şi mai mici, colţuroase şi rotunde, şi era legat cu atîta greutate la gură, încît pînza abia apuca să mai facă nişte cute. Omul din interiorul vehiculului ţinea acest sac în picioare cu o mînă, foarte preocupat să-l coboare cu precauţiune. După ce lucrul acesta avu loc, sări imediat jos şi rămase lîngă sac, ţinîndu-l drept în sus, fiindcă nu voia cu nici un preţ să-l lase să se răstoarne pe pămîntul umed. Faptul acesta îi complică discuţiile cu vizitiul, care nu voia să-şi piardă timpul cu plata călătoriei, în timp ce călătorul nu numai că protesta împotriva preţului, dar pretindea să-l achite abia după predarea scrisorilor şi după ce va fi instalat cum se cuvine la reşedinţa contelui. Aruncînd stropi de scuipat, fiindcă vorbea pe lîngă pipă, căuta să ajungă la o înţelegere cu omul, dar era mereu împiedicat să facă gesturile necesare şi să caute scrisorile din cauza sacului, care ameninţa să cadă ori de cîte ori îl lăsa din mînă. În cele din urmă un servitor al casei veni şi-l întrebă ce doreşte.

— Asta-i bagajul meu, prietene, spuse omul. Ţine-l puţin ca să-mi scot scrisorile de recomandare către domnul conte, pe care te rog să-l chemi încoace!

Servitorul ţinu sacul, călătorul scoase cîteva scrisori dintr-un portofel gros şi le întinse servitorului, care se duse cu ele în casă în timp ce individul punea iar mîna pe sac. După un răstimp contele îşi făcu apariţia cu una din scrisori în mînă şi se apropie să-l vadă pe noul venit. Nemişcat de lîngă coloana sacului său, acesta îi întinse mîna şi exclamă:

— Vă salut, nobile om şi tovarăş! Nu e oare o bucurie să trăieşti? asta ca să-l citîm pe Hutten [1].

[1] *Ulrich von Hutten* (1488—1523) — umanist şi teolog german, într-o scrisoare el exclamă: „O, veacuri, o ştiinţă! E o bucurie să trăieşti...".

— Am cumva onoarea să mă aflu în fața domnului Peter Gilgus, care-mi este recomandat de prietenii mei ? răspunse contele Dietrich.

— Chiar așa ! Nu-i o bucurie să trăiești ?

— Desigur ! Dar vă rog să vă faceți comod ! Nu vreți să predați bagajul și să intrați în casă ?

— Nu pot, mai întîi trebuie să vorbesc ceva cu dumneavoastră !

Contele se apropie de omul acesta, care-i făcu o comunicare confidențială, după care contele îl asigură pe vizitiu că va fi mulțumit, și că deocamdată să-și ducă căruța la administrație să înbuce ceva și să-i dea și calului de mîncare.

Apoi doi oameni transportară sacul nevătămat în casă, în timp ce contele îl luă pe străin la el în odaie, unde convorbirea continuă.

Domnul Peter Gilgus era un învățător fugit din Germania centrală și un apostol al ateismului, care plecase, în sensul strict al cuvîntului, să vadă și să savureze lumea după alungarea lui Dumnezeu. Considera această întîmplare drept un noroc incalculabil și oriunde ajungea exclama : „E o bucurie să trăiești !" ca și cînd îndată după ce el citise operele filozofului lumea ar fi fost eliberată de cel mai mare dușman și asupritor. Se și purta de altfel de parcă ar fi trăit într-o veșnică duminică și ar fi știut friptura în frigare, sau de parc-ar fi fost asuprit de cler, numai că se bucura mai mult decît un cuib plin de șoareci cînd pisica nu-i acasă.

Se prea poate ca, în calitatea lui de învățător să fi fost asuprit de cler, numai că se bucura mai mult decît s-ar fi cuvenit de alungarea lui Dumnezeu. Continua să se minuneze neîncetat de măreția gîndului că se eliberase de această noțiune nenorocită și de orice dependență mai mare sau mai mică de Dumnezeu. Își încleșta mereu pumnul ridicîndu-l împotriva lungului trecut plin de zeități antropomorfe ; urca mereu pe orice fleac de colină, întindea mîna și preamărea frumusețea pămîntului înverzit, jubilînd la vederea albastrului profund și fără nori al cerului descotorosit de Dumnezeu și, trîntindu-se pe burtă, bea din izvoare și pîraie, care, spunea el, nu avuseseră niciodată pînă atunci apă atît

de curată și de proaspătă. Ceea ce nu-l împiedica ori de cîte ori se lăsa frigul și ținea mai mult timp, sau ori de cîte ori ploua mai multă vreme, să se înfurie și să-și exprime mînia personală prin înjurături tradiționale, folosite în general numai împotriva autorilor în carne și oase ale unor împrejurări neplăcute.

După plecare se dusese mai întîi la șeful mișcării, la filozof, îl venerase timp de opt zile și împrumutase de la el niște bani pentru a-și continua călătoria, sumă care, în sărăcia lui voluntară și în absența oricăror nevoi, o poseda gînditorul drept mijloc de trai. Tot el îi mai dăduse pe deasupra și cîteva scrisori către admiratori înstăriți, aceștia îl trimiseseră la alți prieteni, și în felul acesta Gilgus călătorea dintr-un oraș în altul, de la o moșie la alta, trăia împărătește o viață plină de bucurii, și preamărea începutul erei noi. Acum ajunsese în sfîrșit și la contele Dietrich, care aflase cîte ceva despre el. Cînd sosi cu noul său oaspete la masă, era cam obosit de vorbărit și de exclamațiile zgomotoase ale acestuia. Musafirul însă, lopătînd cu lingura în farfuria cu supă gustoasă, exclama și pufnea printre buzele lui groase : „E o bucurie să trăiești !".

În persoana mea adulmecă imediat un protejat și un comesean al casei, drept care, după masă se apropie de mine și mă sili să-l însoțesc în odaia ce i se dăduse. În timp ce-mi punea mii de întrebări, începu să se instaleze și să-și despacheteze sacul, care-i servea drept geamantan. Pe lîngă diverse piese de îmbrăcăminte, dintre care nici una nu se potrivea cu cealaltă, începură să iasă la iveală obiecte dintre cele mai bizare, fiecare avînd pentru el o valoare afectivă. Cum fiecare volum era înfășurat separat într-un petec de pînză, omul despachetă operele maestrului, legate în piele roșie. și le instală solemn pe biroul din încăpere. Apoi scoase o bucată de cîțiva coți de dril nealbit, din care avea de gînd să-și comande la vară un costum nemțesc de gimnastică. Mai scoase alte cărți, după care se rostogoliră afară puzderia de mere creștești frumoase, primite în dar, afirma el, din partea unei încîntătoare moșierițe, apoi o bucată de pastramă, învelită în hîrtie, și o plapumă albastră împăturită, în care se afla un scul de lînă pen-

tru niște ciorapi noi. La vederea tuturor acestor obiecte trebuia să recunoști că de bine, de rău se pricepea să găsească locțiitor pentru providența divină și să se gîndească la tot ceea ce i-ar trebui eventual vreodată. După ce mai scoase alte lucruri din adîncurile sacului, între care și un cesuleț din Pădurea Neagră, își vîrî capul în sac și de pe fundul lui scoase un halat de casă cu flori roșii făcut sul. Cînd îl desfășură, din el își făcu apariția o cutie de mărime mijlocie, în care se afla macheta unui ochi mare cît un cap de copil.

Gilgus deschise cutia și scoase ochiul cu grijă ca să vadă dacă nu suferise vreo stricăciune. Era executat din ceară și sticlă și putea fi demontat în scopuri didactice pentru a demonstra alcătuirea ochiului omenesc. Îl furase la plecare din mica colecție de științe naturale a școlii sale, din care cauză era urmărit pete tot, oriunde i se afla domiciliul ; el însă nu-l restituia.

De data asta suflă praful de pe ochi, îl așeză solemn pe masă și exclamă : „Iată adevăratul ochi al lui Dumnezeu !"

Bineînțeles că ochiul acesta divin era construit într-un mod extrem de primitiv, și cunoștințele lui Gilgus nu-i erau superioare, totuși îi servea probabil ca să-și îmbrace mesajul de bucurie în mantia științelor naturii. Mai ducea ochiul cu sine în chip de simbol al acelui fenomen general, care făcea ca știința să-i strige lui Dumnezeu, la începutul fiecărei noi serii de descoperiri: „Hei ! Acum știm cum e cu chestia asta !".

În plus, ochiul îi servea drept arhivă secretă și tezaur. Gilgus desfăcu globul și-i goli interiorul, al cărui conținut se îngrămădise claie peste grămadă în timpul călătoriei. Dintr-un ghemotoc mare de bumbac, scoase o broșă de aur, un lănțișor de argint pentru ceas, cîteva inele și-mi arătă cu satisfacție aceste comori. Stărui mai puțin asupra unui teanc de note de plată, a unei rețete de punci și a unei legături de scrisori de dragoste, primite de la cameristele ospitalierilor săi prieteni, în schimb îmi arătă un loz de la o loterie, pe care-l despături cu seriozitate, ca și cînd ar fi fost o obligație de stat, și pe care erau tipărite sume mari și mici de mai multe sute de mii ; despre o mică sumă de bani în

numerar, înfăşurată în hîrtie, pe care o numea fondul său de rezervă, spuse că nu se atingea sub nici un motiv de ea şi că de aceea o păstra aici. Un buchețel de flori veştede întregea colecţia, alcătuind o trăsătură de unire împăciuitoare cu drăgălăşia omenească.

Toate aceste lucruri se aflau în ochi. Gilgus vîrî conţinutul în cutia goală pe care o închise într-unul din sertare, deoarece avea intenţia să folosească macheta anatomică în conversaţiile instructive ce aveau să urmeze.

Chiar în prima seară cînd capelanul veni la noi, îl luă drept ţintă a zelului său apostolic, astfel că se iscă mare zarvă pînă ce preotul îşi dădu seama că noul venit era o caricatură, îşi schimbă brusc, cu o veselă clipire din ochi tactica de luptă şi începu să-i facă curte lui Peter Gilgus, care arunca în dreapta şi în stînga blasfemii îndrăzneţe. Era fericit, spuse el, că putea cunoaşte şi studia o apariţie atît de extraordinară şi, în felul ei, perfectă ; că toate lucrurile diametral opuse trebuie să se atragă mai puternic decît cele medii, unindu-se în cele din urmă într-un element superior. Cei ce-l iubesc cu pasiune pe Dumnezeu şi cei ce-l tăgăduiesc cu pasiune sînt înhămaţi în fond la aceeaşi căruţă, şi se pot desprinde cu aceeaşi greutate de ea, drept care îşi oferă prietenia ca tovarăşi de drum credincioşi. A tăgădui pe Dumnezeu cu atîta zel şi cu atîta îndărătnicie înseamnă de fapt a te teme în alt mod de el ; aşa, de pildă, au existat în primele timpuri sfinţi care în aparenţă se purtau ca nişte mari păcătoşi, pentru ca, înconjuraţi de dispreţul tuturor, să se poată abandona mai în voie dragostei arzătoare de Dumnezeu.

Uluit, Gilgus nu ştia ce se întîmplă cu el şi căută să iasă din încurcătură dezlănţuindu-se furtunos ; dar veselul capelan îl strînse atît de tare cu uşa făcînd nenumărate glume delicate, consolîndu-l cu asigurarea că Dumnezeu îşi aruncase de mult privirile asupra lui şi că toate vor merge bine, încît individul se simţi totuşi în oarecare măsură linguşit şi primi pentru a doua zi o invitaţie la un dejun în lege la capelan. Acolo începură prin a se deda unui nou duel verbal, apoi traseră un chef şi-şi jurară prietenie, porniră împreună peste

cîmp colindînd cîrciumile în timp ce capelanul continua să glumească mereu cu prietenul său ; căci el își păstra luciditatea și viclenia, în timp ce Gilgus își pierdea mințile îndată ce se îmbăta și începea să se tînguiască cu privire la măreția soartei sale și la solemnitatea momentului în care este o bucurie să trăiești. Cînd capelanul izbuti să-l aducă la amiază sau spre seară în această stare la castel, încîntarea lui atinse apogeul. Contele surîdea cînd senin, cînd supărat, în schimb Dorothea rîdea veselă și curioasă, fiindcă nu mai văzuse încă niciodată așa ceva, mai ales cînd Gilgus se aruncă în genunchi în fața ei și-i săruta plîngînd tivul rochiei ; căci o lăsase imediat baltă pe fiica grădinarului, căreia îi făcuse la început curte, după ce aflase că Dortchen nu e contesă, ci mai curînd o persoană cu spirit liber și ascuțit, și era evident că o considera deocamdată hărăzită să împartă cu el bucuria momentului acela mare al lumii și viața de asemenea.

Cînd, după o scenă de acest fel, revenea la normal, se cufunda într-o adîncă melancolie și, pentru a-și drege greșeala, se deda la tot felul de manifestări de forță. În ciuda timpului rece, se arunca în lacuri și iazuri ca să facă baie, astfel că, pe neașteptate, putea fi văzut gol în apropiere sau în depărtare, cufundîndu-se în apă sau ieșind la suprafața ei. Cu fața vînătă și părul ud, își făcea apoi apariția nou și renăscut, iar atît capelanul, cît și Dortchen, ba chiar și zburdalnica Röschen, se distrau zilnic cu năzbîtiile sale. Capelanul știa că țăranii plănuiau să-l pescuiască o dată pe acest păgîn al apelor ca să-l frece cu paie de ovăz, și se bucura dinainte de acest lucru.

Dar în toate aceste peripeții eu găseam motiv nu numai să-mi temperez propria combativitate, ci chiar să tac din gură, altfel îmi era rușine să stau alături de individul acela ciudat, arătînd ca un musafir doar ceva mai puțin aventuros. Afară de asta, felul în care Gilgus își aruncase ochii asupra frumoasei case îmi amintea că și eu făcusem și mai făceam același lucru, chiar dacă nu mă trădasem și nici nu voiesem să mă trădez cu ceva pînă în momentul de față. Și acel rîs drăgălaș, căruia cu toată pudoarea ei, Dorothea i se lăsa mai des în voie,

îl meritam eu însumi în sinea mea. Dacă voiam să fiu sincer față de mine, trebuia să admit că rămăsesem aici numai de dragul Dorotheii, atîta doar că n-aveam curajul să dau pe față lucrul acesta sau să sper ceva. Eram, dacă se poate, și mai nebun decît Peter Gilgus.

Ca urmare a tuturor acestor simțăminte și gînduri contradictorii, ajunsesem la un fel de încremenire, și, în această stare de spirit, mă retrăgeam la munca mea și la studiul liniștit al cărților de filozofie, fără să mai iau parte la discuții. Continuam să fiu îndrăgostit, dar așa cum se întîmplă cu înflorirea plantelor care se oprește o clipă nehotărîtă în răcoarea primăverii, cînd petalele sînt doar pe jumătate desfăcute. Totodată disprețuiam la fel de mult orice rivalitate, căci așa consideram atitudinea lui Gilgus față de noua concepție de viață, cît și față de femeie, ceea ce firește nu era nici prea modern, nici prea omenesc.

Într-o dimineață, în timp ce lucram destul de concentrat și totuși acru ca o fată bătrînă, Gilgus dădu buzna la mine, agitat și ferchezuit. Purta un frac castaniu cu nasturii auriți și pe cap avea o șapcă de călătorie de culoare deschisă, deși era iarnă. Problema cu Dorothea, strigă el, trebuia să se decidă; o căsătorie între un bărbat ca el cu o persoană ca Dorothea era prea tipică pentru ca să nu se facă. Era chiar o obligație istorică și filozofică, deoarece mîntuirea lumii de ideea de Dumnezeu trebuia să se desăvîrșească prin unirea între reprezentanții liberi ai sexelor, și așa mai departe. Eram atît de jenat și de amărît de proasta tovărășie în care mă aflam în dragostea mea, încît nici n-am fost în stare să rîd de această nerozie. De altfel, chestiunea nu mă amuza de loc, ea părînd chiar să arunce o umbră ușoară asupra nevinovatei Dorothea.

L-am întrebat deci enervat, dacă așa gătit, în frac, se pregătea chiar să-și facă cererea în căsătorie.

— Nu, spuse el, azi încă nu! Vreau întîi să mă port cîteva zile mai cu grijă, așa cum se cuvine unui pețitor. Nu-mi stă bine fracul ăsta? L-am primit în dar de la un bancher ateu, un mare binefăcător al asociației noastre, dar care, firește, mai merge duminică la biserică, fiindcă trebuie să țină seamă de anumite considerente.

Ah, dacă biata mea mămică ar fi apucat să vadă ce fericit voi fi !

— Mămica dumitale ? Dar ce, a murit ?

— Acum doi ani ! N-a mai prins să trăiască eliberarea neamului omenesc ! Florile uscate, pe care le păstrez în ochiul lui Dumnezeu, mi le-a dat la ultima mea aniversare, aceea pe care a mai apucat-o. Le-a cumpărat în piață pe un creițar !

Am simțit iar un junghi în inimă ; nebunul ăsta mai pretindea că avusese și o mamă iubitoare și, pînă la urmă, era un fiu mai bun decît mine, care mă aflam aici uitînd aproape cu totul de mama mea, deși știam că mă așteaptă. Așa se face că viața noastră e țesută din nenumărate complicații, și abia ne putem permite să adresăm aproapelui nostru o critică pe care să nu ne-o fi putut aplica mai întîi nouă.

La cîteva minute după ce Gilgus se năpustise afară ca o furtună, Dorothea intră cu un coșuleț plin cu struguri și cu pere frumoase.

— Ai devenit atît de harnic și de retras, spuse ea, încît trebuie să ți se aducă aici mici reconfortante. Mănîncă din fructele astea, altminteri ai să te usuci de tot. În schimb să-mi dai un sfat bun ! Dar lucrează mai departe, îmi place să privesc !

Dorothea luă un scaun și se așeză lîngă mine.

— Tata scrie niște scrisori, continuă ea, cu care vrea să-l expedieze pe domnul Gilgus fiindcă nu mai vrea să-l țină aici. Gilgus a ținut azi dimineață o predică oamenilor care lucrau pe cîmp, ca Iona locuitorilor din Ninive, le-a cerut să se căiască și să se lepede de credința lor păgînă în Dumnezeu. Așa nu se mai poate. Tata vrea să-l expedieze chiar azi la o distanță respectabilă, și cu scrisori pline de bunăvoință perfidă să obțină ca să i se mai poarte în continuare de grijă și să i se ofere o ocupație serioasă !

— Și ce sfat aș putea da eu în această privință ? am întrebat.

— Nu atît de sfat e vorba, ci de ajutor ! Dacă are să se opună, să stai cu el de vorbă și să-i arăți că o

călătorie e un lucru necesar și plăcut. I-au pregătit cîteva geamantane în care să intre tot conținutul sacului acela groaznic. Cum o să fii alături de el în ultimele momente, pe care le va petrece aici, să-l convingi că e necuviincios și suspect să umble cu sacul și să-i aduci geamantanele ca din întîmplare. S-ar putea ca el să se încăpățîneze și să refuze, totuși tata nu vrea să-l vadă plecînd din casa lui ca un sac pentru grîu !

De fapt nu-mi era teamă că Gilgus va refuza geamantanele, totuși am promis să fac tot ce-mi va sta în putință. Dar Dorothea spuse : „Acum am să mai stau puțin să mă uit, dacă-mi dai voie", își încrucișă mîinile și rămase vreun sfert de oră lîngă mine, fără ca vreunul din noi să spună ceva.

În cele din urmă, cînd cu ajutorul spatulei am eliminat o stîncă nereușită, care se afla în primul plan al tabloului meu, Dorothea spuse : „Hopa ! A dispărut !" Apoi se ridică, îmi mulțumi pentru audiența acordată și se retrase, rugîndu-mă să mă arăt înainte de masă ca să aflu ce se întîmplă în chestiunea respectivă.

Totul se petrecu fără dificultăți, așa cum dorise contele, Gilgus plecă fără să facă gălăgie și foarte blînd, cu o căruță bine încărcată, pînă la cea mai apropiată stație de poștă, de unde avea să plece mai departe în dimineața următoare. Seara, cînd capelanul își făcu apariția la ceai, găsi atmosferă atît de liniștită și de pașnică de parcă s-ar fi oprit huruitul unei mori. În ultima vreme adusese din cînd în cînd lucrări ale cîte unuia din misticii germani mai vechi, cu intenția de a opune adîncimea și curajul unor asemenea spirite, spiritului mai nou, la fel de profund și de curajos, chiar și în forma caricaturală sub care se înfățișa la Gilgus, și deoarece nu-l interesa decît parabola și elementul fantezist, avantajul era cînd de partea lui, cînd de a celorlalți. În ziua aceea venise cu *Pribeagul îngeresc* a lui Angelus Silesius[1], și-și exprimă regretul că Gilgus nu mai e aici, deoarece sperase să-l poată fermeca și captiva totodată prin lec-

[1] Pseudonimul poetului baroc Johannes Scheffler (1624—1677).

tura ciudatelor sale rime, nouă însă sperînd să ne transmită o nedumerire hazlie.

L-am rugat să le citească totuşi, şi mica noastră societate se desfăta din plin ascultînd versurile vehementului vizionar al lui Dumnezeu cu limbajul său viu şi focul său poetic. Dar capelanului asta nu-i era chiar pe plac ; începu să citească tot mai pasionat şi mai stăruitor şi cu fiecare pagină pe care o întorcea participarea noastră la acest inteligent fenomen spiritual creştea, pînă ce musafirul lăsă jos cărticica, supărat şi obosit în acelaşi timp.

Contele o luă, o răsfoi, apoi spuse :

— Este o cărticică plină de miez şi de caracter ! Cît de juste şi de nimerite sînt chiar aceste două rime de început :

Tare ca stinca, pur ca cristalul
Şi fin ca aurul să-ţi fie sufletul !

Poate fi oare caracterizat mai bine fundamentul tuturor acestor exerciţii şi procedee de gîndire, fie ele afirmative sau negative, precum şi valoarea care trebuie adăugată din capul locului, pentru ca toată chestiunea să capete importanţă ? Dar dacă privim mai atent, descoperim cu plăcere că extremele se ating şi că, mişcîndu-se, se pot întrepătrunde. Nu s-ar zice că Ludwig Feuerbach al nostru vorbeşte în aceste versuri :

Tare ca stînca, pur ca cristalul
Şi fin ca aurul să-ţi fie sufletul.

Ca Dumnezeu sînt de mare, el este ca mine de mic,
Să-l depăşesc, cum nici el nu mă depăşeşte-n nimic ?

Fără mine nici Dumnezeu nu poate fi,
Dacă pier eu, şi el ar pieri.

Fără cerinţi e Dumnezeu în fericirea-i mare,
La fel, pot spune, sînt şi eu în dreaptă împăcare.

Bogat e Dumnezeu, avut e în de toate,
Și toate ni le împărțim, atîta cît se poate.

Cu ce știu despre Dumnezeu nu mă îndestulesc ;
Supra-dumnezeirea-i ținta mea, eu asta urmăresc.

— Atunci, dar, unde să alerg ?
Doar peste Dumnezeu, într-un pustiu să merg.

În timp și-n spațiu, dacă vrei, în veșnicie,
Spiritul tău, omule, oricînd poate să fie.

A mă cuprinde-n Dumnezeu cît timpul-l părăsesc,
Înseamnă a trăi mereu, cu el de mă unesc.

Timpul și veșnicia nimic nu înseamnă,
Dacă-n a le deosebi nimic nu te-ndeamnă.

Toate astea dau aproape impresia perfectă că bunul Angelus ar trebui să trăiască în zilele noastre și că n-ar avea nevoie decît de transformarea cîtorva destine pentru ca puternicul vizionar să devină un filozof tot atît de puternic și de avîntat al timpului nostru !

— Asta mă scoate din sărite, exclamă capelanul. Dumneavoastră uitați că și pe timpul lui Scheffler, au existat gînditori, filozofi și mai ales reformatori, și că dacă ar fi existat o cît de mică veleitate de negare în el, ar fi avut deplina posibilitate să se dezvolte !

— Aveți dreptate ! Am răspuns eu. Dar nu chiar așa cum credeți. Ceea ce l-ar fi reținut atunci, și dealtfel și azi, e dramul de frivolitate și de finețe de spirit care intră în misticismul său arzător ; aceste mici elemente l-ar reține oare și azi, în ciuda energiei gîndirii în tabăra mistagogică[1] ?

— Frivolitate ! exclamă capelanul. Din ce în ce mai bine ! Ce vreți să spuneți prin asta ?

— Evlaviosul poet, am răspuns eu, adăugă cărții sale următorul subtitlu : *Epigrame și rime spirituale*. Firește, cuvîntul spiritual în limba din acea vreme nu are chiar

[1] Tabăra misterelor religioase.

semnificația de azi ; dar dacă citim cu multă atenție cărticica, găsim că în realitate, chiar și în sensul de azi e prea spirituală și prea puțin simplă, astfel că indicația aceea ne pare o prezicere ironică. Și apoi, gîndiți-vă la dedicația prin care își închină versurile bunului Dumnezeu, imitînd în totul forma, ba chiar și aranjamentul literelor din dedicațiile oferite pe atunci unor mari seniori și cu care se aseamănă pînă și la semnătură : Al său veșnic muritor, Johannes Angelus.

— Gîndiți-vă la sfîntul Augustin[1], acel om al lui Dumnezeu, cumplit de serios, și mărturisiți cu sinceritate : credeți că ar pune o dedicație atît de ironică și de afectată în fruntea unei cărți în care și-a turnat sîngele credinței ? Credeți, mai ales, că ar fi fost în stare să scrie o cărticică de o veselie atît de cochetă ca asta ? Avea tot atîta spirit cît și alții, dar cu cîtă asprime îl ține în frîu cînd e vorba de Dumnezeu ! Citiți-i *Confesiunile* ; ce înduioșător și înălțător e să vezi cu cîtă grijă evită orice splendoare senzuală și intelectuală a imaginilor, orice autoamăgire, orice amăgire a lui Dumnezeu prin intermediul cuvîntului senzual. Mai curînd adresează fiecare din vorbele sale sobre și simple direct lui Dumnezeu, sub ai cărui ochi scrie, pentru ca nici o podoabă nepotrivită, nici o iluzie, nici un fel de privire galeșă conținînd vreo impuritate să nu se strecoare în confesiunile sale !

— Fără să am pretenția de a mă număra printre acești profeți și părinți ai bisericii, pot totuși simți împreună cu el pe acest Dumnezeu întreg și privit cu seriozitate și abia acum, cînd nu mai cred în el, recunosc modul arbitrar și ridicol, în care, în tinerețe, tratam cu așa zisa mea religiozitate lucrurile divine. Ar trebui să mă acuz ulterior de frivolitate dacă n-aș putea admite că maniera aceea ascunsă și hazlie a fost de fapt doar învelișul deplinei libertăți spirituale, pe care am dobîndit-o în sfîrșit !

---

[1] *Aurelius Augustinus* (354—430) — teolog roman, autorul unor *Confesiuni*.

— Ha-ha ! preotul izbucni acum în hohote de rîs. Iar începe ! Libertatea cugetului, frivolitatea. Iar se zbate peștele prins în ața cea lungă și se consideră un săritor în înălțime ! Încă puțin și va cere un pic de aer ! Oamenii ăștia cumsecade nu-l adulmecă niciodată pe diavol ! Mai că-ți vine să exclami „Doamne, iartă-mă", dacă n-ar fi vorba de bunul Dumnezeu !

Supărat că iar căzusem în mrejele umoristului prinzător de muște, m-am retras din discuție și m-am așezat tăcut lîngă o fereastră, de unde vedeam stelele Ursei mari urmîndu-și în liniște calea. Deodată Dorothea, care între timp luase cartea în mînă, strigă :

— Pe cinstea mea, iată cel mai frumos cîntec închinat primăverii din cîte am auzit vreodată ! Ascultați :

Măi creștine înghețat,
Luna mai e-aici, de față,
În jur totu-i înflorit,
Prinde și tu-acum viață !

Se repezi la pian și cîntă aceste cuvinte pe melodia unui vechi coral, cu un ton plin de dor și de ispită, dar în ciuda formei bisericești, cu o voce tremurătoare, plină de dragoste și de accente lumești.

IMAGINEA DE FIER

Deşi Crăciunul nu sosise încă, s-ar fi zis că împotriva firii se apropia de fapt primăvara. În timp ce cuvintele şi melodia cîntecului Dorotheei îmi răsunau în urechi, ascultam toată noaptea vîntul care sufla din miazăzi şi zăpada subţire de pe acoperişuri care se topea şi picura dimineaţa un soare nefiresc de cald strălucea pe şesuri, în vreme ce piraiele crescute murmurau şi vuiau. Lipseau doar florile, mărgăritele şi ghioceii. Totuşi în mine răsunau mereu cuvintele : Luna mai e-aici, de faţă, în jur totu-i înflorit, prinde şi tu-acum viaţă !

În ajun mai credeam că ; în iubirea mea mută mă aflam mult deasupra tuturor gîndurilor şi sentimentelor pe care le avusesem vreodată despre dragoste ; acum însă trebuia să constat că nu avusesem habar de schimbarea petrecută în acea înşelătoare noapte de primăvară.

Specia se trezea cu toată puterea în mine ; sentimentul frumuseţii şi nestatorniciei vieţii se dubla, şi totodată mi se părea că, pentru mine, mîntuirea lumii se afla în aceşti ochi frumoşi. Dar deşi îi iubeam şi-i veneram numai din recunoştinţă pentru simpla lor existenţă, evitam totuşi de frică şi din umilinţă să-i ofensez fie numai în gînd persoana mea, cu toate că atît umilinţa cît şi frica erau tot o minciună, căci de nenumărate ori alternau cu speranţe neconturate, cu imagini de fericire şi bucurie, în loc să mă împingă să iau hotărîrea unei fugi înţelepte.

Se terminase cu liniştea şi cu munca mea ; îndată ce puneam mîna pe ceva, privirile mi se pierdeau în depărtări şi toate gîndurile porneau în urmărirea imaginii iubitei ; această imagine, fără să se şteargă o clipă, plutea pretutindeni în jurul meu, rămînînd totodată grea, ca turnată din fier, în inima mea, frumoasă dar neîndu-

plecată, dură și apăsătoare. De această apăsare de fier, care mi se părea foarte nouă și cumplită, mă eliberam doar în prezența lui Dortchen, dar îndată ce n-o mai vedeam sau n-o mai auzeam, revenea și o puteam considera pe bună dreptate un rău fizic și moral. Violența acestei situații nu era nicidecum atenuată prin sentimentul rușinos că aveam în Peter Gilgus, de curînd izgonit, un comic tovarăș de suferință fiindcă nu am în orice caz o părere bună despre afirmația că suferințele fizice sau intelectuale pot fi mai ușor suportate cînd sînt împărtășite cu alții. Chiar dacă Gilgus era deosebit de mine, ne asemănam prin aceea că venisem amîndoi ca niște bieți refugiați în această casă și că sfîrșisem prin a jindui după fata gazdei.

Primăvara aceea precoce ținu săptămîni întregi : prin crînguri începuse să înflorească piperul-ursului, așa că în ajunul Crăciunului, neavînd altceva la îndemînă, am putut așeza un buchet din aceste crenguțe roșii și mirositoare pe masa darurilor. De altfel, daruri se făcură numai funcționarilor și servitorilor și asta fără nici o solemnitate ; căci contele spunea că nu se cuvine să împarți cu credincioșii numai plăcerile, ci și greutățile și evlavia. Masa se goli și oamenii plecară, dar buchetul meu era încă acolo. Dorothea îl luă și întrebă :

— Cui îi e destinat de fapt acest dafin frumos ? Cu siguranță că mie, așa arată !

— Dacă nu vi se pare prea suspect anotimpul, am spus eu, fie-vă milă de aceşti soli sosiți prea devreme !

— Ce să facem, trebuie să luăm lucrurile așa cum vin. Vă mulțumesc. Hai să punem crenguțele în apă, să ne parfumeze toată casa !

Dorothea fu senină și bine dispusă nu numai în seara aceea, ci în tot timpul sărbătorilor și mai ales în ziua de Anul nou, cînd, pentru prima oară de cînd mă aflam aici în casă, se adună mai multă lume la o masă festivă. Erau de față în afară de capelan, parohul, medicul, un judecător și cîțiva nobili, prieteni din tinerețe ai contelui, care-i rămăseseră credincioși, în ciuda convingerilor sale interzise. Veniseră și cîteva doamne mai în vîrstă și foarte vioaie, impunînd imediat tonul acela bun și liber, sau liber și bun pe care la anumite ocazii mai

știu să-l ia doar femeile bătrîne, fiindcă au trăit și alte timpuri și nu se tem, nici nu mai speră nimic pentru ele personal. Nu se spunea nici un cuvînt pe care să nu fi trebuit să-l audă altul, dar nici nu se trecea sub tăcere ceea ce se putea spune cu o veselie amabilă. Fiecare găsea prilejul să declare și el ceva, dar nimeni nu abuza fiindcă lucrurile mai potrivite, și deci mai noi în aparență, fuseseră spuse deja în măsura în care cineva intenționase s-o facă. Pînă și capelanul își exercita talentele cu o rezervă politicoasă, iar parohul, un catolic ortodox dar nu antipatic, trăsese din capul locului în jurul plăcutei sale persoane o graniță atît de generoasă pentru subiectele ce puteau fi tolerate, încît nimeni nu s-ar fi gîndit s-o depășească și nici măcar să încerce să se apropie simțitor de ea.

În ciuda atmosferei senine, am profitat de acest timp pentru a mă retrage, fiindcă nu doream să bat la ochi și nici să stînjenesc prin prezența mea. Mai liniștit pentru moment, m-am dus în vechea capelă a casei și mi-am făcut ceva de lucru la tablourile mele, care se uscaseră pe jumătate.

Și cum stăteam așa liniștit, mi-a venit dintr-o dată în minte mama, care se afla departe, în țară, și nu știa unde sînt, în timp ce mie îmi mergea bine aici. De mult aș fi putut și ar fi trebuit să-i dau de știre că situația mea se schimbase în bine; faptul că amînam totuși mereu să-i scriu avea motive neclare, confuze. În primul rînd, de cînd scăpasem de nevoi, nu mai consideram problemele mele atît de importante și demne de discutat; în al doilea rînd, mă mai gîndeam să repar totul prin bucuria provocată de o sosire neașteptată și-mi ziceam că pînă atunci mai era un interval de timp scurt în comparație cu anii care trecuseră, deci nu mai trebuia luat în seamă; în sfîrșit, simțeam o inconștientă jenă de a spune o vorbă despre actuala mea stare sufletească, mai ales că, în ciuda tuturor reflecțiilor și planurilor contradictorii, amorul meu propriu ascuns nu voia să admită că orice hotărîre era de neconceput. Acum că scrutam în liniște această situație încurcată, am hotărît totuși să folosesc clipa asta de calm și să-i scriu mamei

unde mă aflu, cum îmi merge, și că mă voi întoarce curînd acasă. În acest scop m-am dus în pavilionul din grădină, unde aveam cîteva cărți și material pentru scris. În drum am văzut că societatea se plimba în lumina primăvăratecă a parcului. Asta îmi putea folosi ca o stranie imagine a unei zile de Anul nou și a ședерii mele aici chiar în introducerea la scrisoarea mea. Dar abia am ajuns în camera sau în sălița mea de dormit că cineva a bătut în ușă și Röschen, grădinărița, și-a făcut apariția în portul de duminică din acel ținut, admirabil croit; fiindcă era cald, își purta jacheta de lînă tivită cu blană pe braț, astfel că bluza de mătase verde, cu năsturei și copci argintate, scotea și mai delicat în evidență silueta frumoasei fete. O bonetică din catifea neagră și dantelată acoperea zona de unde porneau cosițele aurii și groase, dintre care una ieșea, obraznică parcă și atîrna peste umăr ajungînd pînă pe braț, alături de jachetă.

O trimisese domnișoara la mine cu invitația de a veni imediat împreună cu mesagera pentru a arăta doamnelor locul unde găsisem piperul-ursului înflorit. Fata își executa însărcinarea zîmbind drăgălaș și șiret, conștientă de înfățișarea ei înfloritoare; aspectul ei îmi lua ochii, într-adevăr, dar am pus pe seama stăpînei lucrul acesta, adăugîndu-l la frumusețea ei. M-am lăsat fără ezitare de treaba de care mă apucasem și am alergat împreună cu fata printre copaci și printre oameni spre cimitir, unde ne aștepta Dorothea.

— Unde te-ai ascuns? îmi strigă ea întîmpinîndumă. Vrem să adunăm mai mult din floarea aceea fiindcă așa ceva nu se găsește totdeauna de Anul nou. De altfel, numai noi sîntem tineri aici, avem dreptul să ne bucurăm și noi puțin de viață în felul nostru!

Cu aceste cuvinte, mă luă de braț și, în tovărășia lui Röschen, ne-am îndreptat spre pădurea de fagi, unde am ajuns după vreo zece minute. În pădure pămîntul era uscat ca vara, și îndată ce am pus piciorul pe el Dortchen a început să cînte un cîntec popular autentic, așa cum îl cîntă poporul, din toată inima, ba chiar cu mici ornamentații, după obicei. Curînd, Röschen o acompanie la vocea a doua, cîntînd mai gros și mai grosolan, astfel că părea un cîntec cîntat de două țărănci sănătoase care

trec duminica prin pădure. Firește, erau cîntece de dragoste pline de dor pe care le cîntau pe rînd, și le duceau cu evlavie pînă la capăt , fără ca Dortchen să dea drumul brațului meu, pînă ce o strălucire roșietică ne vesti că planta pe care o căutam se afla pe aproape, fiindcă soarele care apunea luneca printre trunchiurile fagilor și atingea crengile înflorite de dafin, cum le spunea Dortchen pe numele lor botanic, pe care nu-l cunoscusem. Ea scoase un strigăt vesel și cele două fete se năpustiră imediat într-acolo ca să culeagă crengile cu mireasmă amețitoare, alegîndu-le pe cele mai frumoase, în timp ce, așezat pe trunchiul unui copac prăbușit, mă uitam la ele, urmărindu-le bucuros cu privirea toate mișcările.

După ce au terminat de cules, Röschen s-a îndepărtat, căutînd alți arbuști, și s-a pierdut cu încetul printre copaci. În schimb Dortchen se așează lîngă mine și-mi întinse buchetul sub nas.

— Nu-i așa că-i frumos aici ? a spus ea. Nu-ți pare bine că te-am scos din bîrlog ?

— Voiam să-i scriu mamei, am răspuns.

— Păi nu i-ai scris din vreme de Anul nou ?

— De cînd sînt aici încă nu i-am scris ; nici nu știe măcar unde mă aflu !

— Nu știe ? Cum poți face așa ceva ?

Am întors privirile și am zgîriat cu degetul într-o mică pernă de mușchi crescut pe scoarța argintie a copacului. Apoi am spus că nu prevăzusem că o să rămîn atît de mult aici și în cele din urmă mă gîndisem să-i fac o surpriză plăcută sosind personal acasă.

— Trebuie să-ți spun, a exclamat ea, că mîine ai să-i scrii, așa nu se mai poate ! Cine are o asemenea măicuță ar trebui să-i mulțumească Celui de Sus ! Știi, cartea dumitale arată ca un ierbar. Peste tot unde mi-a plăcut ceva sau unde aș fi avut chef să-ți trag o chelfăneală am pus cîte o frunză verde sau un fir de iarbă printre pagini. Cartea e încuiată în biroul meu. Nu o dată, citind despre mama dumitale m-am gîndit : „Ce bine ar fi dacă te-ai putea ghemui și tu lîngă o asemenea mămică, tu, care nu știi ce înseamnă o mamă !" Mîine, însă ai să-i scrii ! Trebuie să-i scrii la mine în

odaie, n-am să plec de lîngă dumneata pînă nu termini şi nu lipeşti scrisoarea, iar dacă ai să fii cuminte am să adaug şi eu un cuvînt de salut !

— Asta nu prea merge ! i-am spus eu.

— De ce nu ? Vai, creştin înghețat ce eşti ! De ce nu ? N-am voie să trimit o salutare mamei dumitale ? Sau nu vrei să-i scrii ?

În loc să răspund, continuam să lupt ca să îndepărtez pata de mușchi, căci imaginea de fier a Dorotheii se răsucea în inima mea, în timp ce eu şedeam lîngă original, ceea ce nu se întîmplase încă niciodată, şi simțeam de parcă s-ar fi proptit crunt cu mîinile ei grele de fier de pereții întunecosului său lăcaş. Dortchen îmi luă mîna şi repetă cu o voce scăzută :

— De ce nu vrei ? Sau vrei să scriu eu în locul dumitale, din însărcinarea dumitale ? Nu, nici aşa nu merge ! Am să-ți dictez însă ceea ce cred că i-ar face plăcere mamei, şi dumneata ai să te mulțumeşti să copiezi. Ce zici ?

Dar înainte de a-i fi putut răspunde, Röschen sosi sărind într-un picior cu şorțul plin de florile de primăvară, pe care le găsise, şi era timpul să ne întoarcem la castel. Dortchen abandonă discuția. La întoarcere nu-mi mai luă brațul, dar păşea foarte aproape de mine. Deodată spuse :

— Röschen, împrumută-mi jacheta ta, dacă nu-ți trebuie ! Începe să-mi fie cam frig !

Röschen îi întinse jacheta ; era însă prea mică şi prea strîmtă pentru că Dorothea era înaltă, aşa că nu putu s-o îmbrace.

— Nu vreți să luați haina mea ? am spus eu glumind cu ştîngăcie şi ea mi-a răspuns :

— Nu, nu vreau să fiu în pielea dumitale, peşte rece ce eşti !

Întorşi la castel, trebui să se îngrijească de ceaiul care avea să fie servit şi pe urmă să asiste la plecarea musafirilor. Eu rămăsesem la un păhărel de punci cu contele şi cu capelanul, cînd Dortchen veni să ne ureze noapte bună. Înconjură umerii contelui cu brațul şi spuse plîngîndu-se în glumă :

— Viața unei fiice adoptive ca mine e totuși jalnică! Nici măcar nu poate să-și sărute tatăl înainte de a merge la culcare !

— Ce-ți trece prin cap, nebună mică ? spuse contele rîzînd. Firește că nu se poate, nici nu s-ar cuveni !

Atunci fierul din inima mea se răsuci din nou și mă chinui cumplit toată noaptea. În plus începusem să simt un nod în gît și să mă sufoc, astfel că aerul nu-mi mai intra în plămîni decît dacă izbucneam într-un potop de lacrimi și de sughițuri dureroase, pentru prima oară în viață din cauza dragostei. Supărarea provocată de această slăbiciune îmi mărea suferința ; mă mai mîhnea și neplăcuta descoperire că adevărata pasiune, căci așa consideram această poveste, îmi răpea libertatea personală și orice autodeterminare rațională.

Cînd se crăpă în sfîrșit de zi, falsa primăvară trecuse și cădea o ploaie amestecată cu zăpadă. Mi-am făcut apariția la castel, dar Dortchen n-a mai pomenit nimic despre scrisoare ; cît despre mine, abia acum eram incapabil să mă apuc de ea. O nouă experiență pentru mine era sila ce-mi inspira mîncarea și pe care niciodată n-aș fi crezut s-o pot simți din asemenea motive. Mi-am dat cea mai mare osteneală s-o ascund fiindcă nu voiam să bată la ochi, și fiindcă-mi dădea o mutră jalnică, mai ales că ajunsesem la o vîrstă la care nu mai eram un adolescent. Îmi părea de altfel rău că nu avusesem această pasiune frumoasă și economică în perioada cînd răbdam de foame și cînd mi-ar fi adus cele mai mari servicii. Faptul că nu-i puteam comunica această observație realistă și economică Dorotheii ca s-o înveselesc aproape că-mi frîngea inima.

În sfîrșit, Dortchen nu părea indispusă, ba chiar pe zi ce trecea era tot mai veselă, și nu se sinchisea prea mult de mine. Răsucea niște monezi pe masă ca pe niște sfîrleze, aducea copii și le punea pe cap coifuri de hîrtie, în curte îi punea pe cîini să facă aport, făcea tot felul de glume nevinovate de genul acesta, și toate mi se păreau ciudate, de nepătruns, atrăgătoare și mă fermecau. Toate aceste mici năzbîtii trădau zilnic grația și maleabilitatea înnăscută a firii sale și, prin cotituri ușoare ca fulgul, arătau că ea avea mii de draci sub

cîrlionți. Cînd sîntem cuceriți de acea bunătate sinceră și limpede a inimii, cum se nurzește grația feminină, dacă descoperim în naivitatea noastră că iubita este nu numai frumoasă și bună, ci deșteaptă și vioaie, vesela ei răutate copilărească ne răpește cu desăvîrșire liniștea și rațiunea ; de lucrul acesta mi-am dat și eu mai bine seama și m-a cuprins spaima grozavă că niciodată nu-mi voi mai regăsi liniștea, fiindcă niciodată această femeie plăcută nu va fi a mea. Căci, dacă dragostea e nu numai frumoasă și profundă, ci și foarte plăcută, atunci se regenerează singură în orice clipă de-a lungul picului nostru de viață și-i dublează valoarea și nimic nu e mai trist decît să vezi că o astfel de viață e posibilă, dar că tu nu poți s-o cucerești. Și oamenii cei mai triști sînt cei ce cred că au tendința de a fi foarte veseli, și totuși trebuie să fie triști fiindcă le lipsește societatea potrivită. Așa simțeam și gîndeam eu pe vremea aceea, neștiind că există lucruri mai importante și mai durabile pe lume, decît acele distracții tinerești.

Cum pe zi ce trecea ființa asta frumoasă îmi părea mereu alta, și mereu mai greu de înțeles, deși rămînea mereu aceeași, ajunsesem să-mi pierd purtarea firească și pentru a încerca să-mi vindec boala, m-am retras ca un ermit în sălbăticiune ; și anume sub pretextul că voiam să studiez bine împrejurimile, ținutul și oamenii, am început să-mi petrec zilele în aer liber, pe orice vreme, bună sau rea. De obicei urcam pe dealurile împădurite, mă așezam sub brazi bătrîni sau în bordeie părăsite de cărbunari, fără nimeni în jurul meu, ceea ce era bine pentru că, avînd mereu o singură preocupare și uitînd să mă mai stăpînesc, începeam să gîndesc și să vorbesc cu voce tare, jeluindu-mă mai ales de apăsarea rușinoasă care se lipise de mine ca o boală necunoscută, și pe care căutam de sute de ori s-o îndepărtez cu mîna.

„Să fie, oare, drăcovenia asta adevărata dragoste ?“ mi-am spus într-o zi cu glas tare, stînd ghemuit și singur sub copaci și privind peste cîmp. „Am mîncat, oare, o singură bucățică de pîine mai puțin cînd Anna era bolnavă ? Nu ! Am vărsat o singură lacrimă cînd a murit ? Nu ! Și totuși cum mă mai lăudam cu sentimentele mele ! Am jurat să-i rămîn credincios moartei ; a

jura însă credință acestei fete vii ar fi cu neputință, fiindcă asta se înțelege de la sine și nici nu-mi pot închipui altceva ! Dacă s-ar îmbolnăvi grav sau dacă ar muri, aș fi oare în stare să urmăresc evenimentul cu atîta atenție, și să-l mai și descriu ? Nu, simt că m-ar zdrobi, că ar întuneca lumea ! Și ce flăcău practic eram totuși cînd iubeam atît de platonic, conform schemei și cînd eram un mucos ! Cu cîtă obrăznicie dădeam sărutări pe vremea aceea și Annei și lui Judith, la dejun și la cină ! Și acum, cînd sînt cu atîția ani mai în vîrstă și am colindat atîtea locuri, mă cuprinde frica numai cînd mă gîndesc că aș putea să sărut cîndva ființa asta bună și frumoasă !"

Am privit iar țintă în văzduh ; dar abia trecuseră cîteva minute, în timpul cărora privisem curios un nor sau un obiect la orizont sau o crenguță mișcîndu-se la picioarele mele, că gîndurile mele s-au întors din nou la vechea lor povară ; căci imaginea de fier nu le îngăduia să rătăcească prea multă vreme aiurea. Într-o seară, în timp ce coboram o pantă stîncoasă și abruptă pierdut în gîndurile mele triste, am făcut un pas greșit și m-am rostogolit fără cunoștință peste stînci, așa că nu știu cum am ajuns jos, și m-am rănit destul de serios spre supărarea și rușinea mea. Altă dată, pe cîmp, ședeam pe un plug părăsit, aflat într-o brazdă neterminată, avînd desigur o mutră foarte tristă și prostească, pentru că un mojic de țăran a trecut rînjind vesel pe lîngă mine cărînd un ulcior de pămînt cu apă minerală în spate, s-a oprit în fața mea, a holbat ochii la mine, apoi a început să rîdă în hohote, ștergîndu-și cu mîneca gura și nasul. M-a supărat pînă și vederea bietului ulcior fiindcă se bălăbănea atît de vesel și de obraznic pe umărul băiatului, care-și ducea probabil în el băutura de după amiază. Cum putea plimba cineva un ulcioraș ca acela, ca și cînd n-ar fi existat nici o Dortchen pe lume ?

Cum bădăranul stătea mai departe locului și-mi rîdea în nas, m-am sculat în picioare, m-am îndreptat spre el cu un aer chinuit și plîngăreț, și l-am lovit cu atîta putere peste ureche că sărmanul s-a clătinat pe picioare și, pînă să-și vină în fire, mi-am vărsat toată durerea pe spinarea lui străină, i-am spart și ulciorul, și mi-am însîngerat mîna ; în cele din urmă, crezînd că diavolul

e pe urmele sale, mojicul a luat-o la sănătoasa şi, abia cînd a ajuns la o anumită distanţă, a început să arunce cu pietre în mine. După această eroică faptă umană, am plecat încet, clătinînd din cap şi suspinînd pentru toată durerea care există pe lume.

Această purtare mă istovea, dar n-aveam de gînd să mă duc de rîpă, ci căutam drumul care să mă scoată din acest iureş. Am examinat şi am comparat toate circumstanţele spre a constata că nu eram omul în stare să trezesc o dragoste ca cea a lui Dortchen.

Ar fi pentru unul mumă şi pentru altul ciumă ! şi : ochi pentru ochi, dinte pentru dinte ! sînt două proverbe de aur şi în probleme de dragoste, cel puţin pentru oameni care altminteri sînt cu judecată, şi cel mai bun tratament pentru o inimă bolnavă e neîndoielnica certitudine că suferinţa sa nu e împărtăşită. Numai suflete încăpăţînate şi egoiste sînt în pericol să se destrame dacă nu sînt iubite de cine le place. Dar ceea ce ar fi putut fi şi nu s-a întîmplat, te face nefericit, şi consolarea că lumea e largă, că dincolo de munţi există şi alţi oameni, nu ajută la nimic. Numai ce e prezent, ce e cunoscut e sfînt şi alinător.

După ce am ajuns la concluzia că Dortchen nu se gîndeşte la mine, m-am mai liniştit şi am început să mă întreb dacă era cazul să-i dau în vileag totul, în semn de recunoştinţă pentru drăgălăşenia ei. Pentru prima alternativă mă gîndeam ca, înainte de plecare, să-i mărturisesc ocazional, rizînd şi pe un ton pedant ce ravagii provocase în mine, rugînd-o totodată să nu-şi facă griji, deoarece acum toate erau din nou în ordine, iar eu mă simţeam vesel şi ferice. Pe de altă parte însă mă simţeam cuprins de îngrijorarea că o asemenea mărturisire ar putea fi totuşi considerată drept o milogeală vicleană după dragostea ei şi m-ar putea pune într-o lumină urîtă, în timp ce iubitei mele i-ar pricinui o zi grea. Iată de ce m-am cufundat iar în gînduri neliniştite şi triste, întrebîndu-mă dacă să o fac sau nu, pînă cînd, în cele din urmă, mi s-a părut că descriindu-i deschis, pe un ton de intimitate şi de naturaleţe, cu glume şi rîsete, furtuna stîrnită în mine, îi puteam da un mic prilej de veselie, pe care Dortchen o merita pe deplin, iar mie îmi

înapoia liniștea pierdută. Mi-am propus să fac imediat lucrul acesta. Era tocmai într-o sîmbătă, vremea bună părea că se va menține și în ziua următoare. M-am hotărît prin urmare să folosesc duminica și strălucirea ei senină pentru o discuție curajoasă ; azi însă nu mai voiam să apar, temîndu-mă că impresii noi mi-ar putea schimba hotărîrile.

Dimineața se arăta a fi splendidă ; o adevărată primăvară timpurie un cer curat, rîdea în toate ferestrele, și, în ciuda unei dulci temeri eram și eu bine dispus. așteptîndu-mi apropiata eliberare și mîntuire de sub o apăsare înjositoare și închipuindu-mi că nu urmăresc altceva. Totuși agitația duioasă care mă stăpînea în timp ce mă găteam sărbătorește, gîndindu-mă mereu la alte glume pe care aveam intenția să le introduc în discuția ce avea să urmeze, pornea dintr-o autoamăgire ; îmi ascundeam astfel că singura mea dorință era să vorbesc, fie ce o fi, despre dragoste cu Dorothea.

Am aflat însă că plecase încă de sîmbătă la o distanță de cîteva mile ca să-și viziteze o prietenă ; de acolo avea să se îndrepte spre capitală, ceea ce însemna că va lipsi în orice caz cîteva săptămîni. Toate speranțele mele se spulberară și cerul albastru mi se păru deodată negru ca noaptea. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă plimb de vreo douăzeci de ori pe drumul dintre pavilionul din grădină și cimitir, înghesuindu-mă în acea latură a drumului pe care mergea de obicei Dorothea și pe care o măturа cu tivul rochiei. Singurul rezultat însă a fost că vechea suferință a ieșit cu violență sporită la suprafață, împrăștiind orice urmă de judecată. Piatra din inimă era iar aici, continuînd să-și exercite apăsarea.

În tot acest timp, contele se consacrase singurei sale pasiuni — vînătoarea, și drept urmare fusese rar pe acasă. Acum părea că se cam săturase de vînat și reîncepu să-mi caute societatea. Mă găsi în capelă, fiindcă nu mai aveam nici un motiv să mă refugiez în locuri sălbatice și mă simțeam și aici absolut singur.

— Cum mai stăm cu tablourile, maestre Heinrich ? întrebă el, bătîndu-mă pe umăr. Progresează ?

— Nu prea ! am răspuns trist și descurajat.

— Nu-i nici o grabă. Multă vreme încă vei fi bine

venit la noi. Văd totuşi pe faţa dumitale că ar fi bine să scapi cît mai curînd şi într-un mod cît mai reuşit de povestea asta.

— Ai nimerit mai bine decît ai crezut ! mi-am spus eu şi m-am apucat brusc cu atîta frenezie şi hotărîre de lucru încît în mai puţin de trei săptămîni tablourile erau gata. În timp ce se uscau în aer liber, am comandat unui tîmplar lăzile în care aveau să fie transportate în capitală. Apoi am început să hoinăresc ca să nu fiu nevoit să stau locului, şi într-o seară, întorcîndu-mă tîrziu acasă, am văzut din grădină lumină în camera Dorotheei. Se isprăvise cu somnul pe care-l regăsisem în ultimele zile de muncă, deşi nu ştiam încă precis că se întorsese într-adevăr.

Dimineaţa Röschen îşi făcu apariţia şi mă chemă la micul dejun, pe care trebuia să-l luăm toţi împreună în cinstea sosirii Dorotheei. Cînd am intrat în castel, vocea ei răsuna prin încăperi, se juca şi cînta ca o privighetoare în dimineaţa de Rusalii, totul era plin de viaţă şi de veselie, doar eu eram trist şi monosilabic, pentru că despărţirea era totuşi iminentă.

Dorothea părea însă că nu observă nimic şi făcea tot felul de năzbîtîi, care mă răvăşeau şi mă zăpăceau din nou ; în afară de asta, se adresa mereu altora, folosindu-se mai ales de serviabila Röschen în chip de intermediară şi de colaboratoare la poznele ei. La un moment dat, cînd fata izbucni într-un uşor hohot argintiu de rîs, pe care l-am pus în seama dispoziţiei mele proaste, m-am năpustit asupra ei, am prins-o, am apucat-o de braţ, şi i-am imobilizat căpşorul cu mîna.

— Cine e dintre noi luat peste picior şi ce vrei tu, gîsculiţo ? am strigat. Frumoasa fetiţă se zbătea împotrivindu-se, dar continua să rîdă. Deodată se linişti şi-mi spuse la ureche :

— Lăsaţi-ne să mai rîdem ! Domnişoara e aşa de veselă şi de mulţumită că s-a întors acasă ! Şi ştiţi de ce ?

Uimit şi roşu la faţă, i-am dat drumul fetiţei răutăcioase şi atunci ea mi-a pus mîna pe umăr şi a continuat să şoptească :

— A fost tristă tot timpul pentru că e îndrăgostită ! Şi ştiţi de cine ?

Am simțit că inima mi se oprește și am întrebat cu voce albă :

— Ei, de cine ?

— De un căpitan de cavalerie de la cuirasieri ! — șopti ea foarte încet, are o uniformă albastră ca cerul, mantaua albă ca zăpada, armură de oțel și coif înalt de argint, cu o coamă fluturîndă, și e frumos ca un Hector, spune ea, deși Hector se numește cîinele nostru cel negru !

După ce spuse aceste cuvinte făcu un salt și se repezi după stăpîna ei, care o luase la fugă cu puțin înainte. Mi-am dat prea bine seama că era vorba de o glumă, totuși descrierea unui ferches ofițer de cavalerie nu-mi făcea prea mare plăcere într-o asemenea împrejurare.

Din fericire, sosiseră lăzile pentru tablouri, care fură imediat împachetate. Am bătut cu mîna cuiele în capac, așa că toată capela răsuna de loviturile mele furioase ; căci, la fiecare dintre ele îmi propuneam cu tot mai mare hotărîre să plec în ziua următoare, ceea ce-mi dădea impresia că-mi pregăteam propriul sicriu. Dar după fiecare lovitură, răsuna cîte un riset melodios sau un tril vesel din direcția coridoarelor și a scărilor ; fetele alergau încolo și încoace, deschizînd și închizînd ușile cu mare zgomot.

Lucrul acesta mă determină să mă duc în pavilionul meu din grădină, unde mi-am împachetat și geamantanul, cumpărat împreună cu noul său conținut cu prilejul ultimului drum făcut în capitală. După ce am terminat, am pornit adînc îndurerat, dar plin de resemnare afară, în aer liber și apoi la cimitir unde m-am așezat pe banca preferată de Dortchen ; mă gîndeam că poate avea să vină și ea ca să mai putem sta cîteva minute unul lîngă altul, fără gînduri urîte și fără primejdie și s-o mai pot privi odată cu atenție. Într-adevăr, după vreun sfert de oră sosi foșnindu-și rochia, dar însoțită de fiica grădinarului și de Hector cel negru. Atunci m-am îndepărtat în mare grabă, convins că nu mă văzuseră și m-am ascuns în spatele bisericii. Cînd le-am auzit și de acolo vorbind și rîzînd, am pornit buimac spre sat și am intrat în casa parohială ca să caut un refugiu la capelan, sub pretextul că voiam să-i anunț plecarea.

L-am găsit la masă mîncînd, în lumina razelor soarelui de după amiază.

— Îmi iau gustarea, spuse el, nu vrei să iei şi dumneata ceva ?

— Mulţumesc, am răspuns, dacă-mi daţi voie, am să vă ţin puţin de urît fără să mănînc nimic !

— Ăştia-s tinerii de azi ! spuse sfinţia-sa. Nici măcar o adevărată poftă de mîncare nemţească nu mai au ! Aşa le sînt şi gîndurile şi, desigur, în felul ăsta ne alegem doar cu nimic şi iar nimic !

— De cînd e sfinţia-voastră atît de materialist ?

— Nu confunda ce e creat cu ce nu-i creat, adept nefericit, şi ia loc ! Dintr-o duşcă de bere n-are să ţi se aplece !

Apoi continuă să se ocupe cu multă rîvnă de castronul cel mare, pe care-l avea în faţă. În el se aflau urechile, rîtul şi codiţa încîrligată ale unui porc proaspăt tăiat, proaspăt fierte şi răspîndind un miros plăcut nărilor preotului. El făcu elogiul muntelui de mîncare din castron, declarînd că era de o neîntrecută frăgezime, simplitate şi candoare şi bău o cană zdravănă de bere brună-aurie.

După vreo zece minute petrecute cu el, cineva bătu la uşă şi Dorothea, întovărăşită doar de cîinele cel frumos, intră graţioasă şi politicoasă, deşi cam încruntată.

— Nu vreau să vă deranjez, domnii mei, spuse ea, am vrut doar să-l rog pe domnul capelan să poftească diseară la noi, fiindcă domnul Lee pleacă mîine. Sper că nu aveţi altceva de făcut ?

— Firește că am să vin ! răspunse preotul, care se aşezase din nou şi-şi reluase plăcuta activitate. Dragul meu, adu, te rog, un scaun pentru stimata domnişoară !

Am făcut treaba asta cu mult zel şi am tras încă un scaun lîngă masă, chiar în faţa mea. Dorothea mi-a mulţumit cu un zîmbet prietenos, privind cu modestie drept înainte şi a luat loc. Eram totuşi foarte fericit să stau în faţa ei, în această cameră preoţească plăcută şi însorită, şi să văd că e atît de amabilă şi de liniştită. Capelanul mînca şi continua să vorbească mereu singur iar noi nu trebuia decît să-l ascultăm, în timp ce cîinele,

cu ochi învăpăiați și botul căscat, privea spre castron, spre mîinile și gura preotului.

— Vai, bietul cîine, ce poftă are! spuse Dortchen. Mîncați și asta, domnule capelan, sau îmi permiteți s-o dau cîinelui?

Spunînd aceste cuvinte, arătă codița încîrligată care stătea cuminte pe marginea castronului.

— Codița asta de scroafă? spuse capelanul. Nu, domnișoară, nu i-o puteți da, o mănînc eu! Stați, am ceva aici pentru el! și așează în fața pofticiosului animal o farfurie, pe care aruncă tot felul de oscioare și cartilagii. Dortchen și cu mine ne-am uitat unul la altul involuntar și a trebuit să zîmbim, pentru că bucuria netulburată pricinuită preotului de obiectul acela modest ne înveselise. Cîinele, care se ocupa lacom de farfurie, ne spori și el buna dispoziție prin plăcerea cu care mînca. Dortchen îl mîngîie pe cap chiar în clipa cînd îmi treceam și eu mîna peste spinarea lui strălucitoare, și deși ea părea nepăsătoare față de pericolul de a se întîlni cu mîna mea, mi-am retras-o politicos, drept care ea îmi aruncă o privire rapidă însoțită de un surîs abia schițat.

La fereastra deschisă fluturau ușor perdelele, mișcate de o adiere și, în fața ei, un roi de musculițe care scînteiau în soare, abia deslușindu-se una de alta, dansau cu grabă și cu pasiune de parcă și-ar fi dat seama cît de scurt era timpul hărăzit lor și calculat poate în jumătăți de oră.

În clipa aceea preotul fu chemat de menajera sa pentru ca, în locul parohului care nu era acolo, să acorde o audiență unor soți certăreți.

— Mereu trebuie să se certe, e o adevărată calamitate cu soții ăștia! exclamă celibatarul supărat că era deranjat. Strînge masa, Therese, după aceea nu mai mănînc!

Spunînd acestea, trecu în camera de lucru a parohului, fără să-și ia rămas bun de la noi, și silindu-ne deci să rămînem lîngă masa așternută cu fața de masă albă, fiindcă menajera n-o scoase după ce luase castronul și farfuriile. Priveam în tăcere la suprafața aceea albă și rotundă care strălucea între noi, luminată de un soare tînăr. Cuvîntul „soți", pe care-l rostise preotul în urmă,

continua să răsune în văzduh fiindcă nimeni nu scotea o vorbă ; căci și Dorothea tăcea cu mîna rezemată de capul ciinelui, care terminase și el cu mîncarea. Cuvîntul acela care zăpăcea, continua să răsune, dar nu în contextul în care fusese rostit, ci trezindu-mi imaginea a doi tineri, așezați față în față la masă, fericiți, în intimitatea lor conjugală. Era ca și cum suprafața aceea rotundă și albă s-ar fi însuflețit cu imagini ale fericirii ; și o durere adîncă mă cuprinse din cauza lui Dortchen, fiindcă mi se părea cu neputință că ea ar putea îmbătrîni fericită și mulțumită altfel decît alături de mine. Mi-am ridicat suspinînd ochii care începură să se umezească și am văzut speriat că ochii lui Dortchen păreau să se fi oprit plini de milă asupra mea, în timp ce o gravitate blîndă și trădînd oarecare simpatie dădea buzelor ei închise o expresie minunată, iar capul, ușor plecat într-o parte, luase o atitudine gînditoare. Nici după ce mi-am ridicat fruntea nu și-a schimbat poziția și expresia, și abia după ce și ochii ei au început să capete o strălucire mai umedă și-a revenit. Imaginea acestei clipe mi-a rămas întipărită ca scînteierea calmă a unei stele pe care ai văzut-o o dată într-un văzduh excepțional de limpede și pe care n-o mai uiți niciodată.

Am căutat cuvintele pentru a curma tăcerea și Dortchen, mai rapidă în realizarea aceleiași intenții, deschisese tocmai gura, cînd menajera casei parohiale a intrat și n-a mai plecat, simțindu-se datoare să facă conversație cu tînăra și nobila doamnă. Peste puțin s-a întors și capelanul de la treburile sale, pe care le rezolvase mai repede decît ar fi sperat, și cum se pornise o discuție pe teme gospodărești, am profitat de prilej ca să-mi iau rămas bun, apoi m-am îndepărtat ca să caut un refugiu pentru inima mea plină. Dortchen a privit în urma mea și mi-a strigat să nu vin prea tîrziu la castel.

După ce am hoinărit un timp, am ajuns la locul unde, în ziua sosirii, ieșisem din pădure și contemplasem peisajul ploios pe înserat cu moșia și biserica cea veche. M-am apropiat de biserică, am intrat în ea, și cum o bunicuță bătrînă stătea în genunchi și-și mormăia rugăciunea, m-am strecurat în spatele ei într-un fel de criptă, care constituia cea mai veche parte a clădirii, formînd

o încăpere semiobscură, ale cărei ferestre romanice erau pe jumătate zidite. În această încăpere fuseseră depozitate cu timpul un mare număr de obiecte, care-i luau din lărgime.

Cauza principală era o piatră funerară din calcar negru, pe care era culcat un cavaler lung, cu mîinile împreunate peste piept. Alături de el, la marginea sarcofagului, se afla o cutie de bronz bine închisă și sudată, de forma unei mici urne, delicat turnată și cizelată și prinsă cu un lanț subțire din același metal de platoșa cavalerului de piatră. Conform tradiției, urna conținea inima îmbălsămată și uscată a mortului, atît vasul, cît și lanțul fiind complet oxidate și strălucind verzui în clarobscurul criptei. Era mormîntul unui cavaler burgund care, spre sfîrșitul veacului al cincisprezecelea, sălbatic și nestatornic fiind, dar avînd un caracter cinstit, fusese urmărit de tot felul de ghinioane și de necazuri cu femeile. După ce cutreierase diferite țări își găsise ultimul refugiu aici, la strămoșii contelui, unde inima lui fusese în sfîrșit zdrobită de o ultimă decepție.

Monumentul și-l comandase singur, rugînd să i se acorde locul acela retras ; încă de pe atunci, cavoul familiei contelui fusese mutat în biserica cea mare. De inima din urnă erau legate diferite legende, care se povesteau în popor. Așa, de pildă, se spunea că „burgundul îndrăgostit" ar fi lăsat cu limbă de moarte ca inima lui să rămînă țintuită de mormîntul său pînă la sosirea unei anumite doamne, care, vie sau moartă, o va duce în patria lui, iar dacă lucrul acesta nu se va întîmpla, atunci să nu-și găsească pacea veșnică, după cum nici el nu spera s-o găsească. Dar orice altă femeie care va îndrăzni să ia în mîinile ei urna cu inima să fie obligată s-o sărute de trei ori și să rostească de trei ori *Tatăl nostru*, altfel burgundul îndrăgostit îi va paraliza mîna, îi va zdrobi un genunchi, sau va face altceva de acest fel. Poate că grație acestor legende rămăseseră de atîta timp la locul lor și urna și lanțul.

Stăteam într-un colț întunecat în fața romanticului monument, printre tabernacole și obiecte folosite la procesiuni dar scoase din uz și mă lăsam în voia gîndurilor cu privire la plecarea iminentă. Erau gînduri cu atît mai

triste cu cît trebuia să recunosc în această ultimă oră că, în ciuda caracterului aventuros al celor petrecute, ar fi fost greu ca norocul să mă ajute și la o cucerire atît de strălucită ca cea la care mă gîndeam. Spre ideea aceasta limpede mă împingea nevoia acelei clipe hotărîtoare ; se mai adăuga și rușinea ce-mi inspira gestul copilăresc de a întinde imediat mîna după ceea ce strălucește. Luptînd împotriva unor astfel de sentimente, dragostea mea împăcată încerca, fără speranțe personale și dornică doar să se supună ființei iubite, să iasă la suprafață, în măsura în care nu era tot o dorință camuflată ; pe scurt, îmi petreceam așa timpul în semiobscuritatea criptei pînă am auzit apropiindu-se din biserică un zgomot de pași ușori și de glasuri femeiești. Am ascultat cu atenție și am recunoscut vocea lui Dortchen și a lui Röschen. De data asta s-ar fi zis că fetele nu rîdeau, ci că discutau cu insistență ceva. Totuși se săturară repede de seriozitate, căci coborîră cele cîteva trepte spre criptă și Dorothea strigă :

— Hai, Röschen, să-l mai privim o dată pe cavalerul îndrăgostit !

Se așezară în fața mormîntului și examinară curioase fața întunecată și demnă a cavalerului.

— O, Doamne, mi-e frică, șopti Röschen și vru să fugă. Dortchen însă o opri și spuse cu glas tare :

— De ce, prostuțo ? Ăsta nu-i face nimănui rău ! Uite ce băiat cumsecade e !

Luă vasul de bronz în mînă și-l cîntări îngîndurată ; deodată însă, îl scutură din răsputeri în sus și în jos, astfel încît acel ceva uscat, care de patru sute de ani se afla în interior, făcu un zgomot care se auzi deslușit în timp ce lanțul zăngănea. Dortchen respira cu putere ; cum o rază de lumină îi lumina fața, am văzut-o schimbîndu-și culoarea și trecînd de la o roșeață trandafirie la paloarea marmorei.

— Ascultă cum zăngăne nuca aceea zornăitoare ! strigă ea. Hai, zăngăne și tu o dată !

Și împinse vasul în mîinile tremurînde ale lui Röschen, dar aceasta scoase un țipăt și dădu drumul inimii, pe care Dortchen o prinse cu multă îndemînare și o făcu iar să zăngăne.

Eu, de a cărui prezență fetele n-aveau nici cea mai mică idee, priveam uluit la jocul lor.

„Stai tu, drăcușorule ! m-am gîndit, să vezi ce frumos am să te sperii !"

Mi-am șters repede ochii umezi, am scos un suspin cavernos și am spus cu o voce tristă, pe care nici n-a trebuit s-o schimb prea mult și într-o franceză mai veche :

— *Dame, s'il vous plait, laisez cestuy cueur en repos!*[1]

Scoțînd cîte un țipăt, fetele au fugit din criptă și din biserică de parc-ar fi fost apucate. Dortchen ieși prima și făcu un salt serios peste trepte și peste pragul ușii bisericii ; era albă ca zăpada, deși rîdea încă. Își adună poalele rochiei și străbătu cimitirul în fugă pînă ajunse la banca ei de odihnă, și se trînti pe ea. Am putut să observ totul printr-o fereastră, la care mă cățărasem repede.

Dortchen, al cărei chip avea aproape aceeași culoare cu dinții ei albi, se dădu pe spate, cu mîinile împreunate în jurul genunchilor, iar Röschen exclamă :

— Dumnezeule mare, asta n-a fost lucru curat !

— Da, n-a fost de loc lucru curat ! spuse Dortchen și rîse ca o nebună.

— Necredincioaso ! Nu ți-e frică de loc ? Inima ta nu bate mai grozav decît a zăngănit acolo inima aceea moartă ?

— Inima mea ? răspunse Dortchen. Poți să-ți spun că inima mea e foarte bine dispusă !

— Dar ce-a strigat oare ? întrebă Röschen, ținîndu-și în continuare ambele mîini pe propria ei inimă și verificîndu-le pe rînd ca să văd dacă mai mișcă. Ce-a spus stafia aia franțuzească ?

— Domnișoară, a spus, dacă doriți, luați această inimă și faceți din ea o perniță de ace ! Ia mai du-te o dată acolo și spune-i că o să ne mai gîndim ! Haide, du-te, du-te !

Dortchen sări în sus, de parcă ar fi vrut cu adevărat s-o împingă pe servitorica aceea frumușică spre biserică, dar o îmbrățișă pe neașteptate și o sărută cu în-

[1] Fiți bună, doamnă, și lăsați astă inimă în pace.

focare pe obraji. Apoi amîndouă dispărură printre copaci.

După ce am aşteptat un timp mai îndelungat, am ieşit din ascunzătoare ca să-mi rezolv ultimele treburi ce-mi mai rămăseseră. M-am dus în pavilionul din grădină şi mi-am terminat toate pregătirile de călătorie; numai că iar uitasem craniul la împachetat aşa că a trebuit să-i găsesc loc. În cele din urmă, şi-a aflat şi el un adăpost fiind unicul lucru ce-l mai aveam dintre cele cu care plecasem din patrie în străinătate. Iată de ce, dacă mă gîndeam bine, bietul ciob era abia acum preţios pentru mine; ani de zile fusese îngropat în ţărîna patriei mele, apoi împărţise cu mine camera şi, deşi nu era decît un obiect fără glas, îmi cunoştea tot trecutul, astfel că tot mă întorceam cu ceva din vechea mea zestre.

După ce am isprăvit, m-am dus la conte ca să am cu el o convorbire impusă de ultimele ore ale şederii mele la el, cît şi de datoria de recunoştinţă. El însă nici nu voi să audă despre astfel de tratative acum, ci insistă să mă conducă din nou în capitală pentru a fi martor la felul în care mă voi descurca şi la ceea ce se va întîmpla cu tablourile.

Trebuia să bag de seamă, spuse el, să nu recurg iar după prima încercare la un telal. De aşa ceva nu trebuia să se teamă, i-am răspuns, deoarece acum aveam destui bani ca să păstrez deocamdată tablourile şi să le duc cu mine acasă, unde ar putea constitui chiar o dovadă a felului în care-mi petrecusem timpul. Ba nu, spuse el, trebuiau să-şi facă efectul în oraşul artei, altfel iminenta mea hotărîre nu avea o bază justă.

M-am despărţit de conte şi am ieşit pe terasă, unde voiam să-mi petrec scurtul interval care rămăsese pînă la ora reunirii de seară. Pe o masă din încăperea ce ducea într-acolo se afla o farfurie cu zaharicale fine, din cele învelite de obicei în hîrtie colorată şi însoţite de tot felul de maxime, sau aşa zise devize. Dorothea obişnuia să înveleaască singură dulciurile şi, în locul banalelor versuri de prost gust, să pună epigrame bune, distihuri sau strofe din cîntece, pe care le aduna din operele celor mai diferiţi poeţi din diverse limbi. Dădea la tipărit colecţii întregi de lucruri drăguţe de acest fel.

pe coli de hîrtie care se puteau decupa după plac şi avea talentul de a face de fiecare dată selecţii atît de inteligente încît adesea, la desert, toată societatea se însufleţea, graţie unor imagini graţioase şi vesele, sau spirituale şi sarcastice, sau a altora care aveau alternativ aceste calităţi. Mai făcea şi tot felul de pozne, combinînd adesea două versuri din doi poeţi diferiţi de credeai că citeşti ceva cunoscut, cînd o nouă expresie, un sens opus rezultînd din acele fraze necunoscut-cunoscute, te zăpăceau. Dorothea avea totdeauna o provizie de astfel de dulciuri, rînduite într-un coşuleţ de argint pe care, ori de cîte ori îl întrebuinţa, îl împodobea şi cu flori ; la ocazii, servea chiar ea aceste dulciuri. De fapt, mie nu-mi prea plăcea jocul ăsta ; totuşi, în calitatea mea de îndrăgostit dreptcredincios, îl consideram dacă nu superb, cel puţin scuzabil şi drăguţ, fiindcă eşti totdeauna bucuros să descoperi mici cusururi la fiinţele iubite, ca să le poţi ierta imediat şi chiar să le poţi iubi împreună cu ele.

Era evident că Dortchen se pregătea tocmai să umple iar un astfel de coşuleţ, şi probabil fusese întreruptă pe neaşteptate din această ocupaţie. Cum scena din criptă şi apropiata plecare îmi dădeau o mai mare senzaţie de libertate ca altădată şi cum nu-mi mai păsa dacă, întorcîndu-se, Dorothea mă va surprinde, m-am aşezat la masă şi m-am uitat la ce făcuse în ziua aceea. Într-adevăr, împachetase un număr destul de mare de tablete pătrate în hîrtie lucioasă şi le pusese în coşuleţ ; cînd am vrut să văd ce versuri şi ce epigrame pregătise, am dat peste un teanc de bileţele, tipărite pe hîrtie verde şi subţire, pe toate fiind scrisă una şi aceeaşi poezioară :

Speranţa e înşelătoare,
Ea cîntă însă-n strună
Celor cu credinţă tare,
Celor cu inimă bună ;
Nu în vorbe-i temelia,
Ci-n inimă stă tăria !

Toate foiţele din pacheţel pe care le desfăceam binişor (erau prinse cu o funduliţă verde de mătase), îmi înfăţişau aceste cuvinte simple, sincere, şi totuşi atît de

mișcătoare. Am scos cu băgare de seamă cîteva din zaharicalele gata învelite din coșuleț, le-am desfăcut într-un colț și am găsit pe fiecare hîrtiuță care le învelea același cîntecel verde. În urechile mele, el suna asemenea chemării mîngîietoare a unei prepelițe pe cîmpul pustiu sau asemenea cîntecului unui sturz care ar fi crescut și ar fi descrescut în valuri în adîncurile pădurii, întrerupîndu-se de la sine.

Cum, după cîte știam eu, în ziua aceea la castel nu era multă lume care să reclame o distracție după masă, însemna că, în intenția lui Dortchen, această idee era rezervată unei viitoare ocazii despre care eu nu știam nimic. Am lăsat brusc totul baltă și m-am strecurat pe terasă, unde m-am trîntit pe un scaun și mi-am petrecut restul timpului oftînd îngîndurat. Peste puțin, Dortchen și-a făcut apariția cu niște trandafiri tineri de un roșu pal, pe care-i adusese fără îndoială din seră, precum și cu un sfeșnic aprins, fiindcă amurgul se transforma treptat în noapte. Își văzu mai departe de treabă fără să se sinchisească de nimic, mai înveli o jumătate de duzină de zaharicale vanilate și altele în bilețele și fredonă în același timp de cîteva ori, cu voce scăzută, cele două versuri :

Speranța e înșelătoare,
Ea cîntă însă-n strună

pînă cînd sări deodată la final :

Nu în vorbe-i temelia,
Ci-n inimă stă tăria !

lăsîndu-l să se stingă în sunetele cele mai grave, pe care le putea ea scoate, ale cine știe cărei melodii, după ce-l cîntase ceva mai tare. Apoi ascunse repede restul de gingașe bilețele nefolosite într-un buzunar al rochiei, împodobi coșulețul cu trandafiri și ieși în grabă din sală cu povara aceea fermecătoare, luînd și sfeșnicul. Privisem această scenă drăgălașă printr-una din ferestrele înalte, ascuns firește pe jumătate îndărătul perdelelor de voal.

Am auzit vocea veselă a capelanului și m-am grăbit să cobor pentru a-i ieși în întîmpinare pe scara care du-

cea spre terasă, apoi am intrat din nou cu el în casă, îndreptîndu-ne amîndoi spre camerele unde ne petreceam serile. Grație acestui ocol pe care-l făceam dinadins, evitam ca Dortchen să afle că eu cunoșteam taina ciudată a coșulețului ei. Cînd ne-am așezat în patru la masă, mi se păru că timpul trece prea repede, pentru că egoismul meu era încîntat de simpatia care punea persoana mea în centrul ultimei convorbiri și siguranța că mă bucuram într-adevăr pentru ultima oară de prezența lui Dortchen făceau ca timpul să pară de două ori mai scurt. Contele spuse că se obișnuise cu societatea mea și că, dacă ar fi fost după el, m-ar fi reținut încă multă vreme, dar capelanul protestă și spuse că trebuie să plec pentru ca, grație schimbării de atmosferă, să-mi regăsesc, spera el, în frumoasa mea patrie idealurile pierdute.

Am răspuns că, după anumite prevestiri pe care mi le dădeau visele mele, voi ajunge în orice caz la idei noi, și am povestit despre scara de cristal în ale cărei trepte dormeau ideile sub forma unor femei mititele. Capelanul se miră de acest lucru și mă privi din ce în ce mai uluit, în timp ce continuam să descriu plăsmuirile somnului meu din vremurile nefericite ; în felul acesta îi dovedeam că în somn puteam fi și mai nebun, adică și mai idealist, după părerea lui, decît în stare de veghe. Am povestit despre podul identității, despre ploaia de aur pe care o provocasem cu calul meu zburător, despre prăbușirea peste acoperișul bisericii și despre apariția mea dureroasă în fața casei mamei mele, după ce o văzusem mai întîi într-o splendidă strălucire în fața ochilor.

Cum vinul excepțional și dogoritor din care beam mă dispuse spre o limbuție exagerată, mi-am împodobit spusele cu unele adausuri și fantasmagorii, încheind ca un povestitor de basme care îndrugă verzi și uscate.

— Asta are o gură cît un cont curent ! spuse capelanul, care, în uimirea ce-i provocau brașoavele mele formidabile, recursese la această expresie populară grosolană ; căci i se părea că-l dusesem de nas povestindu-i ceva trăit în realitate, care era totuși un nimic, un vis. Contele spuse :

— Ce-i drept, pînă acum nu descoperisem această elocință la prietenul nostru ! Acum însă că s-a întîmplat, nimic nu mă oprește să cred că într-o zi o va folosi în scopuri mai serioase. Să ciocnim pentru un viitor frumos al nostru, al tuturora !

Umplu paharele și ciocnirăm, fără ca eu să-mi fi dat silința să pătrund înțelesul cuvintelor sale. Căci, pe neașteptate, am văzut-o pe Dorothea sosind cu coșulețul împodobit cu trandafiri.

— Vreau să spun și eu ceva, zise ea ajungînd în dreptul meu, las însă hazardului să găsească formula prin binecunoscutul oracol din acest coșuleț ; scoateți o bomboană, una singură, dar încet și cu băgare de seamă !

M-am uitat surprins și întrebător în ochii ei, știind că fiecare din pachețelele acelea drăguțe conținea același aforism.

— Pe care mă sfătuiți să-l iau ? am întrebat, mișcat, dar ea a răspuns cu nepăsare :

— Pentru ca oracolul să aibă efect, n-am voie să mă amestec !

— Să-l iau pe ăsta ?

— Nu știu !

— Sau pe ăsta ?

— Eu nu spun nici da, nici nu !

— Atunci îl iau pe ăsta și vă mulțumesc frumos ! am exclamat eu, despăturind hîrtiuța în timp ce Dortchen retrase repede coșulețul.

— Ei, ce scrie acolo ? strigă capelanul, întrebare care m-a bucurat deoarece cu greu aș fi putut recita versurile pe un ton inteligibil. I-am dat hîrtia cu rugămintea s-o citească el, ceea ce a făcut cu un accent potrivit.

— E un aforism foarte frumos ! spuse el. Puteți fi mulțumit : are la bază o concepție de viață plină de credință și de evlavie cum nu mai sînt multe ! Acum însă, onorată domnișoară, dați-mi și mie coșulețul și lăsați-mă să văd ce voi trage eu care rămîn aci !

Și capelanul întinse mîna lacom spre coșuleț. Dar Dorothea răspunse :

— Duminica viitoare veți avea voie să alegeți ceva pentru rămînerea aici, părinte ! Azi primește numai cine

pleacă ! Şi spunînd acestea se îndepărtă repede şi închise cu grijă coşuleţul într-un dulap.

A doua zi dimineaţă, după ce contele şi cu mine ne şi instalasem în caleaşca comodă de călătorie, Dorothea, care ne dăduse amîndurora mîna, se apropie iar de trăsură şi spuse :

— Am uitat totuşi ceva ! Cartea dumneavoastră verde, domnule Heinrich, e încă în păstrare la mine. Vreţi s-o aduc repede ?

— Lasă ! spuse tovarăşul meu de drum. Pierdem prea mult timp. Dacă ne va scrie curînd, aşa cum trebuie să sperăm, vom putea să-i trimitem cartea în perfectă stare, nu-i aşa ?

— M-am mulţumit să dau din cap, răsuflînd bucuros la gîndul că, o dată cu cartea, o parte din fiinţa mea părea să rămînă în nemijlocita apropiere a lui Dortchen.

— Am s-o ţin sub pază sigură, n-are să i se întîmple nimic, spuse ea şi în timp ce ne depărtam, îmi făcu semn cu mîna privindu-mă cu prietenie. A fost totuşi ultima oară în viaţă că vedeam această frumoasă făptură.

Capitolul paisprezece

ÎNTOARCEREA ŞI UN AVE CEZAR [1]

La sosirea în oraş, unde veneam acum pentru a doua oară în tovărăşia contelui, cele două rame aurite, comandate din timp, erau gata. Protectorul meu făcu imediat uz de influenţa sa, care datorită persoanei şi titlului său nu era micşorată în chestiuni de importanţă redusă ; aşa dar, cîteva zile mai tîrziu, tablourile mele atîrnau în lumina cea mai favorabilă a uneia din sălile expoziţiei, unde pătrunsesem pe vremuri cu atita stîngăcie şi rămăsesem atît de obscur. Firește, nu erau niște capodopere, dar nu erau lipsite de conţinut şi puteau trăda în aceeaşi măsură un progres, sau o stagnare a unor posibilităţi limitate, o odihnă definitivă după un singur elan, momentul cînd alergătorul s-a scrutat pe sine însuşi, apoi s-a oprit lîngă borna unui aurit drum de mijloc.

Spre mirarea mea, lîngă ele erau atîrnate şi cele două tablouaşe pe care le lăsasem croitorului şi negustorului de tablouri israelit în schimbul unui rînd de haine. Cînd aflase acest lucru, contele le dibuise şi le cumpărase prin a treia mînă. Acum purtau etichete pe care scria măreţul cuvînt : „Vîndut". Acest vicleşug al contelui stîrni o atmosferă favorabilă pentru toate cele patru piese, şi în prima cronică artistică a unui ziar mare şi citit li se acordară cîteva rînduri încurajatoare, deşi nu în termeni foarte nimeriţi. Într-un cuvînt, cîteva zile mai tîrziu fu anunţată sosirea unui vestit negustor de piese de artă, care vizita şcolile germane de pictură, spre a achiziţiona colecţii întregi de tablouri pentru ţări depărtate. Graţie acestui cumpărător, care spera să achi-

[1] Salutul roman se referă la faptul că, după concepţia lui Keller, poporul Elveţiei, în mijlocul căruia se întoarce Heinrich Lee, este propriul său împărat.

zitioneze piesele mele la un preț modest, numele meu ar fi primit adausul de „Membru al școlii X", onoare la care nici n-aș fi îndrăznit să visez. Dar contele fu de părere că trebuia să-mi vînd tablourile unui amator și nu unui om de afaceri, afirmînd că el se și afla pe urmele unui astfel de cumpărător.

După alte cîteva zile, custodele expoziției îmi transmise o scrisoare sosită pe numele meu din nord. Era de la Erikson care scria: *„Dragă Heinrich, citesc chiar acum în ziarul din orașul vostru, la care sînt abonat de dragul soției mele, că ești încă acolo și că ai expus patru lucrări — două mai mici și două mai mari. Dacă n-ai intenții anumite pentru vreuna din ele, oprește două pentru mine și trimite-mi-le, le aștept! Stabilește un preț bun și nu fi prea modest, căci trebuie să știi că-mi merge bine. Am reușit să refac averea casei noastre, fără să mă ating de banii soției mele, și în plus am și agonisit, anume doi băiețași, dintre care cel mai mare a pictat nu de mult pe perete un drac cu marmeladă de cireșe cînd a auzit-o pe maică-sa spunînd că tocmai așa ceva nu se cade să facă. E o odraslă simpatică și n-are nici măcar trei ani! Dacă-mi poți da tablourile, trimite-le însoțindu-le de o scrisoare cît de lungă!"*

M-am hotărît fără ezitare să satisfac dorința prietenului meu, care mă ajuta mai mult decît orice să-mi mențin hotărîrea de a renunța la artă; căci o asemenea achiziționare, din bunăvoința unui prieten, nu era dovada unei adevărate vocații artistice. Contele fu nevoit să-mi aprobe decizia, deși bănuiam că proiectul lui de vînzare nu era prea diferit.

Tablourile fură trimise lui Erikson. În scrisoarea mea, care nu era atît de amănunțită cum dorea el, fiindcă inima mea era prea grea, l-am rugat să-mi trimită banii în patrie, unde mă pregăteam să plec; în felul acesta aduceam cu mine nu numai o sumă în numerar, importantă pentru situația mea de pînă atunci, dar și un activ de încasat, a cărui sosire de la mari depărtări după ce eu însumi îmi voi fi făcut apariția atît de bine căpătuit, și după ce va fi trecut vîlva stîrnită la început, trebuia să facă cea mai îmbucurătoare impresie.

Dar, ca și cum visul acela nefericit despre aur și avere ar fi vrut să devină o realitate pe scară modernă, lucrurile nu s-au încheiat aici. După ce noul meu domiciliu în oraș ajunse la cunoștința autorităților și șederea mea se apropia tocmai de sfîrșit, am fost invitat să mă înfățișez în vederea unei comunicări. Voiserm mai de mult să-i fac o vizită bătrînului și simpaticului Joseph Schmalhöfer, telalul, dar găsisem casa lui întunecoasă încuiată și aflasem că omul acela singur murise cu cîteva săptămîni în urmă. Spre marea mea uimire, la cancelaria tribunalului am fost înștiințat că bătrînul, care nu avea nici un moștenitor, își lăsase întreaga avere, care nu era de lepădat, unei societăți de binefacere, atribuindu-mi și mie prin testament un legat de patru mii de guldeni. Dacă puteam dovedi că sînt într-adevăr persoana indicată de autorul testamentului, întreaga sumă îmi stătea la dispoziție, dat fiind că toate cercetările efectuate pînă atunci rămăseseră fără rezultat. Problema era dacă eu îi vîndusem într-adevăr răposatului un număr considerabil de desene etc., și dacă vopsisem cozi pentru steaguri cu prilejul festivităților unei nunți princiare.

În privința desenelor, dovada categorică o putu da contele în două cuvinte ; cît despre rest, funcționarul judecătoresc îi acordă toată încrederea cînd declară că cel care vopsise cozile nu putea fi altcineva în afară de mine.

Prin urmare, mi se înmînară patru cecuri oficiale de cîte o mie de guldeni fiecare ; contele le vîndu și-mi făcu rost de niște polițe sigure de aceeași valoare. astfel încît averea mea se compunea acum din trei valori : bani numerar, creanțe și polițe.

— Numai de n-ar veni acum grăsanul de Tell cu săgeata și acoperișul bisericii ! am spus eu, într-o zi la prînzul pe care-l luam în restaurantul nostru, unde, pe lîngă toate, continuam să fiu invitatul contelui ; trebuie să-mi iau tălpășița, altminteri norocul ăsta mare și nefiresc se va transforma pînă la urmă într-un vis !

Eram, într-adevăr, foarte neliniștit și începeam să nu mai am încredere în această fericită schimbare.

— Ce te tot gîndeşti iar la necazuri ? spuse contele. Din tot ce posezi în clipa de faţă şi ţi se pare atît de enorm, fiecare bănuţ îşi are legitima origine în dumneata însuţi. De ce vorbeşti despre vis şi despre noroc cînd în comparaţie cu aceşti cîţiva guldeni, ai pierdut atîţia ani frumoşi ?

— Dar povestea cu moştenirea rămîne fără îndoială o aventură norocoasă !

— Ba nu ! Rădăcinile ei sînt tot în dumneata, numai în dumneata ! Am uitat să-ţi dau un bilet găsit în cutele unuia dintre cecuri, cînd le-am dus la bancă. Iată biletul pe care ţi l-a lăsat bătrînul !

Şi contele îmi întinse un petic de hîrtie pe care cu caligrafia lui stîngace, bine cunoscută mie şi care în urma scăderii forţelor sale fizice deveniseră şi mai stîngace, telalul scrisese următoarele :

„N-ai mai trecut pe la mine, fiule, şi nu ştiu unde te-aş putea găsi. Dar, fiindcă mi-e teamă că, în curînd, moartea are să mă ia dintre boarfele mele, vreau să fac ceva pentru tine, să-ţi dau ceva care, din păcate, tot nu-mi mai poate fie mie de folos după aceea. O fac însă fiindcă ai fost totdeauna mulţumit cu ce ţi-am dat pentru pictura ta şi mai ales pentru că ai lucrat pentru mine atît de cuminte şi cu atîta sîrguinţă. Dacă ajunge în mîinile tale ceea ce de-a lungul atîtor ani am agonisit cu răbdare şi băgare de seamă şi-ţi las acum ţie, foloseşte totul sănătos şi cu judecată, căci, din păcate, eu trebuie să mă despart de toate. Dumnezeu să te ocrotească, băieţelul meu !“

— Tot e bine, am spus eu cu o nouă mirare, că există două feluri de judecători pentru toate acţiunile. Ceea ce alţii ar lua drept uşurătate, ba chiar depravare, capătă un premiu de virtute de la acest bătrîn cumsecade !

— Atunci să ciocnim pentru fericirea lui veşnică, fiindcă a judecat atît de drept ! răspunse contele bine dispus. Iar acum, trăiască prietenia noastră ! Hai să bem şi să ne legăm fraţi de cruce dacă n-ai nimic împotrivă ! continuă el şi umplu din nou paharele.

Am ciocnit cu el și am golit paharul, dar cu o mutră atît de surprinsă și de timidă, încît el și-a dat seama cînd mi-a scuturat mîna ; căci diferența de vîrstă și de situație socială dintre noi nu mă învoiințа să mă aștept la ceva de acest gen.

— Nu te mira așa că vreau să ne tutuim ! spuse el vesel. Eu consider drept un profit să fiu *per tu* cu aproapele meu dintr-o altă clasă socială și mai tînăr decît mine. Cît despre tine, te poți supune fără grijă bunului obicei german, conform căruia adolescenți, adulți și moșnegi, care au același țel, leagă uneori frăția de cruce. Dar acum hai să vorbim numai despre tine ! Ce intenționezi să faci în țara ta ?

— Cred că am să mă apuc iar să studiez gladiatorul Borghese ! am răspuns.

M-a întrebat ce înseamnă asta, și i-am povestit pe scurt în ce mod mă călăuzise statueta cu acest nume spre studiul omului, nu numai în ce privește fizicul, ci și viața și mediul său înconjurător. Cum datorită norocului aveam acum și timp și bani, speram să recuperez repede și profitabil cunoștințele necesare spre a mă consacra funcțiilor publice.

— La asta mă gîndisem și eu, spuse nobilul meu frate de cruce, dar așa cum stau lucrurile nu mi-aș pierde prea mult timp cu studii speciale, mai ales că la voi nu există o ierarhie rigidă. În locul tău aș căuta mai întîi în liniște să văd ce se petrece în jurul meu și apoi aș accepta la nevoie un serviciu mai modest în calitate de voluntar. În felul ăsta, ai învăța să înoți sărind imediat în apă. Dacă, în plus, îți impui să citești în fiecare zi cîteva ore despre probleme de administrație, meditînd asupra lor, în scurt timp ajungi un funcționar practic și totodată bine pregătit, iar diferențele dintre tine și cei care au învățat în școli dispar cu desăvîrșire de-a lungul anilor, în timp ce calitățile caracteristice pentru un bărbat adevărat încep să se afirme. Fiereşte, aș abandona juriștilor cu studii serioase cariera judecătorească și anexele ei și aș insista ca și alții să procedeze așa. Principalul e ca, mai tîrziu, în cariera legislativă, să știi care e locul lor și unde au drept la cuvînt, precum și să-i respecți atîta timp cît dau viață

justiției, n-o încalcă și nu strivesc poporul. Dar mai ales nu tolera judecători lași în țara ta ; răstoarnă-i și lasă-i pradă disprețului.

— O clipă, conte ! am exclamat, fiindcă se lăsa în voia unei înflăcărări puternice, uitînd de problemele mele acute. Nu sînt încă nici consul, nici tribun !

— N-are importanță ! strigă el și mai tare. Dacă ai simultan în fața ta un judecător laș și unul nedrept, taie capetele amîndurora și pe urmă așează capul celui laș pe trupul celui nedrept, iar pe trupul celui laș, capul celui nedrept ! Să judece apoi mai departe cum or putea !

De data asta tăcu, bău, apoi spuse din nou :

— Cam asta cred eu, ai să mă înțelegi foarte bine !

Nu-l mai văzusem niciodată atît de agitat pe omul acesta atît de calm îndeobște ; numai gîndul că eu plecam direct într-o republică și că aveam să iau parte la viața ei publică părea să trezească în el alte idei înrudite și vechi nemulțumiri.

Între timp ceasul despărțirii sosise în sfîrșit și nu mai exista nici un motiv pentru o amînare. Văzînd că-mi rezolvasem problemele și că eram gata de drum, contele plecă imediat după-masă pentru a ajunge în aceeași zi la moșie, pe cînd eu porneam spre gara, inaugurată cam în acea vreme. Căci anumite porțiuni de cale ferată din nordul Germaniei fuseseră legate pentru prima oară între ele și pe acest drum nou puteam ajunge mai repede la granița Elveției, deși fără să călătoresc în linie dreaptă. După această schimbare puteam să măsor timpul care se scursese de cînd lipseam de acasă.

Cînd am trecut Rinul și am intrat în țară, am găsit-o plină tocmai de zarva acelor acțiuni politice [1] care se încheiau cu procesul de transformare a unei confederații de state, veche de cinci sute de ani, într-un stat federativ ; era un proces organic care, prin energia și diversitatea lui, te făcea să uiți redusele lui proporții

[1] Este vorba despre luptele din deceniul al cincilea al secolului trecut, care au luat sfîrșit în 1848, odată cu adoptarea noii constituții a Confederației helvetice.

exterioare, căci nu există nimic mic şi nimic mare în sine, după cum un stup de albine cu multe celule, plin de zumzet şi bine înarmat, are mai multă valoare decît o uriaşă grămadă de nisip. Era o vreme superbă de primăvară, vedeam străzile şi ospătăriile pline şi auzeam strigăte de mînie provocate de acte brutale, unele reuşite, altele nereuşite. Se trăia în miezul unor transformări, sîngeroase sau nu, cu agitaţii electorale şi modificări ale constituţiei, care se numeau puciuri, şi care erau nişte mutări de şah pe eşichierul ciudat al Elveţiei, unde fiecare cîmp era o suveranitate populară mai mare sau mai mică, unele avînd corp reprezentativ, altele nu, una cu drept de veto, cealaltă fără, una orăşenească, alta ţărănească, alta, în sfîrşit, unsă cu alifia teocraţiei [1] de-ţi lua ochii.

Mi-am predat imediat bagajele oficiului poştal şi am luat hotărîrea să fac restul călătoriei pe jos, pentru a cîştiga neîntîrziat şi cu ochii mei o prealabilă cunoaştere a situaţiei ; căci chiar în drumul meu erau multe locuri pline de agitaţie.

Totuşi, pretutindeni în ţară plutea o mireasmă albastră ca cerul, din care se desprindea scînteierea argintie a munţilor, a lacurilor şi rîurilor, iar soarele zburda pe verdeaţa tînără plină de rouă. Vedeam formele bogate ale patriei conturîndu-se liniştite şi netede în şesuri şi în ape, abrupte şi crestate îndrăzneţ în munţi, la picioarele mele era pămîntul acoperit de flori, iar aproape de cer un deşert fabulos, toate într-o permanentă schimbare şi adăpostind pretutindeni văi şi regiuni electorale bogat populate. Cu nepăsarea tinereţii şi a copilăriei, consideram frumuseţea ţării drept un merit istoric şi politic, în oarecare măsură drept un act patriotic al poporului şi avînd acelaşi sens cu însăşi libertatea ; treceam voinicеşte prin ţinuturi locuite de catolici şi de reformaţi, prin locuri unde minţile oamenilor se deşteptaseră şi prin altele cufundate cu încăpăţînare în obscurantism.

[1] Aluzie la guvernele reacţionare catolice ale cantoanelor din centrul Elveţiei.

Şi cum mă gîndeam aşa la şita cea mare, plină de constituţii, de confesiuni, de partide, de suveranităţi şi de burghezii, prin care trebuia să se cearnă majoritatea legală, în sfîrşit sigură şi limpede, majoritate care era totodată şi o majoritate a puterii, a sufletului şi a spiritului, capabil să trăiască mai departe, m-a cuprins dorinţa entuziastă de a mă alătura luptei individual şi ca element ce reflectă ansamblul ; iar în toiul luptei, cu puteri sporite, să mă realizez ca individ destoinic şi plin de viaţă, care, alături de alţii, dă sfaturi şi acţionează, hotărît să ajute la capturarea nobilului vînat al majorităţii, din care el însuşi e o parte, dar care nu-i este mai scumpă din acest motiv decît minoritatea pe care a învins-o, aceasta fiind carne din carne şi sînge din sîngele majorităţii.

Dar majoritatea, am exclamat cu voce tare, este singura putere reală şi necesară în ţară, la fel de concretă şi de palpabilă ca şi natura fizică de care sîntem legaţi. Este unicul reazem de nădejde, mereu tînără şi mereu la fel de puternică ; iată de ce trebuie pe nesimţite s-o facem să fie raţională şi limpede acolo unde nu e aşa. Este cel mai măreţ şi cel mai frumos scop. Fiind necesară şi inevitabilă, capetele sucite ale tuturor extremelor se îndreaptă împotriva ei, ea continuînd să hotărască mereu, liniştindu-l chiar şi pe cel învins, în timp ce farmecul ei veşnic tînăr îl ispiteşte să se prindă din nou la luptă cu ea, menţinînd şi alimentînd astfel propria sa viaţă spirituală. Ea este totdeauna binevoitoare şi dezirabilă şi chiar cînd greşeşte, răspunderea comună ajută ca paguba să fie suportată. Dacă-şi recunoaşte eroarea, revenirea pe drumul cel bun este ca o dimineaţă proaspătă de mai şi seamănă cu cel mai graţios lucru posibil. Nici prin minte nu-i trece să se ruşineze prea tare, mai mult chiar, veselia generoasă o face să nu dorească să nu se fi întîmplat eroarea comisă, deoarece i-a îmbogăţit experienţa, i-a trezit dorinţa de a se îndrepta, iar întunericul care se retrage dă luminii o strălucire şi mai mare.

Ea e o datorie plină de farmec, un individ se poate măsura cu ea şi abia după aceea devine un om adevă-

rat, realizîndu-se un admirabil efect alternativ între întreg și partea însuflețită.

Și iată că mulțimea privește cu ochii mari la individul care vrea să-i prezică ceva, iar acesta, perseverînd cu curaj, dă la iveală tot ce e mai bun în el ca să învingă. Să nu creadă, însă, că e stăpînul ei, căci înaintea lui au mai fost și alții, după el vor veni de asemenea alții și pe fiecare l-a dat la iveală mulțimea ; el e o parte din ea, amîndoi stau față în față și ea poartă un monolog cu el, copilul și proprietatea ei. Orice adevărat discurs popular nu e decît un monolog pe care-l ține însuși poporul. Fericit acel care, la el în țară, poate să fie oglinda poporului său, care nu reflecta decît poporul, în timp ce acesta nu este și nici nu trebuie să fie altceva decît o mică oglindă a lumii mari, însuflețire plină de viață.

Așa îmi vorbeam mie însumi plin de entuziasm, cu cît cerul strălucea mai albastru și cu cît mă apropiam de orașul meu natal.

Nu bănuiam desigur că timpul și experiența vor tulbura înfățișarea idilică a majorităților politice ; și mai puțin încă băgam de seamă că în clipa în care mă pregăteam să intru în acțiune, uitam de învățămintele istoriei, înainte chiar de a fi făcut primul pas. Că majorități imense pot fi otrăvite și distruse de un singur om, că drept mulțumire, pot la rîndul lor să otrăvească și să distrugă indivizi cinstiți, că o majoritate care a fost o dată mințită, poate continua să vrea să fie mințită, ridicînd mereu noi mîncinoși pe scut, ca și cînd n-ar fi decît un singur răufăcător conștient și gata de orice, că, în sfîrșit, nici trezirea cetățeanului și a țăranului, dintr-o eroare a majorității, prin care s-a jertfit pe el însuși, nu-i așa de trandafirie cînd îl păgubește — nu, la toate astea nu mă gîndeam și nu le știam.

Dar și cu această umbră, inevitabilul și imperativul majorității, fără aprobarea căreia se evaporă pînă și cel mai puternic autocrat, precum și măreția ei curată — cu condiția să nu fie alterată — ar fi fost destul de puternice ca să-mi călăuzească proiectele și să nu îngăduie

să se stingă setea după viața cea nouă. În felul acesta pașii mei deveneau tot mai îndrăzneți și mai întreprinzători pînă ce am simțit dintr-o dată caldarîmul orașului sub picioare, și cu inima palpitînd, am început să mă gîndesc numai la mama, care trăia în acest oraș.

Lucrurile mele trebuie să fi sosit între timp la poștă. Mi-am îndreptat întîi pașii într-acolo, ca să iau imediat cu mine o cutie conținînd modestele mele daruri de călătorie, și anume stofă pentru o rochie mai bună, pe care speram s-o conving pe mama s-o poarte, precum și niște prăjituri din străinătate, aromate și rezistente, care să-i îndulcească gura.

Cu această cutie în mînă, treceam, încă în lumina după-amiezii, pe bătrîna noastră stradă ; mi se părea mai însuflețită decît cu ani în urmă. Am văzut că fuseseră deschise noi magazine, că vechile ateliere cu zidurile înnegrite de fum dispăruseră, că mai multe case fuseseră reconstruite, iar altele măcar tencuite din nou. Numai casa noastră, odinioară dintre cele mai curate, era neagră și afumată cînd m-am apropiat și am privit în sus, spre ferestrele camerei noastre. Erau deschise și aveau ghivece cu flori ; dar fețe străine de copii priviră afară, apoi dispărură din nou. Nimeni nu mă băgă în seamă, nimeni nu mă recunoscu în clipa cînd am vrut să intru pe ușa cunoscută, cu excepția unui bărbat care trecu în grabă strada ținînd în mînă un metru și un creion. Era meseriașul care mă vizitase cîndva cu prilejul călătoriei sale de nuntă.

— De cînd sînteți aici ? Sau poate ați sosit chiar acum ? exclamă el, întinzîndu-mi grăbit mîna.

— Am sosit chiar în clipa asta, am spus, și el m-a rugat să intru repede o clipă la el înainte de a mă duce sus.

M-am supus cu o încordare plină de teamă și m-am pomenit într-o prăvălie frumoasă, în care tînăra femeie stătea la birou. Se apropie și ea imediat ca să mă întîmpine și-mi spuse :

— Pentru Dumnezeu, de ce-ați venit atît de tîrziu ?

Stăteam locului speriat fără să pot ghici încă ce pu-

tuse pricinuiau atîta agitație la acești oameni. Dar vecinul nu întîrzie să mă lămurească.

— Buna dumneavoastră mamă e atît de grav bolnavă, încît poate nu e indicat să vă înfățișați neanunțat și pe neașteptate la ea. De azi dimineață n-am mai auzit ce se întîmplă cu ea ; acum însă, cel mai bun lucru ar fi ca soția mea să se repeadă pînă dincolo și să vadă cum stau lucrurile. Între timp, dumneavoastră așteptați aici !

Fără să-mi vină a crede în posibilitatea unei întorsături atît de triste, și totuși mîhnit, m-am așezat fără o vorbă pe un scaun cu cutia pe genunchi. Femeia traversă repede strada și dispăru pe ușa care avea să mai rămînă încuiată pentru mine ca pentru un străin. Cu ochii plini de lacrimi vecina se întoarse și spuse cu vocea voalată :

— Veniți repede, mă tem că n-o mai duce mult, un preot e acolo ! Dar se pare că biata femeie nu mai e conștientă !

Și o luă din nou repede înaintea mea ca să-mi fie la îndemînă în caz de nevoie, în timp ce eu o urmam cu genunchii tremurînd. Vecina urcă repede și cu pași ușori scările ; la diferite etaje vedeam oameni în pragurile ușilor lor, în atitudini solemne și vorbind în șoaptă ca în casa unui muribund. Și în fața apartamentului nostru se aflau niște oameni pe care nu-i cunoșteam ; femeia care mă călăuzea în vechea casă părintească trecu și prin fața acestora și eu am urmat-o pînă în pod, unde am văzut lucrurile noastre așezate grămadă și unde mama era instalată într-o cămăruță. Vecina deschise încet ușa acesteia. Și iată, biata de ea zăcea pe patul de moarte, cu brațele întinse peste cuvertură, fără să-și întoarcă fața de o paloare cadaverică nici la dreapta, nici la stînga, și respirînd încet. În trăsăturile adînc săpate, o durere puternică părea să-și trăiască ultimele clipe, făcînd loc calmului resemnării și al neputinței. În fața patului ședea diaconul parohiei și citea o rugăciune pentru muribunzi. Am intrat fără cel mai mic zgomot și am rămas nemișcat pînă a terminat. După ce a închis

domol cartea, vecina s-a apropiat încet de el și i-a șoptit că fiul bolnavei sosise.

— În cazul acesta mă pot retrage, a spus el, m-a privit o clipă cu atenție, a salutat și a plecat.

Vecina s-a apropiat de pat, a luat o cîrpă mică și a șters cu gingășie fruntea umedă și buzele bolnavei, apoi în timp ce eu continuam să stau ca un acuzat în boxă, cu pălăria în mînă și cutia la picioare, ea s-a aplecat și a spus cu o voce blîndă care nu o putea speria pe bolnavă :

— Doamnă Lee ! Heinrich e aici !

Deși aceste cuvinte rostite foarte lin fuseseră spuse atît de deslușit, încît le auziseră pînă și femeile adunate în fața ușii deschise, ea nu reacționă decît întorcîndu-și încet ochii spre vecina care-i vorbea. Între timp, de durere, și fiindcă în cameră aerul era stătut și înăbușitor, mi se tăiase răsuflarea. Căci, în nepriceperea ei, îngrijitoarea, care ședea ghemuită într-un colț, ținea închisă ferestruica odăiței și în plus trăsese și perdeaua verde, de unde am dedus că în ziua aceea nu trecuse încă nici un medic pe acolo.

Cu un gest automat am dat la o parte perdeaua și am deschis fereastra. Aerul curat de primăvară și lumina, care intră odată cu el, treziră pe chipul acela serios, care începea să încremenească, o licărire de viață ; pe pomeții obrajilor slabi pielea tremură ușor ; mama făcu o mișcare energică cu ochii și îndreptă asupra mea o lungă privire întrebătoare, cînd, aplecîndu-mă spre ea, am apucat-o de mîini ; dar cuvîntul care stătea pe buzele ei tremurînde nu-l mai putu rosti.

Vecina ieși, luînd-o și pe îngrijitoare, închise încet ușa și eu am căzut în genunchi lîngă pat strigînd : „Mamă ! Mamă !" și mi-am lăsat plîngînd capul pe pătură. O răsuflare mai puternică și un horcăit mă făcu să sar din nou în sus și atunci am văzut că ochii aceia credincioși se stinseseră. Am luat în mîini capul neînsuflețit și, pentru prima oară poate, în viața mea, l-am ținut așa, în mîini, cel puțin pe cît îmi puteam aduce aminte. Numai că se sfîrșise pentru totdeauna.

Mi-a venit în minte că ar trebui să-i închid ochii, că pentru asta eram acolo și că poate ea va mai simți

dacă voi neglija să-mi fac datoria, dar cum eram novice și nepriceput în aceste îndeletniciri dureroase, am făcut-o cu o mînă nesigură și timidă.

După un timp femeile au intrat din nou și cînd au văzut că mama a murit, s-au oferit să facă cele cuvenite și s-o îmbrace pentru a o pune în sicriu. Cum eram de față, mi-au cerut instrucțiuni pentru îmbrăcămintea moartei. Am deschis unul din dulapurile din pod, care era plin cu rochii bune, strînse, cruțate de ani de zile și demodate. Îngrijitoarea mi-a spus însă că trebuia să existe o rochie de înmormîntare, despre care-i vorbise răposata și într-adevăr am găsit-o învelită într-o pînză albă, jos în dulap. Cînd și-o făcuse nu știam.

Femeile îmi povestiră că moarta supărase prea puțin pe cei din jur în timpul bolii sale, că zăcuse liniștită și răbdătoare și că nu ceruse mai niciodată nimic.

MERSUL VIEȚII

În timp ce femeile pregăteau cum se cuvine patul și cadavrul, am primit invitația vecinei de a mă duce la ea spre a mă odihni. Înainte de a discuta despre altceva, vecinul încercă cu prudență să afle despre situația și împrejurările favorabile prin care trecusem. Nu i-am ascuns că în perioada trecerii sale prin acel oraș eram într-o situație grea, pe urmă însă i-am adus la cunoștință întorsătura mai bună pe care o luaseră lucrurile și i-am povestit totul, cu excepția problemelor de dragoste, arătîndu-i totodată, ca un fel de justificare și cu lacrimi în ochi, valorile pe care le aveam la mine. Am dat la o parte banii și hîrtiile, mi-am rezemat capul pe masa străinului aceluia și am izbucnit în plîns.

El rămăsese locului, zguduit și tăcut, și abia după ce m-am liniștit oarecum își exprimă o anumită indignare față de desfășurarea nefericită a lucrurilor și nu se putu stăpîni să mi-o împărtășească. După ce mama așteptase vreme îndelungată întoarcerea mea sau cel puțin o scrisoare, fiind totodată și cam bolnavă, primise într-o zi o citație să se prezinte la chestura de poliție. După cum ne închipuiam amîndoi, trebuie să fi fost vorba de cercetările făcute de autoritățile germane în legătură cu persoana mea pentru moștenirea lăsată de Joseph Schmalhöfer. Indiferent dacă stupida omisiune a motivului acestor cercetări se datora autorităților germane sau celor de aici, fapt e că mama, întrebată de adresa mea, nu putu s-o spună, ci rămase locului înspăimîntată și întrebă tremurînd despre ce era vorba ; atunci i se răspunse că nu se știa, că era pur și simplu o citație pentru mine ca să mă prezint în fața tribunalului ; probabil că fugisem lăsînd datorii neachitate sau ceva asemănător. Această interpretare fusese discutată în cercuri

mai largi și în urma a tot felul de aluzii, sărmana femeie fusese întărită în credința că umblam prin lume plin de datorii și de lipsuri.

Vestea de mai sus i se anunțase puțin după ce achitase cu greu dobînzile adunate pentru capitalul împrumutat pe casă, și acum, după denunțarea împrumutului în toiul marilor ei griji, trebuise să caute un nou împrumut. Nu reușise însă să găsească bani, pentru că unii voiau s-o scoată din casă, în spatele acestei afaceri existînd oameni dornici de profit, printre care și tinichigiul care între timp se ridicase, care mai locuia în casa noastră și care spera s-o cumpere el. Și pe la noi se vorbea, în sfîrșit, de construirea unei căi ferate, gara urmînd să fie nu departe de strada noastră, astfel că valoarea terenului începu să crească aproape zilnic, fără ca mama, izolată cum era, să știe ceva despre aceste lucruri.

Grija de două și chiar de trei ori mai mare îi scurtase fără îndoială zilele, deoarece termenul de plată se apropia cu fiecare săptămînă.

— Dacă aș fi avut idee despre această situație, spuse vecinul, mi-ar fi fost lesne să-i dau un sfat, dar discreția mamei dumneavoastră facilita intențiile speculanților de a ține în secret afacerea, și abia acum cîteva zile cînd acești domni erau siguri de pradă, am aflat întîmplător totul. Acum că sînteți aici, mai puțin de a zecea parte din banii pe care-i aveți în față ajung pentru achitarea datoriei și degrevarea casei care este de altfel foarte puțin grevată, după cîte știu, și care v-ar aduce un cîștig frumos dacă ați vrea s-o vindeți. Pentru că, deși e veche și nu-i arătoasă la înfățișare, e totuși solid clădită și are mult spațiu nefolosit, care poate deveni cu ușurință locuibil. Și uite, a trebuit ca totul să se întîmple așa !

Gîndul că o întîmplare nefericită și viclenia unor oameni lacomi de cîștig jucaseră un rol în această împrejurare nu-mi ușura nicidecum povara, care se prăbușise pe conștiința mea cu o greutate față de care apăsarea imaginii de fier a Dorotheei părea ușoară ca un fulg. Sau invers : aș putea spune că greutatea se prefăcea într-o senzație de gol, așa cum un frig puternic

seamănă cu o văpaie. Era ca şi cum propria mea persoană s-ar fi desprins de mine.

N-am acceptat invitaţia amabililor mei vecini de a dormi la ei, fiindcă mi se părea peste putinţă s-o las singură pe mama. M-am întors din casa noastră o dată cu înserarea. În pragul odăii sale l-am găsit şi pe oacheşul tinichigiu ; l-am salutat şi el m-a invitat, examinîndu-mă cu o privire cercetătoare, să intru la el, lucru pe care l-am refuzat, rugîndu-l doar să-mi dea o lumînare. După ce am căpătat-o, am urcat iar în pod, am intrat în cămăruţă, am aprins o veche lămpiţă de alamă, la a cărei flacără o văzusem şezînd pe mama ani de zile în lungile seri de iarnă. Lămpiţa era neglijată şi nu mai strălucea de curăţenie, dar era plină de petrol. Şi iată că acum mama zăcea împăcată şi eu, care zăbovisem atîta, fără gînd să mă întorc la ea, mai găseam totuşi oarecare mîngîiere în prezenţa ei liniştită, incapabil fiind să mă gîndesc că va lua sfîrşit. Mi-am făcut de lucru cu nefericita mea cutie, am deschis-o şi am scos din ea stofa fină de lînă, pe care i-o luasem pentru o rochie. Mă pregăteam să desfac bucata de stofă şi s-o întind ca o pătură uşoară şi ocrotitoare peste pat şi peste cadavru, pentru a i-o apropia totuşi, dar inutilitatea unui astfel de gest de afecţiune, într-un moment atît de serios, îmi apăsa sufletul ; am împăturit stofa la loc şi am pus-o din nou în cutie. Cu toate că eram obosit de cele cîteva zile de călătorie pe jos, am petrecut noaptea treaz, aşezat pe scăunaşul de paie de lîngă geam, aţipind totuşi din cînd în cînd ; de fiecare dată însă, trezirea era şi mai dureroasă, cînd realizam din nou prezenţa neînsufleţită a mamei.

A doua zi veni un reprezentant al societăţii de înmormîntare, la a cărei întemeiere participase şi tata, şi făcu toate formalităţile ; eu n-aveam nevoie să fac un pas. Pînă şi cheltuielile fuseseră de mult acoperite prin contribuţia regulată a mamei ; ba chiar ulterior mi s-a mai restituit o mică sumă. Aşadar, şi în această privinţă părăsise lumea fără să facă nici un fel de greutăţi celorlalţi.

Căutînd hîrtiile respective în lucrurile pe care le lăsase, a trebuit să deschid dulapul şi biroul, unde am gă-

sit tot felul de obiecte secrete, pe care nu le văzusem niciodată. Într-o casetă de lemn, ferecată cu cositor, se aflau podoabe îngălbenite din tinereţea ei : flori artificiale, o pereche de pantofi albi de atlas, panglici mototolite, folosite foarte puţin sau chiar deloc. În afară de asta, erau cîteva vechi almanahuri cu cotoare aurite, probabil cadouri de demult şi, ceea ce m-a surprins mai tare, o carte cu o mică culegere de poezii sau de cîntece copiate, care-i plăcuseră probabil cînd era fată tînără. Printre pagini se afla o filă liberă, îndoită, acoperită tot de caligrafia ei de pe vremea aceea, acum ştearsă şi pe care se putea citi :

DREPT PIERDUT, FERICIRE PIERDUTĂ

Fericirea cînd ţi-e dată, soartă de-aur te aşteaptă,
Mulţumeşti popor şi oameni, ţara ţi-o faci mare, dreaptă!
Fericirea în dreptate, veselia-i a ta parte,
Binele-l aduci cu tine, ca un om cu multă carte !

Dreptatea de ţi-o fi scrisă, dar în ghinion purtată,
E ca marea în furtună, ca o soartă blestemată !
Căci zadarnic valul, stînca zadarnic o va lovi,
Perlele de-ajung pe maluri, pe nimeni n-or ferici.

Pe un marinar pe vremuri şi de ani încărunţit,
L-am zărit plutind pe ape, de necazuri bîntuit,
Ca scutul unei meduze, el încremenit părea,
Ca neliniştea din sine, cum alta nu exista.

Marinarul din poveste, trista viaţă îşi cînta,
Şi-o cînta mereu, oriunde, făr'a putea înceta :
Pe a valurilor coamă, furtuni multe-am biruit,
Dar acuma sînt aicea, ca de soartă pedepsit.

Valul mării, cum se ştie, era veşnic sluga mea,
Marea, oricît de-nverşunată, chiar ea mi se supunea
Căci nădejdea-mi era una, în dreptate, neclintit,
Dar acum dreptatea aceasta, iată că m-a părăsit.

E călcată în picioare, e zdrobită de cruzimi,
Aruncată-i în prăpastie, aruncată-n profunzimi.
Stea căzută, stea pierdută, tu lovită-ai fost din greu,
Parc-au trecut ani o mie, de cînd erai dreptul meu.

Cînd ascult acuma marea, eu furtuna-mi o ascult,
Pe maestru acela straşnic, toţi l-or fi uitat de mult,
De-am avut noroc în viaţă, ori de n-am avut deloc,
Fericire ori durere, azi mă pot zdrobi pe loc.

De ce gen era plăcerea care îndemnase cîndva pe o fată atît de tînără să copieze şi apoi să păstreze o poezie atît de ciudată ?

Am mai găsit şi alte fragmente scrise şi anume din ultimii ani, dacă nu chiar din ultima perioadă. Într-un mic dosar, care conţinea un stoc neînsemnat de hîrtie pentru scrisori, am găsit o foaie, care făcuse probabil parte dintr-o scrisoare, căci scrisul începea sus de tot, în colţul din stînga. Fragmentul suna astfel :

„Dar dacă Dumnezeu admite într-adevăr ca fiul meu să fie nefericit şi să ducă o viaţă de vagabond, atunci mi se pune întrebarea dacă nu cumva vinovata sînt eu, mama lui, în măsura în care din neştiinţă am neglijat să-i dau o educaţie serioasă şi i-am lăsat copilului o libertate şi o voinţă prea neînfrînată. N-ar fi trebuit oare cu ajutorul unor oameni cu experienţă să încerc să-i impun fiului meu oarecare disciplină pentru ca să fie îndrumat către o meserie sigură şi rentabilă, în loc să-l las aşa, neştiutor de cele lumeşti cum era, pradă unor pasiuni nejustificate, care înghit o mulţime de bani şi sînt lipsite de ţintă ? Cînd văd cum unii părinţi înstăriţi îşi obligă fiii să-şi cîştige pîinea deseori încă înainte de a împlini douăzeci de ani, cînd văd că acest procedeu pare să fie de folos acestor fii, atunci trista, străvechea imputare ce-mi fac e de două ori mai apăsătoare. În naivitatea mea nu mi-aş fi închipuit niciodată că voi cunoaşte vreodată o asemenea experienţă. Desigur, am cerut sfaturi cînd a fost cazul, dar ori de cîte ori dorinţele copilului meu nu găseau aprobare, încetam să

mai întreb și-l lăsam să-și facă voia. În felul acesta mi-am depășit posibilitățile și, închipuindu-mi că am dat viață unui geniu, am păcătuit împotriva modestiei și i-am făcut un rău copilului meu, din care poate nu-și va mai reveni niciodată. Unde să caut acum ajutor ?"

Aici scrisul se întrerupea, căci din cuvîntul următor nu era decît inițiala. Cui îi fusese adresată oare această scrisoare și dacă fusese trimisă cu sau fără fragmentul de mai sus, nu știam și n-am găsit nici un răspuns printre scrisorile păstrate. Probabil că mama renunțase totuși la povestea asta. În schimb ciudata problemă a dreptului din poezia despre fericirea pierdută se contopea cu cea din fragmentul de scrisoare și treceau asupra mea, unicul responsabil de această vină.

În felul acesta, oglinda, care trebuia să reflecte viața poporului, se spărsese și individul plin de speranțe care voia să crească odată cu majoritatea populară își pierduse drepturile. Căci distrugînd izvorul nemijlocit al vieții, care mă lega de popor, nu aveam nici un drept să doresc o colaborare în rîndurile acestui popor, conform proverbului : Cel care vrea să îndrepte lumea să mătură mai întîi în fața ușii sale.

După ce mormîntul bietei mame se închise, am locuit o vreme în odăița în care murise. Apoi după sfatul vecinului, am vîndut casa și am cîștigat într-adevăr în această tranzacție mulți bani, astfel că împreună cu suma pe care o adusesem cu mine, eram acum în posesia unei mici averi, din care puteam trăi modest și retras. Dar caracterul întîmplător pe care-l avea această mică comoară nu-mi permitea să mă bucur de ea, cu atît mai puțin să clădesc pe o asemenea bază o viață inactivă ; în plus, dat fiind că omul e însuflețit nu numai de instinctul de conservare fizică, ci și de unul moral, m-am apucat de anumite studii urmînd sfaturile contelui și nu pentru a mă distinge, ci doar pentru a mă pregăti atît cît trebuie ca să ocup un post liniștit și lipsit de pretenții și pentru a avea o oarecare privire de ansamblu asupra sistemului din care făcea parte. În afară de asta, am citit lucruri și mai grele, și mai frumoase, de interes general, pentru a oferi gîndurilor mele timide și zbuciu-

mate anumită libertate și destindere. Căci, în timp ce căința și durerea provocate de moartea mamei se transformau treptat într-un fundal mohorît, dar egal și liniștit pentru lipsa oricărei bucurii, imaginea Dorotheei căpăta iar viață, deși fără să aducă lumină în acest întuneric.

Continuam să port într-un portofel, tipărite pe hîrtie verde, versurile despre speranță, pe care le citeam din cînd în cînd, scuturînd din cap și suspinînd neîncrezător. Presupunînd că acel caz fericit pe care-l prevesteau vorbele simple s-ar fi realizat, mă aflam totuși în situația de a trebui să mă tem de el, și eram aproximativ în dispoziția unui fanfaron care a atras la el în depărtări o femeie splendidă, căreia nu-i poate arăta cocioaba mizeră în care locuiește. Nu mă simțeam în stare să port nici măcar o corespondență amicală de la distanță, deoarece mă jenam să recunosc adevărata mea situație, dar nici nu voiam să mint. O dată pentru totdeauna, vremea micilor fanfaronade și a fanteziilor, chiar în sensul inofensiv al cuvîntului, trecuse.

Abia după vreo zece luni mi-am luat inima în dinți și i-am putut scrie contelui, fără să-l mint sau să-i fac o impresie prea jalnică.

El nu-mi plăti întîrzierea cu aceeași monedă ; peste puțin, am primit de la el o scrisoare lungă, în care discuta în cuvinte frumoase poziția mea, în măsura în care o înțelegea, înfățișîndu-mi mersul vieții care trece prin palate și colibe, îi încearcă pe buni și pe răi, schimbîndu-se neîncetat fiindcă așa îi e felul.

„Cît despre Dorothea noastră, continua el, *și-a găsit și ea cu prisosință ce i se cuvenea, și noi ceilalți împreună cu ea. De cînd ai plecat s-a întîmplat o aventură care a transformat-o, nici mai mult nici mai puțin în nepoata mea de sînge ! Nu-ți pot descrie pe larg desfășurarea lucrurilor, ți le schițez doar în cîteva cuvinte : Văduva fratelui meu mort în evenimentele din America de Sud, murind și ea peste puțin, a decis prin testament ca fetița ei să fie trimisă prin niște oameni de încredere la rudele sale germane. Oamenii aceștia însă n-au fost cinstiți. Pentru a putea păstra o parte din avere, care,*

din imprudență, le fusese încredințată odată cu copilul (sumă fără importanță, de altfel), îmi lăsaseră copilul la îndemînă, lepădîndu-se de el. Se aflau într-adevăr printre emigranții porniți spre Rusia de sud, sau mai bine zis li se alăturaseră cu intenții viclene pe drum în regiunea Dunării. Cum din America n-a mai sosit niciodată vreo informație, după cum nu sosise nici înainte vreo înștiințare cu privire la trimiterea copilului și moartea mamei sale, toate aceste lucruri s-au putut întîmpla. Abia de curînd, fiindcă cei doi păcătoși, care îmbătrîniseră, erau chinuiți de mustrări de conștiință și probabil se așteptau la o răsplată generoasă, s-au prezentat cu toate dovezile obișnuite în asemenea istorii cu regăsiri bine păstrate ; drept urmare, patria noastră germană are o contesă în plus ! Nu știu cît va mai dura pînă ce Dorothea va ajunge subiectul unuia sau mai multor romane ; eu am pregătit-o și pentru cîteva piese de teatru și melodrame. Dar ea nu mă ascultă, căci a și început să ticluiască partea a doua a romanului. Acum patru săptămîni contesa Dorothea W...berg (de acasă se numește Isabel) s-a logodit cu tînărul baron Theodor von W...berg. E un băiat drăguț și ager, dintr-o familie care poartă acest nume, deși de secole nu mai are nimic comun cu a noastră. Are să i se facă rost de un titlu de conte și eu voi admite ca dreptul de majorat să treacă asupra lui. Pentru că am tot atît de puține motive să împiedic continuarea numelui cît s-o doresc. Așa cum stau lucrurile, aceasta îmi este absolut indiferent, abstracție făcînd poate bucuria fetei cînd vede că-i fac pe plac logodnicului ei.

Acum însă urmează niște considerații care nu ne privesc decît pe noi doi, scumpe prietene Heinrich ! Mi-am dat prea bine seama că erai îndrăgostit de Dortchen ! M-am prefăcut că nu văd, fiindcă nu mă amestec în asemenea treburi, unde oamenii pot să se descurce singuri și știu ce au de făcut. În special nația ființelor cu păr lung e atît de nechibzuită că nu merită să te amesteci cu sfaturile dacă nu-i nevoie. Nici tu nu i-ai fost indiferent fetei, mai ai și acum trecere la ea, astfel că lucrurile se prezintă cam așa : dacă în timpul ședерii tale aici ai fi procedat ca un om cu minte, ceea ce nu s-a întîm-

plat, adică ai fi profitat de timp și de poziția bună în care te aflai, sau dacă îndată după sosirea ta în patrie ai fi dat semne de viață, cred că Dorothea ar fi rămas a ta pînă în ziua de azi. Dar după ce ai lăsat să treacă un interval de timp atît de misterios, ea a sărit peste această prăpastie la apariția unui pețitor hotărît, care o reintroduce în chip atît de fericit în ordinea lumească.

Dar, făcînd abstracție și de aceste lucruri lesne de înțeles, nu trebuie să judecăm cu prea multă asprime nestatornicia copilei, în măsura în care poate fi vorba de așa ceva. Femeile astea drăguțe sînt atît de preocupate de ele însele și de fapt sînt atît de des nevoite să suporte singure și cu tot felul de superințe consecințele actelor lor, încît acesta explică repeziciunea cu care se transformă uneori instinctele lor. Perioada lor de înflorire trece atît de repede, încît atîta timp cît nu spun cuvinte decisive, nu se prea hotărăsc pentru așteptarea care pare să înceapă și-și rezervă pe tăcute dreptul de a lua orice altă decizie. Dacă au dat cuiva speranțe și n-au fost ascultate la timp, trec mai departe. Căci vor să nască și să crească copii cît timp sînt tinere și nu cînd încep să devină niște matroane. Și tocmai cele mai frumoase și mai sănătoase pornesc cu mai multă energie în întîmpinarea menirii lor, renunțînd apoi adesea la o căsătorie dacă au pierdut momentul cel mai potrivit.

Căsnicia mea personală a fost considerată un fel de unicum și oamenii spuneau că așa trebuia să fie deoarece se căsătoreau două unicate. În măsura în care se refereau la persoana mea, era firește doar o persiflare a lepădării mele de prejudecăți ; soției mele însă cuvîntul i se potrivea în cel mai bun înțeles ; și totuși depindea de un fir de păr ca să mi-o ia altcineva.

Acesta e tot un fragment din mersul vieții !".

N-aveam nevoie de această confidențială mîngîiere din partea prietenului meu mai în vîrstă pentru a alunga din mine duhurile pasiunii. Simplul fapt că Dorothea se logodise și că se numea Isabel contesă de W...berg, mă făcea să mă gîndesc la situația în care aș fi pus-o eu, chiar dacă ar fi continuat să fie un copil găsit, dacă eu aș fi fost mai puțin rezervat și dacă între noi s-ar fi înfiripat o legătură. Mi se părea că cineva ar fi vrut să

închidă o pasăre mare de vară într-o colivie mică pentru greieri. Grija tainică de a fi expus unei asemenea rușini datorită celei mai frumoase realizări a fericirii cădea ca o piatră de pe inima mea, lăsînd în urmă numai dorul liniștit după iubita pierdută, care convietuia în bună înțelegere cu doliul după mama. Desigur, mersul acesta al vieții mă costa cam scump, fiindcă drumul ocolit pe la castelul contelui însemnase nu numai pierderea mamei, ci și încrederea într-o revedere cu ea, precum și credința în Dumnezeu, toate acestea fiind lucruri a căror valoare nu dispare din lume, și care iese mereu la iveală.

Capitolul șaisprezece

MASA LUI DUMNEZEU

Cu aproximativ un an mai tîrziu, lucram în cancelaria unei mici subprefecturi din vecinătatea bătrînului meu sat natal. Aici puteam trăi în liniște, bucurîndu-mă de o activitate modestă dar variată și găsindu-mă într-o situație intermediară între administrația comunală și cea de stat, astfel încît aveam o privire generală și în straturile superioare și în cele inferioare ale societății, învățînd încotro se îndreaptă lucrurile și de unde vin. Dar ele nu puteau alunga umbrele care-mi umpleau sufletul jefuit, și fiindcă tot ce vedeam și auzeam lua o nuanță întunecată, aveam impresia că și oamenii pe care-i întîlneam în acest mediu nou arătau mai întunecați decît erau în realitate. Cînd am văzut că și aici apărea tendința spre delăsare și uitarea datoriei, că fiecare încerca să tragă spuza pe turta sa, că invidia și gelozia se cuibăreau în chip supărător pînă și în cele mai neînsemnate relații de servioiu, am început să cred că răul e o trăsătură de caracter a întregului popor și a întregii colectivități, care în amintirea mea și de la distanță mă ademenise în mod atît de înșelător. Dar cînd mă gîndeam la conștiința mea încărcată tăceam în loc să-mi spun părerea deschis în ocaziile potrivite. Mă mulțumeam să-mi îndeplinesc obligațiile cît puteam mai regulat și mai fără gălăgie, ca să-mi trec timpul fără agitații, dar și fără speranța într-o viață mai bună. Oamenii considerau purtarea mea drept un model de conștiinciozitate față de obligațiile de serviciu, și fiindcă erau mai buni și mai binevoitori decît credeam eu, m-au făcut după un număr de ani, fără intervenția, ci împotriva voinței mele, președintele administrației unui district. Această funcție mă obliga să ies mai mult între oameni și să iau parte la diferite întruniri, deși îmi păstram atitudinea de funcționar cam melancolic și cam mo-

nosilabic. Fiindcă acum puteam privi mişcarea politică în linii mai mari şi mai îndeaproape, am făcut cunoştinţă cu un năravv, care era într-adevăr nou pentru mine, deşi, din fericire, nu era chiar dominant. Am văzut, deci, că în scumpa mea republică există oameni care considerau acest cuvînt drept o vorbă goală, şi care se fîţîiau încoace şi încolo cu el asemenea tîrfelor care se duc la iarmaroc cu un coşuleţ gol pe braţ. Alţii vedeau în noţiunile de republică, libertate şi patrie trei capre pe care le mulgeau fără încetare, pentru a face din laptele lor tot felul de bucăţele de brînză, deşi foloseau aceste cuvinte cu o aparentă evlavie ca nişte farisei sau nişte Tartufi. În sfîrşit alţii, slugi ale propriilor lor vicii, adulmecau peste tot numai servitute şi trădare, asemenea unui biet cîine al cărui bot a fost uns cu brînză de vaci, drept care-şi închipuie că toată lumea e aşa ceva. Această bănuială de servitute n-avea decît o mică putere de circulaţie, totuşi patriotica laudă de sine continua să fie la mare preţ. Toate la un loc constituiau un mucegai periculos, în stare să distrugă o comunitate dacă creşte prea tare. Totuşi, majoritatea era sănătoasă, şi îndată ce începea să se agite mai serios, tot mucegaiul se pulveriza de la sine. În schimb, în dispoziţia mea bolnăvicioasă, eu aveam impresia că paguba produsă de neadevăruri era de zece ori mai mare decît în realitate, dar tăceam, în loc să-i calc pe bătătură pe flecarii ipocriţi. În felul acesta, treceam sub tăcere unele lucruri pe care le-aş fi putut dezvălui cu real folos. Am simţit că asta nu mai însemna viaţă şi că nu mai puteam continua aşa. Am început deci să mă frămînt întrebîndu-mă cum aş putea scăpa din această nouă captivitate a spiritului. Uneori se făcea simţită, din ce în ce mai limpede, dorinţa de a nu mai exista.

Într-o zi, după ce timp de cîteva ore bătusem şoselele districtului meu administrativ ca să controlez împreună cu constructorul în ce stare se află, m-am despărţit de însoţitorul meu fiindcă simţeam dorinţa de a mai face o bucată de drum singur. Am ajuns astfel într-o vale îngustă şi izolată între două coaste înverzite, unde domnea atîta linişte că puteam auzi adierea înceată a aerului peste vîrfurile înalte ale copacilor. Am recunos-

cut dintr-o dată că valea aceea făcea parte din ținutul meu natal, deși reliefuł ei era atît de simplu, încît nu oferea ochiului nimic deosebit și nici o așezare omenească nu se arăta nicăieri.

Cam pe la mijlocul drumului care tăia valea m-am trîntit pe o mică movilă de pămînt înverzit și m-am lăsat pradă amintirilor dureroase, gîndindu-mă la toate speranțele, pierderile, greșelile și păcatele mele. Am mai scos odată bilețelul verde al Dorotheei, care se mai afla și acum într-o cută a agendei mele. Am citit : „Speranța e totdeauna binevoitoare cu inimile credincioase" și m-am mirat că purtam încă asupra mea micul cec fals. Cum tocmai atunci se pornise o slabă adiere de vînt peste pămîntul cald, i-am dat drumul și s-a depărtat fluturînd încet pe iarba și pe florile cîmpului, fără să mă mai uit după el.

„Cel mai bine ar fi, m-am gîndit, dacă ai dormi sub sînul blajin al pămîntului și n-ai mai ști de nimic ! Ce liniștit și frumos ar fi să te odihnești aici !"

După acest suspin, pe care nu-l scoteam pentru prima oară, privirile mele rătăciră întîmplător pe coasta cealaltă, la jumătatea căreia se afla o dungă stîncoasă alcătuită din pietre cenușii. Tot întîmplător am zărit o siluetă ușoară, la fel de cenușie, lunecînd sau plutind pe lîngă această dungă stîncoasă, și deoarece coasta era luminată de soarele înserării, umbra siluetei luneca și ea pe perete. Știam că pe acolo trecea o potecă îngustă la marginea stîncii și urmăream cu ochii apariția, care se mișca într-un ritm amintitor de ceva văzut undeva. Cînd silueta, care, hotărît lucru, era feminină, ajunse la capătul peretelui stîncos, se întoarse și porni înapoi pe același drum ; ai fi zis că spiritul muntelui ieșise din stîncă și se plimba în sus și-n jos în lumina serii.

Bucuros că-mi puteam alunga măcar în parte gîndurile grele, m-am ridicat în picioare, am trecut drumul și am urcat prin pădurícea care îmbrăca poalele pantei pînă la ea. De acolo se putea vedea pînă în vale, și în depărtare strălucind în lumina înserării se zărea așezarea unde-mi aveam biroul. Întorcîndu-mă în direcția aceea am văzut persoana de adineauri la marginea stîncii și privind într-acolo. Apoi s-a întors iar și a făcut drumul

înapoi, sosind tocmai în întîmpinarea mea. Abia începuse să se apropie de mine că în ciuda modei străine după care era îmbrăcată am recunoscut-o pe Judith, despre care nu mai aflasem un cuvînt de zece ani. În locul costumului pe jumătate țărănesc, în care o văzusem ultima oară, purta acum o rochie de cucoană dintr-o stofă ușoară gri, și un voal de aceeași culoare înfășurat în jurul pălăriei și al gîtului. Totul însă părea atît de firesc, ba chiar de comod, încît se vedea că mișcările ei sigure își făcuseră loc de la sine în cutele mai bogate și mai largi, fără să fi arătat cît de cît neglijentă sau disgrațioasă. Se înțelege că în clipa aceea n-am făcut asemenea observații ; ele explică doar impresia pe care mi-a făcut-o această apariție nesperată.

Cei zece ani nu lăsaseră nici o schimbare pe fața ei, afară doar că avea mai multă siguranță de sine și părea mai curînd înnobilată decît urîțită de o expresie sibilină. Pe fruntea și pe buzele ei se puteau citi experiența și cunoașterea oamenilor, deși în ochii ei tot mai lucea naivitatea unui copil al naturii.

Și așa, cu privirile uluite ațintite asupra ei, am văzut-o apropiindu-se de mine și încetinindu-și pașii cînd m-a zărit. Înfățișarea mea trebuie să se fi schimbat totuși mai mult decît a ei, fiindcă păru nehotărîtă, grăbi pașii, oprindu-se totuși din nou cu intenția să treacă pe lîngă mine. Asta mi-a inspirat și mie o oarecare nesiguranță și abia cînd am ajuns chiar în fața ei pe poteca îngustă, n-am mai avut nici o îndoială și am strigat :

— Judith !

Dar în același timp fața ei frumoasă fu străbătută de o bucurie sinceră, deși nespus de calmă ; mîna mea se pomeni în mîna ei caldă, puternică, și, după un vechi obicei din popor, ea n-o deschise prea repede.

— Dumneavoastră sînteți ? spuse ea, fără să-mi rostească numele, și nici eu n-am mai îndrăznit să-l repet pe al ei, pentru că știam și mai puțin cum să-i spun : căci era foarte improbabil ca o femeie ca ea să fi rămas nemăritată. Iată de ce, m-am mulțumit s-o întreb cu stîngăcie de unde vine.

— Din America ! a răspuns ea. Am sosit de două săptămîni.

— Unde ? În satul nostru ?

— Dar unde altfel ? Locuiesc la han, fiindcă nu mai am pe nimeni !

— Sînteţi singură ?

— Desigur, cine să fie cu mine ?

Fără să mă mai gîndesc la altceva, acest răspuns mă făcu fericit ; fericirea tinereţii, patria, mulţumirea, toate acestea păreau să se fi întors într-un mod ciudat o dată cu Judith, sau mai curînd păreau să fi crescut din munte. Între timp mergeam mai departe, fără nici un gînd, pe potecă, uneori foarte aproape unul de altul, alteori unul în urma celuilalt, după cum ne îngăduia locul.

— Ştiţi unde v-am văzut pentru ultima oară ? spuse ea întorcîndu-se spre mine. În ziua cînd am plecat din ţară într-o căruţă, eraţi soldat şi făceaţi exerciţii pe cîmp împreună cu alţii. V-aţi întors deodată cu toţii de parcă v-ar fi tras cineva cu o sfoară şi eu mi-am spus : Pe ăsta n-ai să-l mai vezi niciodată !

Am mers un timp în tăcere, apoi am întrebat-o încotro voia să se ducă şi dacă-mi dădea voie s-o însoţesc o bucată de drum.

— Am făcut doar o plimbare, spuse ea, cred că acum ar trebui să mă duc acasă. V-ar fi prea departe să mergeţi cu mine pînă în sat ?

— Vin cu mare plăcere, am să iau şi cina la hanul la care locuiţi, am răspuns eu, pe urmă am să plec acasă cu trăsurica hangiului, pentru că de acolo sînt trei ceasuri bune de mers.

— Ce frumos din partea dumneavoastră ! Am avut azi dimineaţă o presimţire că mi se va întîmpla ceva frumos, şi uite, acum e lîngă mine Heinrich Lee, domnul văr şi subprefect !

Am găsit curînd un drum mai larg şi ne-am continuat drumul pînă în sat cufundaţi într-o conversaţie familiară ; dar chiar înainte de a ajunge începusem să ne tutuim fără să ne dăm seama, ceea ce ne era permis fiindcă eram rude de sînge. Prima casă pe lîngă care am trecut a fost cea a răposatului meu unchi, care era acum locuită de nişte străini, deoarece copiii lui se împrăştiaseră. Nişte copii mici, necunoscuţi, alergau după noi şi strigau : „Americanca !“ Unii i-au întins respec-

tuos mîna şi ea le-a dăruit nişte bănuţi. Am trecut pe lîngă casa ei şi ne-am oprit o clipă. Actualul proprietar o renovase, dar frumoasa livadă de pomi, de unde Judith culegea cîndva mere, rămăsese neschimbată. Mi-a aruncat o scurtă privire, apoi a coborît ochii şi s-a îmbujorat uşor, pornind repede mai departe. Atunci mi-am dat seama că femeia aceasta, care trecuse peste mări şi peste ţări, care cutreierase o lume nouă în devenire şi care îmbătrînise cu zece ani era mai gingaşă şi mai bună decît fusese în tinereţe în patria ei liniştită.

„Asta înseamnă rasă, ar spune sportivii cei duri" am gîndit eu în faţa acestei duioase privelişti.

Cînd am ajuns la han, m-am minunat văzînd cu cîtă precauţie, cu cîtă tăcută atenţie şi cu cît de puţine vorbe se pricepea să dea dispoziţii ca să fim bine serviţi, purtîndu-mi de grijă ca o mămică gospodină. Asta m-a făcut să bănuiesc că în America trăise în oraşe şi în case mai distinse, dar povestirea şi descrierea peripeţiilor ei, pe care, în timpul cinei, le relata bine dispusă pentru mine şi pentru birtaşii care ascultau şi ei, arătau, dimpotrivă, că în lupta împotriva mizeriei oamenilor şi nevoită fiind să-şi educe şi chiar să-şi ţină laolaltă tovarăşii de emigraţie, fusese ea însăşi silită să se înnobileze şi să se înalţe.

Căci ajungînd cu compatrioţii ei în locul destinat coloniştilor, după ce grupului lor se alăturaseră şi alţi emigranţi, ieşi la iveală că mai toţi erau lipsiţi de rezistenţă şi de agerime în faţa greutăţilor ; totodată se mai constată că nu-şi pierduseră imediat nici celelalte trăsături de caracter care pricinuiseră emigrarea. Judith, care era cea mai înstărită din toţi, cumpărase bucata cea mai mare de pămînt, dar îl dăduse celorlalţi în folosinţă, mulţumindu-se să conducă un fel de birou de comerţ pentru diversele nevoi ale micii colonii. Văzînd însă că era în pagubă din cauza tovarăşilor ei şi că va ajunge o femeie săracă, procedă într-altfel. Îşi luă pămîntul înapoi, şi-i angajă la lucru ca zilieri pe cei care fuseseră prea leneşi să-l lucreze pe cont propriu, punîndu-i în felul acesta pe toţi în mişcare. Pe femeile cuminţi le puse să îngrijească de copiii bolnavi, dădu educaţie celor sănătoşi, într-un cuvînt, instinctul ei de con-

servare se îmbina într-un mod atît de fericit în ea cu un mare spirit de sacrificiu, încît putu să-i țină pe linia de plutire pe oameni și, odată cu ei, să se țină și pe ea, pînă ce un important drum de legătură ajunse în apropierea coloniei, ceea ce aduse un număr crescînd de temperamente mai viguroase, avînd și oarecare cultură, astfel că situația se îmbunătăți văzînd cu ochii, pentru toată lumea. În acest răstimp fusese nevoită să refuze mai multe cereri în căsătorie, lucru pe care-l sugeră mai curînd în glumă, fără să-l menționeze cu seriozitate ; uneori, cînd aventurieri periculoși veneau și-i amenințau siguranța, avea și arme la îndemînă și nu se bizuia decît pe ea însăși.

Dar după ce trecu hopul, după ce bunăstarea fu asigurată și colonia botezată cu numele unui oarecare oraș vestit din Lumea Veche dinainte de nașterea lui Christos, ea se retrase și se dedică unei vieți mai liniștite. Căci nu era nici pedagogă din obișnuință, nici activă din convingere. În schimb își spori averea inițială prin vinzarea pămîntului și începu să plece din cînd în cînd pentru cîteva săptămîni în capitala țării și în alte orașe mari ca să cunoască viața de acolo. Alteori, cînd găsea tovarăși de drum, călătorea pe fluviile largi spre interiorul țării, pînă ajunse să-i vadă pe indienii sălbatici.

Toate lucrurile acestea le povestea în frînturi, firesc și într-un mod atît de amuzant, încît nu ne mai săturam s-o tot ascultăm, mai ales că fiecare din cuvintele ei purta pecetea adevărului. Dar tot așa, timpul trecuse ca o clipă pentru mine, fiindcă de ani de zile nu mai zăbovisem la masă atît de fericit și de lipsit de griji, iar trăsura cu un cal a hangiului, care trebuia să mă ducă acasă, aștepta fiindcă a doua zi dis-de-dimineață aveam de rezolvat mai multe lucrări.

La plecare, i-am mulțumit lui Judith pentru ospitalitate și am invitat-o să-mi plătească curînd cu aceeași monedă venind la mine, unde de fapt tot la un han va trebui să mîncăm, fiindcă n-aveam gospodărie.

— Am să viu peste cîteva zile, spuse ea, în același car de triumf, și am să-mi scot pîrleala !

Mă urcasem în trăsurică, cînd ea mi-a strins mîna pe întuneric fără să spună un cuvînt, apoi a tăcut pînă am plecat.

Fericirea cea nouă, care-mi umplea sufletul, se întunecă însă chiar a doua zi dimineața la gîndul că va trebui să-i dezvălui tainele conștiinței mele și soarta pe care o avusese mama. Căci dacă mă temeam acum de sentința cuiva, era cea pe care ar fi putut-o da femeia asta simplă și minunată ; și totuși nu-mi puteam închipui o prietenie, sau o dragoste între doi fără ca ea să știe totul.

Prin urmare, cînd peste două zile a venit la mine într-o dimineață, o așteptam cu frică și cu nerăbdare în același timp. Atît la mine cît și la ea bucuria revederii era amestecată cu o oarecare melancolie. După ce mi-a examinat în treacăt locuința, Judith a spus, scoțîndu-și pălăria și pelerina :

— Tîrgul ăsta mare e aproape tot atît de drăguț ca un oraș. Mi-ar place să mă mut aici ca să fiu mai aproape de tine, dacă...

Se întrerupse timidă, ca o fată tînără, apoi continuă :

— Vezi, Heinrich, după ce am sosit, am urcat de cîteva ori pe poteca aceea de munte pe care ne-am întîlnit ca să privesc în direcția asta, fiindcă nu îndrăzneam să vin !

— Nu îndrăzneai ! O femeie curajoasă ca tine !

— Uite cum stau lucrurile : te am în sînge și nu te-am uitat niciodată, pentru că fiecare om trebuie să aibă ceva la care să țină cu adevărat ! În colonia noastră a apărut acum cîtva timp un alt compatriot de aici din sat, care însă plecase de mai mulți ani într-acolo. Vorbind despre cele ce se întîmplau în țară, l-am întrebat în treacăt dacă nu se știa în sat ceva despre tine, dar nu speram să aflu ceva, mă obișnuisem de mult cu gîndul ăsta. Omul s-a gîndit puțin, apoi a spus : „Ba da, stai puțin ! Parcă am auzit ceva.“ Și apoi a povestit.

— Ce-a povestit ? am întrebat eu cu tristețe.

— Auzise că scăpătaseși și că rătăciseși prin străini, că o siliseși pe mama ta să facă datorii, că o lăsaseși să moară din cauza asta, că te întorseseși apoi într-o

stare jalnică acasă și că-ți țineai zilele pe undeva, făcînd pe conțopistul. Cînd am auzit că ești nenorocit, mi-am făcut imediat bagajele ca să vin să fiu alături de tine !

— Judith, ai făcut tu asta ? am exclamat eu.

— Păi ce crezi ? Te-am iubit și te-am dezmierdat cu atîta dragoste cînd erai băiat tînăr ! Cum era să te știu acum în mizerie și în suferință fără să vin la tine ? — Dar cînd am sosit aici am aflat că nimic nu era adevărat ! E drept că maică-ta a murit, dar tu te-ai întors din străinătate bine situat, acum ești respectat și apreciat în administrație, ceea ce văd prea bine, deși se spune că ești cam mîndru și antipatic. Cu siguranță însă că nici asta nu-i adevărat !

— Va să zică ai plecat de dragul meu din America, cu toate că mă credeai un om rău ?

— Cine spune asta ? Nu te-am crezut un om rău, ci numai nefericit !

— Ce-i mai rău în nenorocirea mea e că totu-i adevărat, și anume că sînt vinovat ! E drept că i-am pricinuit mamei griji și necazuri și că am ajuns tocmai la timp ca să-i închid ochii în momentul cînd murea din cauza mea !

— Dar cum s-au întîmplat toate astea ? Povestește-mi tot, numai să nu-ți închipui că ai să mă îndepărtezi de tine în felul ăsta !

— Dacă judecata ta e condiționată de afecțiune și de bunătate, nu mai are nici o valoare !

— Chiar și această afecțiune înseamnă judecată, trebuie s-o recunoști ! Dar povestește !

M-am supus și am povestit totul atît de amănunțit încît, spre sfîrșit, n-am mai fost atent, începusem să fiu distrat ; simțeam că vechea apăsare de pe suflet dispare treptat și știam că acum sînt liber și sănătos. Deodată m-am oprit și am spus :

— Nu mai are nici un rost să pălăvrăgesc mai departe. M-ai salvat, Judith ! Îți datorez că sînt iar vesel, și pentru asta am să rămîn al tău cît voi trăi !

— Îmi place să aud așa ceva ! răspunse ea cu ochii strălucitori și cu o expresie de satisfacție pe fața ei frumoasă, astfel că privind-o mă încurcam mereu în amin-

tiri și mă întrebam dacă în decursul anilor îmi dădusem seama că nu frumusețea lucrurilor e principalul, că a-i servi exclusiv era o minciună la fel ca oricare alta. Da, alături de amintirea chipului lui Dortchen la masa capelanului, Judith strălucește ca o stea dublă. Ambele sînt la fel de frumoase, dar în ființa lor intimă nu se aseamănă.

— Acum mi-e foame și aș mînca, dacă ai ceva ! spuse Judith. Dar pregătește-te să-ți petreci tot restul zilei cu mine afară. Sub cerul liber al lui Dumnezeu. O să ne ducem treburile la bun sfîrșit !

Am hotărît să plecăm împreună după masă la ea acasă, dînd însă drumul trăsurii la intrarea în valea unde ne întîlnisem prima dată și urcînd dealul cu brîul acela de pietre.

Veseli și mulțumiți am mîncat împreună în camera domnească a hanului „La Steaua de aur". La una din ferestre strălucea un vitraliu de două sute de ani, pe care se aflau blazoanele a doi soți morți demult. Deasupra lor se putea citi inscripția : *„Andreas Mayer, prefect și hangiu la «Steaua de aur», și Emerentia Juditha Hollenbergerin s-au căsătorit la 1 mai 1650"*. Fundalul pe care se aflau cele două blazoane reprezenta o grădină cu un grup de îngerași bînd printre trandafiri. O pereche în haine de sărbătoare ținîndu-și mănușile în mîini, privea cu plăcere la micii cheflii. Dedesubt însă, de-a curmezișul geamului, pe o bandă largă erau scrise versurile :

Speranța e înșelătoare
Ea cîntă însă-n strună,
Celor cu credință tare,
Celor cu inimă bună ;
Nu în vorbe-i temelia,
Ci-n inimă stă tăria !

Sursa comună din care se inspiraseră cei doi copiști, trăind la distanță atît de mare unul de altul, adică bătrînul pictor pe sticlă și domnișoara din castelul contelui, era deci o carte străveche.

Pe mine însă, această indiscreție a întîmplării, care strălucea pe pictura aceea, mă speria și mă apăsa mai mult decît mă bucura ; căci despotul acela părea că vrea să se transforme în conducătorul meu, iar versurile puteau să-mi anunțe o nouă amăgire. Judith le citi fără să privească imaginea și spuse zîmbind :

— Ce vremuri frumoase și adevărate, desigur ; trebuie doar să le înțelegi cum trebuie !

Am pornit deci la drum. Cînd am ajuns la poalele dealului am trimis trăsura acasă și am urcat încet pînă pe creastă. Acolo erau doi stejari străvechi cu crengile foarte răsfirate sub care se afla o bancă și o masă de piatră, acoperită cu mușchi. Se spunea că înaintea erei creștine aici ar fi fost un loc de cult, mai tîrziu un scaun de judecată, masa aceea fiind o rămășiță a acestei destinații.

Ne-am așezat pe bancă la umbra crengilor foarte ramificate și, mînă în mînă, am privit în îndepărtata zare albastră din jurul nostru. Judith și-a pus pălăria și umbrela de soare pe masă. După un timp, după ce a examinat și masa și a ascultat explicațiile mele în legătură cu semnificația ei, a spus cu glas îngîndurat și duios :

— Cum se spune în țările în care există regi, cînd sînt încoronați și duși în fața altarelor ?

N-am priceput imediat ce voia să spună și m-am gîndit. Dar văzînd că privea țintă vechea masă de piatră luîndu-și chiar pălăria și umbrela de pe ea, de parc-ar fi vrut să lămurească mai bine lucrurile, mi-a venit în minte și am spus :

— Se spune că iau coroana de pe masa lui Dumnezeu !

Atunci ea m-a privit cu duioșie și mi-a șoptit :

— Da, așa se spune ! Uite, acum am putea să ne luăm și noi fericirea de pe masa lui Dumnezeu, adică ceea ce lumea numește fericire, și să fim bărbat și femeie ! Dar să nu ne încoronăm ! Să refuzăm coroana și tocmai de aceea să fim mai siguri de fericirea care ne însuflețește în clipa asta, pentru că simt că și tu ești acum fericit și mulțumit !

Am tăcut, adînc mișcat. Dar ea a continuat :

— Uite, la toate astea m-am gîndit şi pe mare, în timpul unei furtuni, cînd fulgerele se roteau în jurul catargelor, cînd valurile treceau peste puntea corebici şi cînd de frica morţii am strigat numele tău ; şi în ultimele nopţi iar m-am gîndit în toate felurile şi mi-am jurat : Nu, n-ai să abuzezi de viaţa lui ca tu să fii fericită ! Să-şi păstreze libertatea şi suferinţele vieţii să nu-l mai zbuciume cum s-a întîmplat pînă acum !

Am clătinat din cap şi am spus uimit :

— Judith, nu vreau să fiu lipsit de modestie, totuşi altfel mi-am închipuit eu lucrurile. Dacă ţii cu adevărat la mine, nu preferi să trăieşti alături de mine, în loc să fii totdeauna aşa de singură, să rămîi atît de singură pe lume ?

— Atît timp cît tu vei fi singur, voi fi totdeauna acolo unde vei fi şi tu ; eşti încă tînăr, Heinrich, şi nu te cunoşti. Dar, făcînd abstracţie de asta, crede-mă că atîta vreme cît ne simţim ca în clipa aceasta, ştim ce avem şi sîntem fericiţi ! Ce-am putea dori mai mult decît atît ?

Începeam să simt şi să înţeleg ce gîndea ea. Poate că văzuse şi cunoscuse prea multe pe lume ca să mai aibă încredere într-o fericire deplină şi întreagă. Am privit-o drept în faţă, i-am mîngîiat spre spate părul moale, castaniu şi am exclamat :

— Am spus doar că sînt al tău şi că vreau să fiu al tău aşa cum vei dori tu !

Ea mă cuprinse tare în braţe şi mă strînse la pieptul ei cel generos ; mă sărută cu gingăşie pe gură şi spuse încet :

— Acum am pecetluit legămîntul ! Pentru tine însă e numai provizoriu, tu eşti şi trebuie să rămîi un om liber în toate privinţele !

Şi aşa au rămas lucrurile între noi. Judith a mai trăit douăzeci de ani ; eu m-am agitat, am încetat să tac şi am mai făcut ba una, ba alta, pe cît m-au ţinut puterile şi totdeauna ea a fost alături de mine. Cînd a trebuit să plec în altă parte, uneori a venit după mine, alteori nu, dar ori de cîte ori voiam să ne vedem, ne vedeam. Uneori ne vedeam zilnic, alteori o dată pe săp-

tămînă, sau doar o dată pe an, după cum o cerea mersul vieții. De fiecare dată însă, fie că ne vedeam în fiecare zi sau numai o dată pe an, era o sărbătoare pentru noi. Și dacă eu aveam îndoieli sau greutăți, îmi era destul să-i aud glasul ca să aud însăși vocea naturii.

A murit în timpul epidemiei unei boli mortale de copii, fiindcă se repezise, gata să dea ajutor cu mîinile ei în casa unor oameni săraci, plină de copii bolnavi, pe care medicii o izolaseră. Altfel ar mai fi putut trăi lesne încă douăzeci de ani și în tot acest timp ar fi continuat să fie mîngîierea și bucuria mea.

O dată îi dăruisem cartea tinereții mele, care i-a făcut o mare bucurie. Conform voinței ei, am primit-o înapoi prin moștenire și am adăugat continuarea, ca să mai cutreier o dată pe vechile drumuri verzi ale amintirii.

Cuprins

PARTEA A TREIA

Capitolul intîi Munca și contemplarea . . . 6
Capitolul doi O minune și un adevărat maestru . 12
Capitolul trei Anna 23
Capitolul patru Judith 29
Capitolul cinci Nebunia maestrului și a elevului 37
Capitolul șase Suferință și viață 49
Capitolul șapte Moartea și înmormîntarea Annei . 58
Capitolul opt Pleacă și Judith 69
Capitolul nouă Micul pergament . . . 75
Capitolul zece Craniul 84
Capitolul unsprezece Pictorii . . . 111
Capitolul doisprezece Iubiri străine . . . 131
Capitolul treisprezece Încă un carnaval . . 143
Capitolul paisprezece Bătălia nebunilor 165
Capitolul cincisprezece Gărgăunii . . 204

PARTEA A PATRA

Capitolul intîi Gladiatorul Borghese 222
Capitolul doi Despre liberul arbitru 231
Capitolul trei Feluri de viață . 239
Capitolul patru Minunea cu flautul 255
Capitolul cinci Tainele muncii 273
Capitolul șase Visuri din patrie . 293
Capitolul șapte Continuarea viselor 305

Capitolul opt Craniul hoinar 318
Capitolul nouă Castelul contelui 328
Capitolul zece Schimbarea norocului 342
Capitolul unsprezece Dortchen Schönfund 354
Capitolul doisprezece Creștinul Înghețat 367
Capitolul treisprezece Imaginea de fier 386
Capitolul paisprezece Întoarcerea și un Ave Cezar . . . 411
Capitolul cincisprezece Mersul vieții 424
Capitolul șaisprezece Masa lui Dumnezeu 434

Lector : CNDINE CRISTINA DASCĂLIȚA
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

Bun de tipar : 27.07.1985
Coli tipar 22

c. 87 t. P. „Informația"
Str. Brezoianu nr. 23—25
București